SCRIPTORES MINORES HISTORIÆ DANICÆ
MEDII ÆVI

EX CODICIBVS DENVO RECENSVIT

M. CL. GERTZ
DR. PHIL., PROFESSOR HAVNIENSIS

UDGIVNE AF
SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER TIL DANSK HISTORIE

VOL. II

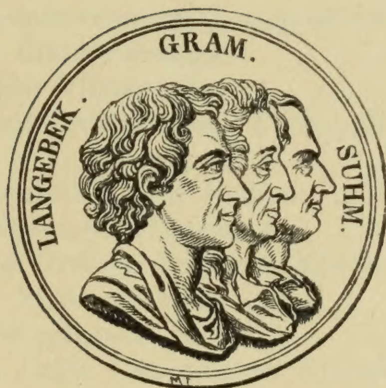

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD
TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (IVAR JANTZEN)
1918—20

VOLVMINE I.

haec scripta continentur:

VOLVMINE II.

haec continentur:

Sequuntur Indices.

VI.

VETVS CHRONICA SIALANDIE

CVM APPENDICVLA

FORTALE.

Aar 1695 udgav Arne Magnusson i Leipzig en middelalderlig Aarbog, skreven i Danmark paa Latin, under Titlen: Incerti Auctoris (qui vergente seculo XIII. vixisse videtur) Chronica Danorum, et præcipue Sialandiæ, seu Chronologia rerum Danicarum ab anno Christi MXXVIII. ad annum MCCLXXXII., cum appendice chronologica usque ad annum MCCCVII. Han dedicerede Bogen til sin Velynder Matthias Moth i en Indledningsskrivelse, som er dateret Lipsiæ, die XII. Augusti anno Christi MDCXCV. I Fortalen meddeler han, at han nogle Aar forud, medens han opholdt sig i (den mellemste) Thomas Bartholins Hus, havde afskrevet den *ex pervetusto codice membraneo Bibliothecæ Academicæ Hafniensis*; han bemærker ogsaa, at omtrent 50 Aar tidligere havde Stephanus Johannis Stephanius benyttet denne Codex, hvilket man kan se deraf, at han i Slutningen af cap. VIII[1]) af sine Prolegomena til Udgaven af Saxo siger: »Asservatur in Regia Bibliotheca Hafniensi[2]) codex vetustus manu scriptus, cuius ad calcem[3]) hæc leguntur: *Saxo, cognomine Longus, miræ et urbanæ eloquentiæ clericus*; det samme Citat anfører han i Proleg. cap. XX, ogsaa efter en Codex MS. Regiæ Bibliothecæ Hafniensis, og Ordene findes i Chron. Sialandiæ under Aar 1103. Arne Magnusson siger endvidere, at ogsaa Arild Huitfeldt har gjort Brug af det gamle Skrift ved Udarbejdelsen af sin Danmarks Krønike; ligeledes den førnævnte Thomas Bartholin, som nævner en »Chronica Sialandiæ« mellem de gamle Manuskripter, han har benyttet til sit Værk Antiquitates Danicæ. Fremdeles siger Arne, at der kun synes at findes dette eneste Haandskrift af Værket, det, som han selv har afskrevet og

---

1) Rigtigere: cap. VII.

2) Saaledes hed dengang Universitetsbibliotheket.

3) Dette er galt; Stephanius maa have husket fejl.

nu som første Mand udgivet i Trykken; og om sin Fremgangsmaade ved Udgivelsen bemærker han følgende: Han har ændret den »fordærvede« middelalderlige Orthografi (»vitiosam scribendi rationem, dictæ membranæ cum aliis indocti illius seculi monumentis communem, ad hodiernæ orthographiæ leges per totum opus correxi«); dernæst har han renset Texten for de utallige Fejl, den havde faaet ved Afskriverens Skødesløshed (»auctoris enim autographum non esse hunc codicem inde liquet, quod errores exhibeat, quos librarium, similibus literarum abbreviaturarumque, ut vocant, ductibus deçeptum, commisisse apparet«). Han anfører dernæst en Række Exempler paa saadanne Fejlskrifter i Haandskriftet, som han har rettet[1]), og siger, at han godt havde kunnet føje flere til, men har anset det for unødvendigt, da det er Fejl, enhver let kan finde paa at rette; særlig taler han om nogle Smaalakuner, han har udfyldt med Ord, som han i sin Udgave har sat i Parenthes. Ellers, forsikrer han, har han *religiose* fulgt Haandskriftet, alene paa det nær, at han, medens Haandskriftet havde den hele fortløbende Række af Aarstal fra 1028 til 1307, i sin Udgave har udeladt dels alle de Aarstal før 1282, til hvilke der ikke fandtes nogen fra den gamle *manus prima* stammende annalistiske Antegnelser, dels alle Aarstallene efter 1282, da der heller ikke ved dem fandtes nogen Antegnelser af den samme gamle Haand, som havde skrevet Texten indtil Aar 1282 inclusive. Imidlertid ser man af hans Udgave p. 69—76, at der til en hel Række Aar i Tiden fra 1136—1307 i Haandskriftet, formodentlig i Randen, har været tilføjet en hel Del *Additamenta vetusta*, skrevne *variis antiquis manibus*; dem har han samlet under eet paa de nævnte Sider i sin Udgave med Angivelse af, paa hvilket Sted i det gamle Haandskrift hver enkelt Tilføjelse er bleven tilskrevet, men mellem de forskellige *manus antiquæ* gør han ingen Sondring. Endvidere bemærker han S. 77, at der desuden ved en Del Aarstal i Tiden fra 1115 til 1214 findes en Del *Additamenta*, der er skrevne til *recenti manu; quæ tamen ex antiquo quodam codice desumpta esse videntur*; disse *Additamenta recentiora* har han samlet paa Side 77—78 i sin Udgave. Alle *Additamenta*, saavel *vetusta* som *recentiora*, har jeg i denne min Udgave anset det for rigtigst at indføje paa de Steder, hvor de efter Angivelserne hos Arne har staaet tilføjede i det gamle Haand-

---

[1]) Disse vil her i min Udgave findes betegnede med **C** i den kritiske Kommentar, medens selve Arnes Udgaves Text betegnes med **M**.

skrift, men saaledes, at jeg har indesluttet dem i Parenthes og ved hvert enkelt Additamentum bemærket, til hvilken af de to af Arne adskilte Klasser det hører. Om en særlig Tilgift til Arnes Udgave, som findes S. 79—100, nemlig 2 Kapitler af Bertrand Tissiers Udgave af Exordium Magnum Cisterciensis Ordinis, skal jeg tale særlig paa vedkommende Steder i min Udgave. Det ene af disse to Kapitler udgiver jeg fuldstændigt i et senere Afsnit af denne Bog tillige med et andet, der fortsætter det og ligeledes vedrører dansk Historie.

Angaaende Skriftets Forfatter hævder Arne i Fortalen med Rette, at han har været en dansk Mand[1]), og at han har været en Gejstlig; endvidere mener han at kunne slutte, at han maa være død omtrent ved Aar 1282, siden han ikke har ført sin Chronik ud over dette Aar; skulde det imidlertid være ham selv, der i sit Haandskrift har skrevet Aarstallene 1283—1307, maa han i ethvert Fald have tænkt sig (formodentlig fordi han var en gammel Mand) at ville afslutte sit Værk ved 1307[2]).

Saa vidt Arne. — Efter ham blev Skriftet paa ny udgivet af Jacob Langebek i S. R. D. Tom. II, p. 602—644. Langebeks Fortale til denne Udgave er i Hovedsagen et Optryk af Arnes Fortale, dog med nogle Tilføjelser. Saaledes bemærker han, at Thomas Bartholin i sine Antiquitates Danicæ p. 131 har anført *integrum locum de rege Nicolao ex Chronica Sialandiæ, quæ in vetusta membrana exarata in Bibliotheca Academiæ Hafniensis publica asservatur, et quidem in Capsa Cypriani Ord. 3. in quarto*; endvidere siger han, at Bartholin havde ladet tage en Afskrift af dette Haandskrift og indføjet det i sine Collectanea Tom. A; dette Bind gik imidlertid til Grunde ved den store Brand 1728, og ved samme Lejlighed brændte ogsaa selve Haandskriftet, hvorefter Afskriften var tagen. Til Arnes Formodning om, at Forfatteren af Chronica har været en Gejstlig, mener han at turde tilføje, at han maa have tilhørt Cistercienserordenen, eftersom han i sit Skrift viser saa stor Interesse for denne Orden og særlig for S. Bernhard af Clairvaux; og han formoder da, at han har hørt hjemme i et af

---

[1]) I alt Fald har han været bosat i Danmark.

[2]) Det ses dog let, at de sidste Slutninger om Forfatterens mulige Dødsaar hviler paa et meget usikkert Grundlag; de havde kun kunnet drages med nogenlunde Sikkerhed, hvis det var Forfatterens eget Originalmanuskript, man havde for sig; men Arne selv har jo fuldstændig rigtigt bemærket, at det ikke er Originalmanuskriptet, men en senere Afskrift deraf, selv om Afskriften maaske kun har været en Snes Aar eller lidt mere yngre end Originalen.

de store Cistercienserklostre paa Sjælland, enten Sorø eller Esrom. Selve Langebeks Udgave er kun et Optryk af Arnes Udgave i ganske samme Form, som denne har, med de to Klasser Additamenta samlede i Slutningen af Bogen og med Tilføjelse af de to Kapitler af Exordium Magnum. Langebek har føjet mange Noter til, især Sammenstillinger af de annalistiske Bemærkninger i Chronica med dem, der findes dels i andre Annales, dels hos forskellige Forfattere.

Om det af Arne Magnusson benyttede Haandskrift kan jeg naturligvis ikke sige mere, end hvad jeg ovenfor har sagt efter hans egne og Langebeks Meddelelser. Hvad Værkets Forfatter angaar, er det utvivlsomt rigtigt, naar Langebek mener, at han har været en dansk Gejstlig af Cistercienserordenen; og jeg skal her søge at støtte denne hans Antagelse med flere Argumenter. Medens Forfatteren kun ganske kort omtaler Stiftelsen af Præmonstratensernes og Trinitariernes Orden (henholdsvis 1120[1]) og 1197; Dominikanernes og Franciskanernes nævnes kun i Additamenta til 1217 og 1233), interesserer han sig aabenbart i høj Grad for Cistercienserne. Han omtaler først Stiftelsen af Moderklostret i Citeaux (1098), dernæst[1]) af det berømte Kloster i Clairvaux (1115); fremdeles (efter Exordium Magnum, som dog ikke nævner Klostrets Navn) Stiftelsen af det svenske Cistercienserkloster Alvastrum (1143); endvidere angiver han Stiftelsesaaret for de danske Cistercienserklostre Herrisvad (1144), Vitskøl (1158), Sorø og Tvis (1161), Øm (1165) og Aas i Halland (1194, samt (i *Add. vet.*) dets Fornyelse ved Bisp Valdemar 1236). Mærkeligt nok nævner han ikke Stiftelsen af Esrom; muligt er det, at det har været omtalt i Originalhaandskriftet, men at Notitsen derom er falden ud i den Afskrift, hvorpaa Arnes Udgave er bygget; heller ikke nævnes Holme i Fyen, Løgum og Guldholm i Slesvig. Han interesserer sig meget for den store Cistercienserabbed Bernhard; han omtaler hans Indtrædelse i Ordenen 1113 og fortæller ved den Lejlighed meget om hans Livsomstændigheder og hans Skrifter; endvidere omtaler han vidtløftigt hans Optræden ved Stiftelsen af Alvastrum (1143) og ved den irske Biskop Malachias' Død (1148); til sidst beretter han om hans egen Død og hans mange Mirakler (1153). Foruden den nævnte Malachias taler han vidtløftigt om den danske Erkebiskop Eskil, som jo var nær forbunden med Bernhard og selv døde som Cisterciensermunk i Clairvaux (under Aar 1177); naar han fremdeles fortæller saa udførligt (under Aar 1171) om Englænderen

---

[1]) Dette staar dog kun i *Additam. rec.*

Thomas Becket, kommer det vel deraf, at denne, selv om han maaske ikke ligefrem var Cistercienser, dog i sin Levevis, efter at han var bleven Ærkebiskop i Canterbury, efterfulgte Cisterciensernes Strenghed, ligesom han ogsaa søgte et Tilflugtssted hos denne Orden i Burgund, da han for en Tid havde maattet flygte fra England. Endvidere omtaler han Roskildebispen Niels Stigsøns Død i Clairvaux (1249); og om den berømte danske Cistercienser Gunnerus, først Abbed i Øm, senere Bisp i Viborg, har han ogsaa et Par Meddelelser (se 1222, (1240), 1251 om hans Død). Endelig kan det her ogsaa nævnes, at hans Meddelelser om Helgeninden Margareta (under 1176 og 1201) vel for en Del skyldes den Omstændighed, at hendes Helgengrav var i Marieklostret i Roskilde, som var et Nonnekloster af Cisterciensernes Orden. Naar man dernæst spørger om, i hvilket af de danske Cistercienserklostre Forfatteren har hørt hjemme, saa kan der, da alt i hans Skrift peger hen paa, at han maa have været bosat i Sjælland, kun være Tale om et Valg mellem Esrom og Sorø, som ogsaa Langebek mente; og her er der et Par Forhold, som afgjort synes at tale for, at man snarest maa anse Sorø for hans Hjemsted. For det første forklares derved den store Interesse, Forfatteren aabenbart nærer for Skjalm Hvides Æt, hvem Klostret skyldte sin Oprindelse; fortrinsvis interesserer han sig naturligvis for Absalon og Andreas Sunesøn, men ogsaa mange andre af Ætten, deriblandt Helgeninden Margareta, omtales; Interessen gaar ogsaa over paa Personer, der har været nær knyttede til denne Æt, f. Ex. Abbed Vilhelm i Æbelholt. Dernæst maa det Kloster, hvor han har haft hjemme, have haft Interesse for Læsning og Studier, hvad der ellers ikke særlig var Cisterciensernes Sag, og det maa have været i Besiddelse af et ganske godt forsynet Bibliothek, da Forfatteren dog vel næppe kan antages for personlig at have været Ejer af de ikke faa Skrifter, han aabenbart maa have læst og benyttet ved Affattelsen af sit Skrift; dette synes ogsaa snarest at pege hen paa Sorø, hvor Absalon havde bestræbt sig for at vække litterære Interesser hos Klostrets Gejstlige. Af ikke særlig religiøs eller rent verdslig Litteratur citerer Forfatteren Adam af Bremen og Saxos Gesta Danorum flere Steder; men langt rigere i Omfang er den religiøse Litteratur, han har benyttet. Her maa man nu ikke lade sig vildlede af den lange Opregning af Skrifter af S. Bernhard, som han har i sin Artikel om ham under Aar 1113; thi det meste, han dér skriver om hans Værker, har han Ord til andet skrevet ud af Gaufrids Værk om Bernhard; dog nævner han et Par

Skrifter, som ikke nævnes hos Gaufrid, og som han altsaa vistnok personlig maa have kendt og læst, og det samme kan ogsaa være Tilfældet med enkelte af de hos begge nævnte Skrifter, f. Ex. Bogen om Malachias. Men følgende Bøger kan man med Vished sige at han har haft Lejlighed til at læse: Af hjemlige Skrifter Officium S. Kanuti Ducis et Martyris og Andreas Sunesøns Hexaëmeron og Sequentiæ; af fremmede: 1) Exordium (Magnum) Ordinis Cisterciensis, forfattet af Abbed Conrad fra Cistercienserklostret Eberbach nær ved Mainz, som havde været Munk i Clairvaux, omtrent ved Aar 1180; 2) det store, i 5 Bøger delte Skrift De vita et virtutibus Sancti Bernardi, hvoraf 1ste Bog er forfattet af Abbeden Guilelmus fra S. Theodoriks Kloster ved Reims, den anden af en Abbed Ernald, de 3 sidste af Gaufrid, som havde været S. Bernhards Notarius; 3) Benedicti Abbatis Petriburgensis de miraculis S. Thomæ archiepiscopi Cantuariensis; 4) Acta S. Thomæ apostoli; 5) Sulpicii Severi libri de beato Martino Turonensi; 6) B. Jordani de vita S. Dominici liber; 7) Thomæ de Celano Vita S. Francisci. Han kender ogsaa Hymner af S. Ambrosius og Hymner eller Sequenser de S. Dominico og de S. Francisco; han kender Pave Alexander den 3djes Brev om S. Bernhard og Adam af S. Victors Epitaphium over ham; hvorfra han har faaet Kendskab til Epitaphiet over Thomas Becket, kan jeg ikke oplyse, og der hentydes ogsaa endnu et Par Steder til Skrifter (om S. Sylvester og om S. Blasius), som jeg ikke kender. Ved Affattelsen af de korte annalistiske Notitser kan Forfatteren, saa vidt jeg kan se, have benyttet dels *Annales Lundenses*, som ogsaa gaar til 1307, dels *Chronologia Nestvedensis*; derimod synes det mig, at *Annales Ryenses* snarere har benyttet Chronica Sialandiæ end omvendt. Men en nærmere Undersøgelse herom maa jeg for øvrigt overlade til en anden. — Endnu har jeg blot at tilføje, at hvis man, for at bestemme, hvor langt Chronica Sialandiæ har gaaet ned i Tiden, skal følge det Spor, som Forfatterens Interesse for Cistercienserordenen giver, vil man i alt Fald naa ned til Aar 1251. Alt indtil dette Aar er efter min Mening, naar man da ser bort fra de forskellige Additamenta, utvivlsomt en enkelt Forfatters Værk; hvad der derimod ligger efter 1251 lige ned til 1307 kan godt være føjet til senere af en eller flere andre Annalister ligesom de forskellige Additamenta.

Foruden Arne Magnussons Udgave, der nu maa træde i Stedet for det tabte Hovedhaandskrift **C**, har man dog endnu en anden Textkilde for Chronica Sialandiæ af en ret ejendommelig Art. Det

er en Del af Haandskriftet **H**, en *Codex Holmiensis*, som tilhører Antiquitets-Kollegiet i Stockholm, i hvis Katalog det er signeret som Antiq. Arch. Kat. II, sign. K: 3; i Molbechs Katalog har det No. 8. Det er et stort Foliohaandskrift fra det 17. Aarh., som paa Titelbladet bærer ganske den samme Inskription som *Systema Stephanii* (se Script. Minores Vol. I, p. 9); nederst i det ene Hjørne af Titelbladet staar der da ogsaa skrevet dette: »För Kgl. Antiquitets Archivo, uthur H[s] Excell. Gr. Magni de la Gardies Donations-Böcker til Upsala Bibl. No. 25. 26. 27. 28. 29 afcopierad af Lars Perß Edström.« Haandskriftet er altsaa i sin oprindelige Bestand intet andet end en (tilmed ikke særlig god) Afskrift af Systema Stephanii og har saaledes *for den største Dels Vedkommende* aldeles intet Værd. Men paa det Sted, hvor det skulde have det Parti af Systema Stephanii, som findes i dette paa Fol. 11—36 inclusive, er Edströms Kopi af dette Parti, som sikkert oprindelig har været til Stede, skaaret ud, saa at Haandskriftet nu inden for samme Indbinding indeholder to fra hinanden skilte Dele; og i Mellemrummet mellem disse findes der nu i Steden for det bortskaarne Parti løst indlagt et andet Haandskrift, som indeholder en slet ikke til Systema hørende, fra det 16. Aarh. stammende Text af Chronica Sialandiæ og dens Continuatio. Paa Titelbladet af dette indlagte Haandskrift, som i min Udgave her særlig betegnes med **H**, findes følgende Inskription: ANTIQVITATES RERVM DANICARVM A CANVTO III. AD MARGARETAM. Øverst i Hjørnet til venstre læses der: *Collegio Antiquitatum hunc codicem donat Samuel Pufendorf manu propria.* Øverst i Hjørnet til højre har en meget yngre Haand skrevet denne Notits, som er taget fra Overskriften (paa nuværende Fol. 11) i Systema Stephanii: *Incerti Autoris. Ex Codice MS. Regiæ Bibl. Hafniensis, signato A. 9*; og neden under dette er af samme Haand tilføjet: *Conf(ererad) m(ed) MS. Stephanii ex donatione comitis M. G. d. l. G. in Bibl. Ups. No. 25. S.* (= Stephanii) *p. 26* [1]). Længere nede paa Siden af Titelbladet i **H** staar der (foruden nogle nu næsten udslettede Skrifttræk, som jeg i alt Fald ikke kan tyde) med ret afbleget Blæk skrevet Ordene: *Arnoldus Wittfeld possidet.* Det er vel altsaa Huitfeldt, der har været dette Haandskrifts oprindelige Ejer og formodentlig ogsaa har ladet det afskrive til sit Brug efter det nu tabte Haand-

---

[1]) Ovenfor i Vol. I, p. 10 i Noten er det bemærket, at det Blad i Systema Stephanii, der nu bærer Tallet 11 og indeholder Begyndelsen af Chron. Sial., oprindelig har baaret Tallet 26, som senere er udslettet og erstattet med 19, der atter er overstreget og erstattet med 11.

skrift i Københavns Universitetsbibliothek, der var signeret A 9; det er utvivlsomt ogsaa det Haandskrift, han har benyttet, da han skrev sin Danmarks Krønike og i den indførte meget, som han hentede fra Chronica Sialandiæ; naar der under hans Navn staar *No. 18*, betegner dette vel det Nummer, Haandskriftet har haft i hans Samling[1]).

Haandskriftet **H** indeholder paa Fol. 1—31 den gamle *Chronica Sialandiæ til Aar 1307* (i en ejendommelig Form, hvorom nedenfor); dernæst har det paa Fol. 32—53^{r} *Continuatio Chron. Sial.* Paa Fol. 54—55 staar, skrevet med en anden Haand, en *Annotatio Annorum ex vetustissimo quodam codice,* en Række annalistiske Optegnelser, vistnok i skaansk Dialekt, begyndende med Aar 1074 og endende ved Aar 1255; paa Fol. 56 findes et lignende Stykke, som udfylder visse Lakuner i det nærmest forangaaende, begyndende med 1095 og sluttende med 1147; men alle disse Notitser vedkommer os ikke her. Alt det øvrige (Fol. 1—53^{r}) er skrevet med een og samme Haand; denne har selv hist og her indført forskellige Smaarettelser, tilføjet glemte Smaaord eller ændret Fejlskrifter; enkelte Steder synes det dog ogsaa, som om Skriveren, der aabenbart har været en i Latin kyndig Mand, har gjort Forsøg paa at rette nogle Fejl i Texten ved egne Konjekturer. Desuden har forskellige andre Hænder tilføjet Rettelser og Noter; nogle af disse synes efter Blækkets Farve og Skriftens Form at dømme at skyldes Huitfeldt. For øvrigt er det ikke altid let at sondre mellem disse forskellige Hænder; men for det meste har det heller ingen Betydning, at dette gøres. Særligt maa det bemærkes, at der paa et enkelt Sted (ndf. p. 34, 9) findes en Rettelse, som aabenbart skyldes Stephanius; det viser altsaa, at ogsaa han har haft dette Haandskrift i Hænde; men det samme fremgaar for øvrigt tydeligt nok ogsaa af andre Indicier, som jeg siden skal omtale.

Det gælder nu her først og fremmest om at bestemme Forholdet mellem **H** og **C**. Og her maa det da stærkt fremhæves, at et Haandskrift som **C** med alle dets forskellige, fra forskellige Hænder hidrørende Additamenta, som vel for største Delen har

[1]) For Resten findes der omtrent midt paa Titelbladet til venstre skrevet Ordene: »Greff Albrett aff Hvlbeck« med en anden Haand, som næsten kunde ligne Vedels og skriver en Skrift, der er meget vanskelig at læse; samme Haand har nederst paa Bladet skrevet et Par annalistiske Notitser, hørende til Aarene 1318 (noget om Ærkebiskop Esger Jul) og 1317 (bellum fuit inter Danos et Svecos in fal...(?)). Adskillige Noter til Texten af Chron. Sial. stammer ogsaa fra den.

været skrevne til i Randen, nogle enkelte af de mindre maaske ogsaa mellem Linierne, maa have været af en saa ejendommelig Art, at det vist er umuligt at tænke sig, at der har existeret noget andet Haandskrift, der fuldstændig lignede det med Hensyn til Indholdets Anordning; det maa have været ganske enestaaende i sin Slags. Tillige maa det have været gammelt, skrevet for største Delen før 1307 og intet af det senere undtagen maaske enkelte af de Additamenta, der af Arne Magnusson betegnes som *recentiora*. Naar vi altsaa finder et andet Haandskrift, hvori disse Additamenta (alle eller dog største Delen af dem) ikke længere staar som Additamenta, men er optagne og indarbejdede i selve Texten, saa synes dette mig at være et aldeles afgørende Bevis for, at dette andet Haandskrift maa have haft selve **C** til Kilde og Original. Og saaledes er netop Forholdet med **H**; det har netop **C**'s Additamenta optagne og indarbejdede i sin Text. Men dermed er det dog ikke sagt, at **H** er afskrevet *umiddelbart* efter **C**; snarere tror jeg, at der imellem **C** og **H** i det mindste ligger eet Haandskrift, hvori denne Indarbejdelse af Additamenta i Texten først er foretaget; jeg vil betegne dette (eller disse) Mellemhaandskrift(er) som **X**, og jeg formoder, at det er et saadant **X**, der fandtes i sin Tid i Universitetsbibliotheket og i dets Katalog var betegnet med Signaturen *A. 9.* Om dette finder vi for Resten et Par Oplysninger i S. Birket Smiths Skrift: »Om Kjøbenhavns Universitetsbibliothek før 1728« (Kbhvn. 1882). I den »Fortegnelse over Haandskrifter i Universitetsbibliotheket 1662«, som meddeles dér S. 136 ff., finder man S. 140 nævnt som No. 21 i *Capsa Tertulliani, Ordo II* Haandskriftet: »A n t i q v i t a t e s r e r u m D a n i c a r u m a C a n u t o 3. a d M a r g a r e t a m A. 9. (altsaa med ganske samme Titel som **H**); og sammesteds S. 166 i Stephanii Registrant angives det, at dette Haandskrift A. 9 med Titlen Antiqvitates osv. paa Pag. 1—98 har indeholdt C h r o n i c a D a n o r u m e t p r æ c i p u e S i a l a n d i æ a b 1 0 2 8. a d 1 3 6 3 (ganske svarende til **H**) som første Stykke i den hele store Samling, det omfattede. Haandskriftet er utvivlsomt brændt 1728 ligesom **C**; Arne Magnusson har aabenbart ikke kendt det, da han mener, at **C** er det eneste existerende Haandskrift til den af ham udgivne Chronica Sialandiæ[1]).

---

[1]) Det af Thomas Bartholin omtalte Haandskrift af Chron. Sialandiæ i Capsa Cypriani, Ordo 3. in Quarto, som kan have været **C**, nævnes ikke i Fortegnelsen fra 1662 hos Birket Smith S. 148—151; hvad Grunden kan være dertil, véd jeg ikke; maaske har det været udlaant fra Bibliotheket, dengang Fortegnelsen affattedes. (Dr. phil. E l l e n J ø r g e n s e n har dog meddelt mig, at efter hendes Mening har Bartholins Haandskrift

Der er dog visse Uoverensstemmelser mellem de Additamenta, der i **C** har staaet som Additamenta, og de til dem svarende Notitser, der har været indarbejdede i Texten i **X** og nu findes saaledes i **H**; herom bliver det da nødvendigt at sige nogle Ord. Af de Additamenta, der af Arne kaldes *recentiora,* er der nogle, der ikke findes i **H**; dette kan have (og har vistnok) sin simple Grund deri, at de først er blevne tilføjede i **C**, efter at **X** var afskrevet efter **C**, idet de altsaa heller ikke har kunnet komme ind i **X**'s Aflægger **H**; Exempler af denne Art findes i Udgaven her p. 35, 12; p. 40, 8—16; p. 41, 19—20; p. 58, 13. Med enkelte af dem er Forholdet ret ejendommeligt og fortjener nærmere Omtale: saaledes har **X**(**H**) p. 34, 12 et Add. rec., som blot er optaget i Randen; p. 54, 18 er et Add. rec. kun optaget delvis og i Randen; p. 58, 5 er den første Del af et Add. rec. ikke optaget paa det af Arne angivne Sted, men først lidt senere (p. 58, 8), hvor Arne i Texten har nogle tilsvarende Ord: aabenbart har da Ophavsmanden til **X** ment, at Tilføjelsen paa det første Sted maatte være urigtig. De øvrige Add. rec. findes derimod optagne i **X**(**H**): p. 31, 5—7; 34, 24—25; 35, 1—2; 35, 5; 35, 8 (med en lille, vilkaarlig Ændring for at rette paa Texten); p. 47, 23; p. 58, 2—3; p. 58, 5 (den sidste Del). — Af Additamenta *vetusta* er de allerfleste indarbejdede i Texten **X**(**H**), men der findes dog visse Undtagelser. Paa en Række Steder synes Ophavsmanden til **X** simpelthen at have overset disse Additamenta, saaledes p. 54, 9; 68, 13—14; 71, 15 og 25; Verset p. 59, 5—8 har han vistnok udeladt med Vilje. Mærkeligt er Stedet p. 34, 26—28: her har Skriveren af **X** set, at Tilføjelsen indeholdt noget galt, idet Erik Emune dér var forvekslet med Erik Plovpenning, og derfor havde han oprindelig tænkt paa helt at udelade den; bagefter har han imidlertid bestemt sig til at optage den og har saa vistnok tilføjet den i Randen; derfra har saa siden Skriveren af **H** optaget den i sin Text, men saaledes, at den er indføjet i et Rum, han oprindelig havde ladet staa tomt, og tilmed er den her indesluttet i en Parenthes. Paa ikke faa Steder har **X**(**H**) ved Optagelsen tilladt sig at foretage nogle Smaaændringer i Texten, som det ikke er værd at opholde sig ved; men af og til er Tilføjelserne ogsaa optagne med noget større Ændringer, i en anden Form og med en

---

snarere været det hos Birket Smith p. 151, 64 omtalte Membranhaandskrift F 42, der foruden en *Abbreviatio Saxonis* ogsaa har indeholdt *Excerpta ex Chronica Sialandiæ,* altsaa **X**; denne sidste Del har været afskreven i det tabte *Tom. A. af Bartholiniana*; se cod. Arnamagn. 1045, 4to p. 219 og Kirkehist. Samlinger 3, I p. 307.)

anden Ordning end den, de efter Arnes Opgivelser har haft i **C**, og undertiden kan der være Tvivl om, hvad der er det rigtigste; saaledes p. 54, 2—3; 57, 16—17; 64, 17—22; [64, 25—26;] 65, 1—5; 65, 23; p. 67, hvor det lange Additament i Lin. 67, 19—68, 10 er indskudt i det forangaaende Stykke foran 67, 11; p. 69, 6—8. — Mærkes maa det endelig, at der paa nogle faa Steder i **H** findes Tilføjelser, som Arne ikke har anført hverken som staaende i Texten eller blandt Additamenta. Dette er saaledes Tilfældet p. 39, 13, hvor Arne sikkert maa have overset Tilføjelsen; p. 55, 2, hvor **H** har en urigtig Notits, som Arne vel sagtens med Vilje har udeladt; p. 65, 1—5, hvor Notitsen i **H** (*Sedes vacauit quinque annis*), som sikkert gælder om *sedes Roskildensis* og skulde have været indføjet i Lin. 19, i **C** har været anbragt paa det urigtige Sted, hvor **H** har den, og derfor med Vilje er udeladt af Arne. Anderledes forholder det sig med Tilføjelsen p. 69, 2—3, hvor **H** efter Ordene *rex Christoforus Ripis peremptus* har Ordene: *scilicet in Eucharistia veneno*; thi efter Blækkets Farve maa det antages, at det først er Huitfeldt, som egenmægtigt har sat disse Ord til i **H**.

Med Hensyn til de Dele af Skriftets Text, som findes baade hos Arne (i **M** = **C**) og i **H**, da stemmer de, som det var at vente, i alt væsentligt overens, men Afvigelser findes dog hist og her. Der er f. Ex. oftere Afvigelser med Hensyn til Navnes Skrivemaade; saaledes har **M** (**C**) regelmæssigt *Dacia*, men **H** *Dania*; **H** skriver regelmæssigt *Valdamarus*, men **M** (**C**) *V(W)aldemarus*; **H** har *Absolon*, **M** (**C**) *Absalon* osv. I min Udgave her har jeg paa disse og lignende Punkter bestemt mig til at følge Arne, skønt jeg, hvad de to sidste (eller i alt Fald det sidste) Navn angaar, er overbevist om, at **H** har bevaret det rette og Arne egenmægtigt ændret Skrivemaaden. For Orthografiens Vedkommende kan **M** jo ellers ikke gælde som Rettesnor, da Arne selv siger, at han har omformet den middelalderlige Retskrivning; det samme har for øvrigt ogsaa Skriveren af **H** gjort (sikkert imod Overleveringen i **X**), men **H** har dog endnu paa adskillige Punkter bevaret Spor af den ægte middelalderlige Orthografi, og denne har jeg da i min Udgave her, uden at tage Hensyn enten til **M** eller til **H**, søgt at tilbageføre i den Form, som den efter al Sandsynlighed maa have haft i **CX**. Af Textlæsemaaderne er der hist og her i **H** nogle, som synes at være lidt bedre end dem, der findes i **M**, og som jeg derfor har optaget, skønt **M** jo ellers naturligvis maa have Fortrin som Textkilde; men det er dog muligt, at Arne, da han afskrev **C**, paa enkelte Punkter kan have begaaet Smaafejl, da det vist er umuligt for nogen Afskriver helt at undgaa saadanne; og

da han naturligvis ved Trykningen af sin Udgave under sit Ophold i Leipzig 1695 har maattet holde sig udelukkende til sin Afskrift og ikke kunnet sammenholde den trykte Text paa ny med selve **C** og faa de Smaafejl rettede, han havde begaaet, er disse gaaede over i hans Udgave, medens **H** derimod kan have bevaret det rette. For det meste er det dog kun Ubetydeligheder, hvorom det her drejer sig. Ellers kan der næppe være nogen Tvivl om, at man næsten overalt bør følge **M**, hvor denne Text afviger fra **H**; thi alt tyder paa, at Skriveren af **X**, Originalen for **H**, snart vilkaarligt og snart uforsætligt har fjernet sig lidt fra den Text, som **C** bød ham; undertiden synes han endog ved Konjektur at have søgt at rette Fejl, han fandt eller mente at finde i **C** (f. Ex. p. 26, 9, hvor **C** i Texten har haft en lille Lakune). Blandt Forskellighederne mellem **M** og **H** kan særlig mærkes nogle, der beror paa forskellig Fortolkning af Abbreviaturer. Saaledes forekommer det ret hyppigt, at **M**(**C**) har *igitur*, hvor **H** har *ergo*; sandsynligvis har, hvad jeg ogsaa oftere har iagttaget i andre Haandskrifter, det stenografiske Tegn for *igitur* ($\overset{i}{g}$) været skrevet lidt skødesløst i **C** eller saaledes, at det næsten kunde ligne det tilsvarende Tegn for *ergo* ($\overset{o}{g}$). Ligeledes har det været muligt at forveksle Abbreviaturen for *deus* (*d̄s*) med den for *dominus* (*dn̄s*), og derfor har **H** tit *dominus,* hvor **M**(**C**) har *deus*, og dette sædvanligvis er rigtigere. Der er for øvrigt ikke faa Steder i **H**, hvor der findes helt gale Læsemaader, som skyldes falsk Tydning af Abbreviaturer; men om disse Fejllæsninger først er opkomne i **H**, hvad jeg er mest tilbøjelig til at antage, eller de allerede har været til Stede i **X**, hvad der ogsaa er muligt, kan nu ikke afgøres. Arne siger jo, at han ogsaa i **C** har fundet Fejl, der beroede paa Mistydninger af Abbreviaturer, og som han selv har fjernet ved Rettelser; det er stor Skade, at han ikke i sin Fortale har meddelt os Exempler paa dette.

Der er imidlertid ogsaa overmaade væsentlige Forskelligheder paa en lang Række Steder mellem den Text af Skriftet, som **M** byder os, og den, der findes i **H** og sikkert allerede har foreligget **H**'s Skriver i hans Original **X**. Det viser sig nemlig, at i denne sidste Text er store Stykker af den Text, **M** har, helt forsvundne og aabenbart bortskaarne med Vilje; dette finder Sted p. 28, 22—30, 3; p. 38, 22—39, 6; p. 39, 16—40, 2; p. 41, 22—47, 3; p. 55, 5—28; p. 59, 16—60, 13; p. 61, 10—62, 13; p. 62, 23—63, 18; p. 63, 21—22. Ved disse Bortskæringer har Værket næsten helt mistet det Særpræg, hvoraf man kunde se, at dets Forfatter maatte have været

en Gejstlig og særlig have tilhørt Cistercienserordenen og besiddet en betydelig Belæsthed i kirkelig Litteratur; det har mere nærmet sig til at faa en almindelig Aarbogs Charaktér; af de Partier, der særprægede det i den angivne Retning, er, bortset fra nogle faa mindre Stykker, kun det bevaret, der kunde have Interesse for Danmarks (og i et enkelt Tilfælde ogsaa Sveriges) Historie, fordi det handlede om danske Personer. Hvorledes det nu er gaaet til med denne gennemgribende Forandring af det oprindelige Værk, er et Spørgsmaal, som jeg tænker mig sandsynligst kan løses paa følgende Maade:

Noget efter Aar 1307 (paa hvilket Tidspunkt Værket i alt væsentligt maa have faaet det Udseende, som det har i **M** (**C**)), ja maaske endda først en Snes Aar senere, henne i Christoffer II's Tid, har en Mand, der har næret Interesse for Danmarks Historie, faaet fat paa Haandskriftet **C** og besluttet sig til at tage en Afskrift deraf med den Hensigt, at han paa dette Grundlag vilde fortsætte den Oversigt over Danmarks Historie, som det gav, med en af ham selv udarbejdet Oversigt over de efterfølgende Tiders Historie lige ned til hans egne Dage. At denne Mand har været en Sjællænder, er der meget i hans Fortælling, der tyder hen paa; om han derimod har været en gejstlig Mand, kan være tvivlsomt, og i ethvert Fald er det Kendskab til Vulgata, han paa forskellige Steder lægger for Dagen, ikke noget afgørende Bevis herfor. Men for Cistercienserne og i det hele for de kirkelige Forhold har han tydeligt nok ikke interesseret sig videre; den verdslige Historie har for ham været Hovedsagen; og derfor har han ikke gidet afskrive de vidtløftige kirkelige og religiøse Stykker, han forefandt i **C**, men simpelthen udeladt dem eller dog forkortet dem meget stærkt. Saa har han da derefter udført sin Plan om at give en Fortsættelse af Danmarks Historie i den Tid, som han selv, i det mindste for største Delen, personlig havde oplevet; og paa den Maade er det nye Værk kommet frem, som man nu plejer at kalde *Continuatio Chronicæ Sialandiæ*. Denne Continuatio er kun ganske løst og kunstløst knyttet til det ældre Skrift. Sammenknytningen er blot sket derved, at han til den annalistiske Notits for Aaret 1307, hvormed det gamle Skrift endte, og som han har gentaget i en ændret Form, som om den rettere hørte hen til Aar 1308, har knyttet et Par nye Notitser af samme Art, som angik det sidstnævnte Aar. Dette nye Værk har en helt anden Charaktér end det gamle, idet det saa godt som udelukkende drejer sig om den verdslige Historie. For det ældre Afsnit af den

deri behandlede Tids Vedkommende, Tiden fra 1308 til 1323, er de annalistiske Notitser, han meddeler, i Reglen ganske kortfattede; aabenbart er det kun ret hullede Erindringer, han har haft tilbage om Begivenhederne i dette Tidsrum; men fra Aar 1326 af tiltager hans Meddelelser i Fylde og Bredde, næsten som om de kunde være skrevne Aar for Aar samtidig med Begivenhedernes Indtræden; ja i den meget ofte ret skødesløse latinske Sprogform, de har, særlig hen imod Slutningen, kunde de næsten se ud som Dagbogsoptegnelser. Fremstillingen bliver især udførlig, hvor han kommer ned til Valdemar Atterdags Tid, lige til Aar 1363, hvor hans Skrift standser saa brat, at man ledes til at tro, at han maa være død paa dette Tidspunkt. Skriftet er blevet til en overmaade livlig og interessant Fremstilling af de historiske Begivenheder i dette Tidsrum, og det er en Hovedkilde og Førstehaandskilde for Valdemars Historie. Men jeg skal for øvrigt her ikke tale videre om dette Værk, eftersom det historiske Selskab, som udgiver min Bog, har besluttet, at det ikke skulde udgives af mig, som jeg havde tænkt det, i Forbindelse med den gamle Chronica Sialandiæ, men indgaa som Led i et andet Værk om de danske Annaler.

Jeg skal da heller ikke her tale nærmere om de Textkilder, paa hvilke en ny Udgave af *Continuatio*, som der i højeste Grad trænges til, maa bygges; men een Textkilde dertil maa jeg dog endnu omtale lidt udførligt, dels fordi den ogsaa angaar den gamle Chronica Sialandiæ, dels for at give den dens rette Vurdering og anvise den dens tilbørlige Plads. Ved Siden af **H**, som ganske vist kun er et forholdsvist ungt Haandskrift og ingenlunde er frit for Fejl (— deriblandt adskillige, som det vistnok er umuligt at rette med Sikkerhed —), men som dog i det hele taget maa charakteriseres som et godt og ret paalideligt Haandskrift, hvis Afskriver har været en kyndig Mand, saa at det i det mindste nogenlunde kan erstatte det tabte Haandskrift *A. 9*, findes der nemlig endnu en Textkilde, som man hidtil har regnet for Hovedkilden og tillagt en meget betydelig Værdi, men som ved nærmere Eftersyn viser sig aldeles ikke at fortjene denne Ære. Det er den »Afskrift efter *A. 9*«, som foreligger i *Systema Stephanii.* Om dette Haandskriftværk er der talt ovenfor i Vol. I, S. 9 f.; Chronica Sialandiæ og dens Continuatio optager deri Fol. 11^r—36^v, saaledes at Fol. 11^r—23^r indeholder den gamle Chronica, Resten Continuatio; det altsammen danner eet sammenhængende Værk, der lige saa lidt som **H** kender til nogen Sondring mellem de to forskellige Hoveddele. Overskriften over det hele Værk paa Fol. 11^r lyder

saaledes: Chronologia Rerum Danicarum[1]) ab Anno Christi M.XXVIII. ad M.CCC.LXIII. Incerti Autoris: ex Codice MS. Regiæ Bibliothecæ Hafniensis, cui Titulus: Antiquitates Rerum Danicarum a Canuto III. ad Margaretam, signato A. 9. Til venstre nedenunder dette har en anden, meget senere Haand med blegere Blæk tilføjet følgende: »Nota: Chronologia hæc edita est Lipsiæ 1695. 8vo per Ar. Magnæum, adcurate, vt videtur, et ex ipso codice MS. vetusto[2]), iis etiam additis, quæ tanquam parum ad rem facientia a Stephanio omissa sunt[3]). Verum, quæ heic sequuntur annum 1307, omissa sunt ab editore (ɔ: Arne Magnusson)[4]), vnde et illa alius auctoris esse suspicari licet.« Herefter følger saa Haandskriftets Text, skreven helt igennem med samme Haand, som utvivlsomt er Stephanius's egen Haand, skønt den er lidt forskellig fra Overskriftens; dette kommer sikkert deraf, at Haandskriftet er skrevet paa et meget tidligere Tidspunkt end Overskriften.

Man skulde nu efter Overskriftens Ordlyd tro, at Stephanius havde skrevet sin Afskrift umiddelbart efter selve det middelalderlige Haandskrift *A. 9*; og rent ud benægte, at han kan have haft dette Haandskrift ved Siden, da han skrev, tør jeg heller ikke, skønt der er meget lidt, om overhovedet noget, der bestemt tyder hen derpaa. Men aldeles sikkert vover jeg at paastaa, at Stephanius ved Udarbejdelsen af sin Afskrift har haft Haandskriftet **H** for sig[5]); og ikke alene har han haft det for sig, men han har ogsaa, naturligvis fordi det var lettere at læse end A. 9, netop lagt **H** (og ikke A. 9) til Grund for sin Afskrift og helt igennem fulgt **H**. Ganske vist findes der paa mange Steder i Stephanius's Afskrift (— jeg vil kalde den **S** —) Fejl, som ikke er til Stede i **H**, saaledes som Udeladelser af enkelte Ord eller hele Rækker af Ord og andre Fejlskrifter; men alle disse Fejl kommer udelukkende paa Stephanius's egen Kappe. I øvrigt er **S** intet andet end en Kopi af **H**, udarbejdet saaledes, at han ikke alene har gengivet dettes Grundtext, men ogsaa i sin egen Text

---

1) Herunder har der i en ny Linie oprindelig staaet Ordet Prima, men det er siden udslettet; angaaende dette se Vol. I. S. 10, nota 1).

2) Hvis Notens Forfatter dermed mener *A. 9*, hvad han sikkert gør, er det naturligvis galt.

3) Dette er en slem Misforstaaelse, som jeg skal vise i det følgende.

4) Ogsaa dette er ganske urigtigt.

5) Et aldeles sikkert Bevis for, at han har haft **H** i Hænde, har jeg allerede anført ovenfor S. 9.

optaget saa godt som alle de Ændringer og Rettelser, der var gjorte i H's Grundtext af de forskellige andre Hænder, som jeg ovenfor har omtalt. Der findes overhovedet i Texten i **S** ikke en eneste Læsemaade, rigtig eller fejlagtig, uden at den *kan* forklares og *maa* forklares ud fra den Text, der forelaa Stephanius i **H**; og der findes rundt omkring i **S** ikke faa ganske kuriøse Fejl, som er helt ubegribelige, naar man ikke ser paa, hvorledes de paagældende Ord, i hvilke Fejlene ligger, er skrevne i **H**, men som ogsaa fuldt ud forklares, naar man foretager denne Sammenligning, idet det da overalt viser sig, at det er ejendommelige Formationer af visse Bogstaver i **H**, som har foranlediget Fejllæsningerne af Stephanius og som Følge deraf Fejlene i **S**. Her skal jeg blot anføre en enkelt Ting, som giver et aldeles slaaende og afgørende Bevis for Rigtigheden af den Paastand, jeg her har fremsat. Bogstavet *r* skrives i **H** paa en ejendommelig Maade, med en Hage forneden til højre, som gør, at det kan forveksles med *x*, og denne Forveksling er den ene Gang efter den anden bleven begaaet i **S**; man træffer dér et ganske meningsløst *vix*, hvor der skulde staa *vir*, som ogsaa **H** har, ligeledes *exit* for *erit* og andet af samme Slags. Men alt dette har jeg gjort nøjagtig Rede for i den kritiske Kommentar, jeg har udarbejdet baade til Chronica og til Continuatio, og der er da ikke Anledning til at gaa videre ind paa det her i Fortalen. Naar nu Forholdet mellem **S** og **H** er saaledes, som jeg her har angivet, er der dermed for det første slaaet en forsvarlig Pæl gennem den hidtil vistnok almindelige Antagelse, at det er Stephanius, der egenmægtigt har foretaget de svære Bortskæringer af Texten i Chron. Sial., som ovenfor er omtalte. Dernæst maa det siges, at jeg maaske egentlig nok havde kunnet spare mig og Læserne for Angivelse af Læsemaaderne i **S** i den kritiske Kommentar; men jeg har dog ikke helt villet gøre dette af den Grund, at man, som tidligere sagt, hidtil har regnet **S** for en Hovedkilde ved Textfastsættelsen, særlig i Continuatio, og jeg har derfor maattet anse det for rigtigt i det enkelte at paavise, hvor uberettiget denne Dom om Værdien af **S** har været.

Der findes yderligere et Haandskrift **R** i *Rostgaards Samling* paa vort Universitetsbibliothek, *No. 42, 4to*, hvorom der ogsaa maa siges et Par Ord[1]). Det er skrevet af *Hans Svaning* (1503—84) med egen Haand; Skriften er meget utydelig, paa sine Steder næsten ulæselig. Det indeholder paa S. 1—78 Excerpter (skrevne

[1]) Haandskriftet er allerede omtalt i Vol. I, p. 150 og p. 215.

paa Latin, men undertiden med indblandet Dansk) af flere af vore middelalderlige Kildeskrifter, men uden nogen som helst ordentlig Meddelelse om de Haandskrifter, han har benyttet ved Excerperingen. For det meste er det ikke saa vanskeligt at udfinde, hvad det er for Værker, han har excerperet, men her er det ikke Stedet til at tale nærmere om dette; kun skal det bemærkes, at paa S. 37—43 findes der Notitser, som er hentede fra et Haandskrift af den gamle *Chronica Sialandiæ,* og paa S. 43—78 Notitser, som vedrører dens *Continuatio.* De sidstnævnte er, trods den vilkaarlige Fremgangsmaade, som Svaning har fulgt ved Excerperingen, dog af stor Vigtighed og indeholder meget godt; derimod er Excerpterne af Chron. Sial. saa godt som værdiløse. Man kan se af dem, at Svaning maa have benyttet et Haandskrift som *A. 9* (vistnok selve dette), men der findes intet særlig mærkeligt i de ganske kortfattede Notitser, han har hentet derfra; kun i Epitaphium Willelmi abbatis (under Aar 1202) har han skrevet dels *Parisiis* ligesom **H**, dels *iacet hic Vilhelm tumulatus,* men begge disse Varianter maa forkastes [1]).

Til min Udgave af Chronica Sialandiæ har jeg som en Appendicula knyttet det lille Skrift, som Langebek, der har udgivet det

[1]) Siden jeg er kommen ind paa at tale om **R**, maa det maaske være mig tilladt her at tilføje nogle faa, ved min Læsning af det foranledigede Bemærkninger, der kan tjene som Tillæg og Rettelser til Vol. I af Scriptores Minores. **R** har paa S. 18—28 nogle Notitser, der stammer fra et Haandskrift med Chronicon Roskildense, som har været beslægtet med **O**; i disse findes følgende Læsemaader af Navne, som fortjener at nævnes: p. 16, 2: Lodparchi (som hos Adam. Brem.); p. 17, 2: Rabodus; p. 29, 12: Thurirus, og navnlig p. 29, 14: Adalbero, som sikkert er den rette Form, og som jeg vilde have optaget i min Text, hvis jeg dengang havde kendt **R**. — S. 5—7 har **R** nogle Optegnelser om Dronning Thyra og om Sven Tjuvskeg, der er hentede fra et Haandskrift med Sven Aggesøns Historia Regum Dacie; og at dette Haandskrift har været af samme Art, ja rimeligvis det selvsamme som det, hvorefter Lyskander har afskrevet sin Text (**X**), fremgaar deraf, at i den Notits, der handler om Palno Tocki, tilføjes der efter hans Navn i Parenthes Ordene qui binomius fuit (= p. 118, 20, blot med en lille, vistnok vilkaarlig Ændring), hvilke Ord alene findes i Texten **X**, ikke hos Stephanius. Paa Foden af S. 5 findes da ogsaa angaaende Notitsernes Herkomst disse Ord: »Membr. Haandskrift fra *Helvadr*«, hvilket sidste Navn sikkert maa være en Forvanskning af *Hervad* = Herrisvad.

i S. R. D. Tom. v. p. 581 sq., har givet Titlen: Historia mirabilium in ecclesia beati Petri Slesvici factorum A. D. 1252; under samme Titel findes det paa ny udgivet af Waitz (og Holder Egger) i Monumenta Germaniæ Tom. xxix. p. 243—44 [1]). Det var for ubetydeligt til at danne et særligt Afsnit af min Bog, og jeg vidste ikke, hvor jeg ellers skulde anbringe det; saa syntes det mig, at det passende kunde føjes til Chronica som et Slags nyt Additamentum ved Siden af de øvrige Additamenta, da det dog nok fortjente at komme med i denne Samling. Vor eneste Textkilde for det er et Blad i *Petri Olai Collectanea, Fol. 75,* et Tillægsblad, der er føjet til hans Historie om Kong Christoffer I.

[1]) Jeg benytter Lejligheden her til at tilføje, at jeg ved min Udgave af Planctus de captiuitate regum Danorum i Vol. I p. 476 sqq. havde overset, at ogsaa Holder Egger har udgivet dette Digt i Monum. Germ. xxix. p. 267—68. Men for øvrigt vilde hans Udgave ikke have bestemt mig til at forandre noget i den Form, jeg har givet Digtet.

VETVS CHRONICA DANORVM
ET PRECIPVE SIALANDIE.

A.D.MXXVIII. Sanctus Olauus, rex Normannorum, in Sticlastath martyrizatus est; de quo sic reperitur in historijs: »Inter Knut, regem Danorum, et Olef, regem Normannorum, continuum bellum fuit, nec cessauit omnibus diebus vite eorum, Danis pro imperio certantibus, Normannis vero pugnantibus pro libertate. In qua re iustior mihi visa est causa Olaf, cui bellum necessarium fuit magis quam voluntarium. Si quando tempus a bellorum motibus quietum erat, idem Olaf iudicio et iusticia regnum gubernauit. Dicunt eum inter cetera virtutum opera magnum zelum dei habuisse, ut maleficos de terra disperderet; quorum numero cum tota barbaries

---

M = editio Arnæ Magnæi (Lipsiæ a. 1695), codicem Hauniensem (**C**), qui incendio anni 1728 periit, exprimens. **C** scripturas ibi attuli, ubi Arnas se eas mutasse dixit.

H = codex Stockholmiensis, Ant. Arch. Catal. II, signatus K 3. (in Catal. Molbech. no. 8).

S = Systema Stephanii (= codex Upsaliensis ex Collect. de la Gardie, no. 25—29). Huius codicis scripturas ibi tantum attuli, ubi ab **H** discrepant. Minimi momenti codicum errores quosdam consulto omisi.

Inscriptio in **MH**: Incipit Chronica D. et p. S.

1. Anno Domini M.XXVIII = 1028 **H**; *in sequentibus semper in hoc codice, omisso* Anno Domini, *tantum numeri nostri, quos Arabicos vocare solemus, adhibentur, singulorum annorum rebus suprascripti. In* **S** *scribitur*: Anno Domini M.XXVIII, *et similiter semper, numeris Romanis adhibitis.* — 1—2. Olaus . . Sticlastad **H**. 3. Knud . . Oleff **H**. 3—21, 7. Inter . . religio *ex Adami Bremensis lib. II. cap. 55* (*57 edit. Schmeidler*) *sumpta sunt, paucis mutatis, quibusdam omissis.* 4. non cessauit **H**. 6—7. iustior tamen v. e. c. Olaff **H**. 7. magis *om.* **C** (magis fuit *Arnas ex Adam.*). 8. Si quando autem t. *Adam.* 9. Olaff (*sic sæpius*) **H**. inter **M** (*Adam.*); præter **H**. 10. malefici ɔ: 'Sejdmænd'; *varia eorum genera infra 21, 2 enumerantur.* 11. de terra disperderet, *cfr. Iosue lib. 23, 13, al.*

exundet, precipue vero Noruegi*e* regio talibus monstris plena est. Nam et diuini et augures et magi et incantatores cerique satellites Antichristi habitant ibi, quorum prestigijs et miraculis infelices anime ludibrio demonibus habentur. Hos omnes et huiusmodi beatissimus rex Olaf persequi decreuit, ut sublatis scandalis firmius in regno suo calefieret christiana religio. — Tandem ferunt beatissimum regem seditione principum, quorum mulieres ipse propter maleficia sustulit, a regno depulsum Norwagie. Et regnauit Knut in Norwagia simul et Dania et, quod nulli regum prius contingere potuit, et in Anglia. Olaf vero, totam spem suam in deo ponens, ad comprimendos idolatras denuo bellum restaurat. Itaque de rege Sueonum, cuius filiam habuit, et de populis insularum infinitam congregans multitudinem arm*at*orum patrium regnum armis recepit. Rex igitur christianissimus, fortitudine in hostes et iusticia in suos celebris, ad hoc se in regnum credidit restitutum, ut iam nunc nemini parcere debuisset, qui vel magus permanere vellet aut christianus fieri nollet. Et iam ex magna parte votum impleuit, cum pauci, qui remanserant ex magis, *in* ultionem eorum, quos rex dampnauit, etiam ipsum obtruncare non dubitant. — Fertur idem rex in papilione dormiens sompnium vidisse; cumque superuenirent hostes adhuc illo quiescente, dux sui exercitus, Phin nomine, accedens regem suscitauit. Tunc ille suspirans: »O quid

---

1. Noruegie *scripsi*; Norvegia **MH**; Norwegia **S**, *ut solet*. 2. Nam **M** (*Adam.*); Iam **CH**. 3. Anchristi(!) **H**. 6. calefieret **M** *et in textu* **H**; clarifieret *in marg.* **H** (*et* **S**); coalesceret *Adami codex A apud Schmeidler melius* (*alii codd.* calesceret *v.* claresceret *v.* elucesceret). 7—21. Tandem . . dubitant *ex Adami l. l. cap. 59* (*61 Sch.*). 9. Norvegiæ **H**. Knutt in Norvegia **H**. 11. et (= etiam) *ante* in Anglia *om.* **H** (*et Adam.*). totam **M** (*Adam.*); omnem **H**. deo **M** (*Adam.*); domino (dño) **H** (*et unus codex Adami*). 12. compremendos *editio Arnæ, ut vid., typorum errore.* idololatras **M**. instaurat *Adam.* 13. insularum **MH**; Islanorum (*s. s. æquali manu* insularum) *codex A Adami, sed dubito.* 14. armatorum (*Adam.*); armorum **CH**. paternum **H**. 15. vi et armis *Adam.* Rex ergo **H**. 17. a deo restitutum *Adam.* vel **M** (*Adam.*); vltra **H**. 18. magus **MH** (*in marg.*) *et* **S**; magis **H** *in textu*. 20. in *add. Arnas* (*ex Adam.*); *om.* **CH**. 20—21. damnauit, et ipsum obtucare (*pro* obtᵛncare) **H**. 21. dubitarunt *Adam.* 21—22, 7. Fertur . . coronatur *ex scholio Adami 42.* 22. somnium **MH**. 24. regem *om.* **S**.

fecisti?« inquit; »videbam me per scalam, cuius vertex sidera tangeret, ascendisse; heu! iam perueni ad summum illius scale, celumque mihi apertum est ingredienti, nisi tu me suscitando reuocasses.« Postquam visionem vidit rex, circumuentus a suis Baggonibus, quorum maximus et precipuus sceleris auctor erat, ut fertur, quidam nomine Calf Bonde, occiditur et martyrio coronatur. Regnauit autem annis .XII. in Norwegia. Ferunt illum quidam in gratiam Kanuti, regis Danorum, latenter occisum; quod et verum esse non diffidimus, eo quod regnum eius inuasit. Transiuit ad dominum anno ab incarnatione domini, ut supra notatum est, feria quarta, Augusti Kal. .IIII., omnibus septentrionalis oceani populis eterno cultu et deuotissima veneratione memorabilis.«

.... Post mortem Harthæknut Magnus, filius sancti Olaui, regnauit in Norwegia simul et Dacia. Mortuo vero Magno

---

1. sydera **H**. 2. perueni **M**; veni **H**; peruenerам *nonnulli Adami codd. melius.* 5—6. *Verba* Baggonibus .. Bonde *propria auctoris nostri sunt; pro his Adam tria verba* cum non repugnaret *habet.* 6. author **H**. Carlf(!) **S**. 7—13. (Regnauit .. memorabilis) *ex Adami l. l. cap. 59 (61) sumpta sunt, sed auctor noster Adami verba licentius mutauit.* 7. autem *om.* **H**. 8. Norvegia **H**, *ut solet, item* Canuti **H**. 9. Daniæ **S**. occisum latenter **H**. 12. Cal. **H** (4°. Kal. Augusti *Adam.*). 12—13. *Verba* omnibus .. memorabilis *h. l. absunt ab* **H**. *In codicibus hic aliquo modo turbatus ordo esse videtur.* **M** *post* memorabilis *in textu ea omnia habet, quæ inferius inde a p. 23, 8 usque ad p. 24, 5 de Haraldo (Haardraade) narrantur, atque iuxta hæc, in margine quodammodo adscripta, ea leguntur, quæ hæc nostra editio primum in p. 23, 7, deinde in p. 24, 6—10 habet; tum in textu ea inueniuntur* (*post 24, 5* extinctus est), *quæ ego in p. 22, 14—23, 6 transposui, quod verus rerum ordo postulare mihi videbatur, ut Harthæcnut et Magnus ante Suen et Haraldum Haardraade commemorarentur. In* **H** *vero post verba* Augusti Cal. IIII *(p. 22, 12) primum p. 23, 7 sequitur; tum legitur*: 1074 (= *in* **S**: Anno Domini M.LXXIV). Obijt Svend et successit Haraldus filius eius primus, omnibus septentrionalis oceani populis æterno cultu et deuotissima veneracione memorabilis *(id est: p. 24, 6—7, adiectis iis verbis ad sanctum Olauum pertinentibus, quæ supra ad p. 22, 12—13 suo loco in* **H** *desiderari dixi); deinde sequitur totus locus de Haraldo Haardraade (p. 23, 8—24, 5); tum p. 24, 8—10; ad postremum locus a me, ut dixi, transpositus, p. 22, 14—23, 6.* **S** *omnia eodem ordine, quo* **H**, *habet, sed unum versum, p. 24, 8, omisit.* — p. 22, 14. *Desiderari hoc loco nonnulla videntur, quæ fortasse propter turbatum in codicibus ordinem interierunt, scilicet hæc*: ⟨M.XXXV(I). Moritur Kanutus, cui successit filius suus Harthæknut. ‖ .M.XLII.⟩. Post mortem Harthæknut etc. 14. Harthe Knutt **H**. 15. et in Dania **H**.

Suen, filius Æstrith, suscepit regni gubernacula; qui genuit quinque filios forma speciosos, qui singuli secundum etatis ordinem regnabant: Haraldus primo, deinde sanctus Kanutus, qui requiescit in Othinshö; post quem Olaf Fames; post hunc Ericus cognomine Egothæ; postremo Nicolaus [ut supra notatum est].

MXLIIII. Suen factus est rex Danie.

»Haraldus quidam, frater regis Olaui et martyris, viuente adhuc germano Constantinopolim exul abijt, ubi multa contra Sarracenos gessit prelia. Is, defuncto fratre cum in patriam reuocatus esset, omnia Danorum maritima ferro vastauit et igne. Suen, rex Danorum, terga vertit. Inter Haraldum et Suen prelium fuit omnibus diebus vite eorum. Iste Haraldus, licet multis imperaret nationibus, propter auaritiam et crudelitatem suam omnibus erat inuisus. Multe ecclesie per illum dirute, multi christiani ab illo necati sunt. Seruiebat ille maleficis artibus, non attendens miser, quod sanctissimus germanus eius pro amplectenda norma christianitatis certauit usque ad mortem. Cuius egregia miracula testantur, quam carus deo fuerit, que cotidie ad sepulcrum eius operatur dominus. Videbat hec ille derelictus a deo, nihilque compunctus oblationes quoque ac thesauros, qui summa fidelium deuotione collati sunt ad tumulum fratris, Haraldus unca manu corradens militibus dispersit. Propter quam causam cum eum archiepiscopus increpasset, spreuit eum, dicens se

---

1. Estrith **H**. 3—4. Canutus . . Olef **H**. 5. cognomine *om.* **H**. 5—6. *Verba* ut supra notatum est, *quibus in* **H** *superadditur* manifeste, *deleui; quocumque enim loco verba p. 22, 14—23, 6 ponuntur, certe hæc verba praua sunt, quæ fort. ex p. 22, 11 huc aliquo modo irrepserunt.* 7. est *om.* **H** (*habet* **S**). Daniæ *om.* **M**. *V.* 8—13 *ex Adami lib. III, cap. 12 (13), sequentia omnia* (Iste Haraldus etc.) *usque ad 24, 3* (ruinam) *ex eiusdem cap. 16 (17) excerpta sunt, interdum satis licenter; reliqua (p. 24, 3—5) ex cap. 51.* 8. Olai **H**; frater Olaph regis et martyris *Adam.* 10. Saracenos **H**. 12—13. *pro verbis* terga v. I. H. et S. p. fuit *legitur in* **H**: igitur incipit contra Haraldum prelium, quod durauit . . 13—14. Iste H., quamuis imperaret m. nat. **H**. 18. propter amplectendam normam **H**. 19—20. quod c(h)arus domino fuit, que quotidie **H**. 21. Vid. hoc i. d. a. domino **H**. 22. ac **M**; et **H**. 23. fratris **M**; eius **H**. 25. cum arch. incr. eum **H**.

nescire, quis sit archiepiscopus in Norwegia aut potens nisi solus Haraldus. Et plurima alia mala fecit et dixit, que superbie eius proximam intendebant ruinam.« Nam parum post exceptus ab Anglis, cum super eos prelium induceret, ibidem cum omnibus suis extinctus est.

MLXXIIII. Obijt Swen, cui successit Harald, filius eius primus.

MLXXX. Obijt Haraldus, cui successit Kanutus.

MXC. Rex Kanutus martyrizatus est in Othinshö; cui successit Olef frater eius, cognomine Fames.

MXCVI. Obijt Olaf Fames. Cui successit Ericus Bonus; † sepultus est autem in Rodos insula exul et peregrinus.

MXCVIII. Exordium Cistertiensis ordinis, id est: Grisei monachi tunc inceperunt primum manifeste.

MXCIX. Capta est Hierusalem a christicolis; et factus est concursus peregrinorum illuc.

MCI. Obijt VI. Idus Iulij Ericus rex, qui cognominatus est Egothe, cum Botilda regina, uxore sua legitima, in itinere Hierosolymitano, in Cypro insula. De ipso ita refertur, quod, »cum Romam peruenisset, patrie sue consulens libertati a domino papa pallium impetrauit. Quo regno suo transmisso, incepte peregrinationis sue iter peragere satagebat. Interim imminente termino tanti viri laboris correptus febre diem sui

---

1. aut *Arnas* (*ex Adam.*); At **CH** (*sed in* **H** At *ex* Ad *vel* Aut *correctum est*; At **S**). nisi *om.* **H**. 3. intentabant *Adami codex A*. 4. super eos **M**; similiter eo **H** (*male soluto compendio* ſr̃). 5. est *om.* **H**. 6. O. Svend et s. Haraldus **H**. 8. Moritur H. et succedit Can. **H** (**S** *hunc versum omisit*). 9. est *om.* **H**. 9—10. cui successit **M**; **H** *vero in nouo versu habet*: Anno domini M.LXXXXI Canuto successit frater eius Olef, cogn. Fames. 11. cui **M**; et **H**. 12. est autem *om.* **H**. *ad* in Rodos *in margine* **H** *postea addita est nota*: alij: in Cypro. *(Auctor scilicet errauit, de Erico Bono narrans, quæ ad Svenonem Noricum episcopum pertinent, nisi forte post* Bonus *exciderunt aliqua ad hunc Suenonem pertinentia).* 13. Cistersiensis **H** *semper aut plerumque.* id est **M**; etiam **H**. Grisęi **H**. 14. tum **S**. manifeste *om.* **H**. 15. Ierusalem **H**. 15—16. et sanctis et (**S**: est) concessus **H** (*scil. legit* ſcis *pro* ſc̄s, *et male intellexit* conc̄sus). 18. est *om.* **H**. cum **M**; et **H**. 19. Hierusolymitano **S**; Hierusolomitano **H**. 20—25, 9 (Romam . . apparuit) *sumpta sunt ex Officio passionis sancti Canuti ducis, lect. I., nonnullis mutatis, de quibus vid. Vit. Sanct. Danorum p. 190.* 22. suæ peregrinationis **H**

transitus diuina prouidentia largiente assistentibus predicebat, locum eis assignans, quo humari optabat. Intuentibus his loci importunitatem et affirmantibus neminem ibi sepeliri posse, ait: »Domini est terra; qui et si inde me proiecerit, extra cemiterium sepelite.« Regis sermo adimpletur: die, qua predixerat, moritur; ubi optauit, sepelitur; et factus est in pace locus eius. Mirabile miraculum: locus ille, qui omni mortuo illocalis antea exstitit, rege sepulto cuiuslibet sepulture de cetero satis aptus apparuit.«

De eodem Erico ita legitur in Gestis Danorum: »Regnante eo agrorum habitus in tantam ubertatem excessit, ut singuli annone modij totidem denarijs permutarentur. Sed et continuis regni ipsius annis eadem agris ubertas incessit. Quo euenit, ut non solum ex morum sed etiam ex temporum placidissimo usu Boni nomen acciperet . . . Huius viri virtutes summatim cognoscere tedio non sit. Nam preter ingentia animi decora singularibus nature incrementis euectus admirabili corporis magnitudine eo proceritatis excesserat, ut ceterorum vertices humero superaret. Nec longitudini inconcinna soliditas fuit, ut totam eius compagem exactissimo nature ingenio exsculptam elaboratamque putares . . . Igitur, ut corpore nullum, ita nec robore parem habuit . . . Haste aut lapidis iactu sedens stantes vincebat; neque illi situs, quominus fortitudinis sue experientiam ederet, officere potuit. Eodem corporis situ ex robustissimis duos simul lucta aggrediebatur, dumque alterum attrectaret, alterum genibus oppressum urgebat; nec

1. assistentibus *om.* **H**. 4. qui et **M**; Et **H**. 5. cemiterium **M**; ciuitatem me **H**. 8. extitit **H**. V. 10—26, 18 (Regnante . . prosequerentur) *ex Saxonis libro XII. (p. 600, 16—602, 11 edit. Müll.) sumpsit auctor, qui tribus tamen locis, quos punctis notaui, quædam verba aut consulto omisit aut, quod potius crediderim, in suo Gestorum codice non inuenit. Discrepantias scripturæ ex textu Saxonis siglo* **G** *notatas hic adfero.* 11. in **MH**; ad **G**. excrescit **H**. 11—12. singuli cuiuslibet annone **G**, *melius.* 14. *alterum* ex *om.* **G**. 15. cognomen **G** *rectius.* 16. tedeo **H**. ingenia **H**, *sed in marg. nunc in* ingentis, *nunc in* ingenua (*vel* -nui) *correctum est.* 19. humeris **G**. 20. exactissimo **MG**; aptissimo **H**. 21. excultam **G**. 22. nec **MG**; non **H** (*et* non *iterum ante* habuit *addit* **S**). 23. illi **MG**; ipsi **H**. 25. simul *om.* **G**. adgrediebatur **H**. 26. attractaret **H** (attra|ret **S**). compressum **G**, *minus bene.*

ante destitit, quam prius hunc, deinde illum pedibus subiciendo amborum manus post terga vinciret. Nec minori robore funiculorum certamen exhibuit: quippe unum dextra, alterum sinistra continens eorum extrema quatuor prestantibus robore ex aduerso distrahenda commisit; quibus ⟨*eum*⟩ nequicquam sede sua detrahere laborantibus, ipse funem utrinque modo dextra modo leua corripiens ingenti fortitudine effecit, ut aut tenentibus restim excuteret aut eosdem ad se magnopere ⟨*renitentes appelleret funemque ducere*⟩ nequeuntes sequi cogeret. Eidem quoque speciosissimus vocis habitus fuit. Equidem conciones non solum prestanti facundia, sed etiam tanta pronunciationis amplitudine celebrabat, ut in actionibus non solum a pro*pe* s*tan*tibus sed etiam a procul positis liquide exaudiretur. Preterea ad conciliandam sibi popularium beneuolentiam in extrema actionum suarum parte mandati loco subnectere consueuerat, ut viri coniuges suas ac liberos, necnon et seruos, cum primum domos redissent, sub eius titulo consalutationis officio prosequerentur.«

Sciendum, quod supra memoratus rex tres filios, de quibus mentio fi*e*t, procreauerit; quorum duos de thoro alieno, videlicet Haraldum et Ericum, qui cognominatus est Emune, post discessum suum super regni tutelam constituit; Kanutum vero, qui postea martyrizatus est, ex legitima sua, videlicet Botilda regina, natum Skielmoni illustri viro alendum reli-

1. antea **H**. subjiciendo **MH**. 2. vinceret **H**. 3. dextera **S**. 4. robore viris *Stephanius in editione* **G**, *sed* viris *non habet ed. Parisina, sicut nec* **MH**. 5. eum *Arnas ex* **G**; *om*. **CH**. nequaquam **H**. 6. trahere **H**. utrinque **GH**; utrumque **M**. 8. restem **H** (*non* **S**). 9. *Verba quattuor* renitentes a. f. ducere, *quæ om*. **C**, *ex* **G** *add. Arnas*; *in* **H** *est*: aut eosdem se magnopere resistentes sequi cogeret. 10. Siquidem **G** *melius*. 11. fancundiq; **S** (*non* **H**, *sed* a *finale in* **H** *pro* q; *legi potuit*). 13. a prope stantibus *scripsi*; a presentibus **GMH** *inepte*. positis **GM**; stantibus **H**. liquido **G**. 14. exaudiretur **GM**; audiretur **H**. conciliandam **GH**; conciliandum **M**. 16. subnectere **GM**; subijcere **H**. ac **GM**; et **H**. 17. rediissent domum **H**. 18. consolationis **CH**. 20. fiet *scripsi*; fit **M**. fit mentio **H**. procreauit **H**. quorum duos etc.: *errat auctor, nam Haraldum solum, ut ait Saxo, regis partibus perfunctorie donat (p. 609, 2 sqq.)*. videlicet **H**; id est **M**. 21. Emunde **H**. 22. Canutum **H** *ut solet*. 23. vero *in* **H** *s. v. add. m. 1*. 24. Bothilda **H**. Skichnoni **H**, *sed in marg. Huitfeldt*(?): Stenoni vel Schelmoni; Scicnoni **S**. reliquerat **H**; reliquerit **M**.

querat. Eodem igitur anno, quo defunctus est Ericus Egothe, Dani abiecerunt Haraldum propter crudelitatem suam et Nicolaum, fratrem Erici Egothe, super regnum regendum constituerunt. Nicolaus igitur genuit Magnum, de quó inferius deo annuente mentio fiet.

MCIII. Ascerus episcopus Lundensis factus est archiepiscopus Dacie primus. Hoc autem priuilegium a Paschali papa, procurante illustri rege Danorum Erico Bono, acquisitum est, ut refert in Gestis Danorum Saxo, cognomine Longus, mire et urbane eloquentie clericus: »Ne enim Dani sub externo pontifice sacrorum munera celebrarent, missis ad curiam legatis in ornamentum domestice religionis maximi sacerdotij insigne expetendum curauit. Nec eum Romane promissionis fides fefellit. Profectus igitur a curia legatus Albericus, qui ... nostre gentis sacerdotium adornaret, cum cunctas Danorum urbes curiose *co*llustrasset, Lundie ob egregios Asceri mores hunc honorem deferendum existimauit. Nec solum eam Saxonica dicione eruit, sed etiam Suecie Norwegieque religionis titulo magistram effecit.«

MCXIII. Hoc anno seruus Christi Bernardus, annos natus circiter XXII., Cistertium ingressus cum fratribus et socijs suis

---

1. igitur **M**; ergo **H**. 2. suam **H**; eius **M**. 3. Egothæ **H**. 6. **H** *in marg. hanc notam (Huitfeldtii?) habet:* Ascerus fuit filius Suend Trundsen. Archiepiscopus Eschillus erat nepos Asceri. Proximus heres et cognatus Eschilli Nicolaus comes. 7. Daniæ **H**. 9. ut **H**; unde **M**. in gestis Danorum (**S**: Danoris!) *post* clericus (10) *habet* **H**. 10—19 (Ne enim Dani .. effecit) *ex Saxonis lib. XII. (p. 609, 18—610, 10 M.), quibusdam omissis vel mutatis.* 10. Ne enim **G**; Nam **H** (*ex* Ne .n. *ortum*); Ne **M**. subter **H**. 11. celebrarunt **H**. *post* missis *supra versum* itaque *in* **H** *adscriptum est, idque in textum recepit* **S**. curiam **GM**; ecclesiam **H**. 14. igitur **MH**; enim **G**. Albricius **H** (*nomen* **G** *non habet*). 14—15. qui s a c r i i n s i g n i s p r e r o g a t i u a n. g. s a. **G**. 15. adoraret **C**. 16. curiose **M**; officiose **H**. collustrasset *scripsi* (*ex* **G**); illustrasset **MH**. Asceri dotes et mores **H**. 17. eam **GM**; ecclesiam **H**. 18. ditione **MH**. Svetiæ Norvegiæque **H**. 20—p. 30, 19. *Pleraque omnia, quæ hic habet scriptor noster, ex eo opere sumpsit, quod infra p. 28, 12 sq. nominat, libris scilicet quinque de sancti Bernardi vita et virtutibus; quorum primum conscripsit Guillelmus, olim S. Theodorici prope Remos abbas, alterum Ernaldus abbas, tres reliquos Gaufridus; hoc opus ex Actis Sanctorum (sub die XX. mensis Augusti) cognoui. De p. 27, 20—p. 28, 2 cfr. Act. S. p. 263 B et*

amplius quam xxx, quos ipse Verbo vite Christo genuerat, suaui iugo Christi collum submisit. Quantum autem profuerit dilectus deo ordini Cistertiensi, imo uniuersali ecclesie sancte dei, testatur Alexander papa in epistola, quam ad prelatos ecclesie scripsit. Ait enim: »Sacrosanctam Romanam ecclesiam, cui auctore deo presidemus, quondam sub grauis persecutionis turbine laborantem amicus dei Bernardus tam vite merito quam date sibi celitus sapientie studio sustentauit, ut digne quidem et nobis et omnibus eiusdem ecclesie filijs in memoria habendus sit et deuotione perpetua venerandus.« Virtutes huius gloriosi narrat omnis ecclesia sanctorum. Nam qui id vel ex parte scire affectauerit, legat libros v, qui de vita et virtutibus eiusdem conscripti sunt. Longe tamen eminentius in suis ipse libris apparet et ex litteris proprijs innotescit, ita ut merito illud Ambrosianum ipsi possit aptari: 'Laude ipse se sonet, | et laureatus spiritu | scriptis coronetur suis'. Si quis enim nosse desiderat, quam solicitus sui ipsius diiudicator et scrutator extiterit, librum 'Meditationum' ipsius legat et opus illius 'de gradibus humilitatis'. Si queritur pie mentis religiosa deuotio, transeundum ⟨*ad eum*⟩, quem scripsit 'de laude virginis matris', et illum, quem 'de diligendo deo' edidit, librum; si feruens contra suorum vel aliorum vicia zelus, legatur is, quem 'Apologeticum' vocat; si vigil in zelo et circumspecta discretio, 'de precepto et dispensatione' disserens

---

262 B; de p. 28, 2—11 (Alexandri epistula) cfr. ibd. p. 244 C; de p. 28, 13—29, 16 cfr. ibd. p. 304 D—p. 305 (nonnulla tamen hic noster de suo addidit in p. 28, 18 sq. et 29, 11 sq.); de p. 29, 16—18 cfr. ibd. p. 304 A; de p. 29, 18—20 p. 323 A; de p. 29, 21—30, 3 cfr. p. 325 DE; de p. 30, 3—8 cfr. p. 324 C; de p. 30, 8—19 cfr. p. 257 E. Varias scripturas aliquot ex Actis Sanctorum sumptas in commentario meo littera **A** *signaui.* p. 27, 20. Bernhardus **H** *plerumque.*

2. suaui iugo, *cfr. Matth. 11, 30.* 2—3. profuit d. domino **H**. 3—4. ecc. sanctæ, diligenter testa(n)tur **H**. 6. authore domino **H**. perseqvutionis **H**. 7. amicus domini **H**. 12. vel **M**; ultra **H**. vʒ (*i. e.* quinque) **H**; videlicet (!) **S**. 14. literis **HM**, *ut solent.* 15. illud Ambrosianum: *ex hymno LXIV de S. Joanne apostolo (Migne, Patrologia Latina, Vol. 17, p. 1248), ubi versus sic legitur*: Sed ipse laude resonet (*pro* ſe ſonet) etc. 18. librum Meditationum *hic non nominat* **A**. meditionum **C** (*corr. Arnas*); meditationis **H**. 18—19. m. eius l. et o. ipsius **H**. 20. ad eum *add. Arnas.* quem **M**; quod **H**. 21—22. et eum, quem d. d. domino edidit, librum etc. **H**, *a quo reliqua usque ad p. 30, 3* (Consummatis) *absunt.*

audiatur. Quam vero fidelis cuiuslibet pie conuersationis commendator fuerit et adiutor, 'exhortatorius ad Milites Templi liber' edocet; quam non ingratus gratie dei, liber eius 'de libero arbitrio et gratia' declarat; quam liber voce, quam discretus et in rerum superiorum pariter inferiorumque scientia locuples, in libris quinque, quos 'ad papam Eugenium de consideratione' scripsit, diligens considerator agnoscet; quam deuotissimus predicator aliene sanctitatis, liber, quem 'de vita sancti Malachie episcopi' scripsit, ostendit. In 'sermonibus' vero 'super Cantica' indagator mysteriorum et morum edificator magnificus innotescit; similiter in 'sermonibus super: Qui habitat'. In 'epistolis', quas ad diuersas personas ob negocia diuersa dictauit, prudens lector aduertet, quo feruore spiritus iusticiam omnem dilexerit, omnem eque oderit iniusticiam. Fidelis enim seruus Christi non querebat aliquid suum; quicquid tamen erat Christi, sic curabat ut suum. Mestus ab eo solacium, afflictus auxilium, consilium anxius, eger remedium, pauper subsidium reportabat. Quo presente omnis sanctitas exultabat, omnis erubescebat impietas, iuxta illud: 'Videbunt recti et letabuntur, et omnis iniquitas oppilabit os suum'. Quis valeat estimare, quantis in seculari habitu et conuersatione manentibus, quantis etiam virorum aut feminarum congregationibus per huius fidelis famuli ministerium dedit deus penitentiam et salutem? aut quis numeret eos, qui sub eius cura in centum sexaginta monasterijs per dei benignitatem ad penitentiam sunt adducti? Nam ex his solis, qui speciales eius filij videbantur, preter eos, qui iam cursum vite feliciter consummauerant, eadem die, qua felicissimus pater ex Clara valle montem ascendere meruit clariorem, reliquit habitantes in ea septingentas ferme animas deo seruientes. Quid igitur mirum, si † gratus curie non acceptus regi si exceptus cum

---

4. liber in voce **A**. 5. disertus **A** *rectius*. 11—12. similiter .. habitat *om*. **A**. 11—12. Qui habitat: *Psalm. 90, 1*. 15. non querebat aliquid suum: *cfr. Corinth. I, 10, 24; 13, 5*. 19. Videbunt etc.: *Psalm. 106, 42*. 23—24. dedit dominus **A**. 24. pen. ad sal. **A**. 30. domino seruientes **A**. 31. curie si acceptus **A**; *verba corrupta fort. sic corrigenda sunt*: si gratus curie necnon acceptus regi (*scil.* celesti) is exceptus .. credatur, in quo etc.

letitia et exultatione credatur, in quo gratia dei usque adeo vacua non fuit? qui talentum sibi traditum tam copiose multiplicauit et tanta lucra retulit domino suo? — Consummatis ergo feliciter vite sue diebus et annis circiter sexaginta tribus expletis dilectus domini Bernardus, Clareuallensis cenobii primus abbas, aliorum quoque amplius quam centum sexaginta monasteriorum pater, xiii. Kal. Septembris inter filiorum manus obdormiuit in Christo. Si quis autem scire desiderat, Bernardus iste deo amabilis Burgundie partibus, Fontanis oppido patris sui oriundus fuit. Pater eius Tecesinus vir antique et legitime militie fuit, cultor dei et iusticie tenax; nam neminem concutiebat, nemini faciebat calumpniam contentus stipendiis suis euangelica secundum instituta precursoris domini. Mater eius Aaleth, apostolicam similiter regulam tenens subdita viro, secundum timorem domini domum suam regebat, operibus misericordie insistens, filios enutriens in omni disciplina. Septem liberos genuit non tam viro suo quam deo, sex mares, feminam unam; mares omnes monachos futuros, feminam sanctimonialem ordinauit.

Epitaphium Sancti Bernardi, Abbatis C.

Clare sunt valles, sed claris vallibus abbas
clarior his clarum nomen in orbe dedit.

1—2. gratia dei . . vacua non fuit: *Corinth. I, 15, 10.* 2. talentum sibi traditum, *cfr. Matth. 25, 14 sqq.* 9. domino amabilis **H**. 10. Tecessinus **S**; Tecelinus *vel* Thesselinus **A**. 12—14. neminem concutiebat etc.: *cfr. Luc. 3, 14.* 12. calumniam **MH**. 13. Euangelista(!) **H**. 14. Aleth **HA**. 14—15. apostolicam . . subdita viro: *cfr. Ephes. 5, 22.* 16—17. in omni timore et disciplina **H**; *sed cfr. Ephes. 6, 4.* 18. quam domino **H**. 19. sanctam monialem **H**, *et post hæc, paruulo spatio interiecto, sequitur*: sanctimonialem ordinauit; *hanc veram archetypi scripturam fuisse credo, verba autem* sanctam monialem *in imo folio primi quaternionis secundum morem solitum apposita fuisse, ut transitum ad alterum codicis quaternionem significarent;* **S** *hæc duo verba omisit et* sanctam monialem *tantum habet*; ordinauit *om.* **M**; *in* **A** *est*: sanctimonialem: deo namque, non seculo, generans singulos, mox ut partus ediderat, ipsa manibus propriis deo offerebat. 20. C. (*i. e.* Clarevallensis) *om.* **M**. 21. *Epitaphium hoc Adamo Victorino tribuitur in Actis Sanctorum, ubi p. 223 AB citatur in eadem forma, quam hic habet, nisi quod in versu quarto* clarus et *pro* claruit *scribitur.*

Clarus auis, clarus meritis et clarus honore
claruit eloquio, relligione magis.
Mors est clara, cinis clarus, clarumque sepulcrum,
clarior exultat spiritus ante deum.

MCXV. Claraauallis fundatur, et beatus Bernardus ibidem abbas preficitur.
MCXX. Ordo Premonstratensis initium sumit. } *Additamenta recentiora.*

MCXXX. Sanctus Kanutus dux Dacie martyrizatus est in sylua Haraldstathæ a Magno, filio Nicolai regis. Cum enim rex Ericus, cognomine Bonus, ad terram sanctam proficisceretur, Haraldum, filium suum maiorem natu, super regnum constituit; Kanutum vero, quia tunc temporis paruus erat, Skyalmoni Candido alendum commisit. Ut autem mors Erici Danis innotuit, Haraldum deiciunt et Nicolaum, fratrem regis Erici, super regnum firmauerunt. Qui ex regina Margareta, nobili femina, filium nomine Magnum procreauit. Post paucos igitur annos, cum regina diem cerneret sibi ultimum imminere, Kanutum benigne alloquitur, ut Magno filio suo benignus et fauorabilis, ut ius consanguinitatis postulabat, existeret; qui spopondit nihil sinistrum ei per se eueniendum, et quod frater ei fidelis in omnibus existeret. Post paululum, mortuo duce Elauo de Sleswic, Kanutus ducatum a rege petiuit et obtinuit.

Factus igitur dux dei dispositione Kanutus posuit gladium super femur suum: inuasores regni dissipauit et in breui ab omni persecutione patriam suam liberauit, quia manus domini erat cum eo. Et merito: quia, quanto sublimior, tanto

---

3. cinus **S**. 5—7. *In* **H** *hæc omnia in textum ipsum recepta sunt; idemque dicendum est de omnibus »Additamentis«, quæ Arnas Magnæus in sequentibus habet, sub finem editionis collecta.* 5. Clareuallis **H**. 8. est *om.* **H**. 8—9. in silua Haraldstathe **H**. 9—22. *ex Officio Passionis S. Canuti Ducis sunt excerpta, vid. Vit. Sanct. Dan. p. 189, 14—191, 15.* 11. natu **H**; natum **M**. 12. quia **M**; qui **H**. erat *om.* **H**. 13. Schalmoni **H**. 15. Margaretha **S**, *et sic sæpius variatur.* 17. igitur **M**; ergo **H**. 18—19. ut Magno . . fauorabilis *om.* **S** (*non* **H**). 19. postularet **H**. 20. respondit **S**. senistrum **H** (*item alibi*). 22. Olauo **S**. Slesvich **H**. 23—p. 33, 13 *ex eodem Officio excerpta, multis omissis et aliis magis minusue licenter mutatis; cfr. Vit. Sanct. Dan. 191, 20—200, 11.* — 23. igitur **M**; ergo **H**. dei **M**; dicta **H**. 24. super **H**; supra **M**. 25. perseq(v)utione **H**, *ut solet.* quia **M**; quod **H** (*item paulo post*). 26. eo **H**; ipso **M**.

humilior, quanto potentior, tanto benignior omnibus apparuit. Hec videbat Magnus, filius regis, et inuidebat; et excecatus corde concepit dolorem et peperit iniquitatem. Nam ducem apud regem multis falsis criminibus, cum vera non potuit, accusabat. Post hec, cum regem aduersus eum mouere non posset, assumpto secum Magnus quodam Henrico Skatelar et alijs malignis insidias ei ponens in sylua Haraldstathæ misit duci nuncium, qui ea nocte apud Ceciliam sororem suam hospitabatur, fingens se secreti consilij gratia ei velle confabulari, mandans, ut nullus puerorum ipsius interesset. Quod cum audisset Cecilia, monuit eum, ut omnino non crederet huiusmodi suasionibus. Dux igitur, nullius conscius mali nec erga consanguineum suspicionem habens, die proxima post epiphaniam solus abire cepit. Quem cum pueri sequi vellent, prohibuit eos. At cum illi dicerent turpe esse, quod dux non solum *non* cum pueris sed etiam sine gladio incederet, egre gladium accepit. Letus igitur et alacer, conscientia bona et fide non ficta, occurrit Magno, et vere in nequitia magno et altero Cain. Quem cum ille conspiceret, processit ei obuiam, salutauit et osculabatur sicut alter Iudas dominum; ducensque ducem de saltu ad remotiorem locum: »Frater«, inquit, »eamus et sedeamus illic.« Iam diutius scelus celari non potuit. Magnus ducem interrogauit: »Kanute, cuius est Dacia?« Vir sanctus simpliciter respondit: »Frater, interrogatio talis unde venit, et quo habet procedere? Dacia enim cuius est nisi patris tui? Et erit, quamdiu placuerit deo.« Tunc Magnus: »Non sic, non sic! omnes post te vadunt, tu tollis a nobis locum et gentem, et hoc inter nos modo melius diuidi potest.« His dictis dux armatos aspexit, et ait: »Frater, scit,

---

6. potuisset **H**. assumto **M**. 7. silua **H**. Haralstathe **S**. 9. gratia **M**; causa **H**. 10. puerorum ipsius **M**; præcipuorum (*ortum fort. ex* ip̃i9 pu^ϟorum) **H**. 11. Cicilia *h. l.* **H**. non omnino **H**. 12. dux nullius igitur **H** (igitur *om.* **S**). nec **M**; non **H**. 13. habens, die **M**; habuit. Die ergo **H**. 14. pueri **M**; præcipui **H** (*fort. pro* ipsius pueri). 15. illi **M**; ipsi **H**. 16. non cum *scripsi*; cum **CH**; sine *corr. Arnas.* pueris **M**; præcipuis **H**. 17. igitur **M**; ergo **H**. 17—18. conscientia . . ficta, *cfr. ad Timoth. ep. I, 1, 5.* 18. magno **H**; maximo **M**. 19. ei **M**; ipsi **H**. 21. ad **M**; in **H**. 24. Vir **MH**; Vix **S** (*manifesto inde ortum, quod littera* r *in* **H** *ita scribitur, ut pro* x *accipi possit; similiter Stephanius etiam alibi errauit*).

qui omnia nouit, me tibi aut tuis verbo vel opere nunquam obfuisse. Et quid feci? Iudicet inter nos, qui reddet unicuique secundum opera sua.« In hoc sanctus surgere voluit; sed traditor eum indigne per cape capitium retrahens extracto gladio ab aure sinistra in dextrum oculum caput findit et martyris cerebrum impie denudauit. Accurrens igitur Henricus Skatelar corpus innocentis lancea transfodit. Deinde ceteri sceleris comites ad latera ducis lanceas fixerunt, et sic glorioso martyrio iura carnis iustus persoluit. Passus est autem dux Dacie Kanutus, regis Erici Boni filius, VII. Idus Ianuarii, feria IIII.; cuius mortem preciosam in conspectu dei crebra testantur miracula, ad laudem saluatoris nostri Jesu Christi, cui est honor et gloria in secula seculorum, Amen.

Sciendum autem, quod, licet omnis etas et sexus virorum ac mulierum super morte dilecti dei Kanuti doleret, precipue tamen frater eius, Ericus videlicet Emunæ. *Is* erat vir strenuus et prelia sepius contra hostes regni cum fratre suo commiserat. Inde accidit, ut regem bellis sepius fatigaret, adiutorium ei prebentibus omnibus, qui extiterant amici ducis memorati. Et licet sepius fugisset Ericus a facie regis, tandem, deo vindicante sanguinem martyris sui, Ericus victoria potitus Magnum interfecit et Nicolaum a regno depulit. Qui cum venisset prope Hethæby, dissuaserunt ei comites et pueri sui, ne introiret illuc; dicebant enim, quod burgenses districtissimam legem tenent in conuiuio suo, quod appellatur Hezlagh, nec sinunt inultum esse, quicunque alicui conuiuarum illorum dampnum siue mortem intulerit; et dux Kanutus, dum adiueret, senior erat conuiuij illius et defensor. Spreuit huius-

2. Inducet **C**, *corr. Arnas in* Iudicet, *quod habet* **H**. reddit **H**. 3. sanctus **M**; sedens **H**. 4. sed tardior **H**. cape **M**; capitis **H**. 5. dexterum **H** (*non* **S**). 6. igitur **M**; ergo **H**. 7. Scatelar **MH** (*non* **S**). 11. dei **M**; domini **H**, *h. l. rectius* (in consp. dñi prætiosam **S**). 14. autem, quod, licet **M**; autem est, licet **H**. 15. mortem . . dolerent **H**. 16. videlicet *om.* **H**. Emunæ. Is erat *scripsi*; Emunæ sibi erat **M**; Emunde, qui erat **H**. 18. sæpius bello fat. **H**. 19. existerent **H**. 21. domino **H**. 23. Hetheby **H**. pueri sui **M**; præcipui eius **H**. 24. introiret **M**; migraret **H**. 25. Hezlagh **M** (*i. e., ut puto,* Hethes lagh); He Zlag **H**, *unde* Hellag *fecit* **S**, Z *pro* L *legens*. 26. nec **M**; non **H**. alicui *om.* **H**. 27. damnum **MH**. dum adhuc viveret **H**. 28. huijmodi (*pro* hui9modi **H** (*non* **S**)).

modi admonitionem rex et dixit: »Numquid timendum est nobis a pelliparijs et sutoribus istis?« Mox itaque, cum villam esset ingressus, clauserunt portas ciuitatis, et repente campana conuiuij clarius insonuit; concurrentes autem burgenses rapuerunt regem et cum omnibus, qui eum defendere nitebantur, morti tradiderunt; et sic vindicatus est sanguis iustus de manu impiorum. Que hic sub compendio dicta sunt, latius infra patebunt.

MCXXXI. Bellum fuit Jaling Jutie inter Nicolaum regem et Ericum Emunæ, et fugit Ericus.

MCXXXII. Item aliud bellum inter eosdem in Syræ insula, * et similiter fugit Ericus.

(* *Addit. rec. pro ultimis verbis habet*: in quo Ericus potitur victoria.)

MCXXXIII. Fractum est castrum Haraldi Kæsiæ Roskildis, qui fuit frater Erici Emunæ.

MCXXXIIII. Roskildis depopulata est, Haraldo Kæsiæ cedem et mutilationem faciente.

MCXXXV. Bellum fuit Fotæuig Scanie inter Nicolaum regem et Ericum Emunæ; et facta est plaga magna in exercitu Nicolai, et Magnus filius eius et quatuor episcopi de Jutia et Petrus episcopus Syalandie et Henricus Suecie perempti sunt; et Nicolaus rex fugit et interfectus est.

(MCXXXVI. Ericus Emunæ factus est rex; qui fecit occidi Haraldum fratrem suum. *Addit. rec.*)

(MCXXXVI. Ericus primo imposuit terre denarios aratrales; idcirco a rusticis appellatus est Emun, quasi semper memorabilis. *Addit. vetustum.*)

---

5. nitebantur **M**; voluerunt **H**. 6. iustus **M**; martyris **H**. 9. Jaling *Arnas et fort.* **H**, *sed potest etiam* Laling (*ut in* **C**) *legi*; Jellingh **S**, *quod Stephanius ipse iam in marg.* **H** *adscripsit.* 10. Emune **H**. 12. *supra* fugit **H** *m. 1 crucem posuit et in marg. addidit*: alias: in quo Ericus potitur victoria; **S** *hoc additamentum omisit.* 15. Roschyldiæ **H**. 16. Emunne **H** (Emune **S**). *Ad* 15—16 **H** *in marg. alia manu*: Haraldȝborig wuid(?) S[e] agnethæ Closter. 17. Roschyldia **H**. 19. Fotavig **H**, *sed ex* g *male lecto* **S** *fecit* Fotaviq;(!). Schaniæ **H**. 20. facta e. p. m.: *Reg. I, 4, 10, al.* 24. est *om.* **H**. 26—28. *Hoc additamentum in* **H**(**S**) *parentheseos signis inclusum est, et in* **H** *manu prima in spatio vacuo scriptum minoribus litteris; post parenthesim alia manus addidit explicationem nominis Emunde, scilicet*: wdj (**S**: vdi) munde ɔ: in ore omnium. 26. primo *om.* **H**. 27. appellatur Emunde **H**. memoriabilis **M** (*fort. errore typographi*).

(MCXXXVII. Tenebre fuerunt in Quadragesima per totam Daciam. *Addit. rec.*)

MCXXXVIII. Mortuus est Ascerus archiepiscopus. Electus est Eskillus episcopus.

MCXXXIX. Ericus Emunæ interfectus est (*Addit. rec.*: in Jutia) a Plogone Nigro. Cui successit nepos eius, videlicet Ericus Lamb.

(MCXL. Olaus filius Haraldi rebellauit *in* Ericum regem. *Addit. rec.*)

MCXLII. Bellum fuit inter Ericum Lamb et Olauum, filium Haraldi, duodecies in anno uno, et semper fugit Olauus.

(MCXLIII. Olaus occidit Rikonem episcopum Roskild. in Ranløse. *Addit. rec.*)

MCXLIII. Olauus filius Haraldi interfectus est. Eodem anno claustrum Aluastrum in Suecia fundatum est. De eo ita legitur in libro 'De Exordio Cistertiensis Ordinis': »Volens sanctus Bernardus in populis aquilonarium partium, sicut et in ceteris gentibus, aliquem fructum habere, petente religiosa femina regina Suecie conuentum fratrum ad partes illas direxit. Cumque monachi et conuersi, qui ad hoc denominati fuerant, ut hominibus rudibus et indomitis formam religionis et discipline traderent, nimio merore consternati precibus, quibus valebant, agerent, ne tanti patris presentia carituri ad exteras et barbaras mitterentur regiones, sanctus abbas respondit: »Quid est hoc, dilectissimi fratres, quod facitis?

---

1. Ten. erant **H**. 2. Daniam **H**. 3—4. et electus est Eschyldus **H**. 6—7. nepos eius Ericus, qui cognomento Lam vocabatur **H**. 8. in *addidi* (*in* **H** *man. alia corr.*: Erico regi). 10. Lam et Olaum **H**. 11. xii^{es} . . Olaus **H**. 12—13. *Hoc additamentum non habet* **H**. 14. Olaus **H**. est *om.* **H**. 15. De quo **H**. 35, 16—38, 2: *Narrationem auctor noster, ut solet, in breuius redegit, maxime in extrema parte, ubi etiam multa mutauit; plenam narrationem ex Distinct. IV. cap. XXVIII eius operis, quod* 'Exordium Magnum Ordinis Cisterciensis' *inscribitur, quod in Tom. 1. Bibliothecæ Patrum Cisterciensium Bertrandus Tissier anno 1660 Bonofonte publicauit, Arnas Magnæus in sua huius Chronicæ editione p. 92—100 apposuit, simul codice quodam ex bibliotheca Electoris Brandenburgensis usus. Ex Arnæ et ipsius Tissieri editionibus quædam ad textum Chronicæ corrigendum pertinentia, littera* **A** *notata, hic adfero; ceterum notandum est, in Exordio ipso Aluastri nomen non reperiri.* 20. cognominati **S** (*non* **H**). 23. agunt **H**. 25. dulcissimi fratres *codex Brandenb.; verba* Quid est . . facitis *om. ed. Tissieri.*

Utquid irrationabilibus fletibus et precibus affligitis animam meam? aut numquid voluntatem meam et non potius voluntatem dei, cui omnes obtemperare debemus, sequor in hoc negocio?« Erant autem posita coram eo vestimenta et vasa sacra ceteraque utensilia ad ministerium diuini officij pertinentia, que ijdem fratres, qui mittendi erant, secum ferre debebant. Volens itaque certos eos reddere, quoniam a domino egressus esset sermo, eleuauit peluim, que ad recipiendam aquam sacerdotis manibus fundendam deputata erat, et digitum fundo eius imprimens dixit: »Ecce! hoc vobis erit signum, quod spiritus domini miserit vos.« Mirum vero in modum rigor et inflexibilitas eris teneritudini digiti *eius* cessisse visa est, adeo ut, cuius quantitatis sacer articulus fuerit, usque hodie liquido valeat dignosci. Quantum autem intus cessisse, tantum foris equalitatem excessisse videtur. In testimonium *enim* tanti miraculi eadem peluis in secretario domus, quam tunc pater sanctus ordinauit, summa cum reuerentia seruatur. Porro predicti fratres, videntes perspicuam diuine gratie presentiam adesse, stimulos edacis tristicie reprimentes gauisi sunt; et licet remotissimas et in ultimo climate aquilonaris brume abstrusas nationes non sine quodam horrore spiritus adire possent, tamen eandem gratiam dei, meritis et precibus sancti patris sui interuenientibus, se comitaturam presumebant. Erat vero inter ceteros adolescens quidam bone indolis et columbine simplicitatis, Gerardus nomine, qui impatientius alijs dolens cum lacrymis dixit ad virum dei: »Beatissime pater, ego miserabilis iuuenculus

2—3. vol. domini **H**. 4. coram eo posita **A**. 4—5. vasa sancta **H**. 5. diuini operis **H**. 6. idem **H**. 7. eos *om.* **S** (*non* **H**). quoniam **MA**; quomodo **H**. 7—8. a dom. egr. e. sermo: *Gen. 24, 50 al.* 10. deprimens **H**. 11. vero *om.* **A**. 12. eius **A**; *om.* **MH**. 13. ita ut **H**. articulus sacer **H**. 14. fuerit **AH**; fuit **M**. valeat **A**; valet **MH**. dinosci **M**. autem *om.* **S**. 15. intra **HS** (*in* **H** *corr. ex* in). *pro* excessisse **H** *in marg.* excepisse(!). 16. enim **A**; *om.* **MH**. 17. sanctus pater **H**. 18. fratres **AM**; sapientes **H**. perspicuam **AM**; per spiritualem **H**, *sed* per *postea est deletum*; spiritualem **S**. 21. clymate **H**. abstrusas *Arnas ex* **A**; obstrusas **C**; obtrusas **H**. 22. potuisse(n)t **H**. 22—23. gratiam domini, monitis **H**. 23. sui **M**; suis **H**; nostri **A**. 24. præsummebant **H**; pia confidentia præsumebant **A**. 25. bone **MH**; honeste **A**. Gerhardus *codex Brandenb.* 26. lachrymis **S**. 27. virum domini **H**.

relicta domo paterna spretisque omnibus, que mihi in hoc seculo desiderabilia et amabilia esse poterant, religionis amore paternitatem tuam adij, sperans me tua dulcissima presentia frui debere et tuis exemplis informari, quodque votis omnibus exopto, inter sacra corpora fratrum nostrorum in hoc cemiterio quiescentium diem expectare nouissimum. Et ecce, eicis me hodie a facie tua, et desiderata mihi sepultura priuabor.« Compassus adolescenti beatus vir et, que post annos quinquaginta futura erant, spiritu prophetico preuidens et predicens ait ad eum: »Vade, fili carissime, vade, quo te spiritus sanctus mittere dignatur, et in agro dominico tanquam strenuus operator labora: ego tibi in nomine domini polliceor et securum te facio, quia, sicut desideras, in Claraualle morieris et celestis sponsi gloriosum aduentum una nobiscum prestolaberis.« Hanc sponsionem hilaris et gaudens iuuenis suscipiens, sciens utique nec falli posse nec fallere velle hominem, quem sapientie et veritatis secretarium esse manifesta signorum et prodigiorum declarabant indicia, iuit [itaque] et in domo, quam cum ceteris fratribus initiare mittebatur, prioris et cellerarij administrationes strenue percurrens diuina largiente gratia nomen pariter et officium abbatis sortitus est. Cuius dignitatis apicem licet inuitus conscenderet, malens in humili loco saluari quam in sublimi periclitari, susceptum tamen religiosissime conuersationis nitore decorauit. Cumque ad decrepitam etatem peruenisset, quadragesimum in prelatione complens annum, varijs quoque infirmitatibus quateretur, dixit ad fratres: »Oportet me in Claraualle mori.« Contradicentibus fratribus, quod propter veterane senectutis incommoda viuus illuc duci non posset, cum multa fiducia respondit: »Verbum *dei* validum et forte prosperos in hoc itinere successus prestabit.« Gestatorio itaque impositus cunctis mirantibus

1. sp. rebus omnibus *codex Brandenb.* 2. seculo **AM**; mundo **H.** 7. et **AM**; ut **H.** 8. adescenti (!) **H.** 10. charissime **S.** 12. nomine *om.* **S.** 13. quia **AM**; quod **H.** 15. hylaris **H** (*non* **S**). 16. non falli **H.** 17. sectarium **A.** 18. itaque *omittere debuit abbreuiator aut in superioribus* suscepit *scribere* (*ubi* **A** *habet*: Hanc . . sponsionem frater ille velut arrham desiderii sui suscipiens gauisus est valde). 20. cellarii **H.** procurans **H,** *fort. rectius.* 26. quateretur **M** (*nisi forte Arnas hoc ex* **A** *recepit*); debilitatus **H.** 28. veteratæ **H.** 29. respondet **H.** 30. dei **A**; *om.* **MH.**

ad Claramuallem viuus delatus est, ubi, sicut optauit, desideratam sepulturam adeptus est.«

MCXLIIII. Fundatum est claustrum Heruadum in Scania, filia Cistertii xvi^{a}.

MCXLVII. Obijt rex Ericus Lamb; cui successerunt in regno Suen, filius Erici Emunæ, et Kanutus, filius Magni, et Waldemarus, filius sancti Kanuti. Eodem anno Suen et Kanutus pugnauerunt Slangæthorp.

MCXLVIII. Sanctus Malachias Hyberniensium archiepiscopus migrauit ad dominum. Iste Malachias cum ad curiam Romanam ⟨*proficiscens*⟩ propter negocia ecclesie sue per Claramuallem transisset, a sancto Bernardo mira deuotione susceptus est. Rediens autem a curia monachos de collegio sancti Bernardi obtinuit, quos duxit in Hyberniam, et cenobia Cistertiensium deuotus antistes edificauit. Post aliquantos annos premonitus a spiritu sancto venit iterato ad Claramuallem et ibidem preciosam animam in manus domini commendauit, presente sancto Bernardo et multitudine monachorum copiosa. Huius etiam exequias et pro eo, more solito, missam in conuentu abbas sanctus celebrauit; et cum ad ultimam collectam, que pro defunctis dici solet, peruenisset, mutato ordine hanc collectam incepit: »Deus, qui beatum Malachiam pontificem sanctorum tuorum meritis coëquasti, concede propitius, ut, qui preciose mortis eius festa agimus, vite quoque imitemur exempla. Per.« Deinde reuerenter

---

1. ad **M**; in **H**. 3. est *om.* **H**. Herrvadum **H**. 4. Cistersiensis **H**. *Inter* 4 *et* 5 **H** *habuit notam, in* **M** *omissam*: Anno dñi .M.C.XLV. O. (ɔ: Obiit) filius sancti Canuti. Eodem anno Sven et Knud pugnauerunt Slangetorp; *hanc notam, ex verbis v.* 7—8 *male anticipatis ortam,* **H** *postea deleuit, sed in* **S** *seruata est.* 5. Lam, et succ. **H**. 6. Emun(n)e **H**. 7. Valdamarus **H** *fere semper, cum in* **MS** *plerumque* Waldemarus *scribatur.* 8. pugnarunt in Slangentorp **H**. 9. Hybernensium **H**. 10. curiam **M**; ciuitatem **H**. 11. proficiscens *addidi.* 13. autem *om.* **H**. 14. obtinuit **M**; accepit **H**. 15. Cistersiensium *post* edificauit *transposuit* **H**. 15—16. Post aliquot annos **H**. 19. etiam **M**; et **H**. 20. sanctus abbas **H**. 22. incepit etc. **H**, *omissis sequentibus usque ad v. 6 p. 39*: plenum; *sequentia auctor noster sumpsit ex libro Gaufridi supra ad p. 27, 20 commemorato, cfr. Act. Sanct. l. l. p. 311 B, ubi in v. 24 pro* concede propitius, ut *legitur* tribue, quæsumus, ut . ., *et in v. 3 p. 39 rectius*: hoc tantum respondens. 25. Per *solita abbreviatura pro*: Per dominum nostrum Jesum Christum, qui cum patre viuit et regnat.

accedens sacra eius vestigia deuotissime osculabatur. Modum tamen aut seriem visionis nec cuiquam aperire nec in Vita eiusdem episcopi scribere acquieuit, hoc enim respondens, cum plurimum rogaretur, nimis ad propriam sui ipsius pertinuisse personam. Scripsit de eodem presule librum sanctus Bernardus, miraculis et virtutibus plenum.

MCXLIX. Captus est Eskillus archiepiscopus a Suenone rege Scanie; qui timens excommunicationem soluit eum et dedit ei dimidiam Borundholm.

MCL. Bellum fuit Thorstenthorp inter Suen et Kanutum, et fugit Kanutus.

MCLI. Bellum fuit Wibergis, et iterum fugit Kanutus. (Et Valdamarus militabat in castris Suenonis).

MCLII. Exulauit Kanutus in Sueciam et Rusciam.

MCLIII. Hoc anno sanctus Bernardus, primus abbas Clareuallis et doctor eximius, migrauit a seculo. Multa per hunc famulum suum miracula mundo Christus deus noster ostendere dignatus est. Nec post beati Martini Turonensis episcopi tempora quisquam sanctorum in carne mortali degens facile reperitur, qui tanta remedia infirmantibus et afflictis contulerit. Nam ut pauca proferam, per que etiam non audita intelligantur, cum regnum Germanie sanctus dei Bernardus introisset, tam excellenter enituit in gratia sanitatum, ut vix credi valeat, si dicatur. Nam testificati sunt, qui adfuere et oculis suis viderunt, in territorio Constantiensi una die illuminatos ad eius impositionem manus cecos XI, sanatos etiam mancos X, claudos erectos XVIII. Ad eiusdem viri sancti orationem et manus impositionem per triduum, quod in Colonia fecit, XII claudos erectos, mancos duos sanatos, V cecos illuminatos, loquelam redditam mutis tribus, et X surdis

---

2. visionis: *utrum B. an M. hanc visionem habuerit, ex verbis non liquet.* vita, *cfr. p. 29, 8 sq.* 4. pertimuisse **C**, *corr. Arnas.* 7. Eschyldus **H**. 8. Schaniæ **H** (*non* **S**). 9. Borinholm **H**; Bornholm **S**. 10. Thorstentorp **H**. 12. V(W)iburgis **H**. 13. *Verba* Et Valdamarus . . Suenonis *non habet* **M**. 14. Exulabat . . Russiam **H**. 16. Claraualensis **H**. 16—p. 40, 2 (Multa . . abundanter) *om.* **H** *et pro his omnibus hœc tantum habet*: de cuius vita et maximis miraculis, in libro quarto, de miraculis eiusdem. *Auctor noster hœc quoque ex libro Gaufridi sumpsit, vid. Act. Sanct. l. l. p. 311 C; 313 D; 314 E.* 17. deus **M**; *sed* dominus *scribd. vid.*

auditum. Hec et his similia in libro quarto de miraculis eiusdem sancti reperiuntur abundanter.

MCLIIII. Desponsauit Waldemarus Sophiam, sororem Kanuti, (et reconciliati sunt reges. *Addit. rec.*).

MCLV. Facta est pax inter Suenonem regem, Kanutum et Waldemarum, ita ut quilibet eorum parte sua de regno contentus esse deberet.

(MCLVI. Sueno, violata per ipsum fide et pace, fugatus est in Saxoniam; rediensque cum duce Henrico et multo auxilio, ut expugnaret Kanutum et Waldemarum, . . . et iterum fugit. *Addit. rec.*)

(MCLVII. Sueno iterum rediit, pacem fecit, et tripartitum est regnum; Waldemarus enim sortitus est Jutiam, et Kanutus Sialandiam cum insulis circumiacentibus, et Sueno Scaniam. Sed his non contentus Sueno mox Kanutum Roschildis dolo occidit. *Addit. rec.*)

MCLVI. Kanutus rex a Suenone Roskildis occiditur; et Waldemarus vulneratus fugit in Jutiam adiuuante eum Esberno Snaræ (in die sancti Seuerini, *Addit. vet.*).

MCLVII. Suen rex interfectus est in Grathæ, et Waldemarus obtinuit monarchiam.

MCLVIII. Absalon factus est episcopus Roskildensis. Claustrum Vite Scola fundatur in Jutia.

MCLXI. Hoc anno conuentus monachorum Cistertiensium venit in Soram. Et Tuta vallis in Jutia fundata est.

MCLXIII. Waldemarus adiuit imperatorem (Fredericum apud ciuitatem Metensem, *Addit. vet.*). Et natus est rex Kanutus, filius eiusdem Waldemari.

MCLXV. Claustrum Øm in Jutia fundatum est xiiii. Kal. Martij.

---

4. reconsiliati **H**, *ut solet.* 5. est *om.* **H**. 6. sua parte **H**. 8—16. *non habet* **H**. 10. *post* Waldemarum *aliqua excidisse apparet, saltem hoc*: frustratus est. 17. *Debuit esse* mclvii. Roschyldiæ **H**. 19. Snare **H**. Sevenirini (!) **H**. 20. est *om.* **H**. Grathe **H**; Gratre **S**. 22. Absolon **H**. 22—23. Roschyldensis, et c. Vitæ Schola f. **H**. 24—25. *sic scrib. in* **HS**: Anno dñi mclx (*sic! sed in* **H** 1160 *corr. ex* 1159) Tuta vallis in Jutia fundata est. Anno dñi .m.c.lxi. Hoc anno conv. mon. Cistersiensium venit in Soram. *Post* fundata est *alia manus in* **H** (*non* **S**) *addiderat*: trygge dalls closter; *quo deleto in altero margine additum est*: Tuitz Closter. 26. Fridericum **H**. 29. est *om.* **H**. xiii. Calend. Martij **H**.

(MCLXVI. Obijt Christoforus dux Jutie. *Addit. vet.*)

MCLXVII. Burisius captus est a rege Waldemaro (et eruti sunt oculi eius. *Addit. vet.*).

MCLXX. Translatus est sanctus Kanutus Ringstadis a Waldemaro Primo per ministerium venerabilis Absalonis episcopi, cuius id exsequendi officium erat, adstantibus turbis religiosorum clericorum ac laicorum et matronarum deuotissimarum, clamantium et dicentium: »Benedictus dominus Jesus Christus, qui sanctum Kanutum Syalandie prefecit patronum!« Et, sicut legitur in Gestis Danorum: »patris eius« (id est Waldemari Primi) »ossa are traduntur, et filius VII. annos natus« (id est Kanutus, filius eiusdem Waldemari) »regia in sella purpura venustatur.« Eodem enim die, quo filium diademate, parentem altario honorauit, id est VII. Kal. Julij.

Eodem etiam anno Rö in Sclauia a Danis est victa et ad fidem Christi conuersa. Et Waldemarus, eiusdem Kanuti frater, pater videlicet reg*um* Erici et Christofori et Abel, natus est.

(MCLXXI. Sanctus Kanutus translatus est. Kanutus, filius Waldemari, coronatus est. *Addit. rec.*).

MCLXXI. Passio sancti Thome Cantuariensis archiepiscopi Anglie. Quia huius sanctissimi antistitis secundum ordinem passionem explicare non sufficimus, tangatur parum de miraculis, ut perpendi poterit a fidelibus in terris, quanta gloria et honore dominus martyrem suum coronauerit in celis.

Eadem septimana, qua martyr ad Octauam transiuit,

---

1. *Error his inest, vid. inferius ad annum 1173.* 2. Captus est Burisius **H**. 5—6. Absolonis . . exequendi **H**; *ceterum hic errat chronista, vid. Saxo p. 852 M., ex cuius narratione quædam excerpsit.* 6—7. astantibus . . et laicorum **H**. 9. Sielandiæ **H**; Sialandiæ **S**. 10—11. patris eiusdem Valdamari primi; Ossa (!) **H**. 12. et filius (**S**: filijs (!!)) septem a. n., ɔ: Canutus eiusdem W. (*omisso* filius) **H**. 14. diademetate (!) **H** (*non* **S**). 15. *in marg.* **H**: Röö ɔ: Rugia. Slauia **H**. 17. regum *scripsi*; regis **MH** (*sed fieri potest, ut duo postrema nomina mire turbato ordine addita sint*). 17—18. et Christophori et Abelis, nascitur. 19—20. *Hoc additamentum* **H** *non habet.* 21. Tomę **H** (*non* **S**) Cant. episcopi, cuius simile (! *pro* sc̄i) reperitur Epitaphium **H**, *a quo omnia inde ab 41, 22* (Angliæ) *usque ad 47, 4* (Rex) *absunt.* 26 *sqq. In his, quæ de St. Thoma Cantuariensi narrat scriptor noster, præcipuo auctore usus est Benedicto abbate Petriburgensi, qui »prolixam narrationem«, ut ait p. 44, 17, de miraculis Sancti Thomæ scripsit; hunc librum post alios edidit*

monacho cuidam in cenobio Lewensi frater multis ante diebus defunctus apparuit. At ille, mortuum esse recolens, quem videbat, inter alia multa, que ab eo interrogauit, etiam de domini Cantuariensis statu nuper interfecti diligentius inquisiuit. In cuius laudem et gloriam, qui adstabat, plura disserens, ut multa breuiter dicantur, in hoc sermone*m* clausit, quod a beata virgine Maria sanctisque apostolis nec non et quibusdam martyrum et confessorum virginumque ante thronum grandem aureum si*t* presentatus habentem valuas duas, que claudebantur et aperiebantur; exisse autem de throno speciosum forma pre filijs hominum, de cuius aspectu fidelium anime letificantur et viuunt, et beatum Thomam amplexatum fuisse et osculo ei porrecto benedictionem suam illi contulisse; assumptum vero postea martyrem a sanctis et cum apostolis reuerentissime collocatum. Hanc visionem confirmabat alius quidam, raptus in spiritu; nam rediens in se ipsum narrabat adstantibus, presulis sancti sessionem esse cum apostolis, et statim communicans ab hac luce migrauit. Quod vero introductus sit in potentias domini, testantur miracula a seculo inaudita; quod ut palam ignorantibus fiat, succincte narrandum est.

Plebeius quidam in territorio Bedefordensi, Eilwardus nomine, pro modica re, quam in domo cuiusdam vicini sui depredatus est, capitur et colligatur; traditur preconi ville,

I. C. Robertson in ›Chronicles and Memorials of Great Britain etc.‹, num. 67, sub titulo: ›Materials for the history of Thomas Becket‹, London 1875—76; Benedicti liber primam partem voluminis secundi occupat. P. 41, 26—42, 19 ex Benedicti lib. I. cap. IV desumpta sunt; p. 42, 22—44, 16 ex lib. IV. cap. II; p. 44, 19—24 ex Prologo lib. I (p. 26, 9 sqq. ed. Rob.); p. 44, 24—45, 1 ex lib. IV. cap. IV; p. 46, 21—47, 2 ex lib. IV. cap. III; unde Epitaphium *(p. 47, 3—19) sumpserit, nescio. Præterea in p. 45, 18—46, 2 usus est Actis S. Thomæ apostoli (›Acta Thomæ‹, ed. Max Bonnet, Lips. 1883, p. 143—5; p. 152—3); in p. 46, 6—12 Sulpicii Seueri libro de S. Martino (Sulp. Seueri libri, qui supersunt, ed. Carol. Halm, Vindobonæ 1866, p. 127).* — p. 41, 26. octauam *Arnas*; octām **C**; Octaua, *i. e.*: æterna requies, *vid. Ducangii Lex.*

1. Lewensi *Bened.*; Sewensi **M**. 5. plurima *Bened.* 6. sermonem *Bened.*; sermone **M**. 9. sit *Arnas* (*ut Bened.*); sic **C**. 11—12. de cuius conspectu solo fid. an. beatificantur *Bened.* 16. raptus in spiritu: *cfr. Corinth. II, 12, 1 sqq.* 19. in potentias domini: *cfr. Psalm. 70, 16.* 24. preconi, *vid. Vol. I, p. 294, 12.*

trahitur in Bedefordiam, in custodia publica tenetur. Qui accito presbytero, utpote periculis extremis expositus, ad mortem (imo ad vitam!) se preparat, omnia conscientie sue secreta euoluens: quicquid saluti contrarium inuenit, in tutis presbyteri auribus effundit. Qui ei commemorauit, ut ad suffragia sancti Thome martyris confugeret; insuper dedit ei flagellum, iniungens, ut quinquies singulis diebus, antequam gustasset, sibi ipsi tortor existeret, et ne cessaret genua flectere et martyrem inuocare. Post quatuor septimanas educitur miser de carcere, ad concilium trahitur, ad supplicium condempnatur. Tractus itaque a carnificibus ad locum supplicij orbatur oculis, genitalibus mutilatur; et oculum quidem sinistrum statim integrum e*ru*erunt, dexter autem in frusta conscissus effossus est. Membra, quibus eum mutilauerant, sub cespite absconderunt, et relicto semiuiuo abierunt. Secuta est afflictum sola filia duodennis, que incarcerato alimoniam *me*ndicauerat. Paulatim fluxu cruoris restricto ductu puelle in villam Bedefordiam redijt; misertus autem eius quidam Eilbrictus excepit illum in domum suam. Fecit igitur ibi in tenebris dies x, vigilijs et orationibus intentus. Nocte vero diei decimi, prima noctis vigilia, in somnum resoluto apparuit, quem vocauerat, niuei candoris vestibus indutus; baculoquė pastorali signum crucis in fronte eius et oculorum foraminibus depingens sub silentio discedere visus est. Expergefactus ille et visionis negligens rursus obdormiuit. Iterum ante lucanum redijt in albis dixitque: »Homo bone, dormis? Vigila, insiste orationi et spem tuam in deo et beata virgine Maria pone et in sancto Thoma, qui te venit visitare; et si nocte proxima in ecclesia beate virginis excubaueris ante altare eiusdem virginis et in fide non hesitaueris, oculorum restitutione gaudebis.« Quid multa? Fecit, ut premonitus fuit; lumen recepit. Crescit stupor populo; et probaturi, unde procedat vis videndi, ab oculis videlicet nouis an ab euacuatis fora-

---

5. ei commemorauit **M**; eum commonuit *Bened. rectius.* 13. eruerunt *Bened.*; euertunt **M**. 15. relicto s. abierunt: *cfr. Luc. 10, 30.* 17. mendicauerat *Bened.*; vindicauerat **M**. 22. quem inuocauerat *Bened.* 25. ante lucanum *Bened.*; añ. lucañ. **C**; ante lucem *Arnas; rectius fort. erit* antelucanus. 30. in fide hæsitare, *cfr. Matth. 21, 21; epist. Jacob. 1, 6.*

minibus absque pupilla, deprehendunt pupillas duas profundius in capite latitantes, pupillis auis parue vix quantitat*e* coëquas, que etiam incessanter crescentes omnibus intuentibus ineffabilem incredibilemque stuporem lenta sui a*ug*mentatione continuabant. Attollitur igitur ad celum clamor populi; laudes deo debite persoluuntur. Mane autem turba totius ville in unum conglobata, diligentius clara luce intuentes alterum oculum varium, alterum prorsus nigrum aduertunt, cum natales ambos varios habuerit. Vir autem, non orbatus iam lumine sed ornatus, sicut per medium ville cum ignominia fuit tractus ad penam, ita et eadem via cum gloria populique fauore reducitur ad sancti Pauli apostoli ecclesiam, in qua etiam noctem dominicam duxit insomnem. Inde discedens ad salutis sue auctorem Thomam iter arripuit. Quasi quatuor passuum millia confecerat, cum etiam membra inferiora sibi restituta comperit.

Hec de prolixa narratione ad laudem dei et beate virginis Marie et sancti Thome martyris ⟨*composita*⟩ compendiose excerpta sunt. Et ut breuiter omnia concludantur, meritis huius sancti ceci vident, claudi ambulant, surdi audiunt, mortui etiam biduani resurgunt, loquuntur muti, pauperes euangelizantur, paralytici conualescunt, detumescunt hydropici, sensui redonantur amentes, et omnia pene miracula euangelica multipliciter eius meritis completa sunt. In curatione autem leprosorum cui seruorum dei martyrem Cantuariensem p*l*ene assimilare poterimus? Si modernos obicias, nihil tale reperies. Si ad antiquos recurritur, etsi non similitudo, similis tamen copia denegatur. Lepram curauit Moyses, sed Marie solius, Numeri XII., ubi ait (*v. 13*): 'Deus, obsecro, sana eam'. Multi fuerunt leprosi in diebus Helisei, sed nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus, IIII. Reg. V. Nec tempore gratie quemquam dei seruum facile reperimus, cuius meritis tot

---

2. quantitate *Bened.*; quantitati **M**. 4. augmentatione *Arnas* (*ut Bened.*); argumentatione **C**. 8. varium **M** *ut Bened.*; *sed* rauum *scribd. vid.*; *item paulo post* rauos *pro* varios. 9. non iam orbatus *Bened.* 18. composita *addidi.* 21. biduani: *breuiter alludit ad miraculum, quod Bened. lib. IV. cap. 64 narrauit*; *ceterum cfr. Matth. 11,5; Luc. 7,22.* 25. plene *Bened.*; pene **M**. 26. objicias **M** (*ut Bened.*); *sed* obeas (*i. e.* perlustres) *scribd. vid.*

leprosi fuerint vel emundati vel emendati. Curauit leprosos Christus Jesus dominus noster, Luc. xvii., ubi ait (*v. 14*): 'Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est: dum irent, mundati sunt'. Et sequitur (*v. 17*): 'Nonne x mundati sunt? et nouem ubi sunt? Non est inuentus, qui rediret et daret gloriam deo, nisi hic alienigena', etc. Sed quid mirum, si conditor nature et creator creaturarum deus leprosos sanat, cum nulli dubium sit, qui*n* omnia, quecunque voluit, dominus in celo et in terra, in mari et in omnibus a⟨*byssis agat*⟩? Curauerunt leprosos apostoli; sed numerus eorum non est descriptus, nec expresse de his aliqua, ut puto, tractat historia, cum tamen ex Actibus Apostolorum aduertere possumus, quod multi varijs infirmitatibus occupati per apostolos sunt pristine redditi sanitati. Unde Act. v. (*v. 14 sq.*): 'Augebatur credentium in domino multitudo . ., ita ut in plateas eicerent infirmos et ponerent in lectulis et in grabatis, ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam eorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis'. Sanctus etiam apostolus Thomas petijt regem Gundoforum, ut per mensem unum congregaret pauperes et infirmos per totum regnum suum. Completis igitur xxx diebus venit multitudo cum infirmis et varijs egritudinibus laborantibus. Omnes autem infirmitat*o*s in unum congregari precipiens apostolus, ipse in medio eorum stans, expansis manibus orationem fudit ad dominum. Completa autem oratione venit coruscus super eos, ut omnes se putassent ictu fulguris interisse. At illi omnes surgentes sani glorificauerunt deum et Thomam apostolum eius. Legitur ibidem, quod curauit leprosum, cuius tota compago membrorum, sub uno cortice vulneribus plena, putores exhalabat; quem cum apostolus aspexisset, fleuit et flexis genibus diutissime orauit. Completa oratione apparuit quidam puer fulgido aspectu, qui, tollens eum in partem anguli secreti, exuit eum vestimentis suis et exspoliauit eum corio, quasi tunica corporali, et reuo-

---

8—9. quin . . abyssis agat *scripsi*; quia . . omnibus a. (*sic!*) **C**; *respicitur locus Psalm. 134, 6.* 19. Gundaforus *vocatur in Actis Thomæ.* 22. infirmitatos *scripsi*; infirmitates **C**; infirmos *coniecit Arnas*; infirmantes *Acta Thomæ.* 26. fulgor *ante* coruscus *contra* **C** (*et Acta*) *add. Arnas, simul postea* fulgoris *scribens*; *sed* coruscus *pro substantiuo sæpius usurpatur,* fulgur *significans.*

cauit eum ad apostolum; apostolus autem baptizauit eum, et signans eum signo crucis sanum abire permisit. Curauit imperatorem Constantinum a lepra elephantina sanctissimus papa Syluester; et ab illa die et deinceps, cooperante gratia Christi, a iugo infidelium et idololatrarum christianitas liberata sumpsit incrementum. In libro primo de vita sancti Martini ita legitur: »Apud Parisius, dum portam ciuitatis magnis secum turbis euntibus introiret beatus Martinus, leprosum mi*se*rabili facie horrentibus cunctis osculatus est atque benedixit; statimque omni malo emundatus postero die ad ecclesiam veniens nitenti cute gratias pro sanitate, quam *re*ceperat, agebat.« Unde beatus Ambrosius in hymno:

Pacem leproso dans viro
sordes fugauit ulcerum;
et, quod sanaret morbidos,
Jordanis est in osculo.

Curauit leprosum sanctus episcopus Blasius, qui propter merita et sanctissimam vitam suam Blasius Magnus appellatus est. Curauerunt et alij sancti leprosos; sed raro tamen inter miracula eorum huiusmodi curatio legitur aut reperitur. Curauit igitur sanctus Thomas leprosos v et amplius, ut patet legenti libros miraculorum eius. Curauit insuper quendam Radulphum, qui a pentecoste usque ad aduentum domini speciosus et absque macula mansit; domumque reuersus occulto dei iudicio adeo leprosus apparuit, quod nunquam extiterit contagio lepre sordidior. Causam deteriorationis ille

---

2—3. Curauit imperatorem etc.: *ex Vita S. Syluestri aliqua, fortasse ea, quam Surius in Vit. Sanct. mens. Decemb. (Colon. 1618) publicauit, ubi hæc fabula p. 369 sq. in capp. IX—XIV prolixius narratur; verbis tamen suis auctor noster usus est; in Vita imperator* morbo sacro et lepra *laborasse dicitur.* 6. sumsit **M**. 9. miserabili *Sulpic.*; mirabili **M**. 11. receperat *Sulpic.*; ceperat **M**. 12. Ambrosius in hymno: *scilicet in hymno .LXXV. in Natali S. Martini episcopi (Migne, Patrologia Latina, Vol. 17, p. 1255 sq.), ubi versus 3 sic scribitur*: Et, quod lauaret morbidum, | *Jordanis* etc. (quod *dicitur, ad* Jordanis (*flumen*) *relatum*). *De miraculo hoc videatur Sulpic. Severus de vita b. Martini cap. 18. Appellatio* Jordanis *spectat ad narrationem de Naaman Syro in Regum lib. IV, 5, 14.* 25. nunquam **M**; nemo unquam *Bened*

nouit, qui ei, quem sanauerat, dixit: »Ecce sanus factus es; iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.«

Epitaphium sancti Thome.

Rex, miles, presul edictis, ense, cruore
impugnat, violat, protegit ecclesiam:
Rex ira, miles gladio, presul prece pugnant.
Pro populo presul, pro grege pastor obit.
Pax patrie, dux iusticie iurisque patronus,
presul, in ecclesia militis ense cadit.
Rex dictat, miles peragit, templum violatur:
Heu scelus! ense dei sanctus sic martyrizatur.
Anglia, celesti quondam prefulgida dono,
heu! modo strata iacet, tali viduata patrono!
Rex, miles gladium vibrant; sed nil tremefactus
cum cruce pergit ouans hic presul et hostia factus.
Norma, decus, speculum cleri, gentis, monachorum,
gemma sacerdotum, fit conciuis superorum.
Ergo, pater sancte, nostri, petimus, miserere,
et tibi subiectum populum, rex Christe, tuere!

MCLXXIII. Terre motus factus est per Daciam uniuersam. Obijt Christoforus, dux Jutie.

MCLXXVI. Martyrizata est sancta Margareta in Ølsyæ a viro suo Herlogh, v. Kal. Nouembris. (Waldemarus obsedit castrum Stetin. *Addit. rec.*).

MCLXXVII. Eskillus archiepiscopus discessit. Causa discessionis eius in Gestis Danorum sic innuitur: »Eskillus, domesticis supra vires negociis fatigatus, dum quieti intentius consulit, proficiscendi licentia a rege difficulter extorta, nobile Galliarum cenobium, quod Clarauallis nuncupatur, petiuit,

---

1. Ecce sanus etc.: *euang. Joh. 5, 14.* 3 *sqq.*: *hoc epitaphium nusquam alibi reperire potui.* 6. pugnat **H**. 12. perfulgida **H**. 13. heu mihi sancta. **H** (*ex* m̊ ſtͣta *male intellecto ortum*). 14—15. nil timescens: cum nece pugnat o. h. p. et hostia sancta(!) **H**. 17. superiorum **H**. 20—21. universam. Et o. Christophorus **H**. 22—23. Ølsye a v s. Hlogh **H** (*sed pro deleto* Hlogh, *i. e.* H⁴logh, *Huitfeldt in marg.* Herlogh *scripsit*); Hlog **S**. 23. Et Valdamarus **H**. 25—26. Eschillus . . decessit . . decessionis **H**. 26. eius *om.* **H**. sic inuenitur: Eschy(i)llus **H**. 26—p. 48,3: *vid. Saxo p. 890, 21—27 M.* 29. quod **M**; quæ **H**.

ibique priuati more tranquillam vitam degens asperum patrie conuictum voluntarie peregrinationis lenitate mutauit, iucundiorem rerum usum apud exteros quam inter ciues habiturus.« Sed cur magis ad Claramuallem, ut dictum est, quam ad aliud transierit cenobium, diligens lector ex his, que in libro 'De Exordio Cistertiensis Ordinis' referuntur, perspicue perpendere potest. Ibi enim legitur, quod, »cum adolescentulus esset, transmissus est a parentibus ad studium Hildensem*ense*. Et cum ibi aliquamdiu moratus fuisset, contigit, ut in grauissimam inualetudinem incideret; et tandem a medicis desperatus est, ideoque procuratum, ut oleo sancto inungeretur. Cumque presbyteri et ceteri fideles huius rei gratia lectulo eius assisterent, subito omnium membrorum et sensuum officio destitutus, ita ut fere mortuus putaretur, ductus est in spiritu ad quandam mansionem, totam interius quasi clibanum ardentem; ad quam cum propius accederet, et ignem eternum sibi superesse cogitaret, ecce, miserante deo apparuit ei meatus quidam quasi tramitis, qui etiam quasi flammis vacuus videbatur. Qui conatu, quo potuit, reptans ad locum refrigerij peruenit, et per illum ad ostium tendens celerius tremens exijt. Mox palatium quoddam reperiens et illuc ingrediens vidit in eo reginam celorum in throno glorie sedentem; ad quam pauidus et anhelus accedens roga*ui*t obnixe, ut sui misereretur. Quem illa dedignanter aspiciens atque minaciter alloquens, quod ausus fuisset in conspectu eius apparere, mandat quantocius egredi et cruciandum ad ignem reuerti. Porro prefatus adolescentulus, venerabiles viros, qui assiste-

---

2. iocundiorem **H**. 4. ut dictum est *om.* **H**. 5. ex hisce **H**. libro: *cfr. supra ad p. 35, 16; de excerptoris opera eadem fere h. l. dicenda sunt; plenam Exordii narrationem (ex Distinct. III. cap. XXV) habet Arnas Magnæus in editione p. 79—92.* 7. adol. esset: annos natus circiter XII *add.* **A**. 8. Hildensem **M**; Hildense **H**. 9. aliquandiu **H**. 10. valitudinem **AH**. inciderit **M**. 11. procurauit **H**. sancto **MH**; sacro **A**. 12. *post* fideles *s. v. add.* qui *in* **H**, *quod in textum recepit* **S**. 13. omnium **MH**; omni **A**. 14—15. ductus est spiritu in q. m. **H**. 15. interius **AM**; totius(!) **H**. 16. ad quem **H**. 17. deo **AM**; domine(!) **H**. 18. flamis **H**. 23. rogauit (roga^{t}) *scripsi*; rogat **MH** (flagitabat **A**). 25. comparere **H**. 26. mandat eum egredi (*om.* quantocius) **H**. et ad cruciandum ad ignem **HS**, *sed prius* ad *in* **H** *deletum*.

bant domine nostre, intuens, lacrymabiliter deprecabatur, ut piissime domine pro ipso supplicare dignarentur. Quod cum deuote facerent, illa benignissima dissimilatrix respondit: »Quid rogare presumitis pro vanissimo adolescente isto et meo respectu indigno? hic enim peruersus et lubricus nunquam me honorauit, nunquam salutationem meam mihi representauit.« Cumque illi rogarent, ut delicta iuuentutis illius dimitteret, si de cetero se emendaturum promitteret, accessit interim tremebundus adolescens, obsecrans eam et dicens: »Miserere mei, domina; quia paratus sum amodo et usque in sempiternum seruire tibi. Quod si genitor meus istam calamitatem meam agnosceret, maxima auri pondera pro mea liberatione impenderet.« Talia cum lacrymabili voce depromeret, mater misericordie serena facie respiciens illum dixit: »Quid igitur? putasne, quia valeas te ipsum apud me condigno precio redimere? In hoc enim forsitan me placare posses, si congruum mihi precium pro tua redemptione persolueres.« Tunc ille non modice exhilaratus fiducialius accessit et dixit: »Etiam atque etiam, clementissima ⟨*domina*⟩, ego me optime redimam; tantummodo esto mihi propicia, nec me in illum ignem cruciandum amplius remittas.« Cui regina virginum respondit: »Volo igitur, ut de quinque generibus annone quinque mihi modios, hoc est: *de* singulis singulos, non negligas reddere.« Quo ille audito letanter et alacriter respondit: »Carum est mihi, o carissima domina, quod imponis, valdeque iucundum; et ego mensuram bonam et confertam et coagitatam et supereffluentem dabo in horreum

1. lacrimabiliter **H** (*ut* 13). 3. dissimulatrix respondet **H**. 4. præsummitis **H**. 5. meo **MA**; nostro **H**. 6. salutat. meam, *id est* Aue Maria. 8. eius demitteret **H**; *ceterum cfr. Psalm. 24, 7.* 9. interim **MH**; iterum **A** *rectius*. 9—10. ac dicens **H**. 10. quia **MA**; qui **H**. 12. istam **MA**; illam **H**. 13. liberatione libenter imp. **A**. lamentabili **A**. 14. depromeret **MA**; deprecaretur **H**. serenata **A**. resp., ad illum **H**. 15. Quid ergo? putas ne quod **H**. 17. potes **H**. mihi *ante* persolueres *habet* **M**. persolueris **H**. 19. domina *om.* **MH**. 20. mihi *om.* **S** (*non* **H**). nec **A**; ne **MH**. 22. igitur **MA**; itaque **H**. 23. de *om.* **MH**. 24. negligens **S**. lætantur **S**. 25. mihi est **M**. o carissima *om.* **H**. 27. coagulatam **S** (*et ex correctione* **H**); *cfr. Luc. 6, 38.* superfluentem **H**.

tuum.« Quod cum in fide sua promisisset, datis etiam fideiussoribus *ei* intercessoribus supradictis, dimissus est tandem liber ad humana reuerti. Confestimque redditus sibi et aperiens oculos receptoque usu loquendi surrexit et sedit in lecto suo; moxque in iubilum erumpens cepit clamare cum gaudio: »Benedictus deus! ego liberatus sum et amplius non ardebo! Gratias tibi ago, sancta dei genitrix, quia liberasti me de incendio isto, et amplius non ardebo!« Videntes ergo cuncti, qui aderant, iuuenem de morte reuocatum, mirati sunt. Ipse vero per multum temporis spacium nihil aliud dicere potuit nisi tantum: »Deo gratias, ego non ardebo, ego non ardebo!« Conuersus tandem ⟨*ad illos*⟩, que viderat, per ordinem indicauit. Unus autem ex eis, vir bonus et eruditus, hesitantem de visione adolescentem secretius instruit dicens: »Scito prenoscens futurum te esse magni nominis virum et gradum maxime dignitatis in ecclesia sortiturum. Quem cum fauente deo adeptus fueris, oportet te in honorem dei et sancte virginis matris diuersorum ordinum cenobia quinque de tuo construere.« His ille auditis interim tacuit; sed, quem res exitum habitura foret, semper sollicitus fuit. Processu vero temporis cum prefatus adolescens, etate pariter et sapientia crescens, iam in virum optimum profecisset, ordinante deo ad regimen Lundensis ecclesie, que Dacie metropolis habetur, assumptus est. Qui ilico reddendi voti sui tempus adesse cognouit. Nactus igitur oportunitatem de remotis Galliarum partibus, ubi fontem religionis esse cognouerat, non solum

---

1—2. in fideiussoribus interc. **C**; in fideiussores *corr. Arnas, sed postea cum* **A** in *omittere maluit*; in fideiussoribus ex (*corr. ex* et, *in quo* ei *latere credo*) interc. **H**; in fideiussori et interc. **S**. 2. demissus **H**. 4. apperiens **S**. 7. genetrix, quod **H**. 8. isto *om.* **H**. ergo **M**; autem **H**; *om.* **A**. 9—10. mirati valde sciscitabantur ab eo tante leticie causam. Ipse vero **A**; *male hic rem egit abbreuiator.* 11. *alterum* ego non ardebo *om.* **H**. 12. ad illos *om.* **MH**. 13. ex eis *om.* **H**. vix (*pro* vir) **S**, *vid. ad p. 32, 24.* 14. instruit **M**; instituens **H**, *sed corr. m. 1 in* instituit; instituitis(!) **S**. 17. fauente domino **H**. in hon. domini **H**. 18. diuersorium (!) **S**. 19. de tuis **H**. iterum tacuit, scilicet, quem **H**. 20. solicitus **H**. 21—22. etate . . crescens, *cfr. Luc. 2, 52.* 23. regimen **M**, *et* **H** *in marg.*; regnum **H** *in textu et* **S**. 24. assumtus **M**, *ut solet* illico **M**. tempus **H**, *sed potuit* tempris *legi, et inde* temporis *scripsit* **S**. 25. oportunitate **H**, *sed correxit Stephanius.*

quinque, sed etiam plures spiritalis professionis conuentus euocare curauit; inter quos etiam Cistertiensis ordinis duos, unum de ⟨*ipsa*⟩ domo Cistertiensi, alterum de Claraualle, in optimis terre sue locis tanquam vites fructiferas vinum iusticie germinantes pastinauit. Et ut perfecte semetipsum redimeret, mensuramque bonam et supereffluentem liberatrici sue, sicut promiserat, persolueret, quinque cenobiorum fundatione contentus esse noluit, sed alia atque alia tam de suo quam de aliorum fidelium dono studuit edificare. — Sanctum quoque Bernardum, reuerentissimum Clareuallis abbatem, licet longius a se remotum, nimio venerabatur affectu; nec contentus est in filijs eum videre, cum nouum cenobium † eundem exstruxisset. Venit igitur Claramuallem; quem a finibus terre non curiositas audiende sapientie sed fidei zelus et plenitudo deuotionis attraxerat. Ubi quantum fleuerit, qualem sese non modo erga eum, quem tam unice suspiciebat, sed etiam erga minimos quoslibet fratrum exhibuerit, non est facile dictu. Demum ad suos per terre marisque spacia periculosa redijt; nec multo post hec elapso tempore tristissimus rumor aures eius perculit de dormitione beati viri, specialis amici sui. Itaque commendans ecclesiam principibus terre, relictis parentibus et propinquis ips*i*que patrio cespiti valedicens, exul egregius Claramuallem venit sepulcrumque beati viri visitauit, ubi etiam mori delegit. Ubi etiam sacre religionis habitum deo donante postmodum suscepit, deuotioni sacre orationis

---

1. quinque **H**; v. **M**. spirituales **S** *et fort.* **H**. 2. et Cistersiensis **H**. 3. ipsa **A**, *om.* **MH**. Cistersiensi **H**; Cistertii **M**. 5. germinantes *om.* **H**. pastinauit: *Marc. 12, 1.* 6. mensuram (*om.* que) **H**. superfluentem liberalitati(!) suæ **H**. 8. de (*post* quam) *om.* **H**. 9—10. Sanctumque B. **H**. 10. reuerentissimum **C**, *quod non debet mutari*; reuerendiss. **AH** (*et Arnas*). 11. nimio **MH**; unico **A**. est **AH**, *sed in* **H** erat *corr. m. 1, idque recepit* **S**. 12. eundem **M**, *praue, et hanc vocem deleri voluit Langebek; ego potius* per eundem *scribd. puto* (*cfr.* **A**: cum n. c. extruxisset et ab eo desideratum sacre congregationis examen impetrasset); eidem **H**. extruxisset **H**. 13. igitur **MA**; ergo **H**. 15. fleuit **H**. se **H**. 16. suspiciebat **A** (*et Arnas*); suscipiebat **CH**. 17. fratrem exhibuit **H**. 19. post elapso hoc tempore **H**. 20. boni viri **H**. 22. ipsique **A**; ipsoque **MH**. 22—23. *verba* exul . . sepulcrumque, *unum versum in* **H** *explentia, om.* **S**. 23. sepulcrumque **H**; sepulcrum **MA**. 25. Domino donante **H**.

cotidie, immo pene continue, sollicitius inuigilans, pro peccatis suis preteritis myrrham cordis contriti et spiritus humiliati deo offerens et gratiam superne benedictionis thymiamate pie compunctionis enixius implorans. — Processu vero temporis in optima conuersatione vitam consummans sepultus est in presbyterio oratorij eiusdem loci, ante altare beate virginis matris. Cuius ex hoc memoria in benedictione erit Clareuallensibus, a generatione in generationem, amen!«

MCLXXVIII. Dominus Absalon, episcopus Roskildensis, factus est metropolitanus Lundensis.

MCLXXX. Dissensio facta est inter archiepiscopum et Scanienses. Causa huius dissensionis fertur ita contigisse. Archiepiscopus Absalon super possessiones archiepiscopales et exactiones nobiliores Syalandenses constituit, scilicet Esbernum Snaræ, qui germanus erat archiepiscopi, et dominum Sunonem, qui filius erat Ebbonis patrui sui, item Saxonem Thorberni filium cum alijs sibi familiaribus. Quam rem et quod factum Scanienses egre tulerunt. Modico post euoluto tempore predicti archiepiscopi procuratores orientalibus indixerunt Scaniensibus, ut arbores integras et ligna, que incidi fecerant in syluis, ubi iumentorum aditus minime haberi potuit, ad locum traherent presignatum. Scanienses igitur in tantum se humiliari non sustinentes vehementer indignati sunt. Facto igitur concursu in bona irruunt archiepiscopi, domos grangiarum frangunt, res, quas habere poterant, secum auferunt, archiepiscopum, ut neci traderent, se sperantes inuenturos. Que res cum ei innotuit, mox sine mora ad Syalandiam fugit,

---

1. quotidie **H**. imo p. c. sollicitius **MA**; sumopere(!) solicitus **H**. 2. myrram **H** (myrrham **S**). 3. Domino offerens **H**. thimiamate **H**. 4—8. *sumpta sunt ex Exordii Magni distinct. III. cap. XXVI.* 5. consumens **H**. sepultus est *post* virg. matris *habet* **H**. 6. presbyterio, *i. e.* choro. 7. memoria ex hoc **H**; *cfr. Ecclesiastic. 45, 1; 39, 13 al.* 9. Abzolon **H**; Absolon **S**. Roschy(i)ldensis **H** (**S**). 12. Schanienses **H** (*non* **S**). dissentionis **H** (*etiam alibi; non* **S**). 13. Absolon **H**, *ut solet; et fieri potest, ut Arnas licenter de suo* Absalon *scripserit.* 14. Syelandenses **H**; Sialendenses **S**. 15. Snare **H**. 16. Torberni **H**; Tonberni (r *male lecto*) **S**. 17. sibi **M**; suis **H**. 18. Schanienses **H**, *et sic sæpius.* tulere **H**. 21. siluis **H**. 22. Sc. ergo **H**. 23—24. Facto ergo **H**. 25. secum *om.* **H**. auferunt **H** *et Arnas*, afferunt **C**. 27. in Sie(a)landiam f. ubi et **H** (**S**).

ubi etiam regem Waldemarum, filium videlicet sancti Kanuti de Ringstath, inuenit. Rex igitur, non sustinens deiectionem archiepiscopi et iniuriam sancte ecclesie, paucis diebus exercitum collegit copiosum; intrans autem Scaniam in Anundælef fixit tentoria. Quo audito Scanienses occurrerunt ei in multitudine graui. Cum igitur esset pons inter utrumque exercitum, regis videlicet et rusticorum, Scanienses, moram non sustinentes, per pontem priores ad regem transire ceperunt. Perspecto igitur rex, quod media fere pars illorum pontem transisset, mandauit suis, ut irruerent in eos. Qui, iussa complentes, plurimos trucidant; multos etiam se in amnem mergere compulerunt. Videntes igitur, qui ex parte altera amnis stabant, quid sociis mali immineret, nec viam adeundi et iuuandi eos patere, fugam inierunt uniuersi. Rex igitur victoria potita de bonis illorum, qui ditiores et auctores principaliores dissensionis fuerant, ablata archiepiscopo restituit et multo ampliora. Et hoc modo, ut supradictum est, bellum in Anundælef dicitur contigisse, quod alio nomine Düsiæfal appellatur.

MCLXXXI. Rex Waldemarus occurrit imperatori apud Trafn, ubi etiam duas filias suas maritauit.

MCLXXXII. Obijt Waldemarus Primus, qui filius erat sancti Kanuti ducis et martyris Ringstad*iensis*.

(MCLXXXIII. Haraldus Skreng, a Swecia vocatus, ut regnaret in Scania, fugatur. *Addit. vet.*)

MCLXXXIIII. Expeditio facta est a rege Kanuto ad castrum Walgust in Sclauia.

---

1. sancti *om.* **H**. 2. Ringstadt **S**. 4. colligit **M**. intrans **M**; ingrediens **H**. Anundelef(f) **H**; *in marg.* **H**: Andelof broe (*item in v. 17*), *alia manu scriptum.* 5. occurrunt (*om.* ei) **H**. 6. Cum ergo **H**. 8. *malim* aduersus regem. 9. pars eorum **H**. transisset **H** *m. 1 corr. ex iterato* transire coeperunt. 12. Videntes ergo **H**. ex altera parte stabant (*om.* amnis) **H**. 13. eos *in* eis *corr.* **H**; eis **S**. 14. ineunt **H**. Rex ergo **H**. 15. auctiores(!) **H**. 17. superdictum **H**. 18. Düsiæfal **M**; Døsiefal(ld) **H**, *sed* ld *add. alia manus.* 20. Traffn **H**. etiam *et* suas *om.* **H**. *in marg.* **H** *aliquis notam addidit*: alteram scilicet imperatoris filio, alteram (et quidem dicitur minor*em*(?)) Sifrido landgreffue vel forte Regi Francorum (*media certo legere non potui*). 22. Ringstadiensis *scripsi* (*nam W. in Vordingborg mortuus est*); Ringstadis **M**; in Ringstad **H**. 26. Valgust, *corr. in* Volgust **H**; Wolgust **S**. in (*s. v. add. m. 1*) Scania **H**, *sed postea corr. in* Sclauia.

(MCLXXXV. Bugislauus, dux Pomeranie, volens Ruianos delere, per Danos debellatus perdidit fere quingentas naues. Hoc anno factus est homo regis Kanuti. *Addit. vet.*)

MCLXXXVII. Hierusalem a paganis capta est. Eodem anno facta est eclipsis solis.

MCLXXXVIII. Dux Waldemarus fit miles VII. Kal. Januarij.

(MCLXXXIX. Expeditio facta est in Slauiam; et Jarmarus factus est tutor puerorum Bugislaui. *Addit. vet.*)

(MCXC. Brugstenburgh reedificata est per Danos. *Addit. vet.*)

MCXCI. Expeditio ad Finland (per Kanutum regem, *Addit. rec.*), que deuicta est a Danis.

MCXCII. Episcopus Waldemarus fugit de Dacia. Et Petrus, filius domini Sunonis, ⟨*episcopus*⟩ Roskild*ensis* consecratur.

MCXCIII. Reuersus est Waldemarus episcopus et captus (et positus in turri Norburgh v. annis et post in Syoburgh IX. annis, *Addit. vet.*). Et primum incendium in Esrom.

MCXCIIII. Conuentus venit in As claustrum Hallandie. (Asylum fundatur, *Addit. rec.*). Et comes Adulfus de Holsatia capitur a rege Kanuto.

MCXCV. Turbo magnus fuit in die sancti Georgii.

MCXCVI. Kanutus rex cum exercitu profectus est in Estland.

MCXCVII. Incepit ordo sancte Trinitatis.

MCXCVIII. Sophia regina obijt. Et Petrus episcopus captus est (et Thorbernus frater eius, *Addit. rec.*). (Castrum

---

1. Bugislaus **H**. Pomeriæ **M**. 2. *post* naues *habet* **H**: (A. D.) 1186, *ante* 3. Hoc anno f. et (**S**: est) hoños (**S**: homo) Regis Canuti. *Ad* hoños *aliquis in* **H** *in marg. adscripserat*: Hans bröllup; *sed infra hoc man. recens*: ingalunda! Läs 'homo' i st. f. 'honos' och förstå dermed Bugislaus. 4. Jerusalem **H**. 5. ecclipsis **H**. 7. facta in Slauiam **H**. 8. *post* Bugislaui *in* **H** (*non* **S**) *scriptum fuerat*: et positus est in turri Norburgh v. ann.: et postea in Syøburgh IX. an.; *sed hæc postea deleta sunt; pertinent ad v. 15.* 9. *Hoc additamentum non habet* **H**. 10. Findland **HS**; *in marg.* **H**: Windland. 12. Dania **H**. 13. episcopus Roskild. *Arnas*; episcopus *om.* **CH**; Roschyldiæ **H**. 15. in turre Norborg **H**. v. **MH**, *sed in* **H** *deletum est, et alia manus in marg. scripsit* XIIII., *quod recepit* **S**. Syoborrigh, *corr. in* Sjøborrigh **H**; Syøborrig **S**. 16. Esrum **H** (*non* **S**). 17. venit As cl. **H**; venit ad cl. **S**; *ad* As *in marg.* **H** *additur* Asylum (*sed non* fundatur); Asylum fundatur *om.* **S** 18. Adolphus **H**. 20. fuit *et* sancti *om.* **H**. 21. prof. est cum exerc. **H**. 25. est *om.* **H**. Torbernus **H**.

Reynæsburgh captum, et Thytmarcia acquisita per Danos in die Omnium Sanctorum, *Addit. vet.*).

MCC. Holsatia Danis subiugatur. Eodem anno sanctus Dominicus, Predicator*um* dux inclytus, migrauit ad dominum. Qui ex Hispanie partibus, villa, que dicitur Calaroga, oriundus fuit, *Uxam*ensis diocesis. Natus autem piis parentibus et religiose nutritus cepit esse puer ingeniosus, utpote qui sortitus animam bonam a domino. Pater eius Felix, mater eius Johanna nuncupata est. De eo legitur, quod, cum factus esset predicator, et disputante eo contra hereticos apud Fanum Jouis sub iudicibus deputatis et statuto die aduenisset plurima multitudo populorum, et longa disputatio facta fuisset, nec facile discerni potuisset, quis rationabilior videretur, beatus Dominicus an hereticorum magister precipuus, tandem visum est arbitris, ut utrosque libellos in ignem proicerent, Dominici videlicet et heretici, et, si quis illorum illesus euaderet, ille testis vere fidei haberetur. Accenso igitur igne uterque immittitur, ac liber heretici mox flammis exuritur, et liber Dominici prorsus non leditur. Secundo igitur iniectus ac tertio eque prosilit incombustus, manifesta probatione demonstrans fidei catholice veritatem et Dominici sanctitatem. De miraculis eius ita breuiter in sequentia reperitur:

A defunctis reuocatum
matri vivum reddit natum,
viuens adhuc corpore;
signo crucis imber cedit;
turba fratrum panem edit
missum dei munere.

1. Reynsburg **HS**; *in marg.* **H**: Reinholdtzburg. Dytmaria(!) **H**. 2. *post* Sanctorum *add.* **H**: Et ordo minorum incipit. 4. predicator, Dux **CH**, *corr. Arnas.* migrauit ad d.: *errat scriptor; obiit enim sanctus D. anno demum 1221.* 5—28 (Qui ex Hisp... dei munere) *om.* **H**; *in his auctor noster B. Jordani cuiusdam libro de vita S. Dominici usus est, præcipue cap. XX; vid. Act. Sanctorum sub die IV. Augusti p. 545 sqq. Sequentiam, ex qua versus hic affertur, apud Dreves in Analectis Hymnicis inuenire non potui.* 6. Uxamensis (*vel* Oxamensis) *scripsi*; Oxomensis *Acta Sanctorum*; Oxoniensis **C** (*Arnas*). dioecesis **M**. 10. hereticos, *i. e. Albigenses*; Fanum Jouis, *hodie Fanjeaux prope Carcassonem.*

MCCI. Obijt Absalon archiepiscopus Lundensis; cui successit Andreas. Iste Absalon sepius hostes regni debellauit, nec aliquando eis succubuit, sed semper victoria potitus est. Qui etiam cum rege Waldemaro Sclauiam ingressus eam ad fidem Christi conuertit, sicut in libro Gestorum Danie plenius explicatur. Ipse etiam beatam Margaretam, a viro suo Herlogh in Ølishøue interemptam et in extremo litore orientali, ubi adhuc ecclesia antiqua cernitur, defossam, ad ecclesiam sancte Marie Roskildis transtulit et cum debita reuerentia sepeliuit. De miraculis illius sancte, que per illam dominus operatus est, paucis, ut opinor, constat, non quia non sunt per virtutem domini facta, sed magis quia non sunt scripto, ut dignum erat, ad laudem saluatoris nostri dei commendata et in auribus fidelium publicata. Memoratus etiam Absalon, cum adhuc episcopus esset Roskildensis, sanctum Willelmum de Galliis per prepositum suum, nomine Saxonem, fecit adduci. Qui etiam ecclesiam Roskildensem xx annis et duobus mensibus insuper et aliquot diebus strenue et magnifice rexit. Postea vero archiepiscopus factus Lundensi ecclesie annis xx et tribus et uno mense excellenter presidebat. Ipse etiam claustrum Sora in patrimonii sui solo fundauit et rebus necessarijs adauxit; ubi etiam ab hac luce migrauit, nocte videlicet sancti Benedicti, etatis sue anno LXXIII., episcopatus autem XLIIII. Conditus est autem ante altare beate dei genitricis Marie fratrum deuotione magna; cuius etiam anniuersarius dies orationibus solennibus recolitur a generatione in generationem.

---

1. Absolon **H** (*ut in seqq.*). Lundensis *om.* **H**. 4. Sclauiam **H** *in marg. et* **S** (*ut Arnas*); Scaniam **C** *et* **H** *in textu*. 7. Ølishove **H**. 8. antiquæ civitatis defossam (*om.* cernitur) **H**. 9. Ro(e)schy(i)ldensem **H**(**S**) (*item in seqq.*). 10. illius **M**; eius **H**. 11. 12. quia **M**; quod **H** (*utroque loco*). 12. domini **M**; dei **H**. 13. servatoris nostri domini **H**. 15. esset episcopus **H**. V(W)ilhelmum **H**; *in marg.* **H**: S. Wilhelm abbid wdj Ebbelholtt (alias abbatia S. Spiritus), traductus Lutetia ex cænobio sancte Genoueuæ in Daniam, *alia manu scriptum*. 17. Quietam(!) **H**. 17—18. ann: et duobus mensibus (*sed hæc tria verba postea deleta, nec habet* **S**), insuper duob. m. et a. d. **H**. 19. Lundensis **H**. 24. genetricis **H**. 25. annuarius **H**.

Epitaphium domini Absalonis.

Absalon hic specie, Samson re, mente Salemon:
nomine sub trino tres tegit iste lapis.
Terrarum terror teritur, nunc terra; potentes
terreat hoc eius esse, fuisse, fore.

MCCII. Sanctus Willelmus in Æplæholt nocte resurrectionis dominice, dum tertium responsorium caneretur, migrauit ad dominum, VII. Idus Aprilis.

Epitaphium sancti eiusdem.

Parisius natus, dictis factisque beatus,
mundo sublatus iacet hic Willelmus humatus.

Eodem anno obijt rex Kanutus, qui fuit filius Waldemari Primi, (pridie Idus Nouembris. Waldemarus Secundus coronatur. Comes Adulphus captus est, et castrum Segebiærgh acquisitum. *Addit. vet.*).

MCCIIII. Expeditio facta est in Norwegiam. Obijt Esbernus Snaræ. (Comes liberatus est. *Addit. vet.*).

MCCV. Rex Waldemarus duxit filiam regis Boëmie. Expeditio in Sclauiam.

MCCVI. Andreas archiepiscopus cum germanis fratribus suis duxit exercitum in Estland.

MCCVII. Rex Waldemarus obtinuit Buzæburgh et destruxit.

MCCVIII. Dani corruerunt in Lenæ Suecie (; ⟨*cecidit*⟩ Ebbo Sonæsun, *Addit. vet.*).

MCCIX. Episcopus Waldemarus, qui filius fuit regis Kanuti, qui Roskildis a Suenone rege in dolo cum Constantino quodam

4. territur non terra **H**, *sed* non *deleto suprascriptum est* nec, *et* territur *et* nec *pallidiore atramento alia manus scripsit; inde* **S**: territur nec, *sed hoc Steph. postea corr. in* teritur nũc. 6. Vilh. in Æpleholt **H**. 7. cantetur **H**. 10. Parisijs **H**. 13—14. coronatus. Et c. Adolphus **H**. 14. Segebergh **H**. 16—17. *sic scribitur in* **H**: (A. D.) 1204. Comes liberatus. Exp. facta in N. Obijt E. Snare. 19. Sclauiam **S** (*et Arnas*); Slaviam **H**; Scaniam **C**. 20. *Ante* Andreas *in* **H** (*non* **S**) *scriptum fuit, quod postea deletum est*: Dani corruerunt in Lenæ Sveciæ. Ebbo sonesön (*anticipatum ex v. 23—24*). 21. Estlandt *in* **H** (*non* **S**) *pro deleto* Slauiam. 22. Buzeburgh **H**. 23. Lene **H**. cecidit *ego addidi*. 24. Soneson **S**. 26. Roschy(i)ldis **H**, *ut plerumque*. in dolo *om.* **H**.

nobili de Theutonia occisus fuit, eiectus est a sede Bremensi et a papa excommunicatus est. (Natus est Valdemarus, primus filius Valdemari. *Addit. rec.*).

MCCX. Expeditio facta est in Samland et Prusciam. Rex Suerkerus corruit. (Pons ultra Alb*iam* factus. Ericus rex Suecie duxit sororem regis Valdemari. *Addit. rec.*).

MCCXI. Castrum Dimin in Sclauia edificatur a Danis. Et pons ultra Albiam factus est.

MCCXII. Obijt Margareta (Dagmar *supra scr. man. vet.*) regina, filia regis Boëmie.

MCCXIII. Obijt Johannes, filius Esberni Snaræ.

MCCXIIII. Obijt Petrus episcopus Roskildensis, et Gaufridus abbas Soræ, et Olauus episcopus Ripensis. (Rex duxit secundam uxorem Berengariam. *Addit. rec.*).

MCCXV. Concilium generale celebratur Rome a papa Innocentio. Waldemarus iunior in regem eligitur.

MCCXVI. Waldemarus terram Palatini deuastauit. Natus est rex Ericus.

(MCCXVII. Ordo Predicatorum incepit. Rex misit militiam suam Brunshwik in auxilium Ottonis contra regem Philippum; et ipsum de Ripis *in Angliam trans*duci fecit in expensis suis. *Addit. vet.*)

MCCXVIII. Otto imperator obijt.

MCCXIX. Waldemarus iuit cum exercitu contra paganos in Estland.

MCCXX. Obijt Berengaria regina. Hierusalem a Christianis recuperatur.

---

1. Teutonia **H**. eiectus fuit **H**. Bremmensi **H** (*non* **S**). 3. Valdamari secundi **H**, *recte*. 4. *alia manu ad* Samland **H** *in marg.* ɔ: Samogithiam. Prusiam **H**; Prussiam **S**. 5. Svercherus **H**. *Verba* Pons u. A. factus *h. l. om.* **H**. Alb. . . **C**. 7. Slauia **H**. 8. Albim factus (*om.* est) **H**. 9. Damar **H**. 11. Snare **H**; *in marg. ad* Johannes **H** (*fort manu Hvitfeldii*) Snerling dictus 13. Olaus **H**. 13—14. Rex . . Berengariam *om.* **H**. 19—20. incipit. Rex emisit m. s. in Brunshuic **H** (-wick) **S**. 20. Otthonis **S**. 21. de Rip(p)is adduci **H**; in Angliam trans- *suppleui ex annalibus Petri Olai; lacunæ signum pro his posuit Arnas, fort. quod verba in* **C** *h. l. scripta euanuerant. Ceterum hæc omnia* (Rex . . expensis suis) *pertinent ad annum 1207, non 1217.* 23. Ottho **S**. 26. Beringaria **H**. Jerlin (*pro* Jerłm) **H**.

MCCXXII. Gregorius cardinalis fuit in Dacia. Gunnerus, ⟨*abbas*⟩ Care insule, electus est in episcopum Wibergensem.

MCCXXIII. Captus est Waldemarus rex cum filio suo Waldemaro rege a Henrico comite, homine suo, in dolo.

(*Addit. vet.*: Tempore de Christi, quo mundo prodiit, isti
mille duceni tres anni bis quoque deni
sunt, cum Danorum regem fraus Teutunicorum
vinctum deduxit, quem plebs et curia luxit.)

(MCCXXIIII. Orræ vastata est. *Addit. vet.*)

MCCXXV. Obijt Petrus episcopus Roskildensis, filius domini Jacobi Sunonis.

MCCXXVI. Solutus est rex cum filio. Et Nicolaus filius Stigh factus est episcopus Roskildensis. Eodem anno sanctus Franciscus, expletis xx annis, ex quo perfectissime adhesit Christo, vite mortalis compedibus absolutus IIII. Non. Octobris, die dominico, feliciter migrauit ad dominum. Beatus iste de ciuitate Assisii ortus fuit. Tertio decimo conuersionis sue anno ad partes Syrie pergit, festinat ad Soldanum, atteritur verberibus, lacessitur iniurijs, predicat Christum, remittitur tamen ab infidelibus ad fideles. Columbina simplicitate plenus omnes creaturas ad creatoris amorem hortatur; predicat auibus, auditur ab eis, tanguntur ab ipso, nec nisi licenciate recedunt. Duobus annis ante, quam spiritum celo redderet, in visione dei super se videt crucifixum, qui crucifixionis sue signa sic in eo euidenter expressit, ut crucifixus videretur et ipse. Consignant*ur* manus, pedes et latus, crucis charactere resultant*e* in ipso. Legitur idem seruus dei leprosos mundasse

---

1—2. *Hœc omisso noui anni (1222) numero in* **H** *prœcedentibus adiunguntur.* 1. Dania **H**. Gunerus **H**. 2. abbas *add. Arnas.* est *om.* **H**. Vibergensem **H** (*non* **S**). 4. a (*non* ab) **MH**. 5—8. *Hoc additamentum om.* **H**. 5. mundo *scilicet datiuo casu accipiendum est.* 6. duceni *scripsi assonantia postulante*; ducenti **M**. 9. Orre **H**, *sed scribd. erat* Errę; *in marg.* **H**: Erøe. 12—13. filius Stigoti **H**. 13 *sqq. Verba, quibus usus est auctor, ostendunt eum legisse vitam S. Francisci, quam Thomas de Celano conscripsit; cfr. Acta Sanct. sub die IV. Octobris p. 699, § 57—59. Sequentiam de Francisco habet Dreves in Anal. Hymn. vol. X p. 176—7.* 15. Nonarum **S** *et fort.* **H**. p. 59, 16—60, 13. (Beatus . . choro celestium) *om.* **H**. 26. consignanter **C**, *corr. Arnas.* 27. resultante *scripsi*; resultant **M**.

duos, de quibus unus paralyticus fuit; sed utriusque infirmitatis consecutus est sanitatem. Passiones etiam diuersas patientes, quorum numerus ignoratur, Christi virtute sanauit. Ideo canitur de ipso in prosa sic:

Salue, decus pauperum,
in quo Christus iterum
monstrat sua vulnera!

Signa probant te beatum,
cuius ossa sanitatum
vaporant dulcedinem:
Quot sunt morbi, tot medele:
visus, gressus et loquele
prebes plenitudinem.

Crucem prefers specialem:
nec in terris habet talem
sanctus nec in patria.
Noui claui, lateris
vulnus noui sideris
probant priuilegia.

O Francisce, lux solaris,
crucifixus singularis,
iam cum Christo gloriaris
in choro celestium!

MCCXXVII. Capti sunt Dani apud Bornæhöwæth (die beate Marie Magdalene; ubi rex perdidit unum oculum. *Addit. vet.*).

MCCXXVIII. Venerabilis et deo dignus Andreas, archiepiscopus Lundensis, ex hac luce migrauit ad dominum. Eodem anno archiepiscopus Petrus, qui ei successit, mortuus est, et Uffo archiepiscopus consecratus. Tempore, quo prefuit ecclesie Lundensi memoratus archiepiscopus Andreas, miraculum tale Christus ostendere dignatus est: Erat in prefata ciuitate mendicus quidam, qui amens a plurimis reputabatur, eo quod, cum interrogatus de aliqua re fuisset, nihil respondisset nisi hoc solum, videlicet: »Pater noster pro omnibus Christianis animabus.« Quam ob causam 'Pater noster' appellatus est idem mendicus. Hic sepius ante fores burgensium in platea pernoctauit, instar illius beati mendici euangelici, qui iacebat ad fores diuitis. Decursis itaque aliquantis annis moritur et in cemiterio beati Laurentij mendicus ille sepelitur.

---

11. crucifixo *Dreves, non recte.* 14. Bornæhovet **H**. 15. ubi **M**; et **H**. 17. domino dignus **H**. 18 ex **MH** (*ex corr.*) **S**; in **CH**. 20. Uffuo **H**. 21. episcopus And. **H**. 23. a pluribus **H**. 25. nisi **M** *et* **H** *ex corr. pro* nihil; *tamen* nihil *seruauit* **S**. 27. est *om.* **H**. 28. mendici euangelici, *cfr. Luc. 16, 20.* 29. ad **H**; ante **M**. Decursis **M**; Præteritis **H**. aliquot annis **H**.

Nocte autem sequenti, dum deambulat in palatio suo venerabilis Andreas, audit in cemiterio tumultum maximum dicentium et quasi adinuicem sese cohortantium in hunc modum: »Oremus Pater noster pro anima Pater noster.« Postero itaque die fecit archiepiscopus inquiri, si nuper aliquis ibi sepultus fuisset, qui Pater noster fuerat appellatus. De qua re cum certificatus fuisset, glorificauit deum, qui non spernit orationem pauperum. Similem rem prior quidam in monasterio sancti Martini Turonis, a fratribus per sacramenta dei adiuratus, retulit, quod, quando erat secularis, nocte quadam a tunc defuncto parochiano suo ad ecclesiam per cemiterium rediens respexit et ostium ecclesie apertum conspexit, quod clausum paulo ante dimisit. Unde cum multum obstupuisset, ita mox in eodem loco defixus est, ut penitus abire nequiret nec se mouere posset. Et ecce, repente audita est vox clamantis et dicentis: »Surgite, fideles uniuersi, quotquot in hoc cemiterio requiescitis, ut commendemus animam carissimi nostri, qui, quoties transire solebat per hoc cemiterium, pro nobis orationem faciebat et eleemosynas plurimas largitus est.« Repente ad hanc vocem surrexerunt, et factus est sonitus grandis, cum egrederentur de tumulis suis. Porro in ecclesia videbantur cerei multi, hinc inde parietibus affixi; quam cum ingressi fuissent, ceperunt commendationis officium solenniter decantare, ita ut, uno dicente collectas et orationes, alij subiungerent Amen ceterasque responsiones, quemadmodum in choro psallentium fieri solet. Commendatione facta clamatum est denuo, ut singuli reuerterentur ad loca sua. Cognita igitur virtute abbas predicti monasterij, cum esset vir bonus et religiosus, super tam inauditis mirabilibus gratias egit deo, generalem *quo*que legem in cenobio illo constituens, ut, quotiescunque cemiterium aliquos de fratribus intrare contingeret, toties pro fidelibus ibidem pausantibus ad minus

---

1. deambularet **H**. 3. quasi invicem se coh. **H**. 4. itaque *om.* **H**. 5. inquiri sum(m)opere, num aliquis **H**. 7—8. dominum, qui non spreuit orationes p. **H**. 8 *sqq.: unde hœc sumpserit noster, reperire non potui; in libris Sulpicii Seueri non leguntur.* 9. sacramenta domini **H**. 10. retulit etc. **H**, *omissis sequentibus usque ad p. 62, 13* (Sciendum). 28. virtute **M**; *sed scribd. vid.* veritate. 30. generalem quoque *scripsi*; generalemque **M**.

semel orationem dominicam dicere non pigritarentur. O quam irrefragabili veritatis testimonio subnixa est sententia, qua dicitur, quia, 'qui pro alio orat, pro se ipso laborat'! Si enim pietatis opus esse creditur, fideles pro fratribus et proximis, qui adhuc iusticie opera exercere premiaque iusticie promereri valent, orare, quanto magis negocium pietatis omni acceptione dignum esse censebitur pro animabus fidelium intercedere, que iam nec opera iusticie, per que bona merita conquiruntur, operari nec ultra ad proximi remedia confugere valent, sed solummodo peccatorum et negligentiarum suarum penas iusta diuinitatis censura soluere coguntur! Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis soluantur.

Sciendum autem, quia memoratus archiepiscopus non solum prerogatiua primatus sed etiam dignitate legatie sedis apostolice super regna aquilonaria sublimatus merito erat, ita ut, quicquid perperam in regnis Dacie, Suecie et Norwegie fuisset actum, ipse perfecte solueret et dispensaret. Quantus clericus fuerit, scire qui desiderat, legat librum, quem metrice composuit, qui 'Exameron' appellatur, qui etiam sic incipit:

Eterna vita nichil est felicius u*s*quam,
eterna morte nichil infelicius. Om*nem*
hec in leticia transcendit et illa dolore
conceptum mentis; neutr*am* comprendere sensus
sufficit humanus, neutr*am* *de*scribere lingua.
Hoc presens seclum, claudendum fine supremo,
est quasi momentum, collatum fine carenti;
sed multo breuius seclo spacium liquet esse
humane vite, cui mors vel vita perhennis
semper succedit, reprobis mors, vita beatis.
Quis furor est ergo, qualis presumptio, quantus
error, sic aliquem percurrere tam breue tempus,
ut mors queratur et vita beata fugetur?

---

13. Sciendum autem est, quod mem. **H**. 14. sed et d. legationis **H**. 16. quicquid **M**; quicqui. **H**, *sed corr. m. 1 in* quidquam, *quod habet* **S**. 18. fuerit clericus **H**. 20. unquam **MH**. 21. infelicius. Omnem *scripsi (vid. editio mea Hexameri Andreæ, quæ Hauniæ 1892 prodiit; ex ea emendationes hic in textu factas sumpsi);* in felicius omen **MH**. 23. mentis etc. **H**, *omissis reliquis usque ad p. 63, 18.* 23 24. neutrum **M**. 24. scribere **M**.

Que mala, que dura, que non toleranda flagella,
eterne vite dulcem gignentia fructum?
que bona, que leta, que non iucunda cauenda,
eterne mortis d*i*ras parientia penas?
Etas humana, quamuis prolixior exstans
annorum numerum maris exequ*ar*et arenis,
dispensanda tamen esset moderamine cauto,
ut deseruiret eterne tota saluti,
debita colligeret, obstantia queque caueret,
ut tandem posset succedere vita perhennis;
sed cum sit tante breuitatis, cum velut instans
transeat absque mora, cum pretereat quasi fumus
ad modicum parens, quis summam deneget esse
stulticiam solis ipsam consumere vanis,
seria negligere, nugis intendere, vera
spernere, falsa sequi, sacra deuitare, profana
sectari, mores corrumpere, turpia velle,
celos despicere, flammas Phlegethontis amare?

Quantam deuotionem ad dominam nostram beatam virginem Mariam habuerit, sequentie de eadem virgine gloriosa composite lucide manifestant, que ita incipiunt: 'Missus Gabriel de celis', 'Stella solem preter morem', etc. Notandum etiam, quod amicus totius boni, scilicet Andreas, metropolitanus Danorum Suecieque primas, auctoritate, ut dictum est, legationis sedis apostolice inter plurima beneficia, que indigentibus et miseris largitus est, etiam hoc adiunxit, quod quadragesimas et ieiunia mulierum, que inuite et dormientes infantes secum habentes opprimunt, multum deminuit, sicut hactenus obseruatur. Sed quis digna in tanti viri laudem depromat, cum etiam virgo a familiarissimis suis et verissimis confessoribus et fide dignis in tota vita sua permansisse asseratur? Unde versificator:

Tu flos dulcoris, tu vas, tu fructus honoris,
presul, es, Andrea, tu Scaniensis honor.
Tu, virtute vire*n*s placido*que* vigore virilis,
nominis exponis significata tui.

4. duras **M**. 6. exæquet **M**. 21—22. manifestant etc. **H**, *omissis deinde verbis* que ita . . morem' etc. 24. authoritate **H**. 28. diminuit **M**. 29. in laudem tanti viri **H**. 33 *sqq.: de his versibus vid. editio mea Exameri in præfationis p. XXIII.* 35. vires placido **MH**.

Dulce tibi nomen, vir dulcis, amabile, carum:
carus, amabilis es, religione sacer.
Tu vas non vacuum, sed plenum nectare, plenum
vas oleo, retinens balsama, mella, merum.
Es celum celsum, quia mystica, que didicisti,
celica verba doces, dogmata vera tenens.
Es flos natiuo candore nitens, quia virgo:
munere diuino flos tua munda caro.
Heu mihi, quod nostro flos hic non creuit in horto!
deperit, et leso dampna pudore fero:
O felix, qui fece cares fetoreque carnis,
cuius amena patent, spirat amicus odor!
Felix tu, tellus Syalandia, flore venusto,
terra ferax, de qua prodiit iste decor!

MCCXXX. Cardinalis Otto fuit in Dacia. Eodem anno eclipsis solis facta est.

MCCXXXI. Rex Waldemarus iunior obijt. (Iste Waldemarus, homo bonus et mansuetus, sequenti anno post coronationem suam in venatione in sylua Rusnes per quendam militem de balista casu percussus in pede, mortuus est. *Addit. vet.*). Et regina Alienor (filia regis Castelle. *Addit. vet.*). Rex Ericus consecratur. Et Absalon Belgh obijt.

MCCXXXIII. Obijt Esbernus, filius Nicolai Mule. (Minores Daciam intrauerunt. *Addit. vet.*).

MCCXXXIIII. Ecclesia sancti Laurentij Lundis et Roskildensis ciuitas incendio vastate sunt.

MCCXXXVI. Obijt Waldemarus episcopus monachus in Lükkæ Theutonie, qui fundauit claustrum As in Hallandia.

---

1. tibi **M**; tamen **H**. 1. 2. charum: charus **S**. 2. amabilis et **MH**. relligione **H**. 5. quod mistica que dedicisti **H**. 7. quia **M**; quoque **H**. 10. damna **MH**. 13. Sy(i)alandica **H**. 15. Ottho f. i. Dania **H**. 16. ecclipsis **H**. 17. *post* obijt **H** *habet*: et regina Alienor, filia regis P o r t u g a l l i e (*recte*); *deinde sequitur*: Iste Valdamarus *etc.* 19. in si(y)lua Refsnes **H**. 20. in pede, moritur. Rex Ericus **H**. 22. consecratus. Et Absolon Belg: moritur **H**. 23. *Nouus numerus* (1233) *abest ab* **H**. 24. Daniam introierunt **H**. 25—26. Lundiæ et Roschyldensis c. **H** (Roskildis **M**). 26. vastata est **H**, *in quo deinde (etiam sub anno 1234) sequitur*: Et fundatum claustrum Afs (**S**: A[a]fs) in Hallandia. *Tum sequitur* 27—28. Obijt Valdamarus episcopus m. in Løkke Teutoniæ **H**.

MCCXXXVII. (Bellum fuit Scanöör inter Danos et Baggos. *Addit. vet.*). Dux Abel duxit vxorem (*supra scr. man. vet.* Mecti*l*dam) filiam comitis Adulphi in Holsatia.

MCCXXXVIII. Translatio sancti Willelmi abbatis in Æplæholt.

MCCXXXIX. Rex Ericus duxit vxorem Jottam, filiam comitis de Saxonia.

MCCXL. Hoc anno rex Waldemarus in castro Orthingeburgh legem Danicam promulgauit et eam in libro Danice fecit conscribi, qui liber ita incipit: 'Mæth logh scal man land büggiæ'. Hoc autem factum est consentientibus filijs suis et presentibus, videlicet rege Erico, duce Abel, domino Christoforo, venerabili etiam metropolitano Lundensi Uffone cum suffraganeis suis.

MCCXLI. Obijt rex Waldemarus II^{us} et Petrus filius *S*trangonis. Et eclipsis solis facta est.

MCCXLIII. Rex Ericus contra fratrem suum Abel duxit exercitum apud Caldingæ.

MCCXLV. Nicolaus episcopus Roskildensis expulsus est. Et concilium generale Rome celebratur.

MCCXLVI. Obijt pie memorie dominus Jacobus S*un*onis. Et Juris Stigsun interfectus est.

MCCXLVII. Claustrum Sora combustum est. (Guerra generalis. *Addit. vet.*).

1—5 *ita* **H** *habet*: A. D. 1237. Dux Abel duxit uxorem Mectildam, filiam comitis Adolphi in Holsatia. — Sedes vacauit quinque annis. *(Hæc nota, ni fallor, pertinet ad annum 1245, et agitur de sede Roskildensi).* | Anno Dñi. 1238. Translatio sancti (V)Vilhelmi abbatis in Eplehol(d)t. Bellum fuit Scannør inter Dan(n)os et Baggos (*i. e.* Noricos). 3. Mectidam **M**, *itemque Svaningius in Excerptis.* 6. Jottam *in* **H** *correctum est in* Jyttam, *et in margine adscriptum est* Jytham; **S** *habet* Jyttham. 8. Hoc anno *om.* **S** (*non* **H**). 8—9. r. Valdamarus legem Danicam tulit in castro Orthingeburg et eam **H**. 10—11. Med logh skall (**S**: schal) mand land bygge. 11. concensientibus **H** (*non* **S**). filijs eius **H**. 12. videlicet *om.* **H**. 12—14. Erico rege, d. A., d. Christophoro, v. e. Offone metropolitano L. c. s. s. **H**. 16. Strangonis *Langebek*; Trangonis **M**; Tugonis **H**. ecclipis **H**. 18. Coldinge **H**. 20. fuit Romæ **H**. 21. Sunonis *Langebek*; Simonis **MH**; Simeonis **S**. 22. Stigsøn **H**. 23—24. combustum. Et guerra naualis **H**.

(MCCXLVIII. Rex duxit exercitum in Ymbre. Nuptie Christofori celebrantur. *Addit. vet.*)

MCCXLIX. Obijt episcopus Nicolaus apud Claramuallem. Villa Hafn deuastata est.

MCCL. Rex Ericus apud Sleswic in nocte beati Laurentij captus est a duce Abel tempore pacis. Quem cum cepisset, sicut retulit, qui se hec scire protestatus est, dixit ad regem: »Memor esse debes, quia anno transacto, cum vastares ciuitatem hanc, filia mea inter pauperes mulieres ⟨*nudipes*⟩ ad latibula discurrit.« Cui rex: »Frater carissime, bono animo esto; quia adhuc deo volente superest mihi facultas tanta, quod plene possum filie tue calceos restituere.« Cui dux: »Non hoc deinceps facturus es.« Cumque nullus esset, qui regem eriperet, commisit eum dux cuidam militi suo, qui dicebatur Tuko Böstæ, custodiendum. Miles vero hoc modo ducem interrogauit: »Quo ducturus sum fratrem tuum regem?« Respondit: »Duc eum, quocunque volueris, et fac de eo, quod vis.« Quem ille festinanter cum pueris suis rapiens et cymbe, que sub ponte erat, imponens remigando abscessit. Cum autem non longe a ciuitate venissent, audiunt post se vehementer remorum impulsum perstrepere vocesque remigantium, ut velociter properarent, se adinuicem cohortantium. Dixitque rex ad comites suos: »Quis, putatis, est, qui post nos venit?« Cui illi: »Ex voce intelligimus, quod sit dominus Lagho, filius Guthmundi.« Quibus rex: »Deprecor vos igitur, o carissimi domini mei, omnes, qui in hac naui estis, ut queratis mihi presbyterum, cui confiteri valeam, antequam moriar; certus

---

1—2. in Ymbriam. Et nuptiæ Christophori cel. **HS**; *sed* Ymbriam *in spatio vacuo in* **H** *suppleuit Huitfeldt*(?), *idque recepit* **S**. 3—4. Claram Vallem. Et Haffn **H**. 5. Slesvig **H**. beati *om.* **H**. 8. quod anno **H**. 9. nudipes *addidi, cfr. Vit. Sanct. Danorum p. 430 sqq.* 11. tanta facultas **H**. 12. calcios **H**. 14. eriperet **MH**; *sed* **S** exciperet, *hic quoque* r *pro* x *male accepto.* 15—16. *In* **H** *pagina desinit in vocibus* Miles vero; *sub his scriptum est* hoc modo du-, *a quo sequens pagina incipere debet; sed hic* (ducem *omisso*) *scriba scripsit*: hoc modo rogauit; *inde orta est scriptura* **S**: Miles vero hoc modo rogauit. 17—18. quid vis **H**. 18. festinenter **H** (*corr.* **S**). cimbæ **H**. 19. abcessit **H**. 20. audium (!) **H**, *corr.* **S**. 22. adinuicim **H** (-cem **S**). 24—25. Lago, f. Gudmundi **H**. 25. charissimi **S**, *ut solet.* 27. presbiterum *hic et in seqq.* **H** (*non* **S**).

sum enim, quia nullo modo ex manibus Laghonis euadere possum.« Queritur igitur presbyter, et fauente deo sine mora reperitur et ad regem in nauem adducitur. Peracta igitur confessione ministri Sathane regem arripiunt et ad litus occidentale brachij maris, id est Slæ, aduehunt, decollant et decollatum appensis galeis et cassidibus in profundo submergunt. Transactis vero aliquantis hebdomadis a piscatoribus inuentus ad ciuitatem adducitur et in ecclesiola monialium sepultus est. Quem postea frater eius Christoforus rex in Ringstadiam sustulit et cum omni reuerentia sepultura regia, ut dignum erat, fecit sepeliri. Sciendum vero, quia omnes regis mortis auctores ultio digna dei modico post tempore in tantum secuta fuerit, ut ne unus quidem ex omnibus remaneret, sed uniuersi morte pessima vitam finirent. Asserunt plurimi fideles populi et deuoti et in suis tribulationibus sepius experti, quod succurrit dominus, martyris sui meritis, omnibus, qui inuocant eum in veritate. Ideo legitur in epitaphio:

Hic iacet Ericus rex, magni regis amicus etc.

(*Addit. vet.*: Ericus, homo pulcherrimus et *inuic*tissimus miles, fuit omnibus supra modum amabilis et multa strenue fecit. Inter eum et Abel fratrem suum ducem magna discordia fuit, ⟨*que*⟩ diu durauit. Nam Abel sororem comit*um* Holzsatie uxorem habuit, quos rex modis omnibus volebat sub ditione Danorum ponere. Dux vero Abel pro eorum defensione se fratri opposuit, unde et multoties contra ipsum dimicauit, exercitu Theotunico adiutus. Tandem dux Abel vitam et bona ponere in manibus regis compellebatur, et sic facti sunt amici, ut videbatur. Super hoc iurauerunt viginti nobiles et domini ex parte ducis, ita ut, si dux aliquando se opponeret

---

1. quod nullo m. **H**. Lagonis **H**. 2. possunt (!) **S**. igitur **M**; ergo **H**. favente domino **H**. 4. Satanæ **H**. littus **MH**. 5. maris ɔ: Sle **H**. 7. vero aliquantis **M**; autem aliquod (!) **H**. 8. adductus, et **H**. ecclesia **S** (*non* **H**). 9. Christophorus **H**, *ut solet*. 11—18 (Sciendum . . amicus) *h. l. om.* **H**. 19. Ericus hic, homo **H**. īuictissimus *scripsi* (*olim* fortissimus *conieceram*); mitissimus **MH**. 21. et fratrem suum Abel ducem **H**. 22. fuit, quæ *Arnas*; fuit **C**; fuit et **H**, *sine dubio recte*. comitum *Arnas*; comitis **CH**. Holsatiæ **H**. 24. vero **M**; autem **H**. 25. unde multotiens **H** (-ies **S**). ipsum **MH**; eum **S**. demicauit **H**. 26. Teotonico **H**; Tevtonico **S**. 27. compellabatur **S**. 28. iurauere **H**. 29. ita *om.* **H**, *fort. recte*.

regi, ipsi viginti ducem deserere deberent et homagium a rege in odium ducis recipere. Postea archiepiscopus Bremensis Gerardus, Symon *episcopus* Padeburnensis et comites Holzsatie castrum regis in Regnzburgh cum mille quadringentis dextrarijs obsederunt. Contra quos rex Ericus paratus ad pugnam cum maximo exercitu Danæwirkö venit. Sed declinans ad ciuitatem Sleswik cum fratre suo duce Abel causa solacij, facta prius inter eos pace, in nocte sancti Laurentij a fratre suo Abel captus est; quem quidam miles ducis, Lawo Guthmundssun, iuxta Myösund occidit et corpus eius in Slyam submersit.)

MCCLI. Comes Nicolaus et Fretherieus quondam imperator et Gunnerus episcopus Wibergensis obierunt.

MCCLII. Abel rex in Frisia occisus est (iuxta Mildænburgh vigilia Petri et Pauli, *Addit. vet.*). Cui successit Christoforus. Obijt Uffo archiepiscopus.

(Videatur Appendicula huic chronicæ subiuncta p. 72 sqq.).

MCCLIII. Bellum fuit Skyælfiskör inter Christoforum et Henricum Hæmælthorp.

MCCLIIII. Jacobus factus est archiepiscopus Lundensis et Petrus episcopus Roskildensis.

MCCLVI. Obijt Petrus Ebbonis; et rustici seuierunt in milites cum clauis.

(MCCLVII. Haquinus rex Noruegie fuit in Dacia. *Addit. vet.*)

MCCLVIII. Bellum fuit Kycæthorp inter regem et rusticos.

---

1. debuerunt **H**. 2—3. Bremmensis, Gerardus Padebornnensis **H**, *omisso* Symon. 3. episcopus *addidi*. Pandeburnensis **M**. comitis Holsatiæ **S** *et fort.* **H**. 4. Rensburgh **H**. quingentis **H**, *sed corr. in* quadringentis *m. 1, quod recepit* **S**. dextrariis **M**; armatis **H**. 6. Dannevirkø **H**. 7. Slesvigh **H**. solacii, *i. e.* auxilii. 8. eos **M**; ipsos **H**. 9. Lavo Gudmansön **H**. 10. Sliam **H**. *Post* submersit **HS** *habent verba superius p. 67, 11—18 omissa*: Sciendum . . amicus, *cum his scripturæ discrepantiis*: p. 67, 11—12. Sciendum autem, quod o. r. m. aut(h)ores ultio d. domini. p. 67, 15—16. deuoti, in (*om.* et) . . succurrerit. p. 67, 17. in epitaphio eius. p. 67, 18. rex *om.* **S** (*non* **H**). — 11. Fredericus **H**; Fridericus **S**. 12. Vibergensis **H**. 13—14. *additamentum* iuxta . . Pauli *non habet* **H**. 14—15. Christophorus. Et obiit Vffo (*corr. ex* Offo) **H**. 17. Skyælkskör **H**; Skielkskör **S**. 18. Hemeltorp **H**; *in marg.*: Ameldorp. 21. Ebbesøn **H**. 21—22. seruierunt(!) in militib(!) **S**. 23. Rex H. N. f. in Dania **H**. 24. Kytetorp **H**; *scrbd. vid.* Kyſethorp.

MCCLIX. Bellum fuit apud Næstwæth inter rusticos et Jarmer (*Addit. vet.* Jærmarum). Rex Christoforus Ripis peremptus est.

MCCLX. Interiit Jarmer Sclauus, qui Syalandensibus mala irrogauerat.

MCCLXI. Captus est rex ⟨*Ericus*⟩ cum matre sua supra Loheth (profesto Olaui, *Addit. vet.*). Et claustrum Nestuæth combustum.

MCCLXII. Soluta est regina. Eclipsis solis facta est mense Augusto.

MCCLXIII. Scanienses restiterunt duci de Brunswic.

MCCLXIIII. Castrum Aruæskogh destruitur. Venit rex de captiuitate.

MCCLXVI. Guido cardinalis fuit in Dacia. Andreas pincerna captus est.

MCCLXVII. Obijt domina Ingæburgh in Hethæbü.

MCCLXVIII. Castrum Kaldingæ reedificatum est a rege Erico.

(MCCLXIX. Albertus marchio Brandeburgensis duxit Mectildem, filiam Christofori regis *Addit. vet.*).

MCCLXX. Andreas pincerna obijt. (Bellum fuit in Estonia. *Addit. vet.*).

MCCLXXI. Domicellus Nicolaus obijt.

1—2. fuit in Nestwæch i. r. et Jarmerum **H** (Jarmarum **S**). 2—3. *Verba* et Christophorus Rex occisus *postea add.* **H** *m. 1; deleto deinde* occisus *alius, ut vid., Huitfeldt, in marg. addidit*: Ripis peremptus scilicet in Eucharistia veneno, *idque in textum recepit* **S**. 4. Jarmer Sclauos **C**, *corr. Arnas*; Jarmerus Slauus **H**. Sielandensibus **H**. 6. Ericus *addidi. Post* rex *ante* Loheth *in* **H** *deletum est* et *atque signum omissionis* F *positum, cui respondet idem signum in margine cum hoc additamento*: cum matre sua supra; *post hæc alia manus tria verba* dicta Margreta in *adiecit*; **S** *tamen, cum Margareta non antea commemorata esset, in textum hoc tantum recepit*: cum matre sua (Loheth). *Deinde in* **HS** *sequitur* (*post* Loheth): et claustrum Nestved comburitur in profesto Olai. 9. ecclipsis **S**. 9—10. in mense A. **H**. 11. restiterunt *Arnas*; restituerunt **C**; resisterunt **H**. Brunsv(w)ich **H**(**S**), 12—13. c. Arveskogh d. et rex venit d. c. **H**. 14. Dania **H**. 16. Ingeborr(i)g in Hetteby **H**(**S**). 17. Coldinge **H**. est *om.* **H**. 20. Mectildam **H**. 21. obiit, et bellum in E. (*om.* fuit) **H**.

MCCLXXII. Rex vastauit ducatum in Jutia. Dux Ericus, filius Abel, obijt.

MCCLXXIII. Rex duxit Agnetem filiam marchionis. Rodulphus fit imperator.

MCCLXXIIII. Concilium generale celebratur apud Lugdunum. (Ericus nascitur *Addit. vet.*).

MCCLXXV. Bellum fit in Swecia apud Houæ, ubi rex Waldemarus captus est.

MCCLXXVII. Thrugotus fit archiepiscopus. Petrus Roskildensis ⟨*episcopus*⟩ obijt; cui successit Stigotus.

MCCLXXVIII. Ericus, filius Erici regis, in regem assumitur.

MCCLXXIX. Domicellus Abel et Marianna, relicta domini Johannis Niklessun, obierunt. (Ericus rex Danorum Wæstrægothiam rapina et incendio vastauit. *Addit. vet.*).

MCCLXXX. Thrugotus archiepiscopus obijt; cui successit Johannes Dros.

MCCLXXXII. Regina Margareta et domina Cecilia, vxor Absalonis, obierunt.

Sequuntur hinc Additamenta vetusta:

MCCLXXXIII. Pax reformatur. Waldemarus Erici ⟨*filius*⟩ fit dux, et Jacobus comes. Fames in Dacia.

MCCLXXXIIII. Domicella Jutta obijt. Castrum Lauholm frangitur.

MCCLXXXV. Dux Waldemarus captus est a rege, et dapifer suus, et in Syoburgh compeditus.

MCCLXXXVI. Obijt Johannes episcopus Otthoniensis. Cui successit Gisico. Obijt Sophia, regina Suecie.

MCCLXXXVII. Ericus rex mortificatus in lecto suo in Findørp Jutie in nocte sancte Cecilie.

---

3. Agnetam **H**. 4. Rodolphus factus imp. **H**. 6. et Ericus n. **HS**, *sed in* **H** *post* Ericus *s. v. add.* rex. 7—8. B. fuit (*recte*) in Svecia apud Houe, ubi rex Valdamarus capitur **H**. 9. Turgothus **H**. 10. episcopus *add. Arnas*. Stigothus **H**. 11. assummitur **H**. 13. Niklesen, obiit **H**. Vestrogothiam **H**. 15. Turgotthus **H**. 17. Margaretha **S**. 17—18. Cicilia uxor Absolonis **H**. 19. *Sequentia non tanquam Additamenta habent* **HS**. 20. filius *addidi*. 21. Dania **H**. 22—23. Lauholm frangitur *Arnas*; Lauhol frangitur **C**; Lagholm fractum **H**. 24. est *om.* **H**. 25. dapifer suus in (*om.* et) Söborrigh c. **H**. 26. Joh. ep. Othon. obiit **H**. 27. Sophia r. S. obiit **H** (*non* **S**). 29. Finderup J. in nocte Ciciliæ **H**.

MCCLXXXVIII. Stigotus Andærsun cum suis fugit.

MCCLXXXIX. Obijt Johannes Dros archiepiscopus Lundensis. Johannes Grand successit. Johannes Crak fit episcopus Roskildensis.

MCCXC. Castrum Hiælm edificatur. Normanni vastant Lannlandiam.

MCCXCI. Soldanus vicit Acharon, interficiens masculos cum mulieribus.

MCCXCII. Skielm dapifer interficitur.

MCCXCIII. Tertia expeditio regis Noruegie in Daciam. Stigotus obijt.

MCCXCIIII. Johannes archiepiscopus capitur. Rano Jonassun rotatur.

MCCXCV. Archiepiscopus clam liberatur. Isarnus nuncius pape fuit in Dacia. Treuge dantur exulibus.

MCCXCVI. Rex Ericus duxit Ingiburgh, filiam Magni regis Swecie.

MCCXCVII. Rex deuicit Kalendeburgh et Christoforum.

MCCXCVIII. Castrum Hænæsgafl capitur. Isarnus cum archiepiscopo venit.

MCCXCIX. Venit interdictum in totum regnum Dacie et durauit per quatuor annos et in quinto anno a purificatione usque ad pascha.

MCCC. Rex Tartarorum deuicit Soldanum. Obijt Gisico episcopus. Claustrum Ringstath incenditur.

MCCCI. Olauus fit episcopus Roskildensis. Indulgentie Rome.

---

1. Stigothus Andersön **H**. 3. Et Joh. G. s. Joh. Krag ep. (*om.* fit) **H**. 5. Hielm **H**. 6. Langlandiam **HS**, *sed in* **H** g *ex* n *corr. m. 1*. 8. et mulieres **H**. 9. Schelm **H**. 10. Norvagiæ in Daniam **H**. 11. Stigotus **M**; et Byrgerus **H**. 13. Jonasøn **H**; Janasøn **S**. 15. Dania **H**. *Verba* Treuge dantur exulibus *om.* **H**, *sed hæc habet etiam Svaningius in Excerptis*. 16. Ingeburgh **H**. 18. R. d. Calendburgh et Christophorum fugat **HS**, *sed* fugat *in* **H** *alia manus addidisse videtur*. 19. Hænesgaffuel **HS**, *sed in* **H** *litteræ* uel *postea m. 1 s. v. add.; pro hoc nomine Svaningius in Excerptis* Hunæhals *habere videtur*. 21. in totam Daniam **H** 22. et *om.* **H**. 24. deuicit **M**; domuit **H**. et obijt **H**. 24—25. Gisico ep. Roschyldens:: *habuit* **H**, *sed deleto* Roschyldens. *scriptum est* Otthon:, *quod recepit* **S**. *Verba* 25 Claustrum R. incenditur *om.* **H**. 26—27. Olaus f. e. Ro(e)schyldensis et indulgentiæ Romanæ **H**.

MCCCIII. Johannes Grand archiepiscopus depositus fuit.

MCCCIIII. Obijt comitissa Agnes, que prius fuit regina Danorum.

MCCCVII. Ericus rex cum magno exercitu profectus est in Sweciam.

1. archiepiscopus *om.* **H**. 3. Danorum **MH**; Daniæ **S**. 4—5. *Post* in Sweciam **H** *addidit*: Et Ericus Dux Sveciæ Hallandiam vastauit, *a quibus verbis iteratis Continuatio Chronicæ incipit; nec alio modo significatur, nouum libellum ab hoc loco initium sumere. — In fine codicis* **C** *hæc subscriptio inuenitur:*

Hanc chronicam nulli manui liceat replicare,
munda satis nisi que fuerit, penitus quoque sicca;
nam manuum sudor libros deturpat et udor.

APPENDICVLA.

Historia mirabilium in ecclesia beati Petri Slesuici factorum anno domini 1252.

Hanc narratiunculam solus seruauit Petrus Olai in Collectan. Fol. 75. Exscripsit eam Langebek, cuius exemplari usus Suhmius eam in S. R. D. Tom. v. p. 581 sq. edidit. Iterum eandem edidit Waitz in Monum. Germ. Tom. xxix. p. 243—44. Ex noua codicis collatione eam hoc loco apponere mihi liceat.

Anno domini 1252, regnante Christoforo rege, viij. Kł. Octobris, hoc est 4. die post captiuitatem et depredacionem ciuitatis Slesuicensis, ostendere dignatus est dominus Jesus Christus p*rop*t*er* merita beati Petri, principis apostolorum, in ecclesia ipsius Slesuig magnam mirabilium suorum euidenciam. Tempore supra memorato venit comes de Holsacia cum suo exercitu, et cum eo fautores puerorum Abel regis iam interfecti; et deuastauerunt ecclesias, monasteria, diuites ac

O = Collectan. Petri Olai fol. 75^{r}. Inscriptio supra posita Langebekio deberi videtur; **O** nullam habet.

1. x^{o}f^{o} r’ge (de quo ante duo folia habes) **O**; *narratiuncula scil. folio additicio continetur; de Christophoro rege auctor in fol. 73^{r} narrauit.* 4. propter (pp) *scripsi*; per (p) **O**. 5. mirabilioꝝ (!) **O**.

pauperes, clericos et laicos et moniales. Tempore illo quidam ex predonibus in ecclesia beati Petri amens effectus est, qui in eadem violenciam nimiam exercuerat. Deinde, ab ecclesia extractus, magnum eiulatum emittens et proprijs vnguibus se discerpens et guttur suum lani*a*ns, in communi platea, multis astantibus et duobus canonicis, scilicet domino Petro et domino Nicolao, miserabiliter expirauit. Dixit autem ille maledictus adhuc viuens, quod, cum sudassent imagines (in detestacionem depredacionis predicte), qu*edam* mulieres super eas aquam fudissent, sibi risum inde faciens inoportunum. Item quedam matrona fidelis et bona cum multis alijs vidisse se perhibuit, quod gutt*e* olei stillassent de cruce, que affixa erat in ecclesia super chorum. Item quidam eciam frater, nomine Frithø, asseruit se vidisse lacrimam in oculis beate Virginis collectam et exinde in maxillam eius emanasse. Quidam eciam stans ante crucem in medio ecclesie, visis supradictis mirabilibus dei, dum sibi subsannacionem ex eis faceret, cecus effectus est, ita quod hostium non poterat inuenire. Imago eciam beati Petri et crux alia, que erat in ecclesia versus australe hostium, sudorem plurimum emiserunt, quod multi fratres et eciam seculares perhibuerunt se vidisse. Quidam eciam miles dum grauiter torqueretur, quia fidem his mirabilibus dei et magnalibus noluit adhibere, socij eius perterriti venerunt ad penitenciam et ea, que in ecclesia beati Petri rapuerunt, vehementissime reportabant. Item affirmauit frater Robertus cum multis alijs, quod, quidam predo cum inuaderet ecclesiam beate Virginis et capsam, in qua sacrosanctum corpus dominicum erat, rapuisset, insecuta est eum quedam monialis domus illius, repetens et instantissime requirens predictam capsam; cui euaginato gladio ⟨*mortem*⟩ minabatur maledictus ille, nisi ab illo recederet; cui illa respondit: »Sit tibi cultellus ille nociuus, et non michi«; et post pauca ille se eodem cultello peremit. Item retulit eciam dominus Slesuicensis, quod, cum ipse morabatur captiuus in

---

5. laniẽs **O**, *corr. Waitz.* 9. quedam *scripsi*; quod (*per compendium*) **O**; *om. Waitz.* 10. ĩ optu^m **O**. 12. guttas(!) **O**, *corr. Waitz.* 25. *fort.* venerantissime. 30. mortem *addidi.* 32. m with i above (= michi) **O**. 34. dominus *h. l.* = episcopus. morabã **O**; morabatur et *male Langebek, sed* et *del. Waitz.*

Syeberg, venit ad eum quidam sagittarius, confitens, quod tres simul stabant confabulantes, quidnam quilibet eorum in ciuitate Slesuicensi rapuisset, et tercius eorum omnino negauit se aliquid habuisse, cum tamen plurima eum rapuisse verissime illis constaret; ille extracto proprio cultello dixit cum iuramento: »Inficiatus sit iste cultellus et gutturi meo infixus, si quid in ciuitate Slesuicensi per spolium acquisiui«; et statim ducente spiritu gutturi proprio cultellum proprium infixit. ‖ (fol. 75v). Vnde perterritus predictus sagittarius promisit restituere omnia, que ipse rapuit; et cruce signatus peregrinantibus in Prusciam adiunctus est, et insuper iuramento adhibito promisit in manu episcopi, quod nunquam sagittam contra christianum aliquem mitteret in futurum. Quid moror? vt auditum est a personis fidedignis, XIX. predones numerantur, qui resipiscere nolentes iam morte turpissima perierunt. Hec autem miracula facta sunt in ecclesia beati Petri Slesuig, aspicientibus viris discretis et fidedignis. In cuius rei testimonium littera, in qua hec continebantur, munita fuit sigillo domini episcopi Slesuicensis et capituli eiusdem ciuitatis. Hec facta sunt ante festum Omnium Sanctorum, die et anno domini, vt supra.

---

3. rapuissēt **O**. 6. inficiatus, *i. e.* veneno infectus. 10. ꝑeg̀nā^{b9} **O**; peregrinacionibus *male Langebek*. 17. aspiciē^{b9} **O**.

VII.

SEPVLCHRALIA

FORORD.

Til Afslutning paa den forudgaaende Række Skrifter, som jo væsentlig handler om de danske Kongers Historie, kunde det vel være passende her at anbringe de Meddelelser, vi har overleverede om deres Begravelse, og Gravindskrifterne og Gravversene over dem, dog naturligvis kun for saa vidt de er skrevne paa Latin og virkelig er af middelalderlig Oprindelse. Men om mange findes slet ingen Monumenta af denne Slags; andre, særlig de fra Sorø, hører snarest hjemme i en anden Sammenhæng; Mindeskrifterne om Knud den Hellige har jeg allerede udgivet i *Vitæ Sanctorum Danorum,* og sammesteds er ogsaa Epitaphiet over Ericus Sanctus (Plovpenning) fremkommet. Tilbage bliver da her kun Monumenta Ringstadiensia, som er følgende.

I. Tabula Ringstadiensis. I den hellige Jomfru Marias Kirke i Ringsted, tit ogsaa kaldet S. Bents Kirke, fordi den hørte til det gamle Benediktinerkloster dér, blev først af den danske Kongeslægt den hellige Knud Hertug bisat; og efter ham fandt de fra ham nedstammende danske Konger, fra Valdemar den Første til Erik Menved, dog med Undtagelse af Abel, Christoffer den Første og Erik Klipping, deres Hvilested dér tillige med de fleste af deres Dronninger og enkelte andre Medlemmer af Kongefamilien. Paa en Murpille i Choret hang der, formodentlig lige fra det 14. eller Begyndelsen af det 15. Aarh. indtil Kirkens Brand 1806, et gammelt Egetræsskab, som indeholdt et Pergamentblad, der meddelte, hvilke kongelige Personer der laa begravne i Kirken, deres Dødsaar og Dødsdag, og hvor deres Grav var beliggende. Skabet og Bladet undgik Ildens Ødelæggelse 1806, og efter at være omtumlet paa forskellig Maade (hvorom se Beretningen i Skriftet: »Kongegravene i Ringsted Kirke«, Kbhvn. 1858, S. 45 f.) hænger Bladet nu igen i et nyt Skab paa en anden Murpille i Choret. Skriften er stor gotisk Minuskel, meget smuk; Bladet kunde godt

stamme fra det 14. Aarh.; det sidste Aarstal, det indeholder, er 1341, og ældre kan det naturligvis ikke være, da Skriften helt igennem er ens. Dog er jeg tilbøjelig til at antage, at Bladet først er skrevet noget senere, tidligst vel i Beg. af 15. Aarh., da man ellers ikke let kan forklare adskillige Fejl i Angivelserne, særlig den om Dronning Ingeborgs Dødsdag; andre Fejl kan ganske vist skyldes Skriveren, som har kopieret den ham forelagte Text unøjagtigt.

Den første, som man med Sikkerhed kan se har benyttet Ringstedtavlen ved historisk Arbejde, er Franciskanermunken Petrus Olai († c. 1570); i sine *Collectanea* (= *cod. Arnæmagnæanus 107, 8vo*, paa Universitetsbibliotheket) har han i sin danske Kongehistorie mest som Randnoter indført særdeles meget af dens Indhold; enkelte Smaaændringer hist og her har han tilladt sig, navnlig i Datumsangivelser, hvor han oftere har fulgt andre Kilder, men det er aldeles tydeligt, at han har haft ganske den samme Text for sig, som vi nu har, med dens forskellige Fejl. Tavlen blev siden, saavidt jeg har kunnet finde, først udgivet af Nicolaus Heldvaderus i hans Skrift »Sylva chronologica«, Part. I, S. 39—41, Hamburg 1624; hans Text blev senere optrykt af Erik Pontoppidan i Marmora Danica Tom. I, Hafniæ 1739, S. 171—73. En ny Udgave, ledsaget af et paa flere Steder unøjagtigt Facsimile af Tavlen og af historisk kritiske Noter, leveredes af Langebek i S. R. D. Tom. IV. p. 278—81. Ingen af disse Udgaver er fuldt nøjagtig, og det samme gælder ogsaa om den sidste Udgave, som skyldes I. I. A. Worsaae i det ovennævnte Skrift »Kongegravene i Ringsted Kirke«, S. 46—48; den latinske Text er her ledsaget af en dansk Oversættelse (med flere Fejl) og nogle faa, mest fra Langebek hentede, Noter, samt af et af Magnus Petersen overmaade smukt og nøjagtigt tegnet Facsimile af Tavlen. Jeg udgiver her Tavlen efter en god fotografisk Afbildning af Originalen.

II. Tabula sepulchralis Waldemari Primi. Ved Undersøgelsen af Kongegravene i Ringsted i 1855 fandt man i Valdemar den Førstes Grav en ikke fuldt kvadratisk Blyplade, som stod opstillet ved Ligets Hoved og bar en latinsk Indskrift paa hver Side. Paa den Side, der vendte bag ud og var skjult, var der en Indskrift paa 10 Linier, som løb parallelt med Pladens Langside; Bogstaverne (i Uncialskrift) var meget store og dybt indskaarne »paa en særegen Maade med et spidst Redskab, saaledes at Bunden af de Streger, hvoraf de bestode, var takket.« (Herbst i »Konge-

gravene osv.« S. 59). Paa den anden Side, som vendte fremad og straks kom til Syne, var der en Indskrift i 14 Linier, som løb parallelt med Pladens lidt kortere Side, altsaa paa tværs af den forud nævnte; Bogstaverne (nærmest i Capitalskrift) var mindre og ikke synderlig dybe, »indskaarne, som det syntes, med en spids og skarp Kniv.« Herbst og Worsaae betegner den førstnævnte som Bagsidens, den sidstnævnte som Forsidens Indskrift; det havde dog vist været rigtigere at bytte disse Navne om, da der ikke godt kan være nogen Tvivl om, at den førstnævnte Indskrift er den ældre og oprindelige. At nemlig de to Indskrifter ikke hidrører fra samme Tid, er tydeligt nok; det fremgaar allerede af den forskellige Indskæringsmaade og af visse Bogstavers forskellige Form; den første Indskrift har overalt Formen Є, den anden overalt E; den første har 9 Gange Ͼ og kun paa 5 Steder T, som derimod stadig bruges i den anden; den første har kun paa eet Sted M, ellers overalt ᗰ, medens det er helt omvendt i den anden; den første frembyder paa et enkelt Sted Formen H for N, hvilket sidste ellers er gennemgaaende i dem begge; endelig anvender den anden i betydeligt større Omfang Abbreviaturer end den første. Det er ogsaa værd at lægge Mærke til, at i den anden Indskrift er to Gange (i Ordene *expugnator* og *liberator*) Abbreviaturen for Endelsen *-orum* anbragt forkert i Stedet for Ligaturen for *or*; i den første Indskrift er der dog kun een Gang (og endda knap nok det) gjort en lignende Fejl i Ordet *liberator*. Endvidere har den anden Indskrift i Slutningen efter *regni sui* udeladt Ordet *anno*, som i den første kun var skrevet med et Ā. Men dernæst vilde det jo ogsaa have været ret meningsløst straks fra første Færd at forsyne Pladen med en dobbelt Indskrift. Pladen er naturligvis bleven nedsat i Graven 1182 samtidig med Ligets Begravelse, og den har dengang kun baaret een Indskrift, den korteste og simpleste. Ved en senere Lejlighed er Pladen draget frem igen, maaske ved Nedsættelsen af et nyt kongeligt Lig eller efter Klosterets Brand 1241, og ved den Lejlighed har man saa fundet paa at forsyne den med en ny, fyldigere og mere pragtfuldt klingende Indskrift. At dette ikke kan være sket før (tidligst) paa Valdemar den Andens Tid, fremgaar aldeles sikkert af et sprogligt Bevis. Den første Indskrift begynder med Ordene: HIC IACET DANORVM REX WALDEMARVS• PRIMVS SCLAVORVM EXPVGNATOR·ET DOMINATOR. Her viser den meget stærke Interpunktion, som Worsaae (ibd. S. 21 Anm. 1) meget rigtigt fremhæver, bestemt nok, at *primus* ikke skal forbindes med *Waldemarus*,

men med de følgende Ord; og i denne Forbindelse indeholder Ordene jo ogsaa en fuldkommen rigtig historisk Angivelse. Men i den anden Indskrift, som sætter Punktum efter hvert Ord, læses der: HIC. IACET. DANORVM. REX. WALDEMARVS. PRIMVS. SANCTI. KANVTI. FILIVS. SCLAVORVM. POTENS. EXPVGNATOR. Her vil enhver, som kan ordentlig Latin, bestemt benægte, at *primus* kan forbindes med *Sclavorum potens expugnator*; det er umuligt paa Grund af de mellemkommende Ord, hvor meget saa end Worsaae vil hævde det modsatte; men altsaa maa *primus* forbindes med det forangaaende *Waldemarus*, og om en *Waldemarus primus* kunde der ikke være Tale i 1182, da ingen dengang endnu kunde vide, at hans Søn W. skulde blive Konge; *W. primus* kunde først siges, efter at man havde faaet en *W. secundus*. — Den anden Indskrift er for Resten bygget over den første med ret charakteristiske og mærkelige Ændringer og Udvidelser. *Sclavorum expugnator et dominator* bliver til *Sclavorum potens expugnator; patrie liberator* til *patrie oppresse egregius liberator; pacis conservator* til *pacis reparator et conservator*. Men mærkeligst er dog den forskellige Anbringelse af Ordene *Sancti Kanuti filius*. I den anden Indskrift er de draget op til Begyndelsen og staar efter *Waldemarus primus* som en simpel Herkomstangivelse; i den første staar de derimod i den Relativsætning, der omhandler Rygboernes Betvingelse og Omvendelse, og betegner denne Valdemars Daad som en Bedrift, man netop kunde vente af ham som Helgenens Søn. Denne religiøse Stordaad af V. er ogsaa den eneste, der omtales i den første Indskrift, og netop i denne som Gravskrift omtales med særlig god Føje, fordi det var en Daad, der særlig maatte anbefale den Døde til Guds Naade; i den anden Indskrift omtales derimod ved Siden af denne Bedrift (uden nogen Henpegen paa V. som Helgensøn, men med forskellige Udvidelser i Udtrykkene af ganske samme Art som de ovenfor anførte) tillige to andre rent verdslige Storværker af ham til Rigets Værn, Opførelsen af Taarnet paa Sprogø og af Murstensvolden ved Danevirke; og det er ganske klart, hvad allerede Velschow gjorde opmærksom paa, at Indskriftens Affatter her har haft Cap XVIII af Sven Aggesøns Danmarkshistorie (se I Bd., S. 138) i Tankerne (hvilket dog ikke i mindste Maade berettiger nogen til en Formodning om, at Sven Aggesøn skulde have forfattet Gravskriften, endogsaa blot den anden). — Afbildninger af Tavlen med Indskrifterne, tegnede af Heinrich Hansen, findes i »Konge-

gravene« paa Tavle XI og XII; ved Udgaven her har jeg desuden benyttet fotografiske Gengivelser.

III. Epitaphium Sancti Erici regis. Erik Plovpennings jordiske Levninger blev 1257 mod Slesvigbispens Vilje og under hans Fraværelse med Vold førte bort fra S. Peters Kirke i Slesvig af hans Broder Kong Christoffer I. og bisatte i Ringstedkirken paa det Sted, som Tabula Ringstadiensis angiver. Her fik de dog ikke Lov til at blive liggende; Aar 1520 lod Roskildebispen Lage Urne dem tage op af Graven og indmure i en Pille i den nordre Side af Højchoret, og foran paa Pillen anbragte han en Sandstensplade, hvori der var indhugget et formodentlig af ham selv forfattet Gravvers i 3 Hexametre og et Pentameter (se »Kongegravene osv.« S. 30 og 69 samt Tavle XVI). Hos Petrus Olai berettes der i *Collectanea* om dette: »(Erici) sacra ossa postea de sepulcro translata sunt atque loco honorabili ad hoc preparato in muro eiusdem (ɔ: ecclesie b. Virginis) chori venerabiliter collocata per dominum Lagonem episcopum Roskildensem.« Indskriften er udgivet af Huitfeldt (Danmarkskrøniken, Fol., S. 225) og af Heldvader og Pontoppidan i de førnævnte Skrifter, straks efter Ringstedtavlen.

IV. Epitaphia Erici regis dicti Menwet et Ingiburgis reginæ. Disse fandtes og findes til Dels endnu paa den store, smukt graverede Bronzeplade fra det 14. Aarh., som i sin Tid var lagt oven paa dette Kongepars Grav. Den nærmere Beskrivelse af Monumentet maa søges dels i Skriftet »Kongegravene osv.«, S. 33 ff. og S. 69, dels i I. B. Løfflers: »Gravmonumenterne i Ringsted Kirke«, Kbhvn. 1891, S 6 ff.; en meget smuk Tegning af Pladen, saaledes som den saa' ud i 1855, har Heinrich Hansen leveret i »Kongegravene« Tavle XVII. Staar man ved Fodstykket af Billederne, har man Eriks Billede paa venstre Halvdel af Pladen, Ingeborgs paa højre. Indskriften om Erik begynder midt paa Pladen nede ved hans Fødder og bøjer siden om og gaar op langs med hans højre Side, hvor der nu allerøverst mangler et lille Stykke med Plads til o. 14 Bogstaver og Interpunktionstegn, idet der er sat et Punktum efter hvert enkelt Ord; saa bøjer den atter om og gaar hen over Figurens Hoved, hvor den ender ved Pladens Midte. Paa den anden Side af det Baandornament, som adskiller Pladens to Halvdele, begynder her oppe ved Hovedet Indskriften om Ingeborg; dens andet Stykke, som har strakt sig

langs ned med Billedets venstre Side, er nu stærkt beskadiget, idet hele den øverste Halvdel med o. 9 + 57 Bogstaver og Interpunktionstegn mangler; endvidere mangler Hjørnet forneden, paa hvilket Indskriftens andet Stykke har sluttet og det tredje Stykke, der strækker sig hen under Figurens Fødder til Pladens Midte, har begyndt (med o. 8 + 9 Bogstaver). I Begyndelsen af det 17. Aarh. synes dog Pladen endnu at have været ubeskadiget; i det mindste har baade Huitfeldt i sin Danmarkskrønike (Fol., S. 410) og Nicolaus Heldvaderus i sin ovenfor omtalte Bog »Sylva chronologica« fra 1624, S. 41—42, gengivet Indskriften, som om de har kunnet læse den fuldstændigt, og efter dem har Pontoppidan aftrykt den i Marmora Danica Tom. I p. 174; man bliver da nødt til at følge den her givne Text, og det har man ogsaa gjort ved den Restauration af Monumentet, som udførtes af Magnus Petersen i 1883.

V. Til de 4 ovenfor omtalte Monumenta Ringstadiensia har jeg desuden i Udgaven her som Slutningsstykke føjet de to Epitaphievers over Valdemar I. og Knud VI., som tillige med det tredje, tidligere af mig udgivne Epitaphiedigt over Erik Plovpenning findes optegnede (i ret mangelfuld Skikkelse) paa et Blad i det Haandskrift **C** *(Ny kgl. Samling Nr. 726ᶜ Fol.)*, som jeg har omtalt i *Vitæ Sanctorum Danorum S. 253 (260)* og *S. 435*; jeg kunde nemlig ikke finde noget andet Sted, hvor jeg mente bedre at kunne anbringe disse Stykker, som dog fortjente at bevares. Den tidligere Udgave af dem i S. R. D. Tom. V p. 421 er utilfredsstillende.

TABVLA RINGSTADIENSIS.

I. Tabula Ringstadiensis.

Anno domini .M.C.xxx., vij^{0} Idus Januarij, Sanctus Kanutus dux Da|cie, filius regis Erici Egothæ in Cypro mortui, martirisatus fuit a Magno, filio | Nicolai tunc regis Danorum, in silua Harelstæthæ; et sepultus est Ringstadis ante sum|mum altare, quod tunc ibi erat in ecclesia beate Marie Virginis, quam edificauit Zweno | Noricus, episcopus Roskildensis. Sed anno domini .M.C.lxx dictus sanctus Kanutus ad aram | est translatus .vij^{0} Kalendas Julij.

Ad pedes istius preciosi martiris, ad orientem sepulchri sui, iacet gloriosus | filius suus Waldemarus primus, ampliator huius ecclesie, qui obijt Wordingborch, anno domini

---

T = Tabula. — **O** = Petrus Olai in Collectaneis. *Inscriptionem huius Tabulæ, ut etiam sequentium monumentorum, solitis typis excudendam curaui et verba omnia solutis scripturæ compendiis plene reddidi; lineis verticalibus versuum fines signaui; interpunctionem addidi (nam Tabula nullam fere nisi in numeris signandis habet, ac ne hic quidem semper). Litteras initiales maiusculas semper in nominibus propriis adhibui. Errores superiorum editorum plerumque non commemoro.*

O *argumentum totius Tabulæ fol. 75^{v} sic reddidit*: † Sepultura Regum et Reginarum Ringstad9. || Waldemarus J cum vxore Sophia. Kanutus. Waldemarus 2. cum reginis, scilicet Margareta, que dicta est Damar, et Berengaria. Rikisa regina Suetie, soror Waldemari 2. Waldemarus 3 cum vxore Elionora. Ericus sanctus. Agnes vxor Erici regis interfecti in Findorp. Ericus pius, Menwet dictus, cum vxore, scilicet Ingeburgis. Birgerus rex Suetie cum vxore, scilicet Margareta, sorore Erici regis Menwet. — Duces. Sanctus Kanutus dux et martyr. Christoforus dux Jutie. Kanutus dux Lalandie. Ericus dux Hallandie. Waldemarus domicellus, filius Christofori filij Waldemari .2. †.

1. *Dicitur vulgo* 1031; *sed fieri potest, ut auctor, quem secutus est is, qui Tabulam composuit, huius anni initium a Pascha demum computauerit.* 11. *potest etiam* wordingbvrch *legi.*

.M.Clxx|xij., iiij^{0}. Idus Maij; qui regnauit annis xxvj. Et ad eius sinistram iacet nobilis regina Sophia, vxor | sua, filia Swerchonis regis Suetie, que obijt anno domini .M.C.xcviij, iij^{0}. Idus Maij. Ad dextram istorum ia|cet filius ipsorum Cristoferus, dux Jutie, qui obijt anno domini .M.C.lxvj, iij^{0} Idus Aprilis.

Infra istos ad o|rientem, scilicet infra valuas, iacet Kanutus, filius Waldemari primi, rex Danorum ac Sclauorum Pome|raneorum ac totius Holtzatie, sed et dux Estonie; qui obijt anno domini .Mcc.x^{0}., anno vero regni | sui xxj., iij^{0} Idus Nouembris. Ad cuius leuam iacet soror sua Rikizæ regina, vxor Erici regis Suetie, | que obijt anno domini .M.cc.x^{0}, viij^{0} Idus Maij.

---

1. xxvj^{0} **T**, *scribæ errore; ceterum W. in autumno demum anni 1157 monarchiam obtinuit, ut vix 25 annos regnauerit.* **O** *fol. 57^{r} habet*: Obijt inclite recordacionis rex Wald.' j., filius sancti Kanuti ducis, 4. Idus Maij. sepultus ad pedes patris Ringstadis .m.c lxxxij. regnauit annis x . . (*ultimæ litteræ macula deletæ sunt*). 2. filia **T**; *immo* priuigna; *de genere eius vid. supra, Vol. I p. 184 et p. 413, 26 sq. cum nota.* **O** *fol. 58^{v}*: Sophia regina obijt 1198; *et fol. 61^{r}*: Sophia regina, vxor Wald.' j., obijt 3. Idus Maij. sepulta ad sinistram viri Ringstadis. 4. isto^{ꝝ} **T**, *sed* ꝝ *postea additum videtur.* filius ipsorum **T**; *immo filius Waldemari fuit ex concubina quadam* (*Toua?*). 5. lxvj **T**, *sine dubio scribæ errore pro* lxxiij. **O** *fol. 54^{r}*: m.clxxiij obijt Christoforus dux Jutie, filius Vald.' et Sophie. sepultus ad dextram ipsorum. 3. Idus Aprilis; *sed supra* iij *postea P. O.* 4 *scripsit et supra totum numerum*: 1176. *Vid. supra in Chron. Sialand. p. 41, 1 (— error Additamenti ex Tabula Ringst. ortus est —) et p. 47, 21, ubi 1173 in ipsa Chronica legitur; etiam Annales Ryenses et Lundenses* 1173 *habent.* 7. ſcȝ, *i. e.* scilicet, **T**; sed *Heldvaderus et Worsaae* (*sed hoc paulo post* ſȝ *scribitur*); seu (!) *Langebek. Verba sic male interpretatur Worsaae*: »men under Hvælvingerne«; valvæ *sunt* »Fløjdørene, der skiller Skibet fra Choret«. **O** *fol. 61^{v}*: m.ccij (*s. s.* 1203) obijt inclitus Kanutus . . 2. Idus Nouembris, anno regni xxij. ſepultus Ringstadis infra valuas chori. 8. rex etc.: *hæc verba rursus male interpretatur Worsaae; significant*: »Konge over Danerne og Venderne i Pommern og hele Holsten, samt ogsaa Hertug over Estland«. **O** *l. l.* (*de suo* dux *addens*): Kanutus, rex Danorum. Sclauorum dux Pomeranorum, Holsatie et Estonie. 9. dux Estonie *parum recte K. vocatur; sed vid. adnotatio Langebekii.* — 10. m.cc.x^{0} **T** *errore scribæ, qui numerum sequentem (in v. 12) hic anticipauit.* — xxj, iij^{0} **T**; xxij, ij^{0} **O**; *utrumque errore; verum erit* xxj, ii^{0} (*i. e.* pridie), *cfr. Chron. Sial. cum Additamento p. 57, 12 sq.* — 12. m.cc.x^{0} **T** *errore scribæ pro*:

Ad orientem circa istos iacet frater eorum W a l d e m a r u s | rex, legislator Danorum, filius Waldemari antedicti; qui obijt anno domini .Mccxlj, vj. Kalendas Aprilis, et regna|uit xxxix annis. Et ad leuam eius iacet prima vxor sua D a g m a r, filia regis Bohemie, que | obijt anno domini .M.cc.xiij^{0}, ix Kalendas Junij. Et ad dextram eius iacet vxor sua secunda B e r i n g e r a, filia | regis Portugalie, soror Seruandi comitis Flandrie, que obijt anno domini .Mcc.xx, vj^{0} Kalendas Aprilis. |

Infra istos ad orientem iacet W a l d e m a r u s t e r c i u s, filius Waldemari secundi, qui sequenti anno post coronationem suam | in venacione in silua Resnes per militem de balista casu percussus in pede obijt anno domini .Mccxxxj, iiij^{0} Kalendas Decembris. | Ad dextram eius iacet vxor sua E l i e n o r, filia regis Hispanie, que obijt anno domini .m^{0}.cc^{0}.xxxj, 3^{0} Idus Maij.

Ad si|nistram istorum, versus septemtrionem, iacet K a n u t u s d u x L a l a n d i e, filius regis Waldemari ij^{i}, qui obijt anno

---

m.cc.xx^{0}. **O** *fol. 62^{r}*: 1210. coronatus est Ericus 2^{9}, filius Canuti regis, in regem Suetie duxitque vxorem Richisam, filiam Waldemari .i. regis Danorum; *fol. 62^{v}*: 1216 obijt Ericus 2^{9}, rex Sueorum, filius Canuti; *fol. 70^{r}*: mccx (*sed corr. in* mccx^{x}) obijt Richisa, vxor Erici regis Suetie, sepulta Ringstadis ad leuam fratris, scilicet Kanuti regis Danorum, 8. Idus Maij.

1. circa **T**; citra *male Worsaae.* 4—8. **O** *fol. 70^{r}*: mccxii (*s. s.* 1213). Regina Margareta, cognomento Dagmar, obijt ix. Kł. Junij. sepulta ad leuam mariti; *fol. 70^{v}*: Secunde nuptie regis Wald.' cum Berengaria 1214. 1213. ex qua genuit Ericum, Abel et Christoforum. Que obijt m.cc.xxj (*s. s.* 1220), vi Kal. Aprilis. sepulta ad dextram viri. 7. Seruandi **T** *errore scribæ pro* Fernandi. 9—15. **O** *fol. 64^{r}* (*in textu, præter verba uncis inclusa*): Anno domini mccxxxj obijt Waldemarus .3., filius Waldemari 2., 4to Kł. Decembris, et vxor eius Elionora (in partu, sepulti ambo Ringstadis). Cum enim ipse Waldemarus in silua Resnes esset in venacione, per militem de balista casu percussus in pede est letaliter. — 10—11. sequenti anno post coronat. suam **T**; *immo iam 1218 coronatus erat, vid. Chron. Jut.* (*Vol. I, p. 442*). 14. regis Hispanie: *immo Alfonsi II., regis Portugalie.* 14—15. 3^{0} id^{9} Maij **T**; *immo* 5^{0} Kal. Sept. 16—p. 85, 5. **O** *fol. 65^{r}*: Kanutus dux Lalandie, filius Wald.' 2., obijt 1251 (!), Idibus Octobris, sepultus Ringstadis. Et cum ipso iacet filius eius Ericus dux Hallandie, qui obijt 1304. Ad pedes istorum i a c e t domicellus Waldemarus, filius Christofori regis, filij Wald.' 2., qui obijt xii. Kł. Januarij. (*Anni numerum, fort. 1260, auctor ignorasse videtur.*)

domini .Mcclx, | Id*ib*us Octobris. Et cum ipso iacet filius eius Ericus dux Halandie, qui obijt anno domini Mccc^0.iiij^0. Ad pedes istorum domicellus | Waldemarus, filius Cristofori regis, filij Waldemari secundi, qui obijt xij^0 Kalendas Januarij. ∞ |

Deinde ad orientem requiescit beatus Ericus rex, filius regis Waldemari secundi, qui interfectus est et submersus in Sliæ anno domini | Mccl^0, v. Idus Augusti, anno regni sui x^0, sed translatus Ringstadis de Slæswigh per fratrem suum Christoforum, regem Danorum, | sub anno domini Mcclvij^0.

Ad pedes beati Erici iacet Ericus rex, filius Erici regis interfecti in Findrup Mccxxxvj. | Cuius Erici filius obijt anno domini Mcccxix^0, Id*ib*us Nouembris; qui regnauit annis xxxiij. Et ad sinistram suam iacet | mater sua Agnes regina, vxor regis Erici Wibergis sepulti, filia Alberti marchionis Brandenburgensis, que | obijt anno domini Mccc, iij^0 Kalendas Octobris. Sed ad dextram eiusdem Erici iacet Ingeburgh vxor sua, filia Magni | regis Suecie, que obijt anno domini Mcccxix Nonis Aprilis.

Et iuxta eam ad austrum iacet germanus suus Bir|gerus, rex Suetie, qui obijt anno domini Mcccxxj^0 pridie Kalendas Junij. Et cum eo iacet vxor sua | Margareta, filia regis Erici et Agnetis predictorum. Que obijt anno domini millesimo .|cccxlj, vi. Nonas Marcij.

Horum anime Requiescant in pace perpetua. Amen.

---

1. idꝰ (Idus) *vitiose* T. 12. *Scribi debuit*: mcclxxxvj. 13. idꝰ *hic quoque* T. 15. Alberti: *immo* Johannis. 16. *scribi debuit*: mccciiij^0. 19. Nonis Aprilis: *immo* die 15. Augusti, *vid. infra in* § *IIII.* **O** *fol. 76*^{r} *habet*: Anno domini 1319 nonis Aprilis obijt Ingeburgis regina, vxor Erici Menwet, filia Magni regis Suetie, sepulta Ringstadis. Et iuxta eam a. a. i. g. s. B. r. S., q. o. 1321 pridie Kł. Junij. Et cum eo i. v. s. Margaretha, f. r. E. et A. p., que obijt 1341 nonis Marcij.

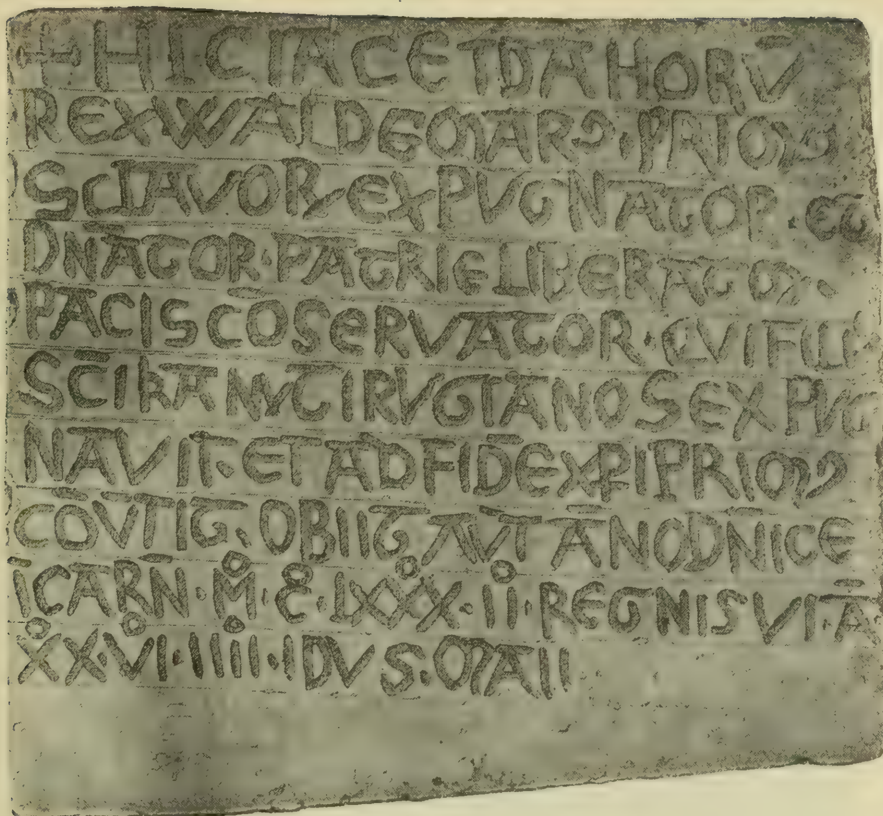

II. Tabula sepulchralis Waldemari primi.

1. *Inscriptio prior.*

Hic iacet Danorum | rex Waldemarus, primus | Sclauorum expugnator et | dominator, patrie liberator, | pacis conseruator. Qui filius | sancti Kanuti Rugianos expug|nauit et ad fidem Christi primus | conuertit. Obiit autem anno dominice | incarnationis. M^{0}.C^{0}.LXXX^{0}.II^{0}, regni sui anno | XX^{0}VI^{0}, IIII^{0} Idus Maii.

Adnotatio. In v. 2 duæ ultimæ litteræ vocis liberator *siglo quodam scriptæ sunt, quod medium fere locum inter ligaturam litterarum* or *et compendium terminationis* orum *tenet.*

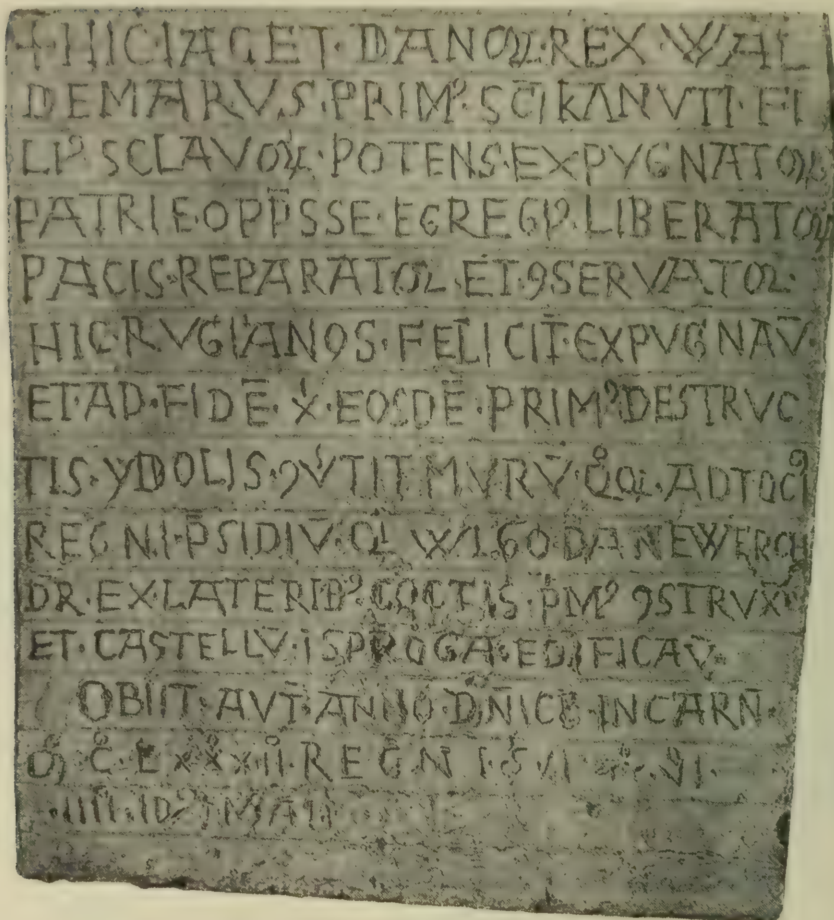

2. *Inscriptio posterior.*

Hic iacet Danorum rex Wal|demarus primus, sancti Kanuti fi|lius, Sclauorum potens expugnator, | patrie oppresse egregius liberator, | pacis reparator et conseruator. | Hic Rugianos feliciter expugnauit | et ad fidem Christi eosdem primus destruc|tis ydolis conuertit. Murum quoque ad tocius | regni presidium, qui wlgo Danewerch | dicitur, ex lateribus coctis primus construxit; | et castellum in Sproga edificauit. | Obiit autem anno dominice incarnationis | M^{0}.C^{0}.lxxx^{0}.ii^{0}, regni sui xx^{0}.vi^{0}, iiii^{0} Idus Maii.

Adnotatio. In versu 2—3 voces expugnator *et* liberator *siglo* oꝝ *terminantur, quod* orum *significare solet.*

III. Epitaphium Erici sancti.

Illustris Danie princeps, Rex diuus Ericus,
Flumine fraterno liuore necatus et ense.
Quem variis signis scelerum decorauerat ultor
Cristus, et hac condi celibi iussit humo.

Adnotatio. In v. 4 celibe *recte scripserunt Huitfeldt et Heldvaderus*; celibi *lapicidæ error est.*

IIII. Epitaphia Erici regis et Ingiburgis reginæ.

a. Ego Ericus, condam rex de Dacia, regnans xxx|iii annos, rectus iusticiarius pauperum ac diuitum, vbi ius habuerunt, rogo omnes illos, quibus aliquod forefeci, vt michi per suam graciam indulgeant et orent pro anima [mea. Qui obii anno] | domini .M^0.ccc^0.xix^0. in die beati Brictii episcopi et confessoris.

b. † Ego Ingiburgh, nata de Suecia, [condam regina | de Dacia, rogo omnes, si aliquod eis forefeci, quod inuite fecissem,] vt michi per suam graciam indulgeant et sint memores anime mee. Que obii anno domini .M^0.ccc.[xix^0. in di|e assumption]is beate Marie Virginis. ∞ ∞ ∞ ∞ ∞ ∞ ∞ ∞

Adnotatio. 1. quondam *editores, sed scribitur* ꝯdam. 2—3. vbi ius habuerunt *significat*: »hvor de har paakaldt Rettens Afgørelse«. 3. aliquid *editores, sed scribitur* aliq̊d. *scribitur* m^{i}; *editores*: mihi. *Litteras nunc deperditas uncis inclusi.*

V^a. Epitaphium Waldemari Primi.

Rex Waldemarus, regni moderamine clarus,
Clara stirpe satus, genitore pio generatus,
Mundo sublatus hic mansitat incineratus.
Rector Danorum ⟨*pariter*⟩ protector eorum
Exstitit, armorum vi pressit colla ferorum.

Adnotatio. V. 4 *lacunam signauit cod.* **C**.

Tandem decessit: ad mortis spicula cessit;
Cessit et abscessit, dum mors sua prelia gessit.
Hinc vos prudentes, mundi vos quique potentes,
Hec loca visentes vestras adducite mentes:
Omne, quod est natum, sequitur quam flebile fatum.

Adnotatio. 7. abcessit **C**. 8. quique = omnes. 9. mentem adducere *pro eo quod est* animaduertere *vel* mentem aduertere (adicere) *auctor dixisse videtur.* 10. quam flebile = valde flebile.

V^{b}. Epitaphium Kanuti, Waldemari filii.

Hic rex Kanutus, patrem sine labe sequutus,
Vt cinis est factus, in terram terra redactus.
Corpore procerus, formosus, ⟨*carne se*⟩uerus,
Iusticia plenus, omni virtute serenus,
Vt mea profatur scriptura, fuisse probatur.
Fortis hic in bello, quem mors, a*g*gressa duello,
Vt signum statuit et prostratum iugulauit.
Mors nulli parcet, que strangulat, enecat, arcet.
Hec quicunque legis, dum carnis carcere degis,
Quod similis vento tua vita sit, ergo memento!

Adnotatio. 2. in terram terra redactus: *cfr. Genesis 3, 19*: donec reuertaris in terram, de qua sumptus es; quia puluis es, et in puluerem reuerteris. *Initio versus fort. scribd. est*: Nc̃ (Nunc) *pro* Vt. 3. *Lacunam inter* formosus *et* verus *signauit* **C**; carne seuerus *scripsi, hoc idem, quod* castus, *significare posse ratus; conferantur, quæ apud Suenonem Aggonis (in textu Stephaniano) de Kanuto dicuntur (Vol. I p. 141), quem locum cum hoc carmine aliquo modo cohærere apparet.* 5. profatur *contra metrum est, sed hanc sibi licentiam scriptor indulsisse videtur.* 6. agressa **C**. 7. signum, *i. e.* »Maal for sine Pile«. 8. arcet *pro* arctat *scriptor dixisse videtur.* 10. *cfr. Job. 7, 7*: Memento, quia ventus est vita tua.

VIII.

CHRONICA ARCHIEPISCOPORVM LVNDENSIVM

FORTALE.

Niels Jonsen (Nicolaus Johannis F.), som beklædte Ærkebispesædet i Lund i Aarene 1361—79, synes at have været en Mand, der ogsaa har haft Interesse for historisk Forskning[1]). Han havde, hvad man vistnok med fuld Sikkerhed kan tro paa, fattet den Plan at skrive en kortfattet Krønike om Ærkebiskopperne i Lund lige fra den første Begyndelse og ned til sin egen Tid; og med det Formaal for Øje havde han, som det (vistnok med adskillig Overdrivelse) hedder i Værkets Indledningsord, med stor Anstrengelse forskaffet sig Afskrifter af mange Krøniker, som han vilde benytte ved sit Arbejde. Hvorledes det nu forholder sig med disse hans Kilder, er det vanskeligt at sige noget om; af de forud for hans Tid existerende indenlandske Krøniker og Aarbøger, som vi endnu

[1]) Maaske gælder dette endda i videre Udstrækning, end Overleveringen tyder paa. Det forekommer nemlig mig, at Stilcharakteren i Ærkebispekrøniken, skønt den efter hele dette Værks Anlæg og Art maa blive noget forskellig, dog viser et vist Slægtskab med den, der raader i Saxokompendiet og den jydske Krønike, saa at jeg godt kunde tænke mig, at den ubekendte Ophavsmand til disse Værker netop kunde være Ærkebisp Nicolaus. Der kan ogsaa paapeges nogle enkelte Ligheder i det sproglige Udtryk mellem disse tre Værker; jeg vil henpege paa Brugen af Adverbiet *potenter*, se Vol. I, p. 469, 6, smlgn. Værket her p. 111, 8; 115, 15; *diffidare* p. 115, 8, smlgn. Vol. I, p. 365, 1; 394, 28; *frangere* p. 112, 17, smlgn. Vol. I, p. 469, 8 f. n.; *in penam* p. 110, 4, smlgn. Vol. I, p. 469, 20; *ad duos annos ante* p. 115, 15, smlgn. Vol. I, p. 243, 17; 279, 4; 293, 1; 339, 24; dog betyder dette ikke meget. Saxokompendiet og jydske Krønike maa ogsaa stamme netop fra Nicolaus's Tid; og naar jeg i Vol. I p. 202 f. har sagt, at Forfatteren af disse Værker efter al Sandsynlighed har været en Jyde, passer dette ogsaa, da vi i de danske Annales 1316—89 (i S. R. D. VI, p. 531 ff.) under A. D. 1361 finder disse Ord: »*Mortuus est Archiep. Jacobus &c. Electus est Nicolaus, natione Juto*«. Det antages, at han (ligesom Niels Ebbesøn) har tilhørt den jydske Adelsslægt Strangesøn; se Danske Adels Aarbog 1891 p. 485 og for øvrigt C. Weeke: Libri memoriales capituli Lundensis p. 33, n. 2 og p. 202, n. 3.

har bevarede, kan man, trods hans friere Maade at behandle sine Kilder paa, dog nok se at han har benyttet Annales Ryenses og Lundenses, Chronologia rerum memorabilium 1020—1323 (S. R. D. II p. 520 sqq.), Chronica Sialandiæ og Jutensis, enkeltvis vel ogsaa Saxo (i Fortællingen om Sven Grade og Ærkebiskop Eskil) og maaske enkelte andre[1]; om mulig Benyttelse af fremmede Aarbøger tør jeg ikke udtale mig. Saa vidt man kan dømme efter Værkets Indhold i den Skikkelse, hvori det nu foreligger, har han ikke haft til Hensigt at give nogen udførlig Beretning om de enkelte Ærkebiskoppers Historie, men blot i al Kortfattethed villet fortælle om nogle af de mærkeligste Begivenheder, der var indtrufne i hver enkelts Embedstid; og det ser ud til, at han har lagt an paa for hvers Vedkommende at faa omtalt i det mindste een Begivenhed, som angik den almindelige christne Kirkes Historie, een, som vedrørte den danske Kirke og ganske særligt Lundekirken, og een, som tilhørte den verdslige Historie om Danmarks Rige og Konger, undertiden ogsaa med Hensyn til de andre nordiske Riger, særligt Sverige. Denne Plan har han dog, som venteligt var, ikke kunnet gennemføre strengt overalt, og jeg tror derfor heller ikke paa, at han ligefrem har udtalt den i sine Indledningsord, saaledes som det angives i den ene af de to Former, hvori Indledningen foreligger. Det er fremdeles naturligt, at han, naar han vilde gennemføre en saadan Plan, maatte komme til at træffe et ret vilkaarligt Valg mellem de Begivenheder, der i det hele kunde omtales, og navnlig maatte han tvinges til at udelade meget, som virkelig havde været Omtale værd; for blot at nævne et Par enkelte Ting, er det saaledes ret mærkeligt, at han under Ærkebiskop Eskil ikke har omtalt Valdemars Krige mod Venderne og Erobringen af Rygen, og under Absolon ikke Betvingelsen af Venderlandet og af Nordalbingien, naar han dog under Andreas nævner Estlandstoget og tillige Tabet af de sidstnævnte Erobringer. Men der foreligger rigtignok den Mulighed, at han virkelig selv

---

[1]) Efterretningen om den svenske Konge Magnus Smeks Krigstog mod Russerne og Erobring af Fæstningen *Pekensare* (1340 ell. 1348) findes foruden her i Cap. XIV (samt de p. 92 Anm. nævnte *Annales 1316—89*, der er afhængige af Ærkebispekrøniken) vistnok kun i *Annales Minorum Wisbyenses* (S. R. D. I p. 258), hvis første Del Nicolaus godt kan have kendt. Det er at mærke, at Navnet paa Fæstningen i disse Annales er lidt korrektere skrevet end i Ærkebispekrøniken. At ogsaa Dokumenter, som Lundekirken besad, og mundtlig Tradition ved Ærkesædet hist og her har været benyttede af Nicolaus, kan der næppe være Tvivl om.

kan have berettet om disse Ting i sit eget Værk, men at disse Beretninger senere er gaaet tabt ved de Omkalfatringer, som hans Værk utvivlsomt i senere Tider har undergaaet. Der er ikke saa ganske faa Fejl i hans Angivelser; maaske er dog en Del af disse komne ind i senere Tider ved Afskrivernes Skyld.

Det Værk, Nicolaus havde tilvejebragt, har efter al Sandsynlighed ligget uforandret og maaske ogsaa lidet paaagtet hen indtil henimod Slutningen af det Tidsrum, i hvilket Tuve Nielsen beklædte Ærkebispesædet (1443—72). Men saa er Tuve bleven opmærksom paa det, og da hans egen Bispetid havde været ret rig paa mærkelige Begivenheder, har han, for at faa Mindet om disse bevaret, faaet den Tanke at give Nicolaus's Værk en Fortsættelse. Dog tror jeg ikke, at han selv har skrevet denne Fortsættelse, men at han har overdraget en anden, og da vistnok en af sine Klerke ved Lundekirken, at udføre dette Hverv; at det er saa, kan man vistnok slutte deraf, at denne Hjælper har betegnet ham selv med Ærestitlen *Reverendissimus pater*, som første Gang i Skriftet findes knyttet til Tuves Navn, ganske vist kun i et enkelt af Haandskrifterne, men et, som paa mange Punkter har den bedste Overlevering. Formodentlig er det da ogsaa den samme Mand, der har villet give det Udseende af, at *hele* Skriftet skyldtes Tuve, idet han i Indledningsordene til det (i det samme Haandskrifts Overlevering) har fjernet Ærkebiskop Nicolaus's Navn og i hans Sted nævnet *Reverendissimus pater dominus Tuuo, dei gratia Lundensis archiepiscopus*, som Ophavsmand til Skriftet. Sit eget Arbejde har han begyndt dels med Indføjelsen af en Notits om, i hvor mange Aar Nicolaus havde været Ærkebisp, dels med en mærkelig hadsk Charakteristik af Valdemar Atterdags Regering, som staar i skarp Modsætning til den Maade, hvorpaa Nicolaus selv havde omtalt denne Konge forud. Derefter har han saa fortalt om de efterfølgende syv Ærkebisper, men Fortællingen har her en væsentlig forskellig Charaktér fra Nicolaus's, hvis ovenfor omtalte Plan han ikke har kunnet og vel heller ikke har villet følge. I formel Henseende er det at mærke, at han overalt (undtagen paa et enkelt Sted, hvor der vistnok er en Fejl i Overleveringen) ikke nøjes som Nicolaus med simpelthen at nævne Ærkebispens Navn, men føjer *dominus* til; ved Tuve er Titulaturen endda meget udførligere. Dernæst beflitter han sig paa, hvor han kan det, at give Meddelelse om vedkommende Ærkebispers Dødsdag og Begravelse (utvivlsomt efter Gravstenene i Lundekirken), et Par Steder

ogsaa om Dagen for deres Valg; i det hele er han meget stærk i Dateringer. Hvad Fortællingen om Ærkebisperne angaar, da er den for de første sex Bispers Vedkommende utvivlsomt bygget paa den mundtlige Tradition i Lundekirkens Kapitel, og den er yderst mager og indeholder næsten intet andet end Notitser om Ting, der angaar Lundekirken; saaledes er det paafaldende, at der ikke findes et Ord om Dronning Margrete og kun et Par Notitser, tilmed ogsaa for de flestes Vedkommende knyttede til Lundekirken eller Ærkebispens Person, om Erik af Pommern og Christoffer af Bayern. Helt anderledes bliver det, naar vi kommer til den syvende Ærkebisp, selve Tuve; her faar Fortællingen et overmaade stort Omfang og antager næsten en Aarbogs Form; men ogsaa her tages der dog fortrinsvis Sigte paa Ting, som angaar Ærkesædet.

Det kan næppe betvivles, at den Mand, der har skrevet Stykket om de syv Ærkebisper i Tiden fra 1379—1468, ogsaa har tilføjet de sidste Linier, der handler om Tuves Død i 1472, og først dermed har betragtet sit Værk som afsluttet. Men derimod er det vistnok lige saa sikkert, at han ikke har haft noget at gøre med de Stykker, der yderligere findes i vore Haandskrifter og omhandler de to sidste Ærkebisper Johannes Brostorp og Birger, under hvilke Ærkebispedømmet endnu havde fast Bestaaen, medens derefter den begyndende Reformationsbevægelse bragte det i fuldkommen Opløsning. Alle disse Stykker, som vistnok først er føjede til i Tiden omkring Aar 1500, er heller ikke af een Forfatter; de ligner vel alle sammen hinanden deri, at der lægges stor Vægt paa Personernes Titulatur, men ellers er de meget afvigende indbyrdes, og der kan skelnes mellem tre forskellige Overleveringer. Den ene, der findes i de to Haandskrifter, som jeg nedenfor kalder **R** og **S**, standser ved Beretningen om Birgers Valg, men har ellers intet at meddele om denne og yderst lidt om hans Forgænger. Den anden, som vi har i Haandskriftet **U**, fortæller noget udførligere om Johannes Brostorp, men dog kun om hans gejstlige Virksomhed og særligt om hans sidste Dage; om Birger siger den ikke meget uden om hans Valg og om Kirkens økonomiske Stilling ved hans Embedstiltrædelse, saa den maa være affattet meget snart efter denne. Den tredje, som gives os i Haandskriftet **H**, hviler paa den anden som Grundlag og meddeler delvis det samme som den, dog med svære Forkortelser og Udeladelser; men dens Ophavsmand har dertil for Johannes Brostorps Vedkommende føjet en Række annalistiske Bemærkninger om Tidens verdslige Historie og hans

Deltagelse deri, og lidt af samme Slags er ogsaa meddelt om Birger, dog ikke længere ned end til Aar 1501 [1]).

Naar Spørgsmaalet om Værkets Overleveringshistorie skal behandles, maa man, efter hvad jeg her nærmest forud har sagt, holde de yngste Slutningsstykker helt uden for Betragtningen og blot tage Hensyn til den Del af Værket, der slutter med Tuves Død. Saa vidt jeg kan skønne, stiller da Forholdet for denne Dels Vedkommende sig snarest paa følgende Maade. Alle vore Haandskrifter gaar naturligvis ud fra een fælles Archetypus som første Grundlag; denne Archetypus har selvfølgelig været det Grundskrift, Nicolaus havde skrevet (**N**), men den kan dog ikke have været selve det Exemplar, der var udgaaet umiddelbart fra hans Haand. At det forholder sig saaledes, kan man med Sikkerhed slutte deraf, at der i *alle* vore Haandskrifter findes visse, enten aldeles aabenbare eller dog overvejende sandsynlige, fælles Fejl, som Nicolaus ikke kan have begaaet. Dertil regner jeg for det første den falske Titulatur for Erik Egothe, som findes i Cap. I; endvidere den aabenbare Lakune, som Slutningen af samme Kapitel opviser, vistnok ogsaa den lille Lakune i Kapitlets Begyndelse, hvor Ordene *cum bulla* savnes; thi naar **O** alene af alle vore Textvidner har disse Ord, skyldes dette efter min Mening en Konjektur af Petrus Olai, som ganske naturligt maatte paatvinge sig ham, ligesom jeg ogsaa selv havde tilføjet disse Ord ved Konjektur, før jeg saa', at de fandtes i **O**; endvidere hører herhen de tre Smaalakuner, som jeg mener at have paapeget i Cap. X; og ligeledes er det, som jeg ovenfor har sagt, muligt, dels at der i Cap. II, noget efter Begyndelsen, foran *Item huius tempore* kan være udfaldet et Led som dette: ⟨*Item huius tempore Valdemarus, rex Dacie, Rugiam subiugauit et ad fidem Christi conuertit, sub a. d. M.C.LXX.*⟩, dels at der i Slutningen af Cap. III foruden Aarstallet

---

[1]) Jeg anser det ikke for overflødigt at bemærke, at den Anskuelse om Værkets Tilblivelseshistorie, som jeg ovenfor har fremsat, ligesom ogsaa den Forestilling om Textoverleveringens Forhold, som jeg i det følgende vil meddele, har jeg dannet mig ganske selvstændigt ud fra nøje Iagttagelser og Overvejelser over Værket selv, uden at raadføre mig med nogen anden mundtligt eller læse, hvad der ellers var skrevet om Sagen. Først bagefter har jeg gjort mig bekendt med, hvad der tidligere var sagt derom af andre, fremfor alt af *Dietrich Schaefer* i hans »Dänische Annalen und Chroniken« (Hannover 1872), S. 72—78. Vore Anskuelser falder paa visse væsentlige Punkter sammen; hvor der er nogen Afvigelse, har jeg ikke fundet nogen Anledning til at forandre, hvad jeg ovenfor har sagt.

for Fidentius's Død (1197) kan være udeladt en Sætning som denne: ⟨*Item huius tempore Kanutus, rex Dacie, subiecit sibi totam Slauiam, et postea Nordalbingiam cum Lubeca sub a. d. M.CC.I.*⟩. Fra et Exemplar af Nicolaus's Værk (**X**) med disse Fejl og Mangler maa saa den følgende Overlevering være gaaet ud. Der er da sket det, at i Slutningen af Tuves Tid et saadant Exemplar er bleven udvidet af hans Hjælper med Fortsættelsen af Ærkebispekrøniken lige ned til Tuves Død, og der er derved fremkommet et Haandskrift, vi kan kalde **T**; Hjælperen har her ogsaa udført Forfalskningen i Indledningsordene med Indbringelsen af Tuves Navn. Men i øvrigt er det næppe ham, der er Ophavsmand til de mange Udeladelser i Værket, der siden er fremkomne, da saadanne ogsaa findes i tre af Tuves Forgængeres og endogsaa i selve Tuves Historie, som han dog vistnok har fortalt i den fyldigste Skikkelse, hvori dette Stykke i det hele foreligger. Det er altsaa først i en senere Tid, at den Omkalfatring af hans Exemplar (eller vel snarere af en yngre Afskrift af dette, som kan kaldes **Y**) er foregaaet, hvorved den Text fremkom, som blev udgivet af Bartholin efter Haandskriftet **U**, en Text, der vel er i høj Grad defekt, idet store Afsnit er helt bortskaarne, navnlig saa godt som alt det, der ikke ligefrem angaar Ærkesædets, den danske Kirkes og det danske Riges Historie (ja endog adskilligt af dette sidste er gaaet med), men som for øvrigt i det, der er blevet tilbage, synes at frembyde en god og rigtig, undertiden endog den bedste Overlevering. — Efter at Tuves Hjælper saaledes havde udvidet Nicolaus's Værk, har en anden Mand, som besad et med **X** ganske sideordnet Exemplar af dette, føjet Hjælperens Værk til i sit Haandskrift, men uden at forfalske Forfatternavnet i Indledningsordene. Fra dette Haandskrift (**T**[2]) stammer den Text, der nu nærmest foreligger os i Haandskriftet **H**, som af alle Haandskrifter byder os den fuldstændigste Overlevering af hele det samlede Værk; men en Række mindre betydende Ændringer i Texten er dog foretagne, hvad der imidlertid næppe skyldes selve Tilvejebringeren af det første og oprindelige Exemplar af denne Bearbejdelse, men snarere senere Tiders Afskrivere af denne; og der kan godt have været flere saadanne Afskrivere, før man er naaet ned til det Exemplar (**Z**), der har foreligget *Hamsfort,* som paa dets Grundlag har udarbejdet selve Haandskriftet **H**. At **H** og **U** staar i Forbindelse med hinanden og i Forening vistnok tit giver den rigtige, oprindelige Text, fremgaar tydeligt nok af det nøje Slægtskab imellem dem i Textoverleveringen af de Partier, det defekte **U** frembyder, og ganske

særligt viser det sig i Cap. XII—XIII, hvor alene **H** og **U** følges ad i den rette Anordning af de Beretninger, der gives os om Ærkebisperne Esger Jul og Karl; men for øvrigt stemmer **H** og **U** ogsaa ellers tit overens i mange Punkter af mindre Betydning. Et Haandskrift, der har været af omtrent samme Art som Stamhaandskriftet for **H**, har Petrus Olai haft til sin Raadighed og deraf uddraget de Excerpter (**O**), der findes i hans Collectanea. Fra **T²** er saa endvidere den Textrecension udgaaet, som nu foreligger dels i det eneste virkelig middelalderlige Haandskrift, vi endnu har tilbage, **R**, som maa hidrøre fra Tiden nærmest efter Aar 1500, dels i de af *Stephen Joh. Stephanius* udarbejdede Haandskrifter **S**, hvis Original (Σ) har været af lidt ringere Værd end **R**, men i øvrigt haft en Text, der stemmer temmelig nøje sammen med **R**, hvad der især viser sig i Cap. XII—XIII, men ogsaa paa visse andre Punkter (i Cap. VIII, XVII og XXIII). Slægtskabet mellem **H** paa den ene Side og **RS** paa den anden fremgaar især af Textformationen i Begyndelsen af Cap. XXI og Slutningen af Cap. XXII. Fra Σ udgaar endelig ogsaa Excerpthaandskriftet **E**.

Efter det, der her er udviklet, kan da følgende Haandskriftstemma opstilles:

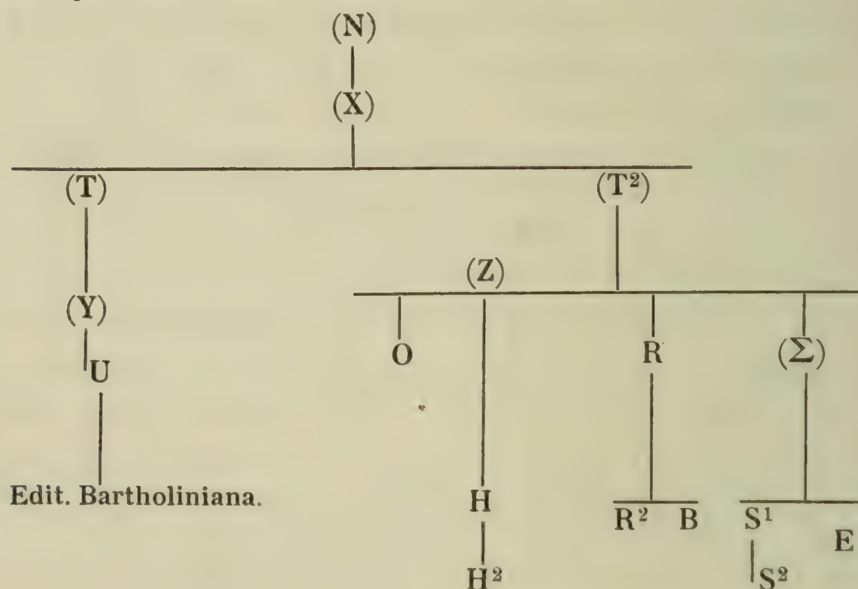

De nu existerende Haandskrifter (eller deres nærmeste, gennem Afskrifter bekendte Aflæggere) er de, hvis Signatur ikke er sat i Parenthes; om dem skal jeg herefter tale.

U var et middelalderligt Pergamenthaandskrift, som gik til Grunde ved Universitetsbibliothekets Brand 1728; det fandtes dengang i Capsa Cypriani, Ord. 3 in Quarto, og maa vel være det,

der her (efter S. Birket Smith, Kbhvns. Universitetsbibliothek før 1728, S. 150, Num. 33 med Anm., hvormed cod. Arnæmagn. 1045, 4to stemmer) havde Titlen *Adversaria de rebus Danicis* og Signaturen *E 53*. Bartholin (ɔ: den yngste Thomas B., 1690—1737) siger i Fortalen til sin Udgave, at der i samme Bind som det fandtes indbundet et Papirshaandskrift af Krøniken, hvoraf han anfører en Del afvigende Læsemaader i sin Udgave (men vistnok kun et mindre Udvalg); disse Læsemaader viser, at dette Haandskrift har været af samme Art som **H**. **U** er nu kun repræsenteret for os ved Bartholins Udgave, som er bygget paa en Afskrift af det, der var taget af hans Fader (den mellemste Thomas B., 1659—90); men Afskriften synes (i alt Fald paa Smaating nær, hvorom der kan være Tvivl) at have været meget omhyggelig. Denne Afskrift har været den, som (efter hvad der angives i det nedenfor omtalte Haandskrift **B** og i Haandskriftet Num. 1127, 4to i Ny kgl. Smlgn. p. 6 samt i cod. Arnæmagn. 1045, 4to) var optaget i Tom. A af Bartholiniana, som ogsaa brændte i 1728.

O var det nu forsvundne Haandskrift, som Petrus Olai havde i Hænde; hans forskellige Excerpter af det findes, for saa vidt de angaar Tiden før 1340, regelmæssigt som Randnoter eller undertiden Interlinearnoter til den forud skrevne Text i hans Collectanea, men for Tiden fra Valdemar Atterdag af er de alle eller saa godt som alle optagne i selve Texten. Meget ofte har han her som ellers afskrevet sin haandskriftlige Kildes Text ganske ordret, men paa andre Steder har han tilladt sig lidt friere Omskrivninger.

H er et Papirshaandskrift i vort Universitetsbibliothek, *Additament. 181[a] in 4to*, som efter et Forsatsblad med Paaskriften *Chronica pontificum Lundensis Ecclesiæ* indeholder Ærkebispekrøniken paa 15 Blade. Det er skrevet af *Cornelius Hamsfort*; at det er afskrevet efter et middelalderligt Haandskrift, kan man se deraf, at han oftere til en Begyndelse havde begaaet Fejl ved Opløsningen af de middelalderlige Forkortelser, men senere har han for det meste rettet dem. Retskrivningen har han normaliseret efter sin egen Tids Skrivebrug. Hans Original har i Randen haft forskellige Tilføjelser, som han i denne Afskrift næsten overalt har bibeholdt som Randnoter. Til dette Haandskrift slutter sig som 181[b] et andet af Hamsfort selv udarbejdet Skrift med Titlen *In Annales Ecclesiæ Lundensis*; det er en meget bredt anlagt historisk Kommentar til Krøniken, men den er aldrig bleven fuldført. I denne har han paa ny afskrevet de 3 første og Begyndelsen af det 4de Kapitel af Krøniken som Indledningsstykker til sin Kommentar over dem;

Texten her er i alt væsentligt den samme som i **H**, dog har han i Cap. I rettet et galt *videlicet* til det rigtige *ubi*. — Senere har han efter sin første Afskrift **H** skrevet en ny Kopi **H**², som kun i een Ting adskiller sig væsentligt fra den foregaaende, idet nemlig det, der i **H** staar som Randnoter, her er indføjet i selve Texten. **H**² er paa en eller anden Maade, hvorom jeg ikke har kunnet finde nogen Oplysning, kommet til Tyskland, hvor det nu findes i *Universitetsbiblioteket i Greifswalde,* signeret som *Cod. Ms. Suec. n. 74*; herfra har man trods de vanskelige Forhold i Krigstiden velvilligt overladt mig det til Benyttelse ved min Udgave. Greifswalderhaandskriftet indeholder først Ærkebispekrøniken paa 37 Sider; derefter fortsættes der med et af Hamsfort selv forfattet Skrift *Anacephalæosis uel Catalogus Præsulum et Pontificum Lundensium in Scania*. Dette sidstnævnte Skrift blev paa Grundlag af **H**² udgivet af Svenskeren *Christian v. Nettelbla(dh),* som en Tid (1724 ff.) var ansat ved Universitetet i Greifswalde, i »Schwedische Bibliothek, drittes Stück, S. 184—202« (Rostock und Leipzig, Anno 1729). I Fortalen siger Udgiveren, at han har fundet dette hidtil ikke offentliggjorte Skrift, om hvis Forfatter han intet véd, »unter anderen theils geschriebenen, theils gedruckten, Sachen in einem Bande, und zwar nach einem MSCto von des A-Episcopi Nic. Chron. Episc. Lund. gebunden«; i Slutningen, S. 201—2, meddeler han efter **H**² en Række Varianter til Bartholins Udgave af Ærkebispekrøniken. Hans Udgave af *Anacephalæosis* er for Resten ikke helt nøjagtig; navnlig har han ikke lagt Mærke til, at de Tilføjelser til den oprindelige Text, han tillægger en *manus recentior,* ogsaa allesammen er skrevne af Hamsfort selv, kun med blegere Blæk og paa et noget senere Tidspunkt, og han har tillige oversprunget adskillige af dem; men her er det ikke Stedet til at gaa nærmere ind paa denne Ting. Nettelbladhs Udgave af Anacephalæosis er aftrykt (med adskillige Fejl) i S. R. D. Tom. VI, p. 639—52, og de af ham meddelte Varianter til Ærkebispekrøniken er givne i Noter til Udgaven af dette Værk sammesteds p. 621—39.

R = *Codex Arnæmagnæanus 37, 4to*. Nærmere Oplysning om dette Haandskrifts Beskaffenhed og meget brogede Indhold gives i Kålunds Katalog over den Arnamagnæanske Haandskriftsamling, 1. Bd. S. 363—65; her har jeg kun at sige, at det paa Pergamentbladene fol. 116^{v}—122^{r} indeholder en Text af Ærkebispekrøniken (uden Titeloverskrift), skrevet ganske kort efter Aar 1500, altsaa med ægte middelalderlig Orthografi, som den var paa den Tid; derfor har den i denne Henseende været Normen for min Udgave

her, kun at jeg i Egennavnene har anvendt store Begyndelsesbogstaver overalt, medens der i Haandskriftet hersker megen Vaklen paa dette Punkt. Hvert nyt Afsnit om en Ærkebisp begynder efter et Paragraf- eller Kapiteltegn, der ser ud omtrent som et **C**, gennemskaaret af en lodret Streg til højre; og uden for ethvert saadant Tegn findes i Randen skrevet vedkommende Ærkebisps Navn, over hvilket der staar et **d.** (= dominus) og under det et Tal (arabisk), der angiver hans Nummer i Rækken; kun foran Stykket om Birger mangler en saadan Randnote. Paa fol. 122^v finder man nederst et rødt Laksegl med Rantzaus Vaaben; allerede dette viser, at vi her har den *codex Rantzawianus,* som har tilhørt Grev Otto v. Rantzaw, og efter hvilken Udgiveren Thomas Bartholins Fader havde taget den Afskrift, som tillige med Afskriften efter **U** har været Grundlaget for Udgaven. Men det samme fremgaar for Resten ogsaa tydeligt nok af selve Udgaven, som, bortset fra dens normaliserede Orthografi, helt igennem ret nøjagtigt følger **R**; kun har der, enten i Afskriften eller maaske først i Udgaven, hist og her indsneget sig nogle faa og paa et Par Stykker nær ret ubetydelige Fejl, hvorom der vil findes Bemærkninger i min kritiske Kommentar. — Af dette Haandskrift findes der endvidere to Afskrifter paa Papir, nemlig 1) $\mathbf{R}^2$ = *codex Arnæmagnæanus 1048, 4to*, bestaaende af et Forsatsblad, hvorpaa Arne Magnusson med egen Haand har skrevet: »Nicolai Ar' Epī Lundeñ. Chronicon Archiep̄orum Lundensium«, og 50 Textblade, paa hvilke en af hans Afskrivere har skrevet Texten, men kun paa Bladenes Bagside; 2) **B**, en Afskrift i Bartholiniana Tom. B, p. 609—22, over hvilken der staar i Randen: »Hæc cronica ex alio MS. membraneo descripta habetur Tom. A p. 244« (se ovfr. ved **U**). Disse to Haandskrifter har naturligvis ingen Betydning, da vi besidder selve deres Original **R**; dog er det at bemærke, at Bartholin (den mellemste) hist og her i **B** har ved Konjektur rettet nogle af de Fejl, der findes i **R**, hvorfor da ogsaa Udgaven er fri for disse Fejl.

Fra den med **R** beslægtede, men nu tabte Original Σ stammer to Afskrifter, som skyldes *Stephen Johannis Stephanius.* Den ældste af disse er aabenbart $\mathbf{S}^1$ = *codex Upsalensis C 929*; Haandskriftet, som helt igennem er skrevet af Stephanius selv, indeholder flere forskellige Ting, deriblandt paa fol. 1^r—5 *Disticha Catonis* (delte i 2 Kolumner, den ene med Overskriften »Vetus Cato«, den anden med Overskriften »Nouus Cato«), og paa fol. 44^r ff. en meget omfangsrig Kommentar til *Ciceros Cato maior*, afsluttet d. 23. Sept. 1636; men paa fol. 29^r—35^v indeholder det Ærkebispekrøniken

med denne vidtløftige Inskription paa Forsatsbladet: »Breve Chronicon Archiepiscoporum Lundensium. Ante CCLXXXI annos conscriptum à Reverendo Patre Dño Nicolao Johannis Filio, Archiepiscopo Lundensi, ordine XVII. post Ascerum, ac deinceps continuâ serie, ab incerto Autore, ad tempora Birgeri Archiepiscopi perductum. Cui nunc accessit Episcoporum, Archiepiscoporum Antistitumque Evangelicorum, quos Superintendentes vocant, Ecclesiæ Lundensis Series, Vna cum Temporum et Rerum maximè memorabilium succinctâ Notatione, Collectore M. Magno Matthiæ SS. Vigilantissimo. Stephanus Johannis Stephanius ex duobus optimæ notæ M. S. Codicibus primus in lucem edidit Anno Messiæ M.DC.XLII.« Man ser, at han har præpareret Haandskriftet til en Udgave, som dog aldrig kom ud; af de to Haandskrifter, han omtaler, har det ene vel været Σ med Ærkebispekrøniken, det andet et Haandskrift med Magnus Matthiæs Værk Episcoporum Ecclesiæ Lundensis Series. I **S**[1] findes for Resten ikke dette sidste Afsnit af den paatænkte Udgave; men alligevel staar det efter forskellige ydre Indicier og navnlig efter Textens Beskaffenhed i det hele som sikkert for mig, at **S**[1] er ældre end og har dannet Grundlaget for **S**[2] = *codex Calmariensis, chart. XVII,* som efter Afslutningen af Ærkebispekrøniken (med Ordene: *Hactenus Cronicon compendiosum archiepiscoporum Lundensium*) har en med fornyet Overskrift forsynet Text af Magnus Matthiæs ovennævnte Arbejde. Texten i **S**[2] er paa ikke faa Punkter noget ringere end den i **S**[1], idet der ved den gentagne Afskrift har indsneget sig adskillige Fejl; kun eet Sted (i Beg. af Kapitlet om Tuve) har **S**[2] den forbedrede Læsemaade *conferendo* istdf. *offerendo.* Paa Forsatsbladet har **S**[2] ganske den samme vidtløftige Inskription som **S**[1], kun at der staar *productum* istdf. *perductum.* En Ejendommelighed ved begge **S** er det, at der indenfor hvert enkelt Kapitel er søgt gennemført en Paragrafinddeling, idet der, for at markere de forskellige *notabilia* tydeligt, er anbragt et I⁰, II⁰, III⁰ osv. foran hvert *Item* eller lignende Paragrafbegyndelse; dette skyldes sikkert Stephanius selv. For Resten er der ogsaa i **R**[2] gjort et Tilløb til det samme, idet der ved hvert *Item* begyndes paa en ny Linie; dog er dette ikke gennemført overalt.

Fra Σ stammer endelig Excerpthaandskriftet **E**. Originalen til dette har efter Stephanius været et Membranhaandskrift, som har tilhørt Arild Huitfeldt; en Afskrift af dette tog Stephanius og indføjede den som Stykke XIV i sin store Samling *Chronologiæ Danicæ Systema* (se ovfr. Vol. I, S. 9 f.), hvor Stykket findes paa fol. 109ᵛ—

112ʳ med Overskriften: »*Autore Nicolao Johannis filio, Arch. Lund., Ex M. S. in membranâ Codice, qui olim fuit Nobilissimi Dñi Arvidi Hvitfeldii.* Forfatteren af dette Skrift har, uden at bekymre sig det mindste om at nævne Ærkebispernes Navne og Rækkefølge, af Krønikens Beretninger om dem uddraget de allerfleste af de Notitser, som angaar Danmarks Historie, og ordnet dem saaledes, at foran enhver Notits sattes det Aarstal, hvortil den hørte (*Anno Domini M.C.IV* osv.); det hele har derved faaet en almindelig Aarbogs Form. Paa Grund af den Maade, hvorpaa Aarstallene var skrevne i den Original, han benyttede, er han paa et Par Steder kommen til at begaa slemme Fejltagelser; men ellers er Texten meget ordentlig. En Afskrift efter **E** i Systema findes i det Kgl. Bibliothek i Stockholm som *Codex Holm. K. 3.*, en anden i *Codex Archiv. Hamburgensis Fol. num. 61* (se Vol. I, S. 10); disse er ganske betydningsløse; den sidstnævnte er aftrykt i Ludewigs Reliquiæ manuscr. IX p. 166 ff.

Ærkebispekrøniken er foruden af Petrus Olai ogsaa bleven benyttet af Forfatterne til *Chronicon Danicum 1274—1497* (i S. R. D., Tom. V, 624—28) og *Annales Danici 1316—89* (ibid. Tom. VI, 531—35), og i alt Fald fra Chronicon kan der hentes enkelte Bidrag til Textens Fastsættelse. Ligeledes har *Magnus Matthiæ* ved Affattelsen af sit ovenfor nævnte Værk om Lundebisperne mange Gange raadspurgt den gamle Krønike, men han behandler den saa frit, at hans Arbejde ikke har nogen Betydning som Textkilde.

I sit Værk Scriptores Danici har Lyschander omtalt baade »Nicolai, Jonæ filii, Chronicon Archiepiscoporum Lundensium, cum notabilibus, quæ tempore cuiusque per orbem acciderunt« og »Thuonis, A. L., Collectanea in vitas Archiepiscoporum Lundensium« (se H. Rørdam: Klavs Kristoffersen Lyskanders Levned, Kbhvn. 1868, S. 286 og 306); han har altsaa kendt to Haandskrifter af Værket, formodentlig **U** og **R**. Ogsaa andre Steder, særlig i gamle Bibliothekskataloger og Bogfortegnelser, omtales Haandskrifter af begge Værker oftere, men der meddeles intet nærmere om dem[1].

---

[1]) Saaledes i Birket-Smiths, Kbhvns. Universitetsbibl. før 1728, S. 118. 125. 130. 150—52. 166. — Codex Arnæmagn. 1050, 4ᵗᵒ, Num. XI: Ex reliquiis Welleianis, sub num. LXXI: Chronica Pontificum Lund. in 4ᵗᵒ. — Aarsb. fra Geheimearchivet IV, Tillæg 39. — Rørdam: Kirkehist. Samlinger 3. Række, I, S. 307. Lyskanders Levned S. 153, 2. Spalte. Disse Meddelelser skylder jeg Frk. Dr. phil. Ellen Jørgensen, som ogsaa har ydet mig en ypperlig Hjælp med Hensyn til at finde og faa fremdraget de existerende Haandskrifter, for hvilket jeg bringer hende min bedste Tak.

Skriftet blev første Gang udgivet trykt i Kbhvn. 1709 med følgende Titel: »Nicolai Archiepiscopi Lundensis Chronica Episcoporum Lundensium. Ex membranis iam primum edidit Thomas Bartholinus, Thomæ filius, Thomæ nepos«; om Udgavens haandskriftlige Grundlag er der talt ovenfor. Til denne Udgave føjede han straks efter en ganske tilsvarende af Magni Matthiæ Episcoporum Ecclesiæ Lundensis Series, Hauniæ a. 1710. Bartholins Udgave blev senere optrykt og udgivet af Suhm i S. R. D., Tom. VI, p. 621—39; i Fortalen siger Suhm: »Editionem (Bartholini), cum duobus exscriptis chartaceis collatam repetimus«, og han anfører ogsaa i Noterne paa de allersidste Sider nogle intetsigende Læsemaader af disse »exscripta«, om hvilke han for øvrigt ikke meddeler noget nærmere; han har fremdeles i sine Noter optaget Nettelbladhs Bemærkninger om Varianterne fra Greifswalderhaandskriftet. Endelig er nogle Stykker af Krøniken, som angaar Sveriges Historie, optrykte efter Bartholin af Annerstedt i Scriptores Rerum Suecicarum Tom. III, p. 129 sqq. med tilføjede historisk-kritiske Bemærkninger.

CHRONICA ARCHIEPISCOPORVM LVNDENSIVM

A NICOLAO JOHANNIS F. ARCHIEPISCOPO COEPTA, A TVONE ARCHIEPISCOPO ET ALIIS CONTINVATA.

Procemium.

Ista infrascripta ad perpetuam rei memoriam collegit dominus Nicolaus, Lundensis archiepiscopus, Suecie primas: nomina pontificum sancte Lundensis ecclesie, et quot annis sederunt,

---

H = Codex chart. Bibl. Univ. Haun., Additam. 181ᵃ, 4ᵗᵒ, a Cornelio Hamsfortio scriptus. (**H**¹ = Additam. 181ᵇ, 4ᵗᵒ, ab eodem scriptus, continet textum capp. I—IV et commentarios Hamsfortii. — **H**² = Codex chart. Bibl. Univ. Gryphiswaldensis, sign. MS. Suec. 74, ab eodem Hamsfortio ex **H** descriptus). — **R** = Codex Arnæmagnæanus 37, 4ᵗᵒ (pars XXI), membran., sæc. XVI. ineuntis, = codex Rantzawianus, quem vocat Th. Bartholinus in edit. Haun. a. 1709. (Ex hoc codice descripta sunt duo exemplaria, quæ ob hoc ipsum raro commemorabuntur, scil. **R**² = codex Arnæmagnæanus 1048, 4ᵗᵒ, chartaceus, et **B**, quod inuenitur in Bibl. Univ. Haun. in Bartholinian. Tom. B p. 609—22). — **S** = Codex Upsalensis C 929, a Stephanio scriptus. (**S**² = alterum exemplar ab eodem scriptum et ex **S** descriptum, quod in Bibl. Calmariensi adseruatur).

U = exemplar in edit. Barthol. 1709 expressum, ex codice quodam membran. nunc deperdito descriptum, qui olim fuit in Bibl. Univ. Haun., sign. Capsa Cypriani, ord. 3. in 4ᵗᵒ, E 53.

E = Excerpta, quæ ex codice membran., qui olim fuit Arvidi Hvitfeldii, descripsit Stephanius in Systemate suo sub num. XIV. — **O** = Excerpta Petri Olai.

In orthographia codicem **R** *secutus sum, ceteris exemplaribus, quæ in hac re nullam auctoritatem habere videntur, neglectis. Minutas quasdam scripturæ discrepantias consulto omisi. Capitum numeros addidi.*

De inscriptionibus libri, quæ in variis codicibus inueniuntur, videantur, quæ in præfatione Danica dicta sunt; inscriptio hic posita mihi debetur.

1—2. dominus Nic. L. a. **H**, *item* **RS**, *nisi quod* a. L. *in his scribitur*; reuerendissimus pater dominus Tvvo dei gratia L. arch. **U**. 2. Suec. primas **HRS**; &c. **U**. Swecie *h. l.* **R**, *sed alibi fere semper* Suec., *quod ubique scribo.* 3. pontif. sedis Lundensis **U**.

et quot notanda tempore cuiuslibet in mundo acciderunt; ac illa de multis cronicis multo labore excopiatis conquisiuit.

IN NOMINE DOMINI AMEN.

D. Ascerus, primus archiepiscopus Lundensis.

I. Anno domini .M.C.IIII^{0}. missum fuit pallium Lundis a Pascali papa ⟨*cum bulla*⟩, cuius tenor erat talis: Pascalis episcopus, seruus seruorum dei &c., procurante illustrissimo principe, rege Danorum [Slauorumque] Erico Egothe, [duce Estonie et domino Nordalbingie,] reuerendissimo in Christo patri ac domino, domino Ascero, Lundensi archiepiscopo, Suecie primati; qui sedit annis .XXXIIII. Huius tempore,

1. quot notanda **U**; quod tria notabilia vel plura **HRS**, *sed ita Nicolaum scripsisse non credo, qui iam in cap. I et postea in cap. VII et XIII non plus quam duo nominauerit; interpolatori posterioris temporis hæc mutatio debetur, qui in plerisque Nicolai capitibus tria adferri animaduertit, in cap. 23 longe plura.* cuiuslibet tempore **U**. 1—2. ac illa **RS**; et illa **U**; ac ista **H**. 2. multis **HRS**; diuersis **U**. chronicis **HU**(?) **S**. multo labore *om.* **U**. excopiata **S**; *om.* **HU**. conquisiuit (9quis.) **H**; acquisiuit **RSU**. *In* **EO** *nullum proœmii vestigium inuenitur; horum Excerptorum omissiones (et varias nullius momenti discrepantias) in seqq. plerumque non commemoro.* — 4. *Nota marginalis* D. Ascerus &c. **R** (*ad v. 9 adscripta*); *ibidem* **H** *habet*: Pr. Arch. Lund. Ascerus; **H**[2] *supra caput*: Ascerus Suenonis F. Cimber I. Archiepiscopus, *quæ inscriptio ipsi Hamsfortio debetur; in* **S** *nihil eiusmodi reperitur. In seqq. plerumque ex* **R** *tantum notas eiusmodi adscribo.* — 1104 **H**, *qui semper numeros notis Arabicis scribit; ego cum* **URS** *in textu certe numeros Latinos seruaui.* lund', *i. e.* Lundis *h. l.* **R**, *sed alibi sæpissime alia abbreuiatione utitur, quæ varias formas ex nominatiuo* Lundia *ductas significare videtur; in ceteris fere ubique* Lundis *scribitur.* 5. cum bulla *addidi, cum verba* cuius tenor *neque ad* pallium *neque ad* P. papa *referri posse appareat; et sic habet* **O**, *sed, ut opinor, ex emendatione Petri Olai.* erat talis **H**; est talis **U**; incipit **RS**, *manifesta interpolatione inde orta, quod prima tantum bullæ verba adferuntur.* 7. principe **HO**; *om.* **URSE**, *sed cfr. p. 109, 9 sq.* Slauorumque *deleui, item sequentia* (*8*) duce Est(h)onie et d. N.; *Nicolaus certe rerum peritior fuit, quam ut hæc scribere potuerit; ceterum falsum est etiam in v. 10* Suecie primati, *sed fieri potest, ut Nicol. archiepiscopali quadam ambitione hunc honoris titulum iam Ascero adrogauerit.* Egoth **RSE**; Egoto(?) **U**. 8. Nordaw(v)ingie **RS**(**E**), *mira forma, quam tamen etiam Presbyter Bremensis habet.* reuerendo **UO**. 9. ac **HU**; et **SE**; *om.* **R**. 10. annis 35 **E**.

sub anno domini M.C.XVIII., Christiani Jerusalem et terram sanctam capiunt. Item huius tempore, sub anno domini .M.C.XXXV., bellum fuit in Fodeuick in Schania, vbi Magnus, rex Dacie, et sex episcopi cum eo occisi sunt, videlicet vnus de Suecia, vnus de Selandia et quatuor de Jucia, a fratre suo ⟨*Erico, aufugiente patre suo*⟩ Nicolao rege; qui post modicum temporis a sutoribus in Sleswig occisus est.

D. Eskillus 2[9].

II. Cui successit Eskillus, qui sedit annis .XL. Huius tempore Sweno Grade, rex Dacie spurius, fratres suos legittimos Roskildie, videlicet Constantinum et Kanutum, occidit, Voldemaro solo retento, sub anno domini .M.C.LVI⁰. Item huius tempore sanctus Thomas, Cantuariensis archiepiscopus et primas Anglie, in ecclesia sua martyrizatus est propter iusticiam et ecclesie libertatem a rege Henrico Anglorum, sub a. d. .M.C.LXXI. Item idem Eskillus archiepiscopus captus est a rege Svenone Dacie et in propria sua Lundensi ecclesia in

---

1. sub *om.* **RS**; *ceterum hœc falsa sunt, sed quomodo error ortus sit, nescio; fieri tamen potest, ut in Annalibus, quibus usus est Nic., errore non insolito* CX *pro* XC *scriptum fuerit. Verba* 106, 10—107, 2 Huius . . Item *om.* **U**(**E**), *ut etiam in seqq. fere omnia, quæ non ad historiam Danicam pertinent.* 2. Item **H**; In **RS**. sub **HU**; *om.* **RS**. 3. Fodeuich **H**; Fodeuigh **U**; Foteuich **H**². Scania **HE**. vbi **UH¹RSE**; videlicet (viȝ) **HH²**. 5. Sialandia, *ut solet,* **H**. Jutia **HS**, *et sic sæpe variatur; ego semper* c *scribo ante* i *cum sequente vocali, et in hoc verbo et in aliis nominibus tam propriis quam appellatiuis, in quibus eadem variatio identidem occurrit.* 5. fratre, *scil.* patrueli. 6. Erico, aufugiente patre suo *addidi.* 7. tempis **RS** *et ex corr.* **H**; tempus (**H**)**H²UE**. sutoribus, *cfr. Chron. Sialand. p. 34, 2.* Sleswig **RS**; Slesv(v)igh **H**(**E**); Sleswick (*omisso* in) **U**. est occisus **H**. 8. (15). Eschillus **H**. sedebat **H**. 9. Sv(Su)eno *ceteri præter* **R**. Grathe **HUE**. Daniæ **H²** *et* **E**, *qui om.* spurius. legit(t)imos *solus* **H**, *i. e.* legit. matrimonio natos. 10. Roskildeñ (= Roskildenses) **R**, *in quo* Roskildie *latere credo*; Rosch(-k-)ildis *ceteri codd., sed* -is *ibi tantum scribo, ubi* **R** *clare habet, qui tamen fere semper compendium* rofk/ *ostendit*; *pro* -ki- *non raro etiam* ky, chi, chy *inuenitur, sed eiusmodi a cod.* **R** *scripturæ discrepantias non amplius commemoro, ut nec tales, quales sunt* Canutus, W(V)aldemarus; **R** *in his sequor.* 11—15. Item . . 1171 *om.* **UE**. 12. Cantvarensis **R²B**. 13. m̅r̅zatꝰ **R** *solito compendio, in cuius solutione sæpe* i *pro* y, s *pro* z *scribitur.* 13—14. propter . . libertatem *solus* **H** *habet.* 14. ab H. rege A. **RS**, *sed alterum verborum ordinem prætulisse videtur Nicolaus.* 14. sub *om.* **H**. 15. est *om.* **U**. 15—16. a rege Dacie Svenone **SE**. 16. et in p. e. s. L. **H**; et (in) eccl. Lund. **RS** (in *om.* **R**) **EO**.

sporta suspensus est sub testudine; qui tamen rex intercedentibus proceribus regni Dacie, iram dei timens et sentenciam excommunicacionis fugiens, predictum archiepiscopum soluit et sibi, ecclesie sue successoribusque suis castrum Aoß cum villa Aosiensi et Liugnitzherrit cum suis pertinenciis perpetuo possidenda et iure eciam regio donauit.

D. Absolon 3º.

III. Cui successit Absolon, episcopus Roskildensis; qui sedit annis .XXIIII. et tenuit vtrasque ecclesias, videlicet Lundensem et Roskildensem, tempore suo. Huius tempore Jerusalem a paganis capitur, lignum dominicum transportatur, rex Jerusolimitanus capitur, et magister templi occiditur a Soldano, rege Babilonie, sub a. d̃. .M.C LXXXVII°. Item huius tempore per eundem et suffraganeos clericosque suos cantus Daciane ecclesie concordatus est, et breuiarius scriptus est, sub a d. .M.C.LXXXIX. Item huius tempore Fid*en*cius cardinalis, legatus pape, mortuus est in Dacia et sepultus est in ecclesia sancti Laurencij Lundie.

---

1. sub test susp. est (*om.* in sporta) **U**(**O**). 2. Dacie *om.* **RSEO**. 4—6. et sibi . . donauit *om.* **U**. 4. et sibi, e. s. s. suis **H**(**O**); sibi suisque successoribus **RSE**. 4—5. Aahwff . . Aahwfiensi **R**; Aahus(s) . . Aahusiensi **SE**; Ows . . Owsiensi **O**. 5. Lyugnitshærith **O**; Lyneßherrit **R**; Lynesherret **SE**. 6. possidendum **HO**; possidē℘ **R** (*unde* possidendis **R²B** *et edit. Barthol.*). regio e. iure **RSE**. — *Mirum certe est in hoc capite non commemorari Rugiæ expugnationem, ut nec in sequenti capite Slauiæ et Nordalbingiæ; fieri potest, ut abbreuiatoris culpa hæc interciderint.* — 7. *Inscriptio in* **H²**: Absolon Asceri Rug F. III. 9. tempore suo **HUO**; *om.* **RS**. 9—12. Huius . . 1187. Item *om.* **UE**. 9. cuius **R**. 11. Jeru(o)solymitanus **S**(**H**). magister templi, *i. e. Reginaldus de Castilione, Templariorum summus (?) magister.* Soldano **RSO**; Soldano fortassis Saladino **H**, *sed prima duo verba postea deleta sunt; inde* Saladino **H²**. 12. Babyloniæ **HS**. 13. candidatus (! *pro* cantus) **S²**. 13—14. ecclesie Daciane **U**. *post* Daciane **H** *habuit verba postea deleta*: Absolon nascitur die Benedicti Abbatis. 14. et *om.* **H** (**O** *etiam* est). brevarius *typor. errore edit. Barthol.* sub *om.* **RSO**. 15. m. c. trigesimo nono **R** (*sed in* **B**(**R²**) *correctum est, indeque etiam in edit. Barthol.*). Item *om.* **RS**; *pro* Item h. t. *in* **E** *legitur*: Eodem anno (*i. e. 1189*). Fidēcius *sine dubio habuit archetypus, et sic* (*vel* Fidancius) *et a Wilhelmo Abbate in epistula quadam appellatur et in pluribus Annalibus* (*vid. Regist. S. R. D., Tom. IX*), *qui plerumque mortem eius ad annum 1197 referunt; vitioso compendio aliquando scriptum est* Fidērio, *quod seruauit* **R**, *i. e.* Fiderarius, *quod habent* **HU**; Fridericus **SE**. 16. est (*post* sepultus) *om* **HU**. 17. *Desiderantur hic aliqua; vid. p. 96—97.*

D. Andreas 4^{t9}.

IV. Cui successit Andreas, qui cessit Petro; et ambo sederunt .XXVIII. annis, et vno anno ambo mortui sunt. Horum tempore Valdemarus, rex Dacie, primus Estoniam multis interuenientibus bellis et laboribus a paganis obtinuit, sub a. d. M.CC.XIX. Item horum tempore Jerusalem et terra sancta a rege Francorum et Christianis recuperata est, sub a. d. .M.CC.XX⁰. Item horum tempore bellum fuit Bornehowith in Holsacia die beate Marie Magdalene inter illustrissimum principem dominum Valdemarum, Danorum regem, ducem Estonie et dominum Nordalbingie, ex vna parte, et ducem Brunswicensem ac Lubicenses ex alia parte; et magnis prodicionibus intermediis Alemanni victoriam habuerunt. Tanta fuit ibi strages facta hominum et animalium, quod miles sedens erectus in dextrario clipeum natantem in sanguine hominum et animalium lauare et mouere potuerit. Et victoria obtenta Nordalbingi, Lubicenses et Holsati ab obediencia Danorum recesserunt.

D. Offo 5^{t9}.

V. Cui successit Vffo, qui sedit annis .XXV. Huius tempore mortuo Gregorio papa vacabat sedes Romana quinque

---

1. *Inscriptio in* **H²**: Andreas Sunonis F. IV. et Petrus Saxonis F. V. 2. *post* annis **H** *inseruit verba*: quia Andreas factus est leprosus; *hœc fuit nota marginalis eius generis, cuius infra plures inueniemus, et post* Petro *inseri debuit.* 3. *post* Est(h)oniam *in* **H** *parum recte* Slauiam, Rugiam *additur.* 5—7. Item . . Item *om.* **UE**, *et in his errauit auctor* (*cum Chronologia rerum mirab.*). 5. Item horum t. **H**; Hoc t. **RS**. Ierosolyma **H**. 7. M.C.XX. **S**. horum **HU**; hoc **RS**. Bornehowith **SR²** *et ex corr.* **B** (*et edit. Barth.*); Bornehovit **U**; Bornehovet **E**; Bornehouede **O**; Bronehowith **R**; Brönehöuit **H**. 9. dominum **HU**; *om.* **RSE**. regem Danorum **RSE**. 10. Nordau(u)ingie **RSE**. Brunswicensem *falsum est; immo Otto, dux Br., cum Danis erat.* 11. lubiceñ **R**, *quod hic* Lubicenses *significat, sicut* **H** (*ex corr.*) *et* **U** *habent*; Lybicensem *male* **SER²**. 12. vict. obtinuerunt **U**. 13. facta *om.* **HO**. 14. clipeo **RSB** (*sed correctum est in* **R²B** *et edit. Barthol.*); clypeum **H**. 15. et mouere (»*lade sejle*«) *solus* **H** *habet.* potuerit **HE**; potuit **RSUO**. 16. Nordawingi **RSE**. Lubecenses **HE**; Lybicenses **R**; Lybec. **S**. Holsacii (-tii) **R**(**SE**). — 18. Offo **RS**. *post* XXV. *reliquam capitis partem om.* **U**; *v. p. 110, 3—7 tantum habet* **E**. 19. vacabat **H**; vacaᵗ (*i. e.* vacauit) **R**; vacat **SR²B** (*et edit. Barthol.*).

annis, que vacacio incepit sub a. d. .† M.CC.XXIII^{0}. Item eodem anno Jerusolima et terra sancta iterum capitur a paganis. Item huius tempore interfectus est Abel, rex Dacie, a Frisonibus in Jutlandia iuxta Mildebro (et hoc habuit in penam vindicte, quod prius ante duos annos interfecit proprium fratrem Ericum in Hethebye), sub anno domini .M.CC.LII. die apostolorum Petri et Pauli.

D. Jacobus 6^{t9}.

VI. Cui successit J a c o b u s E r l a n d i; qui sedit annis .XXII., et octauo pontificatus sui anno captus est per Cristoferum, regem Dacie. Item huius tempore Jarmarus, princeps Ryanorum, Selandiam deuastauit, procurante Petro Bangh, episcopo Roskyldensi, nepote eiusdem, sub a. d. .M.CC.LIX^{0}. Item huius tempore Gwido cardinalis, legatus pape, fuit in Dacia, sub a. d. .M.CC.LXVI. Item huius tempore vacabat sedes Romana annis tribus, mortuo Clemente; que vacacio incepit sub a. d. .M.CC.LXXI^{0}.

---

1. Hæc vacatio **H**. 1223 *certe prauum est, nec tamen rectius* 1233, *quod scripsit Barthol.; potest error tolli aut certe minui, si* XXIII *pro* xlIIIj *scriptum esse putamus; nam circa hoc tempus et Jerusalem capta est et Innocentius IV ex Italia fugit, nec ante a. 1250 Romam reuertit. In Chronol. rerum memorabilium, ex qua auctor hœc sumpsit, Gregorii mors ad 1237, captio Jerusalem ad 1239 referuntur, parum recte.* 1—2. anno eodem **H**. 2. Jero(u)solyma **HS**. 5. vindicte quod **RSE**; vindicem, quia **H**. prius ante **E**; prius ad (*pro* añ) **H**; primus ante **RS**. interfecerat **E**. 5—6. fratrem proprium **H**. 6. Hethebye (i. e. Slesuich) **H**, *nota marginali in textum recepta*; Hedeby **RSE**. sub *om.* **RS**. 7. Paulli **H**^{2}. *In marg. ad v. 3* **H** *habet notam, quam* **H**^{2} *in textum, ut solet, recepit, sed in fine capitis*: Hic Abel Vehaniam priuilegiauit. *Significatur sine dubio oppidum* Wæ *siue* Vea *in Schania, cfr. Repertorium Erslev. n. 199.* — 8—9. XXII. annis **URS**. *Post hœc in* **RS** *inserta sunt verba*: et sepultus est in claustro minorum Lundie (Lundis); qui; *hœc sine dubio nota marginalis fuit et inepto certe loco inserta est.* 9. octauo anno p. sui **RS**; oct. sui p. anno **U**. Cristoferum **U**, *et sic semper scribam*; Cristofferum **R** *semper*; Christophorum *plerumque* **HS**. 10. Item *om.* **U**. Jarmarius **R** (*corr. in* **R**^{2}**B**); Jarmerus **U**. 11. Bongh **R**. 13. Item *om.* **U**; Item . . 1266 *om.* **R**^{2}. Gwido **R**; Guido *vel* Gvido *ceteri.* pape *addidi ex* **O**. 14. Dacia **HUO**; Daciam **RSE**. MCCLVIII **R** (*item* **S**, *sed in hoc correctum est*). 14—16. Item . . 1271 *om.* **U**. 15. incepit: *immo finita est; Clemens IV 29. Nov. 1268 mortuus est, Gregorius X. 1. Sept. 1271 electus.*

D. Electus Erlandus 7m9.

VII. Cui successit electus Erlandus; qui sedit vno anno quasi, et eodem anno ante sui promocionem mortuus est. Huius tempore bellum fuit in Ørebro in Suecia inter Dacos et Suecos, sub a. d. .M.CC.LXXIIII., et fugati sunt Sueci a Danis (!) die beatorum Viti et Modesti martyrum. Item eodem anno Stigotus, marscalcus Dacie, qui prius bellum vicerat, captiuauit Valdemarum, regem Suecie, cum vxore sua Margareta, et deposuit eum de sede, et potenter instituit fratrem suum Magnum Ladeloff loco sui in regem; qui tres filios generauit, videlicet Birgerum, postea regem Suecie, Ericum Finnie et Smalandie et Valdemarum Ølandie duces.

D. Trugotus 8u9.

VIII. Cui successit Trugotus Torstani; qui primus inter archiepiscopos Lundenses a papa Romano consecratus est, et ibidem ecclesia sua Lundensis ad duo milia florenorum fuit taxata. Antecessores autem sui a suffraganeis infra prouinciam consecracionem susceperunt; si idem hic fecisset, tunc ecclesia sua ita grauiter non fuisset taxata. Qui sedit annis sex, et quinto pontificatus sui anno prouinciam suam visitauit. Huius tempore soluitur interdictum per Jacobum Erlandi impositum, sub a. d. M.CC.LXXV. Item huius tempore bellum fuit inter Dacos et Noricos Skanør, et preualuerunt Daci, et ceciderunt de Noricis vltra quinque milia virorum,

---

1—3. Cui . . tempore *om.* **E**. 2. quasi *om.* **RS**, *item* eodem anno. sui **HU**; suam **RS**. *Post* mortuus est *reliqua om.* **U**. 3. bellum fuit **HE**; fuit bellum **RS**. Ørebro: *alibi locus* Houæ *dicitur et proelium ad a. 1275* (*ut in* **E**) *refertur.* 4. et fug. **RSE**; Item fug. **H**. 5. Item *om.* **HE**, *fort. recte.* 8. Margareta: *immo* Sophia *vocabatur.* 8—9. inst. Magnum fr. Lad. **RSE**. 9. Lathelaaß **H**; Ladelaas **SE**. 10. postea *addidi ex* **O**. 11. Fynnie **H**; Findlandie **O**. et *ante* Vald. *om.* **RH**. Øflandie **RS**; *ceterum in his auctorem aliquantulum errasse dicit Annerstedt in Script. R. Suec. III, p. 129 sqq.* — 12—19. Cui . . tempore *om.* **E**. 12. Thrugotus Tostani **U**. 13—14. est cons. Et **U**; et *om.* **H**. 15. intra **U** (*et* **H**[2]). 16. susceperant **U**. 16—17. si . . taxata **HU**; *hæc omnia om.* **RS**. 17. tunc **U**; nunc **H**. Qui *om.* **H**. 18. sex, *scil. 1275—80; sed re vera vix 5 annis sedit.* 19. Huius **U**; Item huius **HRS**. per (p) *codices, sed malim* propter (pp), *nam Guido demum a. 1266 interdictum imposuit.* 20. inpositum **R**. 20—p. 113,1. Item . . 1277 *om.* **U**. 21—22. Danos . . Dani **H**. 21. Schanør **H**; in Sk(Sc)anör **S**(**EO**). 22. virorum *om.* **EO**.

sub a. d. M.CC.LXXVII⁰. Item idem archiepiscopus celebrauit concilium Vedlæ in Jucia, sub a. d. M.CC.LXXIX.

D. Johannes Droos 9us.

IX. Cui successit Johannes Dross, qui sedit annis .x. Huius tempore diuisus est ducatus Jucie a regno Dacie, sub a. d. M.CC.LXXXIII. Item huius tempore illustrissimus rex Ericus Dacie dolo occiditur in Finderopp Jucie a Jacobo comite, Stigoto marscalco et eorum complicibus, sub a. d. M.CC.LXXXVI., nocte sancte Cecilie Virginis. Item huius tempore anno sequenti fugati sunt dicti Jacobus et Stigotus cum Achone Cakæ et eorum complicibus propter mortem dicti Erici regis.

D. Johannes Grand xus.

X. Cui successit Johannes Grandh Sielendensis; qui sedit annis .XIII. et fundauit in ecclesia sancti Lucij Roskyldie sex prebendas. Qui eciam sexto anno pontificatus sui per Cristoferum, ducem Sampsøe et Hallandie, in propria sua curia Lundensi captus est et Syøborgh Sielandie ductus, ex parte fratris sui Erici regis, dicti Menwit. Qui statim rediens Lundiam sacristiam sancte Lundensis ecclesie fregit, et inde, sicut Nabogodonosor in Jerusalem, omnia clenodia abduxit et omnia priuilegia et litteras fregit abscisis plumbetis et sigillis ac omnia [priuilegia et litteras] in medio chori Lundensis ecclesie comburi fecit. Qui quidem fratres, videlicet rex et

---

2. consilium **R**, *sed corr.* **R²**; conc. prouinciale in **H**, *et sic legitur in Chron. Danico 1274—1497* (concilium prouinciale in Weylæ). Vedlæ **RSE**; Vetlæ **H**; Wetle **U**; Veylæ **O**. 1279 **HUOE**; 1283 **RS**, *quod ex v. 5 irrepsit.* — 3. Dros **HS**; Droos **U**, *qui post* annis decem *reliqua omittit.* 5. Item *om.* **RS**. nobiliss. **H**. 5—6. rex D. Er. **E**. 6. Fiindorp **H**. 8. Virginis *om.* **RSE**. 9. sequente **S**. fundati(!) *edit. Barthol.* 10. Kake (*corr. ex* Kacle) **H**; Kak (*vel* Kale) **H²**. et **HR**; cum **SE**. dicti (dc̄i) **RSE**; dñi **H**. regis Erici **RSE**. — 11. Grand **UH**. Seland. **U**; Sieland. **S**; Sialand. **H**. 13. anno quarto (IV. *pro* VI.) **E**; *sed Nic. eum iam 1289 iniisse putat, et captus est 1294.* 14. Sampsø **O**; Sampsió **U**; Saxõie(!) **RSE**. Hollandie **R**. 14—15. curia sua **U**; sua *om.* **RSE**. 15. est *om.* **RS**. Siøborg **HU** (in S. **SE**); Sioburgh **O**. Selandie **UE**. 16. Menweth **U**; Menwett **H**. 17. lunꝯ **R**; Lundas **E**; Lundis *ceteri.* 18. Nabugdon. **H** (Nabuchodon. *Reg. IV, cap. 24 sq.*) Jherusalem *h. l.* **R**. clinodia **H**. 19. præuilegia **H** (*ut etiam in seqq.*). fregit (»*sønderrev*«) *om.* **RSE**. abscissis **HSE**; abcisis **R**. 20. ac **U**; et **H**. priuil. & lr̃as *hic male iterant* **HU**; *in* **RSE** *totus locus sic scribitur*: abduxit, et omnia pr. et l. in medio ch. L. comburi fecit ab(s)c. plumbetis et sigillis. 21. ecclesie **U** *solus habet, sed in Chron. Dan. 1274—1497 legitur*: in choro Lundensis ecclesie.

dux, talem consecuti sunt diuinam vlcionem tum propter captiuitatem archiepiscopi tum propter violencias ecclesie dei factas, quod vxor regis, ⟨*soror Birgeri Suecie regis*⟩, videlicet Ingeburgh, peperit ⟨*inter*⟩ .xiiii. pueros .xi. abortiuos et tres subitanea morte preuentos; dux vero quater eiectus est de regno, et octo pueri regum simul cum eo mendicabant, videlicet Birgerus rex Suecie, vxor sua Margareta, ⟨*soror Erici regis*⟩, filie sue Agnes et Katherina, dux et tres filij sui, videlicet Ericus, Otto et Valdemarus, ipse vero dux predictus ad vltimum in Falstria Nycopie pauper et egens mortuus est. Item huius tempore Hyælm edificatur, anno domini .m.cc.xc; et interdictum longo tempore durauit in Dacia propter captiuitatem archiepiscopi supradicti, et incepit a. d. m.cc.xcix. Et sequenti anno fuit annus iubileus et magna indulgencia in Roma.

D. Isarnus 11mᵍ.

XI. Cui successit Ysarnus Gallicus, qui sedit annis septem; et fuit prius legatus sedis apostolice in Dacia annis duobus et postea, factus archiepiscopus Lundensis, annis .vii. Huius tempore renouata et reformata fuerunt priuilegia ecclesie sancti Laurencij in Nyborg a rege Erico predicto Menwit, sub

---

1. consequuti **RSU**. vlc. diuinam **RSE**. 1—2. cum propter. c. **H**. 2. episcopi **R**. 3. vxor sua regis **H**. *Post* regis *addendum censui* soror Birgeri Suecie regis, *ut intellegatur, qua de causa etiam Birgeri familia ultionem diuinam passa sit.* videlicet *solus* **H**. ingebwrgh **R** (-gis **H**(?) **H²**). 4. inter (ĩtᵍ) *addidi sensu postulante.* 5. quatenus(!) **SE**. 6. regũ **RHU**; regii **SE**. 7. et vxor **SE**. soror Erici regis *addidi.* 8. K(C)atharina **HSE**. 10. Nykopie **R** (Kyckopiæ **R²**). degens **R** (*corr.* **R²B** *et edit. Barth.*); egenus **SE**. 10—11. *Verba* Item . . 1290, et *om.* **U**; *in* **E** *superius, ante narrationem de captiuitate archiepiscopi legitur*: A. D. 1290 Hielm ædificatur, *sed omissa sunt verba de interdicto.* 11. Hiælm **R²B**; Hielm **HSE**. 1290 **HÖE**; m.cc.xcix **RS** (*sed in* **S** *postea* ix *deletum est*); *item* **B**, *sed in marg.* 1295; *certe numerus* 1299 *falsus est, sed error inde ortus est, quod in horum archetypo omnia verba* 11—13 anno dñi . . incepit *omissa erant; hæc seruauit* **H** *et ex parte* **U**. 13. supradicti **H**; predicti **U**. 13—15. Et . . Roma *om.* **UE**. 14. sequente **S**. magne indulgentie **RS**. — 16. *Inscriptio in* **H**: Y(I)sarnus Gallus(!) xii. 16—19. Cui . . tempore *om.* **E**. 16. Isarnus **H²S**. 17. prius *solus* **U** *habet.* Dacia **U** (*recte, nam* fuit *hic* = moratus est); Daciã **RSH**. 18. factus est *non recte* **U**, *sed postea om.* annis vii. 19. Item huius *codd., parum recte.* ecclesie *om.* **E**. 20. Nyburg **U**. predicto Erico **SE**. Menwett **H**; Menveth **U**.

anno domini .M.CCC⁰. Item huius tempore magna ypidumia et mortalitas hominum fuit per vniuersum mundum, sub a. d. M.CCC.V. Item huius tempore predictus rex Ericus totam Sueciam vsque ad castrum Stæget hostiliter deuastauit. Et tanta fuit hyemps, quod inter omnes terras et insulas Dacie et Suecie omnes pontus per .XIIII. septimanas et vltra quasi in solidos pontes conuersi sunt. Tunc Dani primo habuerunt vsum capuciorum, sub a. d. M.CCC.VI⁰.

D. Esgerus 12mg.

XII. Cui successit Esgerus Jul, qui prius fuit episcopus Arusiensis in Jucia, et sedit annis .XI. Huius tempore Ericus, rex Dacie predictus, misit marscalcum suum Hermannum de Jucia cum expedicione magna versus Stralswnd, videlicet octoginta liburnos cum infinitis alijs nauibus et septem milibus armatorum excepto vulgo; et obsedit ciuitatem in profesto

---

1. M.CCC.: *rectius esset* M.CCC.IIJ., *et fieri potest, ut litteræ* IIJ *propter sequentes similes* Itę *interierint. Ad hanc rem pertinent, quæ in cod.* **R** *in superiore parte folii 108ᵛ (tanquam 'probatio penne', ut opinor) scripta sunt*: Littere et libertates Erici Regis, date Ysarno archiepiscopo post captiuitatem Johannis Grand archiepiscopi. Super quibus sunt littere dupplate eiusdem tenoris; aliam habet archiepiscopus. Et in hiis litteris est mencio et pactum de terra Bordhñholm(!) et ı͗ı͗ hærit in Skanea, que semper fedñt (ɔ: cedent) ecclesie Lundensi. *Ceterum cfr. Repert. Erslev. n. 768 sub 4. April 1303.* 1—3. Item . . 1305 *om.* **U**. 1. epidimia **H**; epidemia **SE**. 2. hominum *om.* **H**. 3—4. Item . . Et *om.* **U**. 3. predictus *solus* **H**. 4. Stægæt **E**; Stegit(h) **H(O)**. vastauit **E**. 5. tantꝰ (*pro* tanta) **R**. hyems **HSE**; hiems **R**. terras *om.* **E**. 6. omnes pontus **RU** (*quod verum esse credo, licet nusquam alibi, quod sciam, eiusmodi pluralis* (*ut ne* ponti *quidem*) *inueniatur; auctor sibi hanc formam fingere permisit, ut haberet, quod sequenti* pontes *responderet, ideoque* omnia maria *dicere noluit*); omnis pontus **H**; *itemque* **S** *initio, quod postea male in* (= **EO**) omnes portus *mutatum est.* 7. sunt conuersi **H**; sunt *om.* **RSEO**. et tunc **O**. Dacij primum **H**. *In chron. Danico 1274—1497 legitur*: Eodem tempore (*i. e. sub anno 1308*) Dani primum ceperunt habere vsum capiciorum, dict. Kappe Hette, quod non solum caput tegebant, sed et pectus capiebant. — 9. Juel **U**. fuit **HU**; erat **RS**. 10. Ar(h)usiensis **HU**; Arusie **RS**. et sedit **UO**; Sedit **H**; sedens **RS**. annis .XI. *codices non recte; iniit enim a. 1309 vel potius 1310, et ex ultimis huius capitis verbis apparet, annum 1323 ad eius tempus referendum esse; mortuus esse videtur a. 1325; ergo* .XVI. *scribendum videtur aut saltem* XV. 12. Stralsund **HUSE**; Stralæswndh **O**. 13. *malim* liburnis. cum multis a. n. **RSE**. 14. in festo **O**.

Walburgis Virginis et deuastauit omnes regiones circumquaque et totam terram Rugie vsque ad festum beati Martini anni eiusdem, sub a. d. M.CCC.XV. Item idem archiepiscopus duos reges Danorum simul in ecclesia Wortinborg, videlicet Cristoferum et Ericum filium eius, consecrauit; et sequenti die idem rex omnia iuramenta fidelitatis, que predicto archiepiscopo Lundensi et ecclesie sue fecerat, rupit, et ipsum archiepiscopum et suos mortaliter diffidauit, sub a. d. M.CCC.XXII. Item huius tempore idem rex anno suo quarto decimam omnium bonorum notabilium in Dacia recepit.

XIII. Cui successit Carolus, prius prepositus Lundensis; qui sedit annis nouem. Huius tempore liberata fuit Scania ab Holsatis, et idem Carolus, consilio Scaniensium fretus, regem Magnum Suecie in Scaniam, Hallandiam et Blekingiam potenter introduxit, sub a. d. M.CCC.XXVI. Item ad duos annos

D. Carolus 13mo.

---

1. Valb. **HUE**. circumq. reg. **E**. 2. Rygiæ **H**; Rye **U**. 2—3. eiusdem anni **E**. 3. Item huius tempore idem a. **U**. 4. Vordinborgę **H**; Vorinburgę **O**; Wortingborgh **E**; Vordingburg **U**. Cristoforum *hic et in seqq.* **U**. 7. Lundensi *om.* **SEO**. 8. mortaliter *om.* **ES**. 10. nōbilium **O**, *i. e.* notabilium, *et hoc mihi quidem melius videtur quam* nobilium, *quod ceteri codd. præbent; nescio enim, an* bona nobilia *dici omnino non possit.* recepit **HURO**; intercepit **SE**. *In chron. Danico 1274—1497 legitur*: idem rex anno regni sui quarto decimam omnium bonorum s u o r u m nobilium in Dania recepit. *In* **E** *post* 1315 (*in v. 3*) *legitur*: A. D. 1317. idem rex (*i. e. ergo Ericus Menwet*) decimam omnium bonorum nobilium in Dacia intercepit; *quæ ex his, quæ v. 8—10 continentur, orta et ad annum falsum relata esse elucet. Omnino hoc loco in codd. turbæ obortæ sunt; nam* **HU**, *quos sequendos esse iudico, a v. 11 Caroli archiepiscopatum incipiunt, et ex iis, quæ v. 15—p. 116, 9 leguntur, intellegitur, auctorem Esgeri mortem ad initium anni 1324 rettulisse. Sed in* **RS** *hæc eadem ad Esgeri archiepiscopatum post v. 10* recepit *referuntur, et prima verba ab eo, qui hæc transposuit, scilicet quia Esgerum etiam post annum 1324 vixisse sciebat vel certe putabat, satis inscite ita mutata sunt, ut intellegi vix possint; scripsit enim*: Item ad duos annos (??) eiusdem tempore, videlicet sub anno dñi 1323, expulsus fuit *etc.* — 11. Karolus, primus **R** (*paulo post* Karulus) **S**; prius *om.* **O**; primus *initio habuerat etiam* **H**. 12. fit (*ex* fu^{t}) **H**. Schania **HR**, *ut fere semper*. 13. concilio **O**. Scaniensi **O**; Scanensium **US**^{2}. 14. regem M. Suecum **H**; Sveciæ regem M. **SE**. et *om.* **R**. Blekingiam **O** (Blech. **H**; Bleg. **U**); Blegund(iam) **R**; Blegindiam **SE** (*item fere infra variatur*). 15. potenter **HUO**; *om.* **RSE**. sub *om.* **RS**. 1326 *error est; immo 1332*.

ante, eiusdem tempore, videlicet sub a. d. M.CCC.XXIIJI., expulsus fuit predictus Cristoferus rex et filij eius de Dacia, et regnabant pro eo crudelissimi domini, comites Holsacie, multis annis, videlicet Johannes in Scania, Hallandia, Blekingia, Selandia et Lalandia, Gerardus in Feonia, Noriucia et toto ducatu Jucie cum omnibus insulis earundem. Qui quidem comites et eorum seruitores omnem substanciam, omnia clenodia et omne, quod pulcrum visu erat in regno, ad partes exteras abduxerunt.

D. Petrus 14m9.

XIV. Cui successit Petrus, qui sedit annis .XXI. Huius tempore, sub a. d. M.CCC.XL., Valdemarus quartus, filius Cristoferi, rediens ab exilio, habitis nupcijs suis in Synderborg Alsye cum sorore Heylewich Valdemari ducis Jucie, intrauit Daciam circa pentecosten. Qui multo tempore viriliter debellando omnes Holsatos, Alemannos, Suecos et quoscunque alios extraneos de omnibus castris ⟨*et*⟩ municionibus a mari † Adriatico vsque ad terminos Suecie eiecit a regno. Item huius tempore idem Valdemarus, rex Dacie, hyemauit in Prycia; et sic directo tramite iuit ad terram sanctam et factus fuit miles per ducem Ericnm Saxonie in Sepulcro Domini die beate

---

1. ante eiusdem tempus **U**, *sed sic Barthol. errore scripturam mutasse credo.* 1324 **HUO**; 1323 **RSE**, *utrumque falso; factum est 1326.* 2. filii eius **RO**; filii sui **H**; filij **U**; filius eius **SE**. 3. domini *om.* **O**. comites **HUOE** (*et* **S** *ex corr.*); comes **RS**; comite **S**². 5. Sellandia **R**; Sielandia **HS**; Syalandia **O**. Fyonia **RO**; Fionia **SE**. 5—6. et per totum ducatum **RSE**. 6. eorundem **RS** (*corr. Barthol.*). 7. et eorum seruitores **HU**; eorumque s. **O**; et eorum complices et seruitores **RSE**; cum complicibus suis et famulis *dicit Chron. Danicum 1274—1497.* 8. pulchrum **H** (*non* **H**²) **UE**. erat visu **HO** *et idem Chron. Dan.* in regno *om.* **E**. — 10. *Inscriptio in* **H**: Petrus Johannis F. XV. 11. M.CCC.IX (! *scil. pro* M.CCC.lx, *et hoc rursus pro* . . xl) **R**. 12. Sonderborge **H**; Suuinburge (!) **U**. Alsiæ **H**; *om.* **RS**. 13. cum Heelevige sorore **E**; cum Helvige sorore **U**; cum Heluige sorore **R**, *in quo* l *etiam ut* d *legi potuit*; cum Hedvige sorore **S**. 14. vltĩo (*pro* multo) **R**; multo tempore *om.* **SEO**. 15. extraneos alios **U**; alios transiens (!) **R**; alios *solum* **SE**. 16. et *uddidi*; arcibus et *add.* **O**. munitioribus **SH**² (*sed correctum vid. in* **H**). ad'atico **R** (= Adriatico **HUO**), *mire sane ac sine dubio corrupte; ideo om.* **SE**; *scribendum credo* arctico, *i. e.* boreali, *Nordsøen.* 17. eiecit e regno **HSE**; a (= **RO**) regno eiecit **U**. 18. Prutia **U**; Pruzia **H**; Prussia **O**. sic *om.* **RSE**. 20. Ericum ducem **SE**. in die **U**.

Marie Magdalene, sub a. d. M.CCC.XLV. Item huius tempore Magnus, Suecie, Noruegie et Scanie rex, intrauit Ruciam cum exercitu et apparatu magno et deuicit castrum Pikkenzart, in quo captiuauit regem Rutenorum cum quingentis hominibus promiscui sexus, sub a. d. M.CCC.XL octauo. Item huius tempore fuit vniuersalis ypidumia per totum mundum, et annus iubileus impositus per Clementem papam et magna indulgencia in Roma, sub a. d. M.CCC.L.

D. Jacobus Nicolai 15mo.

XV. Cui successit Jacobus Nicolai, qui sedit annis sex. Et quarto anno pontificatus sui captus est Aosie cum omnibus suis in dolo a rege Suecie Erico, sub a. d. M.CCC.LIX. Ob cuius archiepiscopi captiuitatem tanta infelicitas subsecuta est, quod post modicum temporis ipse rex, vxor sua Beatrix, primogenitus suus et omnes consiliarij sui interierunt, et pater suus Magnus, rex Suecie, captus est, et totum regnum Suecie deductum est ad manus exterorum. Item huius tempore Valdemarus quartus predictus Scaniam manu valida intrauit, et castrum Helsingburgh in profesto sancti Kanuti regis et martyris obsedit, et Scaniam totam, Hallandiam et Blekingiam cum castris et municionibus suis obtinuit, et regem Magnum

---

1—8. Item *etc.* 1350: *hanc ultimam capitis partem om.* **UO**. 2. Magnus, rex Su. N. et Sc. **H**, *sed in nota marginali* Magnus Smech, rex *etc.*, *et sic in textu* **H**^{2}. et *ante* Schanie *om.* **RS**. Russiam **HE**; Ruſiam **R**^{2}. 3. deuicit **HSE**; diuisit **R**. Pikkenzart **SE** (*i. e. Finnice* Pekensaari, *hodie Schlüsselburg, vid. Annerstedt*); Pukkenzart (*non* -ait, *ut est in edit. Barthol.*) **R**; Pukkenzant **R**^{2}; Packenzart **H**. 4. Rutenorum **H**; rucenorum, *ut vid.,* **R**; Ruanorum **R**^{2}**B**; Rucinorum **S** (*et ed. Barth.*); Russorum **E**. 6. vniuersale **H** (*non* **H**^{2}, *pro* vniuersalę). epidimia **H**; epidemia **H**^{2}**SE**. — 9—16. *om.* **O**. 9. Nicholai **U**; *item infra.* 10. quarto a. s. p. **H**; q. p. s. anno **RS**; anno p. s. quarto, Februarij die IV. **E**. aosæ, *ut vid.*, **R**; Auosie(?) **U**; Aahusie **SE**. 11. de rege **R**. 12. archiep. *om.* **SE**. subsequuta *omnes præter* **H**. 13. quod **RUH**; ut **SE**. 14. consiliarii sui meliores **H** *solus.* interierint **E**. 15. *verba* captus . . Suecie *soli habent* **HU** (**U** *tamen* est *om.*). 16. deductus est **RS** (deductus sit **E**). 17. predictus *om.* **E**. 18. Helsin(g)borg **H**(**SE**). 19. totam Scaniam **H**. et *ante* Bl. *om.* **RSE**. Bleching. **H**; Bleging. **U**; Ble(g)kindiam (**E**)**S**; Blegund. **R**. 20. castris, arcibus et m. **O**.

de finibus huiusmodi expulit; ac eodem tempore fuit magna mortalitas in Dacia anno domini 1361.

D. Nicolaus 16tis.

XVI. Cui successit Nicolaus, qui sedit annis .XVIII. Huius tempore rex Magnus Suecie in medio regni sui iuxta Øneköpinge circa mediam Quadragesimam a nepote suo Alberto in dolo captus est, sub a. d. M.CCC.LXIIII. Item huius tempore predictus Valdemarus quartus tempore Vrbani pape quinti curiam Romanam cum solenni apparatu visitauit, sub a. d. M.CCC.LXIIII. Item huius tempore Vrbanus papa predictus cum tota curia sua de Auinione versus Romam discessit, sub a. d. M.CCC.LXVI⁰. Item eodem anno nundine Skanöör in tantum desolate erant, exceptis duabus boder de Steethin, quod vnus quidem mercator non comparuit in eisdem.

---

1. huiusmodi **HU**; illis **RSEO**. expulit: *hoc ad annum* '1350 vel 1356 vel circa' *refert* **O**, *alii ad 1360.* ac **HU**; et **RSE**. 2. a. d. 1361 **H** (1362 **H**²); *ad* a. d. 1361 *hæc refert* **E**; *anni numerum om.* **RSU**. — 3. *Inscriptio in* **H**: Nicolaus Johannis F. XVII. qui sedit annis 18: *hæc scilicet ipse Nicolaus scribere non potuit; sed quæ deinde sequuntur usque ad v. 13 nihil obstat quominus eum scripsisse putemus, cum anno demum 1379 mortuus sit. E contrario manifestum est, ultimam partem capitis alii auctori deberi, qui longe aliter atque ipse Nic. de Valdemaro iudicauerit, siue is ipse Tuuo archiepiscopus fuit, siue alius, cui Tuuo scribendi opus mandauit. Hic deinde omnia usque ad annum 1468 (vel 1472) scripsisse videtur.* 4—6. Huius . . 1364 *om.* **UO**. 4. rex S. M. **SE**. 5. Ønekøbinge **R**; Eneköbing **SE**. med. 40ã anno **H** (anni **H**²; *scil. hoc verbum ex seqq. litteris* a ne- *ortum est*); *in marg.* **H** *est nota*: Albertus rex Sueciæ). 6. 1363 **SE**; *sed verum est* 1365; *tamen iam 1364 Alb. rex declaratus erat.* 6—7. tempore huius Vald. (*om.* predictus) **U**. 7. quinti *recte* **UO**; quarti (*vel* 4ti) **HRSE**. 8. visitat (*pro* visitat) **SE**. 9—11. *om.* **OE**. 9. tempore huius **U**. Urb. quartus (*vel* 4.) pred. **RS**. 10. *ad* Auinione *supra versum in* **R** *nota fere deleta fuit adscripta,* in franchia, *ni fallor; in marg. eadem manus scripsit*: ciuitas in franchia. decessit **US**². 11. *rectius* 1367. Skanör **U**; Scanör **O**; Schanör **H**, *in cuius marg. nota est Danica*; Schanör flód aff (?), *quam in textum, parenthesi inclusam, post* desol. erant *recepit* **H**²; in Skanör **SE**. in tantum **RUOH** (*sed* **H** *corr. ex* interim, *ut infra p. 119, 3*); iterum (*pro* ītm̄ = in tantum) **ES**. 12. des. sūt. **O**. duobus **RS**. bodis (?) **U**; bodhř **O**. Stettin **U**; Stetin **H**; Stetim **O**. quod *solus* **U** *habet* (*in* **B** *marg. et in edit. add. Barthol.*). 13. de eisdem (*vel* iisdem) **SE**; *om.* **O**.

Huius autem Valdemari quarti tempore omnis tradicio seniorum, leges paterne, tota libertas ecclesie Daciane abolite sunt; militarium, mercatorum et rusticorum quies in tantum abrogata erat, quod non erat tempus in toto regno comedendi, quiescendi aut dormiendi, quin ad labores per officiales et aduocatos eius excitarentur sub obtentu regis gratie, recuperacione vite ac bonorum omnium dilapidacione. Qui tamen rex ob sua demerita diuina vlcione vrgente se ipsum a regno expulit, nemine persequente, sub a. d. M.CCC.LXVIII. in Cena Domini. Huius eciam tempore Valdemarus rex prefatus violenter accepit sigillum capituli Lundensis et eiusdem domini Nicolai archiepiscopi et sigillauit certas litteras eisdem inuitis contra libertatem ecclesie.

XVII. Cui successit dominus M a g n u s, Feonie oriundus; et sedit annis octo, et anno domini .M.CCC.XC, sexto Nonas

D. Magnus 17[9].

1. Cuius (!) **HU**. 2. seniorum **RUO**, *item* **H** (*sed corr. ex* sõniorum) *et* **S** (*sed corr. ex* seruorum; *et sic in* **R** *legi potuit*). et leges **O**. paterne **RUO**, *item* **H** (*sed corr. ex* prime); patriæ **H²S**. et (*pro* tota) **O**. Dacie **RS**. 4. abrogata est (*pro* cẽ) **U**; abrogata erant **R²B**. quod non erat **UO** (*sed in* **O** *supra deletum* erat *scriptum est* daretur); quod non **RH**; vt non **S**. 5. aut *om*. **RSU**. dorm. erat **RH**; dorm. esset **S**. quin **UOH²S**; qui (*pro* quĩ) **RH**, *sed corr. ed: Barthol.* (*cum* **R²B**). laborem **U**. 6. eius *solus* **O** *habet*. ex^b ci-tantur (*i. e.* exercitantur, *pro* excita'ntur) **R**. regie **S**. recupacione *codices fere omnes, corrupte, ut opinor; equidem non intellego, quomodo hoc verbum ad sensum, qui hic requiritur, deflecti potuerit, nec quidquam huiusmodi apud Ducangium repperi; expectabam* depriuacione; *in* **S** *ad sensum apte scribitur* amissione, *sed hoc Stephanii coniecturæ deberi credo*. 7. et bonorum **H**. tamen *om*. **O**. 8 sua *solus* **U** *habet*. vlcione diuina **URS**. 8—9. se . . expulit *ceteri*; fugit seu exulauit diu de regno *licenter* **O**. 9. prosequente **U** (*et edit. Barth., non* **R**). 10—13. Huius . . ecclesie *om*. **O**. *Pro v. 1—13* **E** *hæc sola habet*: A. D. 1368 in cena domini W. rex se ipsum a regno expulit nemine persequente. 10. prefatus *solus* **H**. 11. accepit violenter **RS**. eiusdem *om*. **RS**. 12. certas **RSUH**, *sed in* **H** *corr. ex* cunctas. eisdem **U**; eis **RH**; iis **S**. — 14. *Inscriptio in* **H²**: Magnus Nicolai F. Fionius .XIIX. *In summo margine codicis* **H** *fuit hæc nota postea deleta*: ⟨*Nota*⟩ nullam fieri in hoc Magno Nicolao (! *pro* nec Olai ⟨nec⟩) Margaretæ mencionem, quæ bellum gessit cum Alberto, Suecie rege, hoc sedente. — *V. 14—p. 120, 8 om.* **O**; *v. p. 120, 4—p. 120, 8 om.* **E**. 14. Feonie **HU**; Fione **R**; e Fionia **SE**. 15. octo (*vel* 8) *codd. praue; scribd. erat* XI *aut certe* X, *et fort. ex hoc num.* 8 *ortus est*. Nonarum **SE**; nonis **H**.

Marcij, cecidit de clausura castri Aosiensis, vulgariter dicta Smecken, et mortuus est et Lundiam translatus et ibidem sepultus.

D. Petrus 18^{9}.

XVIII. Cui successit dominus Petrus; qui sedit quasi vno anno et obijt in Helsingburgh ipso die beati Siluestri anno domini .M.CCC.XC^mo^ primo.

D. Jacobus 19^{9}.

XIX. Cui successit dominus Jacobus Gerardi, qui sedit annis .XIX. Huius tempore, anno domini M.CD. sexto, crastino beatorum Crispini et Crispiniani martyrum, dominus Ericus, Dacie Suecie Noruegie Slauorum Gottorumque rex et dux Pomeranie, celebrauit nupcias suas in curia Lundensi cum regina Philippa, filia regis Anglie. Item a. d. M.CD.X. obijt Lundie idem dominus archiepiscopus Jacobus .XVIII. die mensis Aprilis. Item idem dominus Jacobus archiepiscopus in testamento suo multa clenodia argentea successori suo archiepiscopo dimisit; et tamen diu apud ecclesiam non manserunt.

D. Petrus Krwse 20^{m9}.

XX. Cui successit dominus Petrus Kruse, qui sedit annis .VIII. Hic in principio pontificatus sui accepit omnia

---

1. de clausura *hic codd.*, de ponticulo versatili *alio loco Hamsfortius, rem explicans.* c. Auosiensis **U**; Aosiensis castri **RSE**. 2. *verba* et mortuus est *post* cecidit (*in v. 1*) *inepte habent* **RS** (*non* **E**). 2—3. et lundę transl. e. i. sepultus **HU**; et Lundis sepultus est **RSE**. — 5. anno vno **HRS**. in castro Hels. **H²**. Helsingborgę **H**; Helsingborg **RS**. ipso *solus* **U** *habet.* beati S. **U**; sancti S. **HRS**. Sylvestri **HS**. — 7—8. qui sedit **HU**; et sedit **RS**. 8—12. Huius . . Anglie *om.* **U**. 9. in crastino **O**. beatorum *om.* **O**. Crispini **HO**; Crispi **RSE**. Crispiani **R** (*sed corr.* **R²B** *et edit. Barth.*). 10. Suecie *errore typ. excidit in edit. Barth.* Sclauorum Gothorumque **O**(**E**). 11. Pomeranie **HE**; Pomeranensis **O**; Pomarensis **RS**. *ante* curia *in* **O** *s. v. add.* episcopali. 12. Phillippa **R**. *Ad v. 10—12 in* **H** *adscripta est nota marginalis, quam* **H²** *in fine capitis in textum recepit*: Hic Ericus [rex cuius fit mentio cum Philippa regina (*hæc add.* **H²**)] nepos erat Margaretæ reginæ, a nobilitate postea pulsus e regno. 12—17. Item . . manserunt *om.* **OE**. 12. M.CD. **R** (*sed corr. in* **R²B** *et edit. Barth.*). 13. archiep. dñs Jacobus **H**; Jac. *om.* **RS**. .XVII. die **S²**. 14. dominus idem **U**. archiep. *om.* **HRS**. 15. in suo test. **U**; in test. suo *om.* **S**. suo successori **U**. 16. archiepō *om.* **RSU**. — 18. *Inscriptio in* **H²**: Petrus Crusa XXI; *de hoc archiepiscopo nihil habet* **E**; *in* **O** *narratio licentius est mutata.* et sedit **HRS**. 19. sui pont. **U**.

vasa argentea sancte sedis Lundensis vna cum pontificalibus et preciosa mitra et baculo pastorali; que fecit abduci de Scania nauigio, et omnia ista fuerunt negligenter missa et deportata per piratas ad ciuitatem Kiil; et ista amissa extenderunt se ad multa milia marcarum Lubecensium.

D. Petrus Lycke 21^{m9}.

XXI. Cui successit, anno domini M.CD.XVIII., die beati Ambrosij, qui occurrebat feria secunda post dominicam Quasimodogeniti, dominus Petrus Lycke, protunc episcopus Ripensis, postulatus in archiepiscopum Lundensem. Qui sedit annis .XVIII., et auxilio et subsidio plebanorum et ecclesiarum parrochialium tocius Lundensis dyocesis liberauit castrum Æleholm cum suis attinenciis a domino Absolone Petri, milite de Hertløff, pro mille marcis argenti in sterlingis albis. Quod castrum cum suis attinenciis dominus Jacobus Gerardi prius impignorauit pro eadem summa. Huius tempore guerre magne fuerunt inter Dacos et Holsatos. Hic sepultus est in capella noua beate Marie Virginis in ecclesia Lundensi.

D. Johannes Laxman 22^{9}.

XXII. Cui successit ⟨*dominus*⟩ Johannes Laxman, prius decanus ecclesie Lundensis, qui sedit annis .VII. Huius tempore Ericus, rex Dacie Suecie Noruegie etc., cessit regnis et intrauit Gotlandiam, ibi ad certos annos manendo, et

---

3. missa **H**; amissa **RSU**. 4. Kijll **UH**. et ista amissa **HU**; que **RS**. extenderunt **U** *et corr.* **B** (*et edit. Barth.*); extendunt **HRS**. 5. Lybic. **R**; Lybec. **S**. — 6. *Inscriptio in* **H**^{2}: Petrus Locca XXII; *de hoc nihil habent* **EO**. 6—10. **U** *verba sic ordinata et scripta exhibet*: Cui s. dominus P. L., protunc ep. Rip., postulatus in arch. Lundensem. Qui sedit annis 18 et postulatus est a. d. 1418. in die b. A., que occ. f. 2^a post d. Q. Ipse omni auxilio *etc.* 6. M.CD.VIII. **R** (*sed corr. in* **R**^{2}**B** *et edit. Barth.*). 7. secunda feria **RS**; feria sexta **H** *praue*. 9. Lundensem *om.* **RS**. 10. XXIII **S**, *sed corr. in* XVIII, *quod habet* **S**^{2}. 11. prochialiũ **R**; paroch. **HU**(?)**S**. tocius *om.* **RS**. diocesis L. **H**; L. diœcesis **U**(?)**S**. 12. Elleholm **HUS**. a **HU**; de **RS**. Absalone **S**. 13. Herdløff **U**; Herløff **HS**. argenteis(?) **U**. et in sterl. **H**. 15. inpignorauerat **H** (*sed corr. ex* -uit). 15—16. Huius . . Holsatos *om.* **U**. 16. Holzatos **H**. 17. beate *om.* **U**. — 18. *Inscriptio in* **H**^{2}: Johannes Laxmanus XXIII. dominus *addidi*. Laxmand **U**. 19. prius **HU**; primus **RS**. ecclesie *om.* **HRS**. 19—21. Huius . . manendo et *om.* **U**. 20. etc. *om.* **RSE** (*sed* et *ante* Norueg. *add.* **SE**). 21. ad certos † annos **H**, *addito in marg.* † octo, *unde* **H**^{2} *in textu*: ad certos, octo scilicet, annos; *ceterum* octo (8) *hic quoque, ut supra (p. 119, 15), ex* x *ortum videtur*.

dominus Cristoferus, dux Bauarie, eligitur in regem Dacie, Suecie et Noruegie; quem idem dominus Johannes Laxman in regem Dacie Ripis coronauit, sub a. d. .M.CD.XLIII., die Circumcisionis Domini. Et eodem anno, ipso die Ascensionis Domini, idem dominus Johannes Laxman in Flyginge mortuus est et Lundie sepultus in noua capella beate Marie Virginis. Idem eciam dictus Johannes Laxman fundauit in ecclesia beati Laurencij antiphonam de beata Virgine Maria post vesperas cantandam, videlicet 'Inuiolata' etc.

D. Tuo 23⁹.

XXIII. Cui successit reuerendissimus pater dominus Tuuo, prius in ecclesia Lundensi archidiaconus, in artibus magister et sacre theologie doctor, Wiburgis in Noriucia oriundus, anno domini .M.CD.XLIII., septima die Junij. Huius tempore Cristoferus, Dacie Suecie Noruegieque rex, in castro Helsingburg obijt, circa festum Trium Regum, anno Domini .M.CD.XL. octauo, et sepultus est Roschildie. Et eodem anno, in profesto beati Michaelis archangeli, dominus Christiernus, comes in Oldenborg et Delmenhorst, in regem Dacie in placito generali

---

1. Cristofforus *hic et infra* **R**. regem *om.* **H²**. Dacie *om.* **U** (?). 2. et *om.* **R**. idem *om.* **E**. Joh. *om.* **H**. 3. Dacie *om.* **RS**. dom. nostri **H²**. MCDXL. tercio die **RS**; *inde* coronauit, tercio die C. D. **E**, *hoc ad a. 1440 referens.* 4. Et *om.* **S**. die *om. edit. Barth.* 5. Fliginge **HRS**. 6. et Lundie (*vel* Lundis) sepultus **UH²**; et Lundis sepultus est **H**, *sed pro* est *deleto scriptum est* scilicet; et sep. est **RS**. 7—9. Idem . . etc. **U**; Huius autem (archiepiscopi *add.* **H**) tempore fundatur in eccl. Lundensi antiphona de beata Virgine post vesperas **HRS**, *ita tamen, ut post* antiphona *in* **R** Inuiolata, *in* **S** Immaculata *inseratur, in* **H** *vero* Inuiolata etc. *post* vesperas. *Ego nec in Missali nec in Breuiario Lundensi hanc antiphonam inuenire potui; sed vid. S. R. D. VII, p. 161, 30 sqq. et P. D. Steidl: »Vor Frues Sange (Kbhvn. 1918) p. 147 sq.* — 10. *Inscriptio in* **H²**: Tuo Vibergius XXIV. reuer. pater *om.* **HRS**. Two **U**; Tuo **HRS**. 11. in e. L. arch. **U**; archid. Lundensis **HRS**. 12. et s. theologie **HRS**; in theologia **U**. Viburgis **U**; Vibergi(s) **H**. 13—16. Huius . . Roschildie. Et eodem *om.* **U**. 14. Noruegieque **RSE**; et Noruegie **H**. in castro *om.* **H**. Helsinborgę **H**. 16. et sep. est R. *om.* **RSE**; *in* **H** *ante* a. d. 1448 *leguntur.* Et eodem anno **HR**; Eodem anno **SE**; Anno dñi .M CCC.XLVIII (!) **U**, *si Barthol. recte scripsit.* 17. Micaelis **R**. Cristiernus **R**; Christianus **H** (**H³**, *sed in* **H** *corr. in* Christiernus, *quod semper scribam*). 18. Oldenborgę **H**; Oldenburg **U**; Oldingborg **E**; Aldenburg **O**. in parlamento gen. **O**.

Lundensi eligitur et in monte Treleyebardzhöy confirmatur; et idem dominus archiepiscopus dicto domino Christierno vexillum regni tradidit; et sequenti anno circa festum beatorum Symonis et Jude apostolorum in ecclesia Haffnensi in regem Dacie coronauit, ipsi insignia regalia conferendo. Item huius archiepiscopi tempore, anno domini M.CD.XLIX, in die beati Olaui, Wisby et Gotlandiam Daci obtinuerunt a Suecis, quam ciuitatem et terram Sueci minus iuste occupauerunt. Item huius archiepiscopi tempore, anno domini .M.CD.LII., Karulus, rex Suecie, modicum ante Carnispriuium Scaniam cum multis milibus hominum manu hostili fraudulenter intrauit et magnam partem Scanie combussit; et quasi omnia bona sedis archiepiscopalis incinerauit, et curias archiepiscopales Helsingburgh, Borgeby, Werpinge et Gelltofftæ apud Auosiam totaliter combussit, ita quod nichil remansit; et feria quinta ante Carnispriuium ciuitatem Lundensem obsedit et magnam eius partem combussit. Sed predictus dominus archiepiscopus Tuuo cum suis familiaribus ac aliis sibi adherentibus ecclesiam Lundensem ac curiam archiepisco-

---

1. Lundensi **RSE**; Lundis **HUO**. Trælæyæbardzhöy **O**; Treleyebaardzhöy **H**; Treleyebantzhöy **H**^{2}; Treleyebardhöy **U**; Treloyeborg **RSE**. *Post* confirmatur *in marg.* **H** *additur*: Eodem fere tempore Carolus quoque in regem Suecie eligitur, *quam notam* **H**^{2} *in textum recepit, inserto* Canuti *post* Carolus. 2. dominus (dño9) **HRS**; dictus (d^{c}t9) **U** (et Tuo arch. L. **E**). Cristerno **U**. 3. vexillum r. tradidit: *de hac re vid. A. D. Jørgensen in Annalibus, q. v. »Hist. Tidskrift«, ser. VI, tom. I, p. 161.* sequenti *codd. omnes*; eodem *errore ex* **R** *attulit Barth.* 4. beatorum *et* apostolorum *solus habet* **U**. Simonis **SEH**. Hafnensi **U**; Ha(f)fniensi **HSE**. 5. Dacie *om.* **RSE**. 9ferendo **HURS**^{2}**O**; offerendo **SE**. 6—8. Item . . occupauerunt *om.* **U**. 7. Dani **E**. 8. minus iuste **RSE**; prius **H** (*corr. ex* antea, *ut vid.*). occupauerant **HSE** (*et ex corr.* **B** *et edit. Barth., non* **RR**^{2}; *etiam* **S** -unt *habuerat*). *In* **H** *hic additur nota marg., quam* **H**^{2} *in textum recepit*: Hoc tempore rediit in Pomeraniam Ericus, Margaretæ ex sorore nepos. 9 archiepiscopi *om.* **RS**. 11. hostili manu **U**. 14. Helsingborg(h) **RSE**(**H**) *solita variatione, quam non amplius commemoro.* Borby **RSE**. Gieltoffte **U**; Galtoftæ **O**. 15. apud Auosiam *addit solus* **U**. totaliter *om.* **U**. ita q. n. remansit *om.* **RSEO**. 16—17. et . . combussit **HUO**; *om.* **RSE**. 17. partem eius **H**. 17—p. 124, 12. *Pleniorem hanc narrationis formam soli exhibent* **UH**, *quorum discrepantias primum indicabo.* 17—18. Sed . . Tuuo **U**; Sed idem archiepiscopus **H**. 18. ac **U**; et **H**. 19. sibi adherentibus *om.* **H**. eccl. L. ac c. a. **U**; ecclesiam et curiam Lundensem **H**.

palem manu armata viriliter defendit, rege Karulo per noctem in Vpagre moram trahente. Qui mane surgens Dalby intrauit, vbi plures Scanienses inermes immaniter interfecit, et sic ad Sueciam redeundo celeriori via per prouincias Gersherret et Witlandzherret properauit maiorem ipsarum partem comburens. Sed vbi vidit resistenciam, vt apud curiam principalem Weetsköfflæ, celerius fugit; quia ibi vna nobilis domina vnico iaculo vnius bombarde ipsum Karulum regem cum suo toto exercitu fugauit, et sic curiam suam viriliter defendit. Item familiares eiusdem domini archiepiscopi multos de comitatu eiusdem regis Karuli apud ciuitatem Lundensem captiuauerunt eo tempore, quo idem rex Karulus iacuit in Dalby. Item predictus dominus archiepiscopus contulit duos canonicatus et prebendas in ecclesia Roskyldensi, quorum collaciones deuolute fuerunt ad ipsum propter lapsum temporis. Item huius tempore Christiernus, rex Dacie, obtinuit castrum Æluesborg, die apostolorum Petri et Pauli anno domini .M.CD.LV.; et post

1. viriliter *om.* **H**. 1—2. per n. in Apager moram tr. **U**; moram per n. in Vpagre (*vel potius* Vpager) tr. **H**. 2. surgens D. intrauit **U**; surgit, intrauit D. **H**. 5. Wittlandh. **U**; Willandzh. **H**. properauit m. i. p. comburens **U**; quasi totaliter combussit **H**. 6. vt apud **H**; videlicet (viȝ.) apud **U**. 6. principalem *om.* **H**. Vetschöffle **H**. 7. quia (= nam) **H**; quod **U**. *post* domina *in parenthesi habet* **H**: Fru Holmegard, *scilicet ex nota marginali*. 8. bumbardæ **H**. 10. domini *om.* **H**. 11. eiusdem regis **H**; domini **U**. 12. eo *om.* **H**. idem *om.* **U**. *Præterea in* **H** *semper* Carolus *scribitur*. *In breuius contracta hæc habent* **RSE**: Sed dom. arch. (Tuo *add.* **E**) cum concapitularibus et aliis eccl. et cur. L. manu armata defendit, rege Karulo moram p. n. in Opagre (*vel* Opager) trahente (trahente in Opager **E**). Qui mane surgens intrauit D., et sic ad S. redeundo Gerssherrit (**SE**: Giersherrit) quasi totaliter combussit. (*Deinde omittuntur sequentia*: Sed vbi . . defendit). Item familiares dom. archiepi multos de com. regis K. apud c. L. capt. tempore, quo rex K. iacuit in D. **O** *hæc habet*: Sed archiep. cum suis eccl. et cur. L. manu armata defendit. Cuius etiam famuli multos de com. Karoli [scil. mille] captiuauerunt tempore, quo idem rex iacuit in D. Sicque Karolus rediit in Sueciam, et in redeundo Gerherrit et Villandzherrit quasi totaliter combussit. 12—15. Item . . temporis *om.* **EO**. 12—13. Item predictus **U**; Item idem **H**; Item **R**; Idem (*corr. ex* Item) **S**. 13. dominus *om.* **U**. duos *om.* **RS**. 15. fuerunt **HU**; erant **RS**. 15—p. 125, 10. Item . . consensu *om.* **U**. 16. Elvesborg **SE**; Eluisborg(h) **HO**. 17. domini nostri **H**².

modicum Scanienses edificauerunt castrum dictum Dæneholm circa Tofftæbroo in Suecia in diocesi Lincopensi. ⟨*Item*⟩ huius tempore Sueci expulerunt regem Karulum propter sua demerita, et ipse rex Karulus expulsus nauigio venit ad ciuitatem Dantszke, anno domini .M.CD.LVII. circa medium Quadragesime. Et Pruteni eodem anno, in festo Philippi et Jacobi, elegerunt regem Polonee in dominum eorum; et idem tunc temporis obtinuit castrum Marienburg. Item eodem anno Sueci elegerunt dominum Christiernum, regem Dacie, in regem eorum, in festo Johannis Baptiste, regnicolarum vnanimi consensu. Item idem dominus archiepiscopus circumduxit murum † per pomerium, cameram et minorem salam in curia Lundensi anno eodem. Item castrum Wiborg Findlandie deuictum fuit per Dacos et Suecos et obtentum et per incendium deuastatum. Item huius archiepiscopi tempore, videlicet a. d. M.CD.LX., in ebdomada dominice Inuocauit, illustrissimus princeps dominus Christiernus, Dacie Suecie Noruegieque rex etc., Ripis electus fuit in ducem Sleswicensem Sønderiucie et comitem Holsacie per dominos dictorum ducatus et comitatus. ⟨*Item*⟩ hic dominus

---

1. modicum post **HO**. edificarunt **H**^{2}**S**^{2}. dictum *om.* **O**. Daneholm **H**. 2. Toftabro **O**. diœcesi **SE**. *verba* in S. in d. L. *om.* **HO**; in **R** *in margine, sed m. 1, scribuntur.* Item *addidi.* 3. propter sua demerita *om.* **O**. 4. et ipse rex expulsus **H**; *pro his* **O** qui *tantum habet.* 5. Dantske **SR**^{2}**B**; Danske **E**; Dantzsken **O**. *Post* 40^{mae} **H**^{2} *inseruit ex* **H** *notam marginalem*: Postea autem in Sueciam reuersus monachus factus est in Vadsten. 6—8. Et .. Marienburg *om.* **OE**. 6. Prutheni **H**^{1}. in *ante* festo *om.* **RS**. Phillippi **R**. 7. Polonie **SH**. nunc(!) **H**^{2}. 8. obtinuit **RS**; obtinuerat **H**; obtinuerunt **H**^{2}. Marieborgh **H**. Item *om.* **OE**. 9. dominum *solus* **H** *habet.* eorum **HRS**; suum **E**; *om.* **O** (*ut etiam* regem Dacie). 10. regnic. vn. consensu *solus* **H** *habet.* 10—13. Item .. eodem *om.* **EO**. 10—11. Item iste(?) **U**. 11. dñs arch. **RSU**; arch. Lundensis **H**. per *certe corruptum est; potuit fort. ferri* super (»*uden om*«), *sed potius* pone *scribd. credo.* 12. pomerium (»*Abildgaard*«) **RSU**; pomarium **H**, *quod æque bonum est* (*nam distinctio apud Ducangium vana est*). 13. anno eodem *post* salam *habet* **U**. 13—19. Item .. comitatus *om.* **U**; 15—19 **O** *narrationem licentius formauit.* 13. Viborgh in Findlandia **H**. 15. Item hoc tempore **RS**. videlicet *om.* **H**(**EO**). M.CD.XL **RS** (*sed corr. in* **B**); M CD.XLX(!) **R**^{2}; *etiam inferius p. 126, 3. 9. 10. 15* XL *pro* LX *in* **R** *scriptum est.* 16. ebdomeda(!) **R**; hebdomada **H**; *verba* in e. d. I. *om.* **SE**. ill. princeps *om.* **SE**; serenissimus princeps **H**. 17. Dacie .. rex etc. *om.* **RSE**. 19. ducatum **H**; ducatuum **H**^{2}. 19—p. 126, 4. Item .. Mic(h)aelis *om.* **EO**. 19. Item *addidi.*

archiepiscopus construi fecit nouam domum lapideam in castro Helsingborgh circa portam ex parte meridionali, in qua habetur stuba inferius et sala superius, et completa fuit a. d. M.CD.LXIII circa festum Michaelis. Item huius archiepiscopi tempore dominus Johannes, archiepiscopus Vpsalensis, captus fuit in ciuitate Stocholmensi per dominum Christiernum, regem etc., de consensu et voluntate pociorum militum regni Suecie et captiuus ductus nauigio ad castrum Haffnense circa festum Martini a. d. .M.CD.LXIII. Item huius archiepiscopi tempore, anno domini .M.CD LXVII, sabbato Trinitatis, idem serenissimus rex Christiernus fecit filium suum, dominum Johannem, eligi in regem, si ipsum eundem superuiuere contingeret, in placito generali Scanie. Item huius archiepiscopi tempore dominus Yuarus Absolonis miles diffidauit dominum Christiernum regem circa Pentecosten a. d. .M.CD.LXVII. Qui quidem rex circumuallauit castrum Sölwitzburg et castrum Litleöö, et obtinuit castrum Sölwitzburg die sancti Michaelis eodem anno, et castrum Litleöö obtinuit a. d. .M.CD.LXVIII. circa medium Quadragesime; quod eciam desolatum est estate sequenti.

---

2. meridionali **RS**; meridiei **HU**. 3. stuba *a Magno Matthiae* hypocaustum *vocatur*, sala *vero* aula. 4. micaelis **R** (festum *om.* **H**). archiepiscopi *om.* **RSH**. 5. dominus *om.* **RSE**. Ubsal(i)ensis **S**(**S**[2]). 6. ciuitate **U**; castro *ceteri*. Stockholmensi **S**. etc. *om.* **UEOS**. 7. regni mil. Suecie **H**. 8. ductus est **RSE**. Hafnense **HU**; Ha(f)fniense **S**(**E**). 9. *Post* (1463) *in* **O** *additur*: et se: (*i. e.* sequenti) anno liberatus. 9—20. Item . . estate sequenti *om.* **U**. 9. archiepiscopi *solus* **H**. 10. 1466, *supra scripto* 1467 **O**. sab° **R**; sabbatho **S**. idem *solus* **O**. 11. dominum *om.* **O**. 12. eundem **RSE**; eum **H**(?) **H**[2]; *verba* si . . contingeret *om.* **O**, *qui post* Skanie *s. v. add.* Lundis. 14. Iuarus *omnes præter* **R**. Absalonis **SE**. 15. regem Dacie **H**. circa festum penthecostes **O**. 16. Sölwitszb. **R** *priore loco*, Sölwitzsb. *altero*; Sölvisborg **SE**; Syluisborgh **H**; Siluisborgh **O**. Littleö(e), Lilleöö, Lillöe *varie scribitur*. 18. et castrum L. obtinuit **HO**; et obt. c. L. **RSE**. 19—20. quod proxima estate d. est **O**. 20. *post* sequenti *verba* eiusdem anni *add.* **H**. *In chron. Danico 1274—1497, postquam de Iuari Absolonis diffidatione narratum est, dicitur*: His rex permotus castrum Syllesborrig, quod Iuarus ille tum habuit in feudatione, obsedit; obsidione eciam perstrinxit castrum Lillöe vno eodemque tempore. Verum eodem anno die S. Michaelis castrum S. pulsis occupatoribus obtinuit, castrumque L. anno proxime sequenti circa medium Q. in suam redegit potestatem, quod et in totum deleuit solo adequans.

Sedit autem idem archiepiscopus annis .xxix., et obijt a. d. .m.cd.lxxii. feria tercia post festum Ambrosij, que tunc erat tercia feria post dominicam Quasimodogeniti. Cuius anima in perpetua pace requiescat. Amen.

XXIV[a]. *Ex codd.* **RS**.

D. Johannes Brostorp 24[9].

Cui successit dominus Johannes Brostorpp, prius archidiaconus Lundensis, decretorum baccalaureus, cancellarius regis Dacie; et sedit annis .xxv., ac obijt in Fliginge a. d. .m.cd.xcvii. die beati Erasmi martyris, qui erat in die sabbati. Hic quietus erat in diebus suis absque bellorum turbine; pauca commemoracione digna fecit pro ecclesia, sed pro consanguineis multa congregauit, que paulo post, ut venerunt, ad extraneos transierunt.

XXIV[b]. *Ex codice* **U**.

Cui successit Johannes Brostorp, decretorum baccalaureus, illustrissimi regis Cristierni cancellarius et ecclesie Lundensis archidiaconus, Selandie natus, electus in archiepiscopum Lundensem anno .m.cd.lxxii., 8. † nonas Aprilis. Idem archi-

---

Hucusque scribere potuit ipse Tuuo; mihi tamen potius omnia inde a fine archiepiscopatus Nicolai alii scribenda mandasse videtur, et hic quidem postea etiam ultima verba de Tuuonis fine addidit; quod inde elucere credo, quod initio v. 1 pro Sedit autem idem archiepiscopus, *ut recte scripsit et* **RS** *habent, in* **HU** Qui quidem archiepiscopus sedit *legitur, verbis* Qui quidem *parum apte, maxime in* **H**, *ex p. 126, 15 huc translatis.* 1. et obiit **RS**; obiit autem **HU**. 2. festum *om.* **HU**. 2—4. que tunc . . Amen *om.* **RS** (festum Ambrosij *incidit sabbato 4. April. 1472; dom. Quasim. 5. April.; mortuus est ergo die Martis 7. April.*). 4. *notis tantum sic scribitur in* **HU**: i. p. p. R. (in pace perpetua requiescit **H**[2]).

Quæ de duobus ultimis archiepiscopis narrantur, adeo varie in codd. tradita sunt, ut diuersorum codicum textus separatos describere cogar. Nihil horum habet **E**, *pauca tantum (cum* **H** *communia)* **O**. — 8. ac **R**; et **S**. 9. in die sabbat(h)i, *3. die mensis Junii 1497.* 12. consag'neis **R**. 13. ad extraneos **R**; ad Garamantas **S**, *miro loquendi genere nec mihi aliunde noto, quod Stephanius ipse inuenisse videtur. De eis, quæ hic de J. B. narrantur, conferatur etiam Chron. Dan. 1274—1497.* — 18. 8. nonas *aperte falsum est; nullus dies sic vocari potest; scriba hoc errore legit pro* 8. mēsꝰ = 8. mensis.

episcopus anno .lxxx octauo murum curie Fligingie circumduxit. Item anno domini .m.cd.lxxx. intrauit idem reuerendissimus pater terram suam Bordenholm ad videndum scilicet disposicionem ipsius terre et castri sui Hammerensis; vbi tunc singulis suis negociis expeditis remeauit ad terram Schanie. Item anno domini .m.cd.lxxxx. iterato venit ad eandem suam terram Bordenholm in profesto Visitacionis Marie Virginis cum dominis magistro Johanne Achonis preposito, Petro Pauli decano, Olauo Hillebrandi et Olauo Esberni, ibique singillatim in qualibet parochia hospitabatur, petens subsidia ad delendum sua debita, que et in pecudibus habuit; quibus admissis et premissis redijt in terram Schanie infra octauas beati Laurencij martyris sanus et saluus cum omnibus suis, deo gracias. Anno domini .m.cd.xc septimo idem dominus reuerendissimus pater exiuit petiturus curiam suam Fliginge in crastino Vrbani, et venit sabbato post ad Fultoffte, manens ibi ad duas noctes cum domino Laxmanno et pluribus. Sicque feria .2. peciit Fliginge, vbi in . . . . plura presagia in tercia et quarta feria visa a pluribus sunt. Sicque inter quartam et quintam feriam tactus est ille reuerendissimus pater pestilencia, nec tamen considerans mortem appropinquare sibi. Sed sabbato, videlicet die beati Erasmi martyris, veniens capellanus suus dominus Atzerus, vir bonus et deuotus, significauit ei signa mortis apparere in diuersis locis corporis sui, consulens ei de salute anime sue cogitare, confessionem agere et sacramenta, prout tanto viro congruit, recipere; quod deuoto animo et modo, quo potuit, compleuit. Quibus decenter peractis iuxta quartam horam eiusdem diei debitum vniuerse carnis persoluit; cuius anima in perpetua pace requiescat. Amen.

XXIV[c]. *Ex codice* **H**.

Cui successit dominus Johannes Brotstorp, decretorum baccalaureus, illustrissimi regis Christierni cancellarius et ecclesie Lundensis archidiaconus, Selandie natus, electus in archiepiscopum Lundensem anno domini 1472, viii. Nonas (!)

15. crastino Vrbani, *i. e. die Veneris. 26. mensis Maij.* 18. *verbum aliquod Barthol. legere non potuit; fuit fort.* in celo *vel* in itinere. — 30. **H** *in marg.*: 25. Johannes Brotstorp; *inscriptio in* **H**[2]: Johannes Broestorpius xxv. 31. *potest etiam hoc loco* Broestorp *legi.*

Aprilis. Huius tempore eligitur Johannes, filius regis Christierni, patre viuente, in regem et successorem patris sui in regnum Dacie. Qui desponsauit sibi Christinam, inclytissimam filiam domini Arnesti, ducis Saxonie Misnensis; cui idem dominus archiepiscopus in Rostoch magno apparatu nauium obuiauit et ad Haffniam solenniter introduxit, et ibi eorum nupcie sunt celebrate. Anno domini 1481, XII. Kalend. Junij, obijt idem rex Christiernus Haffnie, et Roschildie in sacello per eum fundato transfertur sepeliendus. Anno domini 81. idem archiepiscopus in Halmstadiam cum singulis consiliarijs et nobilibus regni Dacie, Noruegie et Suecie venit et hyemauit; ibique cum ijsdem consilio celebrato Johannes, Christierni antedicti regis filius, post obitum patris in regem Dacie et Noruegie eodem tempore, dicto Johanne Brotstorp archiepiscopo maxime procurante, ab omnibus illorum duorum regnorum consiliarijs vnanimiter eligitur et iuramento prestito in regem acceptatur. Qui eodem anno vexillum et homagium a singulis

1. eligitur *falsum esse videtur, iam enim Tuuonis tempore rex electus erat (vid. supra p. 126, 9 sqq.); scribendum credo* coronatur, *nam Petrus Olai dicit*: (Christierno) successit filius suus senior Johannes, qui iam ante mortem patris coronatus erat rex. 3. sibi *om.* **H**, *add.* **H**². Qui desp. sibi *utrum significare debeat* Christiernus desp. Johanni *an* Johannes desp. sibi, *disputari potest; alterum simplicius videtur, sed prius quoque defendi potest et auctorem quodammodo habet Petrum Olai, qui (ut Annales Danici 1268—1523 in S. R. D. VI. p. 243) rem sic narrat*: (Anno 1478) rex Christiernus, missis solēnis (ɔ: solennit') nunciis ad illustrissimum marchionem Misnensem et ducem Saxonie Ernestum, egit, vt filia eius Christina, puella moribus nobilitate et forma prestantissima, desponderetur filio suo Johanni. Quam eciam Albertus, dux Saxonie et marchio Misnensis, germanus Ernesti, insigni agmine duxit per Rostochium, ibi nauigium inscendens et in Daniam se transferens. Multi fuere cum eo comites et pontifices; octingentis equis ingressus auratis curribus puellam regiam regio more deduxit. In Haffnia regia regum nupcie sunt peracte a. d. 1478 .VIII. Idus Septembris. 6—7. *Praua interpunctione in* **H** *scribitur*: et ibi eorum n. sunt celebrate anno domini 1481 .XII. Kalend. Junij. Obiit idem *etc.*; *hoc seruato Hamsfortius in* **H**² *post* 1481 *inseruit verba*: [rectius anno 1478]. 9—10. *Hic quoque falsam interpunctionem habet* **H**: sepeliendus anno d. 81 (**H**²: 1481). Idem archiep.; *sed corr. Nettelbladh.* 10. Halinstadiam **H**; Halinstadium, *ut vid.*, **H**², *unde* Halmstadium *Nettelbl.* 11. venit et *om.* **H**, *add.* **H**². 13. patris sui **H**, *sed* sui *postea deletum videtur.* 14. eođ tempore **H**, *sed* eođ *ex* et Suecie *correctum est.*

consiliarijs Scanie in Leyrborshöy suscepit. Item anno domini 83 idem archiepiscopus Johannes dominum regem Johannem et reginam Christinam consecrauit et vnxit Haffnie solennitate debita .xv. Kalend. Junij; et multi nobiles regni milites sunt effecti. Item idem anno domini 88 circumduxit murum Fliginge et in aliis castris et curijs antea quasi desolatis restaurauit. Sepultus Lundie in sacello nouo apud ianuam ex oriente.

XXV^{a}. *Ex codd.* **RS**.

Cui successit Birgerus, archidiaconus Roskildensis, de Hallandia oriundus, artium et philosophie magister, reginarum Dacie Dorothee et Cristine ad plures annos cancellarius, rite, canonice et quasi per inspiracionem electus in archiepiscopum Lundensem.

XXV^{b}. *Ex codice* **U**.

Cui successit dominus Birgerus Gunnari, artium liberalium magister, serenissime principisse domine ⟨*Dorothee et postea domine*⟩ Cristine, regine Dacie etc., cancellarius, ⟨*ecclesie*⟩ Roskildensis archidiaconus, de Monte Tilie in parochia Lindbiergh in Hallandia natus, anno domini .M.CD.XC^{mo} septimo, feria quarta proxima post festum Bonifacij pape, vnanimiter a toto Lundensi capitulo nemine discrepante electus. Sedem ibidem valde nudam recepit, fundis ecclesie pro maiori parte impignoratis et in conductum expositis, cuius eciam clenodia ferme in totum fuerunt alienata; et peiores hostes nusquam habuit ecclesia quam heredes sui predecessoris, quorum prin-

2. 83 **H**; 1483 **H**^{2} (*item v. 5*). 3. consecrauit **H**; *sed scribd. vid.* coronauit. 6. fliginge **H**; Stiginge **H**^{2} (*in marg. add. Hamsfort.*: alias Fleminge). 7. *Post* restaurauit *manifestum est aliqua excidisse, velut haec:* ⟨Anno d. 1497 idem archiepiscopus Johannes in Fliginge pestilencia tactus migrauit⟩, sepultus etc. — 9. *solitam notam marginalem* (d. Birgerus 25to) *hic non habet* **R**. 12—13. rite, canonice **R**; vitæ Canonicæ (!) **S**, *qui hanc habet subscriptionem*: Hactenus chronicon compendiosum archiepiscoporum Lundensium. — 17—18. *verba* ⟨Dorothee et postea domine⟩ *addidi ex* **O**; *auctorem, dignitatum enumerandarum curiosum, hæc non omissurum fuisse credo.* 18. ecclesie *addidi ex duobus exscriptis Langebekii.* 21. festum Bonifacij *erat die Lunæ. 5. mensis Junii anni 1497; electus est igitur die Mercurii. 7. m. Junii.*

cipalis erat Nicolaus Hack de Hiickebierg, qui plurima bona leuauit de ecclesia; utinam redeant tempore debito.

XXV[c]. *Ex codice* **H**.

Cui successit dominus Birgerus Gunmari *etc.* . . . . Nicolaus Hach de Heckebiergh. Huius tempore debellauit dominus Johannes, rex Dacie, totum regnum Suecie per Dacos et Rutenos; in cuius expedicione pro debellacione idem dominus reuerendissimus Birgerus *sine* expensis sedis centum armigeros in expensis et stipendijs proprijs aluit et vsque Martini stipendiauit. Anno sequenti erat rex susceptus a Suecis in Stockholm et vexillum regni cum apparatu regio, prout ibi moris est, accepit. Sed non multo post eum diffidauerunt et e regno expulerunt, vt mos est eius regni incolis.

2. leuauit, *i. e.* conduxit, *sicut in antiquo Gallico* liever = louer (*Ducange*). — 3. *Inscriptio in* **H**²: Birgerus Gunmari(!) F. Hallandus .XXVI (**H** *in margine tantum*: Birgerus Gunmari (*vel* Gummari)). *Ceterum* **H** *initio eadem prorsus habet, quæ in* **U** *p. 130, 16—p. 131, 1 leguntur, his tantum locis discrepans*: p. 130, 18—19. ecclesie Roschildensis. p. 130, 19. *om.* de Monte Tilie. p. 130, 20. anno Christi 1497. p. 130, 21. Bonefacii. p. 130, 23. ibi. p. 130, 25. in toto. *Sed post* Hach de Heckebiergh *verba* qui plurima . . debito *omissa sunt, et pro his scribuntur, quæ supra edidi.* 8. sine *scripsi sensu postulante*; in **H**. 9. aluit et *add.* **H**² *(de coniectura, puto, Hamsfortii); in* **H** *lacunæ signum est.* 10. Anno sequenti, *i. e. 1498; sed factum hoc est iam sub finem anni 1497; fieri igitur potest, ut scribendum sit*: autumno sequenti. 13. *Hic finitur* **H**, *nulla addita subscriptione; sed in* **H**² *scripsit Hamsfortius*: Huc usque Annales Ecclesiæ Lundensis, conscripti iussu Nicolai Archiepiscopi, perueniunt, cum additamentis et appendice. *Deinde quædam de Birgero addidit*: Rosæfantanus[1]) Birgerum archiepiscopum cum Johanne rege controuersiam habuisse de insula Burgunda uel Bornholmia, eique litem intendisse regem grauissimam anno Christi .M.D.IV. refert, in uita Johannis. Christianum II. comitijs Hafniæ publicis in regem inaugurauit Birgerus die festo S. Trinitatis, qui incidit in XI. diem Junij: Anno M.D.XIV, teste Haraldo Vitfeldio. Moritur Birgerus, eodem teste, Anno Christi M.D.XIX. a. d. IV. Eid. Januar. (*immo dicendum erat* Decembris), terræ traditus in Hypogeo ædis Laurentianæ Lundis, adiecto epitaphio hoc: »Hic iacet Reuerendissimus Dominus Birgerus de Nyrre Hallandia, Dei gratia Archiepiscopus Lundensis, Sueciæ primas, et Apostolicæ Sedis Legatus, huius criptæ reformator, et horarum B. Virginis in ea inceptarum fundator, qui obijt Anno M.D.XIX. Sabbato post festum Annæ Viduæ.« Is erat Decembris dies X. Sepultus est autem die mensis eiusdem XII. Hic fuit ultimus, qui a Pontifice Maximo consecrationem accepit et Cathedratica persoluit.

[1]) De Petro Parvo Rosæfontano vid. S. R. D. VIII, 515*.

IX.

DE MONASTERIIS QVIBVSDAM CISTERCIENSIVM

I. DE FVNDATIONE MONASTERII VITÆSCHOLÆ.

FORORD.

I den Arnæmagnæanske Samling paa Universitetsbibliotheket findes der et Haandskrift, *codex Arnæmagn. 291 fol.* (Kålunds Katalog Nr. 447), som paa Titelbladet bærer følgende Paategning: »SORENSIS MONASTERII (Ubi nunc est Schola regia) ANTIQVITATES. Collectæ Anno Christi 1608 et nonnullis sequentibus a **S**. J. S« Det skulde efter Angivelsen i de sidste Bogstaver være skrevet af den yngre Stephanius; men han var paa det angivne Tidspunkt endnu kun en Dreng paa 8—9 Aar (— han er født 23. Juli 1599 —), saa at det er ganske urimeligt at tænke sig ham som Ophavsmand dertil, skønt H. Rørdam, der selv (efter Langebek) har gjort opmærksom paa dette Forhold (i Hist. Saml. I, 8), ikke rent ud tør afvise Muligheden deraf. Allerede Langebek (i S. R. D. IV, p. 464 Anm.) havde dog dømt rigtigere om Sagen. Det viser sig da ogsaa tydeligt nok, at det første **S** er føjet senere til med sortere Blæk; Ophavsmanden til Haandskriftet er altsaa J. S., d. v. s. Johannes Stephanius (Hans Stephensen), som styrede Sorø Skole i Tiden 1588—97 og derefter blev Professor ved Universitetet. Hans Søn, Stephen Hansen Stephanius, har arvet Haandskriftet efter ham; men for Resten skal jeg lade det staa uafgjort hen, om det er ham eller (vel snarere) en anden, der har sat det første (falske) **S** til. Der kan heller ikke være nogen Tvivl om, at det er den ældre Stephanius's Skrift, man har for sig i Haandskriftet, baade i Texten og i de mange Randnoter, som findes paa de første 14 Blade, medens de derefter bliver sjældnere; fra den yngre Stephanius, hvis Haand er let at kende, hidrører

sikkert kun een eneste Randnote, som findes paa fol. 2^r (= S. R. D. IV, p. 558 not. (p))[1].

Haandskriftets Indhold er, kort angivet, følgende:

1) Fol. 2—3: *De Monasterio Sorensi* (= S. R. D. IV, p. 558—59).

2) Fol. 4^r øverst og dernæst (efter en blank Side 4^v) 5^r—12^r: *Index Copiarum* (= S. R. D. IV, p. 560 Lin. 16—p. 569). Paa den øverste Del af Fol. 4^r har Joh. Steph. i Randen tilføjet denne Note: »Brevem hunc Indicem confeci, Anno 1610« etc. (se S. R. D. p. 560, Anm. (t)); øverst paa Siden selv har han skrevet det, der er trykt ibd. p. 560, Lin. 1—5, og i en lang Anmærkning paa Sidens nederste Halvdel har han meddelt de Notitser om Originalhaandskriftets Historie, der er trykte (med nogle Smaafejl) ibd. p. 560, Lin. 6—15 [2].

3) Fol. 13^r—69^v. *Succincta Indicatio* etc. (= S. R. D. IV, p. 465—531, Lin. 2. Paa Fol. 12^v staar skrevet disse Ord om Originalhaandskriftet: »Quæ seqvuntur[3]), descripta sunt e vetusto quodam Libro, reperto in Sacristia Templi Sorensis, etc. (ibd. p. 464 s. f.). Hertil svarer den Slutningsbemærkning paa dette Afsnit, der efter dets sidste Ord findes paa Fol. 69^v: »Atque hæ sunt hactenus Narrationes Variæ de Fundatione, Propagatione et acquisitione Possessionum Monasterij Sorensis, è vetusto illo Libro manuscripto, quem supra dictum est in Sacristia Templi Sorensis asservari, descriptæ.« Derefter findes paa den øvrige Del

[1]) I Upsala Universitetsbibliothek findes i de la Gardies Samling N. 30 Fol. et Haandskrift, der kun indeholder en Del af den samme Text, som det Arnæmagnæanske har fuldstændig, nemlig det, der svarer til S. R. D. IV, p. 465—471, Lin. 25 (*Mothorp et Toaker usque*); det frembyder dog forskellige Afvigelser. Men jeg skal for Resten ikke omtale det videre, da det bl. a. savner netop det Stykke, jeg her har Brug for. Ogsaa dette Haandskrift hidrører fra den ældre Stephanius; se Ellen Jørgensen i Nord. Tidskrift för Bok- och Bibliotheksvæsen, IV (1917) p. 26.

[2]) Deres Indhold er gengivet af S. Birket-Smith i Skriftet: Om Kjøbenhavns Universitetsbibliothek før 1728, S. 67 f. Det maa være den til *Index Copiarum* svarende og til Grund for dette Stephanius's Excerpt liggende Del af Originalhaandskriftet, der endnu er bevaret som Codex Arnæmagnæanus 290 fol. (Kålunds Katalog Nr. 446), medens Resten (*Succincta Indicatio etc.*) er tabt.

[3]) Dette Udtryk synes bestemt at vise, at det første Stykke, *De Monasterio Sorensi*, ikke har staaet i Originalhaandskriftet; det er vistnok udarbejdet af Joh. Stephanius selv med Benyttelse af forskellige Kilder, af hvilke han selv nævner nogle i Skriftet og de dertil føjede Noter. (Ogsaa den yngre Stephanius's Note i S. R. D. IV, p. 558 (p) angiver en Kilde, hans Fader kan have brugt).

af Fol. 69ᵛ disse Ord af Joh. Stephanius: »Quæ seqvitur autem Narratiuncula de Fundatione Monasterij Vitę Scholę in Cimbria, seorsim legitur in quibusdam pagellis eidem Libro insertis; quæ etiamsi haud magnopere videretur ad institutum nostrum pertinere, eam tamen huc adjiciendam censuimus propter memoriam quarundam rerum, quas continet, de quarum tamen aliquibus fides penes auctorem esto.« Efter dette følger saa Haandskriftets sidste Del:

4) Fol. 70ʳ—72ᵛ: *Narratiuncula* etc. (= S. R. D. IV, p. 457—462).

Man maa være Joh. Stephanius i høj Grad taknemlig for, at han har taget dette ganske interessante Stykke med i sin Afskrift, da denne nu er vor eneste Textkilde, eftersom den Del af Sorøhaandskriftet, i hvilket de af ham omtalte *pagellæ* med Skriftet var indføjede, er gaaet tabt. Vi finder jo nok ogsaa Skriftet i *Bartholinianorum Tom. H*, p. 329 ff.; men det viser sig ganske klart, at vi her kun har en (endda ikke helt nøjagtig) Afskrift efter det Arnæmagnæanske Haandskrift, saa at denne Textkilde er ganske betydningsløs. Stephanius har i sit Haandskrift bevaret mange af Originalhaandskriftets Abbreviaturer (deriblandt een særlig mærkelig, som jeg skal omtale nedenfor i Kommentaren til p. 140, 6); Orthografien har han tilladt sig at lave noget om paa i visse Punkter, men der er dog levnet saadanne Spor af Originalens Orthografi, at man kan se, at den maa have tilhørt det 15. eller senest Begyndelsen af det 16. Aarhundrede, og jeg har da i Udgaven her restitueret den, idet jeg fulgte disse Spor. Til allersidst staar der nu i Stephanius's Afskrift nedenunder Texten en Aarstalsangivelse: Anno Domini M.DIX, men i Randen staar der tilskrevet: *forte MDCIX rectius*; dette har oprindelig været skrevet med Joh. Stephanius's Haand, og han har endda oprindelig skrevet **MCD**IX; men senere er det delvis opfrisket af en anden Haand med mørkere Blæk, og der er da kommen til at staa M**DC**IX. I sin Udgave skriver Langebek MDIX, som der ogsaa staar i Bartholins Afskrift uden nogen Note; men han bemærker dertil: »Sic extat ad calcem Apographi Stephaniani, sed legendum puto MDCIX, quo anno Stephanius (ɔ: den yngre) vel potius eius pater Codicis exscriptionem, Anno 1608. inceptam, sine dubio absolvit.« Dette kan ikke være rigtigt; naar Joh. Steph. selv paa Titelbladet siger, at han har udarbejdet sit Haandskrift »Anno 1608 *et nonnullis seqventibus*«, kan han ikke have afsluttet dets sidste Del, som vi her har, i 1609. Snarere har Joh. Stephanius, tror jeg, ved sin Randnote i dens oprindelige Form villet antyde, at han

har været i Tvivl om, hvorvidt der i den af ham benyttede Original var skrevet MDIX eller MCDIX; det ene eller det andet af disse Tal har da angivet, i hvilket Aar denne Original var skreven (eller, rettere sagt, afskreven efter en Original, der kan have været meget ældre). Sorøhaandskriftet, hvori Narratiuncula har været indsat, har jo nok selv været fra Slutningen af 16. Aarh.; men de indsatte Blade kan godt have været fra en anden Tid.

Hvornaar det lille Skrifts første Archetypus er skreven, er det ikke let at sige noget om. Hvad dets Forfatter angaar, synes Fortællingen mig nærmest at tyde paa, at det har været en Munk fra Varnhem, ikke fra Vitskøl; i hans Kloster kan Traditionen om Abbed Henrik (en fransk Bernhardiner) godt være bevaret længe, og han kan da godt have levet et hundrede Aar eller mere efter de Begivenheder, han skildrer.

Skriftet om Vitskøl Klosters Oprindelse er først omtalt ganske kort af Langebek paa S. 137 i en Afhandling (»Beskrivelse om Vitskøl Kloster i Jylland«) i Danske Magazin Tom. I p. 133—153. Senere udgav han det i S. R. D. paa det ovenanførte Sted; eller rettere sagt, Udgaven her blev besørget af Suhm efter Langebeks Død, men L. havde selv udarbejdet Manuskriptet dertil. Langebek siger, at han har bygget sin Udgave paa Stephanius's Afskrift, og af enkelte Steder fremgaar det ogsaa bestemt, at han har benyttet denne; men han har dog nok saa meget holdt sig til Afskriften i Bartholiniana, hvad den kritiske Kommentar nedenfor vil vise. Langebek har ogsaa i Dänische Bibliothec, 6tes Stück (Copenhagen 1745), p. 129—184 udgivet et Skrift: »Fundatio et Privilegia Monasterii Viteschole ordinis Cisterciensis in Cimbria sub Episcopatu Wiburgensi«; det Stykke af dette Diplomatarium, som er af størst Interesse i historisk Henseende, nemlig Valdemar den Førstes Fundationsbrev, vil blive udgivet i næste Stykke af dette Afsnit af min Bog, Side 144 f. Til det Skrift derimod, som her udgives, vil jeg føje den »*Appendicula ex schedula veteri* (sive potius ex abrupto folio veteris libri, scripti circa tempora Reformationis Euangelicæ a Christierno Nicolai, qui monachus Vitæ Scholæ fuerat, post loci Pastor factus)«, som Langebek har føjet til sin Udgave p. 463; men jeg har her intet andet at holde mig til end selve Langebeks Udgave.

En ganske morsom middelalderlig Fortælling: »Djævelen i Vitskøl Kloster«, er meddelt af Ellen Jørgensen i »Danske Studier« 1912, S. 15 ff.

Narratiuncula de Fundatione Monasterij Vitæscholæ in Cimbria.

I. Swercho, rex Swecie, et Wlui*l*dis regina, duos conuentus monachorum temporibus beati Bernhardi ex Claraualle, eiusdem patris monasterio, assumentes, duas ex eis abbatias in regno Swecie et patrimonio ⟨*suo*⟩ fundauerunt, Aluastrum scilicet et Lwdrhę. Aluastrum aut*umant* primam omnium abbatiarum tam in Swecia quam in Dacia, Noruegia ac Alemania. Conuentum vero alterum ad insulam quandam paruam, que vocatur Lwdrhę, miserunt. Inde conuentus ille propter nimiam suam paupertatem ad † insulam quandam, que Lwgnhas dicitur, transmigrauit. [Inde conuentus ille] De hac sylua per quandam nobilem feminam ad diuitem fundum, qui Warnhem dicitur, translatus est; et in hodiernum diem hec eadem abbatia filia est Aluastri monasterij. Breui post tempore femina illa Sigridh, que abbatem Henricum et eius conuentum Varnhem transtulerat, consilio cuiusdam potentis viri deprauata abbatem predictum et monachos eius de Varnhem expulit. Cum ⟨*autem*⟩ statim dei iudicio plagam lepre et oculorum cecitatem incidisset, ad mitigandam sibi omnipotentis dei iram abbatem abeuntem et monachos per supplicantes nuncios *re*uocauit eisque Varnhem, quam abstulerat, reddidit, rogans suppliciter, vt pro satisfactione peccati sui vsque ad finem vite sue reliquijs mense fratrum aleretur. Quod et optinuit.

II. Post mortem vero Sigridis, fundatricis Varnhem, Christina regina, vxor Erici regis Swecie, consanguinea Sigridis,

A = codex Arnæmagnæanus 291 Fol. — **B** = Exscriptum Bartholinianum. — **L** = editio Langebekii. Ex **BL** pauca tantum adnoto. Inscriptio, quæ est Narratiuncula etc., sine dubio Stephanio debetur, quod ostendit iam usus appellationis *Cimbriæ*

1. WLuidis **A**, *corr.* **L**. 4. ſuo *addidi*. 5. autumant *scripsi*: autem **A**. 6. abbatiarum, *scil.* Cisterciensium. Suecia (*vel* Svecia) *hic et interdum alibi* **A**. 9. ad Insulam **A**, *corrupte; in marg. adscr. Steph.*: forte sylvam legendum; in siluam (*om.* ad) *propter sequentia verum videtur.* 10. dicitur **A**; vocatur **BL**. *Verba* Inde conuentus ille *h. l. tanquam male iterata deleui.* 17. autem (āū) *post* cū *excidisse credidi.* 20. r'uocauit *scripsi*; vocauit **A**. 23. obtinuit **BL**.

omnibus modis abbatem et eius conuentum molestabat, quatenus eis expulsis locum illum possideret. Statimque exemplo regine omne vulgus in circuitu illorum pessimo odio oderunt illos, ita vt mulieres ad purgandos ventres suos abbatie terminos intrarent impudenter. Sacerdos eciam quidam, vicinus illorum, in dominica die Palmarum, cum fratres in processione per claustrum irent, mulieres quasdam procaces et impudicas pallijs earum in domo sua relictis et retentis lineisque indutas in medium monachorum misit, ipseque missam in ecclesia sua celebraturus perrexit. Et ecce, mulieribus in claustro saltantibus domus eiusdem sacerdotis et vestimenta mulierum ibi deposita et omnia, que in domo erant, combusta sunt. Tandem denique regina per nuncium suum abbati Henrico precepit, vt domum magnam quandam, in qua abbas ipse libros missales scribere solebat, destrueret et ad locum alium, quo ipsa mandauerat, transferri faceret. Abbas ergo, humana malicia superatus, ad generale capitulum adire disposuit et abbatum consilio ad dominum apostolicum transire, si forte per interdictum apostolicum predictam reginam a malicia sua compesceret et inuidia.

III. Factum ⟨*autem*⟩ est, abbate Henrico de Swecia decedente et per regnum Danorum transeunte, vt in Selandi*e* ciuitate Roschildensi synodus magna ageretur, in qua rex Waldemarus et archiepiscopus Eschillus presidebant. Statimque vt abbas archiepiscopum salutauerat, causam itineris sui, et quantas incommoditates in Swecia sustinuerat, ei aperuit diligenter. Erant autem tunc temporis tres reges in regno Danorum. Primus et optimus erat Waldemarus, filius preciosi martyris Kanuti; secundus Kanutus, filius Magni; tercius fuit Sveno, filius Erici Emwn. Verum quia inter reges istos fides

8. sua *om.* **BL**. 10. in templo suo **B** *initio, sed postea corr., ut est in* **A**. 13. denique *bis scriptum in* **A**. Regina *corr. ex* Regium **A**; Tandem per nuncium Regium Abbati **B**, *sed postea corr. in* Tandem denique Regina per nuntium Regium Abbati. suum *om.* **BL**. 14. magnam quandam **AL**; quandam magnam **B**. 16. *fort. scribd.*: ⟨omnia⟩ transferri f. 21. autem *addidi*. 22. Selandie *scripsi*; Selandia **A** (**BL**). 23. Roëskildensi **BL**. 26. incommiditates **A**, *corr.* **BL**. 26—27. diligenter aperuit **BL**. 30. Erici Hwm (*vel* Nwm) **A**, *sed in marg.*: legendum Emwn; Erici Emun **BL**.

nulla, sed magis opiniones et suspiciones bellorum erant, vnus illorum trium, Waldemarus scilicet, *olim* deo omnipotenti abbatiam Cisterciensis ordinis fundaturum se promiserat, si ⟨*sibi*⟩ inter pericula vite sue adiutor existeret. Tandem, cum rex Sweno, insidiose duos reges Waldemarum et Kanutum occidere volens, vnum solum Kanutum occidisset, Waldemarus auxilio dei sui nominis insidiatorem et regis Kanuti peremtorem generali bello superatum occidit et extinxit.

IV. Archiepiscopus autem Eschillus, abbatem Henricum intelligens literatum et honestum virum esse, sicut syncerissime omnes religiosos honorans, summo studio eum Waldemaro regi commendabat, monens ac consulens, vt in abbatia, quam se rex fundaturum esse promiserat, talem virum abbatem constitueret. Statimque rex, quod voverat deo reddere desiderans, multis precibus abbatem de hoc ipse rogauit, vnde archiepiscopus consilium dederat. Cumque abbas regi roganti facile acquiesceret, vtpote querens sibi ac fratribus locum, in quo deo seruirent, rex postea paucis diebus, missis viris ad Jutlandiam, omnia optima predia patrimonij sui ostendi precepit abbati, vt vnum ex hijs, quod Cisterciensi ordini magis aptum esset, ad abbatie fundum eligeret. Abbas autem, omnibus predijs inspectis, que ei ostensa sunt, diligenter audito archiepiscopi ac multorum hominum consilio, firma deliberacione Viteschole predium duxit eligendum; confestimque nuncios et literas Varnhem mittens omnem conuentum suum ad locum nouum inuita*uit*, quem dominus in Dacia eis dedit.

V. Tunc temporis dominus Gerardus, secundus abbas Aluastri, vir sanctissimus et in fide catholicus, presens erat in Varnhem. Qui pater sanctus, sciens conuentum loci illius multa mala perpessum, talem licenciam dedit, vt, qui vellet,

2. olim *scripsi*; qvi **A**(**BL**). 4. sibi (s[i]) *addidi*. 6. v' *per abbreuiationem, i. e.* vnum, *recte* **A**; & *male legit* **B**, *quod recepit* **L**. 7. nōis **A**, *i. e.* nominis, *quomodo in Vulgata sæpe dicitur* delere nomen alicuius *pro eo, quod est* delere aliquem. peremptorem **BL**. 10. sincerissime **B** (*non* **L**). 15. ipse **A**; ipso **BL**. vnde, *i. e.* de quo. 20. hiis **A**; his **BL**. 26. inuitauit (inuita[t]) *scripsi*; invitat **A**(**BL**).

in Daciam ad locum nouum pergeret, qui autem remanere vellet, remaneret. Perrexerunt ⟨*autem*⟩ ad regem Danorum monachi .xxii. et plures conuersi cum eis, calices et libros, argentum, vestes et boues in manibus secum habentes. E quibus plures et meliores ad locum Varnhem redierunt, vnde exierant.

VI. Est autem fundata Viteschola in abbatiam anno domini .m.c.lviii., die Kal. Aprilis. Et sciendum, quod primo fundacionis anno Viteschole rogatu domini Eschilli, viri magnifici et cum omni reuerencia nominandi, quondam Danorum primi archiepiscopi et apostolice sedis in insulis aquilonaribus legati, postea vero humilis Cisterciensis monachi ac cenobij Clareuallis professi, Henricus ⟨*abbas primus*⟩ Viteschole et omnis eius conuentus subiectionem promisit domino N. de Esrom.

VII. Post hec cum Ericus rex supradictus et Christina regina Swecie pro discessione monachorum de Varnhem circum locum mitiores essent, dominus Gerardus, sancte memorie abbas Aluastri, ad eos, qui de Dacia redierant, alios, quanti ad abbatie numerum sufficerent, de Aluastro adduxit, eisque dominum Laurentium, diuinis et humanis rebus inclitum, abbatem ordinauit. Sic ergo Varnhem, deserta ad tempus, iterum inhabitari cepit. Inde laus sit omnipotenti deo ac Virgini Marie. Amen.

[Anno Domini m.dix].

2. autem *addidi.* 8. Kal. (*i. e.* Kalendarum) **AL**; Cal. **B.** 11—12. in insulis ad Aquilonem spectantibus *initio* **B**, *sed postea corr.*: in insulis Aquilonaribus, *ut habet* **A**. 13. abbas primus *addidi.* 15. N. *pro quouis N(omine) poni potest; quis tunc fuerit abbas Esromensis, nescimus, nisi forte fuit ille Gerardus, quem commemorat Saxo p. 770 sqq. ed. M.* 17. circum **A**; circa **BL**. 25. *De hac subscriptione videantur, quæ dixi in præfatione.*

Appendicula.

Anno Verbi incarnati .m.clviii., die Kalendarum Aprilis, fundata est domus Vitescole in abbatiam Cisterciensis ordinis,

1. Calendas **L**; *schedula scil. habuit* Kł, *ut scribi solet.*

regnantibus(!) Svenone, Canuto et Valdemaro Danorum regibus, sub domino Henrico primo abbate, a beato Bernardo misso.

Anno vero salutis 1504., illustrissimo principe Johanne cum consorte sua Christina et liberis Christierno et Francisco hec tria regna gubernante, completa est fabrica chori eiusdem ecclesie, eodem videlicet ⟨*tempore*⟩, quo ecclesia in parietibus et testudinibus est consummata, sub vltimo domino Henrico huius domus abbate. Quorum iusticie obliuionem non receperunt.

Anno autem eodem electus est dominus Petrus in abbatem huius ecclesie, in Vigilia Simonis et Jude, prefato Henrico ad monasterium Esromense translato.

8. tempore *addidi*.

II. DE FVNDATIONE MONASTERIORVM VITÆSCHOLÆ. TVTÆVALLIS. AVREÆINSVLÆ.

FORORD.

I det Store Kgl. Bibliothek findes i Uldalls Samling under Nr. 186 Fol. den eneste nu bevarede Afskrift af P. J. Resenii Atlas Danicus i 7 vældige Bind (se E. Gigas: Katalog over det St. Kgl. Bibl.'s Haandskrifter, 1. Bind, S. 152 f.). I Værkets 2. Bd. (Descriptio Civitatum Seelandiæ) begynder S. 387 det Afsnit, som har Titlen: »Descriptio Civitatis Slangerupii«; dertil føjes saa S. 394 ff. et *Auctarium de Monasterio Wite-Scholensi, S. Michaelis et aliis.* Som Indledning til dette Auctarium staar følgende Ord: »In excutiendis chartis, quæ ad Fridericiburgum Slangerupiumque pertinuere, quædam quoque de aliis locis notabilia occurrerunt, quæ ne pereant inter blattas, hic ad finem licuit (ɔ: libuit) adjicere.«

Af dette *Auctarium,* der omhandler Grundlæggelsen af de tre Cistercienserklostre Vitskøl, Tvis og Guldholm, er, saa vidt jeg véd, hidtil kun den sidste Del udgiven, nemlig først af Suhm i S. R. D. Tom. V, p. 379—83 (med en udførlig Indledning, som man maa læse hos ham selv). Suhm har her aftrykt Resens Afskrift af det middelalderlige, nu tabte Skrift om Grundlæggelsen

af Guldholm Kloster og Foranledningen dertil, et Skrift, som var forfattet 1289 af en Munk fra Ryd Kloster (*Rus regium*), der 1209 (eller 1210) traadte i Stedet for Guldholm og optog dets Munke i sig. Der fandtes for øvrigt, efter hvad Suhm angiver, en anden Afskrift af dette Skrift i *Bartholiniana Tom. A*; men dette Bind gik tabt ved Universitetsbibliothekets Brand 1728. Dette er saa meget mere at beklage, som det sikkert har indeholdt noget mere end Resens Afskrift, nemlig ogsaa en Meddelelse om Anlæggelsen af Ryd Kloster og Guldholmsmunkenes Flytning dertil; at nemlig Forfatteren ogsaa maa have omtalt dette, viser hans egne Ord nedfr. p. 146, 1 f. n.: *de mutacione loci illius*. Senere er der kommet en ny Udgave af dette Skrift i *Monumenta Germaniæ Tom. 29*, S. 238—40, besørget af Waitz og Holder-Egger; den sidste har rettet forskellige slemme Fejl i Resens Afskrift (— de samme Rettelser havde for Resten ogsaa jeg selv foretaget, før jeg saa' H.-E.'s Udgave —), og tillige har han tilbageført den middelalderlige Orthografi, som Resen havde forandret.

Jeg har anset det for rigtigt her at udgive ogsaa de to forudgaaende Stykker af Resens Auctarium. Det første af disse indeholder efter en Indledning af Resen selv (med en ganske urimelig Forklaring af Navnet Vitskøl) det Fundationsbrev for Klostret Vitskøl, som udstedtes af Kong Valdemar den Første. Det samme Brev er (i en bedre Skikkelse) udgivet af Langebek i Dänische Bibliothec, 6. Stück (Copenhagen 1745) i en Afhandling med Titlen: »Fundatio et Privilegia Monasterii Viteschole Ordinis Cisterciensis in Cimbria sub Episcopatu Wiburgensi«, S. 129—184 Ogsaa Resen har kendt dette Diplomatarium, hvad der fremgaar af nogle Slutningsbemærkninger hos ham om Indholdet af forskellige kongelige og biskoppelige Immunitetsbreve til Klosterets Bedste; jeg udelader dog disse Bemærkninger, da de er ganske værdiløse, og henviser Læserne angaaende disse Ting til Langebeks Afhandling. Langebek har ved sin Udgave af Diplomatariet benyttet en eller anden Afskrift, som i alt væsentligt har lignet dem, vi endnu har i Samlingerne paa Kgl. Bibliothek. Her findes 3 Afskrifter, nemlig: **A** = *Gl. kgl. Smlg. 2494, 4*^{to}; **B** = *Gl. kgl. Smlg. 2495, 4*^{to}; **C** = *Ny kgl. Smlg. 1193, 4*^{to}; endvidere findes dér i *Thotts Smlg. 1556, 4*^{to} et Haandskrift, som indeholder to Afskrifter af Fundationsbrevet for Vitskøl, **D**^{1} og **D**^{2}. Nærmere Oplysninger om alle disse Afskrifter gives i E. Gigas's ovenfor nævnte Katalog 1. Bd. S. 263—64, hvortil jeg her henviser; jeg har taget Kollationer af alle 5 Afskrifter af Fundationsbrevet og paa Grundlag af

dem og af Langebeks Udgave (**L**) udarbejdet den nedenfor givne Text og den dertil hørende kritiske Kommentar, idet jeg har givet Texten den Orthografi, som den efter al Sandsynlighed maa have haft i det originale Dokument. Til Resens Afskrift (**R**), som indeholder mange slemme Fejl, har jeg ikke taget videre Hensyn.

Det andet Stykke hos Resen indeholder en Meddelelse om Stiftelsen af Tvis Kloster ved Hertug Buris, Henrik Skatelars Søn. Resen synes at have kendt selve Fundationsbrevet i dets fulde Omfang, enten i Originalen eller i en senere Afskrift, men har her kun meddelt en kortere Angivelse af dets Indhold. Hvad Resen her har givet, er afskrevet af Langebek i det Haandskrift, som findes i *Ny kgl. Samling 1197, 4to* (Gigas's Katalog 1. Bd. S. 261); over sin Afskrift har han sat disse Ord: »De fundatione monasterii Tutæ Vallis, Danice Twiskloster, literæ Ducis Burisii fundantis hanc sententiæ habent summam«, hvorefter saa følger Texten »*Se considerantem* etc.«, ganske som hos Resen paa det nær, at der til sidst staar *dei poenam æternamque damnationem etc.* En dansk Oversættelse af Fundationsbrevet fra senere Tid omtales af Erslev i Repertorium Diplomaticum under Nr. 21 og 6699; smlgn. ogsaa Suhm: Hist. af Danm. VII, 720, og Daugaard: Om de danske Klostre i Middelalderen, Kbhvn. 1830, S. 434 f.

1. De fundatione monasterii Vitęscholę.

Primum est monasterii Vithe-Scholæ fundatio. Id monasterium, in Cimbria situm, Viburgensi in Dioecesi, dictum est Witte schola, tanquam schola Cimbrorum, quorum regio olim appellabatur Vitilandia, et ipsi Viti, a queis non multum declinarunt hodierna nomina, terræ Jylland, incolarum autem Jyder. Hodie monasterium hocce appellatur Biornholmum, a nobili quodam Biornonio, regni Senatore, qui, abrogato monasteriorum inter Danos usu, sibi comparans suo appellavit nomine.

Fundator fuit Valdemarus I. Literæ autem Fundationis ita habent:

In nomine sanctę et indiuiduę Trinitatis. Ego Waldemarus,
2 dei gratia Danorum rex, notum esse cupio omnibus, tam

ABCD[1]**D**[2] = codices Bibliothecæ Regiæ Hauniensis, quos in Præfatione nominaui. — **L** = editio Langebekii. — **R** = exscriptum Resenii, cuius discrepantias quasdam inutiles omisi.

1. Vald. **D**[1]. 2. omnibus cupio **A**.

prȩsentibus quam posteris, quod quidam perfidi, qui mecum dulces capiebant cibos et amica miscebant colloquia, ex improuiso inermem me ac nil tale uerentem eductis gladiis confodere conati sunt. Porro miseratio diuina non defuit, quȩ me nullo opem ferente protexit et de mediis armatorum cuneis potenter eripuit. Frustrati itaque in suis machinationibus traditores, collectis quibusque periuris, seditiosis atque sceleratis, quorum ingens copia est, rursus aperta bella adorsi, quo me uita et regno, populum uero pace spoliarent, deo pro nobis dimicante cum principe sceleris contriti sunt. Eapropter, diuinȩ memor benignitatis et uoti, quod uoueram, Henrico et fratribus eius eorumque successoribus secundum Cisterciensem ordinem uiuentibus in Roschildensi synodo uillam de patrimonio meo, quȩ Withscuele uocatur, cum omnibus eidem loco pertinentibus ad construendam abbatiam solenniter atque legaliter donatione sancta contuli, prȩsente uenerabili archiepiscopo, apostolicȩ sedis legato, Eschillo atque id ipsum confirmante cum sex episcopis et multis abbatibus et omni clero et populo. Vt autem hȩc donatio fratribus, quibus collata est, rata et inconuulsa semper permaneat, regia autoritate et sigilli nostri impressione cum testium annotatione confirmauimus, quorum hȩc sunt nomina: Eschillus Lundensis archiepiscopus. Ascerus Roschildensis. Helias Ripensis. Eschillus Arhusiensis. Nicolaus Vibergensis. Tocho Burglanensis. Osbernus Slesuicensis. Canutus dux et frater eius Buris. Radolphus capellanus regis. et Henricus Palli, qui dicitur Albus. et Carolus. et innumeri alii, quos longum est *e*numerar*e*.

1—2. qui . . cibos: *Psalm. 54, 15.* 2. cupiebant **B**. 3. ac nil **A**; et nil *celeri*. 8. ac sceleratis **B**. aperto bello **R**. 12. Hendrico **D**¹. 13. inventibus(!) **R**. Roesk. **D**¹. 14. meo *om.* **R**. Vithschuele **D**¹; Withstuele **D**²; Viteschale **R**. 15. ad eundem locum **R**. constituendam **R**. 17—18. atq. ad ipsum confirmandum te(!) **D**¹. 20. est *om.* **R**. 21. auctoritate **AB**. 23. Adserus **A**; Acerus **CD**¹·²**L**. Rosk. **AB**; Roescild. **D**¹. 24. Wiberg. **A**; Viburg. **R**. 25. Schlesvic. **D**¹. Buris *om.* **A**. 26. Rudolphus **D**¹; Rod. **D**²**R**. cappellanus **D**¹. et Henricus **ABD**²; et Hinricus **CD**¹**L**; Henricus Palli etc. *reliquis om.* **R**. 27. et multi innumeri(!) **L**. enumerare *scripsi*; numerari *codd.*

Oblatæ et Regum sequentium literæ Immunitatis, datæ huic monasterio, Valdemari II^{di} &c.

2. De fundatione monasterii Tutę vallis.

Alterum est fundatio monasterii Tutæ vallis, Danice Twis. De hac literæ Ducis Burisii fundaticiæ, quæ occurrere, hanc sententiæ habent summam:

»Se, considerantem tam patris sui quam fratrum repentinum et improuisum ex hac uita excessum, item ea temporalibus de bonis usque manere, quę ad ęternam remittuntur patriam, consultissimumque esse de mammona iniquitatis Christi pauperes sibi amicos facere (*Luc. 16, 9*), obtulisse domino nostro Jesu Christo et omni honore dignę matri eius Marię prędium, quod dicitur Tvisel, ut ex eo ędificetur Cisterciensibus monasterium, sperareque pro his mundanis et perituris ęternam in cęlis domum ęternamque uitam, dummodo per gratiam dei ita se gerere possit, ut manus eius sinistra nesciat, quid fecerit dextra (*Matth. 6, 3*), hoc est, dummodo mundanum fauorem commodumque nullum in eo sibi quęreret aut suis. Ei uero qui uiolauerit hoc sacrum munus, exspectandam esse dei pęnam et ęternam damnationem etc.

Literæ scriptæ sunt anno 1163. Idem ille Burisius est, qui ob insidias paratas regi Valdemaro I^{mo} captus est et carceri traditus, ubi oculi ei ob proditionem et perfidiam effossi.

Tertium et ultimum est evilescens *scilic*et ob turpitudinem et flagitia monasterium S. Michaelis penes Slesvicum et eius loco accrescens aliud, quod Aurea dicebatur Insula. Quæ de eo occurrere lectu digna, ab anonymo quodam scripta, ita sonant:

3. De fundatione monasterii Auree Insule.

I. Eximie fatuitatis et hebetudinis insulse indicium est de presentibus nichil curare vel querere, de futuris nichil prorsus prenoscere nec cauere. Iccirco ad instructionem posterorum ea, que in schedulis et vilibus chartis sparsim conscripta diffluebant, de fundacione Auree Insule et de mutacione loci

---

R = textus Resenii. — **S** = textus Suhmii. — **H** = textus Holder-Eggeri. — **C** = consensus **RSH**. — **G** = correctiones meæ. *Orthographiæ minutias prætereo.* — 2. nihil **RS** *ubique*. 4. vilebus **R**.

illius, diligenter collegi et in vnum scriptum redegi, vt sciant posteri nostri et posteri posterorum nec non et successores eorum, qualiter, expulsis nigris monachis de ecclesia Montis S. Michaelis foris portam ville Slesuicensis, dicta ecclesia cum omnibus possessionibus suis data et adiuncta sit monasterio Auree Insule, qualiter idem monasterium Auree Insule inicium sumpserit, vel quo fundatore surrexerit, quibusue iudicibus obtinuerit dicta bona ecclesie dicte S. Michaelis a monachis supradictis, vt filij, qui nascentur, enarrent filijs suis, per quanta discrimina quantasque difficultates maiores nostri acquisierint locum, in quo viuimus, et predia, vnde viuimus, et cetera. Igitur anno 1289. collecta sunt hec de diuersis schedulis, libris et priuilegijs antiquis, et hic summatim congesta simpliciter et indocte ad vtilitatem futurorum etc.

II. Cum igitur in ecclesia S. Michaelis in suburbio Slesuicensi olim nigri monachi ordinis Cluniacensis habitarent, et fame sue nimis prodigi totam viciniam fetore sue infamie maculassent, ipse eciam locus, qui deberet dici et esse domus dei, domus oracionis, factus esset spelunca latronum et prostibulum meretricum, quod dolore dico, ideoque omnibus exsecrabilis et detestabilis haberetur propter maliciam habitancium in eo (nomen enim dei per eosdem monachos inter laicos blasphemabatur, et religionis quondam venerabile nomen in derisionem et parabolam v*er*tebatur): itaque nec ijsdem monachis oblaciones dare solitas neque ab eis sacramenta ecclesiastica populus accipere dignabatur. Volebant *ita*que *episcopi* Slesuicenses, qui illis temporibus successiue prefuerunt, statum dicti monasterij reformare in melius et mutare; sed non potuerunt propter scandalum monachorum, quia nondum erant consummata peccata eorum neque publicata, sicut postmodum sunt facta. Adeo enim notoria erant, sicut in actis

---

7. sumpserit **SH**; sumserit **R**. 8. dictæ **R**; dicti **SH**. 9. *ante* ut *et post* filiis suis *in* **RS** *puncta ponuntur, tanquam his locis aliqua exciderint; sed non ita esse iam dixit* **H**. 18—19. domus . . oracionis, *cfr. Isaiæ c. 56, 7; Marc. 11, 17, al.* 22—23. nomen . . blasphemabatur, *cfr. Isaiæ 52, 5.* 24. vertebatur (v'teb.) **HG**; utebatur **RS**; *cfr. Jerem. 24, 9; Ezech. 18, 2.* eisdem **SH**. 26. accipere **G**; arripere **C**. itaque **G**; nāque **C**. episcopi (ēpī) **HG**; ipsi (ipī) **RS**. 31. notoria **G**; notaria **C**.

de eodem negocio conscriptis continebatur, quod probacione non indigerent, nec aliqua tergiuersacione eorum scelera tegi possent. Cum ergo clamor malicie eorum ad celum conscenderet, et tempus faciendi annum retribucionis dominus aduenisse cognosceret, misit in cor fidelis memorie domini Valdemari, episcopi Slesuicensis, qui tum cathedram gubernabat, vt aggrederetur dictum negocium mutacionis loci memorati et eicere*t* sacrilegos et infames. Quod vt opportunius fieri posset et liberius, accidit in illis diebus prodigium quoddam per eosdem monachos, quod eorum ruinam et destructionem nunciabat celeriter imminere.

III. Quadam enim nocte abbas illius loci exi*i*t cum quibusdam monachis suis, et intra*ru*nt tabernam, ibique minus honeste, quam oportuit, comessacionibus et ebrietatibus operam cum mulieribus dabant. Quod cum quidam de complicibus eius, qui solebat ad simile opus cum eo exire, cognouisset, indignatus grauiter contra abbatem, quod eum illa vice non vocasset secum, arripit campanam, que solebat pulsari pro mortuis, et eam fortiter pulsauit. Cuius sonitu reliqui fratres dormientes excitati sunt, et cicius conuenerunt ad locum, vbi tabula pulsabatur, querentes, quid accidisset. Quibus ille respondit: »Abbas noster in taberna iacet mortuus«; et rep*et*en*do*: »Sic est; mortuus enim est in anima«. Igitur monachi isti, audita turpitudinis recentis veritate, tanquam infrugi filij Noë pudenda patris sui non cooperuerunt, sed palam omnibus monstrauerunt. Et accipientes secum thuribulum et alia ad exorcismos mortuorum necessaria et hoc modo processionaliter ⟨*egredientes*⟩ venerunt ad abbatem suum in taberna, et omnis populus loci cum eis. Ex quorum ingressu abbati confusio et verecundia maxima facta est, taliterque eum reduxerunt ad claustrum.

---

3. clamor ad c. consc. *cfr. Exod. 2, 23; Macchab. I, 5, 31 al.* 4. annus retributionis: *Isaiæ 34, 8; 63, 4.* 5. misit in cor: *Joann. 13, 2.* fidelis **R**; felicis **SH**. 8. eiceret **HG**; ejicere **RS**. oportunius **SH**. 12. exit **R**. 13. intrarunt (intrarũt) **G**; intrant **RS**; intravit **H**. 21. Quibus (Q^{i}b;) **H**; Omnibus (Oĩb;) **RS**. 23. repetendo (= repetens, *scil.* respondit) **G**; respondente **RS** *corrupte; lacunam ante* et *statuit* **H**, *qui etiam.* enim *omisit, fort. errore.* 25. filij Noë, *cfr. Genes. 9, 21 sqq.* 28. egredientes *add.* **G**.

IV. Cuius facti detestabilis rumor cum percrebuisset et omnium aures replesset, nouitate sua p*reui*am infamiam auxit, et declarauit istud miraculum nouum d*ictam* abbatis infamia*m* monstruosa*m*. Ex hoc igitur die et deinceps desperauerunt se locum illum tenere posse. Episcopus vero, accepta opportunitate, venit ad monasterium et cognouit verum esse referentibus monachis, quod prius fama diuulgante didicerat de abbate. Utrumque ⟨*in*⟩ capitulum conuoca*ui*t, abbatem et conuentum; cepit tractare de reformacione monasterij. Abbas vero, non ferens verecundiam suam, vltroneus resigna*ui*t abbatiam, et ipse et ceteri monachi resignauerunt locum in manum episcopi memorati, quidam expresse, quidam vero tacendo, non ausi contradicere; et quia tacuerunt, iudicati sunt postmodo tacendo consensisse. Cognouerunt enim se ita infames factos esse, vt minime ibi possent viuere absque rubore et periculo animarum suarum et opprobrio vehementi. Omnes igitur elegerunt alium locum, sed differenti modo, preter quatuor, quos ibidem *per*misit episcopus remanere ad celebrandam dominicam octo monialibus, que ibidem erant. Ex alijs autem quidam promisere se suscepturos habitum arctioris religionis; quidam petiuerunt s*ibi* prouideri in alijs claustris eiusdem religionis, quod et factum est. Illis quoque quatuor monachis, qui remansere, et octo sororibus concessit episcopus tria molendina proxima ciuitati et omnes areas in ciuitate et quedam alia bona, vt ⟨*ex*⟩ eis victum haberent, dum viuerent; nec plures reciperent, sed in semet ipsis deficerent. Alij vero, qui se promiserunt habitum mutaturos, venerunt ad Auream Insulam; ibique cum non fuerunt sub arcta regula conuersati neque assueta vicia reliquerunt, reuersi sunt ad priorem locum tanquam canes ad vomitum et ceperunt male viuere sicut prius.

---

2. preuiam (p̃uiã) **G**; primam (p̊mã) **C**. 3—4. dictam (dc̄a) abb. infamiã monstruosã **G**; de abb. infamia monstruosa **C**. 5. *malim* arrepta. oportunitate **SH**. 8. in *add.* **G**. conuocauit (...cat) **G**; convocat **C**. 10. resignauit **G**; resignat **C**. 18. p̱misit **G**; demisit **C**. celebrandam **R**; celebrandum **SH**. 21. sibi (s[i]) **G**; se **C**. 22. quoque = autem. 25. ex *add.* **S**. 29. priorum *fort. typ. errore* **S**. 30. tanquam c. ad vomitum: *Proverb. 26, 11; Petri ep. II, 2, 22.*

V. Episcopus autem edificari fecerat monasterium in suo fundo proprio, qui Guldholm Danice vocatur, et imposuit illi nomen Aurea Insula, ibique conuentum de Esserum allatum collocauerat. Contulit quoque eidem monasterio de suo patrimonio predia multa et plurimum promisit. Nam vt ostenderet, quantum locum diligeret memoratum, fertur promissoria sponsione allocutus esse eundem locum quadam vice alludens vocabulo loci et dicens: »Aurea Insula tu vocaris, et ego te, si vixero, deaurabo«. Sed heu proh dolor! fefellit eum spes eius, et non est datum perficere opus propositum suum tam pium. Nam non longe post captiuatus est et de regno expulsus. Propterea, Guldholm et filij tui, luge et deplora celerem et nimis immaturum casum patris tui piisimi, quo viuente omnium deliciarum tibi copia affluebat, quo subtracto tu paupercula remanes et inter alias sorores tuas tenuis et despicabilis delitescis! Si enim ipse vixisset, alijs te adequasset, immo pre alijs extulisset. Nunc autem sufficiat tibi paupertas tua; et ora deum incessanter, vt non dispereant nec minuantur vires eius coram domino in hoc, quod voluntatem suam bonam non potuit opere perficere, vt volebat.

VI. Anno domini 1192., pridie Idus Junij, conuentus venit in Auream Insulam. Eodem anno, decimo Kalendas Junij, in die Ascensionis Domini, venerabilis pater et pie recordacionis Valdemarus, episcopus Slesuicensis, consecrauit cemiterium et claustri ambitum in Guldholm et contulit eidem monasterio decimas quatuor ecclesiarum prius ad mensam suam spectantes, videlicet ecclesie S. Michaelis in Monte, Hallebye, Nyebølle et Tolge, donacione perpetua, et eandem donacionem roborauit priuilegijs satis firmis. Igitur monachi illi, qui, sicut prenotatum est, a bono proposito resilierunt et redierunt ad ecclesiam S. Michaelis, videntes se et sua decrescere et Auream Insulam in numero personarum, ampli-

---

3. Esserom **SH**. 8. vocabulo **GH**; vocabuli **RS**. 11. longe **R**; longo **SH**. 13. immaturum **R**; immaturatum **SH**. 14. substracto **R**. 16. despiciabilis *errore* **S**. 21. *Debuit* 1191 *dici, ut adnotat Waitz; nam eo anno* Ascensio Domini *incidit in diem 23. Maii, anno vero 1192 in diem 14. Maii.* 22. Calendas **RS** (*in archetypo fuerat* Kł). 24. coemiterium **RS**; cimiterium **H**. 28. Halleby, Nybølle **SH**.

ficacione facultatum et fauore principum de die in diem magis magisque succrescere, non ferentes doloris sui acerbitatem intra se latere, in tantam accensi sunt vesaniam, vt nostris inferrent violenciam corpoream. Armati enim monachi nec non famuli eorum nostros quam sepius inuaserunt eosque spoliauerunt et verberibus affecerunt; calumni*a*bantur *eciam* se iniuste et violenter eiectos esse de monasterio suo, dicentes se non consensisse episcopo in mutacione loci nec locum aliquatenus resignasse. Cu*ius* litis et contencionis relacio ad sedem apostolicam tandem examinanda deducitur. Dati sunt iudices in causa memorata viri sapientes et iusticie amatores, ⟨*scilicet*⟩ Omerus, episcopus Ripensis, et Vilhelmus, abbas de Paraclito, qui apostolica autoritate freti causam istam diligenter discuterent et racionabiliter terminarent. Qui maturo vtentes consilio voluntatem dominorum Kanuti regis et Waldemari ducis et Absolonis archiepiscopi sollicite requisiuerunt, qualiter deberent in causa procedere memorata. Vt autem voluntas eorum in hac parte plenius agnoscatur, eorum scripta inuicem et ad iudices predictos scire cupientibus plenius sunt expressa, etc.

[Hactenus anonymus, sed scripta, quæ in fine memorat, desiderantur, uti et sententia sive eventus controversiæ.]

---

6. calumniebantur **R**, *corr.* **S**. eciam (ecẹ) **G**; inter (ĩt') **C**. 9. Cuius (C9) **G**; Cum (Cũ) **C**. 12. scilicet (ſ:) *add.* **G**. 13. auctoritate **S**. 15. Canuti **R**. Valdemari **SH**. 16. Absolonis **SH**; Absalonis **R**. sollicite **RH**; solicite **S**. 22. sententiæ **R**, *corr.* **S**.

X.

EXORDIVM MONASTERII QVOD DICITVR CARA INSVLA

ACCEDIT

VITA GVNNERI EPISCOPI VIBVRGENSIS

FORORD.

Det nu følgende Skrift, som handler om det jydske Cistercienserkloster Øm (Carainsula) og fortæller om dets Grundlæggelse og en Del af dets Historie, er overleveret til os i selve det Originalhaandskrift, som sikkert har tilhørt Klostrets Archiv. Saa vidt jeg véd, haves der ingen bestemte Efterretninger om Haandskriftets Skæbne, enten det saa er kommet bort fra Archivet i den Tid, der fulgte efter Klostrets Nedlæggelse (o. 1560), eller maaske allerede tidligere; der kan være en vis Sandsynlighed for, at det en Tid har været i Arild Huitfeldts Besiddelse; men 1731 ejedes det af Grev Christian Rantzau, som i dette Aar skænkede det tillige med flere andre Haandskrifter til Universitetsbiblioteket. Dér findes det nu i Samlingen *Ex donatione variorum*, betegnet som *No. 135 in 4to*. Meddelelser om det, givne af Gerhard Schøning, findes i Indledningen til den af Suhm besørgede Udgave af Skriftet i S. R. D. Tom. V. p. 231 f.; Suhm selv har dertil knyttet en Række Bemærkninger, dels om Klostrets Navn, saaledes som det findes skrevet i forskellige Dokumenter og paa andre Steder, dels om dets senere Historie. Jeg har selv undersøgt Haandskriftet nøje og skal i Henhold hertil give de efterfølgende Oplysninger om dets Indhold og, saa vidt det kan gøres, om dets Tilblivelsesmaade[1]).

Haandskriftet bestaar af 53 beskrevne Blade af Pergament, hvorefter følger en Del tomme Blade.

1) Fol. 1 er et for sig staaende Enkeltblad, som vistnok først er indsat ved Indbindingen af Haandskriftet; paa dette Blads Forside har en yngre Haand fra XIV. eller snarest XV. Aarh. omskrevet den første Side (fol. 2^{r}) af det egentlige Haandskrift, fordi Skriften paa denne Side delvis var bleven beskadiget af Fugtighed og Smuds.

---

[1]) I det nedenfor omtalte Skrift af Buchwald tales der ogsaa om dette, særligt i Afsnittet »die Ueberlieferung« S. 8—11. Vore Iagttagelser stemmer i det væsentlige overens; med Hensyn til nogle mindrebetydende Afvigelser maa jeg efter fornyet Undersøgelse af Haandskriftet fastholde min Opfattelse.

2) Herefter følger et Læg af 8 Blade (fol. 2—9), derpaa et lignende (fol. 10—17) og saa et, der kun har 7 Blade (fol. 18—24), idet Slutningsbladet, som har hængt sammen med fol. 18, er skaaret bort. Denne med *manus prima* skrevne Del af Haandskriftet indeholder (indtil fol. 24ʳ, 3) den Text, der med Rette bærer Overskriften paa fol. 2ʳ: Exordium monasterij quod dicitur cara insula og svarer til den Kapitelfortegnelse, som tillige med Skriftets Præfatio findes paa fol. 2. Den meget smukke Skrift, saavel som enkelte Rettelser og Fejl, gør det sandsynligt, at Skriveren har haft en forud udarbejdet Kladde af Texten, som han har renskrevet. De mange indlagte Aktstykker har han (eller snarere Kladdens Forfatter, som utvivlsomt har været en af Klosterbrødrene) naturligvis afskrevet efter selve Originalerne i Klostrets Archiv; Skade er det, at han næsten overalt har udeladt deres Datering. Kladden er paabegyndt i 1207, men Renskriften, som den nu foreligger, kan ikke være afsluttet før 1216 og er altsaa, da den sikkert er skrevet ud i eet Træk, vistnok først begyndt kort før det sidstnævnte Aar. Paa øverste eller nederste Rand af fol. 7ʳ, 9ʳ, 17ʳ, 19ʳ findes der med en anden Skrift af yngre Oprindelse nogle ulæselige eller uforstaaelige Smaanoter, nogle af dem staaende paa Hovedet; de har aabenbart ikke det mindste med Texten at gøre, men er vel snarest at betragte blot som »Pennerøver« (— en enkelt af dem lyder saaledes: probatio penne et non puelle). Paa fol. 22ʳ staar der i Randen uden for cap. XXXV paa langs en tildels bortskaaren Note: *(De fine vite) dōni fuenonis,* og ligesaa paa fol. 23ʳ paa langs uden for Cap. XXXV (I): *noīa abbatū $\overset{i}{q}$ p̄fuerī:* det er blot Anvisninger for Rubricator eller Illuminator, som skulde rødmale Kapiteloverskrifterne. Lignende Anvisninger for ham med Hensyn til Anbringelsen af malede Initialbogstaver findes ogsaa ellers, baade i denne Del af Haandskriftet og senere; fol. 25ᵛ, 1 har han glemt at male Initialet.

3) Fra fol. 24ʳ, 3 begynder en Række nye (jeg tror at kunne skelne 5 eller 6 forskellige) Hænder, som til forskellige Tider har fortsat Abbedhistorien (indtil c. 1320), først paa det af fol. 24, der var tilbage af det 3dje Læg, dernæst paa et nyt Læg. Dette 4de Læg har oprindelig omfattet 6 Blade, men de to forreste, (a) og (b), der skulde have staaet mellem de nuværende fol. 24 og fol. 25, og som har hængt sammen, (a) med det nuværende fol. 28 og (b) med fol. 27, er bortskaarne. Beskaffenheden af fol. 27, hvorom der skal tales nedenfor i Noterne, tyder paa, at dette Blad tidligere har været benyttet til at skrive noget andet paa, før det indføjedes i 4. Læg; muligvis har da det dermed oprindelig sammenhængende,

nu bortskaarne Blad (b) foran fol. 25 været fyldt med Skrift og er derfor bleven bortskaaret; og det samme har vel ogsaa været Tilfældet med det Blad (a), der har hængt sammen med fol. 28, men nu er bortskaaret nærmest efter det nuværende fol. 24.

4) Herefter følger 2 Læg, hvert paa 8 Blade, nemlig fol. 29—36 og fol. 37—44; af de to sidste Blade, fol. 43 og fol. 44, er den nederste Halvdel bortskaaret, men alligevel mangler der aabenbart slet intet i Texten. Alt, hvad der staar paa fol. 29^r til 43^r nederst, er skrevet med en og samme Haand (*m. 8*, vistnok c. 1270) og indeholder en særlig Fortælling, nemlig Skildringen af den højst forargelige Strid mellem Abbederne i Ømkloster og Aarhusbiskopperne, især Biskop Tuko, som var deres arge Fjende. Skildringen er dog ikke ført til Ende. Forfatteren, en Klosterbroder (Abbed Thuro?), der uden Tvivl med egen Haand har skrevet disse Blade uden forudgaaende Kladde, har sjusket ikke saa lidt baade med sit Sprog og særlig med sin Retskrivning; ogsaa i de indføjede Aktstykker, som han naturligvis har afskrevet efter Originalerne i Klosterarchivet, hyppigst med Bevarelse af Dateringen, møder vi mange Exempler paa hans Sjuskeri.

5) Bagsiden af fol. 43, som var ubeskreven, og et lille Stykke af fol. 44^r, har en meget senere Haand benyttet til derpaa at skrive en Angivelse af Grænsebestemmelserne for Klostrets Ejendomme i Djursland.

6) Efter Haandskriftets fol. 44 er der indsat et Papirsblad, som indeholder en sen og daarlig Afskrift af det Brev af Biskop Tuko, der findes i Originalhaandskriftet paa fol. 30^v; det er omtalt i Noterne nedenfor til nævnte Sted. Under dette Brev har samme Haand skrevet disse Ord: Anno 1222. Gunnerus Abbas | Caræ insulæ mortuo ep̃o Vibergẽsi | Torstano a Gregorio Cardinale | qui tũc in Daniă missus erat, electꝰ | ẽ in demortui ep̃i locũ. Paa en paahæftet Lap har Arne Magnusson skrevet: »1222. Gunnerus fit Ep̃s. | 1251 obiìt. — Derefter kommer et Læg, af hvis 8 Blade det første er bortskaaret; paa fol. 45—51 har en Haand fra XIV. eller maaske XV. Aarh. efter en ældre, nu tabt Original skrevet V i t a G u n n e r i; dette Skrift fortsættes dog paa de første Blade af et nyt Læg, fol. 52 og fol. 53^r, hvilket sidste kun indeholder 10 Linier. Forfatteren til dette Arbejde har sikkert ogsaa været en Klosterbroder fra Øm; sit Skrift maa han, som H. O l r i k har bevist, have forfattet engang i Tiden 1251—80, og det har utvivlsomt været hans Mening, at det skulde optages i Hovedskriftet Exordium som et Tillæg dertil og læses efter det syvende Stykke i Cap. XXXVI, hvor

Gunner var omtalt som Abbed i Øm. Alle de øvrige Pergamentsblade i Haandskriftet er ubeskrevne.

Af Originalhaandskriftet er der i det 17.—18. Aarh. taget forskellige Afskrifter, som nu findes paa vore Bibliotheker i København. Saaledes besidder den Arnæmagnæanske Samling paa Universitetsbiblioteket under No. 869, 4to (Kålunds Katalog 2000) en Afskrift, som Arne Magnusson har ladet besørge. Og i E. Gigas's Katalog over det Store Kongelige Bibliotheks Haandskrifter anføres der (I. Bd., S. 265) ikke mindre end 4 forskellige Afskrifter fra 18. Aarh. Jeg har dog ikke anset det for nødvendigt at undersøge disse Afskrifter nøjere, eftersom de jo ikke kan have nogensomhelst Betydning ved Siden af det existerende Originalhaandskrift, navnlig ikke, hvor dette er klart og tydeligt, hvad der for de allerfleste Partiers Vedkommende er Tilfældet.

J. Langebek havde ogsaa taget en Afskrift efter Originalen, vistnok ikke alene af Hovedskriftet Exordium, men ogsaa af Vita Gunneri; det er den, Suhm har lagt til Grund for sin Udgave af begge Skrifterne i S. R. D. Tom V, henholdsvis p. 235—302 og p. 574—80. Langebeks Afskrift har i det hele vist sig at være meget omhyggelig og nøjagtig; der findes nok adskillige Fejllæsninger (som f. Ex. den, at han mærkeligt nok overalt har tydet Abbreviaturen *qm̄* som *quum*, mens det, hvad ogsaa andre Afskrivere rigtigt har set, skulde være *quoniam*), og ligeledes er der af og til udfaldet nogle Ord; men hvad det sidste angaar, er det ikke umuligt, at Fejlene kan skyldes mindre omhyggelig Korrekturlæsning ved Udgivelsen. I det sjuskede sidste Afsnit af Exordium i Originalhaandskriftet har Langebek for det meste stiltiende rettet mange Fejl.

Dr. G. v. Buchwald har i Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte, VIII. Bd. (Kiel 1878) skrevet en Afhandling: »Die Gründungsgeschichte von Øm und die Dänischen Cistercienser« (S. 1—121), hvori han fælder meget strenge Domme over dette Munkeskrifts Værdi som paalidelig historisk Kilde. Vægtige Indsigelser mod hans Domme er gjorte af A. D. Jørgensen i en Afhandling (»Striden mellem Biskop Tyge og Øm Kloster«) i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1879, S. 111—153.

Af Exordium har man en dansk Oversættelse af Jørgen Olrik: »Øm Klosters Historie«, Aarhus 1912. Vita Gunneri er oversat af Hans Olrik: »Viborgbispen Gunners Levned«, Kbhvn. 1892 (iblandt de Skrifter, der udgives af Selskabet for hist. Kildeskrifters Oversættelse).

Fol. 2^r.

EXORDIUM MONASTERII QUOD DICITUR CARA INSULA.

Ad noticiam posterorum transmittere cupientes, quo modo hoc cenobium, quod uocatur Carainsula, exordium sumpsit, simul intimare uolumus, quo tempore et a quibus personis constructum sit, uel quibus priuilegijs confirmatum et ad locum, in quo nunc est, de loco ad locum translatum, necnon et nomina abbatum, qui per xl. duos annos prefuerunt, usque ad presentem annum, in quo hec scripta sunt, ut, si forte aliquando persona aliqua secularis seu ecclesiastica illud perturbare et possessiones eius diripere temptauerit, cognita ueritate fundationis et reuerentia fundatorum ab incepto malo opere quiescat et illud diligat atque tueatur, quatenus illorum meritis, a quibus initium et incrementum habuit, et totius ordinis orationibus adiuta in die ultimi examinis a summo iudice Christo inter probatos monachos cum omnibus electis dei regnum celeste in perpetuum optineat.

C = Codex Bibliothecæ Universitatis Hauniensis, signatus: »Ex donatione variorum, 135 in 4to«. *Manus I scripsit codicis fol.* 2^r—*fol.* 24^r, *v. 3. Ante folium 2 insertum est unum folium, in cuius parte aduersa manus aliqua XIV. vel XV. sæculi ea rescripsit, quæ fol.* 2^r *usque ad verba* inicium sumpsit (*p. 159, 2*) *continentur, cum situ et sordibus valde deleta essent. Errores editionis Langebekianæ plerumque tacite correxi. Obiter adnoto, maiores litteras a scribis nisi in initiis periodorum non aut perraro usurpari, ne in propriis quidem nominibus, ubi ego eas ex editione Langebekiana retinui.*

1—2. Exordium .. carainsula *rubris litteris scriptum; eodem colore sequens littera initialis* A *picta est, item inferius* (p. 159, 1) captm. I. *et numeri capitulorum omnium et littera initialis cuiusque capituli. Numeri* II. *et* III. *non, ut in editione, suis capitulis præfiguntur, sed in extrema dextera versus parte ponuntur.* 4. *facile est* sumps^{9}it, *i. e.* sumpserit, *corrigere; sed talia mutare* (*velut etiam p. 161, 3* posset) *in hoc scriptore non audeo.*

Capitulum I. Quo tempore uel a quibus personis hoc monasterium initium sumpsit.

II. Quod fratres, ut maiorem gratiam haberent electj sui, concesserunt ei Smaheng.

III. De primo abbate, quomodo ex parte regis et episcoporum Romam perrexit.

IIII. Littere domini apostolici ad regem de mutatione claustri de Weng et de reuocatione Eskilli archiepiscopi.

V. Item ad episcopos de mutatione eiusdem claustri et reuocatione eiusdem archiepiscopi.

VI. Priuilegium domini regis W., quod dedit monasterio et fratribus de Weng.

VII. Quod domus hec in exordio suo non sit sine fundamento fundata.

VIII. Littere domini apostolici ad abbatem Henricum super || loco, quem sibi offerebat Eskillus episcopus. Fol. 2v

IX. Quod Eskillus episcopus resignauit, quod prius dederat de episcopatu in Sahebroch, pro Smaheng ad episcopatum etiam pertinente, ut in eo construeretur monasterium.

X. Quomodo monachi habuerunt Sahebroch.

XI. Priuilegium regis de Sahebroch.

XII. Quomodo transierunt de Weng ad Calue.

XIII. Priuilegium archiepiscopi Lundensis de translatione claustri de Weng ad Calue.

XIIII. Littere domini apostolici ad regem de translatione eiusdem claustri.

XV. Item littere domini apostolici ad episcopos de translatione eiusdem claustri.

XVI. Priuilegium domini apostolici de translatione eiusdem claustri.

XVII. De secundo concambio, quod habuerunt monachi cum rege, in quo monachi receperunt Weng.

XVIII. Littere domini apostolici ad regem pro ornamentis ecclesie de Weng et terra de Culsne.

XIX. Qua de causa recesserunt de iam dicta insula Calue.

XX. De uisione cuiusdam.

XXI. Quo tempore uenerunt ad locum, in quo nunc est monasterium.

---

10. eiusdem *ante* archiepiscopi *supra versum add.* C *m. 1.* 18. etiam *supra v. add.* C *m. 1.; item* 25. eiusdem, *sed alia manu.*

Capitulum I.

Quo tempore uel a quibus personis hoc monasterium inicium sumpsit.

Fol. 3r. ‖ Anno igitur ab incarnatione domini M.C.LXV. mense Februario, XVI. die eiusdem mensis, domnus Henricus, primus abbas Uitescole, emisit conuentum huius cenobij ad locum, qui dicitur Smaheng, quem sibi parauerat reuerendus Eskillus Arusiensis episcopus. Sed quia isdem locus pauper erat et insufficiens, utpote non habens nisi solum predium, et episcopus celeri morte de hac uita in expeditione contra Sclauos decessit, predictus abbas cepit tractare cum uenerabili uiro domno Suenone, qui Eskillo iam defuncto electione

---

23—24. Quo tempore . . sumpsit *rubris litteris scriptum.* Capt. I. *post* sumpsit *demum habet* C, *sed transposui, sicut etiam in seqq. capp.*

successerat, quatinus pusillum gregem sub sua cura pascendum susciperet et pascua prouideret, et ordo tunc primum inceptus in sua diocesi possit illius adiutorio ad perfectionis statum peruenire. Qui electus, licet in primis infensus fuisset fratribus propter largitionem predecessoris sui, eo quod uideretur episcopatus possessionibus esse inminutus, tamen quia, in mari rediens de Anglia magnis tempestatibus iactatus, suggerente quodam monacho griseo, uiro religioso, promiserat, ut, si eum deus de instanti mortis periculo liberaret, monasterium Cisterciensis ordinis in suo episcopatu construeret, statim ad ammonitionem abbatis, omni sinistra uoluntate, quam erga fratres habuerat, sopita, quod in necessitate sua deuote promisit, felici consummatione in eisdem fratribus adimpleuit. Erat autem abbas Henricus uir uite uenerabilis et tam a rege quam a cunctis principibus regni pro reuerentia gratie dei, que luce|bat in uultu eius, et facundia riuuli sermonis melliflui, Fol. 3v.
qui exibat de ore eius, ualde dilectus. Adeuntes ergo simul electus et abbas dominum regem Waldemarum, qui tunc monarchiam tenebat, patrem uidelicet duorum regum Kanuti et Waldemari, qui post eum regnauerunt, consilium habuerunt cum quibusdam alijs episcopis, quod fratres in ecclesia de Weng collocarent, que tunc conculcabatur negligentia nigrorum monachorum; quod domino cooperante communi consilio cito perfecerunt. Nam Johannes nigrorum abbas propria uoluntate se cum omni humilitate abbati Henrico tradidit, et de magistro discipulus factus sub regulari disciplina in Uitescola per aliquantum temporis in summa obedientia fuit, semper gemens in contritione lacrimarum, quod in priori ordine inordinate nimis uixerit; et post ad propriam domum in melius commutatam reuersus reliquum uite sue tempus in incepto opere consummans in ea bono fine diem ultimum clausit.

---

1. pusillus grex: *Luc. 12, 32.* 2. ⁊ (= et) paschua **C**. 5. prede-ſcessoris **C**. 16. ²sermonis ¹riuuli (*additis transpositionis signis*) **C**. 23. domino cooperante: *Marc. 16, 20.* 25. cum omni humilitate: *Act. ap. 20, 19; Ephes. 4, 2.*

Capitulum II.

Quod fratres, ut maiorem gratiam haberent electj sui, concesserunt ei Smaheng.

Postquam fratres uenerunt Weng et ibi habitare cepissent, et electus eis per omnia placabilis factus esset, obliuiscens funditus amaritudinem indignationis sue, quam contra eos habuerat, ut maiorem gratiam ipsius haberent, concesserunt ei Smaheng, ut illud predium sub potestate sua libere haberet et, quocunque uellet modo, illo uteretur. Quod ille, benigne suscipiens et de beniuolentia eorum maiori erga eos amore accensus, paruo tempore sibi retinuit et postea fratribus || Fol. 4r. resignauit, accipiens ab eis mansionem Karlebu, que ad Weng pertinebat; sed et ipsam cum alijs bonis, que claustro contulerat, cum omni deuotione restituit. Erat autem episcopatus tunc ualde tenuis et pauper, sed ipse eum dilatando diuitijs et honoribus ampliauit; et quecunque claustro dedit, de proprio patrimonio fuerunt et de his, que de superfluitate mense sue in episcopatu acquirere potuit.

Cap. III.

De primo abbate, quomodo ex parte regis et episcoporum Romam perrexit.

Post hec domnus abbas Henricus honorandum uirum Briennum constituit abbatem. Hic aliquando hospitatus est apud abbatem Johannem in Weng, qui irreuerenter satis eum suscipiens puerosque eius male tractans fecit ligari propter annonam, quam latenter tulerant de horreo ad pabulum equorum suorum, quod insufficiens eis dabatur. Vnde Johannes abbas in sinodo accusatus, cum se expurgare non posset, resignauit abbatiam electo et factus est monachus ordinis Cisterciensis, sicut supra diximus. Abbas igitur Briennus ordinatus mox consultu domini regis et electi sui necnon aliorum episcoporum Romam perrexit; et domino pape de mutatione claustri cuncta per ordinem diligenter intimauit et ei litteras super hoc missas dedit. Audiens autem apostolicus mutationem dextere excelsi factam gauisus est, sicut semper

33. mutatio dexteræ excelsi: *Psalm. 76, 11.*

gaudere solebat de profectu et prosperitate ordinis Cisterciensis, et abbati domum reuertenti litteras regi et electo atque aliis episcopis deferendas tradidit et sibimet priuilegium, quod petebat.

Cap. IV.

Littere domni apostolici ad regem de mutatione claustri de Weng et de reuocatione Eskilli archiepiscopi.

‖ Alexander episcopus, seruus seruorum dei, karissimo in Christo filio Waldemaro, illustri Danorum regi, salutem et apostolicam benedictionem. Cum audimus te circa ea, que deo placitura sunt et regiam deceant dignitatem et ad salutem anime tue, uirtutis quoque ac religionis incrementum pertineant, sollicitum et intentum existere, gaudio gaudemus, et tue sublimitatis industriam affectuosis super hoc in domino laudibus commendamus. Ex tenore siquidem litterarum tuarum et quorundam episcoporum in tuo regno consistentium accepimus, quomodo tu diuine pietatis amore inductus, considerans monasterium de Weng, quod antecessores tui pro anime sue remedio fundarunt et l*ar*gis et magnis possessionibus ampliarunt, tam spiritualiter quam temporaliter fuisse attritum et plurimum diminutum, ad eius reformationem cum eorundem episcoporum consilio intendisti, et, abbate, cui fuerat prius concessum, de magistro discipulo facto, fratribus ordinis Cisterciensis ad religionis et honestatis obseruantiam in eo restaurandam idem monasterium contulisti. Quod utique, si ita est, quia ex inspiratione diuine gratie et mutatione dextere excelsi processisse speramus, gratum acceptumque tenentes, quod inde a tua serenitate cum consilio eorundem episcoporum salubri noscitur prouisione statutum, ratum et firmum habemus, celsitudinem tuam rogantes, monentes et exhortantes in domino atque in peccatorum ueniam iniungentes, quatenus ad incrementum et releuationem prefati monasterij feruenter ac deuote intendas et religiosos ui‖ros, quos illuc de assensu tuo et fauore dilectus filius noster Sueno Arusiensis electus induxit, diligere ac manutenere studeas et eorum bona consueta clementia et pietate seruare. Preterea nichilominus

Fol. 4v. — Fol. 5r.

12. gaudio gaudere: *Isai. 66, 10; Matth. 2, 10, al.* 18. largis *scripsi* (*ut est p. 164, 27*); longis **C**.

regiam excellentiam ⟨*tuam*⟩ rogamus atque monemus, quatenus in deuotione beati Petri ac nostra, sicut bene cepisti, ex quo es ad unitatem ecclesie reuersus, firmus et immobilis perseueres et episcopos et uniuersum clerum et populum de regno tuo ad hoc ipsum moneas diligentius et horteris, venerabilem quoque fratrem nostrum Eskillum, Lundensem archiepiscopum, apostolice sedis legatum, uirum religiosum atque discretum et, sicut credimus, deo et hominibus ualde acceptum, tibi quoque et regno tuo fidelissimum, ad ecclesiam suam deuote et honorifice reuoces et ei honorem et gratiam, quam decet, tanquam spirituali patri impendas, et iura et bona ecclesie sue regia protectione defendas atque conserues. Confidimus enim et speramus in domino, quod per eius industriam honor et gloria magnitudinis tue augebitur, et tam tibi quam heredi tuo et regno plurima incrementa et commoda domino auxiliante succedent.

Cap. V.

Item ad episcopos de mutatione eiusdem claustri et reuocatione eiusdem archiepiscopi.

Alexander episcopus, seruus seruorum dei, venerabilibus fratribus Absaloni Roskeldensi et Tuconi Burgalenensi episcopis, dilectis quoque filijs Radulpho Ripensi et Suenoni Arusiensi electis salutem et apostolicam benedictionem. Ex litteris uestris et karissimi in Christo filij nostri Waldemari, illustris Danorum regis, nuper accepimus, quomodo ipse, sicut uir *c*atholicus, superne contemplationis amore succensus et diuina
Fol. 5v. gratia inspiratus, atten||dens monasterium de Weng, quod antecessores eius pro anime sue remedio fundarunt et largis et amplis beneficijs et possessionibus dilatarunt, ualde fuisse attritum et tam spiritualiter quam temporaliter diminutum, ad eius reformationem simul cum consilio uestro utiliter et feruenter intendit, et, abbate eiusdem loci de magistro discipulo facto, fratribus Cisterciensis ordinis ad religionis et honestatis obseruantiam in eo restaurandam idem monasterium concessit.

1. tuam *addendum putaui.* 12—13. confidere et sperare in domino: *Philipp. 2, 19. 24, al.* 24. ⌜regis ⌜danoꝝ **C.** 25. cotholicus **C.**

Quod quia, si ita est, ex mutatione dextere excelsi processisse confidimus, gratum et acceptum tenemus, et quod exinde a uobis cum assensu et fauore predicti regis salubri noscitur prouisione statutum, ratum et firmum habemus, prudentiam uestram rogantes atque monentes, quatenus eidem regi suggerere et attentius suadere curetis, ut ad incrementum et augmentum ipsius monasterij regia pietate intendat, et in deuotione beati Petri ac nostra firmus immobilisque consistens uenerabilem fratrem nostrum Eskillum, Lundensem archiepiscopum, apostolice sedis legatum, uirum religiosum et deo acceptum, reuerenter ac deuote ad ecclesiam propriam reuocet et ei honorem ac gratiam, quam decet, impendat. Credimus enim et speramus in domino, quod ad honorem, exaltationem et fidelitatem eiusdem puro animo et affectione intendet et toti regno utilis et fructuosus existet. Nichilominus et uobis mandamus, ut, qui ad onus pontificale uocati sunt, sed nondum culmen honoris adepti, ad eundem archiepiscopum, si tam cito non redierit, humiliter et deuote accedant et ordines ac consecrationis munus de manu eius percipiant. Periculosum enim existit ecclesias dei diutius || solatio pastoris uacare. Fol. 6r.

Cap. VI.

Priuilegium domni regis Waldemari, quod dedit monasterio et fratribus de Weng.

In nomine sancte et indiuidue trinitatis ego Waldemarus, dei gratia rex Danorum, omnibus diuine matris ecclesie filijs, tam futuris quam presentibus, pie ac catholice in Dacia degentibus, post huius uite curriculum interminabile cum Christo optinere brauium. Quoniam deo disponente, quamuis meritis nostris minime exigentibus, totius regni monarchiam suscepimus, ob id scilicet uniuersis, et diuinis et humanis, quantum domino opitulante nostra sufficit ualitudo, prodesse curabimus. Credentes igitur resurrectionem et post huius uite mortem cum illis, qui domum dei decorauerunt, nos in eternis tabernaculis portionem habituros, notificamus, nos monasterio

---

25. ⸢rex danorum ⸢dei gratia **C**. 28. Qm̄ **C**, *id est* Quoniam; *Langebek pro hoc ubique errore* quum *scripsit*. 33 decor domus dei: *Psalm. 25, 8.* 33—34. æterna tabernacula: *Luc. 16, 9.*

apud Weng fratribusque eiusdem cenobij ibidem sub regula beati Benedictj famulantibus colonos suos cum omni iure nostro regali, quod soluere prius consueuerant exactoribus nostris propter expeditionem, que Danice *leyding* nuncupatur, contulisse, et hoc pro remissione omnium peccatorum nostrorum, parentum, antecessorum et omnium fidelium defunctorum. Quicunque ergo istius pagine nostre decreto in zelo malo obuiauerit et, quod nos ratum statuimus, diaboli spiritu arreptus atque exagitatus irritum facere temptauerit, sed et sigilli nostri corroborationem uiolauerit, sit portio eius cum Juda traditore Christi et uia cum illis, qui domino dixerunt: 'Recede a nobis; scientiam uiarum tuarum nolumus'; sitque alienus a sacrosancto corpore et sanguine domini nostri Jhesu Christi, nisi penitentia ductus ad satisfactionem condignam uenerit.

Cap. VII.

Quod domus hec in exordio suo non sit sine fundamento fundata.

Fol. 6v. || Non est silendum, quod in primis scripsisse debueramus, qualiter abbas Henricus scripserit domno apostolico super loco, quem sibi Eskillus episcopus offerebat, et quid ei apostolicus rescripserit. Fuerat autem episcopus Eskillus scismate Octouiani maculatus, sicut et quidam alij episcopi et ipse rex, et iccirco abbas distulit inconsulto apostolico locum suscipere de manu eius. Octouianus enim in scismate electus erat contra c*a*tholicum papam Alexandrum; cui consenserunt multi reges et principes et ecclesiastici uiri, necnon et imperator Romanorum Fredericus. Ne ergo aliquis putet uel dicat, quod domus hec in exordio suo fundata fuerit sine fundamento, audiat, quale fundamentum domnus apostolicus priuilegio suo iecerit, rescribens abbati Henrico et fratribus eius.

Cap. VIII.

Littere domni apostolici ad abbatem Henricum super loco, quem sibi offerebat Eskillus episcopus.

Alexander episcopus, seruus seruorum dei, dilectis filijs Henrico abbati et fratribus monasterij sancte Marie de Uitescola

11—12. qui dixerunt deo: Recede . . nolumus: *Job. 21, 14.*
25. cotholicum C.

salutem et apostolicam benedictionem. Litteris deuotionis tue, dilecte fili abbas, debita benignitate receptis, ex earum tenore comperimus, quod Eskillus Arusiensis episcopus, cum ecclesie uestre locum minus aptum religioni concessisset, postea pro predicto loco alium aptiorem uobis donauit. Vnde te, fili abbas, nostrum super hoc consilium exposcente, pro eo quod episcopus ille aliquando errori consensit, qui tamen factum suum in districto examine positus reprobauit, nos cum uenerabili fratre nostro Eskillo, Lundensi archiepiscopo, et alijs fratribus nostris satis super hac re deliberauimus; que eidem archiepiscopo placuit, et assensum tribuit pariter et fauorem. Nos igitur, ‖ (Fol. 7r.) paci et tranquillitati uestre paterna sollicitudine prouidere uolentes, uobis et per uos ecclesie uestre locum ipsum auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus, statuentes, ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis infringere uel ei aliquatenus contraire. Siquis autem id attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursurum.

Cap. IX.

Quod Eskillus episcopus resignauit, quod prius dederat de episcopatu in Saebroch, pro Smaeng ad episcopatum etiam pertinente, ut in eo construeretur monasterium.

Siquis cupit scire, quis fuerit primus uel secundus locus, de quibus apostolicus in litteris scribit ad abbatem Henricum, sciat, primum locum esse Sahebroch, qui fuit de episcopatu Arusiensi; sed quia aptus non fuerat, cum consilio et uoluntate domini regis Waldemari resignauit illum episcopatui; et secundum fuisse Smaheng, qui ad episcopatum ⟨*etiam*⟩ pertinebat, qui et traditus est abbati Henrico ad construendum monasterium et est confirmatus ab apostolico.

Cap. X.

Quomodo monachi habuerunt Sahebroh.

Siquis etiam scire desiderat, quomodo monachi habuerunt Sahebroch, sciat, quoniam dominus rex Kanutus concambium

---

23. manasterium **C** (*rubricator*). 29. etiam *addidi.*

fecit cum episcopo Suenone, in quo episcopus accepit Thorstenisthorp, et rex optinuit Sahebroch; et dedit illud Emero capellano suo pro seruitio, quo patri suo et sibi seruierat; et Emerus .v. annis antequam moreretur dedit meliorem bolam beate Marie et fratribus de Carainsula pro redemptione anime sue et alteram pro pecunia heredibus suis post mortem eius soluenda, tradens abbati priuilegium, quod sibi rex dederat, hanc habens continentiam:

Cap. XI.
Priuilegium regis de Sahebroh.

Fol. 7v. ‖ In nomine sancte et indiuidue trinitatis ego Kanutus, dei gratia Danorum Sclauorumque rex, uniuersitati fidelium in perpetuum. Equitatis et iusticie ratio persuadet nos cunctorum oportunitatibus de nostra liberalitate bene sperantium, quantum in nobis est, optatum conferre subsidium. Verum pre ceteris munificentie manum eis porrigere tenemur, qui diutini laboris studio, nostro fideliter inherentes obsequio, ad iusta compensanda premia gratuitis meritorum commertijs nostram propensius incitauerunt benignitatem. Indecens enim et incongruum reputatur, ut fructu sui laboris fraudetur industrius, cum exprobrata credantur seruitia, si irremunerata negligantur. Et inde est, quod tam posteris quam modernis notificare pagine presentis auctoritate decreuimus, nos Emero capellano nostro duos mansos, quos a Suenone Arusiense(!) episcopo in uilla, que Sahebroch appellatur, acquisiuimus, in premium sui indefessi famulatus, quem tam michi quam felicis memorie regi Waldemaro, patri meo, annis plurimis impendisse dinoscitur, legaliter scotando contulisse. Quos et sue dispositioni tante stabilitatis certitudine addiximus, ut liceat sibi eos uendere seu sub testamento, cui uoluerit, relinquere uel quacunque rationabili alienatione in dominium cuiuslibet persone transferre. Ceterum cum prona sint ad fraudes presentis etatis studia, adeo ut in uerbis fides, in pactis stabilitas uix possit inueniri, non minor in conseruandis quam in inueniendis rebus est adhibenda cautela. Quocirca, ut huius nostre donationis accuratio rata ac iure perpetuo inconcussa teneatur, priuilegij nostri declaratione eam attentius consolidare procurauimus,

25. $\overset{i}{m}$ **C**, *ut solet.*

auctoritate regia mandantes, ut nemini fas sit hanc nostre deuotionis lar||gitionem calumpniose cassare seu quacunque (Fol. 8r.) obliqua cauillatione infringere uel dissipare. Quod si a quoquam fieri contigerit, regie indignationis animaduersione grauissima percellatur et dei omnipotentis offensam et abhominationem tante presumptionis ultricem in nouissimo examine sustineat.

Cap. XII.

Quomodo transierunt de Weng ad Calue.

Cumque in predicta ecclesia de Weng deo per tres annos seruissent in multis tribulationum persecutionibus, quas eis inferebat nobilis femina domina Margareta, soror Erici comitis, fecerunt concambium cum rege, in quo rex optinuit duas partes de Weng, ualentes .xx. marcas auri, et fratres terram in Hathelef, quam rex emerat ab heredibus nobilis mulieris Ingare, ualentem .xx. et unam marcam auri, ita ut monachi unam marcam auri plus haberent a rege. Nam Weng tota tunc temporis inter possidentes preciabatur .xxx. marcis auri tantum. Quod postquam factum est, omnes fratres simul congregati, assumptis reliquiis et ossibus fundatorum, Eskilli uidelicet episcopi et Erici comitis et aliorum, cum consilio et auxilio regis et episcopi se et omnia sua ad insulam, que uocatur Calue, transtulerunt, locum dantibus eorum aduentui nigris monachis, qui prius ibi habitabant. Et notandum, quod in Weng non fuerunt monachi nigri nisi tres tantum cum abbate, in Calue uero non plus quam duo, quando ordo Cisterciensis ea suscepit. Vt autem hec translatio firma esset, domnus abbas Briennus secundo iuit Romam; et inueniens in Claraualle uenerabilem uirum Eskillum, Lundensem archiepiscopum, apostolice sedis legatum, postulauit ab eo ad presens negotium priuilegij sui confirmationem, quod libenter ei || concessit. (Fol. 8v.) Iste archiepiscopus Eskillus semper et ubique edificationi et confirmationi huius domus intendit et deuotus fuit, licet ante priuilegium suum non dederit, quia prius non petebatur. Ipse eduxit duos conuentus, unum de Cistercio, alterum de Claraualle, et fundauit duo monasteria, Heriuadum in Scania et Esrom in Selandia, de quibus plura examina monachorum diffusa sunt per Daciam; et postea in Claraualle est monachus

factus, et in ea aliquantum temporis uite sue spacium consummans ante magnum altare honorifice sub marmore iacet tumulatus.

Cap. XIII.

Priuilegium archiepiscopi Lundensis de translacione claustri de Weng ad Calue.

Eskillvs, dei gratia Lundensis archiepiscopus, apostolice sedis legatus et primas Danie et Suethie, dilecto filio Brienno, abbati de Calue, salutem et benedictionem. Pastoralis sollicitudo exigit, ut omnibus in necessitate constitutis paterno affectu compatiamur et singulis opem congruam porrigamus. In hac autem gratia illis specialiter debitores sumus, qui a tumultu seculari sequestrati et diuinis obsequiis artius mancipati regulariter uiuere et soli deo uacare desiderant. Hinc est, frater karissime, quod tuis iustis petitionibus libenter assensum prebemus et paci ac quieti gregis tibi commissi etiam in posterum prospicimus. Accedit etiam petitio pijssimi regis Waldemari et uenerabilium episcoporum Absalonis Roskeldensis et Suenonis Arusiensis, quibus nichil negare possumus. Igitur diuino amore commoniti et tam illustrium personarum reuerentia inclinati locum, in quo deo deseruitis, Fol. 9r. sub nostra et domini apostolici protec||tione suscipimus, hoc in primis statuentes, ut concambium, quod cum prefato rege fecistis, ratum permaneat, et predia ad Weng pertinentia deinceps ad locum, quo necessitate compulsi transmigrastis, integre pertineant. De cetero siqua ecclesiastica secularisue persona hanc nostre constitutionis paginam sciens contra eam uenire temptauerit et prefatum monasterium perturbare ac res fratribus inpresenti collatas seu deinceps conferendas temere usurpare presumpserit, a communione dominici corporis se sequestrandam et uinculo anathematis obligandam nouerit, nisi digne satisfecerit. Pax uero et gratia omnibus eidem loco iusta seruantibus, quatinus et hic fructum boni operis inueniant et in districto dei iudicio eternam mercedem percipiant.

Abbas igitur, relinquens archiepiscopum in loco, quo eum inuenerat, ad dominum apostolicum perrexit, tradens ei

litteras regis et episcoporum et loquens sufficienter de instanti negotio; receptisque ab eo litteris ad regem et episcopos de translatione claustri sui ad patriam festinanter remeauit. Qui cum domum uenisset, tradidit regi et episcopis litteras sibi directas.

Cap. XIIII.

Littere domini apostolici ad regem de translacione eiusdem claustri.

Alexander episcopus, seruus seruorum dei, karissimo in Christo filio Waldemaro, illustri Danorum regi, salutem et apostolicam benedictionem. Quod diuina gratia inspirante in deuotione beati Petri et nostra consistis et religiosos uiros honore pariter et gratia satagis preuenire et eis opem et fauorem intuitu pietatis impendis, plurimum gaudemus, et, ut in hoc tibi perseuerantie uirtutem concedat, altissimum et omnipotentem dominum de||uota supplicatione oramus. Speci- Fol. 9v. aliter autem serenitati tue gratias digniores exsoluimus, quod religiosos uiros, et presertim abbatem et fratres monasterij de Calue, clementiori oculo respicis eosque diligere et illis grate consolationis subsidium conferre pia miseratione dignaris. Ex qua re sementem boni operis, quam in eis seminasti, te cum multiplicato fructu recollecturum fore confidimus, et tibi exinde felicis retributionis premium prouenire non dubitamus. Vnde, quia decens est et tue celsitudini noscitur admodum conuenire, ut, quanto pius et misericors dominus te amplius sublimauit in terris et in altiori gradu collocauit honoris, tanto attentius operibus debeas intendere pietatis et ea, que sibi beneplacita sunt et perfecta, ardenti desiderio satagas adimplere, regiam excellentiam ⟨*tuam*⟩ rogamus, monemus et exhortamur in domino, quatinus in deuotione beati Petri et nostra, sicut bene cepisti, firmiter perseueres et honori pariter et exaltationi unice matris tue, sacrosancte Romane ecclesie, deuoto corde et pura mente intendas. Preterea translationem monasterij, quam de loco ad alium locum predictus abbas et fratres auctoritate uenerabilis fratris nostri Eskilli, Lundensis archiepiscopi, et episcoporum terre et assensu tuo fecisse noscuntur, necnon et concambium, quod tecum fecerunt,

11. honore prævenire: *Roman. 12, 10.* 27. tuam *addidi.* 27—28. rogamus. /et exhortamur. /monemus C.

ratum et firmum habemus, magnitudinem tuam rogantes atque monentes, quatinus te memoratis fratribus propitium et benignum exhibeas et eorum protector, auxiliator et defensor existas.

Cap. XV.

Item littere domini apostolici ad episcopos de translatione eiusdem claustri.

Alexander episcopus, seruus seruorum dei, venerabilibus fratribus Absaloni Roskeldensi et Suenoni Arusiensi episcopis Fol. 10r. salutem et apostolicam benedictionem. || Quod iuxta officij uestri debitum ad decorem domus domini et cultum religionis feruenter et studiose intenditis et in uinea domini Sabaoth euulsis tribulis uiciorum uirtutes plantare desideratis, gaudio gaudemus et exinde sollicitudinem et diligentiam uestram dignis in domino laudibus commendamus. Vnde, quia uos religiosos uiros diligere et caros acceptosque habere cognoscimus, confidenter pro dilectis filijs nostris Brienno abbate ac fratribus de Calue fraternitatem uestram rogamus, monemus atque mandamus, quatinus pro reuerentia beati Petri ac nostra et intuitu religionis et honestatis eorum ipsos diligatis, manuteneatis et honoretis et, ut in proposito religionis et obseruantia ordinis ualeant firmiter permanere et otio superne contemplationis uacare, eis fauorem et auxilium tribuatis. Nos enim translationem, quam de monasterio suo a loco Weng ad locum Calue auctoritate magnarum personarum fecerunt, necnon et concambium inter ipsos et regem factum, auctoritate apostolica confirmauimus et firmiter in posterum obseruari decreuimus.

Cap. XVI.

Priuilegium domini apostolici de translacione eiusdem claustri.

Alexander episcopus, seruus seruorum dei, dilectis filijs Brienno abbati et fratribus de Calue salutem et apostolicam benedictionem. Propositi et desiderij nostri est, paci et quieti religiosorum paterna sollicitudine et diligenti cura intendere et eorum uotis et peticionibus benignum fauorem et gratuitum

---

11. vinea domini exercituum: *Isaiæ 5, 7.* 26. confirm(.ui)amus *corr. m. 1.* C.

effectum prebere. Perlatum est siquidem ad noticiam nostram, quod auctoritate uene||rabilis fratris nostri Eskilli, Lundensis Fol. 10v. archiepiscopi, et episcoporum terre, necnon et assensu karissimi in Christo filij nostri Waldemari, illustris Danorum regis, monasterium uestrum de loco Weng, ubi erat prius, cum possessionibus suis ad locum, qui Calue nominatur, transtulistis, sola uilla de Weng in manu regis relicta pro terra, quam ab eodem rege in concambium accepistis. Vnde, ⟨*quoniam*⟩ translationes et commutationes, que pro utilitate ecclesiarum fiunt, approbare et ratas habere debemus, nos, translationem eiusdem monasterij uestri, prout dignum est, approbantes, eam ratam et firmam manere sancimus, et concambium, quod cum predicto rege in ipsa translatione monasterij uestri fecistis, uobis et ecclesie uestre auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus, statuentes, ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis infringere uel ei aliquatenus contraire. Siquis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum apostolorum eius Petri et Pauli se nouerit incursurum.

Cap. XVII.

De secundo concambio, quod habuerunt monachi cum rege, in quo monachi receperunt Weng.

Postquam, ut supradiximus, Weng sub potestate regis facta est, cepit nobilis mulier Margareta eum precibus suis inquietare, offerens ei terram satis multam in Fionia, uidelicet xv. mansos, qui Danice dicuntur bole, si sibi concederet Weng, et posset ibi congregationem monialium constituere. Regine quoque, ut sue uoluntati in adiutorium fieret, duos anulos aureos || multis usque ad illud tempus inuisos obtulit et casulam Fol. 11r. deauratam mire facture, que compacta erat lamminis aureis et propter spissitudinem auri plicari non potuit nisi per flexuras ad hoc factas, quam predicta mulier et alia plura ornamenta rapuerat de ecclesia de Weng; pro quibus dominus apostolicus sepius scripserat regi et episcopis et ipsi mulieri,

8. quoniam *aut* quia *desideratur.* 24—25. inqtare offerrens C.
28. uoluntate *corr. m. 1.* C.

et de quibus fratres nullam restitutionem usque hodie consecuti sunt, sicut nec de terra in Culsne, ualente .IIII^{or}. marcas auri, que per uiolentiam etiam ablata est eisdem fratribus. De quibus omnibus, dum nunc alia scribimus, post in litteris domini apostolici dicemus. Igitur fratres statim relatu amicorum suorum conatum mulieris cognoscentes, conuocatis duobus familiaribus suis, Nicolao Nøth et Glip de Ahbarth, dederunt eis terram in Mesing, ualentem .X. marcas argenti, ita ut Nicolaus haberet VIII. marcas et Glip duas, quatinus ipsi efficerent apud regem, ut uel terram suam in Hathelef reciperet uel, quantum uellet, de possessionibus clavstri haberet, et ipsi fratres rehaberent duas partes de Weng, et rete, quod eis parabatur, euitare possent. Confestim itaque hi duo cum celeritate per Fioniam et Selandiam insecuti regem, et super instanti negotio sepius conuenientes, tandem nimietate promissorum eum superantes, ad hoc compulerunt, ut aliud concambium faceret, in quo fratres receperunt duas partes de Weng, et rex terram eorum in Eskingbec, ualentem .III. marcas auri, et uillas istas Fardale, Smaheng et Wole opt*i*nuit, et
Fol. 11v. filius eius Kanutus iure hereditario post eum; et ipse mori||ens dedit Smaheng et Wole concubine sue.

Cap. XVIII.

Littere domini apostolici ad regem pro ornamentis ecclesie de Weng et terra de Culsne.

Alexander episcopus, seruus seruorum dei, karissimo in Christo filio Waldemaro, illustri Danorum regi, salutem et apostolicam benedictionem. Nouerit excellentia tua, nos uenerabilibus fratribus nostris, Suenoni Arusiensi et Nicolao Wibergensi episcopis, in mandatis dedisse, quod nobilem mulierem Margaretam diligenter et studiose commoneant, ut dilectis filijs nostris Brienno abbati et fratribus monasterij sancte Marie de Calue terram de Culsne, quam eis per uiolentiam dicitur abstulisse, nec non et ornamenta sua in ecclesia de Weng, que, sicut audiuimus, armata manu rapere et asportare presumpsit, absque dilatione restituat et in pace dimittat, aut sub iamdictorum episcoporum examine memorato

---

19. istas *supra vers. add.* C *m. 1.* optunuit C

abbati et fratribus sufficientem inde iusticiam, appellatione remota, non differat exhibere. Vnde, quoniam ille, per quem reges regnant, celsitudini tue gladium ad uindictam malefactorum, laudem uero bonorum concessit, serenitatem tuam per apostolica scripta rogamus, monemus et exhortamur in domino, quatinus, si prefata mulier diuino timore postposito noluerit ad ea, que predicta sunt, censura ecclesiastica cohercceri, regia sublimitas eam ad ablatorum restitutionem, uel ad iusticiam secundum mandatum nostrum coram supradictis episcopis faciendam, commissa ei a domino potestate compellat, ut prelibati abbas et fratres ius suum per te ualeant recuperare, et nos magnificentiam tuam teneamur exinde multimodis in domino commendare. Si autem suprascripta possessio forte || ad alium fuerit aliquo tempore deuoluta, qui (Fol. 12r.) sepedicto abbati et fratribus iusticiam suam denegare presumpserit, excellentia tua detentorem a tanta presumptione compescat et ipsum monasterio suam iusticiam reddere regia potestate constringat.

Scripserat ergo dominus apostolicus ipsi mulieri, et non est auditus. Scripserat regi et episcopis, et nichil effecerunt. Tot et tantis domini apostolici litteris missis nullam ex eis fratres, ut diximus, restitucionem consecuti sunt, eo quod rex propter cognationem tenere diligebat mulierem nec uolebat eam contristare in uita sua; et iccirco iusticia negligebatur. Verum post mortem illius dominus rex uoluit fratribus restituere terciam partem de Weng, ualentem .x. marcas auri, quam scilicet partem domnus Briennus testabatur mulierem sibi promisisse; sed nec hoc, tarditate interueniente, ad effectum peruenit. Nam rex celeri morte prius de hac uita decessit. Vnde fratres, sicut semper conquesti sunt et adhuc hodie conqueruntur, nec cessabunt conqueri, donec eis iusticia de iniuste sibi ablatis fiat.

Cap. XIX.

Qua de causa recesserunt de iam dicta insula Calue.

Cumque in insula per aliquod mansissent tempus, multis incommoditatibus et periculis afflicti, eo quod transiectio nimis

1. abbat$\overset{i}{ẹ}$ *corr. m. 1.* **C.** 2—3. ille, per quem reges regnant: *cfr. Prouerb. 8, 16.*

esset difficilis, ita ut aliquando per septimanam, aliquando per dimidium mensem nullus posset ingredi et egredi, tempestate uel glacie impediente, et pons fieri non posset, querentes, quo se transferrent, ut tanto incommodo possent carere, uenerunt Fol. 12v. ad predium, quod dicitur Øm, aquis et paludibus undique || circumcinctum; et inter duo stagna, Guthnesse et Mosse, iuxta siluam inuenerunt locum multorum arbustorum densitate contectum, qui uidebatur aptus esse, si ad diuersos usus claustri aqua non deesset. Domno itaque Martino, monacho artificioso, aquam utriusque stagni et altitudinem terre inter utraque fodiende plumbo metiente, inuenerunt, quod aqua australis stagni altior esset uno cubito quam aquilonaris, perpendentes ex hoc ad diuersas necessitates suas aquam se habituros, et nunquam in perpetuum ibi deesse. Gauisi ergo de inuentione, possessiones suas, que longe lateque disperse erant, uendentes et in predium predictum commutantes, ad inuentum locum cito uenire totis uiribus laborabant.

Cap. XX.
De uisione cuiusdam.

Quidam autem de colonis possessiones suas libenter uendebant; alij uero, qui ditiores erant, ualde difficiles efficiebantur. Vnde unum memorabile, quod accidit, non puto reticendum. Fuit homo quidam diues, senex et bene natus, Api nomine, cognomento Hals, qui nec prece nec precio coemptioni acquiescere uoluit. Hic itaque in somnis uidit ecclesiam mire magnitudinis et magni decoris, habentem chorum psallentium et turrem in celum erectam, in loco, ubi nunc est monasterium, antequam quicquam ibi construeretur, et beatam dei genitricem Mariam audiuit celerem mortem sibi minantem, si de coemptione ultra seruos suos auderet contristare. Euigilans ergo, magno timore turbatus et intelligens durum esse contra stimulum calcitrare, dissuasionem quoque Fol. 13r. et uerba irrisionis || uxoris sue et aliorum, quibus narrauerat uisionem, paruipendendo despiciens, diuini timoris impulsu et reuerentia beate Marie, quod prius petebatur, ipse ultro sine

28—29. ˹minantem ˹sibi C. 31. durum . . calcitrare: *Act. ap. 9, 5.*

mora offerebat. Cujus exemplo alij animati singuli possessiones suas uendere festinabant. Hec ego predictum Aponem audiui michi eum interroganti respondisse. Nam ab alijs prius audieram, sed dubitabam.

Cap. XXI.

Quo tempore uenerunt ad locum, in quo nunc monasterium.

Transactis in Calue .IIII. annis, et erectis in nouo loco tugurijs potius quam domibus, anno ab incarnatione domini M.C.LXXII., uerno tempore uenerunt ad dilectam hanc habitatjonem, relinquentes in insula, qui eam sibi custodirent. Et notandum, quod monachi statim in primis, quando uenerunt Calue, emerunt in silua Bosthorp pasturam IX. porcorum; nec unquam uendi potest propter custodes insule, ut habeant ligna ad reparationem domorum et ad nutrimentum ignis. Ne ergo alicuius malignitatis scandalum fratribus oriretur in posterum, de duobus locis, in quibus prius fuerat monasterium, domnus abbas Briennus post multos labores bonorum operum ab officio depositus tercio Romam ad apostolicum perrexit et successori suo, abbati Amilio, qui Marsilius Rome dictus est, tale priuilegium reportauit:

»Alexander episcopus, seruus seruorum dei, dilectis filijs Marsilio abbati et fratribus Careinsule salutem et apostolicam benedictionem. Ad audientiam nostram peruenit, quod, multa necessitate et rationabili causa compulsi, a duobus locis ordini uestro minus congruis consilio et assensu proprij || episcopi et Fol. 13v.
fauore regis terre ad congruum et aptissimum locum, qui Øm uocatur, uestrum monasterium transtulistis. Vnde a nobis suppliciter et humiliter postulastis, ut illa duo loca uobis et monasterio uestro confirmaremus. Quia igitur decet nos, pensata religione et honestate uestra, rationabilibus uotis et desiderijs uestris gratuito fauore annuere et de commodis et profectibus uestris attentius in domino cogitare, uobis et monasterio uestro prescripta duo loca, sicut ea rationabiliter possidetis, auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus, statuentes, ut nulli omnino

1. offerrebat C.

hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis infringere uel ei aliquatenus contraire. Siquis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum Petri et Paulj apostolorum eius se nouerit incursurum.«

Cap. XXII.

De Suenone episcopo fundatore maximo et de bonis, que contulit claustro.

Nunc de maximo fundatore, Suenone episcopo, pauca de multis dicenda sunt. Hic, in primis ordinationis sue annis infirmitate correptus, a timore domini concepit et parturiuit spiritum salutis, postulans totis affectibus cordis, ut monachus fieret. Quod profecto opere adimplesset, si domnus abbas non obstitisset, affirmans maioris esse meriti ad promerendam eterne felicitatis gloriam, si se opponeret murum pro domo domini contra malignantium incursiones et seruos dei sub alis sue defensionis protegeret atque foueret, ut ex hoc multi Fol. 14r. possent in pacis tranquillitate uiuentes deo seruire || et pro eo copiosius orare, quam si ipse solus in t*err*a claustralis quietis residens dominicam nauiculam absciso fune inter fluctus huius seculi conquassandam relinqueret ad multorum scandalum et perturbationem. Acquiescens uir sapiens corpore mansit in seculo, corde uero et uoluntate in claustro, hoc non ostendens tantum uerbo sed opere et ueritate in liberalitatis exhibitione, ita ut, quicquid potuit (non dico: uoluit; totum enim uellet, si possibile esset), conferre*t* monasterio; nec sibi nec pecunijs unquam pepercit, ut fratres haberent, unde sine sollic*i*tudinis anxietate quiete deo seruirent, semper habens in animo, ut monachus fieret ante mortem suam. Vt autem alia innumerabilia beneficia, quibus fratrum necessitatibus cotidie succurrebat, sub silentio maneant, illa predia in Divrse, que claustro contulit, noticie futurorum insinuare curamus; que et in manu abbatis multo tempore ante mortem suam tradidit et per conuersos ordinauit, atque testamento suo et domini regis et

---

4. in,surum (cur) *corr. m. 1* **C**. 9—10. concepit . . salutis, *cfr. Isaiæ c. 26, 18.* 13—14. se opponere murum pro domo (domini): *Ezechiel 13, 5.* 17. in tra **C** (*sic scriptum*), *pro quo* in tᵖra (in terra) *reponendum est*; intra *male Langebek, post* quietis *vocem aliquam excidisse ratus.* 24. conferre **C**. 25. sollitudinis **C**.

archiepiscopi necnon apostolici priuilegijs confirmauit. Que priuilegia licet cum omni diligentia in scrinio nostro conseruentur, tamen, ne uetustate consumantur et pereant, hic illa scribenda decernimus, quatinus scripto sepius renouata memoria Suenonis episcopi in benedictione sit in eternum apud deum et homines.

Cap. XXIII.

Testamentum episcopi Suenonis, eo presente et precipiente et Romane sedis legato confirmante a capellano suo .Pa. conscriptum.

»Nobis defectum humane fragilitatis considerantibus illud non inmerito precauendum occurrit, quoniam facti ignorantia ueritatis ordinem frequentius || confundit. (Fol. 14v.) Siquidem et ea, que facta sunt, aut omnimodis facienda disponuntur, si nullo fortasse euidentis testimonij claruerint inditio, obliuionis tandem obducta erugine sua nimirum stabilitate frustrantur. Ego itaque episcopus Sueno, inbecillitatis mee defectum saniori consilio considerans et debitam meis excessibus penam penitentie rem*e*dio et elemosinarum largitjone redimendo procurans, quod post discessum meum confratribus meis, claustralibus uidelicet de Øm, dandum esse decreuj, presenti pagine in argumentum ueritatis inscriptum reliqui. Predia igitur mea, que michi iure hereditario aut etiam emptione prouenerunt, in Attethorp, Øgethorp, Rezmose, Eningruthe, Hildestatheruthe, nisi forte aliqua ex his me uiuente donatione uel uenditione alienata fuerint, predicto loco et fratribus sub testimonio sancte ecclesie sanus et incolumis assignaui. Addimus etiam, ut de singulis mansionibus nostris omnium animalium quarta pars predictorum fratrum usibus proueniat, sub hac quidem conditione, ut, siquis contra me iustam excitauerit querimoniam, quam uiuendo forsitan non expiaui, iniuste sibi, quod absit, ablatam requirendo pecuniam, de hac quarta parte primo, quod suum est, cuique restituatur, deinde, quod superest, prefati fratres libere possideant. Volumus

---

4—5. memoria in benedictione sit, *cfr. Ecclesiastici 46, 14; Macchab. I, 3, 7.* 8. Pa. *signif. vid.* Paulo. 17. remidio **C**. redimere *rectius essel.* 20. pagine *corr. ex* pagane **C**. 28. iustam *supra v. add. m. 1* **C**.

preterea, ut memoratj fratres omnia iumenta nostra indomita, que in supradictis predijs pascuntur, cum ceteris animalibus earundem mansionum sine diminutione percipiant.«

Cap. XXIV.
Item aliud testamentum.

»Preteritorum memoriam occupat obliuionis erugo, cum id, quod factum est, euidentis testimonij non apparet inditio; sicque facti ignorantia ueritatj nonnunquam preiudicium parit, cum in argumentum ipsius aliquam certitudinem priorum Fol. 15r. negli||gentia non relinquit. Igitur ad uitandum erroris huius obstaculum, Ego Sveno, dei gratia Arusiensis ecclesie uocatus episcopus, fragilitatis mee et excessuum non immemor, quod pro remissione peccatorum meorum ecclesia teste rectoribusque ecclesie presentibus quidem et consentientibus feci, quo minus a memoria excideret, presenti cartule inscriptum reliqui. Nouerit itaque presentium posterorumque deuotio, quod ego, cum in bonis ecclesie multiplicandis sedulus satis et sollicitus laborassem, aliquam saltem prediorum partjculam pauperum Christi, grisiorum uidelicet monachorum de Carainsula, usibus assignare consultum duxi. Predictis igitur fratribus et loco uillulam quandam nomine Karlebv, quam ab eis antea necessitate quadam compulsis obtinui, iterum assignando reddidi. Predia etiam qualiacunque in uillulis istis, scilicet Attethorp, Øgethorp, Røzmose, Eninge, Hagethuet, Hildestat, que patrimonij iure aut emptionis titulo optinuj, quecunque in predictis uillulis tam in siluis quam in agris a me in obitu possessa inueniuntur, omnia quidem numero multa, sed precio pauca, quia sunt maritima et paganorum incursibus exposita, memoratis fratribus et loco assignaui. Preterea eorundem fratrum usibus iumenta indomita, quecunque michi attinere noscuntur in Sundre hereth, assignando tradidi. Ego episcopus Sueno hoc testamentum feci anno ab incarnatione domini M̊.C̊.lxx̊x.II̊I. VIto Kł. Septembris, presentibus regni principibus et ecclesie prelatis, istis uidelicet: Kanuto reuerentissimo rege Danorum et fratre eius Waldemaro duce, necnon Absalone, venerabili

---

17. ′partjculam ′prediorum **C**. 25—26. ′inueniuntur ′possessa **C**. 31. M̊.C̊.lx̊x.II̊I **C** (*errore pro* lxx̊x).

Lundensis ecclesie archiepiscopo, Romane sedis legato, Waldemaro Sleswicensi electo, Omero Burlanensi episcopo, Stenaro Wexioensis ecclesie episcopo, Walberto abbate de Esrom. Quod siquis forsitan || infringere aut quolibet modo turbare Fol. 15v. temptauerit, ex auctoritate dei omnipotentis a fidelium communione sequestratus, donec cessauerit, excommunicationis sententie subiaceat et, nisi resipuerit, eterno supplicio deputatus succumbat.«

Cap. XXV.

Priuilegium domini regis Waldemari.

In nomine sancte et indiuidue trinitatis. Waldemarus dei gratia rex Danorum. Gratias agimus ei, cuius gratia mentem hominis nolentem preuenire dignatur, ut uelit, et uolentem adiuuat, ut possit. Qui etiam ex superhabundanti sue bonitatis fecunditate mentem Svenonis episcopi ad hoc illustrauit, ut pro salute anime sue omnia predia sua de Divrse in prouincia Sundre hereth, que aut ex patrimonio suo prouenerunt, siue ea, que emptione obtinuit uel optinuerit, insuper et predia sua de Karlebu et quedam alja de bonis suis, que proprio suo priuilegio inscripta reliquit, usibus monachorum de Øm plenarie assignaret, sub hac tamen conditione, ut hec omnia sue, dum uixerit, ordinationi disponenda subiaceant, et eo moriente ipsorum monachorum usibus et ordinationi, nullo contradicente siue renitente, relicta remaneant. Nos uero, quia iustis bonorum uotis effectu prosequente tenemur annuere, predictum memorati pontificis propositum laudamus et nostra auctoritate et consensu confirmamus. Siquis autem id, quod ab eo factum et nostra auctoritate confirmatum cognouerit, nichilominus obloquendo euacuare temptauerit, tam regie maiestatis offense quam ecclesiastice censure subiectus non audiatur.

Cap. XXVI.

Priuilegium domini regis Kanuti, filij regis Waldemari.

Kanutus, dei gratia rex Danorum, fidelibus in Christo sancte matrjs ecclesie filijs, prelatis et subditis, ueritati fauorabiliter intendere. Justa || petentium uotis effectu prosequente Fol. 16r.

25. 'pontificis 'memorati C.

tenemur annuere, in his precipue negotijs, que ex fonte pietatis procedere et pauperum Christi proficuo noscuntur intendere. Factum itaque Suenonis Arusiensis episcopi collaudamus, quod in nostra presentia anno ab incarnatione domini $\mathrm{M}^{o}.\mathrm{C}^{o}.\mathrm{lxxx}^{o}.\mathrm{iii}^{o}$. VI^{to} Kt. Septembris fecit, elemosinam suam griseis de Carainsula monachis largiendo, quedam uidelicet predia, que partim patrimonij iure, partim emptione obtinuit, in uillulis istis: Karlebu, Attethorp, Øgethorp, Røzmose, Ening, Hagethuet, Hildestad, insuper autem et iumenta indomita, quecunque ei in Sundrehereth pertinere noscuntur. Quod nos quidem, quia consulte et ex sola deuotione factum nouimus, omnimodis approbamus et, ne ab aliquo in irritum reuocetur, regia auctoritate munientes roboramus. Quod siquis forsitan infringere aut euacuare presumpserit, sicut diuine ultioni excommunicatus subiacere non ambigitur, ita regie maiestatis offense subiectus reprimatur.

Cap. XXVII.

Priuilegium domini archiepiscopi Absalonis.

Absalon, dei gratia sancte Lundensis ecclesie archiepiscopus, apostolice sedis legatus, Suethie primas, dilecto in Christo Willelmo, abbati de Carainsula, ceterisque fratribus domino inibi militantibus salutem cum paterno affectu. Prouida patrum decreuit antiquitas ad prauorum refrenandos insultus, ne in honestius statutis dolum attemptent cudere, commendabilis esse nobilitatis, intentione perspecta donantis, que bene gesta sunt, approbare, communire pro uiribus ac
Fol. 16^{v}. confirmare. Vix enim tan||tis aut tot quid reperitur uigoribus stipatum, quin ad id laboret calumpnia dissoluendum. Nos itaque, propensius pontificis uestri Suenonis diu memorandi deuotione considerata, dum nil preter zelum domini, nil illicitum, nil, quod iure genujno liuoris emuli possint corrodere, in eius donatione perspexerimus, qua superne gratie obtentu partem conquisitorum licite, sed et optimatibus regni consentientibus atque presentibus, uobis contulit, celitus nobis collata auctoritate prefato loco, necnon et fratribus ordinis Cister-

26. reppitur C. 30. genuino liuoris = dente liuoris.

ciensis obsequio diuino ibidem iugiter mancipatis, donationem tam ordinarie factam irrefragabiliter confirmamus. Uerum etiam, ne in donatorum numero obductione ignorantie hominum corda aliquatenus queant uacillare, debite eundem rerum confirmandarum numerum duximus adnotandum: Villam uidelicet nomine Karlebu, quam urgente inuincibilis necessitatis articulo prius ab eis optinuerat. Ad hec allodia perplurima in uillis istis: Attethorp, Øgethorp, Røzmose, Ening, Hagethuet, Hildestat, que aut ex bonis hereditarijs aut alio quocunque titulo conquisiuit, quecunque etiam in uillis memoratis, seu in siluis seu in agris aut ceteris appenditijs, possessionibus eius in ultimis laborantis addicta reperiuntur, perhenniter eis inconuulsa concessit. Preterea equitium, quod in Sundrehereth eum contingit, eorundem possidendum usibus assignauit. Actum ab incarnatione domini anno .M°.C°.lxxx°.III°. VIto Kł. Septembris, in conspectu illustrissimi Danorum regis Kanutj, astantibus eiusdem fratre Waldemaro duce, necnon et Waldemaro Sleswicensium electo, Omero ‖ Burgalanensi episcopo, Fol. 17r. Stenaro Wexionensium pontifice, Walberto abbate de Esrom. Hanc nostre confirmationis cartulam quecunque ecclesiastica secularisue persona attemptare instinctu nefario presumpserit, indissolubili anathematis uinculo innodata a communione corporis sanguinisque dominici, ni condigna penitudine resipuerit, sequestretur, post obitum gehenne supplicijs eternaliter condempnanda.

Cap. XXVIII.

Item aliud priuilegium eiusdem archiepiscopi.

Absalon, dei gratia Lundensis ecclesie archiepiscopus et apostolice sedis legatus, Danie Suethieque primas, Willelmo abbati de Øm salutem et ad brauium adoptatum pertingere. Cum ex ratione commisse nobis potestatis teneamur unicuique sua iura prouidere, proniori tamen affectu iuste petitionis eorum uota tenemur exaudire, qui maioribus religionis meritis iuuantur et studijs. Quicquit enim locis religiosis deuotionis confertur intuitu, dum modo prouida deliberatione constant esse collata, nostre confirmationis auctoritate uolumus roborari. Quod ergo frater noster Sueno, Arusiensis ecclesie episcopus, pie deuotionis obtentu uobis et ecclesie uestre ultime uolun-

23. ni **C**, *fort. errore pro* $\overset{i}{n}$ = nisi.

tatis condens elogium in testamento relinquenda conscripsit, hoc tenore confirmamus, ut, quod prefatum fratrem et coepiscopum nostrum Suenonem iure contingit hereditario, aut iusto precio comparaujt, secundum testamenti sui tenorem nostre auctoritatis confirmamus testimonio, ut cuiuslibet calumpnie ujs expiret extincta. Vt ergo huius donationis et nostre confirmationis series perpetuata consistat, sigilli nostri testimonio confirmamus. Quicunque huius testamentarie dona-
Fol. 17v. tionis seu nostre ‖ confirmationis temerarius uiolator siue concussor extiterit, auctoritate dei patris et beati Petri apostoli, cuius uice fungimur, nisi resipuerit, perpetuo anathemate innodamus.

Hec prescripta priuilegia domnus Sueno episcopus diu ante mortem suam acquisiujt, et, ut ea optinere posset, multis postulationibus et magnis muneribvs regem sepius placabat. Misit etiam Romam semel et secundo magnis sumptibus et expensis, et plura priuilegia optinuit, non solum de his, que ipse dedit, sed et de cunctis possessionibus claustri iuste acquisitis uel acquirendis; que quia longo tempore sine renouatione possunt custodiri, non ea iudicauimus hic inserenda. Quedam tamen uolumus hic inserere, ut, cum necesse fuerit, ad manum sint inspicienda, et memoria defuncti deo uiuentis in cordibus omnium semper innouata dulcescat. Scripserat ergo aliquando domino apostolico Alexandro, querens ab eo super inquietatione decimarum, quas quidam expetebant a monachis, et tale rescriptum ab eo recepit:

Cap. XXIX.

Rescriptum domini pape Alexandri ad Suenonem episcopum.

Alexander episcopus, seruus seruorum dej, uenerabili fratri Suenoni Arusiensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem. Cum tua nos fraternitas consuluerit, utrum fratres Cisterciensis ordinis sacerdotibus uel alijs clericis secularibus decimas soluere teneantur, super hoc tue prudentie taliter respondemus, quod a solutione decimarum de laboribus suis,

---

16. etiam *supra v. add. m. 1* **C**, *item* 24 aliquando. 20. non ea **C**; *malim* non omĩa. 30. fr̄nitatis **C**.

quos proprijs manibus uel sumptibus excolunt, siue de nutrimentis animalium suorum de benignitate sedis apostolice || omnino liberi sunt et inmunes, ita ut ab eis nullus unquam, Fol. 18r. quantumcunque religiosus uel preditus dignitate, nedum clericus secularis, decimas exigere audeat uel quomodolibet extorquere.

Cap. XXX.

Priuilegium domini pape Urbani de plenaria libertate monachorum super decimis ad petitionem eiusdem episcopi.

VRBANVS episcopus, seruus seruorum dei, uenerabilibus fratribus Absaloni Lundensi archiepiscopo, apostolice sedis legato, et suffraganeis eius, et dilectis filijs abbatibus, prioribus, archidiaconis, decanis et presbiteris in eisdem episcopatibus constitutis salutem et apostolicam benedictionem. Quia plerumque ueritatis integritas per minorem intelligentiam aut maliciam hominum depravatur, non uidetur incongruum, si ea etiam, que manifeste dicta uidentur, ad omnem ambiguitatis scrupulum remouendum euidentius exponantur, et turbatoribus ueritatis omnis auferatur contradictionis occasio, qua ea, que recte dicta sunt, aliqua ualeant obumbratione fuscari. Accepimus autem, quod, cum fratribus Careinsule, sicut alijs omnibus Cisterciensis ordinis fratribus, a patribus et predecessoribus nostris concessum sit et a nobis ipsis postmodum indultum et confirmatum, ut de laboribus, quos proprijs manibus aut sumptibus excolunt, nemini decimas soluere teneantur, quidam ab eis nichilominus contra indulgentiam sedis apostolice decimas exigere et extorquere presumunt et, praua et sinistra interpretatione apostolicorum priuilegiorum capitulum peruertentes, asserunt de noualibus debere intelligi, ubi noscitur de laboribus esse inscriptum. Quoniam igitur manifestum est omnibus, qui recte || sapiunt, interpretationem Fol. 18v. huiusmodi peruersam esse et intellectui sano contrariam, cum secundum capitulum illud a solutione decimarum tam de terris illis, quas deduxerunt uel deducunt ad cultum, quam etiam de terris cultis, quas proprijs manibus uel sumptibus excolunt, liberi sint penitus et inmunes, nec ullus contra eos

---

19. ob,umbratione *corr. m. 1* C. 22. predefcefforibus C.

materiam habeat malignandi uel quomodolibet ipsos contra iusticiam molestandi, uobis per apostolica scripta mandamus et districte precipimus, quatinus omnibus(!), qui sunt uestri iuris, auctoritate nostra prohibere curetis, ne a memoratis fratribus Careinsule uel a fratribus aliorum monasteriorum Cisterciensis ordinis, qui in episcopatibus uestris consistunt, de noualibus vel de alijs terris, quas proprijs manibus aut sumptibus excolunt, ullatenus decimas presumant exigere uel quomodolibet extorquere. Nam si de noualibus tantum uellemus intelligi, ubi ponimus de laboribus, de noualibus poneremus, sicut in priuilegijs quorundam aliorum apponimus. Quia uero non est conueniens uel honestum, ut contra instituta sedis apostolice ueniatur, que optinere debent inuiolabilem firmitatem, mandamus uobis firmiterque precipimus, ut, siqui monachi, canonici, clerici, uel laici contra priuilegia sedis apostolice predictos super decimarum exactione grauauerint,
Fol. 19r. laicos excommunicationis sententia percellatis||, monachos et canonicos siue clericos, contradictione, dilatione et appellatione cessante, ab officio suspendatis, et tam excommunicationis quam suspensionis sententiam faciatis usque ad dignam satisfactionem inuiolabiliter obseruari; nec littere ille habeant firmitatem, quas contra tenorem huius scripti ab aliquo constiterit impetratas. Ad hec uobis presentium auctoritate precipiendo mandamus, quatinus, siquis in monachos uel conuersos prescripti monasterij Careinsule uel aliorum monasteriorum Cisterciensis ordinis manus uiolentas iniecerit, eum candelis accensis excommunicatum publice nuntietis et faciatis sicut excommunicatum ab omnibus cautius euitari, donec congrue satisfaciat predictis abbatjbus et fratribus et cum litteris diocesani episcopi rei ueritatem continentibus apostolico se conspectui representet.

Cap. XXXI.

De moribus domni Svenonis episcopi.

His ita breuiter dictis de priuilegijs super bonis, que contulit domnus Sueno episcopus claustro, et libertate deci-

2. målestandi C. 10. noua||libus (*eraso* l) C. 27. acensis C.

marum, aliquid de moribus eiusdem episcopi dicere delectat. Quantum enim ex factis et uerbis et hilaritate uultus eius perpendere potuimus, super omnia post deum monachos et conuersos ordinis Cisterciensis diligebat, ita ut nunquam, si possibile esset, eorum presentia corporali uellet carere, quorum nimirum memoriam dulci recordatione iugiter retinebat. Denique siquis monachos absentes || in conspectu eius nominasset, Fol. 19v. de sola nominatione eorum facies eius hilaris fiebat, quacunque mesticie nebula tegebatur. Vnde et ministri ejus hoc intelligentes, quotienscunque uidissent eum aliqua indignatione turbatum, aliquando ueritate aliquando arte solebant intrare ad eum et dicere: »Quantum possumus a longe discernere, monachus uel conuersus uenit per uiam.« Ad quorum uoces ita gaudens et iocundus reddebatur, ac si nichil indignationis animo concepisset. Valde enim gaudere solebat, siquis fratrum aliquid ab eo petere uoluisset, nec quisquam paratior inueniebatur ad petendum quam ille ad dandum. Vnde domnus abbas et fratres, timentes eius alacritatem offendere, non solum non petebant nimie ab eo, sed etiam, que sponte offerebat, sepius recusabant accipere; quod ei ualde erat molestum. Aliquando optulit abbati animalia et queque alia, et nolebat accipere; et ille leniter subridens dixit (— quod postea experimento didicimus —), quod scilicet abbas libenter uellet accipere, quando nullus ei aliquid offerret. Quicquid minus fecit, nobis imputandum est, non ei, qui noluimus eius magnum feruorem saltem uoluntate nostra implere. Sepe ammonebat, ut aliquod memorabile opus inciperemus, dicens: »Operamini, dum tempus habetis; me autem non semper habebitis.« Sicut pater unicum amat filium, ita omnes pariter et singulos diligebat et sicut angelos dei summa ueneratione honorabat; || et nimis contristabatur, quando forte aliqua neces- Fol. 20r. sitas fratrum ab eo celabatur. Denique domnus abbas neces-

---

11. ali- *in dextro margine, deinde* quando ueritate aliquando arte *ante versum sequentem in sinistro margine suppleuit m. 1* C. 15. enī **C**, *sed* etiam, *ni fallor, scribi oportuit.* 21. queq; *h. l. significare puto* quæquæ (alia, quæcunque erant) 23. abbas *supra vers. add. m. 1* **C**. 28 *sq.* Operamini . . habebitis, *cfr. Galat. 6, 10; Matth. 26, 11.* 29. sicut . . filium, *cfr. Reg. II, 1, 26.* 30. sicut angelos dei, *cfr. Galat. 4, 14; Gen. 18, 2; 19, 1 al.*

sitate cogente aliquando calicem unum minus aptum eo ignorante de altari distraxit; sed pro uno calice plures calices fecit parari, qui usque hodie sunt in ministerio diuino. Affirmabat autem se ualde confundi, si penuria fratrum aliquo inditio ad noticiam secularium posset deuenire. Ipse supplebat defectum annone, et omnes simul defectus monasterij, qui ad noticjam eius peruenerunt, reficiebat, ita ut nec mercedes mercennariorum pateretur deesse. Omnibus omnia se fecit, ut omnium merita sua faceret. Nunquam ueniens ad claustrum, ex quo consuetudines monachorum sciuit, ultra processit equo quam ad portam, et recedens non nisi extra portam equum ascendit. Vnde quidam usque hodie exemplum eius imitantes hoc idem faciunt. Si forte occurrisset conuentui eunti ad laborem uel inde redeunti, retrahebat se, dicens indignum se esse obuiare eis, cum quibus semper et inter quos affirmabat angelos dej ad custodiam deambulare. Si autem equo insedisset et non posset diuertere, nisi rediret, descendebat, et omnes cum eo, et humiliter stabat, donec fratres pertransirent. In tanta pace et tranquillitate claustrum et res claustri custodiuit, ut nunquam aliquis abbatum, qui in diebus eius prefuerunt, necesse haberet pro quacunque
Fol. 20v. causa uel semel ad commune placitum secularium || uenire, quia tam clerici quam laici in summa ueneratione fratres habebant, uidentes episcopum pro eis semper et ubique firmiter stare. Ipse custodiebat exterius, ipse reficiebat interius. Reficiebat, dico, non solum cibo carnali, sed multo magis spirituali, replens armarium fratrum libris scripture diuine. Primum ferculum spirituale, quod eis acquisiuit, fuit opus Moralium beati Gregorij, quod dulcius est et plus sapit anime omnibus alijs lectionibus. Deinde, ubicunque audisset aliquod uolumen, quod mores posset edificare, non cessauit, donec illud haberet. Fecit etiam scribi historias diuersas, qui est cibus paruulorum, prout abbas ei suggessit. Ipse fecit parari pergamenum, ipse conduxit scriptores et illuminatores, et omnem curam et diligentiam adhibuit, ut nichil eis deesset.

2. distraxit = vendidit. 8. Omnibus . . fecit, *cfr. Corinth. I, 9, 22.* 10. consuetuedines C. 17. insidisset C. 32. historias diuersas: *significari videntur tales libri, quales sunt Petri Alfonsi Disciplina clericalis et similes.*

Et inde est, quod in libris nostris sunt littere auree et depicte; quod ordo nobis facere non concedit, sed factas ab alijs et in elemosinam datas licet accipere. Tantum laborauit et sollicitus fuit in libris acquirendis, ut, si nichil aliud fecisset, hoc ei solum credimus sufficere ad salutem, cum per lectionem sanctam multi cotidie de profundo uiciorum liberentur et in superne ciuitatis edificio quasi lapides uiuj et bene politi manu summi artificis disponantur, quorum profectibus et meritis adiutus in perpetuum cum eis letatur. Hec de moribus domni Suenonis episcopi dicta sufficiant; nunc dicendum est, quomodo impetrauit licentiam a domno apostolico, ut cederet oneri episcopalis officij et || ad quietem claustralem se transferret.

Fol. 21r.

Cap. XXXII.

Rescriptum domni apostolici ad eundem episcopum.

»Vrbanus episcopus, seruus seruorum dei, venerabili fratri Suenoni, Arusiensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem. Cum ea requiruntur a nobis, que de salutis uidentur consideratione procedere, non debemus nos difficiles ostendere, sed facilem potius petentibus prebere consensum. Sicut autem ex tua est nobis parte propositum, episcopalis amministrationis difficultatem attendens, que multis sepe occupationibus est implicita, ad claustralem te quietem proposuisti transferre; et super hoc auctoritatem duxisti apostolicam requirendam, sine qua id tibi facere non liceret. Volentes igitur in hac parte tuis postulationibus acquiescere, presentis tibi scripti pagina duximus indulgendum, ut cedendi eidem episcopatuj et transferendi te ad locum quietis, cum uolueris, liberam habeas facultatem.«

Cumque hanc licentiam impetrasset et claustrum decreuisset intrare, dominus rex Waldemarus ex hac uita decessit, simul et apostolicus Urbanus. Et quia multa erant, que adhuc addere uoluit his, que prius dederat claustro, et priuilegijs confirmare, rursum cum consilio domni archiepiscopi misit ad dominum apostolicum Celestinum; et tale rescriptum super priori licentia ab eo recepit.

7. lapides uiui, *cfr. Petr. ep. I, 2, 4 sqq.; Ephes. 2, 20 sqq.*

Cap. XXXIII.

Item rescriptum domini apostolici ad eundem episcopum, unde supra.

Celestinus episcopus, seruus seruorum dei, venerabili fratri Fol. 21v. Suenoni, Arusiensi episcopo, || salutem et apostolicam benedictionem. Ex litteris uenerabilis fratris nostri Absalonis Lundensis archiepiscopi et aliorum relatione didicimus, quod fraternitas tua ita hucusque gessit sollicitudinem pontificalis officij, ut clerus et populus tue iurisdictioni subiectus et spiritualiter et temporaliter superna tibi fauente gratia susceperit incrementum. Quia uero propter senectutis molestiam et multiplicitatem grauaminis, quod episcopale officium necessario comitatur, suscepto proposuisti oneri cedere, super quo pie recordationis Urbanus predecessor noster petitionem tuam ad se directam admisit et indulgentie tibi scriptum direxit, memorati archiepiscopi duximus hec arbitrio committenda, ut et ipse tibi cedendi episcopatuj, cum requisieris, licentiam tribuat et prouideat iuxta facultatem ecclesie tue de bonis eius, unde honeste ualeas sustentari, et faciat, que super hoc statuerit, firmiter obseruari.

Cap. XXXIV.

Item littere domini apostolici ad archiepiscopum pro eodem episcopo, unde supra.

Celestinus episcopus, seruus seruorum dei, uenerabili fratri Absaloni, Lundensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem. Eam de tua sinceritate conscientiam semper habuimus, ut auctoritate sedis apostolice non requireres exequendum, nisi quod nosceres equitate honestateque subnixum. Vnde tanto securius tue postulationibus fraternitatis annuimus, quanto puritatem conscientie tue certiori apud nos experimento Fol. 22r. tene||mus. Sicut autem tua nobis caritas litteris intimauit, et ex litterarum uenerabilis fratris nostri Suenonis Arusiensis episcopi tenore perspeximus, felicis memorie Urbanus papa, predecessor noster, episcopo iam dicto indulsit, ut, quja eum senectutis molestia et pastoralis nimium sollicitudo

5. nostri (ñri) *supra v. add. m. 1* C. 8. iuriditioni C. 13. predefceffor C. 18. hoc *sup. v. add. m. 1* C. 28. consc̔entie C.

grauabat, cedendi episcopatuj, cum uellet, haberet liberam facultatem, arbitrjoque tuo commisit, ut ej de episcopatus redditibus, quos plurimum augmentauerat, taliter prouideres, ut sue sustentationis occasio nulli deinceps grauamen inferret. Nos igitur, tue atque illius postulationi annuere in hac parte uolentes, fraternitatj tue per apostolica scripta mandamus, quatinus eidem episcopo, ex quo talis est uoluntas ipsius, necessitasque incumbit, auctoritate nostra tribuas cedendi licentiam et prouideas iuxta facultatem ecclesie sue, unde congrue, quoad uixerit, ualeat sustentari. Nos autem, quod super hoc duxeris faciendum, ratum habendum statujmus, et precipimus inuiolabiliter obseruarj.

Cap. XXXV.

De fine uite domini Svenonis episcopi.

Postquam has litteras suscepit, confestim misit nuntios suos ad archiepiscopum, domnum uidelicet Brandanum priorem et domnum Johannem monachum, ut ei suggererent, quatinus secundum mandatum domni apostolicj tenorem litterarum opere adimpleret. Sed antequam redirent uel quicquam de sibi iniunctis facerent, audierunt, quod episcopus infirmitate correptus de hac uita decessisset. || Denique cum episcopus infirmaretur apud Østthorp, ita ut neque transferri neque moueri propter nimietatem doloris ullo modo potuisset, misit pro domno abbate Willelmo et fratribus, cum quibus et ego etiam adueni. Sed ipsa die, qua abbas uenit, infirmitate ingrauescente nichil loqui potuit. Secunda uero die, cum infirmitas mitior facta esset, uocatus abbas cepit eum admonere de salute anime sue, de confessione, de unctione, de communione corporis et sanguinis domini; quam admonitionem ipse libenter cum gratiarum actione suscepit. Loquebatur autem tunc libere cum abbate et ordinauit, quid uellet cuique dare. Sed cum missa cantaretur in domo, in qua decumbebat, et iam pene cantata esset, ultima illius adueniens hora emisit spiritum, domno abbate presente et fratribus et multis alijs. Et licet contra propositum suum accidisset, ut

Fol. 22v.

21—22. neque /'moueri neque /'transferri C.

monachus non fieret ante mortem suam, tamen, ut credimus, merita monachi non amisit, quia semper et ubique susceptor monachorum, protector, auxiliator et defensor fuit. Dominus enim dicit: 'Qui recipit prophetam in nomine prophete, mercedem prophete accipiet; et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet'. Ex quibus uerbis intelligimus, quod, qui cooperator est prophete uel iusti, meritis prophete et iusti in retributione non carebit. Obijt autem .III. Kl. Nouembris, anno pontificatus sui xxvi., et ad monasterium Fol. 23r. cum magno honore tam religiosorum quam secula||rium prosequentium translatus atque ante magnum altare beate Marie semper uirginis est sepultus.

Cap. XXXVI.

Nomina abbatum, qui prefuerunt in hoc monasterio.

Primus abbas huius congregationis fuit domnus Briennus, natione Anglicus, uir sapiens et eruditi sermonis, multum inter potentes seculi dilectus et in Romana curia bene notus; qui claustrum de loco ad locum usque ad locum, in quo nunc est, transtulit et multa priuilegia suo labore acquisiuit; et tandem ab officio depositus et in aliam domum missus multis annis postea in religione uixit et apud Soram cursum presentis uite feliciter consummauit. Hic prefuit VIII. annis.

Secundus fuit domnus Amilius, natione Teuthonicus, uir prudens et quietus, orationibus et lectioni intentus; qui domum ualde pauperem suscepit, sed in breui deo auxiliante bonis omnibus fecit abundare; et in Uitescola, unde assumptus fuerat, obedientiam resignans, in ea bono fine domino reddidit spiritum. Hic prefuit VII. annis.

Tercius fuit domnus Willelmus, de Normannia natus, uir bene litteratus et a rege Waldemaro multum dilectus; qui ordinem suo tempore optime custodiuit et post domnum abbatem Henricum Uitescolam, in qua nouitius fuit, regendam

4 *sqq.* Qui recipit . . accipiet: *Matth. 10, 41.* 8. *nota marginalis (XV. sec.)*: De annis fuenonis in episcopatu. 13. *Illuminator pinxit* XXXV (*pro* XXXVI).

suscepit; et tandem ab officio depositus et ad nos reuersus atque a nobis honeste iuxta merita sua susceptus semper die ac nocte, quamdiu uixit, lectioni et orationi||bus cum lacrimis Fol. 23v. intentus fuit; et in domo, in qua primum factus est abbas, domino cum omni gaudio tradidit spiritum. Hic prefuit XIII. annis.

Quartus fuit domnus Brandanus, de hac patria natus, qui multo tempore prioratus functus est officio, uir amator ordinis et in regulari disciplina satis districtus, in uerbis atque in cunctis promissionibus suis per omnia fidelis et propter hoc ab omnibus dilectus et honoratus; qui domno Willelmo abbati in hac domo et in Uitescola, quam usque hodie regit, successit. Cuius finem uite dominus nouit. Hic prefuit .IIII. annis.

Quintus fuit domnus Nicolaus, uir innocens et nimie simplicitatis, columbe quidem simplicitatem habens, sed minus, quam deberet, astutia serpentis utens. Qui et ipse prius fuerat prior, et postea factus est abbas. Tandem ab officio depositus et ad Uitescolam, unde sumptus fuerat, reuersus ibidem reliquum uite presentis in pace consummauit. Hic prefuit duobus annis.

Sextus fuit domnus Thorkillus, qui cum monachis et inter monachos a puero nutritus, utpote iuxta claustrum natus, et in secularibus rebus multum eruditus; qui multos labores et magnas fatigationes in seculari adhuc habitu constitutus sepissime pro fratribus sustinuit et in omnibus negotijs claustri semper et ubique cum omni fidelitate sollicitus fuit; et tandem conuersus et monachus factus curam regiminis suscepit inuitus, et semper die ac nocte secundum || uires et multotiens ultra Fol. 24r. uires laborauit et sollicitus fuit, ne fratribus aliquid deesset, et pacem intus et exterius continuam haberent. Hic iam prefuit XVII annis.

---

16. *in dextro margine* co-, *in sinistro ante vers. sq.* lumbe quidem sim|plicitatem habens. sed *suppleuit, ut videtur, m. 1* **C**; columbæ simplicitatem *etc.*: *cfr. Matth. 10,16.* 19. sumptus (*malim* ass.) *sup. v. add. m. 1* **C**. 22. qui *abesse debuit.* 31—32. Hic iam prefuit XVII annis. *scripserat m. 1, quæ in his verbis desinit* (*numerus* XVII

Septimus fuit dominus Gunnerus, qui multas similiter pro domus utilitate sustinuit fatigationes. Hic, spiritualibus et temporalibus donis preditus, prefuit annis .vi. et duobus mensibus. Postea in episcopum electus est Wibergensem. Ad quem episcopatum digne regendum ipsum idoneum faciat diuina clementia, ut post temporalem prelationem ad perpetuum perueniat honorem. Amen.

Octauus fuit dominus Johannes, supradicti episcopi tam genere quam gratia innate simplicitatis et bonitatis propinquus, in interioribus satis ydoneus, in exterioribus minus eruditus, uir bone complexionis et honeste conuersationis, omnium paci studens et quieti; qui etiam, emulorum circumuentus astutia, honori et oneri tandem cessit, et in dignitatem prioratus reinstitutus, cum omnes in pace et paciencia suos superasset aduersarios, ipse quoque in pace et mentis tranquillitate diem clausit extremum. Prefuit annis vi. et vi. mensibus.

Nonus fuit dominus Nicolaus secundus, et ipse in monastici ordinis disciplina a puero enutritus, uir in cunctis prospere agens, qui et ipse aliquando priorabatur in domo, in agendis secularibus multum strenuus et in interioribus satis edoctus. Fama tandem agilitatis et honestatis ad plurimos peruolante, ad matrem domum a nobis aufertur, onere maioris honoris insignitus. Sed quia forte aliqua per ignem purganda habuit, per ignem quoque examinatus decessit. Prefuit autem .IIII. annis et .IIII. diebus. ||

---

non in rasura est, ut dicit Buchwald). Postea iam *deletum est, ut arbitror, manu secunda, quæ, initio man. primæ scripturam imitata, scripsit versus p. 194, 1—7; deinde manus tertia, cuius scriptura a m. 1 longius discedit, etsi non multo posterior esse videtur, reliquam partem fol. 24^r scripsit. Ad p. 193, 31 pertinent versus, qui manu diuersa litteris valde tenuibus et acutis in imo huius folii margine scripti sunt*: Actus Thorkilli condigno scemate dici | Non valet ad mores vel docte vocis honores. | Vnde preces |

11. complexio *i. e.* corporis constitutio. 25. per ignem: *signif. sine dubie morbus, qui* ignis sacer *vocabatur.* defcessit **C**³.

Decimus fuit dominus Magnus, natione Wibergensis; de Vite scola assumptus satis regulariter apud nos uixit. Et quia minus uidebatur exercitatus forinsecus ad secularia placita (dederat enim ei deus magis cor ad precepta sua et legem uite et discipline), in ultimo colloquio, quod habuit cum secularibus, contra se satis durum et asperum, in toto corde suo rogauit dominum, vt cito ab huiusmodi angustiis liberaretur. Et exaudiuit dominus uocem ipsius; placita enim erat deo anima eius. Vnde correptus infirmitate in ipso colloquio, adductus est ad claustrum die altera, in ipsa egritudine decubans, donec expirauit. Sepultus est autem in capitulo monachorum, primus ipse omnium abbatum, et decimus. Quia Briennus primus, post depositionem, apud Soram obiit monachus; secundus Amelius, tercius Willelmus, IIII9. Brandanus, V9. Nicolaus et IX9. similiter Nicolaus apud Vitescolam decesserunt; VI9. Thorkillus et VIII9. Johannes Cardinalis post cessionem in domo ista in pace quieuerunt. Septimus uero est dominus Gunnerus Wibergensis episcopus, quem, cum diem clauserit extremum, perducat deus ad regna celorum. Decimus ergo Magnus et primus, sicut dixi, in honore abbatie defunctus est. Hic prefuit monasterio duobus annis et diebus vndecim. || Fol. 24v.

Vndecimus fuit dominus abbas Michael, cuius anima requiescat in perpetua pace; uir ualde sapiens et in cunctis Fol. 25r.

Fol. 24v *manus quarta pulchris litteris scripsit. Et hæc manus et quinta, quam mox commemorabo, etsi manifesto diuersæ sunt, tamen aliquam similitudinem cum m. 1 præferunt, scribæque hanc imitari voluisse videntur.* 2. *post* assumptus *rasura dimidiam fere versus partem occupat; scriptura plane erasa est.* 4—5. dederat .. discipline, *cfr. Ecclesiastici 45, 6.* 8—9. exaudiuit .. anima eius: *Psalm. 6, 9 (al.); Sapient. 4, 14.* 14. monacus C4. *Sub nomine* Briennus *et ceteris nominibus lineam rubram duxit illuminator.* IIII9 = quartus, *et sic in sqq.* 20. *in marg. est nota (XV. sec.)*: Parv(ul)a(?) oratio. 22. *Infra paginam alia manus scripsit*: Vndecimus fuit abbas michael. Qui in honore abbatie defunctus est secundus; *fieri potest, ut hæc manus eadem sit, cuius scriptura inde a fol. 25r incipit, scilicet manus quinta. Denique in fol. 24v in margine iuxta ultimum versum incipiens nota fuit longior, tertiam fere partem vacuæ imæ paginæ occupans et, ut videtur, eadem manu*

operibus prouidus, multum a rege Erico nec non et alijs principibus et nobilibus terre dilectus. Non solum serpentis astuciam contra pompam secularis potencie et prauorum peruersitatem habebat, uerum etiam simplicitatem columbe ad subditos et feruorem caritatis ad obedientes conseruabat. Nam et moribus omnium se conformauit et infirmis fratribus compacientissimus fuit. Maximam habebat sollicitudinem circa delinquentes fratres, ut eos ad uiam reduceret salutis. Multos sustinuit labores pro fratribus in secularibus negocijs. Gaudium sibi maius uidebatur in augmentatione gregis commissi, quam si magnum temporale donum ab aliquo percepisset. Ipse autem in monastici ordinis disciplina ab annis pubertatis sue edoctus, et in agendis secularibus multum strennuus. Qui anno sue dignitatis undecimo, anno uero incarnacionis domini .$\overset{o}{M}$.C$\overset{o}{C}$.X$\overset{o}{L}$.$\overset{o}{V}$I., feria sexta, hora sexta, in uigilia natiuitatis sancte Marie, feliciter ab hoc seculo nequam regnaturus cum domino migrauit. Hic prefuit, ut dictum est, annis undecim, mensibus octo, ebdomatibus duabus; qui et primam meruit sepulturam in nouo capitulo nondum edificato, excepto solo fundamento iam posito. Cuius obsequie facte sunt de domino Gunnero Wibergensi episcopo, qui eidem, ut supradictum est, septimus abbas prefuerat monasterio. ||

Fol. 25^v. (M)ortuo itaque abbate Michahele Incarnationis dominice anno et die, quo supra notatum est, eodem anno in die sancti Dionisii, videlicet .$\overset{o}{V}$II. Idus Octobris, factus est abbas Johannes (secundus), qui prefuit monasterio duobus annis et tercio vsque ad octauam apostolorum Petri et Pauli. Hic tempore ministerii sui multa aduersa sustinuit. Magna quidem orta

---

scripta, quæ in fol. 23^v versus de abbate Thorkillo scripsit; sed scriptura ita detrita est, ut nihil fere nunc legi possit. — Manus quinta me iudice scripsit omnia, quæ sequuntur, usque ad finem fol. 27^v; in toto folio 27 scriptura sane valde minuta est et coartata, sed hoc excepto ei simillima, quam fol. 25 et 26 præferunt.

6. *in marg. dextro* omnium se ꝯforma, *in sinistro ante vers. seq.* uit *suppleuit* C^5. 7. habeb$\overset{t}{a}$, C^5. 23. *litteram initialem* M *pingere oblitus est illuminator. Post* michahele *erasum est verbum unum* (*aut* abbate *aut* anno). 26. secundus *supra versum litteris rubris adscriptum est; præterea in margine rubricator pinxit* Duodecimus abbas, *et alia manus crassis litteris in tribus versiculis scripsit*: //gamel | bróeʀ | meſteʀ. 28. *fort.* siquidem.

erat discordia tunc temporis inter Regem Ericum et ducem Abel fratrem suum. Vnde contigit, quod jumenta nostra in Ynes a Theotonicis abigerentur. Sed cum dominus abbas Johannes insequeretur barbaros, ut iumenta reduceret, ab eisdem latronibus capitur, ceditur et in sinistro brachio grauiter uulneratur. Multaque alia mala passus est, tam ex parte ducis Abel, quam ex parte regalis exercitus, dum quisque diuitum pro suo libitu bona claustri diriperet violenter, ita vt etiam curiam nostram Horsnes totaliter incendio deuastarent. Sed et regina, Jutta nomine, que tunc Skanthorpburg morabatur, de curia nostra Thyrning potenter omni die abstulit, quod uolebat; immo etiam fratri Olauo Quiter, qui magister erat illius grangie, abbati quoque Johanni et sepe reliquis fratribus se aliquid mali facturam in suis corporibus minabatur, si non omnia nostra sue cederent uoluntati. Eadem etiam Regina, cum annonam nostram de Dyursæ in plaustris, vt moris est, ad monasterium traheremus, multis locis in via posuit occultas insidias, vt ipsam annonam a nobis distraheret, si daretur occasio, fraudulenter. Eodem tempore dux Abel villam monialium, Gamlæwisyng nomine, preter solam ecclesiam totaliter incendio deuastauit. Quod cum abbas Johannes et nos monachi audiuimus, timentes nobis euenire similia, meatum Asgarth stipitibus et magnis sudibus obstruximus nauesque omnes, quotquot apud nos fuerunt, aut irreparabiliter lesimus aut stagnis submersimus, ne in eis bona nostra || a cenobio per regine satellites inuitis nobis Skanthorpburgh veherentur, quibus et si vellemus resistere, non haberemus audatiam, nudi homines penitus et inermes. Preterea vestimenta nostra, exceptis quibus induebamur cotidie, et cibaria, vnde aleremur in reliquum, exceptis etiam modicis, quibus pauperem uictum duximus, in turrim noue ecclesie transtulimus propter timorem hostium conseruanda. [Fol. 26^{r}.]

Dicam nunc de Sythring aliqua, que non possum pretermittere, quoniam illis contractibus magna ex parte interfui, sed (deus nouit!) propter laborem multociens et inuitus. Igitur insulam illam Sythring habuimus ab episcopo Petro Elafsun tali modo: Vnam partem ob remedium anime sue claustro

---

36. Elaf ſun *diuisim hic (ut etiam p. 198, 4. 13 et alibi similia)* C^{5}.

contulerat; aliam partem cum puris denariis et pleno precio ab ipso comparauimus; terciam partem de Johanne Judæs pro Horningthorp commutauimus; et sic tota insula tempore episcopi Petri Elafsun nostra erat, et nobis ipsius episcopi sigillo et confirmatione valida multorumque bonorum scriptis et testimoniis assignata, ita quod quinquennio et amplius ante mortem episcopi in ea residerent fratres nostri sine querimonia, omnes ususfructus percipientes. Mortuo tandem bone memorie prefato episcopo, Petro Elaui filio, et apud nos, vbi sepulturam elegerat, in noua ecclesia ante altare sancte Marie semper virginis, vt decuit, honorifice recondito, demum transactis tribus annis, quoniam lis erat in ecclesia, quis canonicorum omnium videretur esse maior, optinuit Petrus Vghætsun episcopatum. Hic nobis ante fuit contrarius, et semper domus nostre fratribus inimicus. Sed habemus in deo fidutiam, quod mutare debeat mentem eius in melius et ipsum adhuc denuo ad amorem nostrum reducere, vt, quod in nobis hactenus deliquerat, possit competenter in reliquum emendare. A primo itaque episcopatus sui tempore cepit aduersum nos agere; et primum Sythring, et quicquid illic habuimus, nobis in contrarium disturbauit. A quo compulsi ad ultimum Sythring
Fol. 26^{v}. iterum pro Horningthorp Johanni Judæs || reliquimus. Et, ut esset amicitia et firma concordia inter claustrum et episcopum, cum eodem quandam conuentionem fecimus: adhuc preter omnes expensas, quas pro eadem insula habuimus, vt libere haberemus Horningthorp, et ne ultra de Sythring episcopi uel canonicorum querimonia grauaremur, octoginta marcas denariorum burse dicti episcopi iniecimus, nullam gratiam ab eodem exinde, non a subditis suis postea, nisi sola grauamina et apparatus multiplices reportantes. Pro hiis itaque et aliis huiusmodi causis, qùas enumerare longum est, ille bonus homo abbas Johannes, longo uictus tedio et aggrauatus nimium, cum doleret supra modum cotidie, anno domini .M°.CC°.XL°.IX°. diu petitam et multociens difficulter tandem optinuit cessionem.

Quo cedente, substituitur dominus abbas O l a u u s, in die sancti Martini episcopi eiusdem anni. Hic prefuit monasterio

2. iudæS **C**^{5}, *item inferius.* 11. semper *sup. v. add.* **C**^{5}. 12. trib^{9} *in marg. suppleuit* **C**^{5}. 35. *in margine rubricator*: A b b a s t e r c i u s d e c i m u s.

.VI. annis integris et septem mensibus et dimidio. Cui etiam, vt priori domino, plurima contraria ministrationis sue tempore euenerunt; de quibus, quantum michi innotuit, paucis uerbis audire cupientibus enarrabo. Postquam factus est abbas, primo frater suus carnalis, Sueno nomine, et soror, Margareta uocabulo, prope Horsnes ambo vna die interfecti fuerunt pariter, et filius ipsius abbatis naturalis, Sueno similiter nomine, quem nos Papæ appellauimus, miserabilem mortem penes nos sustinuit submersionis. Et hec omnia initium doloris eius. Ingrauescente postmodum infelicitate temporum, peccatis multorum exigentibus, seditio, que dudum orta fuerat inter Ducem et Regem Datie, maligni hostis inuidia conflagrante malorum animos, in tantum incanduit, vt homines pacis sue, in quibus spem corporis sed non anime sue Rex posuerat, propter cito perituri regni cupidinem ducem ad hoc animauerint, vt fratrem tam venerabilem, Regem omni regno affabilem, || deo quoque et hominibus amabilem et numquam Fol. 27r.
de fratre talia suspicantem, interficere crudeliter conaretur. Et quia cunctis innotuit, quo tempore et quali morte interiit, tantum scelus describere supersedi; verumtamen qui cognoscere diligenter uoluerit, cronica nostra et acta temporum discutiat, et illic inueniet, quod requiret. Mortuo itaque Rege Erico, qui viuit semper diues in Christo, non Abel, sed Babel, fauore ducum et suorum complicum in regni solio sublimatur. Qui statim contra ecclesias dei et sacra monasteria furorem suum exercuit; vnde, sicut aliis ecclesiis, ita et nostro cenobio multa grauamina intulit. Et primo, vt libertate vteremur villicorum et colonorum nostrorum, quam predecessores et proaui, pater et fratres sui, Reges Danorum piissimi, nobis ante gratuito et gratia sua contulerant, ab abbate Olauo et nobis fratribus trecentas marcas denariorum fratricida miser ille non timuit extorquere. Sed et Petrus

---

2. amministrationis *fort. scrbd.* 9—10. et hec . . eius, *cfr. Marc. 13, 8.* 12. conflagrante *transitiue dictum pro* inflammante. 13—14. homines pacis sue *etc., cfr. Psalm. 40, 10.* 21. cronica nostra *etc.*: *hoc opus plane ignoramus, sed significantur sine dubio Annales eiusdem generis, cuius sunt Annales Ryenses et extrema pars veteris Chron. Sialandiæ similiaque scripta monachorum.* 30. añ (*i. e.* ante) **C**^{5} (autem *Langebek*). 31. treſcentas **C**^{5}.

Vghetsun episcopus, quem prediximus, preter alia mala, que claustro nostro fecerat, propter apparatus trium annorum, qui restiterant, dum vacaret sedes episcopi, a nobis extorsit violenter centum nonaginta marcas denariorum. Et postea venit ad nos quasi visitandi gratia, sed in dolo, sicut satis apparuit, euidenti. Manens itaque nobiscum, prout sibi placuit, libros nostros omnes in armario conspicatus est; inter quos vidit etiam libros, quos bone memorie predecessor suus, Petrus Elaui filius, partim ob remedium anime sue nobis contulerat, et quosdam ab ipso in vita sua comparauimus precio competenti. Videns itaque illius boni viri virtutes et munera, et nobis ipsique mortuo inuidens, iussit libros illos deferri ad domum episcopi et sibi suisque sociis presentari, tactis ante sacrosanctis reliquiis et iuramento super ewangelium prestito, quod statim eis visis omnes continuo faceret in commune librorum nostrorum armarium reportari. Factum est, vt iusserat; sed mentita est iniquitas sibi. Ille namque, oblitus domini dei creatoris sui simulque iuramenti prestiti, meliores ducentis marcis denariorum, non sicut episcopus, sed tamquam sacrilegus, de claustro nobis libros abstulit violenter. Pro eo ergo, quod non est recordatus facere nobiscum misericordiam, reddet illi deus, quam meruerat, talionem. De domus autem huius infamia et tocius ordinis scandalo, quod temporibus dicti abbatis accidit, non est meum describere, quoniam satis notum est toti mundo. Propter causas huiusmodi et uerba iniquorum, que preualuerunt super nos, et mala multiplicia de die in diem super domum istam accrescentia petiit ille bonus homo abbas Olauus et optinuit cessionem.

Cui succedens dominus Asgotus, tunc Vitescole cellerarius et ibidem dilectus ab omnibus, abbas Care Insule preficitur anno domini .m.^{o}cc.^{o} quinquagesimo *quinto*, in die sancti Medardi. Cumque stetisset annum et dimidium, inspirauit ei deus, quod abbatiam ad nouam ecclesiam transferret cum

---

6. itaq; C^5; *malim* nāq;. 13. dom. ep., *in ipso monasterio, infra commemoratur.* 17. mentita e. i. sibi: *Psalm. 26, 12.* 18. oblitus . . sui: *Deuteron. 32, 18; Reg. I, 12, 9.* 26. uerba . . nos: *Psalm. 64, 4.* 31. *ante* preficitur *in marg. rubricator pinxit*: xiiii. | abbas. 32. quinto *add. Langebek; in codice vacuum spatium est ante* In.

fratribus. Quod etiam cum magno labore et sollerti prouidentia eiusdem boni viri ex parte videmus iam completum et ex toto, cum deus voluerit, perficiendum. In primis siquidem translato fratrum dormitorio, in eodem fecit nobis refectorium, vbi fratribus omnibus victualia communiter ministrantur. Anno igitur incarnationis dominice .M.CC. quinquagesimo septimo, in vigilia Omnium Sanctorum, ad vesperas cum || processione, precedentibus, vt moris est, crucibus, luminaribus et turribulis, de veteri ecclesia omnes sanctorum reliquias leuauimus et ad nouam ecclesiam in uoce exultantium et sono monachorum iubilantium honorifice, vt decuit, transtulimus, presente domino L. archidiacono Arusiense(!) multisque aliis nobilibus personis, quarum iam omnium nominum non recordor. Item quantam deuotionem et benignitatem ad conuentum suum dominus abbas Asgotus habuerit, ostenditur ex tenore litterarum, que secuntur: (Fol. 27v.)

† »Vniuersis Christi fidelibus hec scripta cernentibus, et precipue personis Cysterciensis ordinis, frater .A., dictus abbas Care Insule, salutem in omnium saluatore. Ne labantur a memoria, que geruntur in tempore, litterarum solent indiciis et bonorum testimoniis confirmari. Inde est, quod scire volumus tam presentes quam posteros, nos vnam curiam in Glappethwæt et aliam curiam in Haghæthwet, quam quidam conuersus domus nostre de suo proprio emerat, Olaf, Quiter cognomine, qui et eam prius cum nostra licentia fratribus assignauerat, cum omnibus dictis curiis attinentibus, siluis, terris, domibus et pecoribus, anno domini .M.CC.L.VII., quo translatum est claustrum nostrum de veteri in nouam ecclesiam,

---

2. boni *sup. v. add. m. 5.* 7. *sub imo fol.* 27^r *versu hæc nota, manu, ut videtur, septima scripta, inuenitur*: quintus decimus abbas iohannes dovær natus. qui tribus vicibus prefuit. | sextus decimus. dompnus boecius. septimus decimus abbas(?) dominus thuro | quorum mores et gesta habentur. | *Fol. 27 omnino male habitum est; membrana enim duabus magnis scissuris, postea crasso filo consutis, rupta est. In folio* 27^r *nihil antea scriptum fuerat, sed in folio verso in illis locis, ubi suturæ reperiuntur, supersunt vestigia antiquioris scripturæ, 7 vel 8 versiculos occupantis; hac erasa membrana discissa est. Etiam in infima parte fol.* 27^v *quædam scripta fuerunt, quæ nunc plane erasa sunt.* 10—11. in uoce . . iubilantium, *cfr. Psalm. 46, 2.*

in die Omnium Sanctorum, ob memoriam nostri habendam perpetuo et ob remedium anime predicti conuersi, annuatim ad pitantiam dilectis in Christo filiis et fratribus nostris, Conuentui Care Insule, contulisse, ita tamen, quod omnes prouentus, qui de dictis bonis prouenire poterunt, sub cura abbatum, qui pro tempore fuerint, habeantur et eorum prouidentia mensis fratrum perpetuo amministrentur. Vt igitur hec nostra donatio firma sit et stabilis, presentem paginam fecimus sigilli nostri appensione communirj. Siqua igitur ecclesiastica secularisue persona, Abbas, Cellararjus(!), Conuersus, vel Monachus, hanc nostre donationis paginam ausu temerario sciens infringere temptauerit aut quicquam de redditibus curiarum predictarum sine consensu conuentus diminuerit vel in alios usus quam mensis fratrum distraxerit, anathema sit et in die judicii vltioni diuine subiaceat, cumque Dathan et Abyron, quos terra viuos absorbuit, accipiat portionem. Actum Anno domini .Millesimo. Ducentesimo. Quinquagesimo. Septimo. Kalendis Nouembris. In festo omnium Sanctorum. ||

Fol. 28r. De domino Asgoto, qui uenit de Vite scola. Abbas fuit ipse in domo ista xiiii9; vt habetur scriptum de moribus eius, largus exstitit diebus suis et hylaris, multa dissimulans pro tempore pre sua mansuetudine.

Quintus decimus dominus Johannes, in Dovær prope monasterium natus, qui prior exstitit ordinatus.

Sextus decimus dominus Boetius, non solum scriptor bonus, sed et pictor, et artificiosus in plurimis.

---

15. Dathan *etc., cfr. Num. 16, 31 sqq.* 19. *A folio 28r sexta manus incipit, quæ tempore aliquanto inferior quintâ fuisse videtur, litteris valde tenuibus et acutis scribens et compendiis scripturæ abundans; in summo margine huius folii hæc nota fere deleta reperitur*: de abbatibus quibusdam huius domus tam uiuis quam mortuis. 20. vt habetur scriptum, *fortasse in eo opere, quod superius (p. 199, 21) commemoratum est; hæc enim neque in iis, quæ in fol. 27, neque in iis, quæ in fol. 29 de Asgoto narrantur, dicta sunt. Idem opus etiam iis significari credo, quæ inferius p. 203, 16 sq. et p. 204, 13 sq. et 204, 24 sq. legimus; in secreto claustri archiuio tunc, cum hæc scriberentur, seruatum fuisse videtur.*

Septimus decimus dominus Thuro, abbas prius non solum in Uite scola, sed in domo Esrommensi; postea hic in magna tribulacione et uexacione fere per $v^{q;}$ annos prefuit; homo satis prudens apud seculum, necnon sapiens circa ea, que dei sunt. De ingressu ipsius et electione et labore atque dolore multa reperientur in alio quaterno expressius ex eius industria exarata.

Octauus decimus iterum dominus Johannes de Dovær, qui interim prior degebat, multum morosus atque religiosus.

Nonus decimus dominus Conradus, Rypis natus, homo magne largitatis, in sua expensa sumptuosus; prima uice cum prefuit, satis liberaliter erga suum conuentum se habebat benignum et mansuetum.

Vicesimus quidam Johannes, dictus Horsnes, quia ibidem in ciuitate natus; de quo hic pauciora scribentur, alio enim loco plura inueniuntur de eodem. Multa autem cum domino Thurone abbate pro posse suo et pro utilitate domus et eius liberacione laborauit, antequam abbas fuit creatus uel ad hanc dignitatem nominatus. Quanto tempore prefuit, ita domum regebat cum consilio quorundam, ut in paucis controuersiis, dei gratia mediante, uexaretur aut grauaretur.

Vicesimus primus iterum dominus Conradus, qui secunda uice per annum dimidium et mensem prefuit; et ipse ex omnibus abbatibus antedictis quartus fuit, qui in abbatia moriebatur; et in nouo capitulo honorifice sepultus. Cuius anima in pace requiescat perpetua. Amen. ||

Vicesimus secundus iterum dominus Johannes, Fol. 28v.
uocatus de Dovær, qui tribus prefuit uicibus; abbas satis in oracionibus suis deuotus et domui pro suis uiribus utilis ac proficuus. Mallens cum Jacob benedictionem accipere in pace et quiete assidue in monasterio cum conuentu suo existens,

---

4—5. ea, que dei sunt: *Matth. 16, 23 al.* 5. ipsius et *scripsi*; et ipsius C[6]. 6. in alio quaterno: *scilicet in iis, quæ codicis nostri fol. 29 (34v) seqq. continentur.* 9. int'm (*i. e.* interim) C[6]; interea *legit Langebek.* 18. pro *ante* utilitate *supra v. add.* C[6]. 27. *ante* ppetua *vocula aliqua* (et?) *erasa aut deleta est.* 32. *litteræ* mon *certæ sunt, et post eas etiam* aſ *discernere posse mihi videor, sed ceteræ desunt; vix tamen ullum aliud vocabulum hic aptum est quam* monasterio, *quod Suhmius scripsit,* montibns, *quod Langebek legerat, merito improbans. Respicitur ad locos Genes. 25, 27 et cap. 27.*

quam cum Esau benedictionem amittere cum strepitu et tumultu per diuersa abrupta nimis uagante, quanto minus potuit, nisi coactus pro certo negocio, foras exiuit; intus, quo melius potuit, cuncta sapienter ordinauit. —

Item vicesimus tercius Johannes Horsnes, vice secunda.

Vicesimus quartus secundus Olauus, qui tantum per dimidium annum abbatizauit.

Vicesimus quintus dominus Petrus Pape, bonus scriptor, dictator et illuminator, monachus de Uite scola, quondam prior non solum ibidem sed et uestiarius ac magister conuersorum, tempore quo fuit in abbatem Care Insule electus. Quare, quomodo et qualiter, hoc honeste post hos dies expressius recitari non omittatur.

(xxvi^{9}.) Postea Johannes Horsnes tercia vice per annum et dimidium prefuit, et mortuus in regimine abbatie.

(xxvii^{9}.) Post abbas Tucho Piscis per tres annos et dimidium prefuit, et cessit.

(xxviii^{9}.) Post hunc electus est abbas Jacobus Cordal, cellerarius in Esrom, qui prefuit per quatuor annos et dimidium; et electus in abbatem Vite scole; obiit in Rure regio. —

Ab exordio huius monasterii et usque in presens sunt abbates huius domus numero viginti duo (*s. s.* quinque); quorum mores et actus, labores et persecuciones, de omnibus communiter et de singulis singillatim, satis expresse et ex integro habentur, licet ad audientiam communem ⟨*minime*⟩

---

2. uagans *vel* uagando *scriptor rectius dixisset.* 11. ac/// maĭgr̃ (*erasa littera aliqua ante* m) **C**^{6} (?). 13. hos *sup. v. add.* **C**^{6} (?). 15. *numerus* xxvi^{9} *in margine ante hunc versum ponitur, item* xxvii^{9} *ante* v. 17, xxviii^{9} *ante* v. 19 *etc.* 21. ø (= obiit) in rure re . . . (*ultimæ litteræ legi non possunt*). *Ceterum omnia, quæ inde a p. 204, 5* (Item) *usque ad p. 204, 21* (rure regio) *leguntur, m. 6, si modo eadem est, posteriore tempore et alio calamo et atramento in spatio arto, quod vacuum relictum erat, suppleuisse videtur; nec tamen negaverim, fieri posse, ut hoc supplementum alii scriptori debeatur aliquanto posteriori, ideoque inde a p. 205, 3 hanc manum septimam vocabo. Quæ sequuntur (p. 204, 22—p. 205, 2) certe eadem manu (6) scripta sunt, quæ p. 202, 19—p. 204, 4 scripsit.* 22. usque inp̃sens **C**^{6}. 23. *post* viginti *scriptum fuerat aut* duo *aut* et duo; *sed hic numerus postea deletus est, et supra* viginti *additum est* v$^{q:}$ (= quinque). 26. minĭe *post* 9munẽ *sensu iubente addidi.*

peruenerint, necdum tempore quorundam uiuentium admitti possunt.

(xxix9.) Post abbatem Jacobum electus est abbas Thorbernus, qui duobus annis prefuit, et cessit.

(xxx9.) Post quem electus est dominus Joon Røøth, qui per .xi. annos prefuit, et cessit.

(xxxi9.) Post quem electus est dominus Thorgerus, natus in Horsnes, et prefuit illa vice per vnum annum, et assumptus est in abbatem Vite scole. Et iterum eligitur dominus Joon dictus Røøth, qui tunc prefuit .iib9. annis, et assumptus est in Vite scolam, domino Thorgero translato in Esrom.

(xxxii9). Et eligitur post dominum Joon dominus Vbbo, qui per annum prefuit.

(xxxiii9.) Post hunc Petrus Gyolbo, cellerarius Vite scole, qui prefuit fere .iib9. annis, et assumitur in abbatem Vite scole.

Post quem iterum eligitur dominus Thorgerus, qui prefuit . . annis.

Post hunc Thuco Lang, .i. anno.

Post hunc magister Nicholaus.

Post quem Olauus.

Post quem abbas Ketillus, prius abbas Vite scole.

Anno domini .m°.c°cc.x°x. electus est dominus Nicholaus

---

1. tempoꝝ *initio scriptum fuisse videtur, sed ultima littera postea correcta est, sine dubio in* re, *etsi scriptura non satis certa est.* 1—2. *Post* admitti possunt *scriptum est siglum Ø, simili siglo Ø respondens, quod superius ad p. 204, 19 in margine infra numerum* xxviii9 *positum est; hæc sigla ostendunt, ea, quæ inde a p. 205, 3 usque ad finem fol. 28v (p. 206, 2) scribuntur, continuationem eorum continere, quæ ante p. 204, 22 scripta sunt; et eadem manus, quam subdubitans septimam vocaui, hæc scripsit. Etiam in his numeri additi sunt, ante v. 3 ø* xxix9, *ante v. 5* xxx9, *ante v. 7* xxxi9, *ante v. 13* xxxii9, *ante v. 15* xxxiii9. 10. tc̄ (*i. e.* tunc) **C**7 (circiter *male Langebek*). $\overset{b;}{\text{ii}}$ = duobus (*item* 16). 11. vite ſcolā **C**. 16. f⁹e (*i. e.* fere) *ego in codice legi*; hic *Langebek, quod falsum est.* 19. *numerus fere detetus est, sed paucis litteris scriptus fuit, et ex prima littera discernitur initium* C, *ut fere certus sim fuisse* octo. 20. $\overset{co}{\text{thu}}$ **C**7 (*Langebek*: Thuro).

Fin sun, cellerarius in Esrom, in abbatem Care Insule, in octaua beati Laurencii martiris. ||

De controuersiis Cisterciensium Caræ Insulæ et episcoporum Arusiensium.

Fol. 29r. ||(I.) Cumque uideret abbatem prefatus episcopus, .P. Ugoti filius, hominem esse beniuolum, tanto acrius contra eum

---

1. Fin f' (*i. e.* Fin sun) C[7]; Fin secundus *errore Langebek* abbatem *in fine versus pæne deletum erat, ideoque initio sequentis versus ante* care insule *iterum scriptum est.* 2. laurēo^{cij} m^{ã}tirif. *Post hæc verba in dextro margine nota fuit quattuor versiculos habens, sed nunc fere deleta*: abbas et dominus. hoc (illius?) nomen esse(?) | sciant, qui modo . . . . . | . . . . nuncupatur abbas | et dominus. | *Qui hæc scripsit, explicare voluisse videtur, quando quis* abbas et dominus *vocandus sit.* — *Sub ultimo versu fol. 28v legitur*: actum et scriptum anno domini M^{o}.CC^{o}.LXX°.IIIJ^{o}.; *deinde sub his in nouo versiculo*: Scriptum Anno domini M^{o}.CC^{o}.LXXX° primo. *Hæc quo pertineant, nescio.*

Inde a fol. 29r, quod primum est quinti quaternionis huius codicis, noua pars totius operis incipit; itaque nouam inscriptionem ego hic inserui, itemque narrationem in capita diuisi capitumque numeros addidi, cum in hac codicis parte nulla distinctio sit ei similis, quam in superiori parte, quæ sola iure Exordii nomine appellatur, repperimus; inscriptiones tamen et longiores verborum series rubris litteris pictæ, quæ multis locis inueniuntur, quodammodo capitum initia indicant. Omnia, quæ hic usque ad finem fol. 43r scripta sunt, manus octaua litteris satis claris, sed non admodum pulchris, versibusque arctius compressis exarauit. Nouo auctori hanc partem deberi apparet; sed ipse opus suum Exordii operi adiungi et pro parte eius haberi voluit, quod ex verbis eius, quæ infra in extremo capite XII (paulo ante Appellacionem abbatis) *leguntur, satis elucet; ea, quæ in fol. 27 de abbate Asgoto narrantur, iis, quæ ipse inde a fol. 29r* (»Cumque videret etc.) *narrat, apte continuari posse putauisse videtur, nulla ratione habita eorum, quæ fol. 28 continentur. Sed hoc folium iam præcedenti quaternioni adnexum fuisse et ex parte verbis scriptis impletum (iis, ut opinor, quæ usque ad p. 204, 4 pertinent), antequam nouus auctor opus suum antiquiori operi adiungeret, ex eo perspicere mihi videor, quod in summo margine fol. 29r, manu aliqua sextæ fere simili scripta, hæc nota reperitur, quam Suhmius parum recte in textum recepit:* De abbate Asgoto. qui de vite scola. matre nostra. ad abbatem nostrum fuit assumptus cum hon*ore*. | qui inuenit omnia bona erga nos tam intus quam foris. ex isto iam ex nouo oritur sermo pres*ens*. *(Ultimæ duorum versuum litteræ interierunt). Hæc nota necessaria non fuisset, nisi fol. 28 iam interpositum esset, quo facto ea inter se diuulsa erant, quæ ex eius auctoris mente, qui fol 29 sqq. scripsit, cohærere debebant; nunc* »introductionis loco«, *ut ait Langebek (vel Suhmius), sequenti narrationi præfigenda fuit.*

erexit cornua superbie: in tanta multitudine ad abbaciam uenit, procurationem trium septimanarum quolibet anno exigendo, ut omnibus nobis intollerabilis esse uideretur. Fratres igitur, consilium super hoc habentes, accesserunt ad eum, dicentes se non posse tantos sumptus sustinere. Quibus ille respondit, dicens: »Vos multo plura bona habetis de nobis, quam in hijs sufficere potestis.« Quod cum inquisitum fuisset, que essent illa bona, dixit: »Exactiones nostras super familiam uestram, unde habetis annuatim .XL. marcas denariorum, et propensum, quod dicitur *giaf*, unde habetis quolibet anno .XIIIJ. marcas auene; hec libere possedistis.« Et mentita est iniquitas sibi, quod tantum inde unquam habuimus; quia de exactione illa nichil penitus habuimus, nisi tantummodo quod uillici et coloni nostri sine uexatione exactorum episcopi residebant. Et computatis omnibus uix tenebamur de possessionibus post concilium Lateranense generale acquisitis reddere .IJ. marcas et dimidiam marcam auene; sed hoc uerum est, quod ista libere possederamus a die fundationis domus usque ad illum diem. De possessionibus uero ante illud generale concilium acquisitis nunquam tenemur reddere illud propensum. Memoratus autem episcopus omni nisu instabat exigere et extorquere dictum propensum et exactiones super familiam nostram, quia plus sperabat se inde habiturum, quam habuit; vnde promisit nobis de omni procuratione liberos esse debere inperpetuum. Quociens inde fatigati fuimus, quot colloquia inde habuimus, quantam inde expendimus pecuniam, priusquam ad consenciendum ducti sumus, non est facile computare. Tandem ad ultimum ex consilio multorum nobilium adquieuimus adhibentes consensum, tali pacto et condicione, ut ipse, que exigebat, reciperet, et nos quieti et liberi de omni procuratione episcopali inperpetuum permaneremus. Qua conuencione peracta, in uita sua in pace quieuimus per tres

1. erexit cornua superbiæ: *ad similitudinem Luc. 1, 69.* ueñ (*i. e.* uenit) C[8]; ueniens *Langebek* (*aliter interpungens*). 6—7. quam in hiis *significare videtur*: quam quibus ad hæc pendenda. 11—12. mentita . . sibi: *Psalm. 26, 12.* 22. *post* propensum *fere dimidia pars versus erasa est; in rasura hæ litteræ discerni possunt*: quia plus . . quam . . it; *scriptor igitur hic quædam iis similia scripsisse videtur, quæ paulo post recurrunt* (quia plus sperabat . . habuit), *non tamen prorsus eadem.*

annos. Postea merito, suis excessibus contra archiepiscopum suum exigentibus, ab eodem archiepiscopo excommunicacionis sentenciam subiit, et sub eadem sentencia uiam uniuerse carnis intrauit. Accidit interim, dominum Suenonem, qui tunc temporis Uite scole prefuit, facere cessionem; unde dominum abbatem nostrum Asgotum, quamuis nobis inuitis, conuentus de Uite scola pari uoto et consensu sibi in patrem et pastorem elegerunt. Hic fuerat abbas noster quinque annis, undecim diebus minus. Iste fuit .xiiij9. abbas domus istius. Hic factus est abbas anno domini .M.CC.L.V. in Cara Insula, .VI. Idus Junij, et in quinto anno .v. Kł. Junij factus est abbas Uite scole.

(II.) Huic successit in domo ista dominus Johannes .III9. cognomento Dofre, .xv9. abbas. Iste etectus est anno domini .M.CC.l.x. VI. Kł. Julij. Tempore huius magna fuit per totam Daciam p*er*turbatio; quia unusquisque fecit, quod sibi bonum uidebatur. Rex enim Ericus, regis Christofori filius, paruulus adhuc erat puer, qui nec se nec alios regere sciebat; unde in nobis implebatur illud propheticum, quo dicitur: 'Ve patrie, cuius rex est puer', &c. Mater uero prefati pueri regni gubernaculum tenebat; que ad uerba consiliatorum su*o*rum in tantum nos grauabat, ut cum mille et sexcentis equitaturis, preter cursores eorum et pedites, et exceptis clericis et baronibus, qui causa querimonie curiam frequentabant, per duas noctes in nostra expensa permansit; unde ab illo die cepit substancia rerum nostrarum temporalium decrescere et minu-
Fol. 29v. tari. Tempore istius || abbatis uacabat sedes episcopalis, quapropter de impeticione episcopali quieuimus, preter quod *giæf* de possessionibus post concilium Lateranense, ut supra dictum est, acquisitis soluebamus. Isti abbati plus placuit soli deo seruire quam cum strepitu mundi ducere uitam; unde cessionem sepe petiuit, et ad ultimum optinuit. Anno domini

---

3—4. uiam un. carnis (*vel* terræ): *Iosue c. 23, 14; Reg. III, 2, 2.* 5. uite *bis scriptum fuit, sed alterum postea erasum est.* 9. Iste . . istius *rubro colore picta sunt, item v. 13—14 verba*: Huic successit . . xv9. abbas. 16. ꝑturbatio C8, *corr. Lgbk.* 19—20. Ve patrie *etc.*: *cfr. Ecclesiastæ 10, 16.* 21. suarum C8. 27. *fol. 29v in summo margine hanc notam habet recentiori manu scriptam*: ille episcopus fuit tucho 29; *quæ pertinet ad p. 209, 5.* 29. conscilium C8. 31. scessionem C8.

M.CC.LX.IJ. cessit, VII. Idus Januarij, id est in crastina epiphanie domini.

(III.) Boecius, abbas .XVI9., in anno proxime prenotato eligitur in die sancti Wilhelmi abbatis. Interim magister Tuko fuit in curia Romana et procurauit sibi ipsi culmen episcopale; qui postea in synodo sua confessus est se esse obligatum in curia Romana ad debitum sexcentarum marcarum puri argenti; unde petijt a suis subditis, ut istud cum eo subleuarent. Ipse siquidem reuersus est de curia Romana eodem anno, quo frater Boecius factus est abbas, in die natiuitatis beate Marie uirginis. Eodem auctumno uulneratus fuit conuersus quidam, nomine Lagho, in curia Røzmose sine causa enormiter; cuius iniuriam cum abbas conquerebatur coram episcopo, statim episcopus malefactores illos sub sua protectione et defensione suscepit: quosdam ex eis [fecit] colonos, quosdam uero uillicos sibi fecit, ne nobis ulla iusticia de memoratis malefactoribus proueniret. Hoc nobis magnum indicium fuit, quod animus eius non erat nobiscum. Iterum accessit ad eum abbas, sperans animum eius aliquo modo posse placare et eum flectere ad maiorem dilectionis affectum erga domum nostram, quam antecessor suus habuit. Quem sic alloquitur: »Domine pater, nostis, quemadmodum dominus episcopus predecessor uester frustra et sine causa grauauit nos; sed, deo gratias, cum ad se reuersus fuisset et cognouit, quod sine causa persequeretur nos, ab hac persecucione et grauamine cessauit, et nos in bona pace tribus annis ante diem obitus suj dimisit. Vnde rogo uos, ne conscienciam uestram ledatis propter nos, sed in eadem pace, qua nos dimisit, nos recipere uelitis. Scire debetis nos uobis omnibus uiribus et ultra uires, si uestram senserimus beniuolenciam, uelle deseruire.« Respondit sic: »Bene erimus amici, si nobis dantur, que nostra sunt.« Cui abbas: »Que uestra sunt, uobis non denegentur; sed que uestra non sunt, speramus uos non uelle expetere.« Et adiecit: »Si uos contigerit per nos transire, mittatis nobis

---

3—4. *Verba* Boecius . . Wilhelmi abbatis *rubro colore picta sunt.* 3. ꝓximo **C**8. 6. cynodo **C**8. 8. sexcetarum **C**8. 16. fecit *deleri voluit* **C**8. collonos **C**8. 18—19. animus . . nobiscum, *cfr. Judic. 16, 15.* 19. animo, *sed correctum in* animũ **C**8. 24—25. ad se reuersus: *Luc. 15, 17; Act. ap. 12, 11.*

nuncium, ut, que uobis necessaria sunt, preparare possimus, ut per hoc uestram beniuolenciam dinoscere poterimus.«

(IV.) Et sic expectatum est fere usque ad purificationem beate Marie. Interim, quicunque nobis iniuriam fecit, nullam adepti sumus iusticiam de ipso. Quodam sabbato ante purificationem uenit quidam canonicus suus, nomine Petrus Aby, et dixit: »Proxima sequenti secunda feria ueniet dominus meus episcopus, cupiens uobis loqui; rogat, ut uos domi inueniat.« Quod et factum est. Ipsum uero recepimus cum processione, sicut mos est ordinis; in magno honore duximus in ecclesiam ad orationem. Facta oratione accessit ad eum abbas et interrogauit, quando uellet stupam intrare. Nam frigus erat. At ille respondit nolle se intrare adhuc prope. Abbas uero intrauit, ut uideret, si omnia parata essent; quem statim in continenti secutus est episcopus. Nox uero erat. Qui cum intraret stupam, et non fuerunt accensa luminaria preter adipum, indignatus est ualde; quod et postea conquestus est coram rege. Ipse utique querebat aduersum nos occasionem. In crastino mane accessit ad eum abbas; quem cum uidit episcopus, interrogauit, si licitum ei esset capitulum nostrum intrare. Quo respondente: »Licet«, simul capitulum intrauerunt. Residentibus omnibus et tacentibus, episcopus tali a*f*famine exorsus est: »Nos uenimus«, inquid, »huc uisitandi gratia, et uolumus scire, si aliquis habet aduersus Fol. 30r. aliquem aliquid; et si ordinem uestrum ‖ seruatis, uolumus scire; et quid et quantum ad portam ad usum pauperum datis, uolumus scire.« Tunc abbas: »Domine, si aliqua alia habetis proferre, dicite; nam ista non pertinent ad uos. Nos habemus uisitatores patres abbates.« Et continuo surgens abbas dixit 'Adiutorium nostrum'; et exiuit cum conuentu, episcopo subsequente. At ille statim uocari ad se fecit abbatem. Qui cum ad eum uenisset, dixit episcopus: »Volumus loqui conuentui.« Abbas intelligens, quod uellet de procuratione facere mencionem, conuocauit conuentum seorsum, et ait illi: »Episcopus, ut credo, uult exigere procura-

13. repondit C^{8}. 17. adipum *auctor pro* adipem *dixisse videtur; significari puto lucernam paruam, cuius flamma adipe (pro oleo) nutriebatur.* 23. afamine C^{8}. 28. pfṛerre C^{8}. 30. adiutorium nostrum: *Psalm. 123, 8.*

tionem; dicat unusquisque uestrum, utrum debemus ei dare procurationem trium septimanarum an negare. Pro certo scio: siue dederimus, siue negauerimus, maximum habebimus grauamen.« Vnusquisque respondit se malle mori quam ei tam indebitas procurationes exibere. Venimus ad eum. Ipse uero iracundia plenus quasi stomacando prorupit in hec uerba: »Venimus huc causa uisitationis, et uolumus nostram habere procurationem; sed ex quo non estis adhuc preparati, nolumus uobis iniuriam facere; uolumus dare uobis inducias usque ad quadragesimam; tunc deo dante ueniemus.« Cui abbas: »Domine, uos ipsi scitis, qualiter dominus P., predecessor uester, coegit nos restituere sibi, que sua erant (— si sua debeant appellari —), ut nos de huiusmodi procurationibus liberi essemus; sed propter honorem et reuerenciam uestram uolumus in tanto seruire uobis, sicut aliqua abbacia in Dacia seruit episcopo suo, que non habet plus de episcopatu, quam nos habemus; et eciam plus uolumus seruire, si perfectam perspexerimus uestram erga nos et nostros beniuolenciam.« Ad hec episcopus: »Sicut consueuistis« ait »alijs episcopis seruire, sic seruite nobis.« Dixit abbas: »Ex consuetudine non tenemur alicui procurationem persoluere.« Et recitari fecit coram eo litteram sub hac forma:

(V.) »Alexander episcopus, seruus seruorum dei, dilectis filijs abbati Cisterciensi eiusque coabbatibus et conuentibus uniuersis Cisterciensis ordinis salutem et apostolicam benedictionem. Intimantibus uobis accepimus, quod, cum exibueratis uos in hospitalitate omnibus liberales, dyocesanis uestris ac alijs ecclesiarum prelatis eorumque familijs, cum ad monasteria uestra declinant, karitatiue iuxta facultatum uestrarum exigenciam necessaria ministrantes, non nulli prelatorum ipsorum, huiusmodi gratiam comm*utare* molientes in debitum, et, quod sic sponte inpenditis, sibi deberi ex antiqua con-

18. uestram *bis scriptum, sed primo loco (in extremo versu) deletum.* 22. litteram *in textu omissum, in margine additum est, adiecto utrobique siglo* /: 31. cõm^{9}itiue (= commeritiue) **C**^{8} *errore scriptoris, qui verbum diplomatis legere non potuit; in textu linea supposita et in margine cruce apposita error notatur*; commutare *coniecerat Langebek, quod verum esse puto, etsi ipse in alio eiusdem diplomatis exemplari* conuertere *scribi adnotauit.*

suetudine asserentes, vos et monasteria uestra propter hoc multipliciter aggrauant et molestant. Nos igitur, uestris supplicationibus inclinati, et uolentes in hac parte quieti uestre paterna diligencia prouidere, Ne quisquam prelatus id, quod sic gratiose inpenditis, a uobis ex debito seu prescripta consuetudine presumat exigere, auctoritate presentium districtius inhibemus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre inhibitionis infringere, uel ei ausu temerario in aliquo contraire. Siquis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Neapoli .x^{o}v. Kł. Aprilis, pontificatus nostri anno primo.«

Item alia eiusdem unde supra.

»Alexander episcopus, seruus seruorum dei, dilectis filijs abbati Cisterciensi eiusque coabbatibus et conuentibus uniuersis Cisterciensis ordinis salutem et apostolicam benedictionem. Sedes apostolica duxit uobis prouide concedendum, ⟨*ut*⟩ a nullo alio nisi a patribus abbatibus seu uestri ordinis monachis, a dictis abbatibus super hoc deputatis, uisitari uel corrigi ualeatis. Quia uero sic sunt procurationes uisitationi annexe, ut prelatis non sint, nisi uisitent, exhibende, auctoritate presencium, ne quisquam dyocesanus aut prelatus alius a uobis procurationes huiusmodi exigere uel extorquere presumat, nec uos e*a*s
Fol. 30v. exibeatis eisdem, districtius inhibemus, decernentes || eadem autoritate irritum et inane, siquid contra inhibitionem huiusmodi a quoquam propria temeritate fuerit presumptum, ac sentencias, si que in uos huiusmodi occasione prolate fuerint, non tenere. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre inhibitionis et constitutionis infringere, uel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum Pe*tri* et Pau*li* apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Neapoli .xv. Kł. Maij, pontificatus nostri anno primo.«

---

13. *Hunc versum rubricator pinxit (sicut etiam litteram initialem* A *in p. 211, 23 et p. 212, 14).* 17. ut *addidi.* 23—24. eis exhibeatis eisdem dist. **C**^{8}, *correxi.* 28. tenere *significare videtur:* valere. 31—32. pe. 7 pau. **C**^{8}.

Harum litterarum unam habuimus bullatam, sed alteram nondum habueramus, nisi transcriptum de Claraualle.

Postea subiunxit episcopus dicens: »Si non uultis dare nobis ratione consuetudinis, oportet uos dare nobis ratione possessionum in Dyursø, quod omnino denegare non potestis.« Respondit abbas: »Super possessiones illas sufficiencia habemus priuilegia et confirmationes papalium, regum et archiepiscoporum.« Surgens episcopus dixit: »Dimittite uerbositatem uestram.« Et intrauit ad comedendum. Et post prandium recessit.

(VI.) Abbas uero eodem die equitauit Dyurse pro negocio domus. Cum adhuc esset in uia reuersionis, occurrerunt ei duo canonici, dicentes sibi: »Tulimus uobis litteram ex parte episcopi, quam uestro commisimus priori.« Cuius tenor talis erat:

Littera episcopi ad abbatem et conuentum.

»Tuko, dei gratia Arusiensis episcopus, discretis uiris dominis .J. Lamb et preposito Ywaro, canonicis Arusiensibus, salutem et dilectionem. Rogamus vos et rogando mandamus, quatenus, ad claustrum Care Insule personaliter accedentes, abbatem et conuentum ibidem moneatis ac monendo precipiatis eisdem sub pena canonica, ut procurationes trium septimanarum nobis debitas habeant preparatas, quia ad eos dominica, qua cantatur 'Inuocauit me', dante domino ueniemus; nec assumant sibi excusationis friuole pallium, cum constat

---

1—3. *rubricator pinxit.* 4. Poste^{a} **C**^{8}. 8. paparum *coniecit Langebek, quod probo.* 10. cõmedendũ **C**^{8}. *post* prandium *deletum est* surgens. 17. *Hunc versum rubricator pinxit. Post fol. 44 in codice insertum est folium chartaceum, epistolam Tukonis continens manu XVI. sæculi, ut puto, scriptam, cuius varias scripturas littera* **B** *notatas hic attuli. In eo suprascriptum est*: Literæ episcopi Tuchonis Arusiensis ad Abbatem et conuentum coenobij Carę Insulæ [: Øm kloster. 18. Tucho **B**. 19. Iuaro Canonicis ecclesiæ Arusiensis **B**. 20. rogandam^{9} *scripserat* **C**^{8}, *sed* a *in* o *correctum est,* m^{9} *deletum et eius loco siglum* /· *positum, deinde in margine additum*: /·mandam^{9}; **B** *habet*: rogando obsecramus. 25. Inuocauit me (*Psalm. 90, 15*). dante d. **C**^{8}; Inuocauit me(- | d$_{\wedge}^{i}$ante d. (*i. e.* Inuocauit, mediante d.) **B**. 26. nec **C**^{8}; nisi **B**. quum constet **B**.

omnibus, monasterium ipsum a uenerabili fratre nostro domino Eskillo predecessore nostro fundatum, et a domino Suenone successore suo dotatum et ditatum, qui ratione possessionum, quas eis Dyursæ contulit, predictas procurationes sibi et successoribus suis retinuit, in quarum possessione fuerant actenus pacifica et quieta. Sed si maliciose nobis predictas procurationes denegauerint, precipiatis eis auctoritate nostra sub pena canonica, ut sub sigillo suo rationes suas nobis mittant, quod ad exibendum minime eas teneantur. Datum etc.«

Abbas Episcopo.

»Reuerendo semper in Christo patri ac domino .T., dei gratia Arusiensi episcopo, frater .B., dictus abbas in Øm, humilisque eiusdem loci conuentus, quicquid possunt reuerencie et honoris in licitis et honestis. Litteras uestras per dilectos dominos Johannem Lam et prepositum Iwarum canonicos Arusienses ⟨*accepimus*⟩, mandatum uestrum continentes, ut procurationes trium septimanarum uobis debitas haberemus preparatas. Sed quia bone memorie dominus Petrus, uester predecessor, exactiones suas et *giaf*, a multis suis predecessoribus nobis indultas ac concessas, in synodo Arusiensi, presente capitulo suo et clero nec ullo reclamante, repecijt et accepit ac nos de procuracionibus dimisit excusatos, insuper propter magnam rerum inopiam et defectum pro multiplicibus iniurijs nobis illatis ac spolijs, dictas procurationes compellimur, licet inuiti, ad presens denegare, presertim cum non sit, qui se uelit murum pro domo Israël opponere neque ecclesi*am* dei, quam dominus noster Jhesus Christus sanguine proprio comparauit ac redemit, aliquatenus defensare. Verum, quod
Fol. 31r. claustrum nostrum a pie memorie ue|nerabili domino Eskillo Arusiensi, uestro predecessore, fundatum et a successore suo Suenone dotatum et ditatum asseritis; quod nos quoque

---

2. Eschillo **B**. 3. donatum **B**. 4. eisdem ‸Dyursæ Vrsæ **B** (*sic!*). 6. actenus **C**^{8} (*ut sæpe scribitur*); hactenus **B**. 7. negauerint **B**, *simul* nobis *ante h. v. iterato*. autoritate **B**. 9. exhibendum **B**. 10. Abbas Epō *rubricator pinxit*. 16. accepimus *add. Langebek, sed post* preparatas (*v. 18*). 26. ıſrł (*i. e.* Israël, *non* Israelis, *ut scripsit Langebek*), *cfr. Ezech. 13, 5.* eccłie **C**^{8}, *correxi*.

minime ita fore denegamus. Nec ratione possessionum, quas nobis in Dyursæ contulit, [ad] predictas procurationes sibi et suis successoribus retinuit, ut dicitis, sed ex suo patrimonio nobis eas totaliter cum consensu meliorum Dacie ac fauore pro remedio anime sue dereliquit. Nec preterea super hoc nobis assumimus excusacionis friuole pallium, sed dicti domini Suenonis testamento et confirmatione legatorum domini apostolici ac duorum regum et totidem archiepiscoporum priuilegijs nos munimus, et idcirco ad prefatas procurationes exhibendum nullatenus teneamur. Quapropter paternitatem uestram, de qua plene confidimus et speramus, ac propter honorem uestrum uobis a deo collatum, affectuose exoramus, quatinus pauperes ministros Christi et beate uirginis, licet indignos, ad suggestionem aduersariorum nostrorum minus iuste uelitis molestare, ne bona, que ex pietate tam uenerabilium patrum decedencium testamentis legitime prouenerunt, minus, quam oportet et decet, nobis ad commodum, et uobis, quod auertat deus, ceda*n*t in peccatum, presertim cum *n*os, post deum et beatam uirginem, domus nostre uos speramus et optamus summisse fidelem de cetero fore protectorem.«

(VII.) Iterum secundo et tercio misit nobis litteras episcopus secundum tenorem priorum litterarum; sed, quia, copiam illarum duarum litterarum sequencium habere non potuimus, noluit abbas ei rescribere, sed renunciauit ei uerbotenus secundum uerba priora. Cumque uentum fuisset ad diem nobis prefixam, proxima die sequenti premisit episcopus cocos suos, precipiens eis, ut sua prepararent cibaria. Quibus uenientibus, dixerunt magistro hospitum, ut eis necessaria administraret. Ille premonitus, si uenirent, ut non daret eis quicquam. Quibus ille respondit: »Ite ad abbatem et, quicquid uobis dixerit, facite.« At illi uenientes ad abbatem dixerunt: »Date nobis ad preparandum domino nostro necessaria.« Quibus ille dixit: »Ite ad dominum uestrum et dicite

1. Nec = Nec tamen. 2. ad *delendum videtur, cfr. p. 214, 3 sqq.* 5. dereliquid C^8. 10. tenemur *scribi debuit.* 13. sugestionẽ C^8. 14. nolitis *dici debuit, nisi* quatinus *etiam pro* ne *accipi potest.* 18. cedat (*pro* cedãt) C^8. nos *scripsi*; uos C^8; *nisi forte malis alterum* uos *delere.* 19. *post* dom. nostre *interpungit* C^8. 20. sũ^{s}me *codex, i. e.* summisse; *Langebek* summopere *scripsit.* 21—25. Iterum . . priora *rubricator pinxit.*

ei: 'Si gratia hospitandi uultis uenire, uobis dabuntur omnia necessaria; si causa procurationis uel debiti, nichil omnino administratur uobis'.« Illis redeuntibus, dixerunt ei omnia uerba hec. Cum audisset hec, ait illis: »Reuertimini, et, si uobis dare necessaria noluerint, ui auferte.« Episcopus enim erat in Antiqua Hore in colloquio. Gelu enim maximum erat, ita ut, qui uellet ire uel equitare ultra s*t*agnum, quod Mo sio dicitur, preualeret. At illi reuersi dixerunt abbati secundum uerba priora; et ille consequenter dixit eis secundum id, quod prius commemoratum est. Ajunt illi: »Si non uultis dare, ui auferemus; nam dominus noster cito ueniet, et iam in proximo est.« Quibus abbas: »Et si ui aufertis, malum uestrum auferetis.« Illis adhuc loquentibus uenit episcopus armata manu in brachio ualido. Eum cum uideret abbas uenientem, occurrit ei ad salutandum eum, licet non in corde perfecto. Cumque descendisset de equo, toruis intuitus est luminibus in abbatem, dicens: »Estne cibus noster preparatus?« Cui abbas: »Credo bene, quia preparatus est, sed non hinc.« At ille truculentus extendit manum suam ad magnam domum, que dicitur 'domus episcopi', dicens: »Nonne hec est domus nostra?« Et abbas: »Monachi nostri dicunt eam esse domum suam, et non uestram.« Et continuo legit appellationem suam, antea factam. Qua audita in furore suo episcopus ascendit gradus domus et dixit: »Nos accipiemus, que nobis necessaria sunt.« Et accessit ad ianuam capelle, superius fregit eam. Cum hoc audirent monachi, quod frangeret ostium, mus*si*tabant inter se: 'si uellet nobis uim inferre, quod uellent uim ui repellere'. Quod audiens quidam clericus hospes, nomine Johannes Piper Ripensis, statim currit ad episcopum; dixit, Fol. 31v. quod monachi uellent se || ipsos uendicare. Hoc eo dicente, pulsabatur maior campana; nam prior refectio fratrum peracta erat, et secunda fieri instabat. Cum talia uerba simul et

---

2—3. oĩuino(!) **C**[8], *deinde, ut puto, per compendium* administratur, *non* administretur. 4. hec **C**[8] *per compendium, non* hoc. 6. Gelu enĩ **C**[8]; *rectius esset* Gelu aũ (autem). 7. sagnum **C**[8]. 13. ad huc **C**[8], *ut sæpius.* 14. in br. ualido: *cfr. Ezech. 20, 34*: in manu ualida et in brachio extento, et in furore effuso. 15. ocurrit **C**[8]. licet *etc., cfr. Reg. IV, 20, 3; Isaiæ 38, 3*: in ueritate et in corde perfecto. 26. musitabant **C**[8].

campanam episcopus insonare audiuit, periculum sibi imminere pertimuit; et statim solarium descendit, mandans sibi equos afferri. Erat namque cum eo uir nobilis et sapiens, Ebbo Ugoti filius; qui accessit ad abbatem, dicens: »Nolite sic agere.« Abbas conuertit se ad seniores sue domus; breuiter dixit: »Quid uobis uidetur? quid faciemus?« At illi dixerunt: »Si uoluerit dare litteram suam apertam, ut sit pro ospite et non pro debito, date ei, que sunt necessaria. Nam aliter fieri non potest, quia appellatum est. Si modo intrauerit ratione debiti, pro prescriptione sibi esse uidetur, et tenebit. Melius uero esset non appellatum.« Hoc cum dixisset dominus Ebbo episcopo, iurauit episcopus, nunquam se daturum litteram pro cibo suo, sibi debito. Et festinans ascendit equum et recessit.

(VIII.) Proxima sequenti quinta feria in placito Abo sysæl (— quinta feria erat propter tempus quadragesimale —) conquestus est episcopus, dicens se expulsum de claustro cum baculis et fustibus. Insuper dixit nos pulsasse campanam ad conuocandum monachos et conuersos et totam familiam ad expellendum eum. Item dixit nos abscondisse multos aduersarios regis; quorum primum nominauit episcopum Arnfastum. Ex quo mencio facta est de illo, referam de eo aliqua.

Eo tempore, quo uacabat sedes Arusiensis, erant duodecim canonici; qui electionem facientes, sex elegerunt alios sex; unde lis et dissensio inter illos tam diu facta est, ut electio deuolueretur ad archiepiscopum Jacobum, qui et ipse expulsus fuit a regno propter guerram, que uertebatur inter illum et regem Christoforum, quia noluit ecclesie sue pati iniuriam. Dictus archiepiscopus elegit uirum discretum et bene litteratum ac de nobili prosapia exortum, dominum abbatem de Rure regis, nomine Arnfastum, quem et consecrauit in episcopum

---

3. namque *h. l.* = autem. 10. proscriptione **C**[8], *sed verum est* prescriptione, *quo verbo* ius usu acquisitum *significatur.* 23. sex elegerunt alios sex: *significari puto, sex canonicos unum eundemque hominem elegisse, sex vero reliquos suum quemque ab illo diversum, ita ut omnino septem nominarentur, quorum nemo satis suffragiorum haberet. Aut ita intelligendum est, sex primos suum quemque ex reliquis elegisse, et vice versa, ita ut omnino duodecim nominarentur.* 24. discensio **C**[8]. 25. deuoluta est *in textu scriptum fuerat, sed id linea transuersa eadem manus perforauit et in margine scripsit:* /·deuolueretur. 29—30. rure reḡ **C**[8], *ut sæpius; quod* r. regis (*non* regio) *significare credo.*

Arusiensem. Iste Arnfastus non audebat uestire se bonis dicte ecclesie, quia electus et consecratus fuit contra uoluntatem regine, sed reuersus est ad abbaciam suam supradictam, ubi moram fecit usque ad diem obitus sui. Istius causa eodem anno sepcies hospitatus est aput nos Johannes Kalf, marskalcus domini regis, ad minus cum trecentis equis, ut exploraret, si dictum episcopum Arnfastum posset capere; iurauit enim, si reperiretur coram summo altare, quod eum caperet. Ille bonus homo nunquam uenit ad domum istam, postquam consecratus est in episcopum.

(IX.) Reuertamur ad priora. Reuoluta supradicta ebdomada, uenit ad placitum abbas, ut excusaret se et suos de memorato mendacio. In crastino eiusdem diei uenit ad abbaciam quidam miles et amicus claustri, nomine Johannes Canne, rogans abbatem, ut in crastino, id est sabbato quatuor temporum, cum eo iret Arus; et ipse cum alijs amicis claustri faceret concordiam bonam inter ipsum abbatem et episcopum. Ipsis ad ciuitatem uenientibus, uix potuerunt magnis precibus episcopum flectere ad colloquendum cum abbate. Erant enim ibi multi nobiles congregati. Ad ultimum intrauit episcopus capellam in ecclesia sancti Clementis; cepit reuoluere querimonias supradictas. Abbas dicens non esse uerum, episcopus iuramento affirmauit esse uerum. Omnes uero credebant episcopo propter iuramentum, et quasi insultantes abbati interrogauerunt, quare sic fecisset. Respondit abbas, etiam cum iuramento, dicens se nunquam uidisse episcopum Arnfastum, postquam factus est episcopus, nec campanam insonuisse ad aliquod detrimentum episcopi Tukonis. Et extraxit stolam de gremio suo, circumdans eam collo suo: cepit m*a*ledicere et anatematizare illum, qui hoc primitus dixisset, si falsum
Fol. 32r. dixerat, et se ipsum, si per se uel per suos factum || fuisset, in quo episcopus eum accusauit. Et ideo sic fecit abbas: si

1. *ante* uestire *rasura est, et* bonis *hoc loco erasum esse videtur; item post* ecclesie *vocabulum* ñ (= non), *ut videtur, erasum est.* 6. trescentis C^8. 9. uenit *supra deletum* uet *scriptum est.* 19. enim = autem. 28 *sqq.* stola, *quam antea in* gremio (= sinu) *occultatam tulerat, prolata et collo imposita significat, se pro dignitate et potestate sua ecclesiastica aliquid dicturum facturumue esse; vid. Ducangius.* 29. meledicere C^8. 32. acusauit C^8.

peruentum fuisset(!) ad aures regine tale mendacium, ipsa utique abbaciam destruxisset. Tunc nobiles, qui adfuerunt, interposuerunt partes suas; dixerunt, nulla ratione posse inter duas ecclesias tale certamen pati; rogauerunt episcopum, ut non molestaret nos, si non ius haberet. At ille fremens ac stridens dentibus ait: »Numquid auditis, quod excommunicat me in ecclesia mea propria?« Dixerunt illi: »Non excommunicauit uos, sed illum, qui mentitus est in illum.« Propter multitudinem circumastancium dissimulauit iram, dicens: »Abbas cras ueniat ad ecclesiam Dofræ et ostendat nobis priuilegia sua; quicquid in eis continetur, uolumus obseruari.« Responderunt omnes: »Satis est.«

(X.) Reuersus est abbas domum; habito consilio cum suis, collegit priuilegia meliora et testamentum pie memorie domini Suenonis episcopi; uenit ad ecclesiam predictam cum suis senioribus, premissis pueris forcioribus de omnibus officinis, quorum copiosa tunc temporis fuit multitudo, mandans etiam uillicis et colonis omnibus in eadem parrochia constitutis, ut ad dictam ecclesiam protecta manu armis properarent, ut, si forte episcopus uim inferre nobis uellet, possent resistere. Episcopus uero citauerat omnes abbates nigros et omnes prepositos et priores diocesis sue, ut contra nos querimonias mouerent. Cumque abbas noster aduenisset, precepit ei episcopus, ut priuilegia sua recitaret. Qui fecit legi magnum priuilegium in audiencia omnium. Qui mirati sunt nos tot et tantis auctoritatibus et libertatibus premunitos. Cum hec audisset episcopus, ualde displicuit sibi, nos talibus litteris et libertatibus munitos. Noluit plura legi, sed infert: »Vos habetis ecclesias, et illas reuocamus.« Statim abbas extraxit litteram confirmatoriam domini pape super ecclesia Wøngi, et perlegit. Iterum inibuit episcopus, ne plura priuilegia recitarentur; sed dixit: »Omnes littere uestre non ualent fabam unam.« Et intulit dicens: »Quis te elegit in abbatem? uel quis te confirmauit? et quis te installauit contra preceptum nostrum?« Cui ille: Pater abbas omnia ista michi inpendit;

6. ait *in extremo versu postea additum.* 7. *post* ecclesia *duo verba plane erasa sunt.* 18. collonis C[8]. 31. inibuit C[8] *pro* inhibuit (*ut sæpius* exibuit).

nam iurisdictionem habet super me et super domum meam.« Episcopus: »Nos exco*m*municamus te, quia dicis te esse abbatem, et excommunicamus conuentum tuum, eo quod nominant te abbatem; et omnes illos, qui te abbatem appellant, excommunicamus.« Surgens abbas dixit: »Eadem facilitate, qua uos subditos meos excommunicastis, eadem facilitate ego eos absoluo; et sint in nomine domini nostri Jesu Christi, tam absentes quam presentes, de excommunicatione illa absoluti.« Tunc surrexerunt quidam adulationis causa trahentes abbatem seorsum et dicentes: »Tu non uales sustinere iram episcopi tui; nec tibi nec alijs conuenit resistere episcopo suo. Accede ad eum et exibe ei satisfactionem, et eritis boni amici.« Quibus ille dixit: »Nunquam«, ait, »offendi eum in aliquo, preter quod non habeo nec ualeo tantum dare ei, quantum habere uult.« Et sic sunt illo die ab inuicem separati.

(XI.) Iterum sequenti ebdomada citari fecit omnes uillicos et colonos nostros, ita ut hij, qui Dyursæ habitabant, comparerent in Wirklang, et hij, qui Sloxhæthæ uel in parrochia Lasby, comparerent in Grinøgh, et hij, qui Thyrning uel Ines seu Asnes morabantur, comparerent in Randræs. Qui non audebant residere, sed ueniebat unusquisque ad locum sibi destinatum. Quibus officiales episcopi dixerunt: »Reuertimini unusquisque ad loca sua, et estote sub interdictu, quia actenus monachis de Øm seruiuistis; et si non cito de eorum ministerio recesseritis, omnes uos proculdubio excommunicabimus.« Illi concurrerunt ad abbaciam plorantes et ululantes; conquesti sunt molestias suas. Abbas uero mulcebat eos uerbis blandis,
Fol. 32v. dicens: »Estote | pacifici, nam paciencia uincit maliciam.« Predicti officiales iterum atque iterum citauerunt eos et interdixerunt, et ab eis pecuniam extorserunt in tantum, ut fere omnes uillici et coloni de ministerio nostro recedere uoluerunt. Abbas uero, talem iniuriam diucius sufferre non ualens, conuocauit dominos .N. episcopum Wibergensem, domini regis cancellarium, et Johannem dictum Kalf, eiusdem regis marskalcum, et alios plures; conquerebatur eis iniuriam sibi

---

1. *verba* habet super *in margine addita sunt ad explendam rasuram vocis* ſup *ante* me *factam.* 2. excomunicamus C^8 *hic et in seqq.* 7. dñi nři $\overset{v}{\imath}$ $\overset{i}{x}$ C^8. 17. collonos C^8.

illatam. Isti ad sepedictum episcopum accesserunt, dicentes eum non debere uelle tale monasterium sine causa taliter p*er*turbare. Ipse respondit eis, dicens: »Nisi dederint«, inquid, »michi procurationes meas, ego affligam eos in decuplum.« Ajunt illi: »Causa precum nostrarum absoluite familiam illorum hac uice, ut in die resurrectionis dominice sacr*a* ualeant frui communione.« Nam prope pascha erat. Et adicientes: »Date abbati diem colloquii, ut nos simul adesse poterimus; et quidquid iuste ab eo pecieritis, dabit uobis. Quod si dare noluerit, erimus aduersarij eius, sicut et uos. Non credimus uos uelle iniuriari ei.« Respondit eis: »Non possum uobis quidquam denegare; fiant omnia, sicut petistis.«

(XII.) Cumque dies collocutionis aduenisset, conuocauit abbas amicos suos in una parte, et episcopus suos in altera parte. Illis in unum conuenientibus locum, nitebatur abbas sua priuilegia et litteras recitare; nec sinebat eum episcopus, sed dixit: »Omnibus uobis notum est, quod uniuersi predecessores nostri Arusiensis diocesis consueuerunt esse in claustro Øm per tres septimanas quolibet anno tempore quadragesimali; unde possessiones, quas monachi hactenus Dyursæ libere possederant, ratione procurationis habebant. Scire igitur uos uolumus: nisi dederint nobis procurationes trium septimanarum de quolibet anno, quo sedes episcopalis uacauerat, cum satisfactione, addito et isto anno, nos uolumus intrare et amodo possidere dictas possessiones.« Iterum abbas exibuit se ad legendum priuilegium de eisdem possessionibus. Istud priuilegium longe superius transscriptum est in eodem uolumine, et est rubrica: 'Testamentum Suenonis'. Dixit episcopus se nolle litteras aliquas recipere pro cibo suo. »Scimus«, inquid, »quia habetis scriptores sufficientes; potestis litteras scribere, qualescunque uultis.« Tunc abbas satis compulsus iterum appellauit.

(XIII.) Appellacio abbatis.

Vniuersis presens scriptum inspecturis fratres .A. de Uite scola, .M. de Insula Dei, .N. de Tuta ualle, dicti abbates in

3. ꝑturbare **C**^{8}, *sed verius est* pturbare (perturbare). 6. sacra *Langebek*; sacre **C**^{8}. 33. App. abbatis *rubris litteris scriptum*. 34—35. .A. *signif.* Asgotus, .N. Nicolaus; *de* .M. *res incerta est.*

Dacia Cysterciensis ordinis, salutem et caritatis uisceribus habundare. Nouerint uniuersi et singuli, quod nos personaliter et presentes affuimus super controuersia, que uertitur inter dominum Tukonem, Arusiensem episcopum, et domum Cysterciensis ordinis, que uocatur Cara Insula, in predicta dyocesi constituta, quod dicte domus dominus abbas .B. super ineuitabili et urgente domus sue necessitate compulsus est, presentibus melioribus regni Dacie, quorum nomina sunt subscripta, ab audiencia dicti domini Arusiensis ad sanctam sedem apostolicam appellare. Cuius appellacio, sicut audiuimus et inspeximus, erat sub hac forma:

»In nomine sancte et indiuidue trinitatis, patris et filij et spiritus sancti, amen. A uobis, reuerende pater domine Tuko, Arusiensis episcope, Ego frater .B., dictus abbas Care Insule, licet indignus, senciens me et monasterium meum et conuentum meum a uobis indebite aggrauari: — ex eo quod procurationes, uisitationi annexas, ratione quarundam possessionum, nostro monasterio in Dyursæ a uenerabili predecessore uestro domino Suenone collatarum, solum ob remedium anime sue et hoc pure et perfecte et sine quauis condicione, et nullatenus sibi debitas, cum a uobis secundum ius speciale nobis a sede apostolica specialiter indultum uisitari minime teneamur, et alia seruicia et seruitutes indebita seu indebitas contra ius predictum nobis inponere et contra iusticiam a nobis nitimini extorquere, familiam etiam nostram tallijs indebitis et exactionibus molestare; ex eo etiam quod,
Fol. 33r. appellacione ab audiencia uestra ad sedem apostolicam || a nobis legitime emissa et illa adhuc pendente cum nichil innouari debuit, ostia domus nostre infra septa monasterij nostri constitute uiolenter confregistis, nec non et infra diem colloquii, a domino .N. Wibergensi episcopo, illustris regis Danorum cancellario, et quibusdam alijs melioribus regni super pacis concordia inter nos reformanda acceptam ac initam, familiam nostram ad presenciam uestram citastis, interdixistis et pecuniam ab ea extorsistis; pro eo etiam quod, premissa et pendente appellacione, me abbatem dicti

1. viscera caritatis (*vel* misericordiæ), *cfr. Luc. 1,78; Coloss. 3,12; Philipp. 1, 8 sq.* 21. sibi *codex: sed* uobis *scribi debuit.* 36. et *abesse debuit.*

monasterij, non contumacem, non confessum, non conuictum super aliquo crimine, excommunicastis, sed hac de causa solum, quod abbatem secundum ordinis nostri consuetudinem in litteris meis me appello, nec non et conuentum meum simili sentencia innodastis, quia me abbatem suum secundum dictam ordinis consuetudinem [me] appellant, diminuendo siue in totum absorbendo seu auferendo nobis libertates nostras uel emunitates nostras, per priuilegia sedis apostolice nobis et toti ordini Cysterciensi indultas et legitimo tempore sine interruptione prescriptas, in nostrum preiudicium non modicum et grauamen —: Ex hiis igitur grauaminibus et eorum quolibet et quam pluribus alijs a uobis, reuerende pater domine Tuko, Arusiensis episcope, nobis comminatis, illatis et inferendis, nec non et sentencijs *ue*stris uel sentencia in me uel conuentum meum et dictam familiam meam post appellacionem ad sedem apostolicam, a me legitime interiectam, latis uel lata uel in futurum ferendis uel ferenda, iterato sedem apostolicam nomine meo et monasterij mei et tocius cónuentus et uniuerse familie mee, et nomine omnium ecclesiarum michi subditarum, in scriptis appello, dicte sedis protectioni me et monasterium meum et conuentum meum et familiam totam et predictas ecclesias et omnia bona nobis attinencia, mobilia siue immobilia, subponendo. A uobis etiam apostolos cum instancia peto; quos si negaueritis, ab hoc grauamine rursus sedem apostolicam appello. Obligo autem me non ad probandum omnia premissa, sed ea tantum, que ad fundationem intencionis me*e* sufficere uidebuntur.«

Igitur cum apostolos instanter petisset et nullatenus optinere posset in argumentum ueritatis, presentem appellacionem sub nomine dominorum presencium et sigillo eorundem ac nostro roborauimus, videlicet domini .N. Wibergensis episcopi, illustris regis Danorum cancellarij. Magni Barthe sun. Petri Gunnis sun. Johannis Kannæ. Nicolai Bicar. Johannis Kyyt. Kanuti Kabbi. Cristiærni Benedict sun. Løki Arusiensis archi-

---

6. me *praue iteratum deleui.* 8. emunitates, *i. e.* immunitates. 14. uestris (ur̄is) *scripsi*; nr̄is **C**[8]. 24. apostoli *vocantur in iure Romano (et canonico) litteræ dimissoriæ, quæ post appellationem interpositam dandæ sunt ab eo, a quo appellatum est, ad eum, qui de appellatione cogniturus est; vid. Digg. 49, tit. 6 et Ducangius.* 27. mee *Langebek*; me **C**[8]. 29. *fort. potius ante* in *interpungendum.*

diaconi. Mauricij uice archidiaconi Ripensis. Pauli Pææn. Magni Deg. Actum anno domini .M°.CC°.LX.III°. in cathedrali ecclesia Arusiensi, sexto Idus Mai.

(XIV.) Post hanc appellationem acrius seuire cepit solito sepedictus episcopus, ut in subsequentibus satis lucide patebit.

Littera abbatum ad archiepiscopum Jacobum, qui tunc temporis in Succia fuit, expulsus de Dacia, quia noluit ecclesiarum iniuriam in sua prouincia pati.

»Reuerentissimo et [in] omni ueneratione dignissimo Domino .J., Lundensi archiepiscopo, Suecie primati, fratres .A. de Heriuado, E. de Esrom, A. de Uite scola, J. de Sora, N. de Tuta ualle, M. de Insula Dei, J. de Loco Dei, M. de Ru*re* regis, dicti abbates de ordine Cistertij, quicquid possunt reuerencie et honoris cum oracionibus deuotis. Consilium a sapiente requiritur, auxilium a po*te*nte. Cum ergo utroque dono, uidelicet sapiencie et potencie, prepollet uestra sublimitas, magnopere speramus iura ecclesiarum nostrarum defensari. Sicut proprio auditu, nec non et fide dignorum relatu, certissime didicimus, quod magister .T., qui se gerit pro Arusiensi episcopo, spretis apostolice sedis priuilegijs ac libertatibus ordini nostro indultis, diuersis grauaminibus et exactionibus iniustis abbatem et conuentum de Cara Insula inquietat et
Fol. 33v. mo||lestat, atque procurationes indebitas exigendo monasterium ipsum armata manu intrans, non sine magna iniuria et contumelia domus, ac ianuas in*fra* septa dicti monasterij constitutas confringendo, abbatem et monachos excommunicando ac ⟨*in*⟩ familiam ipsorum post appellationem ab ipsis legitime interpositam interdicti et excommunicationis sentenciam fulminando, Sanctitati uestre humiliter supplicamus et deuote, quatinus dictum magistrum ab infestationibus iam dictorum monachorum per censuram ecclesiasticam compescatis, scri-

---

4—8. Post . . pati: *hæc omnia rubricator pinxit.* 9. in (ĩ) *delendum videtur.* 11 *sq.* E. *fort.* = Esbernus; J(*acobus*) de Sora; J(*ohannes*) de Loco Dei; *cfr. præterea ad p. 221, 34; ceterorum nomina ignorantur.* 12—13. rureḡ C[8] (*Langebek*: r. regio). 15. a ponte C[8], *corr. Langebek; cfr. Tobiæ 4, 19; Psalm. 88, 20.* 19. didiscimus C[8]. 23. atque *abesse debuit* (videlicet *rectius esset*). 25. infra *scripsi, cfr. p. 222, 29*; ĩ C[8]. 27. in *addidit Langebek.*

bentes pro eisdem sancte sedi apostolice et cardinalibus, ut eosdem dignentur in omnibus supradictis defensare.«

(XV.) In quadragesima longe supra dicta prohibuerat episcopus sub pena excommunicationis omnibus sacerdotibus in sua diocesi constitutis, ne inofficiarent ecclesias nostras, sperans per hoc nos uelle deserere eas, ut uel per talem occasionem nobis eas posset auferre. Vnde nullus sacerdos in ecclesijs nostris audebat alicui ecclesiastica sacramenta conferre. Vnde, necessitate compulsi, fecimus, quod potuimus, licet inuiti.

Littera episcopi ad abbatem.

»Tuko, dei gratia Arusiensis episcopus, fratri .B., pro abbate in Øm se gerenti, et conuentui ibidem salutem in domino. Cum diu est, quod sub pena excommunicationis tunc late mandando inhibemus, ne fratres uestri monachi ecclesias parrochiales in rure nostre dyocesis officiarent quoquo modo, et ipsi, mandato nostro non parentes, memoratas ecclesias nichilominus officiauer*u*nt et officiant in contemptum clauium et dei contumeliam, sic ligati, et licet contra eosdem ad presens esset de iure durius procedendum, volentes tamen juris rigorem in hac parte per pacienciam temperare, vobis sub pena excommunicationis prius late mandamus, quatinus memoratos fratres monachos infra quindecim dies a publicatione presencium ad monasteria sua reuocetis, uel etiam infra diem predictum coram nobis compareatis, docturi, quod id poteritis facere de priuilegio speciali, cum hoc jur*e* canonum minime permittatur. Mandamus uobis etiam sub pena predicta, ut emendam, quam nobis pro contemptu, contumelia et abiectione inaudita in claustro uestro nobis facta firmastis, que in sexta feria ante ascensionem domini proxime preterita solui debuit, infra predictum quindecim dierum terminum persoluatis. Alioquin extunc contra uos, quantum ordo iuris dictauerit, fiducialius procedemus.«

Non credat aliquis, abbatem sibi umquam emendam firmasse neque exibuisse; sed mediatores dixerant ante diem

11. *rubris litteris.* 15. *malim* inhibebamus *vel* inhiberemus. 18. officiauerant **C**[8]. 26. iure *Langebek*; iura **C**[8].

colloquii, que erat in predicta sexta feria: 'si pacem et concordiam cum abbate habere uellet, libenter seruiret ei'. Neque ipse pacem habere uoluit, nec seruicium acquisiuit.

(XVI.) Littera abbatum ad papam.

»Sanctissimo patri ac domino .U., dei gratia sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici, fratres A. de Heriuado, E. de Esrom, N. de Tuta ualle, A. de Uite scola, M. de Insula Dei, dicti abbates, ceterique coabbates ipsorum Cysterciensis ordinis in regno Dacie constituti cum deuotis orationibus pedum oscula beatorum. Quamuis ad uestre sanctitatis gratiam atque inexhausta misericordie uiscera merito sit ab omnibus recurrendum, afflictis tamen et o*p*pressis ad ipsa, tanquam ad materne consolationis ubera, specialior est recursus. Hinc est, quod nostri ordinis uniuersitas orationes continuas et gratiarum actiones uobis uestrisque sanctissimis predecessoribus ⟨*reddere*⟩ tenetur omnimodas, pro eo quod ipsum ab oppress*ion*ibus iniquorum per emunitates et libertates priuilegiorum, quibus ditatus et roboratus est actenus, defensatis. Attamen, quia clemencia ⟨*uestra*⟩ uix tantum tuicionis sufficit adhibere, quin maliuolencia semper occasionem querat et adinueniat malignandi, necessitatem predilecti in Christo coabbatis nostri
Fol. 34r. .B. de Cara Insula, || Arusiensis dyocesis, beatitudini uestre suggerendo compellimur intimare, qui a domino .T., memorate Arusiensis ecclesie dicto episcopo, miserabiliter satis et mirabiliter est o*p*pressus, tam per comminationes uarias et uiolencias seu concussiones, quibus procurationes indebitas et insolitas et multiplices exactiones contra sancte uestre sedis indulta nititur extorquere, quam etiam per sentencias suspensionis uel interdicti in ipsum abbatem et conuentum suum nec non et familiam, etiam post appellationem legitime interpositam, iniuste nimis atque indebite fulminatas. Quapropter sanctitati uestre humili cum deuocione attencius supp*l*icamus, quatinus, sepe memorati abbatis ac ipsius monasterij tam

4. *rubris litteris.* 5. U. = *Urbano IV.* 12. opressis C^s (*item* 25 *et sæpius in sqq.*). 16. reddere *addidi.* 17. oppressionibus *Langebek*; oppressoribus C^s. 19. uestra *addidi.* 26. *post* concussiones *iteratum* uarias *deletum est.* 32. suppicamus C^s.

euidentem et importabilem oppressionem intuitu pietatis aduertentes, taliter eidem prouidere dignemini, quod protectionis uestre munimen et gratiam prodesse sibi senciat, et auctoritatis uestre constitucio uel indulgencia siue mandatum a predicto episcopo uel alijs tam irreuerenter et temere possit uel debeat non contempni. Actum anno domini .M°.CC°.lx.III. Die beati Johannis ante portam Latinam.«

(XVII.) Littera abbatum cardinalibus.

»Reuerentissimis in Christo patribus ac dominis, sacrosancte Romane ecclesie cardinalibus uniuersis, fratres A. de Heriuado, E. de Esrom, N. de Tuta ualle, .A. de Uite scola et M. de Insula Dei, dicti abbates, ceterique coabbates ipsorum Cysterciensis ordinis in regno Dacie constituti humilis deuocionis orationes continuas cum · salute. Cum uniuersalis ecclesie status et specialiter nostri ordinis integritas per uestre sollicitudinis uigilanciam gubernetur iugiter ac regatur, credimus benignitati uestre non mediocriter displicere, si cuiuspiam peruersitas predicti ordinis nostri domos uel personas conata fuerit perturbacionibus indebitis molestare. Quocirca necessitatem et grauamen predilecti in Christo coabbatis nostri .B. de Cara Insula, Arusiensis dyocesis, sanctitati uestre suggerentes compellimur intimare, qui a domino .T., memorate Arusiensis ecclesie dicto ⟨*episcopo*⟩, miserabiliter satis et mirabiliter est o*p*pressus, tam per comminationes uarias et uiolencias seu concussiones, quibus procurationes et exactiones multiplices indebitas et insolitas contra apostolice sedis indulta nititur extorquere, quam etiam per sentencias excommunicationis, suspensionis uel interdicti in ipsum abbatem et monasterium ipsius nec non et familiam, etiam post appellacionem legitime interpositam, iniuste nimis atque indebite fulminatas. Quapropter vniuersitatis uestre sacrosanctum collegium in domino suppliciter exoramus, quatinus innocenti ferentes auxilium dignanter efficere uelitis, ut, sub uestra protectione receptus, apostolicis etiam priuilegijs ab inuasoribus defensetur, et emunitates seu libertates ordinis euacuare uel

23. episcopo *add. Langebek, item p. 228, 14* ecclesie.

infringere molientes debite animaduersionis non effugiant ulcionem. Valete. Actum anno domini .M°.CC°.LX.IIJ. Die beati Johannis ante portam Latinam.«

⟨XVIII.⟩ Littera abbatum Dacie. quatuor primis abbatibus.

»Reuerentissimis in Christo patribus et omni honore dignissimis, Dominis .J., abbati Cystercij, et quatuor primis abbatibus, ac toti capitulo generali, fratres A. de Heriuado, E. de Esrom, A. de Uite scola, J. de Sora, N. de Tuta ualle, J. de Loco Dei, M. de Insula Dei, M. de Rure regis, dicti abbates de Dacia, salutem et caritatis uisceribus habundare. Super iniuria multiplici et uexatione miserabili et mirabili .B. abbatis ac conuentus de Cara Insula ordinis nostri, Arusiensis dyocesis, a domino .T., qui se gerit pro memorate Arusiensis ⟨*ecclesie*⟩ episcopo, illata, uobis conqueri compellimur inpresenti, qui, spretis apostolice sedis priuilegijs ac libertatibus ordini nostro indultis, diuersis grauaminibus et exactionibus iniustis dictum conuentum inquietat et molestat, procurationes trium septimanarum sibi indebitas exigendo, monasterium ipsum armata manu *intrans* non sine magna iniuria ac contumelia domus ianuas infra septa monasterij constitutas Fol. 34v. confrin|gendo, abbatem et conuentum excommunicando ob hoc solum, quod abbatem in litteris suis secundum antiquam ordinis consuetudinem se appellat; nec non et infra diem colloquii a domino .N. Wibergensi episcopo, illustris regis Danorum cancellario, et quibusdam alijs regni melioribus super concordia inter ipsum et dictam domum reformanda ⟨*acceptam et initam*⟩, et ab audiencia sua ad sedem apostolicam a domino abbate legitime appellatione emissa et adhuc pendente, cum nichil iure innouari debuit, familiam illorum ad presenciam suam citauit, interdixit et ab ea pecuniam extorsit. Insuper abbatem et conuentum, diuino timore postposito, maliciose illusioni et calumpnie secularium exponere non ueretur. Vnde periculum personarum et dicte domus excidium in breui fore formidamus, nisi uestro iuuamine ac consilio et sancte sedis apostolice protectione dicte domus uexatio pro-

19. intrans *addidi, cfr. p. 224, 24*; intrando *Langebek*. 27. acceptam et initam *addidi, cfr. p. 222, 33 sq.*

pulsetur. Quapropter sanctitati uestre humiliter supplicamus et deuote, quatinus sepe dictam domum ac conuentum scriptis uestris ad sedem apostolicam et cardinales dignemini communire, ne dicta domus cetereque domus per Daciam constitute periculum et excidium, quod auertat deus, paciantur. Datum anno domini .M^{o}.CC^{o}.LX°.IIJ. In die sancti Johannis ante portam Latinam.«

(XIX.) Post hec excogitauit secum abbas, cognoscens imbecillitatem suam et paruitatem et paupertatem ad tante rei resistenciam, et maxime quia sepe dictus episcopus ludebat cum rege, immo, ut uerius dicam, illudebat ei adhuc puero, habens eum tanquam in manu sua (archiepiscopus uero, qui iudex suus esse debuit ordinarius, ut supra commemoratum est, expulsus fuit de regno propter iusticiam ecclesie; vnde prefatus episcopus nec deum timuit nec hominem reuerebatur, nam ipse sibi extitit iudex): — Abbas igitur, secum assumpto monacho uno, perrexit Tutam uallem, rogans abbatem loci illius, ut secum ueniret ad Uite scolam, de magno et arduo negocio tractaturi. Qui cum Uite scolam peruenissent, cepit abbas noster suam pandere et detegere uoluntatem, petens suppliciter cessionem. Quo audito abbas Tute uallis indignatus est ualde, quod eum ad hoc illuc perduxisset; peciit licenciam redeundi domum; uix magnis precibus retentus est. Dixit abbas Uite scole, non esse conueniens, ut ibi reciperet eius cessionem; »sed si omnino ita oportet fieri, redeundum est ad capitulum, ubi nomen susceperas abbatis.« Ille uero constanter insistebat, iurans: 'si nollet cessionem eius recipere, sigillum ante pedes eius poneret'. Conuocatis igitur abbas domus illius secum abbate et monacho domus nostre, clam interrogans eos, quem haberent ad tale honus aptum, Responderunt illi, dicentes: »Est hic apud uos nobilis persona et sapiens, et bene notus ab omnibus melioribus regni Dacie, dominus Thuro, predecessor uester, qui annis . . prefuit domui isti; postea prefuit Esrom annis . .; qui bene et honeste rexit

---

8. ĩbecilitatẽ C[8]. 9. suam et *scripsi*; et suam C[8]. 10. quia *postea addidit scriptor in margine.* 15. nec deum . . reuerebatur: *Luc. 18, 2. 4.* 17. ualẽ C[8]. 33 *sq. vacua spatia reliquerat scriptor, ut postea in eis numeros scriberet; sed id factum non est.*

domum hanc et illam.« At ille: »Accipiemus eum nobiscum ad presens an non?« Respondit abbas noster: »Melius est, ut ad presens uobiscum recipiatis eum, ut, si forte renititur honus subire, uerbis consolatorijs allicietis eum, et precipue cum sit uobiscum in itinere.« Et sic factum est.

(XX.) Anno domini M.CC.LX.IIJ., in vigilia beati Barnabe apostoli, letus et hilacer cessit frater Boecius, XVI^us^. abbas. In die eiusdem apostoli electus est dominus Thuro, quondam abbas Uite scole, postea Esromensis; deinde Care Insule honus suscepit regiminis. Hic fuit .XVII. abbas.

Iste bonus homo cepit diligenter inquirere et inuestigare causam guerre et controuersie, que uertebatur inter dictum episcopum et domum iam suam. Dicunt ei monachi sui rem gestam per ordinem. At ubi narrationem expleuissent, ex- Fol. 35r. cogitauit secum abbas, quomodo gratiam || episcopi posset adipisci. Que dicta queue facta sunt ex parte utrorumque, uel quot inde habita colloquia, non sunt per singula dicenda, nec facile possunt explicari. Abbas uero, intelligens cor episcopi esse induratum, et de die in diem mala peioribus nobis accumulare, nec se sua posse preualere industria, appellationem prius editam prosequitur: Quia episcopus cotidie innouauit mala, innouauit etiam abbas litteras domino pape destinandas. Cuius forma talis est:

(XXI). Item secunda littera abbatum de Dacia ad papam.

»Sanctissimo patri ac domino .V., dei gratia sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici, fratres E. de Esrom, J. de Loco Dei et M. de Rure regio, dicti abbates in Dacia Cysterciensis ordinis, beatorum oscula pedum cum oracionum instancia deuotarum. Licet propriarum nos angustiarum et continuarum oppressionum multiplicitas non sinat aliquatinus respirare, calamitatibus tamen dilecti in Christo .Th. coabbatis nostri de Cara Insula, Arusiensis dyocesis, et eiusdem loci

4. allicietis *in* illicietis *radendo correctum videtur.* 6—10. *omnia rubricator pinxit.* 7. hilacer: *vocem monstruosam scriptor verba* hilaris *et* alacer *contaminans finxit.* 15—16. ʻadipisci ʼposset C^b. 18—19. cor .. esse induratum: *cfr. Exod. 7, 13 al.* 31. *interpunctionem post* calamitatibus *habet codex, sed ante h. v. ponenda scilicet est, ut datiuus cum* condolentes *coniungatur.*

conuentus ex animo condolentes, aures uestre sanctitatis querimonijs lacrimabilibus et nostris usque ad hec tempora partibus inauditis compellimur onerare. Siquidem predicte ciuitatis episcopus, cum specialius ob gratiam in se factam sedem tenetur apostolica*m* uenerando reuereri, uidetur speciali (immo singulari) quadam malignitate uestre derogare auctoritati et contemptum agere bonitati. Nam appellationibus ad auxilium misericordie uestre factis dedignatur deferre, et priuilegiorum uestrorum adnichilat munimenta. Preter ea namque grauamina, que appellationi, quam predictus abbas satis euidenter compulsus edidit, inserta sunt, nouis item machinationibus ipsum abbatem et monachos uel conuersos suos memoratus dominus episcopus litteris suis ad placita et forenses conuentus euocat, familiam ipsorum propter detencionem decimarum interdicit et excommunicat, et nichilominus sic sentenciatos per prepositos et officiales suos continuis citationibus ad fora diuersa uentilat et impellit, et per hoc solum absolucionem et quietem eos obtinere denunciat, si die uel termino, quem eis prefixerit, recesserint a seruicio monachorum; conuersos etiam ad suam presenciam simili modo citatos pro quouis delicto uel offensa punit pena pecuniaria sicut alios seculares, qui sunt de proprio suo foro. Et cum uestra pietas religionem fouens sanxerit, eos, qui in monachum uel conuersum manus uiolentas iniecerint, excommunicatos ipso facto, et quod ecclesiarum prelati candelis accensis excommunicatos eos publice denunciare debeant, predictus dominus episcopus alias digne sentencia*ndo*s, si personas dicte domus spoliauerint aut uerberauerint, absolucionis remedium promittit a se continuo percepturos, quasi hoc non sit preuaricationis augmentum, sed pocius pie contritionis et condigne satisfactionis euidens argumentum. Vnde et exempli causa quendam monachum suprascripte domus et sacerdotem, Scalmi nomine, in festo beati Marci pape, quod euenit die dominica, et in cimiterio ecclesie de Røzmosæ, cum cuius donatione dicta domus fundata noscitur ab inicio, per satellitum suorum armata*m* manum

5. apłica **C**[8], *corr. Langebek.* 8. deferre = debitum respectum præbere. 17. uentilat = circumagit. 27. sentenciandos *scripsi*; sentencias **C**[8]. 35. armata manũ **C**[8].

uiolenter raptum captiuauit, et detinet mancipatum custodie carcerali. Quo impetu duos equos simul rapiens abstulit, et secundo in eadem ebdomada duos alios, conuersum, ipsorum custodem, acris uerberibus affligendo. Sequestrat etiam a fidelium communione sentencialiter eos, qui dictorum monachorum missas audierint, et eos similiter, qui permittunt monachos missas suis in ecclesijs auscultare. Quibus omnibus et consimilibus, que cotidianis innouat exercicijs, ad omnimodam destructionem sepius memorate domus laborare uidetur; et in breui perficiet, si non subuenerit uestre | Fol. 35v. dignationis pia protectio, que oppressos eripit, insontes liberat, et iniuriam pacientibus iuste iudicat, prestans semper in omnibus auxilium oportunum. Actum anno domini .M°.CC°.LX°.IIJ°. Die beatarum .IX. uirginum.

(XXII.) Procuratorium domini Laurencij et fratris Boecij monachorum ad curiam Romanam missorum.

»Sanctissimo patri ac domino .V., dei gratia sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici, frater .Th., dictus abbas in Cara Insula, totusque eiusdem loci conuentus Cistercyensis ordinis, Arusiensis dyocesis, salutem et deuota pedum oscula beatorum. Quoniam diuersis et multimodis a dyocesano nostro affligimur iniurijs, sedem apostolicam appel*l*auimus, constituentes latores presencium, dilectos monachos nostros, dominum Laurencium et fratrem Boecium, ex parte nostra et capituli nostri ad agendum, excipiendum, replicandum et defendendum, ad inpetrandum et ad contradicendum, et ad omnia et singula, ad que legitimi procuratores siue procurator, si alterum deesse contigerit, debet constitui, Dantes eis etiam potestatem alium siue alios, si necesse fuerit, procuratores constituendi siue substituendi, similiter etiam in animam nostram iurandi, si necesse fuerit. Hoc sanctitati uestre totique presenti curie Romane presentibus significamus et parti aduerse. Datum anno domini .M°.CC°.LX°.IIIJ°. V. Kl. Februarij.«

4. a^{i}es, *i. e.* acris, **C**[8] *pro* acribus; *sed hanc formam etiam alii usurpauerunt.* 14. .IX. (nouem millium) **C**[8], *sed* .XI. *scribi debuit.* 15—16. *omnia verba rubricator pinxit.* 18. FR. Th. **C**[8]. 22. appelauimus **C**[8]. 28. debent siue debet *scribendum erat, similiter v. 29:* procuratorem siue procuratores.

(XXIII.) Littera domini pape ad judices nobis datos.

Urbanus episcopus, seruus seruorum dei, dilectis filijs . . de Rinkstadio et . . de Nestwet abbatibus, Roskeldensis dyocesis, salutem et apostolicam benedictionem. Multum per hoc modestie in uenerabili fratre nostro .T., episcopo Arusiensi, pontificali detrahitur, quod religiosos uiros persequi dicitur sine culpa, erga quos se pocius taliter habere deberet, quod ipsi de eo laudes proponerent, non querelas. Sane dilecti filij, .Th. abbas et conuentus monasterij Care Insule Cysterciensis ordinis, Arusiensis dyocesis, nobis grauiter sunt conquesti, quod idem episcopus eos indebitis exactionibus a*gg*rauat et molestat, et, si ipsi super hoc sibi forsitan se opponunt, in illos, qui eos ad laborandum adiuuant et terras excolunt eorundem, excommunicationis sentenciam contra iusticiam propria auctoritate promulgat. Unde eidem episcopo nostris damus litteris in mandatis, ut ab huiusmodi exactione et aliorum predictorum indebita molestatione desistat. Alioquin, cum hic non sit excessus, qui debeat in pontifice tollerari, Discrecioni uestre per apostolica scripta mandamus, quatinus, si dictus episcopus mandatum nostrum neglexerit adimplere, uos eum a presumptione huiusmodi, appellatione cessante, auctoritate nostra studeatis, sicut iustum fuerit, coercere, Non obstante, si eidem episcopo a sede apostolica sit indultum, quod interdici, suspendi uel excommunicari seu extra suam diocesim in causam trahi per litteras dicte sedis non possit, nisi dicte littere plenam et expressam de uerbo ad uerbum de indulto huiusmodi fecerint mencionem. Datum aput Vrbem ue*t*erem .xi. Kl. Junij, Pontificatus nostri anno tercio, Anno uero domini .Mº.cc.lx.iiij.

(XXIV.) Item littera pape ad alios judices.

Vrbanus episcopus, seruus seruorum dei, dilectis filijs . . preposito et . . archidiacono Sleswicensibus salutem et apostolicam benedictionem. Obuiare malicijs peruersorum et quieti religiosorum consulere pastorali sollicitudine commone*m*ur, ut et

2. ēpc *supra vers. add.* **C**[8]. 3. *Nomina ignorantur; item infra v. 31 sq. et p. 236, 8.* 11. agrauat **C**[8]. 28. urbẽ uerẽ **C**[8]. 32. ſleſwiceñ. 34. commonemur *scripsi*; cõmonetur **C**[8].

illorum peccandi refrenetur audacia, et isti eo deuocius, quo quiecius, uirtutum domino ualeant famulari. Cum igitur dilecti filij Th. abbas et conuentus monasterij Care Insule Cisterciensis ordinis, Arusiensis diocesis, sicut ijdem nobis insinuare curarunt, a non nullis, qui nomen domini in uacuum recipere non formidant, multiplices molestias paciantur, nos, et presumptorum huiusmodi refragari conatibus et dictorum abbatis et conuentus paci prouidere uolentes, discretioni uestre Fol. 36r. per apostolica scripta mandamus, quatinus, || eisdem abbati et conuentui aduersus predonum, raptorum et inuasorum audaciam defensionis presidio assistentes, non permittatis eos in personis uel bonis suis a talibus molestari, Molestatores huiusmodi per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, attencius prouisuri, ut de hijs, que cause cognitionem ⟨*non*⟩ exigunt, et que ipsorum personas et bona non contingunt, uos nullatinus intromittere procuretis; et, si secus presumpseritis, tam presentes litteras quam etiam processum, quem per uos illarum auctoritate haberi contigerit, omnino carere uiribus ac nullius fore decernimus firmitatis. Huiusmodi mandatum nostrum sic sapienter et fideliter exequamini, ut eius fines quomodolibet nullatenus excedatis, presentibus post triennium minime ualituris. Datum ut supra.

(XXV.) Item papa judicibus.

Urbanus & c'. dilectis filijs . . de Ringstadio & c'. ut supra. Sua nobis dilecti filij, abbas et conuentus monasterij Care Insule Cysterciensis ordinis, Arusiensis dyocesis, peticione monstrarunt, quod, cum uenerabilis frater noster . . Arusiensis episcopus ad monasterium ipsum accedens procurationes, que ratione uisitationis debentur, pecijsset ab eis, ex parte ipsorum fuit excipiendo propositum, quod, cum toti ordini predicto a sede apostolica sit indultum, ut eius monasteria episcopis uel alijs ecclesiarum prelatis procurationes huiusmodi exhibere minime teneantur, prout per exhibitionem indulti huiusmodi

1. istis **C**[8], *corr. Langebek.* 2. uirtutum domino: *Psalm.* 23, 10. *al.* 5—6. nomen d. in vacuum (= vanum) accipere, *cfr. Exod.* 20, 7. 15. non *addidi.* 27. *Verba* cum u. f. noster . . ar *in rasura, sed eadem manu, scripta sunt.*

erant docere parati, ad prestandas procurationes huiusmodi minime tenebantur; et quia dictus episcopus super hoc non audiebat eosdem, pro parte ipsorum fuit ad nostram audienciam appellatum. At idem episcopus, huiusmodi eorum appellatione contempta, in abbatem et conuentum predictos ac omnes illos, qui eorum missas audirent et terras laborarent ipsorum, excommunicationis senteneiam promulgauit. Quocirca discretioni uestre per apostolica scripta mandamus, quatinus, uocatis, qui fuerint euocandi, et auditis hinc inde propositis, quod canonicum fuerit, appellatione postposita decernatis, facientes, quod decreueritis, auctoritate nostra firmiter obseruari. Testes autem qui fuerint nominati, si se gratia, odio, uel timore subtraxerint, per censuram ecclesiasticam appellatione cessante cogatis ueritati testimonium perhibere. Datum ut supra.

(XXVI.) Item littera pape ad episcopum.

Vrbanus episcopus & c. uenerabili fratri .T. episcopo Arusiensi salutem et apostolicam benedictionem. Multum per hoc modestie in te pontificali detrahitur, quod religiosos uiros persequi diceris sine culpa, erga quos te pocius taliter habere deberes, quod ipsi de te laudes proponerent, non querelas. Sane dilecti filij . . abbas et conuentus monasterij Care Insule Cisterciensis ordinis, tue diocesis, nobis grauiter sunt conquesti, quod eos indebitis exactionibus aggrauas et molestas, et, si ipsi super hoc tibi forsitan se opponunt, in omnes, qui eos ad laborandum adiuuant et terras excolunt eorundem, excommunicationis sentenciam contra iusticiam propria auctoritate promulgas. Quocirca fraternitati tue per apostolica scripta mandamus, quatinus ab huiusmodi exactione et aliorum predictorum indebita molestatione desistas. Alioquin, cum hic non sit excessus, qui debeat in pontifice tollerari, Dilectis filijs . . de Rinkstadio et . . ⟨*de*⟩ Nestweth abbatibus nostris damus litteris in mandatis, ut te a presumptione huiusmodi appellatione cessante auctoritate nostra, sicut iustum fuerit, studeant coercere, non obstante, si tibi a sede apostolica sit indultum, quod interdici, suspendi uel excommunicari seu

31. excesus **C**[8]. 32. de *addidi*.

extra tuam diocesim in causam trahi per litteras dicte sedis non possis, nisi dicte littere plenam et expressam de uerbo ad uerbum de indulto huiusmodi fecerint mencionem. Datum ut supra.

(XXVII.) Littera domini Johannis cardinalis ad prefatos iudices.

Frater Johannes, miseratione diuina Portuensis et sancte Rufine episcopus, honestis et religiosis uiris, amicis suis in Christo carissimis, priori prouinciali fratrum predicatorum Fol. 36v. regni Dacie et . . de Rinkstadio et . . de Nestwæth abbatibus, Roskeldensis dyocesis, salutem et fraternam in domino caritatem. Illas preces uobis libenter porrigimus, que iusticiam sapiunt et in se continent equitatem. Cum igitur dilecti nobis in Christo .Th. abbas et conuentus monasterij Care Insule Cisterciensis ordinis, Arusiensis dyocesis, super quibusdam iniurijs et indebitis exactionibus, quas uenerabilis frater noster Arusiensis episcopus eisdem et eorum monasterio ac grangijs et ecclesijs infert per se et suos, et inferre incessanter non desinit, uos a summo pontifice iudices optinuerunt, honestatem uestram, de qua plene confidimus, omni, qua possumus, affectione rogamus, quatinus ad reddendum eis iusticiam, cum ad hoc maxime teneamini, postquam commissum est uobis, diuini amoris intuitu et precum interuentu nostrarum taliter uos geratis, quod primo diuinam promereamini gratiam, et nos uobis et uestris monasterijs temporibus oportunis teneamur ad gratiarum uberrimas actiones. Datum aput Vrbem ueterem, Noñ. Julij, pontificatus domini Urbani pape quarti anno tercio.

(XXVIII.) Item littera domini Guidonis cardinalis ad supradictos iudices, vnde supra.

Uenerabilibus in Christo patribus et amicis karissimis, . . de Rinkstadio et . . de Næstweth abbatibus, Roskeldensis dyocesis, et . ., priori prouinciali fratrum ⟨*predicatorum*⟩ regni Dacie, frater Guido, miseratione diuina tituli sancti Laurentij in Lucina presbiter cardinalis, in salutis auctore salutem. Cum

12. *fuerat* dilectis, *sed* s *erasum est.* 32. predicatorum *addidi.*

dominus noster, summus pontifex Urbanus papa quartus, in causa, que uertitur inter abbatem et conuentum monasterij Care Insule ordinis nostri ex una parte et . . episcopum Arusiensem ex altera, uos deputauerit auctores, discrecionem uestram requirimus et rogamus, quatinus nostrorum optentu precaminum predictos . . abbatem et conuentum habeatis in iure suo et in negocijs dicti monasterij, quantum secundum deum et iusticiam poteritis, commendatos, Scituri, quod predictum monasterium quadam prerogatiua dilectionis diligimus, et nostre intencionis existit iura et libertates ipsius monasterij, quantum cum deo poterimus, inuiolabiliter obseruare. Datum aput Vrbem ueterem, octauo Idus Junij, pontificatus ut supra.

(XXIX.) Littera domini abbatis Clareuallis ad reginam Dacie.

Serenissime ac illustrissime domine, sibi in Christo karissime, Margarete, dei gratia Danorum Sclauorumque regine, frater Philippus, dictus abbas Clareuallis, cum omni reuerencia et honore promtam et deuotam ad beneplacita ⟨*domini*⟩ uoluntatem. Venerabiles et in Christo dilecti coabbates nostri, filij Clareuallis ⟨*in*⟩ uestro dominio constituti, de domino .T. Arusiensi episcopo lacrimabiliter conqueruntur, quod idem episcopus filiam nostram, Øm uidelicet, in sua diocesi constitutam multipliciter afficiens et af*f*ligens ipsam in libertatibus suis et priuilegijs ab apostolica sede concessis et decimis prediorum, parrochialibus etiam ecclesijs ad dictum monasterium spectantibus ac alijs diuersis modis contra deum et iusticiam inquietat, priuilegia infringendo procurationes indebite extorquendo, decimas prediorum et noualium iam legitime prescriptas iniuste expetendo, ecclesias intercludendo, possessiones et allodia irreuerenter inuadendo, jumen*t*a diripiendo, fratribus dicti loci minas et uerbera inferendo ac alijs diuersis grauaminibus ipsos multipliciter infestando, que nimis longum esset tenore presencium enarrare. Quapropter regiam uestram magnificenciam imploramus humiliter et attente, quatinus intuitu dei ac uestre reuerencia Clareuallis, que semper aput

17. ꝑmtã (= promtam) **C**^{8}; paratam *Langebek*. domini *addidi, cfr. Ecclesiastici 41, 6.* 18. et *omisit Langebek.* 19. in *addidi.* 22. afligens **C**^{8}. 23. apptica sede **C**^{8}. 29. iumda **C**^{8}.

dominationem uestram locum uestri gratia optinuit singularem, dicte abbacie ceterisque nostre generationis monasterijs in regno uestro fundatis in suis afflictionibus contra dictum episcopum spetialiter et ipsius machinationes et insultus manuum consilij, fauoris et auxilij *a*pponatis, dictum episcopum sub optentu gratie uestre monentes et efficaciter inducentes, Fol. 37r. ut a prefatis graua|minibus et alijs consimilibus desistere non obmittat, tantum super hijs, si placet, facientes, quod exinde uobis aput deum accrescat meritum, et nos, qui uestri sumus, uobis teneamur ad gratiarum multiplices acciones. Valeat bene et diu uestra magnificencia, sicut uolumus et oramus. Datum Clareuallis, feria .VIa. post natiuitatem uirginis gloriose.

(XXX.) De Berone monacho.

Post recessum monachorum ad curiam Romanam eadem ebdomada iniunxit dominus abbas Thuro domino Beroni monacho et Hermanno et Henrico conuersis, ut proficiscerentur cum equis et alijs rebus ad emendum annonam in Sclauiam. Erat enim eo tempore in toto regno Dacie fames et penuria annone. Qui cum Horsnes peruenissent ad disponendum rerum suarum facultatem nauem onerando, in medij noctis silencio superuenerunt ministri dicti episcopi, immo satellites diaboli, alijs dormientibus inuadentes eos, dictos equos et omnes res, quas habuerunt, auferendo, monachum uincientes funibus (et catena nudos pedes eius sub uentre equi strinxerunt!) captiuum deducentes; quem decem et nouem septimanis carcerali custodia obseruarunt, punientes eum tanquam malefactorem et reum mortis. Ipse utique, postquam exiuit, nunquam sui corporis uires recuperauit, neque crurium(!) aut pedum suorum recepit sanitatem. Conuersi, qui cum eo Horsnes fuerunt, — alterum illorum, nomine Henricum, in primo ingressu, quando dicti satellites solarium, ubi nouerant claustrales dormire, intrarent, irruentes super eundem genibus

---

1. *fort.* uestre gratie. 5. apponatis *scripsi*; opponatis C8, *quod ad datiuum præcedentem aptum non est.* 12. nat7, *i. e.* natiuitatem C8 (natalem *Langebek*). 20. medij C8, *nec quidquam corrigendum est; dicitur enim eadem significatione et* medium noctis *et* media nox. 31. solarium, *Germanice* Söller, *Danice* Loftskammer.

suis presserunt, ut sui corporis interiora rumperentur, unde mortem, sicut ipse retulit, post paucos dies suscepit; alterum uero conuersum, Hermannum nomine, spoliauerunt, fere nudo relicto abierunt. Cum talis rumor ad aures ⟨*eorum*⟩, qui domi fuerunt, perueniret, quantus luctus, quanta lamentatio quantusue gemitus omnium, non solum causa rerum amissarum, sed et ⟨*ob*⟩ personarum afflictionem, uerbis non potest explicari paucis. Nimia enim omnium perturbatio fuit. Propter prolixitatem narrationis et fastidium legentis non sunt omnia scribenda, que nobis ille bonus episcopus intulit aduersa. Post exitum prefati monachi Beronis de ergastulo carceris non fuit aliquis, neque secularis neque claustralis, si eum ante nouerat, qui se propter deformitatem ex inedia et alijs plurimis incommoditatibus sui corporis posset de fletu continere.

(XXXI.) Non est obliuioni tradendum, quod procuratores episcopi Tukonis falsa su*gg*estione litteras papales a*c*quisierunt, ut idem episcopus duobus preesset episcopijs, scilicet Arusiensi et Roskeldensi. Et quia iudices nostri nobis a sede apostolica dati sub sua iurisdictione extiterunt, pocius sibi ipsis audebant oculos eruere quam nobis ullam facere iusticiam. Unde littere nostre in curia Romana a*c*quisite nichil nobis profuerunt. Post reuersionem monachorum de Roma habitum est colloquium cum episcopo ad consilium amicorum nostrorum; ubi talis conuencio facta fuit, ut in subsequentibus ostenditur.

De conuencione episcopi et abbatis.

»E. Ripensis, N. Sleswicensis episcopi, omnibus presens scriptum uisuris uel audituris, presentibus et futuris, salutem in omnium saluatore. Scire uolumus tam presentes quam posteros, quod, nobis existentibus mediatoribus, vir religiosus dictus Thuro abbas de Kara Insula promisit uenerabili fratri nostro domino Tukoni Arusiensi episcopo procurationes, quas antecessores sui Arusienses episcopi in dicto monasterio secundum approbatam consuetudinem dinoscuntur habuisse.

4. abbierūt C^8. eorum *addidi*. 7. ob *add. Langebek*. 17. sugestione C^8. aquisierunt C^8. 22. aquisite C^8. 27 E. = Esgerus; N. = Nicolaus (II.).

Vnde, si questio fuerit, quod tamen deus auertat, qualis fuerit consuetudo in procurationibus episcopo in ieiunio prestandis, omnibus et singulis protestamur, quod, nobis tunc in minori officio agentibus et cum uenerabili fratre nostro domino Petro Fol. 37v. Elaf sun Arusiensi episcopo existentibus, talem ‖ uidimus consuetudinem, quod scilicet, cum ad claustrum accessit in feria quarta Cinerum, a se remouit omnem familiam suam, exceptis quatuor clericis et quinque laicis ad maius, et sic in claustro, minuto numero personarum et paruo, aliquociens tribus septimanis, aliquociens minus remanebat. Hec sciuimus et hec scimus, ac secum in tribus ieiunijs in claustro de Cara Insula fuimus personaliter. Scimus etiam et presentes fuimus et uidimus, quod, quociens idem episcopus supradictus placitare debuit cum militibus uel cum populo, exiuit a claustro ad loca remota uel per aquam uel per terram, ne predictum monasterium aduentu ospitum grauaretur. Scimus insuper et protestamur, quod id ipsum monasterium ab ipso episcopo Petro Elaf sun pensionem, quod *byskopsgyaf* dicitur, ac exequuciones causarum *hælighbrot* in omnibus locis infra terminos episcopatus Arusiensis super familiam suam, siue in colonis suis siue in uillicis, libere dinoscitur habuisse. Has omnes libertates uenerabilis frater noster dominus Tuko, Arusiensis episcopus, predicto abbati ac conuentui in presencia utriusque nostrum et aliorum quam plurium bonorum hominum promisit dimittere ad possidendum libere et quiete, fide ab eo in manu nostra prestita corporali, quod super hoc querela domini abbatis aut conuentus eiusdem loci de cetero nullatenus audiretur; et, si contingerit (!) questionem moueri sine predictis, promisit idem episcopus, in hoc similiter fide data, pro monasterio facere et ordinare, secundum quod nos ordinand*um* de nostro uoluntatis arbitrio duceremus. Actum in ciuitate Arusiensi in ecclesia beati Clementis, presentibus multis fide dignis. Datum anno domini .M°.cc.lx.iiij. in crastino beate Caterine uirginis.«

(XXXII.) Ista quidem uerbis sunt promissa, sed mini*me* opere completa. Nam proximo quadragesimali tempore uenit

21. ptimū (= plurimum) C^{8}, *corr Langebek.* 27. dominis (dnīs) C^{8}, *corr. Lgbk.* 31. ordinandis C^{8}, *corr. Lgbk.* 35. minine C^{8}.

episcopus ad monasterium, sed non sicut promiserat. Venit enim cum centum equitaturis et cursoribus plurimis, sed nec unum amouit a se, et sic ipse prior rupit fedus. Familiam nostram nichilominus officiales sui more solito molestabant; nam illis magnum inde prouenit emolumentum. Vnde domino abbati et omnibus nobis displicuit tale fedus inisse.

(XXXIII.) Post breue tempus crebrescente rumore auribus nostris intonuit, cardinalem de ordine nostro legatione ad Daciam a sede apostolica mittendum. In gaudio exultauimus, sperantes ab eo et per ipsum iusticiam de omnibus iniurijs ab episcopo siue de aliis nobis illatis acquisituros. Qui cum aduenisset, conquesti sumus ei iniuriam nostram sub hac forma.

Littera abbatum domino cardinali legato.

»Reuerentissimo in Christo patri ac domino .G., dei gratia tituli sancti Laurencij presbitero cardinali, apostolice sedis legato, vniuersitas abbatum de Dacia Cysterciensis ordinis orationum suarum suffragium salutare. Cum super aduentu uestro in regnum Dacie nobis plenius constitisset, in gaudium nos illico mutauit expectata diu presencia tanti patris, sperantes nobis miserante domino et uestro auxilio mediante de magnis tribulationibus et uexationum iniurijs, quas passi sumus multipliciter annis istis, tandem aliquando remedium prouenire. Hinc est igitur, quod nos grauium iniuriarum molestias, quas domui ordinis nostri de Kara Insula Arusiensis episcopus irrogauit, ad aures deferre paternitatis uestre lacrimabili querimonia ipsi*us* fraterna compassio et proprie cautele occasio [nos] compellit, quia, *nisi* concepte malicie calumpniosa molimina, que aduersus dictam domum prefatus episcopus non erubuit exercere, fuerint auctoritatis uestre examine refrenata, timendum profecto exinde nobis erit, quod huius exemplo ceteris regni Dacie episcopis modo simili contra ceteras domus nostri ordinis debachandi materia generetur, quod utique *i*am ex quorundam illorum uerbis minatorijs nobis innotuit euidenter. Nam prefatus episcopus, indulte

---

9. exultare in gaudio: *Luc. 1, 44.* 27. ipsius (ipĩ^{9}) *scripsi*; ipĩ (*i. e.* ipsi) **C**^{8}. 28. nos *male iteratum fortasse delendum est.* nisi *Langebek*; a **C**^{8}. 34. iam *scripsi*; tã *codex, ut videtur*; tamen *Langebek*.

Fol. 38[r]. nobis sedis || apostolice ⟨*gratia*⟩ libertatis et *e*munitatis beneficio paruipenso, exigens ab abbate et ipsis fratribus procurationes indebitas et insuetas et, hoc, quod pecijt indebite, non admisso, in ipsum abbatem et totum simul conuentum excommunicationis sentencia iure, quo potuit, fulminata domum dictam armata manu non ut episcopus sed ut hostis truculentus ingressus domorum hostia fregit et rapinam ibidem exercuit sicut predo. Porro nec dicte domus grangias pepercit simili uiolencia uisitare, conuersos uerberibus affectos et constrictos uinculis pro suo libitu abducendo, et ablatis equis rebusque alijs monasterio in hoc facto dampnum non modicum inferendo. Preterea duos monachos sepe dicte domus cum equis et rebus alijs, que non parui precij estimantur, furore actus diabolico captiuauit, uinculis eos atrocibus sub diutina squalidi carceris custodia constringendo. Ad probandum autem hec omnia et multa alia, que breuitati consulendo omittimus, contra ipsum instrumenta nobis non deerunt neque testes. Quapropter dulcissime nobis paternitati uestre preces offerimus in commune, quatinus contra dictum episcopum tante malicie patratorem et iam apostolica ex ipso facto sentencia innodatum tali censura procedere ipsa per illum irrogata ordini inaudita iniuria vos inducat, ne ceteris huius exemplo contra ordinis personas infrenate malicie cornua de cetero generentur.«

(XXXIV.) Rescriptio cardinalis ad episcopum.

»Uenerabili et in Christo ⟨*dilecto*⟩ patri .T., dei gratia episcopo Arusiensi, frater Guido, miseratione diuina tituli sancti Laurencij in Lucina presbiter cardinalis, apostolice sedis legatus, salutem in domino. Ad hoc unxit uos deus in Christum suum et pretulit ad pontificij dignitatem, ut odiatis nequiciam et equitatem ametis. Vnde, quia ex unius abiectione ac prosecutione alterius uobis accrescere poterit † texera

1. gr̄a *addidi.* emunitatis *Langebek*; cõmunitatis C[8]. 26. Uenerabili et in $\overset{o}{x}$ *habet* C[8]; *itaque* dilecto *addidi.* 29. unxit vos deus etc., *cfr. Hebr. 1, 9.* 32. texera *pro* tessera *dictum putat Langebek, sed vox nihili est; in ipsa Guidonis epistula sine dubio* tesaurꝯ = thesaurus *fuit.*

meritorum, eorum uobis debet fidele uideri consilium et accepta monitio, qui non, que priuati sunt commodi, sed que uestre honorificencie, requirentes animi uestri motum in hijs precipue promouent, quibus magis uestra sinceritas sit sincera, et ab his sollicite amo*u*ere conantur, per que posset de facili dignitatis episcopalis decor non inmerito obfuscari. Sane, referentibus dilectis in Christo filijs, Care Insule ac aliorum monasteriorum Dacie Cysterciensis ordinis non nullis abbatibus, nobis innotuit, quod abbas et conuentus ipsius monasterij Care Insule manus uestre mole indigne ac multipliciter aggrauantur; quos pia deberetis munificencia confouere, ne simul offendere uideremini iusticiam ac pariter pietatem, quarum debetis uos exhibere promtissimos sectatores. Aiunt enim, quod uos, in prefatum monasterium eiusque grangias ac alia bona et (utinam non!) personas tanquam inclinatum parietem et impulsam maceriam quodammodo irruentes, quietam ipsorum uitam in domino perturbatis, et, manus auidas ad bona extendentes ipsorum, eosdem non minus in personis propriis quam rerum suarum ablatione, ne dixerimus extorsione, per uos et uestros multipliciter molestatis. Et ut preter alia innumera grauamina, que infertis eisdem, aliqua, immo perpauca respectu multitudinis, que tacentur, interseramus ad presens, attendite, que scribuntur. Trium ebdomadarum procurationes ab eis pro uobis magnaque caterua equitante uobiscum annis singulis extorquetis. Domorum suarum ianuas iubetis et facitis uiolenter confringi. Militibus et baronibus demandastis aliquando, ut monachos ipsos, cum possent, caperent, uerberarent et etiam spoliarent immunes, cum uobis, ut asseritis, absoluendi excessores huiusmodi sit attributa facultas. Alias ipsos regie maiestati et regno redditis odiosos, quanquam in nullo predicti fratres fuerint unquam contra ho*no*rem regium machinati. Abbatem quoque ac monachos et conuersos monasterij ante dicti citatis || ad uestra placita Fol. 38v. pro uestre libito uoluntatis; excommunicare preterea non obmittitis contra omnem iusticiam colonos, familiares et uillicos eorundem, nisi prefixo eis termino compareant coram uobis;

5. amouere *Langebek*; ãmonere **C**8. 15—16. tanquam . . irruentes, *cfr. Psalm. 61, 4.* 19. extorsione *scripsi*; extorsiones **C**8. 32. ho|rẽ **C**8, *corr. Langebek.*

eorum conuersos deseruientes in grangijs pro quauis offensa, uel pocius sine causa, cum nullam habeatis iurisdictionem in ipsos, non ueremini pecuniaria pena punire, ad instar secularium potestatum. Sed et dilectum filium nostrum, prefatum abbatem Care Insule, ex eo dicimini (mirabili causa!) sentencia excommunicationis ligasse, quia uidelicet se in suis litteris abbatem denominat, nec non et conuentum ipsum pro eo, quod sepulture tradiderant funus homicide cuiusdam, ante ultimum uite sue articulum penitentis, simili sentencia innodastis. Quodque intollerabilius iudicatur et fertur, priuilegia ipsis et eorum ordini ab apostolica sede concessa non solum paruipenditis, ut ex premissis colligere potest fidus interpres, uerum etiam, quod absurdum est, ex huiusmodi aliorumque illatione grauaminum nitimini prefatum monasterium a*n*nullare. Sed nec pretereundum(!) est etiam non tam ludubris quam lugubris illa sentencia uestra, si debeat sentencie nomine nuncupari, qua p*er*cellitis quo*s*libet, qui missas monachorum audiunt celebrancium aliquando extra claustrum, ipsosque monachos pro libito, immo pro uoluntatis libidine, corrigere attemptatis, fastuose ac ampullose dicendo, ut licencia detur uerbis, eorum uos debere mores corrigere, domos etiam uisitare. Quendam adhuc eorum commonachum sacerdotem, Scalmi nomine, nulla reuerencia debita pijs locis seruata, sed et etiam pontificali grauitate obmissa, de cemiterio extraxistis seu extrahi demandastis; et alium monachum, nomine Beronem, de ipsorum curia extrahentes, ac fratrem Tuki conuersum, non absque uiolenta manuum iniectione in ipsos, fecistis per uestros satellites captiuari, exinde pecunia, rebus plurimis et quatuor equis eductis. Hec ad presens coram oculis uestris apponimus; et nichilominus de similibus ac grauioribus non tacetur. Appendite itaque in libra rationis predicta quelibet, et uobiscummet ipsis disceptando de hijs, si uera sunt, uestra circumspectio colligat ac discernat, et examinati iudicij rectitudo in pectore uestro dijudicet, utrum talia debeant de ponti-

---

5. sñiam **C**[8], *corr. Langebek, qui etiam* ex ea (*cum* mir. causa *iungendum*) *pro* ex eo *scribi voluit.* 11. ipsis *Langebek*; ıp̃ı⁹ (*i. e.* ipsius) **C**[8]. 14. anullare **C**[8]. 15. ludubris *pro* ludibris (= ludibriosa) *dictum est assonantiæ causa.* 17. percellitis *scripsi*; ꝑcellitis **C**[8]. q̊lib; (*i. e.* quolibet) **C**[8], *corr. Langebek.*

ficibus predicari. Licet autem ad omnes nostre compassionis riuuli debeant deriuari, eis inpendendo grate subuentionis munimen, illis tamen precipue debent nostre insignia porrigi caritatis, quibus per religionis idemptitatem sumus et unione*m* coniuncti. Ne igitur aliorum culpe incipiant esse nostre, expedit, ut excessus ad nos cum ea, qua decet, grauitate delatos non relinquamus penitus indiscussos, quia, licet, in quantum cum deo et honestate *no*stra poterimus, uos honorare uelimus, nolumus tamen inferre alijs detrimentum, dum eis infestos ammonere obmittimus uel etiam cohercere. Prouidenciam itaque uestram attente rogamus et † secure requirimus, pro uestri honore nominis consulentes cum animi puritate, quatinus sic de preteritis iniurijs et dampnis illatis monasterio ante dicto eiusque personis satisfacere procuretis et ab inferendis in antea desistatis, quod ijdem abbas et conuentus nullam contra uos deinceps habeant materiam querelandi, nobisque merito gaudium ex eo proueniat, quod uidelicet cautele prouidencia uestre, monitis acquiescens salubribus, errata corrigit et dirigit indirecta. Datum Roskildis .xii. Kł. Junij, pontificatus domini Clementis pape .iiii. anno secundo.«

(XXXV.) Hanc litteram dictus episcopus quasi stercus contempsit, sicut in subsequentibus patebit.

Littera regine ad abbatem et conuentum.

»Margareta, dei gratia Danorum Sclauorumque regina, viris religiosis domino abbati et conuentui in Øm salutem in domino. Intelleximus iam nuper, quod dilecto nobis uenerabili patri domino .T., Arusiensi episcopo, magnam inhumanitatem feceritis, apparatum suum, quem multis de rationibus et secundum antiquam consuetudinem antecessorum suorum habere tenebatur annuatim, eidem inhumaniter denegando. Quocirca consulimus || uobis et mandamus, quatinus, dicti Fol. 39r.
domini mansuetudinem reuerentes et eidem debitam obedienciam e*x*ibentes, gratiam petatis quantocius et sibi faciatis

---

4. unionē *scripsi*; unione C^8. 8. ur̄a C^8, *correxi*. 11. sec̄e (*i. e.* secure) C^8, *praue*; sincere *scribendum puto*; seuere *coniecit Langebek*. 21–23: *hæc omnia rubricator pinxit*. 33. eibentes C^8

iusticie complementum, sicut gratiam diligitis regie ma*j*estatis; quia iniuriam ipsius dimittere nolumus nec possumus impunitam.«

(XXXVI.) Nec hijs contentus dictus episcopus non uerebatur regi mentiri; accusauit etiam nos apud regem multis criminibus. Vnde secundo dominus abbas adiuit cardinalem, iniuriam nostram conquerendo sicut prius. Cuius litteram optinuit sub hac forma:

»Uenerabili in Christo patri .T., dei gratia Arusiensi episcopo, frater Guido, miseratione diuina tituli sancti Laurencij in Lucina presbiter cardinalis, apostolice sedis legatus, salutem in domino. Super diuersis et uarijs grauaminibus ac iniurijs, personis et rebus monasterij Care Insule Cysterciensis ordinis, uestre dyocesis, a uobis et aliis uestri occasione olim illatis, non excidit a nostra memoria, ⟨*nos*⟩ hortatorias, monitorias et rogatorias vobis litteras destinasse; quarum si fideles fuissetis interpretes, earumque ⟨*uerba*⟩ ad intellectum debitum duxissetis, et querele, *ut*i remur, fratrum ipsorum et subsequens hec adhortatio nostra minime processisset. Sed heu illos adhortari compellimur ipsosque a subditorum persecutione arcere, qui deberent esse forma gregis in populo sibi subdito, *e*um ab aliorum rapacitate tuentes. Quapropter, licet in aliquo uestra circa predictos fratres persecutio quieuisset, quia tamen pretextu uisitationis in feodis procurationes ab eis exigere, et utinam non extorquere, aliasque intemptetis ipsos grauare, cogimur uos adhuc hortatorie alloqui, experiri uolentes, quid secunda erga uos nostra monitio operetur. Prouidenciam igitur uestram sic i*u*gite*r*, sic consulte rogamus pariter et hortamur, vt, si qua per erroris anfractum seu quorumuis instinctum, quem in talibus obaudire debetis, hactenus commissa fuere uestri

1. magestatis **C**[8]. 4—8. *omnia rubricator pinxit,* secundo *errore iterans post* abbas; *sed postea scriptor hoc verbum deleuit.* 15. nos *addidi.* 17. uerba (u²a) *addidi.* 18. uti remur *scripsi*; miremur **C**[8]. 21. forma gregis: *Petri epist. I, 5, 3.* subdito, eum *scripsi*; subditoꝝ **C**[8]. 23. tm̃ **C**[8], *quod* tantum *significare solet; sed hoc loco sine dubio pro* tam̃ (= tamen) *scriptum est.* 25. ñ utinã **C**[8], *addito supra* ñ *siglo* . ., *quod sine dubio significat verba esse transponenda.* 28. ˡg uestram sic ⁱg sic consulte **C**[8], *correxi.* 30. obaudire *hic* = non audire (»overhøre«).

pretextu uel causa, taliter corrigere ac de subsequentibus abstinere uelitis, quod merito gaudeamus tot nostras adhortationes et preces non frustratorie processisse, nec in antea premissorum uel subsequencium occasione grauaminum uel uobis durius scribere uel aliter super hijs, urgente nos conscientia, ordinare cogamur. Datum Roskildis.«

(XXXVII.) Nulla ratione uolens deferre petitioni tanti uiri episcopus, coactus est dominus abbas adire dictum legatum, qui tunc temporis Ripis erat. Audita igitur cordis episcopi duricia legatus citauit episcopum, quatinus compareret Ripis; secundo citauit eum, ut Sleswik ueniret; tercio, ut Lybekæ se presentaret, de his et de multis alijs causis responsurum. Omnibus his contemptis episcopus nec ipse uenit nec responsalem misit sufficienter instructum; sed semper in prima responsione defecerunt responsales episcopi, qui fere omnes excommunicati propter excessus suos remeabant. Quamuis episcopus propter contumaciam iudicandus esset, tamen legatus distulit propter nimiam sui cordis simplicitatem; erat enim erga omnes benignissimus, neminem uolens iudicare, nisi nimis esset coactus. Verumptamen sepe dictum episcopum, nec non et regem Dacie et multos alios in regno Dacie constitutos, qui nolebant dominum archiepiscopum Jacobum in sua propria dyocesi nec in regno Dacie permanere, in synodo Lybicensi publice excommunicauit. Quare sic fecit, non fuit sine maxima causa, quod ad presens propter nimiam prolixitatem non est dicendum. Abbas uero, quia non fiebat sibi ad presens iusticie complementum, aliquantulum commotus, fecit in eadem synodo Lybicensi coram cardinali, omnibus audientibus, clericis et laicis, Danis et Teutunicis, Frisonibus et Sclauis, qui omnes erant ibi in unum congregati, ut iniuria nostra toto(!) mundo innotesceret, cedulam recitari hec uerba continentem. ||

(XXXVIII.) Incipit libellus. Fol. 39^{v}.

Significant reuerende paternitati uestre abbas et conuentus de Kara Insula, Arusiensis dyocesis, quod dominus Tuko,

---

11. scitauit C^{8}. 15. defe$^{ce}_{,}$r̃t C^{8}. 20. nimis *ex* minis *ipse scriptor correxit.* 23. ꝑͥa C^{8} *pro* ꝓͥa. 24. cynodo (*item* 28) C^{8}.

dyocesanus Arusiensis, postquam episcopalem dignitatem in Arusiensi ecclesia est adeptus, in multis quasi continue fuerat dicte abbacie et personis abbacie attinentibus, clericis et laicis, claustralibus et secularibus, in omnibus, quibus potuit, ualde contrarius et nociuus: Primo petens a predictis abbate et conuentu procurationes trium septimanarum, et procurationes nouem septimanarum ratione trium annorum, in quibus uacauerat sedes Arusiensis, ita ut pro unoquoque anno deberet de iure abbacia esse obligata sibi, quam diu esset episcopus, et successoribus suis post se, in procuratione trium septimanarum quolibet anno inperpetuum obligata, cum tot hominibus et equis, quot uellet secum ad claustrum adducere. Et cum abbas et conuentus dicerent se promtos et paratos, ut ipsum in hoc et in omnibus alijs sibi beneplacitis usque in finem uite sue exaudirent et libenti animo deseruirent, ita tamen, ut hoc esset amicici*e* et uoluntatis sue, et non ratione debiti extorti, ne per factum suum in hac parte uiderentur contraire et contradicere et indulgencie et prouision*i* plurium summorum pontificum, inhibencium omnibus et singulis Cysterciensibus, ne alicuius iudicis foro essent astricti nisi patrum abbatum et solius pape; — et cum episcopo non esset satisfactum *in* hac parte sui reputatione, nisi monachi faterentur se esse obligatos sibi annuatim ad prouidendum sibi in procurationibus trium septimanarum cum tot hominibus et equis, cum quot uellet uenire; — et cum nollent monachi se obligare ad istud honus subeundum, et maxime quia nunquam fuerant antecessoribus suis in hoc uel in consimili seruicio ex debito obligati; — et cum episcopus comminaretur, quod, nisi uoluntatem suam facerent, quod, in quantum posset, contra personas in abbacia existentes procederet indilate: qua comminatione siue iniuria audita, abbas et conuentus, scientes, quod priuilegiati essent per summos pontifices, ne alicuius sentencie uinculo a dicto episcopo pro predicta causa possent innodari, unanimi consensu coram bonis testibus ad sedem apostolicam appel-

16. amicicia C^8, *correxi.* 18. prouisione C^8, *corr. Langebek.* 22. in (ī) *Langebek*; 7 (= et) C^8. *post* monachi *in fine versus spatium vacuum erat, per quod* C^8 *lineam duxit.* 29. quod *altero loco superuacaneum est.* 31. qua C^8; *rectius* hac *scriberetur.*

lauerunt. Qua appellatione super dicto grauamine et pluribus alijs pendente, dictus episcopus, conuocans omnes, quos poterat, claustrales et seculares, clericos et laicos, ad ecclesiam Dofræ, que ecclesia est uicinior abbacie, et ibidem, ordine iuris pretermisso, sententiam excommunicationis fulminauit in abbatem et conuentum de facto, cum de iure non posset. Postea idem episcopus ad subditos abbacie uillicos et colonos manum suam grauantem misit in hunc modum: quia, quotcunque subditos in unaquaque uilla abbacia habuit, omnes coram se et officialibus suis in uno die uenire fecit, ita quod coram uno officiali de una uilla, et coram alio de alia uilla, et coram tercio officiali de tercia uilla, et sic deinceps in omnibus uillis abbacie, subditi coram singulis iudicibus in singulis locis constitutis iudicio assisterent et ad obiecta responderent; et cum unicuique subditorum uniuscuiusque uille inponeretur specialis causa a iudice ex parte episcopi, et negaretur ab unoquoque subdito loco rei constituto *causa* sibi inputata, iudex indixit unicuique de una uilla eundem diem ad se purgandum cum duodecim uicinis suis in remotissimam partem episcopatus, ita ut uni illorum ad orientem, alij ad occidentem, alij ad aquilonem, alij ad austrum . . ., ita*que*, quod semper inter duos et duos uicinos esset spacium unius diete uel plus: ut, cum quilibet deberet se per uicinos suos purgare, et omnes uicini tali sophisticatione et deceptione essent de necessitate in diuersis locis modo predicto predistantibus, [et] sic omnes miseri subditi abbacie a sui purgatione per talem deceptionem defece||runt; propter quem defectum Fol. 40^{r}. omnes rei cause sibi inputate [et] culpabiles auctoritate episcopi sunt iudicati et pro modo delicti, ⟨*cum*⟩ per iudicem declarati essent episcopo, ad libitum sue uoluntatis ad satisfactionem condempnati. Et sic contra omnes alios subditos

4. et *abesse debuit.* 17. cā (*i. e.* causa) *Langebek*; cū (= cum) C^{8}. 21—22. *post* austrum, *si* uni . . alij *datiui sunt,* esset veniendum *desiderari videtur, simulque* itaque (= et ita) *pro solo* ita *scribendum. Ceterum etiam in subsequentibus oratio male conformata est; nam* ut *in v. 23 cum verbo* defecerunt (*v.* 27) *coniungendum videtur* (*et indicativus pro* deficerent *in sententia consecutiva ferri potest*); *sed, si ita est,* et *in v. 26 ante* sic *abesse debuit.* 23. dieta = iter unius diei. 25. predistantibus = valde distantibus. 27. quem *Langebek*; quam *(per compendium)* C^{8}. 28. et *delendum erat.* 29. cum *addidi.*

abbacie in diuersis uillis existentes per diuersos iudices ex parte domini episcopi et auctoritate sui est processum. Vnde quasi generale iudicium ⟨*fit*⟩ per sentenciam diffinitiuam inter omnes uillicos et colonos abbacie attinentes, ut uel recederent a seruicio abbacie uel soluerent tantam summam pecunie domino episcopo, quantam sibi placeret, et, nolentes consentire in alteram partem disiunctiue predicte, essent sentencia excommunicationis auctoritate episcopi Arusiensis innodati. Et sic fecit pluries cum eisdem subditis, extorquendo ab ipsis denarios multos contra deum et iusticiam et contra priuilegia abbati et conuentui concessa, quo adusque in tantum depauperati essent omnes causa extorsionis, quam frequentissime faciebat contra illos, maxime in tempore auctumnali et in alijs temporibus, quibus aliquid lucrari deberent, quod ad tantam deducti sunt inopiam, quod terram abbacie attinentem colere non possent, sed a cultura eiusdem terre recederent. Item idem episcopus, pontificali grauitate omissa et reuerencia loco sacro debita non seruata, uiolenter abbaciam inuasit et in despectum monachorum, ostendencium et legencium indulgenciam sibi a sede apostolica concessam, in qua continebatur, ut idem episcopus nullam haberet iurisdictionem contra abbacie attinentes, propria manu ostium domus abbacie hostiliter confregit. Item idem episcopus per satellites suos in curia abbacie Beronem monachum et sacerdotem captiuari fecit, et resti preacuta circa pedes nudos et crura sub uentre equi ipsum portant*is* ad loca penalia uinciri fecit; et postmodum compedibus et truncis circa .xix. septimanas fecit eundem monachum fere usque ad mortem inhumano modo in multis ipsum aggrauando puniri; et eundem spoliari fecit tribus equis preciosis, uestibus, denarijs cupreis et sterlingis, panno, rebus alijs quam plurimis ultra ualorem centum marcarum, que omnia missa fuerunt per dictum fratrem, ut ducerentur in Sclauiam ad emendum annonam ad pascendum

---

3. fit *addidi.* 7. alteram = alteram utram; disiunctiua (*pro substantiuo*) = d. condicio *vel* d. sententia. 12. causa *scripsi,* cā *scribam dare voluisse ratus; sed potest* tā *legi, ideoque parum recte* tanta *scripsit Langebek et* extorsionis *in* extorsione *mutari voluit.* 26. *post* equi *scriba ipse tria fere verba erasit.* portantes **C**[8], *corr. Langebek.* 30. *interpunctio post* preciosis *deest, ut hoc adectiuum fort. potius cum* uestibus *iungendum sit.*

hospites et pauperes in tempore karistie pro necessitatibus suis subleuandis apud eandem abbaciam hospitantes. Item cum eodem monacho duos conuersos, quos in comitatu habuit, uerberari fecit et eosdem uestibus spoliari et fere nudos usque in crastinum derelinqui. Item Scalmonem monachum sacerdotem in ecclesia abbacie per satellites suos captiuari fecit, conuersos uerberando in curia existentes et quatuor equos de curia spoliando et quintum interficiendo. Item in alia curia abbacie Tukonem conuersum uerberari et captiuari fecit, ostia domorum confringi et cistam vna cum denarijs claustri et omnibus uestibus suis spoliari; alijs et*iam* conuersis ibidem existentibus non sine uerberibus iniuriam magnam intulerunt homines episcopi, auferentes eisdem equum unum, et omnia ferramenta aratralia ceteraque instrumenta eiusdem curie secum asportauerunt. Item abbatem et monachos ac conuersos abbacie citat ad sua placita, sicut alios seculares, pro libitu sue uoluntatis. Item colonos ⟨*et*⟩ uillicos abbacie excommunicauit, nisi a seruicio recederent infra terminum super hoc eisdem ab episcopo constitutum. Item conuersos in grangijs pro qualibet offensa, et etiam aliquando sine aliqua causa rationabili, punit pena pecuniaria ad instar secularium potestatum. Item abbatem excommunicauit in audiencia plurium bonorum, quia se nominauit in litteris suis abbatem, cum tamen esset canonice de communi consensu capituli electus. Item excommunicauit conuentum, quia nominauit ipsum abbatem. Item, quod intollerabilius iudicatur, priuilegia non solum abbacie illi sed etiam toti ordini Cysterciensi a sede apostolica concessa et legitime || sine interruptione Fol. 40v.
prescripta omnino nititur impugnare et adnullare. Item ⟨*idem*⟩ episcopus excommunicauit omnes, qui audiunt missas monachorum celebrancium extra claustrum. Item excommunicauit omnes sacerdotes seculares, qui sinunt monachos uel conuersos dicte abbacie audire missas in ecclesijs ipsorum. Item idem episcopus minatur abbati et conuentui, quod post recessum domini legati toto, quo potest, furore debeat debachari. Vnde predictus abbas et conuentus propter misera-

---

1. karistia, *i. e.* annonæ caritas. 3. ,cõmitatu C^{8}. 11. etiam (⁊) *scripsi*; ⁊ (et) C^{8}. 17. et *addidi*. 30. idem *addidi*.

biles predictas iniurias, et etiam propter plures alias ⟨*suo*⟩ loco et tempore dicendas, ipsis a dicto episcopo et suis, contra deum et etiam priuilegia sibi et toti ordini *C*ysterciensi a sede apostolica auctoritate plurium summorum pontificum concessa, miserabiliter frequenter illatas, quantum possunt et audent, supplicant reuerende paternitati uestre, quatinus propter deum et honorem beate uirginis et salutem anime uestre de iniurijs de episcopo abbacie factis iusticie complementum fieri faciatis, et cautelam de futuro et aliquod remedium circa statum abbacie ita prouide apponi procuretis, ne post recessum uestrum iterato incipiet abbatem et conuentum et subditos eorum persequi, ut actenus fecit.

Explicit libellus.

(XXXIX.) Lecto libello omnes, qui hunc audierunt et intellexerunt, maledixerunt episcopo tali. Statim sequenti die recessit cardinalis de ciuitate Lybicensi; cuius uestigia sequebatur abbas usque in Bremam, ubi eum inuasit † lagor ualidissima; monachus uero, quem secum in comitatu habuit, egrotus in ciuitate Stadis usque ad reditum domini abbatis remansit. Abbas uero propter sui corporis inualitudinem uices suas ad promouendum negocium suum domino Jacobo, Lundensi archiepiscopo, commendauit; qui dominum legatum usque Meitheburg sequebatur, tam causa proprii negoci*j* sui quam causa negocij dicti abbatis. Qui nobis litteram hanc retulit:

(XL.) Littera domini legati ad electum Slæswicensem.

»Frater Guido, miseratione diuina tituli sancti Laurencij in Lucina presbiter cardinalis, apostolice sedis legatus, uiro uenerabili et discreto, electo Sleswicensi, salutem in domino. Cum Cysterc*iensis* ordinis generosa plantatio multe religionis et honestatis flores et fructus protulerit effuso longe lateque laudabilis conuersationis odore, apostolice sedis auctoritas,

1. suo *addidi*. 3. ſystercieñ **C**[8]. 17. lagor **C**[8], *corrupte*; languor *coniecit Langebek, quod si esset verum, simul corrigendum erat adiectiuum, ut fieret* ualidissimus; *sed fort.* lũbago *scribendum est*. 23. negoci ſui **C**[8]. 29. cyst'ij **C**[8] *in fine versus*. multe **C**[8], *sed rectius videtur* multos.

considerans per Marthe sollicitudinem prouidendum esse Marie quieti, ut orantis Marie suffragiis satagentis Marthe sollicitudo ministerij iuuaretur, ne alicuius temeritatis incursus sancte contemplationis sabbatum perturbaret, ordinem ipsum priuilegiorum et indulgenciarum prerogatiua muniuit. Sed, ut dolentes accepimus, non nulli de hijs, qui eos debuerunt in Christi uisceribus carius amplexari et fauorabilius confouere, ipsos inmanius persequ*u*ntur. Ex inconculcata enim querela abbatis et conuentus de Cara Insula Cysterciensis ordinis, Arusiensis dyocesis, frequenter audiuimus, quod episcopus Arusiensis et fautores eiusdem, eorum priuilegia temere contempnentes, predictum monasterium tam per dampna in rebus quam per multiplices iniurias in personis, tam ipsorum religiosorum quam hominum siue colonorum suorum, ita crudeliter afflixerunt, ut ipsi coloni, persecutionis pondus ferre ulterius non ualentes, terras eorum incultas deserant, et ipsum monasterium tot et tantis iniurijs laceratum finali destructioni proximum uideatur, nisi *ei* celeri remedio succurratur. Quocirca discretioni uestre qua fungimur auctoritate mandamus, quatinus predictis abbati et conuentui ac hominibus siue colonis ipsorum contra huiusmodi persequtores defensionis presidio assistatis, non permittentes eos in personis uel rebus ab aliquibus indebite molestari; quin pocius memoratos iniuriatores siue molestatores, ut super dampnis et iniurijs iam illatis satisfaciant competenter, censura, qua conuenit, compellatis. Testes autem qui fuerint nominati, si se gratia, odio uel timore subtraxerint, censura simili compellatis ueritati testimonium perhibere. Datum Mægdeborgh, Anno domini .M°.CC° lx.vi. IJ. Kl̄. Decembris, pontificatus domini Cle||mentis Fol. 41r.
pape IIIJ. anno secundo.«

(XLI.) Littera domini episcopi Slæswicensis ad priorem predicatorum in Arus.

»Bondo, dei gratia Slæswicensis episcopus, discreto uiro priori predicatorum in Arus salutem in domino sempiternam.

1. Marthe . . Marie, *cfr. Luc. 10, 38 sqq.* 6. debuer̃t **C**8, *i. e.* debuerunt (*Langebek*: debuerant). 7. viscera (= dilectio) Christi: *Philipp. 1, 8.* 8. persequuntur *scripsi*; persequentur **C**8. incō-culcata *quid significet, nescio; an scribendum erat* inculcata, *i. e.* sæpius repetita? 18. ei (*vel* eis) *scribo*; ex **C**8.

Lit*t*eras uenerabilis patris ⟨*nostri*⟩ domini Guidonis cardinalis recepimus in hec uerba: »Frater Guido, miseratione diuina &c'.« vt in littera superius proxima. Huius igitur auctoritate mandati uobis sub pena excommunicationis, quam ex nunc in uos ferimus, si mandatum nostrum neglexeritis adimplere, uobis mandamus, quatinus infra octo dies a uisis litteris dominum Arusiensem episcopum personaliter peremptorie citetis, ut coram nobis Flensburg proximo sabbato post dominicam, qua cantatur officium: 'Inuocauit me', per se uel per procuratorem sufficienter instructum compareat, super hijs, que dicti abbas uel monachi contra eum deposuerunt, *l*egitime responsurus. In signum etiam citationis facte reddite litteras sigillo uestro sigillatas. Actum anno domini M°.CC°.LX°.VIJ°. in die Blasij martyris.«

(XLII.) Hijs perceptis, episcopus cepit furere et insanire, ac si prius non insaniuisset; fremens ac dentibus stridens uenit ad regem querelans, numquam aliquem episcopum talem aut tantam iniuriam perpessum fuisse, qualem ipse ab abbate et monachis de Øm sustinuisset. Item idem episcopus accusauit abbatem specialiter, dicens eum honori regio aput cardinalem legatum derogasse. Vnde episcopus regem ad tantam illexit iracundiam, ut dilapidationem omnium bonorum nostrorum nobis minaretur, nisi cito episcopo de iniuria, quam sibi asseruit a nobis illatam, satisfaceremus. Abbati etiam omnino minabatur rex captiuitatem. Vnde dominus abbas deprecans omnes coabbates Dacie, ut eum de huiusmodi mendacio excusarent. Qui scripserunt regi sub hac forma:

Littera abbatum ordinis nostri ad regem.

»Excellentissimo domino .E., dei gratia Danorum Sclauorumque regi, uniuersitas abbatum ordinis Cysterciensis in Dacia orationum suarum suffragium salutare cum salute presenti pariter et futura. Maiestati regie omnes iniuste oppressos conuenit liberare, et a deo cicius exauditur, qui ad subditorum preces aures semper habet intentas. Cum uenera-

1. Lit⁊as *h. l.* **C**[8]. nostri *addidi, cfr. p. 257, 13.* 11. deposuerint **C**[8], *sed corr. in* deposuerũt. 12. degitinie **C**[8], *corr. Langebek.*

bilis dominus .T., Arusiensis episcopus, spretis apostolice sedis priuilegijs et libertatibus ordini nostro indultis ac in contemptum institucionum nostri capituli generalis, dilectum coabbatem nostrum Thuronem et conuentum Care Insule diuersis grauaminibus inquietat ac molestat, procurationes indebitas et superfluas ab eisdem exigendo, monachis sacerdotibus captiuationem, uincula et carceres inferendo, bona eorum et grangias non solum deuastando, uerum etiam conuersos in eisdem existentes grauiter uerberando, uillicis et colonis eorum iniurijs multiplicibus iniuriando, in tantum quod conuentus in breui sit dispergendus, et desin*e*t ibidem esse abbacia, nisi a uestra dignatione sibi fuerit subuentum quoquo modo: — Super hijs autem omnibus grauius dolemus, quod † uestram dicto abbati et conuentui uertere nititur in offensam, dicens eos uestro honori in curia domini cardinalis derogasse; quod coram summo iudice falsum fuisse testamur, sed simpliciter iniurias sibi a memorato episcopo illatas coram cardinali tanquam iudice ecclesiastico sunt conquesti —: Dignationem igitur uestram fusis lacrimis imploramus, quatinus amore et honore illius, qui captiuitatem nostram sua duxit uirtute captiuam, dominum episcopum Arusiensem litteris uestris uel nuncijs dignemini commonere, *u*t sepe dictum abbatem et conuentum suum desistat p*er*turbare. Quod si noluerit, egre non feratis dedignantes, quod nos una cum dilecto coabbate nostro et conuentu eiusdem causam coram iudice nostro ecclesiastico uel iudicibus ab eo subdelegatis prosequamur, donec super illatis iniurijs aliquod a predicto domino .T. episcopo iusticie receperint complementum.«

(XLIII.) Hanc litteram cum rex audiuisset, et in proximo subsequentem litteram cum a referentibus intellexisset, que semel lecta fuit in placito Hiælmæzlof, nobis || erant aput Fol. 41ᵛ.
regem et uasallos suos quasi fomentum malicie.

11. desinet *scripsi*; desinit **C**⁸. *Tota oratio male conformata est, cum sententia principalis desideretur; eius vice* (*post illa, quæ parenthetice sunt inserta*: Super hijs . . sunt conquesti) *funguntur ea, quæ inferius v. 18 sqq. leguntur*: Dignationem igitur *etc.* 14. *post* uestram *Langebek* gratiam *excidisse putat; ego potius* uoluntatem *ante* uestram *suppleuerim.* 20—21. captiuitatem . . captiuam: *cfr. Ephes. 4, 8 (Psalm. 67, 19).* 22. ut *Langebek*; et **C**⁸. 23. ꝑturbare **C**⁸, *correxi.*

Littera domini Erici ducis, filij Abelis quondam regis Danorum. Rex Ericus est filius Christofori regis.

»Ericus, dei gratia dux Iucie, omnibus presens scriptum cernentibus salutem in omnium saluatore. Noueritis, quod nos claustrum de Cara Insula omnemque eiusdem claustri familiam cum bonis eorum uniuersis sub nostra susceperimus protectione speciali, Rogantes singulos et uniuersos, qui gratia nostri quicquam facere uelint uel omittere, quatinus ipsi claustro aut alicui de ipsius claustri familia iniuriari non presumant aliquatenus causa nostri, cum spectat ad nos uiduas, pupillos et orphanos ac claustrales fouere in iure suo. In cuius rei testimonium presentibus apponi fecimus sigillum nostrum. Datum Anno domini $\overset{o}{\text{M}}.\overset{o}{\text{CC}}.\overset{o}{\text{lx}}.\overset{o}{\text{VIJ}}$. Kł. Marcij $.\overset{o}{\text{VIIJ}}$.«

(XLIV.) Abbas uero propter metum regis clam in nocte Inuencionis sancte crucis fugit; nam palam ire non potuit; qui quasi exilium agens usque circa festiuitatem Omnium sanctorum morabatur quandoque in Rure regio, quandoque in Loco Dei, interdum etiam Sleswik cum uenerabili patre nostro domino Jacobo, Lundensi archiepiscopo, qui et ipse exul fuit, ut longe superius dictum est. Abbate ibidem existente, omni nisu, quo poterat, laborauit, quomodo datum nobis iudicem, subdelegatum a latere domini cardinalis, flectere posset, quatinus nobis iusticie faceret complementum. Qui cum iniurias nostras diligencius inuestigando intellexisset, pietate motus obedienciam sibi a domino cardinali iniunctam aggressus est sub hac forma:

(XLV.) Acta domini Bondonis Slæswicensis episcopi contra Tukonem Arusiensem episcopum.

In nomine patris et filij et spiritus sancti, amen. Cum nos .B., dei gratia Sleswicensis episcopus, ualidum et sine uicio mandatum patris nostri reuerendi ⟨*domini*⟩ Guidonis, diuina miseratione tituli sancti Laurencij in Lucina presbiteri cardinalis, apostolice sedis legati, recepimus in hec uerba: »Frater Guido.« (Verte folium, et inuenies uerbum de uerbo —),

13. kł. macij C[8]. 26. agressus C[8]. 29. *littera initialis* I *perpulchre picta est.* 31. dñi *addidi.* 34. *verba* Verte . . de uerbo *rubricator pinxit, sed parenthesi non inclusa sunt (item etiam in sequentibus); significatur scilicet littera in cap. XL. allata.*

Executi sumus istud, sicut decuit, legitimis citacionibus, videlicet trinis edictis, Tukonem episcopum Arusiensem ad locum tutum et conuenientem, ut compareret per se uel per procuratorem, ut responderet de obiectis, beniuole secundum iuris ordinem euocando. Qui in prima citatione ⟨*misit procuratorem*⟩ minus ydoneum, uidelicet excommunicatum, qui personam standi non habuit in iudicio, sicut fuit contra ipsam exceptum et per ydoneos testes probatum similiter coram nobis. In alijs uero citationibus, supra iuris rigorem de gratia expe*ditis*, nec uenit nec aliquem pro se misit.

Prime enim citationis talis erat tenor: ».B., dei gratia Sleswicensis episcopus, priori predicatorum in Arus, &c'.« (uerte folium: »Litteras uenerabilis patris nostri, domini Guidonis cardinalis recepimus in hec uerba: Frater .G., miseratione diuina &c'.«). Et cum idem prior ipsum citare non presumeret, coram ipso Arusiensi episcopo a fratre Johanne illius ordinis legebatur. Acta prime diei erant hec: »In nomine p(*atris*) et f(*ilij*) et s(*piritus*) s(*ancti*). Nos .B., dei gratia Sleswicensis episcopus, unicus iudex delegatus &c'.«, ut i*n* p*rim*o auctentico continetur.

Secunda citatio secundum ordinem iuris emanans, ut credimus, talis erat: ».B., dei gratia Sleswicensis episcopus, a uenerabili patre domino .G., miseratione diuina tituli sancti Laurencij in Lucina presbitero cardinali, sedis apostolice legato, ⟨*iudex*⟩ delegatus, uiro religioso et discreto domino Johanni, abbati Loci Dei ordinis Cysterciensis, Ripensis diocesis, salutem in Domino. Quoniam dictus dominus cardinalis nobis causam, que uertitur &c'.«, ut in auctentico secundo continetur. Cuius diei † continuati erant, quorum prima talis est: »In nomine p. et f. et s. s. Anno domini M.CC^o.LX°.VIJ^o., tercia feria proxima post dominicam 'Letare', in ecclesia beati Petri Sleswik, hora prima, continuata fuit a nobis partibus dies.«

5. misit procuratorem *addidi (conferatur locus p. 247, 13 sqq.)*; misit *intellegi vult Langebek.* 7. *malim* ipsum, *cfr. p. 258, 19.* 10. expeditis *scripsi, cfr. p. 247, 17 sqq.*; expectatus **C**[8], *sine sensu.* 13. verte folium: *significatur littera Bondonis in cap. XLI. allata.* 19. in primo (ĩ p^i mo) *scripsi, cfr. inferius v. 28*; ip̃o **C**[8]. auctenticum, *i. e.* originale causæ instrumentum. 25. iudex *addidi.* 29. cõtinuati erãt. q^o4 p^i ma taƚ ẽ. **C**[8], *cuius scripturæ corruptelas certo corrigere non possum; sed suspicor fuisse*: continuati*ones* (*scil.* actorum prime diei) er*a*nt, qu*a*rum p. t. e.

Tercie citationis tenor talis erat: ».B., dei gratia Sleswicensis episcopus, iudex † datus a uenerabili patre domino .G., miseratione diuina tituli sancti Laurencij in Lucina presbitero cardinali, sedis apostolice legato, delegatus, uiro religioso et discreto domino .E., priori de Tuta ualle, ordinis Cysterciensis, dyocesis Ripensis, salutem. Quoniam dictus dominus cardinalis &c'.« Et acta eius diei talia erant: »In nomine p. et fi. et s. s. Amen. Sabbato proximo ante ascensionem [Fol. 42^{r}.] domini coram nobis ‖ .B., dei gratia Sleswicensi episcopo, a uenerabili patre domino .G., miseratione diuina tituli sancti Laurencij in Lucina presbitero cardinali, apostolice sedis legato, vnico iudice delegato in causa, que uertitur inter uenerabilem fratrem nostrum dominum .T. Arusiensem episcopum ex una parte, et uirum religiosum ⟨*et*⟩ discretum dominum Th. abbatem de Øm, eiusdemque loci conuentum, ex altera, statuto dicto domino abbati et domino Benedicto, capellano dicti domini episcopi, qui se gessit pro procuratore eiusdem, ad comparendum Flensborgh in iudicio ad audiendum quasdam a*t*testationes propositas contra dictum Benedictum, uidelicet quod procurator esse non posset, ut pote excommunicatus, et sic personam standi in iudicio non haberet, et ad dicendum in personas et in dicta testium, et ad procedendum ulterius, prout esset de iure procedendum, — predicto die aput locum memoratum pars domini abbatis coram nobis in iudicio personaliter comparuit, pars uero dicti procuratoris se contumaciter absentauit. Nos uero, habito discretorum consilio, attestationes testium publicari fecimus; quibus apertis et publicatis, sicut de iure decuit, inuenimus testes legitimos pro parte domini abbatis secundum exceptionem propositam rite et legitime deposuisse. Quibus actis, partem domini Arusiensis iudicauimus contumacem, in scriptis ipsam sentencialiter parti aduerse in expensis ⟨*in tota*⟩ lite factis condempnantes, nichilominus prefigentes partibus, uidelicet domini Arusiensis et domini abbatis, diem, uidelicet in crastino beati

---

2. datus C^8, *sine dubio corrupte, cum iuxta sequens* delegatus *superuacaneum sit*; unicus *dicendum erat ut p. 257, 19 et p. 258, 12 et p. 260, 15, sed hoc vix in* datus *corrumpi potuit*; dictus *fort. verum erit.* 14. et *addidi.* discretum C^8; dilectum *Langebek.* 19. atestationes C^8. 32. in tota *addidi, cfr. p. 260, 28.*

Iacobi apostoli, ad procedendum ulterius in iure aput Sleswik, prout de iure fuerit procedendum. Et si pars domini Arusiensis ex tunc contumax fuerit, licet inuiti, in eum et contra eum excommunicationis sentenciam proferemus. Actum Flensborgh. Anno domini M°.CC°.LX°.VIJ°., VIIJ. Kł. Junij.«

Attestationibus domini abbatis ibidem comparentis legitime et apertis et publicatis, tales erant: »Fr(*ater*) Byorn, monachus et sacerdos de claustro Øm, adiuratus deposuit, quod Benedictus sacerdos de Byærkæ duos equos eorum, unum nigrum et alterum griseum, propria manu de ipsorum *harughe* accepit, iuxta eorum grangiam, que Sueghestorp appellatur, in Dofræ mark, tercia feria in ebdomada pasce.« — »Fr(*ater*) Johannes, monachus et sacerdos de Kara Insula, adiuratus deposuit, quod Benedictus sacerdos de Byærkæ duos equos eorum, unum nigrum et alterum griseum, propria manu de ipsorum *harughe* accepit, iuxta grangiam eorum, que Sueghestorp appellatur, in Dofræ mark, tercia feria in ebdomada pasce.« Hee attestationes facte sunt in Sleswik, Anno domini .M°.CC°.LX°.VIJ°. sabbato proximo ante dominicam 'Jubilate', in ecclesia fratrum minorum. Quos testes diligenter examinauimus secundum omnia, que possunt et debent queri iuxta canonicas sanctiones, presente uiro uenerabili domino Esgero episcopo Ripensi, huic facto, quantum poterat, consulendo.

Nunc autem, hijs omnibus secundum iuris ordinem rite peractis, idem dominus abbas, prosequens ius suum, instanter petit a nobis, in contumacem et in rebellem, nostras citationes gratie et iuris contumaciter contempnentem, excommunicationis sentenciam promulgari, et promulgatam, quantum in nobis est, faciamus per censuram ecclesiasticam arcius obseruari. Cuius peticionis tenor talis existit: »Coram uobis, uenerande pater Domine .B., dei gratia Sleswicensis episcope, iudice a reuerendo patre Domino .G., miseratione diuina tituli sancti Laurencij in Lucina presbitero cardinali, apostolice sedis

1. apł̄i (*i. e.* apostoli) C[8]; Apostolici *Langebek*. 10. harughe *Danicum esse videtur vocabulum* stabuli *quoddam genus significans.* 12—13. *iuxta* Johannes monachus | *alia manus recentior in margine adscripsit*: horsnes dictus. 19. Jubil | *in fine versus; in margine ipse scriptor* ate *addidit, sed nihilominus* late *in initio versus sequentis scripsit.*

legato, delegato, Ego frater Thuro, dictus abbas Care Insule, ordinis Cysterciensis, dyocesis Arusiensis, peto ex parte tocius mei conuentus, secundum acta prioris diei, michi expensas a domino Arusiensi episcopo per totam lit*em* *f*actas refundi; et quia ad presentem diem non uenit, hunc et alios terminos, in quibus comparere debuerat, uocatus legitime, supersedendo contumaciter, peto humiliter eum tanquam contumacem sentencia excommunicationis innodari, et latam per eandem sentenciam ab omnibus mandetis strictius obseruari, et, litteris uestris inde confectis, hunc processum sigillo apposito in perpetuam huius facti euidenciam perhennari.«

Fol. 42v. Qu*are*, cum iustis precibus aures nostras et animum me||rito inclinare debeamus nec tam iuste peticioni contraire, iuris suadente rigore, aliquatenus presumamus, Nos Bondo, dei gratia Sleswicensis episcopus, iudex unicus a uenerabili patre nostro G., diuina miseratione tituli sancti Laurencij in Lucina presbitero cardinali, apostolice sedis legato, delegatus in causa, que uertitur inter dominum episcopum Arusiensem, dominum Tukonem, ex una parte, et dominum abbatem Care Insule et eius conuentum ex altera, non considerantes acceptionem personarum, sed ob dei timorem et iuris iusticiam plus amantes, sicut in omni processu inter eos habito et superius enarrato patuit euidenter, eundem episcopum Arusiensem, dominum Tuconem, auctoritate, qua fungimur, pro sua contumacia excommunicamus in hijs scriptis, et precipimus eadem auctoritate ab omnibus *cau*cius euitandum, condempnantes etiam eundem in expensis parti aduerse, uidelicet domino abbati et suo conuentui, in tota lite factis, secundum quod ab eisdem iurate fuerint et a nobis secundum discretorum uirorum consilium postmodum contaxate. In cuius rei euidenciam et ⟨*cautelam*⟩ sentenciam iuxta iuris ordinem latam in ecclesia beati Petri Slæswicensi, quia quibusdam ex premissis venerabiles patres nostri, Jacobus archiepiscopus Lundensis et Petrus episcopus Roskildensis, alij etiam capellani

---

4. lite *codex, post quod littera* f *in foramine membranæ pæne interiit.* 12. Quare *scripsi*; Q^{i}a (*i. e.* quia) **C**8. 20—21. acceptio personarum: *epist. Petri I, 1, 17.* 26. caucius *scripsi, cfr. p. 186, 28*; arcius **C**8. 31. et **C**8, *quod in* eam *corrigendum videtur, nisi forte* cautelam *excidit.*

de eorum lateribus missi personaliter interfuerunt, ipsorum sigilla una cum nostro, nec non sigilla uenerabilium fratrum nostrorum, dominorum magistri Saceri prepositi Lundensis, Thrugilli archidiaconi, domini Petri Foca, domini Esberni t*h*ezaurari*j*, domini Godemanni, Nicolai Dyancer sun, Petri Episcopi, Brotheri, Symonis canonicorum, et aliorum plurimorum fidedignorum ⟨*appendendo*⟩, fecimus in perpetuam huius facti euidenciam, secundum quod iuris ordo expostulat, perhennari. Acta sunt hec in ecclesia beati Petri Sleswik, anno domini .Mº.CCº.LXº.VIJº., tercio Nonas Augusti.

(XLVI.) Confirmatio domini cardinalis super premissis.

»Venerabili in Christo patri .B., dei gratia episcopo Sleswicensi, frater Guido, miseratione diuina tituli sancti Laurencij in Lucina presbiter cardinalis, apostolice sedis legatus, salutem in domino. Cum a nobis petitur, quod iustum est et honestum, tam uigor equitatis quam ordo exigit rationis, ut id per nostre sollicitudinis studium ad debitum perducatur effectum. Eapropter uestris iustis postulationibus grato concurrentes assensu, sentenciam, quam contra Tukonem episcopum Arusiensem auctoritate nostra protulistis, sicut in litteris super hoc confectis plenius continetur, prout iuste et rationabiliter est prolata, auctoritate, qua fungimur, confirmamus et presenti*s* scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis infringere, uel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare presumpserit, indignacionem omnipotentis dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Lybækæ .IIIJº. Nonas Septembris, pontificatus domini Clementis pape quarti anno tercio.«

(XLVII.) Quilibet perpendere potest, *et* quanto labore et quantis sumptibus supra a*ll*ate littere congeste sunt et acquisite; sed sepedictus episcopus Tuko in tantum uilipendebat eas tanquam confabulationes uanas et inanes. Tantum in

5. tezaurari C^{8}. 7. appendendo *addidi*. 22. presenti C^{8} *in fine versus, corr. Lgbk.* 30. et (7) *scripsi*; ī C^{8}. 31. allate *scripsi*; arate C^{8}.

rege et regina matre regis confidebat, ac si dominatores essent uniuerse (!) orbis. Immo, quod plus est, ponebat spem suam in eis plus quam in creatore mundi; unde satis euidens est argumentum, cum nec timuit excommunicationem episcoporum nec cardinalium neque etiam domini pape, dicens se ad alciores iudices appellasse, uidelicet regem et reginam matrem eius; qui in tantum concitauit eos aduersum nos, quod minabantur nobis direptionem omnium bonorum nostrorum, dicentes se uelle omnes monachos et conuersos effugare. Minabantur etiam abbati et quibusdam senioribus nostris captiuitatem; unde nec abbas nec aliquis alius palam audebat exire septa monasterij sine securo conductu. Nam qui exierunt, uerberibus sunt afflicti, quidam etiam spoliati, non nulli et uulnerati, tandem ad ultimum tot et tantis malis affecti, quod nullus Fol. 43r. uillicus siue colonus || audebat in nostro perseuerare ministerio. Quidam de conuersis, instinctu diabolico furtiue subtrahentes bona monasterij, immo patrimonium Jhesu Christi, redierunt retrorsum ad seculum fugientes; multi etiam uendiderunt pecora et iumenta, annonam quoque et alia supellectilia grangiarum pro denarijs, ut, si compellerentur fugam inire, secum asportarent, unde sibimet uite necessaria a*m*ministrare potuissent. Vnde in tantam deuenimus paupertatem, ut nec uictum nec uestitum habere potuimus. Multi enim discalciati nudis pedibus non paucis diebus ambulabant, quidam etiam sine calligis ibant; non nulli etiam sine cappis in refectorio cum conuentu comedebant. Iste exordinationes et alie quam plures facte sunt non nostris supersticiosis superfluitatibus, sed solo pretextu paupertatis. Tanta uero dispersio facta fuit, ut uix media pars conuentus domi remansit. Multe officine sine alicuius frequentatione seu fratrum a*m*ministratione permanserunt. Pauci admodum erant, qui de fuga non meditabantur. Sexcies, nisi fallor, prefigebatur nobis ex parte regis terminus, a pascha usque in festum sancti Andree apostoli, ut aut exibere deberemus episcopo procurationem trium septimanarum pro quolibet anno, quo procuratione caruerat, cum satisfactione, aut regie maiestatis ulcionem incurreremus. Nos

---

1. rigina C^8. 21. aministrare C^8 (*item* 30). 26. cōmedebant C^8. 28. dipsio C^8. 36. maiestati C^8, *corr. Lgbk.*

uero semper ad tempus per colloquia et per auxilium amicorum nostrorum protraximus horam, sperantes auxilium superne pietatis per aliquem Christi amicum nobis posse prouenire; heu, exigentibus peccatis nostris, toto tempore illo non erat aliquis neque ⟨*diues neque*⟩ pauper, qui pro nobis stare aut auxiliari seu uerbum adiutorij proferre potuit aut audebat. O deus, quam sepe uenerunt nuncij, dicentes: »Ecce hic, ecce illic, ecce iam in foribus sunt aduersarij uestri.« Proh dolor, quam sepe priuilegia nostra, calices nostros, ornamenta ecclesie et alia precipua utensilia monasterij in terra occuluimus, ne ui auferrentur, quam sepe ea de terra leuauimus, ne humo contecta putrescerent! non est facile dicendum. Ad ultimum prefixus est abbati terminus finalis ex parte domini regis, mandans ei, ut personaliter se presentaret aspectui suo, mittens ei litteram, ut secure posset uenire et redire; quod si uenire contempneret, rex faceret, quod suum ess*et*. ||

Termini monasterii Øm in Diursœ.

Isti sunt termini nostri in Diursæ, quos dedit nobis dominus Fol. 43^{v}.
Sweno, pie recordacionis episcopus Arusiensis, cuius anima requiescat in perpetua pace. Siquis hos diminuerit siue nobis abstulerit, i*m*minuat deus partem eius de regno celorum in die nouissimo.

Primo incipiunt a mari apud magnum lapidem, vbi est fagus, cui infixa est crux, que diuidit inter Ruthæskogh et

---

5. diues neque *addidi.* 7. Ecce . .: *cfr. Luc. 17, 23.* 16. suũ eff. C^{8}. *In hoc verbo mutilato finitur manus octauœ scriptura in medio versu; inde apparet nihil amplius eam scripsisse, et inferiorem partem fol. 43, quœ desecta est, nullam narrationis continuationem habuisse. — Quœ fol. 43^{v} continentur, manus nona aliquanto recentior scripsit, item ea, quœ in fol. 44^{r}, quod folium similiter dimidia parte inferiore caret, per tres versus et dimidium scripta sunt. In summo margine fol. 43^{v} longior est nota, quattuor versuum spatium occupans, alia manu et multis compendiis scripta; partem tantum horum legere potui, et Buchwald, qui p. 120 duos versus inferiores legisse sibi visus est, multa certe de sua coniectura incertissima adiecit. Sed hœc non curo; apparet enim theologica esse neque ad textum ullo modo pertinere.* 17. quos C^{9}; quod *Lgbk.* 0. iminuat C^{9}.

Hildestathskogh, et sic diriguntur versus occidentem ad magnum lapidem apud viam, que ducit in Asnes. Postea diuidit vnum fossatum inter agros nostros et dicte ville Hildæstath ad lapidem in Wortbiærgh, protendentes ad monticulum, qui Møhgh dicitur, qui diuidit inter Hildæstath, Fug*l*sløf, Tistorp et nos. Et sic vlterius procedentes modicum vergunt ad aquilonem, in medium cuiusdam paludis arbustis et viminibus consiti (!), ad montem, qui dicitur Rethærshøgh; deinde ad magnum lapidem, qui est ad occidentem montis, et sic ad riuolum, qui Brytiæbæk dicitur, et ipse diuidit inter Dramelstorp mark et nos, influens in paludem magnum, qui Vlpærmosæ dicitur, a monte in Attæthorpskogh directe versus boream trans siccam terram, que Biornæholm dicitur, vbi est magna fagus; et ibi concurrunt Dramælstorp mark et termini nostri. Postea fluuius, qui Vlpæraa dicitur, proueniens de fonte in Thrutstorp mark, defluens versus occidentem iuxta predictum paludem cum alio riuolo, qui diriuatur ad orientem et vergit ad molendinum, qui (!) Ploxmøllæ dicitur, trans vadum, quod Ræuæholmswath dicitur. Isti duo riuoli diuidunt
Fol. 44^{r}. inter Haldænthorp mark, || Vbæthorp mark, Thruæthstorp mark et Grobæk mark; *or*num, quod habemus in Grobæk mark, duo skoghsland. Postea idem amnis a molendino vsque ad mare diuidit inter nos, Haghthweth et Glappæthweth.

---

3. vn(um) **C**^{9}; inter *male Lgbk.* 5. fugfløf **C**^{9}. 13. trans *supra erasum* ad *scriptum est.* 18. $\overset{i}{q}$ (= qui!) **C**^{9}; quod *Lgbk.* 20. Vbæ (*vel* V^{b}bæ)thorp **C**^{9} (*hodie* Obdrup); Abæthorp *Lgbk.* 21. *post* (Grobæk) mark, *quod fere deletum est, duæ litteræ tantum fuisse videntur, quæ plane euanuerunt; Lgbk.* & . . *scripsit; ego* or- *fuisse credo, quod cum* $\overset{\tilde{u}}{n}$ *in initio sequentis versus posito Danicum efficit vocabulum*: ornum. — *In folio* 44^{v} *legitur*: Domine, qui operati sunt iusticiam, habitabunt in atriis tuis (*cfr. Psalm. 14, 1 sq.; 64, 5*); *sub his antea similis locus Psalmorum scriptus fuit, ex quo restant*: . . habitabunt et non clamabunt . . (*Psalm.* 113^{2}, *7*).

VITA GVNNERI EPISCOPI VIBERGENSIS.

I. Cum autem de dompno Gunnero, tunc abbate in Cara Insula, mencio iam habetur, et ipse nobile membrum fuit nostri ordinis, non possum pertransire cum silencio, quin aliqua de eo breuiter dicam audire volentibus; quia, si aliqui de ordine nostro exemplum vite sue et formam fortasse sequi voluerint, illis potest fieri ad salutem anime et ad vite profectum et honorem. Fol. 45r.

Ipse vero quia super pauca illius claustri sui attinencia fidelis inuentus est et discretus, super plura eum constitui dignum fuit. Post hec Anno domini .M^o^.CC^o^.XX°.II°. eligitur in episcopum Vibergensem a dompno Gregorio cardinali, tunc apostolice sedis legato. Ille enim cardinalis ad regnum istud veniens, cum ad Locum Dei, domum ordinis nostri, deuenisset, et dompnus Torstanus episcopus Vibergensis viam carnis vniuerse iam ingressus fuisset, quesiuit, si talis clericus in

---

De foliis codicis **C** hanc vitam continentibus videatur p. 156, 6. Auctor scripti sine dubio hæc tanquam continuationem eorum, quæ superius p. 194, 1—7 de Gunnero dicta sunt, legi voluit (cfr. infra p. 269, 11 sq.).

In **C** *nulla inscriptio huius tractatus est, nec ulla capitum diuisio nisi duobus locis, ubi ego* II. *et* III. *posui; rubricator quidem multis locis litteras maiores pinxit aut certe rubro colore aspersit, sed sic initia periodorum tantum, non capitum, signauit. Multis locis, utrum* c *an* t *scriba exarare voluerit, discerni vix potest.* — 4. eo **C**, *ex* eis *correctum* (*semper eadem manu, ubi nihil aliud notaui*). 8 *sq.* super pauca *etc.*: *cfr. Matth. 25, 21.* 10. Poſt **C**; *sed* Propter (ꝓpt⁴) *aptius esset.* *post* eligitur *in* **C** *omissionis nota est* †, *et in margine additur*: † in epm̄ Vib⁴gñ. 14. Viborgensis *h. l.* **C**, *sed archetypus sine dubio pro* o *ubique* e *habuit.* 14—15. viam carnis uniuersæ: *Iosue c. 23, 14, al.* 15. talis *est Danicum* »den og den«, *significatque eum nomen Gunneri protulisse; item p. 266, 9 similiterque in cap. IIII extremo* (taliter *et* talis) *et aliis locis.*

regno isto esset, et in quali statu perstetisset(!), dicens, quia talem nouit idoneum coram deo et hominibus tantum suscipere regimen animarum et apicem episcopalis dignitatis. Verum quia ipse cardinalis et abbas memoratus college fuerunt aliquando Parisius et socij, eum per omnia nouit, quod de septem liberalibus aliquam partem haberet et noticiam atque competentem ad hec prudentiam et discrecionem. Responsumque est illi a fratribus, quod abbas in ordine Cisterciensi fuit in tali abbacia ab inde ad tres dietas. At ille accersiri eum ad se precepit. Quem cum magno gaudio venientem ad Fol. 45v. se recepit, et sibi injunxit, vt in capitulo ipsorum || verbum dei illis coram eo proponeret, quia ipse cardinalis noticiam li*n*gue Danice non haberet. Igitur cum verba ipsius abbatis cum moribus eius peroptime concordare ab omnibus audientibus viderentur, sibi loquebatur cardinalis, que volebat, sed de episcopatu nichil dixit. At abbas, ad domum suam rediens, sic se habebat sicut prius. Cardinalis vero ad sedem Wib*e*rgensem veniens, cum de eligendo aliquo in episcopum canonici ipsius sedis non sane [de aliquo] potuerunt conuenire, dixit se cardinalis scire quemlibet virum tante sedi et honori competentem et vtilem, si vellent sibi consentire. Quod se facturos vnanimiter spoponderunt. At ipse illum abbatem in episcopum statim nominat, et illi cum 'Te deum laudamus' ei continuo acclamabant. Ipse itaque cardinalis ad Caram Insulam pro eo misit, et vt statim visis litteris ad se venire non tardaret, precipiens nuncijs suis, vt de episcopatu nichil referrent sibi. Cum vero nichil ita occultum sit, quod non reuelabitur, tamen negocium illud famulus ipsius abbatis, Thorstanus nomine, a nuncijs cardinalis, qui pro eo venerant, veraciter intellexit. Altera autem die, cum extra portam || Fol. 46r. simul equitando peruenissent, dictus famulus suus Thorstanus vnum nigrum pilleum rogatu nunciorum dompni cardinalis

---

2. coram deo et hominibus, *cfr. Luc. 24, 19.* 13. ligue **C** (*et sæpe hæc vox ita scribitur*). 17. sicut prius *frequenter eodem modo in Vulgata.* Wiborg. **C**, *sed* o *in* e *correctum est.* 19. de aliquo *male iteratum videtur.* 20. quemlibet *h. l. mire pro* quendam *vel* aliquem. tante *corr. ex* tanti **C**. 22. spo//ponderunt **C** (*eraso* s). 23. *fort. rectius perfect.* nominā. 27—28. nichil . . reuelabitur: *cfr. Matth. 10, 26; Marc. 4, 22; Luc. 8, 17; 12, 2.*

capiti abbatis imposuit. Quem a se abbas cum maxima indignacione proiecit, dicens se solitum non esse cum pilleo equitare. Cui Wibergis venienti campane omnes sonuerunt, et cardinalis cum canonicis ac clero multo et populo, cum processione eum honorifice suscipientes, suum patrem canonice constituunt et pastorem.

II. Igitur cum dictum sit ab antiquis, quod honores sepe solent mores mutare, hic prius sanctus et perfectus dum ab omnibus audiebatur, electus et episcopus factus sanctior et perfectior mutacione dextere excelsi cepit existere, siue ad deum siue ad proximum et seculum. Ad deum namque ita se habuit, vt ordinem monasticum et habitum, quem prius bene seruauit, postmodum pro posse suo ardentius seruare non omisit. Nam ad nocturnas et diurnas horas in domo manens genua iugiter secundum debitum sui ordinis flectebat; quod et ⟨*in*⟩ equitando fecit, de equo descendens, quando potuit propter hospites secum equitantes. Nichil dimisit de penso seruitutis semper cantando, nisi 'pater noster' in audiencia omnium et ewangelium post 'te deum' aliquando circa senectutem suam et 'alleluia' in LXX. cum sex posterioribus psalmis ad nocturnos et illis dominicis diebus 'alleluia' ad horas. Ipse autem ante episcopatum || in ordine preter XIIII annos non Fol. 46v.
habens temporibus et diebus suis ita bene vsus est, vt totum cantum suum sciuit cordetenus et collectas ac capitula, que semper ipse dicebat in manendo siue equitando. Duodecimam lectionem ipse semper legit et versum sequentem cantauit.

---

1. //se //a //abbas **C** *additis transpositionis signis* (abbas a se *Langebek*). 6. *post* pastorem *alia fortasse manus, sed certe non multo recentior, hæc verba scripsit, sub quibus rubra ducta est linea*: De conuersacione sua et moribus et fine eius. capitulum XXIIIJ; *ultima verba quo spectent, nescio; deinde nouum incipit caput.* 8. ſc̄ūs (*i. e.* sanctus) **C**; lectus *male Langebek.* 10. mutatio dext. excelsi: *Psalm. 76, 11.* 13. ꝓposse *coniunctim* **C**, *item 17—18* depenso, *25* ĩmanẽdo, *et alia similia.* 14. et *s. v. add.* **C**. 16. in *addidi.* 20. lxx^ℊ **C**, *fort. pro* lxx[a]; *scriba interdum compendiorum siglis parum recte usus est.* *post* psalmis *desiderari videtur* coniunctum *vel* cantari solitum; *nam psalmos certe non omisit, sed tantum alleluia.* 21. illis dom. diebus: *significantur dom. Sexagesima et Quinquagesima, quæ Septuagesimam sequuntur.* all'a *s. v. add.* **C**.

Quando vero lectiones de biblia in festis vel feriis habuerit, nullus eas legendo finem fecit, antequam 'Tu autem' diceret. Sepissime proposuit ipse populo dei verbum, et, quando missam celebrauit, et ipse predicauit. Erat enim in sermone satis facundus et facetus, ⟨*ita*⟩ quod omnes eum audientes plurimum facti sunt letantes, licet ita de pena malorum, sicut de gaudijs et premio iustorum, decertissime loquebatur.

III. Diebus quatuor temporum, cum secundum consuetudinem sancte ecclesie consecrare sacros ordines assolebat, examinari fecit clericos diligenter de vita, de litteratura, de fama, et si alieno forent de episcopatu. Nam tales nec sine certo titulo nec sine litteris commendaticijs ordinauit. In ipsis autem ordinibus consecrandis sic fuit efficax et predoctus, vt mirum in modum totum pene officium retineret et, quecunque verba vellet, etiam sine libro proferre promptissime potuisset.

IIII. In arcium liberalium et sacrarum sciencia scriptu-
Fol. 47r. rarum tam perspicaci calluit intellectu, ‖ vt, cum clerici satis subtiles et acuti de Parisiensi studio redissent, ad vnam sepius questionem eos cornuto concluderet sillogismo. Nam dicebat eis ioco suo, sicut solitus erat, gracioso: »Vos in etate iuuenili, qui multa cum lectione sud*a*stis in studio facultatum et egressi estis quasi nouiter de camino, docete nos senes, qui vix ab olim tenuem istarum rerum noticiam retinemus. Respondete michi: Quid vobis videtur? Duo et tria sunt quinque, et non plura?« Ad talem et consimilem questionem ipsi, perpendentes perplexos nodos propositi sillogismi et quid in sophistica arte consequi potuisset, licet vulgo vocarentur magistri, in conspectu tamen eius parum potuerunt respondere. Sepius tamen, ⟨*quando*⟩ familiaris esset cum clericis suis, pro ioco suo eis

---

1. habue⁊t **C**, *quod utrum* habuerit *an* habuerat *significare debeat, dubitari potest; rectius esset* haberet *vel* habuit, *vel potius* haberentur (hab⁊ent̃). 2. Tu autem *recte* **C**, *de qua formula videatur v. c. Vit. Sanct. Dan. ad p. 15, 1; 191, 10*; cum autem *sine sensu Langebek*. 5. ita *addidi*. 7. *verba* et premio *in marg. add.* **C**. decertissime **C**, *i. e., ut opinor*, disertissime. 13. p̃doctus **C**; perdoctus *Langebek*. 19. subtiles *minoribus litteris scriptum in textum postea inseruit* **C**. 22. multā cum lectione sudastis *scripsi*; multa cum lectiones | audistis **C** (lectione *scripsit Langebek, sed sic vitium non tollitur*). 28. wlgo **C**. 30. quando (qñ) *in fine versus post* tñ *omissum esse videtur*.

proposita questione ad disputandum eos prouocauit; eis plurimum super hijs inter se altercantibus, postremo ipse subridendo dixit: »Taliter et taliter deberetis respondisse; talis est istius questionis solucio.«

V. Nullus autem clericus ita rudis ad eum venit et in obsequio suo iugiter per aliquot annos permansit, quod non tam in clericatura quam in morum honestate proficeret miro modo. Nam bene tres monachi, qui pro tempore more capellanorum cum eo fuerunt, facti sunt postea nobiles abbates. Dompnus *en*im Suno per multos annos vsque ad decrepitam senectutem abbaciam Tute uallis || peroptime rexit. Dompnus (Fol. 47v.) autem Sueno et dompnus Johannes, de quibus post hec in ordine suo quedam dicenda sunt, loco isti vtiliter prefuerunt. Quidam quoque alij monachi, qui secum fuerunt pro tempore commorantes, facti sunt priores vel etiam perfecti predicatores. Clericorum etiam suorum quidam postea facti sunt episcopi, prepositi et magistri. Dompnum namque Johannem episcopum Burglanensis sedis antistitem, virum per omnia commendabilem tamque in clericatura quam moribus insignem, extremum clericorum suorum vidi, ipsumque episcopum, quando aliquid scriptum habere vellet, audiui dicentem sibi: »Johannes, accipe caucionem tuam et veni.« At ille, continuo arripiens membranam et incaustum, sedit ad pedes eius et scribebat, que ipse dictabat. Et ita multum profecit; ca*l*lidus enim et astutus ac docilis statim cepit esse. Verumtamen ipse postea, magister et episcopus factus, mores et virtutes pij patris sui pro maiori parte secutus est. Ipse etenim sepius dixit se et alios in curia sua tam in morum honestate quam in littera-

---

8. bene (bñ) *s. v. add.* C. capellanorum † *in textu* C, *deinde in marg. add.* † cum eo fuerunt. 10. enim *scripsi* (*dubitari enim non potest, quin tres illi monachi fuerint abbates, qui iam commemorantur*); autem C, *et sæpius hæ particulæ inter se permutantur.* 12. Sueno *mirum est; nullus enim abbas huius nominis monasterio Øm* (loco isti) *præfuisse videtur. H. Olrik eum fuisse putat, qui abbas* Michael *nominatus sit; ego potius auctorem de Suenone, abbate Vitescholæ, qui p. 208, 4 nominatur, cogitasse puto et errore memoriæ eum Caræ Insulæ abbatem dixisse.* 15. sunt *s. v. add.* C. 22. caucionem, *vocabulum mihi ignotum, quod ne Ducangius quidem habet, capsulam scribendi instrumenta continentem significare videtur.* 23. et ĩcaustum C. 24. calidus C.

tura plus posse proficere, quam multi alij in studio Par*i*siensi scolastico cum grandi expenso. In consuetudine autem habuit Fol. 48r. cum ‖ clericis loquens ad singulas locuciones, quas ipse cum eis vel ipsi secum conferebant, vel sentencias sanctorum vel versus subtiles poetarum aut alias similitudines coaptare. Erat namque cum magnis clericis maior, cum mediocribus magnus, minoresque scolares in partibus puerilibus precellens. Multum autem delectabatur interrogare a scolaribus materias librorum suorum et alias questiones tam de cantu quam de alijs, que dixerunt se in scolis didicisse.

VI. In diuino officio et ordinibus faciendis semper fuit strennuus et deuotus, in consilijs et iudicijs suis prouidus valde et discretus, in colloquio mitis et humilis, in mensa sua largus et ilaris; atque honestis hospitibus suis semper se conformaba*t*, secundum illud apostoli: 'Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifaciam'. Duas autem festiuitates precipuas, si in sua dyocesi maneret, cum magno et sumptuoso apparatu annuatim faciebat, vi*d*elicet Assumpcionem beate virginis et dominicam sacrosanctam natalem. In Assumpcione vero nobiliores milites et eorum vxores ad se Asmiald inuitauit. Fol. 48v. Et in natale domini quatuor prepositos et ‖ plures de nobilioribus clericis, exceptis religiosis alijs et prioribus ac presbiteris, secum habere nullatenus omisit. Omnes quoque pueros suos maiores et minores nouiter et splendide vestitos secum habuit, maximam curam eis adhibens, vt nulla necessaria sibi deessent. Tam honestam consuetudinem in illa natale(!) domini sollempnitate ducebat et ⟨*liberalem*⟩, vt, emissis omnibus cursoribus et garcionibus equitantibus, singuli cum equis duabus, ad amicos suos et presbiteros circumquaque per dyocesim, soli honesti viri ac generosi secum remanerent. A vigilia autem natalis domini licet valde deliciose viuebat populus suus semper illa sollempnitate, nichil aliud quam

1. parasiensi **C**. 2. grandi *infra versum in imo marg. add.* **C**. 9. de *in fine versus,* alijs que *in initio sequentis versus add.* **C**. 15. conformaba (!) **C**. 15—16. Omnibus . . lucrifaciam: *cfr. Corinth. I, 9, 22.* 18. vilicȝ Assūpcōe **C**. 27. et **C**, *quod Lgbk. deleri voluit; ego potius* liberalem *addiderim, sequentia ita intellegens, ut ex binis equis alteram eum amicis suis et presbiteris dono misisse arbitrer.* 28. singuli **C**, *quod in hoc scriptore corrigere non audeo.*

honestum inter eos auditum est, nec verbum prauum. Si autem alio tempore aliquid sinistrum inter suos audisset, illud satis grauiter accepit, dicens se illud non habere ex ordine clericali vel ex ordine Cisterciensi, taliter iurgia vel rixas facientes secum tollerare debere. Et ita vnum corripuit vel a se emisit, vt alter similia facere de cetero non presumeret, dicens illud sancti Pauli: 'Qui familiam suam regere nescit, ecclesie dei diligentiam quomodo habebit?' Canes venaticos vel accipitres nunquam aliquem suorum paciebatur in curia sua habere. ||

VII. Quando autem ecclesias sue dyocesis visitauit, diligen- Fol. 49[r].
tissime perspexit, si indumenta sacerdotalia essent munda et corporalia ac cetera diuino officio attinencia; transgressoribus hujusmodi sacerdotibus grauiter tam in pena pecuniaria quam alia penitencia penitenciam iniunxit. Quadam autem vice cum in proxima capella de Ale missam audisset et dompnum Kanutum tunc ibidem sacerdotem celebrantem interrogasset, si altare eiusdem ecclesie consecratum esset †: »Vbi ergo,« ait episcopus, »lapis altaris est, super quem corpus Christi et sanguinem soliti estis conficere?« Sacerdos autem, cum esset valde benignus homo et minus litteratus, dixit illum lapidem ad hoc consecratum in repositorio librorum prope altare iacere; »sed obsecro, mi dompne, vt nigrum bouem, quem satis pinguem habeo, propter hoc recipiatis, et reatum meum michi indulgere velitis.« Quem bouem episcopus recepit, et tamen ei aliam penitenciam inflixit.

VIII. Denique semel ad minus per annum vel bis omnes ciues Wibergensis ciuitatis ad se Asmiald inuitans gloriose eos pertractauit in preciosis cibis et potibus delicatis, vt de apparatu tam nobili satis habuerunt suis narrare per totum annum. Cum autem letus et ilaris || fuit in mensa, magis Fol. 49[v].
tamen factus est letus, cum aliquos hospites, abbates vel monachos nostri ordinis, secum haberet. Ad omnes hospites, et precipue claustrales, tam liberalis exstitit et benignus, vt

---

7—8. Qui familiam . . habebit: *cfr. Timoth. I, 3, 5.* 13. corporale *est pallium linteum, quo altare dominicum cum sacris muneribus contegitur (Ducangius).* 18. *post* consecratum esset *desideratur*: et ille affirmasset. 21. et *ante* minus *s. v. add.* C. 28. *post* ciues *scriptum fuit* asmiald, *sed hoc rubricator deleuit.*

quadam vice, cum quidam monachus ad eum Wibergis pro quodam negocio destinatus ⟨*esset*⟩ et non petita benedictione et licentia protinus recessisset, domnpnum Nicolaum monachum, tunc capellanum suum, postea priorem istius domus, valde duriter increpauit, quod eum ad mensam suam non vocauerat secum, dicens illud apostoli: 'Quam diu episcopus ero, ministerium meum honorificabo'. In mantili comedit ex griseo birro, desubtus ex pellibus agninis albis. Licet hospites plures aliquando nobiles secum haberet, tamen dietam suam tam bene iugiter custodiuit, vt eandem quantitatem quotidie bibendo seruauit, remota semper omni ebrietatis nota. Portari autem secum semper fecit per pincernam suum suos ciphos argenteos, non propter superbiam vel inanem gloriam, sed propter ministerij sui debitam honorificentiam, quia illis temporibus hec consuetudo apud omnes dompnos et precipuos ‖ terre celebris et condecens habebatur. Ceruisia etenim Danica et medo precipue habebantur; potus autem Saxonicus cum nouis vicarijs sitis, ⟨*vt*⟩ iam est consuetum, ad partes istas nondum venit venalis, nec de tali potu plurimi aliqui*d* curauerunt. De quo potu postea nouiter venienti rusticus quidam, habitans prope ciuitatem Wibergensem, pro denarijs, quos recepit pro merica, ⟨*quam*⟩ ibi vendiderat, ita per ebrietatem dementatus

Fol. 50r.

---

2. esset (eēt) *addidi.* nō petita **C**, *sed* nō optenta *malim.* 6—7. Quam diu . . honorificabo: *cfr. Roman. 11, 13.* 7. mantile (*infra p. 276, 12*: mantule) *idem est, quod* mant(ell)um *dici solet, Gallicum* manteau. griseo, *scilicet quod hic erat Cisterciensium color.* 8. birrus *est Gallicum* bure, *nostrum* Vadmel. 12. ciphus = scyphus. 17. habebantur, *i. e.* in usu erant. 17—18. cū nouis vicarijs sitis **C** *a manu prima habuit, nec inscite* vicarij sitis *eiusmodi potus vocari potuerunt, qui sitim non tam extinguunt quam denuo excitant (significantur scilicet varia vinorum genera); itaque hanc scripturam mutare non audeo, qua recepta tamen* vt *ante* iam *addendum est.* Vicarijs *in* bicarijs *mutauit alia manus, quæ vox* calicem, vas potatorium *significat* (*Germ.* Becher); *hoc recepto Langebek iusto audacius* sicut *pro* sitis *scripsit; sed nec quidquam amplius de his nouis poculis dicitur, nec propter nouos potus etiam noua pocula importari utique opus erat.* 19. venit *s. v. add.* **C**. aliquid *scripsi*; aliqui **C**. 22. merica **C**; *hoc Danicum* »Pors« *valere Langebek putauit, qua herba in cereuisia braxanda tunc utebantur; sed huius herbæ nomen* myrtus *est*; merica, *quantum intellego, semper* »Lyng« *vel* »Lyngjord« *significat, hic fort.* »Lyngtørv«. quam *add. Langebek.*

est, vt more canis rabidi omnes se contingentes laniauit et momordit. Qui tamen ab alijs comprehensus et in plaustro suo ad tegulam, que vulgariter *letther* vocitatur, ligatus, in ea tres stipites satis fortes dentibus suis mordendo comminuit et confregit. Et hoc circa dies rogacionum factum est. At episcopus in eisdem rogacionibus sermonem ad populum faciens dixit, talem potum ab omni christiano esse vitandum et detestandum, qui ex simplici viro et sano insanum fecit et dementem. Tante autem abstinentie ipse per se operam dedit, vt in estate inter prandium et cenam nunquam † acquieuit. Quod et alio tempore inter refectionem et biberes post vesperas iugiter obseruare curauit; sed interea aut studebat aut scribebat aut dictabat aut computacionem cum suis procurato||ribus Fol. 50v.
faciebat. Quando vero in loco permansit, semper semel comedere voluisset, si non esset a familia sua ieiunare nolente impeditus. Monialibus autem sancte Margarethe in Asmiald ita fuit fauorabilis et benignus, vt de curia sua in pitantijs et potibus cotidie alerentur, absencia sua non obstante. In die sancti Johannis ewangeliste in natali domini eisdem monialibus in medone et piscibus ac lacticinijs vel etiam carnibus annuatim in magna habundantia preuidit. Semperque illo die missam coram eis ipse celebrauit, et illas, que non fuerunt consecrate, consecrando coronauit. Tamque carus pater et confessor earum et alibi degentium monialium ac nobilium aliarum dominarum secularium exstitit, vt, quando ad e*a*s aliquando venit et tempus habuit moram cum eis faciendi, vix potuit ab illis separa i.

IX. Dompno autem regi Waldemaro ita dilectus fuit et carus, vt eum semper in litteris suis et alloquio patrem suum vocauit, miro affectu eum pre omnibus alijs episcopis regni

---

3. tegula *est pars lateralis plaustri rustici, quo fenum vel stipula vel, ut h. l., merica vehebatur, ex tigillis inter se distantibus, quæ Danice* »Haver« vel »Lætter« *vocantur, compacta.* wlgarit' letth'r **C**. 5. rogationes *vocabantur tres dies Ascensionem domini præcedentes; Danice illo tempore* »Gangdage« *appellabantur.* 10. *post* nunquam *sine dubio* edere vel bibere quidquam *addendum est propter præcedens vocabulum* abstinentie. 15. cõmedere **C**, *ut sæpius.* voluisset *scripsi*; voluit·ſʒ **C**. 19. dies s. Joh. ewangeliste *est dies 27. Decembris.* 21. p̃uidit **C**; prouidit *Lgbk.* 26. eos **C**, *corr. Lgbk.* 27. faciendi *s. v. add.* **C**.

sui venerando. Cum vero ipse dompnus rex desponsasset filiam regis Yspanie in matrimonium filij sui Waldemari iunioris, ipsum dompnum episcopum pro illa de partibus Yspanie ad Daciam adducenda destinauit. Ipse autem rex iuuenis Waldemarus per totam vitam suam (— mortuus est ante patrem —) ita eum dilexit, ac si esset pater eius. Quod et regina sua, nomine Alienor, quam ipse ad partes istas Fol. 51r. deduxerat, || multa deuocione facere similiter procurauit. Quandocunque ad aliquod consilium regni dompnus archiepiscopus Vffo et ceteri suffraganei sui episcopi ac ipse conuenerunt, ipse in maiori honore alijs, ac si esset pater omnium illorum, ab omnibus habebatur. Quando etiam dompnus Waldemarus rex senior librum legis Danice Worthinborgh composuit et populo terre sue conseruandum commisit, ipse presens fuit, et consilijs suis pro maiori parte ipse rex obediuit. Nomen etenim eius in testimonium tam sollempnis facti in prologo dicti libri legis positum est. Ipse itaque dompnus Vffo archiepiscopus ita eum dilectum habuit atque carum, vt, quantumcunque potuit, eum super se ipsum honorauit. Nam vidi ad ostium stupe vnius contendentes, quis eorum prior intraret, non tamen ex ira, sed ex magna caritate et honore, quo vellent se inuicem preuenire, secundum illud apostoli: 'Domino seruientes, honore inuicem preuenientes'. Dicebat namque archiepiscopus episcopo, vt prius ante se intraret; qui dixit se illud facere non posse, nec ipsum se talia rogare debere. At ille dixit ei: »Si ante nos distuleritis intrare, reddemus vobis raciones, vt illud faciatis. Nam prima est racio, vt ea, que vobis dixerimus facienda, facere vos oportet. Secunda est, quia religiosam vitam ex ordine Cysterciensi habetis, nos autem seculariter viuimus. Terciam racionem noueritis, quia duos ordines plus nobis habetis. Quarta est ista, quod nos in archiepiscopum manu vestra consecrastis. Quinta est racio, quia nos in etate precellitis. Propter sextam

---

10. suffra,^{ga}nei **C**. 12. Qñ (*i. e.* Quando) **C**; Cum *Lgbk*. 15. ipse rex **C**; ipse *om. Lgbk*. 20. //ostium (*eraso* h) **C**. 23. Domino . . preuenientes: *Roman. 12, 10 sq.* 27. reddimus **C**, *correxi*. 30. nos *Lgbk*.; nõ **C**. 31. ordines *fort.* = ordinationes; *Gunnerus scil. et monachus et abbas ordinatus fuerat, Vffo non item.*

racionem ante nos || intrare debetis, quia domus vestra est.« (Fol. 51v.) At ipse cum hilaritate statim ei obediuit, et eum precessit. Quod et sepius ante et post eum facere compulit, licet ille tam venerandum virum et suum archiepiscopum precellere omnino recusauit.

X. Quando vero fiebat dompni regis expedicio, in quam suos destinare pueros debuisset, tantam eis curam adhibuit, vt singulis arma plena et dextrarios preuideret et expensam eorum et vtensilia per se ipsum scriber*e*t singillatim. Similis ei fuit sollicitudo circa totam familiam suam, vt nec infimum cursorem suum necessarijs rebus duceret necligendum.

XI. Cum autem aliquis in suo episcopatu homicidium perpetrasset, dum ab eo penitenciam suscepisset, valde ei inplacabilis fuit et seuerus, dicens, quod pro tali facto de sua iusticia nichil omnino remittere voluit; et in prima carena nec vnum ei diem nisi pro multorum precibus relaxauit. Circa feminas vero, qu*e* infantulos suos dormientes o*p*pressissent, mitis erat et compassibilis et, quantum potuit saluo iure, eis de penitencia relaxauit, dicens in tali casu misericordiam merito fore ex*e*rcendam, ne eis lacrimas super lacrimas adaugeret. Cum vero aliquos rusticos vel bondones ad se venire aspexit, illud Ovidij sepius dixit: ʻBella mihi, videoʼ. Tamen in recipiendis denarijs pro iusti*ci*a sua ita fuit misericors et benignus, vt pro XII marc*i*s denariorum tres marcas vel minus accipere solebat, considerata semper ipsius puniti facultate, pro tribus etiam marc*i*s valde parum sepe recepit, vel ex toto remisit. Hanc semper consideracionem obseruare || curauit, (Fol. 5.r.) vt, quidquid a transgressoribus pro offensione sancte ecclesie recepit, misericordiam iugiter semper superexaltando iudicio, cum benignitate delinquentis ad preces suas et preces astancium recipere studuit; et tamen in habundantia ipse cum familia sua semper vixit. At tamen post hoc finitum per se et sibi illo in tempore assidentes sepius cum causaretur a

---

9. sc*ꝭ*berat **C**, *corr. Lgbk.*; scribere *h. l., ut vid., idem est quod* computare. 11. suũ **C**; suorum *Lgbk.* 17. q̇ (= qui) **C**, *corr. Lgbk.* op̃ssissent **C** 20. exarcendã **C**. 22. illud Ouidij: *Remed. amoris v. 2*: Bella mihi, video, bella parantur. 23. iustia **C**. 24. XII marcas **C**, *corr. Lgbk.; item v. 26.* 29. misericordiam s. s. iudicio, *cfr. ep. Jacob. 2, 13.* 30. delinquent*is corr. ex* -tes **C**.

suis officialibus, cur non plus recepit a talibus transgressoribus pro tali facto, respondit illud Salomonis: »Quod 'melius est parum cum iusticia, quam multi fructus cum iniquitate'.« Et aliquando illud psalmiste: »Melius est modicum iusto etcꝰ.« Ideoque, vt creditur, istam gratiam apud deum et homines habuit, vt, qui eum viderunt et non viderunt, cum de eo aliqua mencio inter quoslibet moueretur, communiter deum pro eo precabantur, optando eum feliciter et diu viuere et valere.

XII. Cum autem ad istud monasterium vel alia claustra nostri ordinis declinauit, benedictionem tam veniendo quam rec*e*dendo in choro accepit. In cuculla sine mant*i*li semper ibi comedit et bibit et ad ecclesiam iuit. Stallum abbatis tenuit et officium eiusdem in ecclesia et capitulo suppleuit; verumtamen diligenter obseruauit, vt, quando sciuit abbatem presentem, ipse se absentauit tam ad vigilias in choro quam alibi, propter reuerentiam ipsius abbatis. Semper ad mensam suam duos monachos ad minus de conuentu quotidie vocauit, dum hic fuit. Solebat bibere de quodam vasculo argenteo, [in infirmitorio suo] diligentem curam habens, vt vno die plus quam alio non biberet, mensuram eandem seruando; nam ad quodlibet vasculum exhaustum minimam pi*l*ulam de
Fol. 52v. pane fecit et secrete sub mappula ante se posuit. ‖ Quod quidam dompnus abbas, vid*elicet* Sueno, qui capellanus suus prius *fu*erat, conscius sibi subtiliter perpendens, quasdam pi*l*ulas secrete subtraxit, vt eum plus bibendo, quam solitus esset, letiorem redderet in domo sua. Quod episcopus paulo

2. illud Salomonis: *Prouerb. 16, 8.* 4. illud psalmiste: *Psalm. 36, 16.* 5. gratiam ap. d. et hom.: *Luc. 2, 52.* 7. 9vıter (comuniter) **C**. 10. istud (= hoc) mon., *i. e.* Øm. 12. recedendo *scripsi, cfr. p. 272, 3*; redeundo *Lgbk.*; redendo **C**. mantuli **C**; *cfr. ad p. 276, 7.* 13. cõmedit **C**. 20. ĩmfirmitoꝰo suo **C**; *sed verba* in infirmitorio suo, *ut Lgbk. recte scripsit, hoc loco parum apte legi apparet; errore aliquo scribæ huc translata esse videntur, ex additamento, ut opinor, orta in margine archetypi adscripto et ad locum inferius positum pertinente; nam in p. 277, 15 ante* finiuit dies suos *aptum locum habebunt.* 22. pilulam *scripsi*; pticulam (particulam) **C**; *item paulo post.* 24. videlicet (viȝ) *scripsi*; vidit **C**, *quod verum esse non potest; nam verba* conscius sibi (= c. ei) *ostendunt Suenonem hunc eius morem bene notum habuisse, nec tunc primum rem animadvertisse.* 25. fuerat *scripsi*; qui erat **C**.

post recognoscens bibere statim desijt, blandis verbis et graciosis dicendo: »Factus sum insipiens, vos me coegistis.«

XIII. Cum vero episcopus fuerat per annos viginti et amplius, cepit sollicitari de cessione prelacionis sue, quia grauabat eum senectus, licet omnia naturalia sua in visu et auditu ac ceteris plena et sana vsque ad diem vltim*um* vite sue habuerit. Quod cum ad dompnum Vffonem, tunc Lundensem archiepiscopum, bis vel ter detulisset, omnino recusatum est. Cum autem etatis sue centesimum annum ducere cepisset et dyocesim Wibergensem per triginta annos rexisset, bona multa et predia eidem episcopatui adiungendo, solus calor naturalis in eo defecit, ⟨*ita*⟩ quod comesta d*i*gerere non valebat. Quam infirmitatem per tot*am* estatem sufferens et in autumpno in bono testamento coram omnibus nobilioribus sue dyocesis ⟨*sua ordinans, in infirmitorio suo*⟩ finiuit dies suos Asmiald, Anno domini M°.CC°.LI°., die sancti Genesij martyris, feria sex*t*a et hora sexta.

XIV. Cujus corpus humeris prepositorum et clericorum ac aliorum nobilissim*orum* ad septentrionem per stagnum portatum est cum honore decenti et debito, obuia*n*te funeri suo ad *finem* ipsius stagni toto clero et populo ipsius ciuitatis cum crucibus ecclesiarum et vexillis; et sic ad ecclesiam sancte Marie illud honorifice ferentes sepel*i*erunt in eadem ecclesia in capella sepulchri sancti Ketilli ante altare eiusdem capelle. ‖ Ornamenta itaque pontificalia, ⟨*in*⟩ quibus ipse Fol. 53r. sepultus est, per quinque vel sex annos ante mortem suam fecit de nouo parari, que manu propria ipse benedixit. Sepeliebatur autem in habitu nostri ordinis, sicut et in omnibus

---

2. Factus . . coegistis: *Corinth. II, 12, 11.* 4. sollicitari = sollicite cogitare. sue *omiserat Lgbk.* 5. visuo (!) C. 6. vltimum *scripsi*; vltimę C. 12. ita *addidi.* cõmesta degerere C. 13. totũ C, *correxi.* et *ostendit alterum desiderari participium; et cum* testamentum *eius commemoretur, fieri vix potest, quin additamentum marginale, de quo superius ad p. 276, 20 scripsi, etiam verba* sua ordinans *vel aliquid simile ante* in infirmitorio (= infirmatorio) suo *continuerit.* 16. die s. Gen. martyris, *i. e. die 25. Augusti.* 17. feria sexa (!) C; *archetypus* VI^a *habuit.* 19. nobilissimi C; nobilium *Lgbk.* stangnũ C. 20. obuiate (*pro* obuiãte) C, *corr. Lgbk., qui etiam* finẽ, *in codice pæne deletum, recte suppleuisse videtur.* 22. sic *s. v. add.* C. 23. sepelerunt C. 25. in *addidi.*

indumentis pontificalibus cum anulo et baculo. Quedam autem littera plumbo involuta capiti eius supposit*a* est, totam seriem vite sue continens et annorum. Que quidem littera, si effodi eum de cetero aliquando contingerit(!), ignorantibus eum plenam de eo nunciet veritatem. Animam vero eius deo et sanctis suis commendamus.

---

2. in voluta **C**, *in quo sœpius verba composita sic diuisa sunt.* (littera *igitur in membrana scripta fuit, quam capsula plumbea circumdedit, non in tabula plumbea, ut quidam putant*). suppositū **C**, *correxi.* 5. nuncient *errore Lgbk.* 6. commendamꝰ **C**, *i. e.* commendamus; commendans *Lgbk. Sub verbis* Animam . . commendamus *illuminator lineam rubram duxit.*

XI.

PETRVS OLAI:

DE ORDINE FRATRVM MINORVM

FORTALE.

Den flittige Minoritermunk Peder Olsen (eller Olufsen) fra Roskilde († c. 1570) har i sine historiske Collectanea (i *Haandskriftet Nr. 107, 8vo i den Arnæmagnæanske Samling* paa Universitetsbibliotheket i Kbhvn.) ogsaa efterladt os en større Afhandling om den Munkeorden, han tilhørte. Afhandlingen falder i to Dele.

Den første Del, som findes i Haandskriftet paa fol. 103^r—105^v, bærer Overskriften: Nota de Inchoacione ordinis fratrum minorum ex chronica Anthonini. Dette Stykke er altsaa intet Originalværk; det begynder med et i det hele omhyggeligt, paa sine Steder dog lidt for stærkt forkortet, Excerpt af det Parti af det store Værk: *Divi Antonini, Archiepiscopi Florentini, Chronicorum Opus* (part. 3, titul. XXIIII, cap. VII sqq.), hvori der handles om den hellige Franciscus og hans Stiftelse af Minoriternes Orden samt de to andre dermed forbundne Ordener, Clarissernes og Tertiariernes; men dertil slutter sig saa visse Drøftelser angaaende Ordenens ældste Historie, ved hvilke Peder Olsen ogsaa har benyttet en Række andre Skrifter om Ordenen foruden Antoninus's Værk. Paa et ganske enkelt Sted her, hvor han taler om den Tidsangivelse, der sætter Aar 1200 som Ordenens Stiftelsesaar, henviser han ogsaa til *Cronica Danorum*; det er vel sandsynligst, at han dermed mener Lunde- eller Rydaarbøgerne eller Fortsættelsen af Saxocompendiet. Men bortset herfra vedkommer ellers hele denne Del af Skriftet slet ikke Danmarks Historie, og derfor er den helt udeladt i Langebek-Suhms Udgave i S. R. D. Tom. V, p. 511—28. Jeg har dog anset det for rigtigt her i min Udgave at tage lidt af dette Afsnit med, særlig Begyndelsen; det kan være ret bekvemt for Læserne ved forskellige Lejligheder at have de her meddelte Hovednotitser om Ordenen samlede[1].

[1]) Der findes for øvrigt ogsaa paa andre Steder i Collectanea (fol. 25^r, 30^r, 168) forskellige Notitser om Ordenen; men ingen af dem vedkommer Danmarks Historie, og derfor tages de ikke med her i Udgaven.

Skriftets anden Del, som begynder med fol. 107^r, bærer ingen særlig Overskrift, men kunde passende have baaret denne, der findes som Kolumnetitel i S. R. D.: Historia ordinis fratrum minorum in Dacia. Denne Del falder igen væsentlig i to Hovedafsnit.

I det første Hovedafsnit, som omfatter fol. 107^r—108^v, gør Forfatteren Rede for Stiftelsen af de forskellige Minoriterklostre i Provincia Dacie, som opregnes efter Tidsfølgen for deres Oprindelse; der sluttes med en kort Opregning af en Række Klostre i Sverige, Norge og Ditmarsken. Om Rækken er fuldstændig eller ikke, maa jeg overlade andre at undersøge[1]); mit Skrift her skal kun være en ny og paalidelig Udgave af Peder Olsens Text. Foruden Grundtexten findes der ikke faa senere tilskrevne Bemærkninger, dels mellem Linierne, dels i Bladrandene; altsammen hidrører dog fra Peder Olsens egen Haand og stammer vist ogsaa omtrent fra samme Tid som Grundtexten. Men til dette Afsnit hører fremdeles en Række meget vigtige Tilføjelser, som findes paa indsatte Tillægsblade eller Bladstrimler, og hvoraf i alt Fald nogle efter Skriften og Blækket at dømme maa være skrevne af Peder Olsen paa et noget senere Tidspunkt end Grundtexten. Saaledes bærer Forsiden af en Bladstrimmel, der er betegnet som fol. 106, en længere Notits om Klostret i Svendborg[2]). Endvidere findes paa Tillægsbladet fol. 108bis (foruden et Par spredte Notitser, som nærmest hører sammen med Skriftets første Del, men som jeg har forbigaaet som betydningsløse) et Stykke med Overskriften: *Tenor litterarum fundationis conuentus Nestwedensis*, en ikke ganske nøjagtig Betegnelse, da Stykket snarere handler om Forliget mellem Minoriterne i Nestved og Benediktinerne i Skovkloster, som dog dannede den endelige Forudsætning for Nestvedklostrets Bestaaen[3]). Hvor fremdeles i Grundtexten Stiftelsen af Klostret i Odense om-

---

1) Jeg henviser særlig til Johs. Lindbæk: De Danske Franciskanerklostre, Kbhvn. 1914.

2) Bladet er ved Indbindingen indsat forkert, idet Bagsiden skulde have været Forside og omvendt; paa den nuværende Bagside findes der nemlig en Notits, som aabenbart hører sammen med Skriftets første Del, nemlig Notitsen om Musikeren *Julianus* (ikke *Johannes*, som der staar i Udgaven i S. R. D.).

3) Paa Bagsiden af samme fol. 108bis findes nogle Bemærkninger om et Par danske Minoriter, der indlagde sig Fortjeneste som Afskrivere af hellige Bøger til flere Klosterbiblioteker; disse Bemærkninger har jeg indsat i min Udgaves Cap. V, hvor jeg har ment, at de mest passende kunde anbringes.

tales (paa fol. 107^{v}, hen imod Slutningen), henviser Peder Olsen selv i en tilføjet Note til et senere Sted, hvor han vil fortælle videre om denne Sag; dette sker paa Forsiden af Tillægsbladet fol. 109, hvor ogsaa en Kopi af Erik Klippings Fundationsskrivelse meddeles. Øverst paa Bagsiden af samme fol. 109 findes dernæst den Skrivelse anført, hvorved Dronning Agnes giver sit Minde til Stiftelsen af Klostret i Kolding, som omtales allersidst paa fol. 107^{v}. Endelig findes paa et meget senere Tillægsblad, fol. 119^{r}, Erik af Pommerns danske Brev om Stiftelsen af Klostret i Nykøbing paa Falster, der er omtalt ganske kort paa fol. 108^{r}. Alle de nævnte Tillæg har jeg i min Udgave her indsat paa de Steder, hvor de efter Sammenhængen hørte hjemme, i Cap. I, som jeg har givet Overskriften: De fundatione monasteriorum[1]).

Paa Overgangen mellem det nu omtalte Hovedafsnit og det næste findes et vistnok fra lidt senere Tid hidrørende Stykke, som jeg har kaldt Cap. II, og som bærer Overskriften: Nomina reuer. dñorum episcoporum de ordine fr. min. in Dacia; det er anbragt paa en Del af Bagsiden af fol. 112 og er særlig i Slutningen skrevet noget skødesløst og forvirret, hvad der mest skyldes nogle tilføjede Interlinear- og Randbemærkninger. Blandt de Biskopper, som nævnes, er Jakob Erlandsøn, og til den Passus, som angaar ham og særlig omtaler, hvorledes han (i Tiden omkring 1257) agtede at nedlægge Archiepiskopatet og indtræde i Minoriterordenen (hvilket sidste angives at være sket 1260), hører det Pavebrev, hvorved Alexander IV. d. 8. April 1258 bevilgede ham Tilladelse hertil; dette Brev findes afskrevet af Peder Olsen paa den nederste Del af fol. 109^{v}, og dertil er saa føjet et Epitaphiumsvers over ham og en Gravskrift i Prosa, der vistnok maa have staaet paa Stenen over hans Grav i Minoriterklostret (i Lund, som der vel maa menes). Disse Stykker har jeg derfor indsat paa den Plads i Cap. II, hvortil de naturligt knytter sig.

Det andet Hovedafsnit indledes med et vistnok paa et andet Tidspunkt skrevet Tillægsblad, fol. 112bis, som indeholder

---

[1]) Paa fol. 110^{r}—112^{v}, som aabenbart er skrevne af Peder Olsen paa et helt andet Tidspunkt, findes en Slags Statistik over Klostrene i Ordenens forskellige Provinciæ, med deres Besætning af Munke og Nonner. Alt dette har jeg udeladt paa en ganske enkelt Notits nær, der vedrører Danmark, se ndfr. p. 291, 5. Ligeledes har jeg helt udeladt, hvad der staar skrevet paa Forsiden af Tillægsbladet fol. 116bis, idet der her kun meddeles en Række Notitser om, hvem der har forfattet forskellige mere eller mindre bekendte kirkelige Sange.

en ganske kortfattet Opregning af de Kapitelmøder, der er bleven holdt paa forskellige Steder i Provincia Daciæ (derunder ogsaa Sverige og Norge, ja selv Holsten og Finland) i Tiden 1264—1487, for saa vidt Peder Olsen har kunnet skaffe sig Oplysning derom; thi paa flere Steder er der Huller i Opregningen, og Forfatteren har selv for det meste betegnet dem ved at lade Rum staa aabne i sin Text. Dette Stykke har jeg udsondret for sig som Cap. III: Capitula prouincialia ordinis. Men derefter kommer Hovedstykket, som findes paa fol. 113ʳ—117ʳ, hvilke Blade synes at være skrevne ud i eet Træk sammen med fol. 103—105 og fol. 107—108 (samt 109 delvis). Her begyndes med Behandlingen af en Sag, som aabenbart har interesseret Peder Olsen stærkt og i høj Grad haft hans Sympathi, nemlig Guardianen Laurentius Brandersøns paa Kapitelmødet i Roskilde 1468 indledede ivrige Bestræbelser for at føre de danske Minoriterklostre over fra Conventualernes til Observanternes Kreds; og saa skildres disse Bestræbelsers videre Forløb gennem de følgende Tider, og Beretning gives om de danske Observanters Kapitelmøder paa forskellige Steder, lige fra Mødet i Roskilde 1490, som regnedes for det første, og indtil Mødet i Odense 1535, som sagtens har været det sidste, idet jo nu Lutheranismen vandt Sejr i Danmark. Alt dette har jeg sammenfattet i Cap. IV under Overskriften: De reformatione conuentuum. — De efterfølgende Blade i Haandskriftet, fol. 117ᵛ—120ᵛ er ubeskrevne paa det nær, at Erik af Pommerns ovenfor omtalte Fundationsbrev er indført paa fol. 119ʳ. Men derefter følger saa paa fol. 121 som Cap. V et Tillæg til hele Skriftet, bærende Overskriften: Nomina ministrorum prouincie Dacie. Peder Olsen er her standset ved den Provincialminister, som blev valgt paa Kapitelmødet i Odense 1522; hvorfor han ikke har fortsat Rækken, véd jeg ikke, men for øvrigt kan den jo let suppleres ved Hjælp af Slutningen af Cap. IV. Skriften paa fol. 121 er, naar man holder sig til det, der oprindelig alene stod paa Bladet, af samme Art som den paa fol. 113—117; men Peder Olsen har paa forskellige senere Tidspunkter føjet mange Bemærkninger til.

Hvilke Kilder Peder Olsen har benyttet ved Udarbejdelsen af sine forskellige Meddelelser om Ordenens Historie i Danmark, kan jeg ikke sige noget videre bestemt om. Men saa vidt jeg véd (— og P. O. synes selv at antyde det paa et enkelt Sted i den første Del af sit Skrift —), har det været Skik i Minoriterklostrene, at der affattedes korte Annaler over Ordenens og specielt ved-

kommende Klosters egen Historie, og P. O. har da i Reglen uden større Vanskelighed kunnet skaffe sig de Oplysninger, han behøvede, ved at sætte sig i Forbindelse med de forskellige Klostre [1]). Slutningen af Cap. IV fra det Sted af, hvor han begynder at opregne Observanternes Kapitelmøder fra Aar 1490—1535, ser ud, som om det meste deraf kunde være skrevet lige ud af en saadan Annalprotokol fra et eller andet Kloster, snarest vel Minoriterklostret i Roskilde, hvor han selv hørte hjemme. I en enkelt løsreven Notits, som findes paa Forsiden af fol. 103bis omtaler han et Skrift af en Minoriterpater *Erasmus Vlff*, utvivlsomt den samme, som vi finder nævnt i Slutningen af Cap. IV som *Erasmus Clawfß alias Wlff*, og som dér omtales i Anledning af hans Valg til Provincialminister 1531 ved Kapitelmødet i Roskilde; han henviser til, at man i dette Skrift kan finde Fundationsbrevene for Klostrene i Nestved, Nykøbing paa Falster og Hal(m)stad. Denne Erasmus har vel altsaa i den nævnte Bog søgt at samle, hvad han kunde faa fat paa, af slige Fundationsbreve for de danske Minoriterklostre, og fra denne Bog har P. O. sikkert hentet de i hans eget Værk indføjede Dokumenter om Nestved og Nykøbing; men hvad han ellers har af slige Dokumenter, er vistnok blevet tilsendt ham fra vedkommende Klostre.

Naturligvis bør alene Peder Olsens eget Skrift i *Collectanea* lægges til Grund for en Udgave af Værket. Men for øvrigt findes der paa det Store Kgl. Bibliothek i Kbhvn., *Ny kgl. Samling N. 882^c, 4to*, en Afskrift, som dog kun omfatter Værkets anden Afdeling (fra fol. 107 eller rettere 106). Denne Afskrift er skrevet egenhændig af Hans Gram, som dertil har føjet en Indledning, hvori han taler om Peder Olsen og giver en kort Oversigt over Indholdet af Collectanea, dog med forskellige Forbigaaelser; Grams Indledning er benyttet (og suppleret, men ikke tilstrækkeligt) af Langebek i S. R. D. Tom. I, p. 68 ff. Gram har imidlertid paa det Tidspunkt, da han tog denne Afskrift, ikke været i Stand til at

---

[1]) At han virkelig har gjort dette, synes mig at fremgaa tydeligt nok af de noget udførligere Meddelelser, som han paa flere Steder giver om forskellige Klostre og deres Ejendomme, f. Ex. angaaende Klostrene i Ribe, Svendborg, Lund, Horsens, Ystad, Viborg, Odense, Nysted, Kolding, Malmö, Helsingør, Køge, for ikke at tale om hans egen By Roskilde. De mange forskellige Notitser, han har tilføjet mellem Linierne, i Randene og paa Tillægsblade, skyldes vistnok for en stor Del Meddelelser, som han under selve Udarbejdelsen af sit Skrift har faaet tilsendt rundt omkring fra Klostrene.

læse og udtyde alle de mange stærke Forkortelser, P. O. anvender i sit Skrift, og han er derved kommen til at begaa mange Fejl, deriblandt adskillige meget slemme, saa at den Text, han paa saadanne Steder giver, er bleven ganske uden Mening. Senere har Langebek, efter hvad Suhm siger i sin Udgave, taget en ny Afskrift af denne Afdeling af Collectanea (ogsaa af Indledningsafsnittet, som Gram havde oversprunget, og som Suhm heller ikke har villet tage med i Udgaven). Langebek har imidlertid ved Siden af P. O.'s eget Haandskrift ogsaa benyttet Grams Afskrift, og her indtræder nu et ret mærkeligt Forhold: medens L. har rettet adskillige af Gram begaaede Fejl, har han paa ikke saa ganske faa Steder noget galt, hvor Gram havde det rigtige, og alle de sværeste Fejllæsninger, Gram havde begaaet, findes i ganske samme Skikkelse hos L.; det gaar endog saa vidt, at paa et Sted i Erik af Pommerns Fundationsbrev, hvor Gram ved en let forstaaelig Uagtsomhed havde oversprunget to hele Linier, har L. den samme Fejl! Langebeks Afskrift ligger til Grund for Suhms Udgave i S. R. D. Tom. V, p. 511—528, men Udgaven er besørget med utilbørligt Sjuskeri; et enkelt Textstykke findes f. Ex. i Udgaven to Gange, endda i lidt forskellig Skikkelse, hvad der kommer deraf, at Langebek i sin Afskrift havde anbragt det paa ét Sted, medens Gram havde sat det paa et andet Sted; og i det hele er Ordningen af Stoffet i den første Del af Værket ganske vild og meningsløs, saa at Udgaven i alt Fald for flere Partiers Vedkommende maa betegnes som fuldstændig ubrugelig.

PETRVS OLAI:
DE ORDINE FRATRVM MINORVM.

I. De inchoacione ordinis fratrum minorum
ex chronica Anthonini a Petro Olai excerpta.

(fol. 103^{r}). Beatus pater Franciscus, primo lucratiuis mercacionum deputatus negocijs, demum a spiritu sancto tractus et conuersus atque transformatus fuit in virum perfectum. Mundum et parentes relinquens primo per II annos, honestum habitum et heremiticum gestans, portando baculum in manibus, accinctus corrigia, calciatus incedens per ciuitatem Assisij mendicando, nunc latebat in heremis, nunc trium ecclesiarum reparacionibus insistebat deuotus. Incepit autem vitam istam anno domini .M.CC.VI., pontificatus domini Innocentij .3. anno IX. Anno vero domini .M.CC.IX., dum missam in ecclesia sancte Marie de Portiuncula deuotus audiret, et legeret*ur* euangelium i*llu*d, quod Christus dixit apostolis: ʻNolite portare

---

Notæ marginales a **P** *postea adiectæ*: *Ad v. 1—2*: 1181 natus est beatus pater Franciscus. Conuersus creditur fuisse anno etatis sue XXV.

P = Petri Olai Collectan. fol. 103^{r}—105^{v} (in cod. Arnæmagnæano 107, 8vo in bibliotheca Uniuers. Haun.). Petrus hæc ex Chronica Diui Antonini, archiepiscopi Florentini, excerpsit, plerumque verba eius satis fideliter secutus, interdum tamen aliqua immutans, pauca de suo addens, multa abiciens, pro quibus in excerptis »etc.« tantum scribit; ex his tamen aliqua, quæ lectoribus usui futura esse credidi, parentheseos signis ⟨ ⟩ inclusa hic addidi, usus editione operis Antonini, quæ Lugduni 1512 prodiit (**A**^{1}), et alia (**A**^{2}), quæ ibidem a. 1586 impressa est; utramque biblioth. nostra regia possidet, atque etiam vetustiores. Minime tamen omnes harum editionum discrepantias hic afferre volui. Quæ usque ad p. 290, 15 leguntur, ex Antonini Chron. part. III. tituli XXIV. cap. VII excerpta sunt. — 5—6. calciatis incedens pedibus **A**. 6. affij(!) **P**. 7. trium *add.* **P**; *om.* **A**. 9. anno IX. **P** *alio loco* (*fol. 30^{r}*), *recte* (*nam Inn. iniit 8. Jan. 1198*); XIIIJ. **PA**^{1}; octauo **A**^{2}. 10. legeret **P**. 11. illud (i^{d}) *scripsi*; id **PA**. Nolite etc.: *conflatum ex Matth. 10, 9. 10 et Luc. 10, 4.*

aurum nec argentum neque sacculum neque peram neque calciamenta', illico calciamenta deposuit, peram et pecuniam abdicauit, reiectis baculo et corrigia vna contentus tunicula pro cingulo funem sumpsit; et sic ad seruandam vitam euangelicam se totis viribus recollegit. Quo tempore secundum opinionem veriorem in lapide isto fundamentali ordo fratrum minorum inicium et fundamentum accepit.

Cumque sic a mundo abstractus, a multis reputatus insanus, per duos annos in maxima austeritate, paupertate et paciencia soli domino deseruiret, vir quidam venerabilis, Bernardus nomine, conuersus est et factus primogenitus eius, et eodem anno, scilicet 1211, habitum accepit. Et eodem anno Petrus Cathanij, et post VIII dies Egidius; qui, vt alibi habetur, post duos annos a primordio conuersionis ipsius beati Francisci habitu indutus est. Post quos alij octo ⟨ad ordinem sunt recepti⟩, scilicet ⟨frater Sabatinus, fr. Morichus, fr. Johannes de Capella, fr. Philippus, fr. Johannes de sancto Constantino, fr. Barbarus, fr. Bernardus et fr. Angelus.⟩ Isti ⟨sunt⟩ duodecim fratres ⟨quasi duodecim ordinis fundamenta etc.; qui omnes fuerunt⟩ sanctissimi viri ⟨excepto fratre Johanne de Capella, qui vt alter Judas⟩ etc.

Completo duodenario fratrum beatus pater Franciscus ⟨cum ista sua familia primitiua⟩ in quodam tugurio derelicto ⟨qui Riuus tortus dicebatur⟩ ieiunijs vacans et oracionibus morabatur. Et in eodem loco, diuino assistente spiritu, quandam regulam scripsit; vbi pene omnia mandata, que Christus apostolis dedit, inseruit ⟨et omnes professores eiusdem, tam prelatos quam subditos, nominibus euangelicis nuncupauit. Nam et prelatos 'ministros' iuxta i*llu*d: 'Qui maior est vestrum, ille sit minister vester', et omnes generaliter 'fratres minores' secundum i*llu*d: 'Quod feceritis vni ex fratribus meis minoribus, mihi fecistis'⟩. Cum eisdem autem fratribus XI ipse XII^{us} iuxta numerum apostolicum ad presenciam domini pape Innocentij .3. se contulit et *ei* dictam

---

Nota marginalis ad v. 6: Huic dicto alludunt sequentes versus:
Anno milleno bis centenoque noueno
A nato Christo mundo florebat in isto
Ortulus vt morum redolens sacer ordo minorum.

---

3. reiectisque **A**. 11. eodem scilicet anno **P**. 12. 1211 **A**^{2}; M.CC.IX. **A**^{1}**P**. 13. alibi, *scil. in tit. 24 cap. 7 § 11.* 14. *post* Francisci *notam* (*ut vid., imperfectam*) *add.* **P**: et concordat huic dicto. 28. 29. illud (i^d) *scripsi*; id **A**. *Cfr. Matth. 23, 11 et 25, 40 sqq.* 32. ei *addidi.*

regulam approbandam et confirmandam obtulit. Dominus vero papa ex preuijs diuinis reuelacionibus et suasu domini Johannis cardinalis etc. regulam approbauit et confirmauit, sine bulla tamen, eo quod sanctus Franciscus non curauit de bullis, sed solo verbo et oraculo viue vocis pape contentus erat semper. Et ⟨tunc⟩ dominus papa instituit beatum Franciscum ⟨tocius ordinis⟩ primum generalem ministrum ⟨, et ipse statim flexis genibus promisit obedientiam domino pape, et alij fratres beato Francisco de mandato pape promiserunt firmiter obedire.⟩ Reuersus autem b. F. cum fratribus ⟨suis⟩ versus vallem Spoletanam cepit per ciuitates et castra feruenter predicare cum fratribus; ex qua *predicacione* multi animati ad penitenciam ordinem sunt ingressi. Inter quos Siluester, Pacificus, Leo, Ruffinus, Masseus, Juniperus, Johannes sanctus.

Anno vero domini .M.CC.XII. instituit ordinem pauperum dominarum, quem ante per VI annos futurum in ecclesia dei prophetauerat, dum ecclesiam (fol. 103^v) sancti Damiani sollicite reparabat etc. Cuius prima plantula ⟨fuit virgo sanctissima⟩ Clara. ⟨Quam in ecclesia sancte Marie de Portiuncula attonsam et religionis veste indutam in monasterio sancti Pauli monacharum nigrarum pro custodia collocauit, . . et finaliter in ecclesia sancti Damiani extra muros cum sorore sua Agnete post multas superatas tribulaciones inclusit.⟩ Eodem anno desiderio martirij feruens ⟨versus⟩ terram s⟨anctam transfretare tentauit; sed diuina disposicione redire compulsus est⟩ etc.

Anno ⟨domini⟩ 1215 tempore Concilij generalis sub Innocentio .3^0 beatus Franciscus fuit Rome; vbi et beatus Dominicus erat pro approbacione sui ordinis etc. In ecclesia beati Petri se mutuo

---

Nota marginalis ad v. 26: IX. anno ab inceptione religionis secundum Bartholomeum. *In fol. $103^{bis, v.}$ reperitur nota*: frater Bartholomeus Pisanus composuit librum conformitatum (*scil.* vite b. F. et domini nostri J. Chr.) 1385. *Hic liber, quo sæpius in seqq.* **P** *usus est, primum, ni fallor, editus est Mediolani 1513; quam editionem biblioth. nostra regia habet.*

3—5 *verba* et confirmauit . . erat semper *hoc saltem loco* **A** *non habet; ex libro, qui intitulatur* Speculum ordinis, *sumpta esse* **P** *fol. 104^v ostendit.* 11. predicacione *addidi*; *in* **A** *est*: cuius predicationis et aliorum fratrum sonitu multi animati *etc.* 13. maffeus **PA**^{1}; Maffeus **A**^{2}; *utrum verius sit, nescio.* 14. fr. Joh. a sancto Francisco cognominatus simplex. **A**; sanctus **P** *errore scripsisse videtur.*

cognorunt, ⟨et⟩ amplexantes se in osculo sancto facti sunt cor vnum et anima vna in domino.

Post ea b. Fr. misit ad Franciam fratrem Pacificum et in Hispaniam fratres ⟨multos⟩; vbi et duo loca construxerunt Missi sunt hincinde per orbem fratres; a quibusdam prouincijs recipiebantur vt pauperes, sed non sinebantur edificare loca, et ab alijs cum multis iniurijs expellebantur tamquam falsarij et suspecti, pro eo quod sui status nullam litteram autenticam afferebant. Nondum enim regula bullata erat; et ideo post aliquo*d* tempus fratres afflicti et confusi de diuersis partibus ad b. Fr. redierunt, referentes vexacionem suam et causam. Hoc autem domino Hugolino, cardinali Hostiensi, pro remedio adhibendo insinuarunt. Ipse autem eos domino Honorio presentauit, *videlicet* b. Franciscum cum fratribus, et in omnibus oportunis fauorabilem inuenit. (Non tamen regulam tunc bullauit, sed) statum et ordinem confirmauit, datis super hoc litteris in hac forma: »Honorius episcopus ⟨s. s. d.⟩ etc. Datum 3⁰ Idus Junij pontificatus anno 3⁰.« In quibus litteris omnibus archiepiscopis et episcopis et alijs prelatis ecclesiarum mandat, vt in diocesibus suis fratres tamquam fideles et catholicos et verbi dei seminatores benigne et caritatiue recipiant, se fauorabiles eis exhibentes et benignos. (Defuncto domino Johanne cardinali petijt b. Fr. a papa Honorio, ipsum dominum Hugolinum sibi in sui ordinis protectorem ⟨dari⟩; et iste fuit primus protector ordinis secundum formam regule postulatus.)

Anno vero domini 1219, a prima conuersione b. Francisci anno XIII., in capitulo generali apud sanctam Mariam de Portiuncula celebrato ⟨iterum electis ministris de voluntate dei⟩ missi fuerunt fratres fere per totum mundum cum litteris Honorij pape supradicti. Dictus eciam cardinalis Hugolinus et episcopus Hostiensis et multi alij cardinales miserunt ad hoc idem litteras efficaces; quibus visis sunt charitatiue recepti. (Eodem anno passi sunt quinque martires in Marrocho, a prima conuersione b. Francisci anno XIII., pontificatus Honorij III. anno 4. Hoc ex breuiarijs. In libro conformitatum habetur anno 3. Honorij).

Anno domini 1221 b. Fr. instituit tertium ordinem.

---

1. recognouerunt **A**. 3. in Fr. **A**. 4. vbi et **P** *parum recte; dicere debuit*: q u i e t i n P o r t u g a l l i a d. l. c. 9. aliquot **P**. 13. viȝ *addidi*. 14. *verba parenthesi* ( ) *inclusa postea in marg. add.* **P**; *item in seqq.*; **A** *verba paullo aliter scripsit et ordinauit.* 35. *Ad hæc pertinere videtur nota marg.*: Regula confirmata fuit 1289 per Nicolaum .4., anno pontificatus 2⁰, XV. Kal. Septembris.

Anno vero domini .M.CC.XXIII., cum dominus Hugolinus predictus vellet regulam per dominum Honorium confirmari, b. Fr., preostensa sibi prius celesti visione de micis panum subtilissimis, vt regulam ad compendiosiorem formam reduceret, a deo premonitus, ascendit cum duobus fratribus in montem; ibique ieiunando et orando regulam, quam ex ore dei et domini existentis percepit, diligenter scripture commendauit. Et eodem anno fuit regula per Honorium bullata, ab inceptione ordinis, ex quo b. Fr. cepit habere fratres, anno XV. Eodem anno obtinuit b. Fr. indulgentias Portiuncule etc. Anno vero domini 1224. b. Fr. habuit stigmata Christi, biennio ante mortem suam. Anno autem domini 1226, pontificatus Honorij pape tercij anno XI., ⟨IIII. Nonas Octobris⟩ b. Fr. migrauit ad dominum, XLV. anno etatis sue, a prima sua ad deum conuersione anno XX., ab institucione religionis XVIII. anno, ex quo scilicet sanctus cepit habere fratres. ||

In sequentibus (fol. 104r—105v) P. O. primum varias regulas sororibus s. Damiani siue s. Claræ a diuersis pontificibus datas commemorat. Deinde disputat, utrum anno 1206 an 1207 ordinem minorum cœpisse sit dicendum, et in hac disputatione ex libro conformitatum Bartholomei et aliis scriptoribus de beato Fr. et prima ordinis historia eadem fere narrat, quæ superius ex Antonini Chronica tradidit, et pauca alia (quædam eiusdem generis etiam in fol. 30r habet). In extrema parte eam quæstionem attingit, uter ordo prius institutus seu confirmatus a sede apostolica fuerit,

---

De tertio ordine hæc habet Anthon. tit. XXIV cap. II: Tertius ordo est penitentium, . . qui actiue vite deseruiunt. Hi proprie non dicuntur religiosi, sed habent quendam modum viuendi religiosum, qui tamen non est completa religio, obligans ad essentialia religionis. Nam et proprium habent et possunt habere et vxorati manere *etc.*

2. confirmare **P**. 6. reg., quam ex ore domini sibi assistentis percepit **A**. 9. **A**: obt. b. Fr. ⟨ab Honorio tertio indulgentiam plenariam peccatorum annis singulis accedentibus ad ecclesiam sancte Marie de angelis (= de Portiuncula) prima die Augusti.⟩ 15. *Post fol. 103 inserta est scidula parua, fol. 103bis signata, variis et vario tempore scriptis adnotatiunculis plena, quas P. O. in memoriæ auxilium sibi subnotasse videtur. Ex his duæ tantum ad Daniam pertinent, quarum unam postea* (*p. 295*) *aptiore loco commemorabo, alteram, quamquam ad res, quæ hic tractantur, non pertinentem, tamen h. l. ponam*: M.CC.XXI. missus est ex parte b. Dominici cum litteris domini pape frater Salomon legatus in Daniam, et primus fundator est domorum (*scil.* predicatorum) ibidem. Qui honorifice susceptus est ab Andrea archiep. Lundensi. Et circa istud tempus instituta est antiphona Salue regina (; *de hac vid. P. D. Steidl*: Vor Frues Sange, Kbhvn. 1918, *p. 113 sqq*).

prædicatorum an minorum, et defendere studet, ordinem minorum priorem esse. Hæc omnia ut a meo proposito aliena omisi; unum tantum, quod in fol. 105r inuenitur, hic adponam:

In multis libris, eciam antiquissimis, habetur, quod ordo fratrum minorum incepit a. d. M.CC. Hoc eciam dicit Cronica Danorum[1]). Et ille annus domini, vt puto, intelligendus est ab (! *scribd. vid.* de) illo tempore, quo b. Fr. primo cepit degustare diuina et ad deum a mundo conuerti; et sic tunc in ipso lapide fundamentali ordo fratrum minorum inicium et fundamentum accepit. Vel dicendum, quod isti sex anni forte non computantur propter paucitatem, quia, quod modicum est, non reputatur. Idem, quod iam dictum est, inuenitur scriptum de inchoacione ordinis predicatorum (scil. 1200). Et concordat Anthoninus parte .I. titu(lo) .VI. ca(pite) .1. § .XV., vbi dicit, qnod Innocentius 3us approbauit ordines predicatorum et minorum anno domini .M.CC., licet alibi dicit contrarium, vt dictum est.

Adiciendæ sunt hoc loco aliquæ adnotatiunculæ ad totius ordinis historiam, ut opinor, pertinentes, quas Petrus Olai aliis locis in his foliis habet:

1. fol. 106r in imo margine: Circa annum domini 1292. fratres primo habuerunt procuratores[2]).

2. fol. 106v: Frater Julianus Theutonicus, vir mire sanctitatis, fecit historias beati Francisci et beati Anthonij, et quoad cantum et quoad antiphonas, versus et responsoria, quibusdam antiphonis ad Magnificat et responsorio Carnis spicam[3]) exceptis. Et fuit ante ingressum magister cantus in aula regis Francorum.

---

[1]) *Suhmius in præfatione editionis (S. R. D., V, p. 511) hanc chronicam sibi plane ignotam esse dicit. Debuit inspicere Annales Lundenses et Ryenses, item Chronicam Jutensem.* — [2]) procuratores: *vid.* Johs. Lindbæk p. 52. — [3]) spĭca *vel* spĭta *pro* spicā *scripsit Petrus Olai*; spicula *male Gram et Langebek. Cfr. G. M. Dreves, Analecta Hymnica, vol. V, p. 175—9, ubi responsorium inuenitur p. 177*: Carnis spicam contemptus area | Franciscus frangens terens terrea | Granum purum excussa palea | Summi regis intrat in horrea. | *Officium Juliani d. b. Antonio Patavino inuenitur ibidem p. 126—9. De Juliano Spirensi (Theutonico) vid. A. Baumgartner: Die lat. und griech. Litteratur der christl. Völker, Freiburg 1905, p. 454.*

3. fol. 110^r—111^v, alio tempore scripta, continent longam enumerationem ad hanc formam scriptam:

Prouincia Sanctæ Crucis in Saxonia habet loca 36, fratres 1000; Clarissarum locum vnum, sorores 56; Terciariarum(!) loca 7, fratres 100.

Et sic de ceteris ordinis prouinciis, in quibus tamen prouincia Dacie non nominatur.

4. fol. 112, eodem tempore scriptum, similem continet enumerationem:

Prouincia sancti Francisci habet custodias VII., loca fratrum LXXX, sancte Clare XXXVIII, *etc.*; in his inuenitur: prouincia Dacie habet custodias VIII, loca fratrum XLIII (*postea corr. in* 50), sancte Clare III. Post hæc enumerantur Vicariæ, inter has Vicaria aquilonaris.

5. fol. 116^r *in ima parte:* Anno domini 1200. Innocentius 3. approbauit ordines predicatorum et minorum secundum Anthoninum. part. I. tit. VI. cap. I. sect. XV. Beatus Dominicus per Christianos ante confirmacionem ordinis iam religiosus et pauper predicando discurrebat. Beatus vero Franciscus pri(m)us confirmacionem sui ordinis procurauit, non solennem tamen, sed vt permissionem pro tunc talis status, vt pote vicinior curie, ab Innocentio 3. Dominicus vero ab eodem promissionem confirmacionis habuit, sed execucionem a successore eius Honorio ad curiam reuersus accepit. 3^a parte. tit. XXIII. cap. 1. Confirmacio ordinis 1216. cap. 4. § .III. et cap. 12. Obijt b. Dominicus 1221.

PETRVS OLAI:
DE ORDINE FRATRVM MINORVM.

II. Historia ordinis fratrum minorum in Dacia.

⟨Cap. I. De fundatione monasteriorum.⟩

(fol. 107^{r}). Anno domini .M.CC.XXXII. fratres minores Datiam primo intrauerunt nudis pedibus, et a rege Waldemaro 2° et a toto clero et populo benigne et charitatiue recepti sunt, ab institucione ordinis anno XXVI. Et eodem anno fundum adepti sunt Ripis pro prima domo edificanda. Magister Johannes Scolasticus, canonicus Ripensis, primus fundator; qui et administrauit fratribus fundum. ⟨*Deinde*⟩ Dominus Johannes Ruffus canonicus, cuius beneficijs magna pars loci constructa est. Sed anno domini 1532 dominus Petrus Iwerſß canonicus ibidem dedit fratribus tres domos lapideas cum fundo, vbi modo coquina et infirmaria est.

M.CC.XXXIIII. fratres minores domum Sleswig receperunt.

(M.CC.XXXV. fundata est domus fratrum minorum Vibergis.)

M.CC.XXXVI. habuerunt fratres locum Randrus et Swineburgis*.

**Additamentum in inserto fol. 106^{r}*: Anno domini 1236. locus fuit fundatus Swineburgis. M.CC.LIII. Rex Christoforus castrum Swineburgis funditus destruxit et castrenses decapitauit. Et dicitur, quod castellanus eiusdem castri fundauit illum locum: frater Astradus Fracki, quondam dapifer regis Waldemari 2^{i}, fundator istius loci. M.CCCLXI Nicolaus, episcopus Otheniensis,

---

P = contextus Petri Olai. — **G** = Exscriptum Grammii. — **L** = Exscriptum Langebekii. *Multos* **GL** *errores consulto prætereo. Inscriptionem huius partis a Langebekio mutuatus sum; inscriptiones capitum* I. III. IV. *ipse composui.*

1. ffr̃es **P**, *et sic sæpissime* ff *pro* f *initio vocabulorum scribit.* 7. Deinde (Deiñ) *ante* Dñs **P** *errore oblitum esse credo.* 12. Slesvug *corr. in* Slesvig **P**. 13. *Hic versus nota marginalis est.*

consecrauit ecclesiam fratrum. M.CCLXVII frater Raynerius, episcopus Otheniensis, dedit fratribus Swinburgis fundum quendam, situm inter ecclesiam fratrum et viam ducentem a foro piscium ad littus maris, et plura bona fecit conuentui in libris et alijs. M.CCCLXXXVIII Nicolaus Fynſß principaliter, Fynno Nielſß, filius eius, Fynno Ageſß et Nicolaus Bicker, Nicolaus Byl et vxores ipsorum, specialiter vtriusque Metthe Fynſſ, construi fecerunt capellam in ecclesia Swenburgis. M.CCCXXXIII plures porciones terre acquisite sunt conuentui de consensu Gerardi, comitis Holsacie; et filius eius Henricus 1348, *eciam* comes Holsacie, confirmauit facta Gerardi, patris sui.

(fol. 107r). M.CC.XXXVII. fundata est domus fratrum minorum Roskildie sub Waldemaro 2° et Erico filio eius regibus, archiepiscopo existente Vffone et Nicolao episcopo (Roskildensi). Domina Ingerdis comitissa dedit fratribus curiam suam et residentiam cum domibus a fundamento muratis pro constructione loci. Domina Esa, mater domini Nicolai Rønning, fundatrix loci. Domina Margareta regina, filia Waldemari .4., construi fecit fratribus refectorium cum cellario testudinato. Dominus Petrus Øthinſß, archidiaconus Roskildensis, edificauit domum australem iuxta coquinam, vbi nunc est braxatorium. (M.CC.LXXIX. dominus Stigotus, episcopus Roskildensis, consecrauit ecclesiam fratrum Roskildie et eciam Kalundeburgis. Et nota, quod consecrauit secundam ecclesiam fratrum Roskildie, que nunc extat, et non primam.)

Eodem anno vel sequenti acceperunt fratres locum Haffnie. Nec diu post domus fratrum Kalundeburgis constructa est.

---

4. *Significari puto forum, quod hodie* Gaasetorvet, *et viam, quæ* Brogade *dicuntur.* 11. etiam **G** (ecę); eiꝰ (= eius) **P** *errore*; *alterum* eius *delere maluit* **L**. 15. Rosk/ *postea in marg. add.* **P**. 20. construxi **P**, *corr.* **GL**. testudinato **G**; testudinatis **P**; testudinatum **L**. 23—26. *Verba* M.CC.LXXIX. . . Kalundeburgis **P** *postea textui inseruit, et his adiunxit in marg. reliqua verba; sed hæc initio ita scripserat*: Et nota, quod consecrauit primam ecclesiam fratrum rosk/ et non illam, que nunc extat, *deinde vero ita correxit, ut supra edita sunt.* 27. Haffnie: *huc pertinet inferior pars notæ, quæ in imo margine fol. 107r duobus versibus sic scripta est*:

Anno dñi 123$\overset{8}{9}$ fratres minores venerunt Lunꝺ. Nestuet 1270.
Locus Haffnie fundatus 1238.

Paucisque annis elapsis eciam domum Nestwethie habuerunt. Sed pacificam habitacionem ibi non habuerunt, resistentibus monachis de Skowklosther, qui tunc in oppido habitauerunt. Tandem anno domini 1270, 4. Nonas Junij, permissi sunt ibi habitare, datis eis desuper litteris a predictis monachis.*

**Hoc loco inserendæ sunt litteræ, quæ in fol. 108bis postea addito scriptæ reperiuntur (S. R. D. V., 515):*

Tenor litterarum fundationis conuentus Nestwedensis.

»Vniuersis christifidelibus presens scriptum inspecturis Capitulum monachorum ordinis sancti Benedicti de Nestuedt salutem in domino. Vniuersitati vestre notum facimus et tenore presentium protestamur, quod, licet ad tempus renisi fuerimus, ne viri religiosi, videlicet fratres minores, in villa nostra Nestweth secundum mandatum apostolicum locum habitacionis haberent, vsi tamen consilio saniori, propter salutem animarum, quam speramus ex ipsorum presentia prouenire, necnon propter mutuam charitatem inter nos et ipsos in posterum conseruandam, liberaliter et libenter admittimus, vt in dicta villa locum habeant habitacioni sue congruum, vbi secundum ordinis sui consuetudinem domino valeant famulari. Insuper, quia nobis ex parte dictorum fratrum secundum nostram voluntatem est satisfactum pro fundo Johannis Lerke et omnibus alijs dicte habitationi iam annexis, vnanimiter admittimus, vt libere habeant extremitates fundorum circumiacentium, quas obtinere poterunt cum ipsorum beneuolencia possessorum, et argillam, si necesse fuerit, pro lateribus faciendis, vbi potest commodius haberi, nostr*a* tamen licencia mediante, necnon et alia beneficia, que eisdem fratribus impendere possumus propter diuinum amorem et nostrarum remedium animarum. Et si de cetero contingat

---

6 *seqq. In folio 103$^{bis, r.}$ inter multas alias adnotationes sparsas inuenitur hæc, quæ quo pertineat incertum est, sed illo certe loco aliena est*: Vide in li(bro) patris Erasmi Vlff litteras fundacionis conuentus Nestuedensis. Nicopensis. Halstadensis (!). Et de fratre Adolpho etc. *De hoc Erasmo vid. infra in cap. IV. sub finem.* 17. pñtia **P**, *i. e.* presentia; penitentia **GL**. 28. nostre (nr̃e) **P**, *corr.* **G** 29. *post* nec non *scriptum fuit* alia edificia, *sed deleuit* **P**.

eos aliquam aream habere, vnde nostri prouentus solebant diriuari, pro ea sicut pro alijs satisfaciant prius emptis. Fratres vero prefati versa vice firmiter promittunt, vt pro nobis fideliter faciant, quecunque poterunt secundum deum et sui ordinis puritatem. In cuius rei testimonium et firmum concordie inter nos et ipsos ac charitatis indicium presentem litteram sigillo nostro fecimus roborari. Testes autem huius facti sunt, quorum sigilla hic sunt appensa. Actum Nestwit anno domini .M.CC.LXX., 4. Nonas Junij, coram conuentu in Capitulo nostro. Ad ista eciam promittant fratres, ne in solennitatibus seu alijs festis nostras oblationes suis predicationibus presumant aliquatenus impedire.«

Neſtwijt.

(fol. 107r). Hec 4or loca, fundos et areas, scilicet Roskildie, Haffnis, Kalundeburgis et Nestwetis, illustrissima et deuotissima comitissa domina Ingerdis, filia Jacobi Swnonis, de Reynsteen, in argumentum precipui amoris contulit fratribus minoribus; apud quos eciam Roskildie sepulta est, ad dextrum cornu altaris maioris sub lapide marmoreo; quibus multa (beneficia) et magna donaria tam in vita quam in morte precipue contulit et exhibuit.

M.CC.XXXVIII. fundatus est locus T y n d r i s, 15. Kal. Augusti, a nobilibus personis, domino Johanne Naffneſß milite et vxore sua domina Elsiff. M.CC.XLVII., XVII. Kal. Septembris, consecrata fuit ecclesia a Reuerendo domino, domino Gunnero, episcopo Ripensi. || *(Hic finitur fol. 107r).*

(fol. 107v). Eodem anno fratres introducti sunt L u n d i a m ab Vffone archiepiscopo et ibi habuerunt locum. (M.CC.LXXVI. consecrauit dominus Tucho, Arusiensis episcopus, tria altaria

---

1—2. unde n. conuentus solebant diuinari (!) **GL**. 7. facimus roborare **GL**. 10. promittunt **GL**. 11. solēnibꝰ **P**; solennibus **GL**. 20. beneficia *postea s. v. add.* **P**. 27. *Ante* Eodem **L** *inseruit primam partem notæ superius (ad p. 294, 27) commemoratæ hoc modo*: Anno domini 1238 [vel 1239] fratres minores venerunt Lundis (*vel potius* Lundiam; *neque enim hic id compendium adhibetur, quo terminatio* -is *significari solet, sed aliud; quod ubi apparet, et in hoc nomine et in aliis, nomina aliter declinaui*). 28—p. 297, 5. *Verba parenthesi inclusa in summa pagina postea addita sunt; quæ* **L** *hoc loco inseruit.*

Lundie in ecclesia fratrum minorum: maius in honorem matris Christi, sancti Johannis euangeliste, Francisci, Katherine; item extra chorum ad aquilonem ad honorem angelorum, Clare, Cecilie, Margarete; item ad austrum Johannis baptiste, Petri et Pauli, Magdalene, Anthonij, omnium apostolorum.) M.CC.LXXVI. consecratum est cimiterium ibidem ad occidentem ecclesie cum viridario et ambitu prius non consecratis ad aquilonem ecclesie eiusdem. M.CCC.LXXXIII. reconsecrata est ecclesia post incendium per dominum Magnum archiepiscopum (, dominica proxima ante apostolorum Petri et Pauli, tempore capituli prouincialis.)

Domus fratrum minorum Kilone fundata est per Adolphum, comitem Holsatie quondam, tunc vero fratrem minorem effectum; fuit autem perfecta anno domini 1260, sed ante 1246 non fuit incepta.

M.CC.LIX. fundatus est locus pro sororibus sancte Clare Roskildie per inclitam ac deo deuotam comitissam dominam Ingerdem supradictam; quod monasterium ipsa sufficienter dotauit, adducens sorores de Argentina.

M.CC.LXI. fundata est domus pro fratribus Horssnes. Dominus Nicolaus miles de Baritzskow dedit fratribus curiam et residentiam suam in Horsnes longe lateque distentam. Insuper dedit omnes areas et fundos a vico occidentali, scilicet Bastwestrædit, vsque fossata ciuitatis in oriente, habentes riuum seu amnem ad meridiem ipsius claustri et vicum communem ad aquilonem eiusdem, qui ab occidente in

---

1. in ecc. f. m. Mai9 **PG** (i. e. f. m. maiori *male* **L**). 10—11. *Verba* dominica . . prouincialis, *quibus* **L** *de suo addidit* celebrati, *postea inter versus adscripta sunt.* 10. dominica . . Pauli = *28. Junij.* 10—11. tempore Erici pomerani **G**(!), *compendiis* tpe ca`pūi[lis] *male solutis*). 12—15. *Hanc paragraphum post p. 298, 6 demum habet* **P**, *sed ipse eam ita, ut feci, transponi voluisse videtur, cum in margine iuxta v. 16—p. 298, 6 lineam crispatam duxerit.* 14. ante an. 1246 **L**, *sed* an. *non habet* **P**. 16—19. *De hac re Petrus Olai alio loco (Collect. fol. 65v) sic loquitur*: Anno 1259 venit ordo sancte Clare in Daniam, vocatus et fundatus per comitissam Ingert, filiam Jacobi Sunonis, de Regensteen. Que fundauit nobile monasterium Roskildie et dotauit sufficienter, adducens sorores de Argentina. Que eciam comitissa dedit fratribus minoribus quatuor loca istius custodie, scilicet Roskildie, Haffnie, Kalundeburgis et Nestuetie. Sepulta apud fratres minores Roskildie. 24. fossata **PG**; fossatis **L**. 25—26. vicus communis, *hodie* Borgergade.

orientem protenditur, pro fundamento conuentus. Qui eciam Nicolaus, relictis omnibus amore dei, effectus est frater minor ibidem.

M.CC.LXIII. fundatus est locus Flensburgis a domino Johanne de Hwittingh, quondam dapifero ducis Jutie. Qui et sepultus est ibidem 1270.

M.CC.LXVII. receptus est locus Threlburgis, die beati Hieronimi. Dominus Catho, canonicus Lundensis, dedit fundum pro predicto loco. Alibi habetur, ⟨*quod*⟩ 1247 fratres habuerunt locum ibidem; sed antiquissimi libri habent 1267.

M.CC.LXVII. fundata est domus fratrum Ystadie per dominum Holmgerum militem et coniugem eius Katherinam, tempore Alexandri 4. et Ysarni archiepiscopi. Dominus Olauus, Reualiensis episcopus, consecrauit ecclesiam in honore sancti Nicolai episcopi et Katherine virginis.

Domum fratrum Vibergis construi fecit a fundamentis (sub Innocentio 4., vt dicitur) domina Mariana comitissa, et filij eius, dominus Albertus, comes de Euersteen, et dominus Ludouicus Euersteen marskalcus. Et hij tres ibidem tumulati sunt in vno sepulcro sub lapide marmoreo. (Isti erant sub Erico rege Klepping. MCCXCV. fuit celebratum capitulum Vibergis.)

M.CC.LXXIX. fundatus est locus Othenie.*

---

7. Threlburgis **P**, *s. s.* træleburgis, *quod recepit* **L**. 7—8. die b. Hieronimi = *30. Septembris.* 9. quod *addidi.* 13. Ysarni **P**, *sed hoc verum esse non potest, cum Ysarnus archiepiscopus esset annis 1302—10; in tabula Ystadiensi* Jacobi *fuisse videtur, et significatur Jacobus Erlandi f., qui archiepiscopus fuit 1253—74. Etiam annus fundationis alius fuit, non 1267; tum enim Alexander papa IV., cuius nomen dicta tabula habet, mortuus erat; videatur J. Lindbæk, qui in libro supra p. 281 in nota 1 laudato de hac re p. 194 sqq. disputat et 1257 vel 1258 verum annum fuisse suspicatur.* 16. Domꝰ *initio* **P**, *sed correxisse vid. in* Domũ. 17. *Verba* sub Inn. 4. vt dr̃ *postea* **P** *s. v. addidit; sed* Inn. 5 *scribi debuit, qui papa erat per 5 menses anni 1276; ceterum vid. p. 293, 13.* 20—21. *Verba* Isti ... klepping *postea in fine versus addita sunt; sequentia in margine sinistro, sed huc non pertinere videntur.* 23. Othenie: *post hoc* **P** *scripsit*: Verte folium sequens et plura inuenies (*non, ut edidit* **L**: Post plura inuenies). *Significauit fol. 109r, in quo ea reperiuntur, quæ fundationem conuentus Otheniensis spectant; itaque ea hoc statim loco edidi, cum* **L** *ea loco parum idoneo (S. R. D. V, p. 515, 42—516, 30) posuerit.*

* (fol. 109r). Anno domini M.CC.LXXIX. (, pontificatus domini Nicolai 3. anno 2.,) illustrissimus rex Danorum Ericus (sextus) ad honorem beate Marie Virginis genitricis dei (de misericordia) dedit fratribus minoribus hunc locum Ottoniensem (, scilicet curiam suam regalem cum omnibus edificijs desuper constructis et areas etc., vt in littera); quem dicti fratres ⟨*sunt*⟩ ingressi, et in festo Assumpcionis beate Virginis diuina publice celebrabant, prius tamen in vigilia sancti Laurentij fauore introducti regio et ciuium vnitate. Hunc vero locum reuerendus pater dominus Tuko, Ripensis episcopus, consecrauit. (Vbi) fabricato (et consummato) choro memoratus idem rex (suis sumptibus) ante maius altare suam elegit sepulturam (presentibus pluribus notabilibus regni, et hoc ipsum in placito Fyonie publicauit) etc. Vbi iam pridem filias suas, domicellas videlicet Katherinam et Elsabe, defunctas anno domini 1283, tradi fecerat sepulture. Qui rex cum vxore fecit fieri tabulam antiquam et iam depositam satis notabilem pro ecclesia. Anno domini M.CCC.XLIII. consummatam hanc ecclesiam et maius altare venerabilis pater et dominus frater Nicolaus, episcopus Ottoniensis, in honorem eiusdem Virginis consecrauit, dominica proxima post festum sancte Marie Magdalene, et tunc constituit anniuersarium diem dedicacionis eadem die annis singulis celebrari.

Copia littere eiusdem Erici regis super fundo conuentus Ottoniensis, que est in cista conuentus sub sigillo maiestatis regie.

1—6 (*item* 11—14) *verba parenthesi inclusa postea s. v. add.* **P**; *post* Ericus (2) *antea scripserat* cognomento pius, *sed hæc merito deleuit, cum sic vocetur Ericus Menweth.* 3. de misericordia *cognomen Marie esse videtur.* 4. hunc locum: *pronomen additum ostendere videtur* **P** *hæc ex libro aliquo Othoniæ scripto sumpsisse; cfr. J. Lindbæk l. l. p. 260, 9.* 4—5. Ottoñ. ſ: **P** (ſ: = scilicet); Otthonie seu(!) **L**. 7. sunt *addidi.* fest. Ass. b. V. = *15. Augusti.* 8. vig. s. Laur. = *9. Augusti.* 10. tuko, *s. s.* tyko **P**. 12. *post* suam **P** hic *scripserat, quod linea subducta delendum esse significauit.* 13. notabilibus (*non* nobilibus) **P**. 14—17. *verba* Vbi . . pro ecclesia **P** *inferius in media pagina post v. 23 scripsit, sed ipse indicauit eo loco, quo ea cum* **L** *posui, transponenda et inserenda esse.* 20. dominica etc., *i. e. 27. die Julii.* 23. celebrari **PL**; celebrandum **G**. 24—300, 21: *In his legendis* **GL** *multos et graues errores commiserunt.*

»Ericus, dei gracia Danorum Slauorumque rex, omnibus presens scriptum visuris salutem in domino. Geste rei noticia, ne processu temporis dubietatis caligine inuoluatur, perhennari solet litterarum indicijs, ex quibus preberi possit posteris credulitatis firmamentum. Cupientes igitur ad noticiam presentium et futurorum deducere, qualiter fratres minores Othonie adepti sint fundos et areas, in quibus dei prouidencia per nostrum auxilium claustrum ipsorum situm est et habitacio, Noueritis, nos omnes areas et fundos a vico occidentali vsque ad fundum Henrici Sømær, quondam monetarij Othoniensis, habentes riuum ad aquilonem loci ipsius claustri et vicum communem ad meridiem eiusdem, qui ab occidente in orientem protenditur, iure scotacionis habuisse a veris possessoribus, et dictorum fratrum minorum perpetuo vsuj ad dei laudem pro remedio anime nostre ac progenitorum nostrorum contulisse, duobus fundis exceptis, qui in angulo meridionali versus occidentem ipsius spacij, vbi platee concurrunt, siti sunt, qui ecclesie beati Albani ciuitatis Otthoniensis attinere dinoscuntur. In cuius rei testimonium presenti scripto nostrum sigillum duximus apponendum. Datum Nyburch anno domini M.CC.LXXXV., tempore parlamenti generalis in presentia nostra.« || *(Hic finitur fol. 109r).*

(fol. 107v). M.CC.LXXXVI. fundata est domus Nystadensis a nobilibus personis, dominis et dominabus de Karstorp et Katelstorp; qui, vt dicitur, construxerunt ecclesiam et dormitorium orientalem vsque librariam auxilio aliorum bonorum hominum. (M.CC.XCIII. fuit celebratum capitulum Nystadis.)

M.CC.LXXXVIII. fundata est domus fratrum Kaldingis ex curia et capella Henrici Dwlmer militis, et dicebatur Dweholm. Qui Henricus factus est frater minor ibidem. Et intrauerunt fratres dominica Trinitatis, annuente rege Erico Menwet et matre sua Agnete*. Ticho, episcopus Ripensis,

---

6. *post* minores *vocula aliqua erasa est.* Othon; **P**, *quod fort. etiam* Othonienses *significare potest.* 9. vicus occidentalis, *hodie* Vestergade. 22. *supra* .M.CC.LXXXVI. *postea scriptum est*: 1296. 23. ka'ſtorp (= Karstorp, *hodie* Kjærstrup) **P**; Kæstorp **GL**. 26. *Verba parenthesi inclusa in margine adscripta sunt nec huc pertinent.* 30. dominica Tr., *i. e. 23. die Maij.* 31. Agnete: *hoc igitur loco inserendæ sunt litteræ, quas* **P** *in fol. 109v exhibet (S. R. D. V, p. 516, 31 sqq.).*

consecrauit. Alibi habetur, quod Bertoldus Slesuicensis consecrauit, annuente Cristerno, Ripensi episcopo. || *(Hic finitur fol. 107v).*

(fol. 109v). *»Agnes, dei gracia Danorum Sclauorumque regina, omnibus presentes litteras inspecturis salutem et graciam. Constare vobis presentium tenore volumus, nos viris religiosis, fratribus ordinis minorum, pro augmento diuini cultus ac anime nostre simul et animarum progenitorum nostrorum et specialiter dilectissimi mariti nostri remedio, manendi in Kalding ac ibidem claustrum suis vsibus aptum construendi ex consensu dilecti filij nostri et consiliariorum nostrorum licentiam liberam contulisse. Quocirca dictos fratres fauore specialis gracie propensius prosequi cupientes, non solum manda*mus*, verumeciam et petimus, quatinus ipsos fratres pro dei ac nostra reuerencia benigne suscipiatis ac susceptos curetis in suis negotijs promouendis, cum ad vos recursum habuerint, fauorabiliter pertractare. Datum Skelfiskør anno domini .M.CC.LXXXVIII., XVIII. Kalend. Maij, presentibus dominis Waldemaro duce Jucie, Wiszælauo principe Ryianorum, Nicolao episcopo Burglanensi, priore de Andwarthskogh, magistro Martino cancellario nostro, Johanne Lythllæ, Vffone quondam dapifero, Suenone Rust ac alijs pluribus fidedignis.«

(fol. 108r). Domus fratrum Alæburgis fundata est M.CCC.III. die Ascensionis Domini. (Nota, quod 1281 celebratum fuit capitulum Aleburgis; et ideo videtur falsum, quod hic habetur de fundacione.)

M.CCCC.XIX. fundatus est locus Malmogis; Ericus rex Pomeranus dedit fratribus locum et capellam sancte Anne apud mare. Anno vero domini 1487 reformatus fuit iste conuentus; et tunc acquisierunt fratres quosdam fundos pro nouo loco construendo in parte occidentali oppidi, partim ad meridionalem plagam protensos, habentes in orientali et boreali plagis vicos communes seu plateas. Sequenti vero

---

1. Alibi habetur etc.: *hoc rectius est; nam Tycho Ripensis iam 4. die Martii mortuus erat, cfr. J. Lindbæk l. l. p. 291, not. 222.* 7. aīaꝝ (= animarum) **P**; *om.* **GL**. 12. mādam (*omissa in fine versus terminatione* 9) **P**. 13. veꝝec (= verumeciam) **P**; verum eq **G**; verum eaque(!) **L**. 18. wıſzæ(*vel* wıſzce)lauo **P**; wißoclauo **G**; Wısoclano(!) **L**. 21. rust (*in fine versus*) **P**; rustico **G**; Rustico **L**. 23. die Asc. Dom. = *16. Maij.* 23—25. *Verba* Nota *etc. postea adscripta sunt in summa pagina 108r.*

anno, scilicet 1488, adepti sunt fundos alios versus fossata a diuersis personis. Anno vero domini 1489, feria 2. penthecostes, intrauerunt fratres processionaliter predictum locum, ibidem diuina celebrantes.

M.CCCC.XIX. Ericus Pomeranus dedit fratribus minoribus locum et capellam sancti Nicolai Nycopie Falstrie pro loco construendo, die animarum.*

* Fundatio conuentus Nychopensis Falstrie. (fol. 119ʳ).

»Vij Erick, met gudtz nade Danmarks Suerighes Norghes Vendhes oc Gothes konning oc Hertug, kundgøre alle the, som thet breff see eller høre, at wij, gudt oc vor ffruue oc sancte Mikel oc sancte Ffranciscus til loff oc hether oc thil there tienistes merelsse oc cristit folck til syæle gaffñ, vnnæ, loffue oc vort ja, vilge oc samtycke til giffue met thette breff, at j vor køpstedt Nykøping j Ffalster maa funderis, bygges oc vpreyses eet graabrøthre closter aff sancti Ffrancisci orden j gudtz, vor ffruues, sancte Michels oc sancti Ffrancisci hether hooss sancti Niclauese capelle j then samme stadh, ther wij j saadan agt oc mening, som fore er sacht, til vnne oc giffue then samme capelle, huilken oss met ræthe bør at forlæne, met thet rwm oc apelde gardt, som kalles konnings garden, ther oss oc kronen til hører, som ligger østen hooss then forscr(eff)ne sancti Niclauese capelle j then samme stæt, ther (ɔ: thet) for^{ne} (= for(screff)ne) bygge sculende closter til hielp, fundering oc gãffn til euindelig eye; tock j saadan made, at thet samme closter (ɔ: closters) fundering oc bygning kircke herren, som nu er oc her effter kommer, oc bymennene j then samme stæt til engen skade, hinder eller forgang komme j nogre made, Men at brøthrene være them til tieniste, vilie oc til hielp, som them bør, vkrendt oc vskadt altijd kirckeherrens oc sogne rettigheet. Thil mere vitterlighet oc vissem

2. feria 2. penth. = 8. *die Junij.* 7. die animarum = 2. *Octob.* 8. *Huc pertinent litteræ regiæ, Danice scriptæ, quas Petrus Olai in folio 119ʳ postea inserto habet (S. R. D. V, p. 517, 34—518, 11); eas igitur in hunc locum transposui.* 11 (28). ellr' (ellre) **P**. 12. hethr'(= hethre) **P**; hether **GL**; *item 17.* 18. thr̃ **P** (*aut* thñ). 23. thr̃ **P**. 25—26. *verba* oc gãffn (!) . . funderĩg *transierunt* **GL**, *qui etiam aliis locis in his litteris errauerunt.* 28. hind' **P**; hinder **GL**.

her vm haffue wij ladet vor Secretum henges for thette breff. Datum in Castro nostro Nyburg Anno dñj M.CCCC.XIX. ipso die Commemorationis animarum.«

(fol. 108r). M.CCCC.XX. idem rex dedit fratribus capellam sancte Anne extra opidum Helsingore cum fundo et nemore pro fundacione conuentus. Ecclesia consecrata fuit 1427 die Vincentij martyris per Seuerinum, episcopum Tranquilliensem. Anno domini 1528 obiit Johannes Petri, procurator conuentus, cuius labore et prouidencia locus pro maiori parte constructus, auctus et reparatus est, habens secum socium et comprocuratorem non minoris meriti Claws Brædicke et fratrem Nicolaum Jordani guardianum.

M.CCCC.LXXXV. dominus Johannes rex dedit fratribus locum Køgis, qui dicebatur Konningsgardh, consentientibus consiliarijs regni; et in festo Assumpcionis beate Virginis celebrauerunt primo diuina ibidem. Eodem anno, die sancti Ludouici episcopi, dominus Olauus Martini, episcopus Roskildensis, consecrauit cimiterium. Dominus Andreas Mws, episcopus Asloensis, de consensu Johannis, episcopi Roskildensis, consecrauit ecclesiam ac cimiterium cum ambitu in honorem beate Virginis de Consolacione 1509. Quem locum domina Dorothea regina pro magna parte construxit et ornamentis dotauit.

M.CCCC.LXXXXIIII. fundata est domus pro fratribus in opido Halmstadensi; et in die conuersionis sancti Pauli primo ibidem celebratum est.

Eodem anno post duos menses fundata est domus Hwsem pro fratribus, videlicet sabbato post festum Gregorij pape; et ipso die Gertrudis primo celebrata sunt diuina ibidem.

Domus Clarissarum Haffnie fundata fuit 1497 a domino Johanne rege et vxore eius domina Christina. Anno autem

---

6—7. die Vinc. mart. = *22. Januarij.* 7. episc. Tranquilliensis *significat, ut opinor, episcopum tantum nominalem, qui nondum certam diocesin accepit regendam.* 15. fest. ass. b. V. = *15. Augusti.* 16—17. dies s. Lud. ep. = *19. Augusti.* 24. *supra anni numerum Latinum* 1494 *scriptum est.* 25. d. conuers. s. P. = *25. Januarij.* 26. est *om.* **L.** 28. sabbato etc., *i. e. 15. die Martii*; die Gertrudis *est 17. die Martij.*

domini 1505 fuerunt sorores ibidem solenniter introducte, ipso die translacionis sancte Clare.

Anno domini .M.D.XXI. fundata est domus pro Clarissis Othenie ex curia illustrissime domine regine Christine, que obijt eodem anno in festo Concepcionis beate Virginis, sepulta apud virum in habitu fratrum Othenie. || (fol. 108v). Que deuotissima regina si superuixisset vsque annum sequentem, quo ibidem introducte fuerunt *ee*dem Clarisse auctoritate Leonis pape x., videlicet in festo Mathei apostoli et euangeliste, assumpsisset habitum in illo monasterio, vt iam diu deliberauerat. Volebat eciam perfecte construere locum, sed morbo pestilentico preuenta non perfecit. Hec serenissima et deuotissima regina quanta charitate, fauore et munificencia ac gracia prosequebatur fratres minores de obseruancia et ordinem ipsorum, non potest verbis explicari; quippe cum, eciam si quis facunditatem Homeri aut Maronis haberet, in illorum explicacione succumberet.

Loca fratrum in Swetia.

Domus fratrum Visby fundata 1233. Swtercopie 1235. Scaris 1242. Wpsalie 1247. Enarcopie 1250. Holmis 1268. Nycopie 1280. Jonarcopie 1283. Arbogis 1285. Lincopie 1287. Løse . Krogis . Vpsalie(!) . Wexø . Ramæ . Thyckekarl . Viburgis .

Loca fratrum in Norwegia.

Kongeldis . Marstrandis . Opsloia(!) . Thwnsbergis . Bergis . Nidrosia .

Lwndis in Dytmersia fundatus 1520. || *(Hic finitur fol. 108v).*

---

2. transl. s. Clare = *2. Octobris.* 5. fest. Conc. b. V. = *8. Decembris.* 8. eedem *scripsi*; ibidem **P**. 9. fest. Math. ap. = *21. Septembris.* 16. a' (*i. e.* aut) **P**; ac **G**; atque **L**. 22—26. *Spatia vacua reliquit* **P**, *ut postea, si comperire potuisset, annorum numeros adderet.*

⟨Cap. II.⟩ Nomina reuerendorum dominorum episcoporum de ordine fratrum minorum in Datia.

(fol. 112^{v}, in parte dextra). M.CC.LII dominus Radulphus, episcopus Burglanensis, cessit episcopatui et intrauit ordinem fratrum minorum.

M.CC.LII frater Raynerius factus est episcopus Ottoniensis per presentacionem regis Abel.

M.CC.LX magister Gunnerus, episcopus Ripensis, qui magno cum honore recepit fratres primo in Datiam et eis tanto amore adhesit, vt elegit viuere et mori cum eis, sepultus in choro fratrum ante summum altare. Hic electus fuit in episcopum M.CC.XXX.

M.CC.LX dominus Jacobus Erlandi, archiepiscopus Lundensis, de licencia Alexandri pape cessit episcopatui et intrauit ordinem fratrum minorum.* Obijt 1274, sepultus in choro fratrum.**

* (fol. 109^{v}). »Alexander episcopus, seruus seruorum dei, Venerabilibus fratribus archiepiscopo Vpsalensi et episcopo Slesuicensi salutem et apostolicam benedictionem. Venerabilis frater noster Jacobus, archiepiscopus Lundensis, recogitans in amaritudine annos suos et cupiens de residuo mereri dulcedinem, quam miseracionum dominus se timentibus preparat, Nobis per affectuosas litteras et specialem nuntium supplicauit instanter, vt, cum ipse propter frequentes suarum infirmitatum incursus pastoralem curam exequi nequeat, iuxta votum ipsius

---

3—6. *Alio loco (fol. 65^{r}) eadem fere de Radulpho habet* **P**, *et adiunguntur hæc*: Eodem anno (*i. e. 1252*) frater Regnerus ordinis minorum electus est in episcopum Otheniensem per presentacionem Abel regis. Et dicitur fuisse primus minister Datie, qui inter eos scribitur Regnikinus. 8. *Anni numerus, si verus est, ad* sepultus (est) *pertinere videtur; hoc igitur anno reliquiæ Gunneri, qui iam anno 1249 obierat, ex Loco Dei, ubi aliis locis sepultus esse dicitur (ut S. R. D. Tom. IV, p. 576 sq. et VII, p. 193), in ecclesiam fratrum m. Ripensem, quam anno demum 1280 dedicatam esse scimus (S. R. D. VI, 255), translatæ sunt et ibi sepultæ.* 10. eleg^{t} (= elegit) **P**; elegerit **L**; eligeret **G**. 14. de licē^{a} (*i. e.* de licencia) **PG**; de litera(!) **L**. 16. *Post hunc versum inserenda iudicaui duo adnotata huc pertinentia, quæ* **P** *in fol. 109^{v} habet;* **GL** *in his sæpius errauerunt.* 20. frater **PG**; pater **L**. recogitans etc., *cfr. Isaiæ cap. 38, 15; 63, 7.* 22. timē^{b9} (= timentibus) **PG**; tenentibus **L**; *ceteros errores omitto;* **G** *tamen quædam rectius legit quam* **L**.

in hac parte cessionem recipere ac licentiam transeundi ad ordinem dilectorum filiorum fratrum minorum ei concedere dignaremur. Nos itaque, premissis et alijs causis legittimis, quas idem archiepiscopus exponi fecit humiliter coram nobis, diligenter auditis, ac propter illas suis in ⟨*hac*⟩ parte desiderijs ad deuotam instantiam predicti nuntij annuentes, fraternitati vestre presentium auctoritate committimus, quatinus, cum ab archiepiscopo fueritis humiliter requisiti, cessionem ipsius quoad curam regiminis, vsu sibi pontificalium reseruato, recipiatis vice nostra et postulatam licentiam tribuatis eidem, concessa libera facultate Lundensi capitulo, vt ex tunc de persona idonea per electionem canonicam sibi prouideant in pastorem. Quod si non ambo hijs exequendis potueritis interesse, alter vestrum ea nichilominus exequatur. Datum Viterbij vi. Idus Aprilis pontificatus nostri anno .4.

** ⟨*Epitaphium.*⟩

Jacobus, ecclesie Lundensis pastor honestus,
Primas Vpsalie, morum grauitate modestus,
Huc se portari voto collega minorum
Jussit, sorte pari foret vt consors meritorum.

Hic venerabilis moritur Lundensis archiepiscopus, Meritis vt creditur, ac plenus bonorum operum, Jacobus vocitatus Erlandi. Requiescat hic, anno domini 1274 sub lampade in choro honorificentia debita tumulatus. Obijt in dominica, qua cantatur Inuocauit. || ***(Hic finitur fol. 109v).***

(fol. 112v in parte dextra). M.CCC.XVIII dominus et frater Henricus, episcopus Reualiensis. Hic fuit in capitulo Asloe, et

---

5. hac *addidi.* 21. Meritꝭ P, *sed aliquem errorem his inesse apparet, cum verba recte coniungi non possint; scribd. credo*: Lund. archiepiscopus *bene* meritus, vt creditur, ac pl. b. o. (*cfr. Act. apost. 9, 36*: Tabitha . ., plena bonis operibus). 24—25. dominica . . Inuocauit = *die 19. Februarii 1274.* 26. *Ante anni numerum, qui (ut in p. 307, 3) fortasse significat, quo anno ordinem intrauerit, postea additum est*: erat episcopus 1304. *Episcopatum Reualiensem eum annis 1298—1320 rexisse dicit Lindbæk l. l. p. 39, qui etiam ibidem de iis, qui in seqq. nominantur, quædam habet.* 27. in cap. Asloe, *vid p. 308, 13.*

ibi resignauit primum Sententiarum Bonauenture conuentui Ystadensi anno vt supra.

M.CCC.XLIII frater Nicolaus, episcopus Ottoniensis. Sepultus in ecclesia sancti Kanuti regis.

M.CCC.XCII. die xx. mensis Aprilis, obijt Waldemarus, episcopus Ottoniensis, dominus de Pwdbwskis; sepultus Nystadie in choro fratrum.

M.CCCC.XIIII frater Seuerinus factus est episcopus Tranquilliensis, confirmatus per Johannem .23., consecratus Constantie. Item erat episcopus 1427. Sepultus Roskildie.

Frater Jacobus Teppe, episcopus Gardensis, erat episcopus 1411 et 1420, suffraganeus Petri episcopi Roskildensis, (vicarius Johannis Roskildensis.) [erat episcopus 1440.]

M.CCCC.XXXII frater Seuerinus (ordinis nostri); erat 1440, vt puto, episcopus Farensis.

M.CCCC.LXIX frater Thrugillus episcopus Tranquilliensis. Malmogie sepultus in conuentu apud mare.

M.D.XX frater Vincentius Petri episcopus Gardensis consecratus. Obijt 1537. in Maribo monasterio. || *(Hic finitur fol. 112v).*

⟨Cap. III. Capitula prouincialia ordinis his locis et annis celebrata sunt:⟩

(fol. 112bis). Anno domini 1264 celebratum fuit capitulum Randrus. Lundie 1265. Capitulum Kylense 1266. Twndris

---

1. pᶦm sn̄iaꝝ bo(na)uēt̃e **P**, *quod recte explicauit Suhmius in nota p. 517*; partem suorum bonorum multam **G** *dubitans*; primum sinarum (!) Bonauenture **L**. *In chron. Antonini part. III, tit. 24, cap. VIII legitur*: Bonauentura . . sententias (*scil. Petri Lombardi*) Parisius legit et scriptum notabile et deuotum edidit super 4 libros sententiarum. 9. Joh. 23., *papa consecratus 1410, a concilio Constantiæ depositus 1415.* 10. episc. 1427: *cfr. p. 303, 6 sq.* 11 (*et* 18). Gadensis **P**, *corr.* **G** (Gardensis = Groenlandensis). 11—13. *Verba apud* **P** *turbate scripta sunt, sed sic ordinanda esse videntur, ut feci. Petrus 6. erat ep. Roskild. 1395—1416, Johannes 4. Andreæ 1418—31. Verba* erat episc. 1440, *quæ sub verbis* vicar. Joh. Rosk. *in margine scripta sunt, ad v. 14—15 pertinere puto et delenda esse.* 14. *Hic* Seuerinus *sine dubio non idem est, qui v. 8 commemoratur. Verba* or. nr̄i *s. v. addita sunt; post* Seuerinus *et ante* ēpꝰ Farensis (= Færøensis) *signum omissionis est, ad quod, etsi non iteratur in margine, pertinere credo verba in marg. scripta*: erat 1440, vt puto.

1267. Swtercopense 1268. Flensburgis 1269. Scaris 1270. Swtercopis 1271. Kongeldie 1272. Holmis 1273. Vibergis 1274. Horsnes 1275. Swineburgis 1276. Nestwetis 1277. Træleburgis 1278. Kalundeburgis 1279. Ripis 1280: in isto capitulo Swetia et Noruegia fuerunt custodie. Aleburgis 1281. Swtercopis 1282. Lundie 1283. Roskildie 1284. Flensburgis 1285. Randrus 1286. Twndris 1287. Scaris 1288. Ystatis 1290. Lincopie 1291. Sleswigis 1292. Nystadie 1293. Twndris 1294. Vibergis 1295. Thwnsbergis 1296. Junarcopie 1297. Lundie 1298. Haffnis 1299 (per vicarium). Wpsalis 1300. Scaris 1301. . Ripis 1307. . Nestwetis 1309. Swineburgis 1310. . Aleburgis 1313. . Holmis 1315. Sleswigis 1316. Roskildie 1317. Asloe 1318. . Scaris 1331, sub fratre Johanne ministro. . Nycopie 1333, sub fratre Johanne ministro. Lincopie 1347. Holmis 1348.

|| (fol. 112bis v). Nicopie 1381. Haffnis 1386. Swinburgis 1387. Vibergis 1388. Lundie 1389. Nestwetis 1390. Congeldie 1391. Træleburgis 1392. Slesuigis 1393. Horsnes 1394. Vpsalie 1395. Othenie 1396. Scaris 1397. Aleburgis 1398. Ripis 1399. Arbogis 1401. Ystadie 1402. Sutercopie 1403. Flensburgis 1404. Lundie 1406, sub fratre Torberno vicario. Ystadie congregatio 1407. Roskildie 1409. Arbogis 1410. Ystadie congregatio 1411. Randrus 1412. Kalundeburgis 1413. Nystadie 1415. Haffnis 1417. Horsnes 1418. Swinburgis 1419. . Holmis 1425, sub fratre Esgero ministro. . Studium ordinatur Lundie in capitulo Ystadie 1432 sub Nicolao Jacobi vicario. Vpsalie 1433. Jonarcopie 1434. Opsloie 1436. Tundris 1438. . Enecopie 1440. . Kongeldie 1442. . . . . . 1444. Lincopie 1446. Tons-

---

5. custodie, *i. e. partes prouinciæ Dacianæ.* 10. per vicarium *post* 1299 *s. v. postea additum est.* 11 *sqq. spatia vacua reliquit* P, *postea, si fieri potuisset, nomina locorum et numeros annorum, quæ tunc ignorabat, additurus.* 23. 24. congregatio, *ut Lindbæk l. l. p. 198 suspicatur, non plenum capitulum fuisse significat.* 27—28. Studium . . vicario: *hæc omnia verba coniunguntur, nulla interpunctione interposita, in* P, *et a verbis præcedentibus vacuo dimidii versus spatio disiunguntur; ergo parum recte Lindbæk p. 40, praua Langebekii interpunctione deceptus, studium* (»Universitet«) *Holmis 1425 ordinatum esse dicit.*

bergis 1448. . Alburgis 1451. Nycopie 1453. Malmogis 1456. . Marstrandie 1458. Scaris (*supra scripto* Lundie) 1460. Othenie 1462. . Arbogis 1467. Roskildie 1468, sub vicario fratre Laurentio Torberni; frater Auo minister eligitur. 1469 conuentus Otheniensis reformatus fuit. . Swtercopie 1471, sub fratre Auone Johannis ministro. . Caldingis 1474. Holmis 1476. Lundie 1478, sub fratre Stephano Laurentij. Vpsalie 1480. Nicopie Falstrie 1482. Bergis 1484. Swinburgis(!) Findlandie 1486. Enecopie 1487. ‖ *(Hic finitur fol. 112bis).*

⟨Cap. IV. De reformatione conuentuum.⟩

(fol. 113^{r}) Anno a natiuitate domini .M.CD.LXVIII. fratres conuentuales celebrauerunt capitulum in conuentu Roskildensi; in quo frater Auo, de nobili prosapia Jutonum, in ministrum prouincialem electus fuit. In quo capitulo frater Laurentius Branderi, guardianus et lector Caldingensis et Ripensis, petijt a dicto patre fratre Auone ministro et alijs patribus reformacionem conuentus Kaldingensis iuxta promissum sibi factum a reuerendo patre fratre Johanne Nicolai ministro, qui obijt in ipso ingressu ipsius capituli. Qui pro maiori parte contradixerunt et nullis medijs alium modum viuendi in prouincia Dacie admittere velle*n*t quam hactenus et tempore consuetum. Tunc dictus frater Laurentius Branderi, accepta licencia a fratre Laurentio Torberni, tunc vicario prouincie, ad curiam Romanam ⟨*profectus*⟩ in via visitauit ciuitatem Venetiarum. In qua pro tunc celebrabatur capitulum generale fratrum conuentualium; et impetrauit a reuerendo patre fratre Zanetto, generali ministro, reformacionem conuentus Ottoniensis. Quam ad instanciam serenissimi principis Cristierni, regis Dacie, Sanctissimus dominus Paulus papa .II. auctoritate

---

9. *Forte* Wiburgis *coni.* **L** (*vel Suhm*). 16. Brandere *fere semper* **L** *praue.* et Ripensis, *ut dicit Lindbæk p. 100 sq., verum esse non potest; nemo enim simul duorum conuentuum guardianus esse potest; suspicatur fuisse*: diocesis (*vel* custodie) Ripensis; *ego* p9 (prius) *ante* ripeñ *excidisse credo.* 21. et **P**; *malim* quod. 22. vellent **G**; vellʒ **PL**. 25. profectus *add.* **G**.

apostolica confirma*ui*t. Rediens autem idem frater Laurentius de curia anno domini 1469, feria VI. post festum Lucie, recepit et reformauit conuentum Ottoniensem.

Anno autem domini 1472 frater Laurentius Branderi propter multiplices molestaciones fratrum conuentualium assumpto fratre socio ad apostolicam sedem repedabat, et impetrauit a Sixto quarto litteras super reformacione conuentuum Swenburgensis et Nystadensis, annuente et fauente fauorabiliter ministro generali, fratre Zanetto (, vt sic dicte obseruantie regularis funiculus difficilius rumperetur). Redijt autem eodem anno in vigilia penthecostes, et sexta feria infra octauam Corporis Christi reformauit conuentum Swynburgensem; reformacio autem conuentus Nystadensis propter paucitatem fratrum protelata est vsque ad annum domini 1477, quo anno (in die Animarum) idem reuerendus pater frater Laurentius Branderi eundem conuentum auctoritate apostolica et ministri generalis reformauit.

Anno autem domini 1478, mortuo reuerendo patre fratre Auone, Reuerendus pater frater Stephanus, nacione Fynnus, in ministrum eligitur prouincialem in capitulo Lundensi. Predictus autem pater frater Laurentius Branderi cum suis fratribus, pro pacis ac fraterne charitatis tranquillitate melius obseruanda et vlteriori vexacione fratrum conuentualium penitus excludenda, promisit pro se et suis fratribus obedienciam predicto ministro secundum tenorem litterarum seu bullarum Sixti 4^{ti} et Zanetti, quondam generalis ministri. Demum predictus pater frater Laurentius Branderi, habito consilio cum suis fratribus dictorum trium conuentuum, qui vnani-

---

1. confirmauit **L**; confirmat (*pro* confirma^{t}) **PG**. *De eadem re Petrus Olai in historia Christierni regis (Collect. fol. 90^{v}) sic loquitur*: Anno domini 1468 regularis obseruantia quo ad fratres minores introducta fuit in Daniam per reuerendum patrem fratrem Laurentium Branderi, ipso rege ad idem summe post regem celi cooperante. Quam obseruantiam fouit, protexit et auxit vsque ad mortem totis viribus et conatibus. 2. feria etc., *i. e. 15. die Decembris.* 9. *post* Zanetto **P** *signum habet omissionis, quo in marg. iterato postea add. verba sqq.* vt . . rumperetur. 11. vig. Penth., *i. e. 16. Maij*; sexta f. etc., *i. e. 29. Maij*; *Lindbæk tamen (p. 285, not. 297) ostendit hoc anno demum 1473 die 18. Junij factum esse.* 15. die Anim. *i. e. 2. Nouembris; verba in marg. dextro addita sunt.* 17. ministri **PG**; minister **L**.

miter consenserunt, ⟨*voluit*⟩, vt incorporarentur et vnirentur sub obediencia vicarij generalis cismontanarum partium ad instar aliorum conuentuum de obseruantia nuncupatorum. Pro huiusmodi autem negocij expedicione idem reuerendus pater frater Laurentius Branderi iter arripuit ad Romanam curiam, exponens se multis periculis et laboribus. Qui tandem deo adiutore obtinuit bullam efficacem incorporacionis et vnionis || (fol. 113v) sub obediencia vicarij generalis cismontanarum partium ad instar aliorum conuentuum de obseruantia nuncupatorum a Sixto papa 4, anno domini 1480; et sic liberati sunt a duro iugo ministri, vsque enim ad hec tempora sub obediencia ministri [quodammodo] erant.

Eodem anno (in profesto beati Francisci) venerunt duo notabiles patres, videlicet frater Henricus Lappen et frater Henricus Gualteri, missi de prouincia Saxonie pro vlteriori reformacione regularis obseruantie; qui pluribus annis in [dicta] prouincia Dacie demorati sunt. Adepta autem bulla vnionis et incorporacionis a Sixto 4., vt dictum est, statim misit reuerendus pater frater Laurentius Branderi duos notabiles patres, vt eam ostenderent vicario generali cismontanarum partium; quem inuenerunt in prouincia Saxonie; qui vicarius generalis dicebatur frater Wilhelmus Bertho. Cumque predictam bullam vidisset, gratanter et paternaliter acceptauit, dicens: »Benedicta Dacia, que reformacionem per se acceptauit etc.« Et statim misit 4. fratres (de prouincia Saxonie) cum illis duobus patribus, qui ei litteras presentauerunt, ad prouinciam Dacie pro meliori instructione et informacione ac melioracione et manutenencia regularis obseruantie. Anno autem domini 1481 (in principio anni, scilicet in Februario) celebratum est capitulum Otthonie more ac priuilegijs fratrum de obseruantia aliarum prouinciarum. In quo capitulo electus fuit reuerendus p. fr. L. B., qui, licet hucvsque fuerat vicarius tam auctoritate apostolica quam ministri, in isto tamen capitulo electus fuit secundum verum modum et ritum

---

1. voluit *addidi.* 12. quodammodo *linea subducta del.* **P**; *item* 17 dicta. 13. *verba* in prof. b. Fr. (*i. e. 3. Octob.*) *supra vers. add.* **P**, *item* 25 de prou. Sax., *et sic in seqq., ubi* ( ) *posui.* 34. capittulo *h. l. et interdum alibi* **P**.

fratrum de obseruantia nuncupatorum. Et fuit introductor obseruantie in Daciam et primus vicarius prouincialis obseruantie, et rexit fratres obseruantes, scilicet illorum trium conuentuum supradictorum, per annos XI. ante istud capitulum.

In isto capitulo electus fuit venerandus pater frater Andreas Glob in discretum discretorum ad capitulum generale, quod celebrandum erat in festo penthecostes in conuentu Montis Lucij (prouincie Burgundie), eodem videlicet anno. Qui frater Andreas circa medium Quadragesime assumptis secum socijs viam arripuit ad predictum capitulum. In quo capitulo reuerendus p. fr. Michael de Lyra, prouincie Colonie pluribus vicibus prouincialis vicarius, assignatus fuit commissarius prouincie Dacie. Qui statim ad predictam prouinciam proficiscens assumpsit secum octo fratres notabiles zelatores obseruantie. Quibus omnibus reuersis de capitulo generali celebratum fuit capitulum prouinciale eodem anno in conuentu Otthoniensi. In quo, licet reuer. p. f. L. Branderi necdum compleuerat triennium suum, sed nec integrum annum compleuerat, postquam secundum verum modum et ritum fratrum de obseruantia || (fol. 114^{r}) electus fuit vicarius, ipso tamen elaborante et suggerente alijsque vocalibus consentientibus, predictus reuer. p. fr. Michael de Lyra in ipso capitulo ab omnibus electus fuit in vicarium prouincialem, vt magis obseruantia cresceret, proficeret et vigorem sumeret et in obseruancijs et instructionibus (*s. s.* disciplinis) regularibus mai*us* incrementum acquireret; et fuit secundus vicarius prouincialis huius prouincie Dacie. Anno vero domini 1483 in profesto sancti Josep(!) idem reuer. p. fr. Michael de

---

2. *In marg. iuxta hunc versum scriptum est* primus vicarius obseruantie, *quæ* **L** *parum recte hoc loco in textum recepit; nota marginalis est, et similes (mutato numero) suis locis in seqq. inueniuntur, ubi* **L** *eas omisit.* 7. discretus discretorum: discreti *vocabantur fratres a singulis conuentibus ad prouinciale capitulum missi; ex horum omnium numero* discretus discretorum *eligebatur ad generale capitulum mittendus.* 8. in festo penth., *i. e. 10. Junij.* 10. mediũ XLe **P**. 15. zelatores **PG**; relatores(!) **L**. 22. sugerente **P**. vocales *sunt, qui suffragii ferendi in capitulis ius habent. Ducangius.* 27. maius **G**; maiorem(!) **PL**; *hic* **P** *in marg.*: 2^{9} vicarius, *ut semel hoc adnotem.* 29. in prof. s. Josep, *i. e. 18. Martij.*

Lyra diem clausit extremum, nondum finito triennio, in conuentu Nystadensi, sepultus ibidem in choro fratrum [; qui et post mortem miraculis claruit].

Eodem anno in predicto conuentu celebratum est capitulum, in quo reuer. p. fr. Andreas Glob in vicarium prouincialem est electus; et fuit tercius vicarius huius prouincie. Sub quo, anno domini 1485, fundat*a* est domus fratrum minorum in opido Køgensi (, et celebrauerunt ibi in festo Assumpcionis beate Virginis). Anno autem domini 1486, elapso triennio eius, electus est secunda vice reuer. p. fr. L. Branderi in vicarium prouincialem in conuentu. Sub quo, anno domini 1487 in die Joseph confessoris, reformatus est conuentus Haffnensis per eundem, et eciam conuentus Malmogensis eodem anno, quarta die ante festum Tiburcij et Valeriani, que tunc erat feria quinta pasce. Eodem anno celebratum est capitulum in conuentu Køgensi per eundem patrem L. Branderi; vbi tractatum fuit pro nouo conuentu erigendo in opido Malmogensi, eo quod antiquus locus minus congruebat. Quod eciam execucioni datum fuit; et anno domini 1489 predictus pater Laurentius Branderi et frater Laurentius Petri guardianus vna cum ceteris fratribus feria secunda penthecostes processionaliter intrauerunt conuentum seu predictum nouum locum, ibidem diuina solenniter celebrantes.

Eodem anno, scilicet 1489, celebratum est capitulum in conuentu . . . . per eundem reuer. p. f. L. Branderi; cuius triennio iam elapso r. p. f. Andreas Glob in eius loco electus et subrogatus est iam secunda vice, in ordine vero seu numero vicariorum quintus; et rexit prouinciam laudabiliter per triennium. ||

2—3. *verba* qui . . claruit *postea deleta sunt.* 7. fundat9 **P**, *quem errorem sæpius commisit; corr.* **GL** *h. l., sed non ubique.* 11. in conuentu: *loci nomen desideratur.* 12. in die J. conf., *i. e. 19. Martij; post hæc signum omissionis ponitur, et in marg. addita fuit nota*: scilicet feria 6. post Reminiscere, *sed postea deleta est, merito; nam hic dies anno 1487 erat 16. Martij.* 14. eodem anno *falsum est, si vera est indicatio dierum, quæ sequitur; dicendum erat* sequenti anno (1488), *et tunc factum est 10. Aprilis.* 21. feria 2. penth., *i. e. 8. Junij.* 25. *post* conuentu *spatium vacuum reliquit* **P**, *postea nomen loci additurus; sed in marg. tantum* Vide *legitur, quod quo pertineat, non inuenio.*

(fol. 114v). Capitulum Roskildense (1) celebratum fuit a. d. 1490, primo anno reformacionis ipsius conuentus, infra octauam Natiuitatis b. Virginis, scil. in die Exaltacionis sancte Crucis, per eundem r. p. f. A. Glob, prouincialem vicarium. In quo capitulo redacte sunt constituciones in diuersis prouincialibus capitulis facte in vnum, resecatis(!) superfluis et multis bonis et necessarijs additis. Et istud capitulum dicitur primum capitulum, et ab eo solent alia denominari, et sic consequenter alia. Quotquot autem capitula ante istud celebrata fuerunt, non multum iam nominantur nec reputantur.

Capitulum Køgense (1) celebratum fuit a. d. 1492 in festo sanctissime Trinitatis per eundem r. p. f. A. Glob; cuius triennio iam elapso r. p. f. L. Branderi electus est iam 3ª. vice in vic. prou., et fuit in ordine siue numero vicariorum sextus, et rexit per triennium.

Capitulum Otthoniense (1) celebratum est a. d. 1493 in die sancti Bartholomei, presidente eodem r. p. f. L. Branderi vicario. Sub quo anno sequenti, scil. 1494, fundat*a* est domus pro fratribus minoribus de obseruantia in opido Halmstadensi; et in die Conuersionis sancti Pauli ibidem primo celebratum est. Et eodem anno post duos menses vel circa (, in sabbato post festum Gregorij pape,) fundat*a* est domus seu conuentus Hwsemensis, et ipso die Gertrudis primo fuit ⟨*ibi*⟩ celebratum.

Capitulum Haffnense (1) celebratum est a. d. 1495 in festo sanctissime Trinitatis per eundem r. p. f. L. Branderi; cuius triennio iam elapso r. p. f. A. Glob rite et canonice electus est iam 3ª. vice, et ⟨*erat*⟩ septimus vicarius in ordine siue numero vicariorum. Hic eodem anno recepit et reformauit conuentum Flensburgensem, altera die Diuisionis apostolorum;

1. *numeros, quos hic et in seqq. interposui,* **P** *in marg. habet; diuersa capitula significant in conuentibus nominatis habita.* 3—4. dies Exalt. s. cr., *i. e. 14. Sept.* 12—13. fest. s. Trin., *i. e. 17. Junij.* 17—18. dies s. Barth. = *24. Aug.* 19. fundatꝰ **P**; *item 23.* 21. dies Conv. s. Pauli = *25. Januarij.* 22. in sabbato etc., *i. e. 15. Martij*; dies Gertrudis *17. Martij.* 24. *post* Hwsemensis *deleta sunt verba*: anno vero 1495 receptus est et reformatus, *pro quibus postea ultima verba capitis scripta sunt.* ibi *addidi.* 25—26. fest. Trin. = *14. Junij.* 28. erat (e't) *addidi.* 30. altera die etc., *i. e. 16. Julij.*

tunc enim fratres intrauerunt predictum conuentum. Fuerunt autem ibi tamquam hospites vsque ad dominicam Letare, et tunc receperunt per bullam apostolicam; prius autem fuerunt introducti de consensu et voluntate ministri, scil. fratris Johannis Magni. Secundum veritatem tamen pater L. Branderi recepit conuentum predictum ante finem triennij sui; sed sub patre Andrea Glob fuerunt fratres introducti in predicto conuentu. ||

(fol. 115^{r}). Capitulum Swenburgense (1) celebratum est a. d. 1496 per eundem r. p. f. A. Glob, vic. prouincialem, in die sancti Bartholomei apostoli; qui eodem anno reformauit conuentum Helsingørensem in die sanctorum Cosme et Damiani martyrum. Eodem anno, feria 2^{a}. proxima post festum sancti Martini, obijt serenissima principissa domina Dorothea, regina Dacie, que fuit singularissima fautrix fratrum minorum de oberuantia atque regularis vite specialissima promotrix. Cuius impensis fuit reformatus conuentus Roskildensis, et propria in persona in curia Romana sollicitauit. Eiusque instancia fideli ac multa sollicitudine apud filios suos, videlicet dominum regem Johannem ac dominum Fredericum ducem Holsacie, fu*it* *f*undat*us* locus Køgensis, quem ipsa pro magna parte construxit atque in ornamentis notabiliter dotauit. Eodem anno, scil. ⟨*anno*⟩ domini 1496, r. p. f. L. Branderi, sacre obseruantie ác regularis vite renouator, [qui,] postquam fidelissime (annis XXVIII) in agro laborauit dominico, necnon XI. loca multo labore et indicibili sue vite discrimine ad veram obseruantiam et sancti Francisci regulam reduxerat, pluries vigente dicta regularis vite obseruantia vicarius prouincialis existens, tandem, consummato sue pereginacionis cursu (et pijs laboribus et crebris infirmitatibus fractus), nec in aliqua pro tunc presidencia, sed simplicis fratris iuxta suum pium desiderium vitam agens, omnibus prius sacramentis ecclesiasticis munitus ex hac luce feliciter migrauit, in profesto gloriosi confessoris Christi sancti Nicolai, apud fratres de obseruantia Roskildie in choro ad

---

2. dom. Letare, *i. e. 29. Martij.* 12. dies s. Cosme et D. = *27. Sept.* 13. fer. 2^{a} etc., *i. e. die Lunæ 14. Nouemb. (sed alibi mortua esse dicitur 1495 die 10. Nov).* 21. fuit fundatus *scripsi* (*vid. p. 303, 13 sqq.*); fuerūt|dati P. 23. anno *addidi.* 24. qui *deleui.* 33. in profesto etc., *i. e. 5. Decembris.*

dextrum cornu parui altaris sub lapide marmoreo sepultus in domino atque humatus etc.

Capitulum Roskildense (2) celebratum est a. d. 1498 in festo sanctissime Trinitatis, presidente eodem r. p. f. A. Glob; cuius tunc 3º. triennio finito r. p. f. Laurentius Johannis rite et canonice in vicarium est electus, in ordine vicariorum octauus.

Capitulum Flensburgense (1) celebratum est a. d. 1499 in die sancti Laurentij martyris per eundem r. p. f. L. Johannis. Eodem anno reformauit idem pater reuerendus conuentum Slesuicensem in die sancti Thome apostoli. (In hoc capitulo primo habiti sunt diffinitores.)

Capitulum Køgense (2) celebratum est a. d. 1501 in festo sancti Georgij martyris per predictum r. p. f. L. Johannis; vbi iam elapso eius triennio r. p. f. A. Glob 4ta iam vice concorditer et rite in vicarium eligitur, et est nonus in ordine. ‖

(fol. 115v). Capitulum Otthoniense (2) celebratum est a. d 1502 in festo Natiuitatis b. Virginis; in quo presideba*n*t r. p. f. Ludouicus Anholth, commissarius vicarij generalis, et r. p. f. A. Glob, vicarius prouincialis, (qui anno sequenti, scil. 1503, reformauit conuentum Randrusiensem in die Kanuti regis et martyris. Eodem anno reformauit conuentum Nycopensem feria VI. infra octauam sancti Francisci, et Kylonensem in vigilia Omnium Sanctorum, et Tynderensem feria 4ta. post Mauricij.)

Capitulum Haffnense (2) celebrabatur a. d. 1504, presidente eodem r. p. f. A. Glob, cuius tunc quartum triennium elapsum erat. In cuius loco r. p. f. L. Johannis 2a. vice canonice

---

1. dextram (!) **P**. 2. etc. *hic significat*: vbi in pace perpetua requiescat, amen. 3—4. in fest. s. Trin. = *10. Junij.* 9. die s. Laur. = *10. Augusti.* 11. die s. Thom. ap. = *21. Decemb.* 12. *vid. Ducang. s. v.* definitor: »definitores appellantur superiores nouem electi tempore capituli generalis, penes quos præcipua est totius capituli potestas siue ad electiones superiorum, siue ad statuenda et definienda, quæcunque monasticam spectant disciplinam.« *Cfr. Lindbæk l. l. p. 20.* 13—14. in festo s. Georgij = *23. April.* 19. Nat. b. V. = *8. Septemb.* presidebat **P**, *correxi.* 22. dies Kan. reg. = *10. Julij.* 24—25. *significantur dies 6. Octob., 31. Octob., 27. Septemb.*

in vic. prouincialem subrogatus est, in numero vero vicariorum decimus. Eodem anno reformauit conuentum Horssnensem in die sancti Andree apostoli.

Capitulum Hwsemense (1) celebratum est a. d. 1505 in festo sancti Olaui regis per eundem r. p. f. L. Johannis; qui eodem anno reformauit conuentum Ripensem (feria 5.) infra octauam Natiuitatis Virginis Marie, et eciam conuentum Nestwedensem eodem anno in die Luce euangeliste. Eodem anno in festo sancte Elizabeth facta est conuocacio patrum Otthonie pro electione discreti discretorum ad capitulum generalissimum; et electus (est) frater Nicolaus Jordani, guardianus Helsingørensis.

A. d. 1506 minister generalis fratrum conuentualium auctoritate apostolica fecit conuocari patres de toto ordine sancti Francisci, ostendens se nimio zelo velle reformare (et vnire) totum ordinem, vt esset vnum ouile et vnus pastor. Et celebratum est capitulum generalissimum eodem anno, scil. 1506, Rome in festo penthecostes; sed nichil pro fine intento actum (est), resistentibus pene omnibus, asserentibus melius esse, vt obseruantes et boni essent simul pro se et non obseruantes et indisciplinati separatim pro se, ne, si simul commiscerentur, mali corrumperent bonos citius, quam boni conuerterent malos. In isto capitulo personaliter erat r. p. f. L. Johannis, vic. prou., in 2°. anno sui 2^{i}. triennij.

Capitulum Malmogense (1) celebratum est a. d. 1507 in festo sancti Georgij per *eun*dem r. p. f. L. Johannis; cuius 2°. triennio tunc elapso r. p. f. Jaspar Johannis, guardianus Ottoniensis, in vicarium prouincialem est electus, et ⟨*erat*⟩ in numero vicariorum vndecimus.

Capitulum Swenburgense (2) celebrabatur a. d. 1508 in festo Natiuitatis b. Virginis Marie per eundem r. p. f. Jaspar Johannis, prouincie Dacie prouincialem vicarium.

---

3. die s. Andr. ap. = *30. Nouemb.* 5. fest. s. Ol. = *29. Julij.* 6. feria 5., *i. e. 12. Septb.* 8. die Luce = *18. Octob.* 9. fest. s. Eliz. = *19. Nouemb.* 16. vnum ouile etc., *cfr. euang. Joannis 10, 16.* 18. in fest. penth. = *31. Maij.* 20. simł ꝑ se **P**; simul per se **GL**. 26. idem **PL**, *corr.* **G**. 28. erat (e't) *addidi.* 31. Jasp̄ **P**; Jasparem **G**; Jasparum **L**.

(fol. 116ʳ). Capitulum Helsingørense (1) celebratum est a. d. 1510 in festo sancti Johannis baptiste per eundem r. p. f. Jaspar Johannis, cuius tunc primum triennium elapsum (erat). In cuius loco r. p. f. L. Johannis 3ª. vice subrogatus est. (*In marg.* xii. vicarius.)

Capitulum Ottoniense (3) celebratum est 1511 in festo Bartholomei per eundem r. p. f. L. Johannis.

Capitulum Nestwedense (1) celebrabatur a. d. 1513 in festo sancti Laurentij martyris per r. p. f. Johannem Amberge, commissarium vicarij generalis ad istam prouinciam, et r. p. f. L. Johannis; cuius triennio iam completo r. p. f. Jaspar Joh. in eius loco in vicarium prou. assumptus est 2ª vice. (*In marg.* xiii. vicarius.)

Capitulum Randrusiense (1) celebratum est a. d. 1514 in festo Assumptionis b. Virginis, presidente r. p. f. Jaspar Joh. vicario prouinciali.

Capitulum Roskildense (3) celebratum est a. d. 1515 in festo sancti Laurentij martyris per r. p. (f. Johannem de Louania,) commissarium vicarij generalis, et r. p. f. Jaspar Joh., vic. prouincialem.

Capitulum Horssnense (1) celebrabatur a. d. 1516 in festo Assumpcionis Marie per eundem p. r. (!) f. Jaspar Joh., cuius triennium iam elapsum erat. In cuius loco r. p. f. L. Johannis substitutus est iam 4ª. vice. (*In marg.* xiiii. vicarius).

Anno d. 1517 in festo penthecostes celebratum est Rome capitulum (generalissimum), in quo auctoritate apostolica ablata est dignitas et officium ministeriatus a fratribus conuentualibus, et datum est fratribus obseruantibus, ita quod prelati eorum dicerentur ministri secundum tenorem regule sancti Francisci, prelati vero conuentualium nominarentur magistri; et sic annichilatum et cassatum est nomen vicarij, quod huc vsque prelati fratrum de obseruantia || (fol. 116ᵛ) habuerunt. Et predictus r. p. (f. L. Johannis) mansit in officio et nomen

---

2. fest. s. Joh. bapt. = *24. Junij.* 4. *post* subr. est *duo versus ita deleti sunt, ut hæc tantum legere potuerim*: Post istud capitulum Holsatici recesserunt ab obedientia prouincie | Danice se (?) . . . . 6—7. in fest. Barthol. = *24. Augusti.* 15. fest. Ass b. V. = *15. Augusti.* 25. in fest. penth. = *31. Maij*

ministri sortitus est; et fuit XXVIII. minister in ordine (seu numero) ministrorum. Eodem anno reformatus est conuentus Kaldingensis ipso die Parasceues, et eciam conuentus Kalundeburgensis in die Omnium Sanctorum, et conuentus Lundensis infra octauam Natiuitatis Christi in die Siluestri.

Capitulum Nystadense (1) celebratum est eodem scilicet(!) anno, videlicet 1517, in festo Exaltacionis sancte Crucis, per eundem r. p. f. L. Johannis, iam ministrum effectum, vt dictum est, et in isto capitulo denuo ab omnibus electum et continuatum. Anno sequenti, scil. 1518, reformatus est conuentus Ystadensis in vigilia Epiphanie, et conuentus Vibergensis in die . . . . Et conuentus Alæburgensis die Cinerum, ... Et conuentus Trælæburgensis in die Luce euangeliste.

Capitulum Ripense (1) celebratum est a. d. 1519 in festo sancti Johannis baptiste, cui presideba*n*t r. p. f. Guilhelmus Jarnigon, commissarius ministri generalis, et idem r. p. f. L. Johannis, minister prouincialis; cuius triennio iam elapso r. p. f. Jaspar Johannis in loco eius in ministrum prou. electus est (3ª. vice; *in marg.*: XXIX. minister). Licet enim nomen ministri iam deuolutum erat ad fratres de obseruantia, vt pretactum est, hoc tamen sic limitatum est, vt non remaneant in officio vsque ad mortem, sed tantummodo per triennium, et de triennio in triennium semper fiat electio de nouo.

Capitulum Køgense (3) celebratum est a. d. 1520 in festo sancti Johannis baptiste per eundem r. p. f. Jaspar Joh., ministrum prouincialem. Anno vero sequenti, cum idem r. p. profectus esset ad capitulum generale et iam rediret ad prouinciam soluto capitulo, graui morbo (disenterie) in via correptus diem clausit extremum; et sic prouincia sine ministro mansit fere per annum, id est vsque ad capitulum sequens. Regebatur tamen infra istud tempus per vicarium prouincie, scilicet r. p. f. L. Johannis.

---

1. *in marg.*: XXVIII. minister, *similiterque suis locis in seqq.* 3. die Par. *i. e. 10. Aprilis.* 4. dies Omn. Sanct. = *1. Nouemb.* 5. in die **PG**; ipso die **L**; dies Silv. = *31. Decemb.* 7. fest. Exalt. s. cr. = *14. Septemb.* 11. vigil. Epiph. = *5. Januarij.* 12. *spatium vacuum reliquit* **P**, *etiam post* Cinerum; dies Cinerum = *31. Martij.* 15. presidebat **P**. 33. ſ: (= scilicet) **PG**; siue **L**.

(fol. 117r). Capitulum Otthoniense (4) celebratum est a. d. 1522 in festo sancti Johannis baptiste per eundem r. p. f. L. Johannis, vicarium prouincie, vacante officio ministeriatus per mortem reuerendi p. f. Jaspar Johannis, quondam ministri huius prouincie. In cuius loco prefatus r. p. f. L. Johannis canonice et rite in ministrum prouincialem est electus iam quinta vice, in numero vero siue ordine ministrorum tricesimus.

Capitulum Kalundeburgense (1) celebratum est a. d. 1524 in festo Natiuitatis b. Virginis per eundem r. p. f. L. Johannis ministrum.

Capitulum Nestuedense (2) celebratum fuit a. d. 1525 in festo Johannis baptiste per *eun*dem r. p. f. Laurentium; cuius triennium iam elapsum fuit. In cuius loco r. p. f. Bernardinus Symonis, guardianus Roskildensis, rite et canonice electus est. (*In marg.*: 31. minister).

Capitulum Swinæburgense (3) celebratum fuit a. d. 1526 in festo beati Laurentij martyris Christi per eundem r. p. f. Bernardinum Symonis, ministrum prouincialem.

Capitulum Lundense (1) celebratum fuit a. d. 1528 in festo (Johannis baptiste per eundem r. p. Bernardinum). Cuius triennio iam elapso r. p. f. Johannes Brwn, guardianus Haffnensis, electus est in ministrum (*In marg.*: 32. Minister).

Capitulum Horsnense (2) celebratum fuit a. d. 1529 in festo Assumpcionis b. Virginis per eundem r. p. f. Johannem Brwnonis.

Capitulum Roskildense (4) 1531. Minister frater Johannes Brwn. Frater Erasmus Clawſß, alias Wlff, guardianus Ottoniensis, eligitur (*In marg.*: 33. Minister).

Capitulum Helsingørense (2) 1532. Minister fr. Erasmus Wlff. In festo Exaltacionis Crucis.

Capitulum Roskildense (5) 1534. Minister fr. Erasmus Wlff. Frater Andreas Bertoldi, guardianus Ottoniensis, eligitur in festo Natiuitatis b. Virginis (*In marg.*: 34. Minister).

Capitulum Otheniense (5) 1535. Minister fr. Andreas Bertoldi. In festo Natiuitatis b. Virginis. ||

---

13. idem **P**, *corr.* **GL**. 14. Bernardinus **PG**; Bernardus **L**, *item infra.* 35. *fol. 117v—118v vacua sunt; de fol. 119r vid. superius p. 302, 8 sqq.; fol. 119v—120v vacua sunt.*

(fol. 121r). ⟨Cap. V⟩. Nomina ministrorum prouincie Dacie.

Primus frater Regnikinus. — Secundus fr. Tydericus. — Tercius fr. Sweno, Roskildie sepultus. — Quartus fr. Nicholaus Precianus 1277, tempore fratris Hieronimi generalis ministri. — Quintus fr. Karolus, Roskildie sepultus ad partem borealem summi altaris sub lapide marmoreo, qui postea positus fuit super vnum altare. — Sextus fr. Nicolaus Mws, electus 1280. — Septimus fr. Dauid, Lundie sepultus, electus 1285. — Octauus frater Cristiernus, electus 1296; erat minister 1296. — Nonus fr. Johannes Lydichonis, custos Roskildensis, electus in ministrum 1298. Lundie; mortuus erat 1299. (*De hoc scribitur in auersa parte fol. 108bis*: Anno domini 1297 r. p. f. Johannes Lydiconis, custos Roskildensis (postea minister Dacie) fecit scribi totam bibliam in duobus magnis voluminibus per fratrem Johannem Paschæ (, qui postea fuit guardianus Roskildensis et Haffnensis); et scripsit eam totaliter in dimidio altero anno et 4or septimãnis; et idem frater Johannes custos procurauit impensas. Idem scriptor scripsit legendarium de sanctis pro domo Haffnensi. Idem scripsit Moralia Gregorij in conuentu Haffnensi et pro ipsa domo 1319. Idem scripsit totam bibliam in quinque magnis voluminibus pro domo Roskildensi 1299, et Moralia Gregorij pro eadem domo 1301, et 1307 pro domo Ripensi. Idem scripsit legendarium de tempore et sanctis pro domo Lundensi 1303; frater Trugotus minister procurauit impensas. — Anno domini 1301 frater Petrus Ketilli scripsit Concordantias maiores biblie pro domo Haffnensi.)

Decimus frater T(h)rugotus, electus 1300. Obijt 1306, sepultus Lundie; erat minister 1301. — Vndecimus fr. Astradus, electus 1307 sub generali ministro Alexandro. — Duodecimus fr. Nicholaus Mari(a)bo, electus 1315. — Terciusdecimus fr. Sweno Bystorpp 1324. — Quartusdecimus fr. Johannes Godiar 1344.

1—2. *Hic incipit fol. 121r; de toto capite cfr. Lindbæk l. l. p. 261 sqq.* 6—8. *verba* Roskildie . . altare *postea* **P** *addidit, similiterque in seqq. fere omnia, quæ post nomina ministrorum leguntur; sed hic ea tantum parentheseos signis inclusi, quæ notarum marginalium formam habent.* 7. q̍ (= qui) **P**, *item* **G**, *qui initio* sed *scripserat*; hic **L**.

(Capitulum Nicopie sub ministro fratre Johanne 1333, Marie Magdalene.)

Quintusdecimus fr. Symon Johannis, renunciauit etc., sed postea obijt 1350.

Sextusdecimus fr. Thorstanus, electus in ministrum 1345, VI. Kal. Julij, apud Randrosiam, fratre Symone renunciante officio ministeriatus; confirmatus a Fortanerio eodem anno, die 29. mensis Augusti, Auinionj.

Decimusseptimus fr. Gerlacus. — Decimusoctauus fr. Nicolaus Bassæ, electus 1381; obijt 1389. — Decimusnonus fr. Anckarus, electus 1390; obijt 1394. — Vicesimus fr. Petrus Sømmer, custos Lundensis, electus 1395 (*s. s.* 1393). — Vicesimusprimus fr. Ancharus 1398. — Vicesimussecundus fr. Esgerus; fuit minister 1420; (custos Ripensis fr. Torbernus vicarius prouincie 1413). Obijt 1432. (Electus Lundie in festo Johannis baptiste 1406.)

Vicesimustercius fr. Johannes Nicolai de Swetia, deuotus multum; electus 1433; obijt 1468 in die Visitacionis b. Virginis, Roskildie sepultus. (Rexit prouinciam XXXVI annis in omni pace et tranquillitate, electus in capitulo Ystadensi sub Nicolao Jacobi vicario 1432.)

Vicesimusquartus fr. Auo Johannis de nobili prosapia Jutensi; electus 1468 in capitulo prouinciali Roskildie; obijt 1477, sepultus Randrusie. Cuius temporibus per fratrem Laurentium Branderi obseruantia regularis est in Dacia gloriose renouata.

Vicesimusquintus fr. Stephanus Laurentii Finnus, doctor theologie, electus 1478 in capitulo prouinciali Lundensi. Obijt 1496, sepultus in conuentu Tyckekarl Findlandie.

Vicesimussextus fr. Johannes Magni de Randrusia, 1493 confirmatus auctoritate ministri generalis in capitulo Randrusiensi. Obijt 1515, sepultus Vibergis, tribus annis ante

---

1—2. (die) Marie Magd. = *22. Julij; hæc verba pertinent ad p. 308, 14 sq.* 3. etc. *quid hic significet, nescio, nisi quod* officio ministeriatus *intellegendum est; sed plura omisisse videtur* P. 13—16. *valde turbate scripta sunt, sed ita ordinanda esse credo, ut supra edidi.* 18. *dici debuit* 1432, *ut postrema verba postea addita ostendunt.* Visitat. b. Virg. = *2. Julij.* 31. in cap. Randr., *scilicet fratrum conuentualium.*

reformacionem predicti conuentus, tempore guardianie fratris Tuonis lectoris.

Vicesimusseptimus fr. Laurentius Johannis Suecus.

(28. fr. Laurentius Johannis de obseruantia, institutus minister in capitulo Rome 1517 etc.) ||

(fol. 121v). Sub isto ministro, anno domini 1517 in festo penthecostes, fuit generalissimum capitulum celebratum Rome; in quo capitulo (auctoritate apostolica) ablata fuit dignitas et officium ministeriatus a fratribus conuentualibus, qui non seruabant regulam, et datum est fratribus de obseruantia, qui eam seruabant; qui huc vsque habuerant prelatos, qui vicarij dicebantur, differentes tamen a ministris solo nomine, non re, secundum declaracionem papalem, scilicet Pij 2i. Fuit tamen limitatum officium ministeriatus in hoc capitulo, ita quod nequaquam deberent esse (de cetero) in officio vsque ad mortem, sed solummodo per triennium, sicut vicarij huc vsque fuerant; et fuit ordinatum, vt omnes, qui tunc actu essent vicarij, remanerent vsque ad finem triennij sui in officio et dicerentur ministri, vt dictum est. Officium autem vicariatus in prouincia Dacie tunc temporis administrabat reuerendus pater frater Laurentius Johannis, qui iam quarta vice fuerat vicarius; qui fuerat electus a. d. 1516 in vicarium in capitulo prouinciali Horssnensi (in festo Assumpcionis Marie); et remansit in officio vsque ad finem sui triennij et sortitus est nomen ministri. Fratres autem, qui non erant de obseruantia, qui ab aliquibus »conuentuales«, ab aliquibus »gaudentes« dicebantur, deberent de cetero habere prelatum, qui »magister« nominaretur. Predictus autem r. p. f. L. Johannis fuit XXVIII. minister in ordine ministrorum.

Vicesimusoctauus minister frater Laurentius Johannis, vt dictum est.

Vicesimusnonus minister frater Jaspar Johannis, electus a. d. 1519 in capitulo Ripensi (in festo Johannis baptiste); qui iam ante bis officium (!) vicariatus functus erat. In quo capitulo presens erat r. p. f. Gwielhelmus Jarnipon (!), commis-

---

1. predicti conuentus, *scil. Vibergensis.* 4—5. *in fine fol. 121r postea addita. Quæ sequuntur, iam superius narrata sunt, sed h. l. plenius iterantur.* 6. isto ministro, *i. e., puto, L. Johannis Sueco.* 30. *Hunc versum omisit* L.

sarius ministri generalis. Hic r. p. f. Jaspar minister cum proficisceretur ad capitulum generale, Carpis celebrandum (in prouincia Bononie) a. d. 1521, et iam rediret (per duas dietas) soluto capitulo, graui infirmitate (scilicet dissinteria) correptus diem clausit extremum in prouincia eadem (in custodia Ferrarie) in conuentu Regiensi, sepultus ibidem; et sic mansit prouincia sine ministro vsque ad annum sequentem. Regebatur tamen per vicarium prouincie, scilicet patrem Laurentium Johannis, qui ante fuerat minister.

Tricesimus minister frater Laurentius Johannis, qui iam ante fuerat minister, electus in capitulo prouinciali Otthoniensi anno domini 1522.

---

4. f: (= scilicet) **PG**; siue **L**.

XII.

DE EXPVLSIONE FRATRVM MINORVM

FORORD.

Fra de Aar, da Kampen rasede her i Landet mellem den vigende Katholicisme og Lutheranismen, hvis endelige Sejr mere og mere nærmede sig, er der overleveret os et interessant lille Skrift, som skildrer, hvorledes Franciskanermunkene ved mere eller mindre voldsomme Midler blev udjagne fra de fleste af deres Klostre i Danmark[1]. Skriftets Affattelse, naar man tager det som en Helhed, kan først være begyndt i Slutningen af 1528, efter at det første Kloster, det i Flensborg, var faldet; men Beretningen herom behøver for øvrigt ikke at være skreven før i et af de nærmest følgende Aar. Det sidste af de i Skriftet omtalte Klostre, det i Horsens, ryddedes i de allersidste Dage af 1532, og Beretningen herom kan da ikke være forfattet før i Begyndelsen af 1533; men den er vistnok ogsaa bleven til netop paa denne Tid, lidt før Kong Frederik I. døde.

At Skriftet nogensinde skulde have foreligget i en anden Form end den, hvori det er kommet til os, er der ikke det mindste Spor til. Men er dette rigtigt, kan man næppe charakterisere det anderledes end ved at sige, at det er en ikke helt fuldendt Bearbejdelse af en ufuldstændig Materialsamling. Der kan efter min Mening ikke godt være nogen Tvivl om, at det er en enkelt Mand, der har fattet Planen til Værkets Tilvejebringelse; han har indsamlet det Materiale, der foreligger nu, og har aabenbart ventet sig noget mere af samme Slags, men er bleven skuffet i sin Forventning; han har ogsaa paabegyndt Bearbejdelsen af de enkelte Afsnit, men har ikke faaet den helt gennemført. At Forholdet er saa, som jeg her har sagt, derom vidner mange Ting; særlig maa man lægge Mærke til den Ensformighed, der viser sig i Begyndelsesformularerne i mange af Afsnittene, men desuden findes der ogsaa

[1]) Om Klostrenes Skæbne henviser jeg for øvrigt til Skildringerne i det allerede tidligere nævnte fortræffelige Skrift af Johs. Lindbæk: De Danske Franciskanerklostre. Kbhvn. 1914.

rundt om i disse Glosser, grammatiske Konstruktioner, sproglige Udtryksmaader og Vendinger, som har ganske samme eller dog hinanden meget lignende Præg, saa at det næppe kan være andet, end at de maa hidrøre fra samme Ophavsmand. Paa den anden Side er der dog ogsaa en Række stærke Forskelligheder i Stilcharakteren i enkelte Stykker, særlig paafaldende i Stykket om Halmstadklostret; dette maa have sin Grund i, at Samleren og Bearbejderen ved sin første Bearbejdelse, ud over hvilken han aldrig er naaet, har følt sig bunden ved Beskaffenheden af det Materiale, der var blevet tilsendt ham fra Guardianer eller Brødre i de forskellige Klostre, fra hvilke han havde stræbt at indsamle Beretningerne. De to indledende Stykker, *Oratio deprecatiua* og *Prefatio,* maa naturligvis skyldes denne Enkeltmand, som jeg tænker mig har planlagt Værket. Det er maaske ikke for dristigt at gætte paa, at Ophavsmanden til Samlingen, som den nu foreligger, er den Broder Erasmus Olaui, der melder sig som Forfatter til Beretningen om Ystadklostret; fra ham hidrører sikkert ogsaa Beretningen om Nestvedklostret, hvor han hørte hjemme; og Beretningerne om Klostrene i Malmö og Horsens, maaske tillige om dem i Randers, Køge og Kalundborg, skyldes formodentlig ogsaa i den Form, hvori de nu foreligger, i væsentlige Punkter hans Bearbejdelse. Til Medarbejder har han dog utvivlsomt haft den Broder Jacobus Johannis, der melder sig selv som Forfatter af Beretningen om Klostret i Viborg, og som var sammen med Erasmus Olaui i Nestvedklostret 1532 umiddelbart før dette Klosters Opløsning.

Dette er de Tanker, jeg selv har gjort mig om Tilblivelsen af Skriftet *de expulsione fratrum minorum*; i øvrigt vil jeg nøjes med at henvise til Fortalen i den nedenfor omtalte Udgave af Skriftet ved Registrator H. Knudsen.

Ved Udgivelsen af Skriftets Text er der at tage Hensyn til følgende tre Haandskrifter:

I. **W**, et Papirs-Haandskrift i det St. Kgl. Bibliothek, *Ny kgl. Samling Nr. 276, 8vo* (se Gigas' Katalog, II. S. 19). Dette Haandskrift er ikke selve Originalskriftet, hvad forskellige Fejl i det noksom viser, men det maa vistnok være afskrevet umiddelbart efter Originalen, omtrent ved Midten af 16. Aarh., og Skriveren har gennemgaaende gjort sit Arbejde omhyggeligt. Om dets Historie kan oplyses følgende: i Slutningen af det 17. Aarh. ejedes det af Matthias Worm, Præsident og første Borgmester i Ribe; efter hans Død (1707) eller maaske tidligere er hans Brodersøn Biskop Christen

Worm kommen i Besiddelse af det (Dr. phil. Frk. Ellen Jørgensen har mundtligt meddelt mig, at hun mener at kunne godtgøre, at det har været i hans Bibliothek [1]); fra ham er det saa kommet ind i det Kgl. Bibl., hvor det fandtes i 1726 og endnu findes. Nu bestaar Haandskriftet af 30 smaa Oktavblade, af hvilke de 4 første paa flere Steder er slemt beskadigede i Randen; da M. Worm ejede det, fandtes der yderligere 4 Blade i det, som nu er tabte, men paa hvis Tab der bødes ved Haandskriftet **B**; derimod manglede det allerede dengang 1 Blad, som synes uigenkaldelig tabt. Rundt omkring i Skriftet har en af dets Ejere (**D**, formodentlig i Tiden før M. Worm) søgt at udslette forskellige haarde og fornærmelige Udtalelser, der var rettede af Skriftets Forfatter(e) mod Munkeforfølgeren Mogens Giøe og Kong Frederik; Udslettelserne er dog paa de fleste Steder (efter min Mening paa alle Steder) ikke værre, end at man med Sikkerhed kan restituere, hvad der saaledes er tabt, og det har allerede Arne Magnusson for største Delen gjort (dels i **B**, dels endnu mere i **C**).

II. **B** er en Afskrift efter **W**, som findes paa Universitetsbiblioteket i Samlingen *Bartholiniana, Tom. K, S. 539—64*; Overskriften er hentet fra **W** i Stykket Prefatio: Cronica . . Danicæ. Det er Arne Magnusson, som egenhændig og med stor Omhu har besørget denne Afskrift i Ribe, hvor han maa have været hos M. Worm engang i Aarene 1684—90, mens han var Amanuensis hos Antikvar Thomas Bartholin, som har ladet ham afskrive **W**, medens dette Haandskrift endnu kun manglede 1. Blad.

III. **C** er en Afskrift efter **B**, som Arne Magnusson har ladet en af sine Afskrivere tage, og som nu findes paa Universitetsbiblioteket i hans Samlinger som *Codex Arnæmagnæanus 870, 4to*. Skriveren havde efterlignet **B** nøjagtigt; men 1726, da **W** var kommet ind i det Kgl. Bibl., konfererede Arne denne Afskrift **C** omhyggeligt med **W** og indførte Rettelser i den efter **W** for paa ethvert Punkt, selv i Smaating, at vise, hvad der stod i **W**. Paa et Forsatsblad i **C** har Arne med egen Haand skrevet disse Ord: »Ex Tomo K. Bartholiniano, illic vero manu meâ Arnæ Magnæi, ex Manuscripto chartaceo apud Matthiam Wormium, præsidem Ripensem.« Dertil har han endvidere føjet: »accuratè collatum cum Bartholiniano« og senere hen: »nunc (1726) accuratissimè collatum cum Originali in 8vo, qui pertinet ad Bibliothecam

---

[1]) Se nu hendes Afhandling om Worms Manuscriptsamling i Nord. Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen, VI. (1919), S. 74 ff. (S. 77).

Regiam.« Yderligere har Arne foran dette Blad tilklæbet et andet, hvorpaa han selv har skrevet: »Nu er udslettet, med nyere blæk, men kand dog læses« — og saa følger en Fortegnelse over de Steder, som den ovenfor omtalte **D** har udslettet, og Arnes Forsøg paa at restituere de saaledes ødelagte Ord. Rundt omkring paa de forskellige Steder, hvor der nu mangler Blade i **W**, har Arne i **C** ved Kollationen i 1726 tilføjet Randbemærkninger om, hvorledes det stod til med **W**, da han første Gang havde det i Hænde. Om alt det enkelte desangaaende henviser jeg til den kritiske Kommentar her i Udgaven.

Hvad der i øvrigt findes af Haandskrifter, har ingen selvstændig Betydning. I Universitetsbiblioteket har man 1) i Samlingen *Additamenta Nr.* 171^b, *in* 4to et Haandskrift, som er afskrevet efter **B**, men tillige med Benyttelse af **C**, idet Skriveren har indført Arnes Randbemærkninger fra **C** i sin Afskrift. 2) Dette Haandskrift og derhos selve **C** ligger til Grund for et Haandskrift i *Gammel Kgl. Smlg.* (St. Kgl. Bibl.) *2497*, 4to; paa Titelbladet her læses: »Historia expulsionis e Regno Daniæ Monachorum Ordinis Minorum, factæ in annis 1527. 28. 29. 30. 31. et 1532. Qua breviter depingitur, quid in unoquoque ferme Ordinis istius Monasterio et proxime ante expulsionem et ipso expulsionis tempore actum fuerit. Scriptum haud dubie rebus ipsis coævum, sed quo auctore vel potius quibus præcise auctoribus compilatum fuerit, haud liquet. Dico »quibus«; nam ubi de Conventu Viburgensi res est, auctorem se nominat Frater quidam Jacobus, at ubi de Ystadensi, Frater Erasmus Olaui.« Derefter staar der »Expulsio Fratrum Minoritarum ex Dania« og saa Arnes Bemærkninger paa Forsatsbladet i **C**, hvorefter endnu følger disse Ord: »Et Blad i Original Octav Bogen giver i min Copie ohngefähr $1^1/_2$ Blad og 4 à 5 Linier. Exemplaret in 8vo er c o æ v u m r e b u s v e l c i r c i t e r. Er dog udentvivl ikke original, men en Copie. Dette kand bevises af mendis librariis og pravis distinctionibus per totum.« — Endvidere haves (se Gigas' Katalog II., S. 19 og 281) Hdskft. 3) *Gl. kgl. Smlg. 2498*, 4to (afskrevet efter **B**) og 4) *Thotts Smlg. 1559*, 4to (afskrevet efter No. 2 eller No. 1). Begge disse slutter med samme: »O b s e r v a t i o. Diversos huius relationis fuisse collectores vel ipsa stili, sibi non ubique constantis, arguit diversitas; elegantiori enim se ab initio commendat numero, sed qui in consuetam medii ævi sciolis stribliginem paulatim degenerat scabritiemque. Adde quod in historia expulsionis fratrum Viburgensium fit mentio Fratris Jacobi cuiusdam, et in historia Ystadien-

sium Fratris Erasmi Olavi Auctorum, qui utrum soli an plures hanc Minoritarum profligatorum historiolam condiderint, ego non dixerim.«

Skriftet havde tidligere været benyttet af Pontoppidan og Münter, men blev første Gang udgivet af Registrator H. Knudsen (i Kirkehist. Samlinger 1. Bd. Kbhvn. 1849—53, S. 325—419; ogsaa som Særtryk, Kbhvn. 1851) under Titlen: »En gammel Krønike om Graabrødrenes Udjagelse af deres Klostre i Danmark.« Særdeles fortjenstfulde er Knudsens Indledningsbemærkninger og særlig hans righoldige oplysende historiske Anmærkninger til Skriftet. Ogsaa Texten har han gennemgaaende gengivet meget omhyggeligt og rigtigt, om der end hist og her, foruden adskillige Trykfejl, er indløbet en Del Fejllæsninger. Disse Mangler har jeg i min Udgave her søgt at fjerne; ligeledes tror jeg at have læst et Par af de af D udslettede Steder rigtigere, end det hidtil er sket.

En meget respektabel dansk Oversættelse af Skriftet er givet af I. P. Fenger i Dansk Kirketidende, 6. Bind, Kbhvn. 1851 (i Numrene 26—29, S. 411 osv.). Delvis er Stykkerne af det ogsaa oversatte af Johs. Lindbæk i hans ovennævnte Bog paa de behørige Steder.

DE EXPVLSIONE FRATRVM MINORVM.

ORATIO DEPRECATIVA CONTRA HERETICORVM DIABOLIQVE VERSVTIAS ET TENTATIONES etc.

O domine deus virtutum, conuertere: respice de celo (scilicet oculo clementie tue), et vide (scilicet tribulationem nostram, quam pro ⟨*peccatis*⟩ nostris patimur), et visita vineam istam (scilicet religionem hanc minorum fratrum)! Et perfice eam, quam plantauit dextra tua (id est, vnigenitus filius tuus Christus Jhesus), quia iam in magna parte apostatauerit; que vinea (scilicet hec sancta religio) fundata est super filium hominis (videlicet Virginis), quem confirmasti tibi (scilicet supra firmam petram Christum). Que vinea, inquam, decepta est per hereticos et falsos

---

W = codex Wormianus, nunc in Bibl. Reg. Haun., sign. Nouæ Collectionis Regiæ 276, 8°. — **B** = Exscriptum Arnæ Magnæi in Bartholinian. Tom. K, p. 539—64, in Bibl. Univers. Haun. — **C** = codex Arnæmagnæanus 870, 4° in Bibl. Univers. Haun. — **K** = textus editionis ab H. Knudsen Hauniæ anno 1851 emissæ; cuius lectiones ibi tantum commemoro, ubi ab iis differunt, quas ego ex noua codicum et præcipue codicis **W** collatione in hac mea editione posui; minutas orthographiæ differentias non curo, sed in orthographia fere ubique cod. **W** secutus sum. Ubi **BC** non diserte commemoro, intellegendum est, hos codices cum **W** consentire, præterquam quod interdum in orthographia ab eo discedunt.

1—p. 332, 6 *nunc non habet* **W**, *primo folio amisso; textus constitutio hic ex* **B** *pendet, ex quo* **C** *descriptus est; sed in* **C** *Arnas anno 1726 ex noua codicis* **W** *collatione correctiones quasdam et alias notas adscripsit per totum codicem.* 3—p. 332, 6. *Verba diductis litteris scripta auctor ex Psalm. 79, v. 15—17 sumpsit; cetera de suo addidit, verba psalmi pro suo arbitrio, maxime in extrema parte, explicans. Parentheseos signa ego in his ubique addidi.* 5. peccatis *in* **C** *Arnas adiecit; in* **B** *vacuum spatium reliquerat.*

predicatores, et incensa igni (tribulationis et erroris) ac suffossa (scilicet a vera fide destructa). Idcirco precor, domine deus virtutum, vt ipsi heretici peribunt ab increpatione vultus tui (hoc est: fac, domine deus virtutum, vt illi falsi predicatores pereant ab increpatione et indignatione vultus ire tue), per Christum d. n. Hec Psalmo 79.

Cod. W fol. 1r. Sequitur Cronica seu breuis processus in causa expulsionis *fratrum* Minoritarum de suis Cenobiis *pro*uincie Danice. et primo Prefatio *eiusdem*.

Iudicia dei abissus multa. (Psalmo XX*XV*.). Quam vera sint ista prefata psalmographi verba, cernere est quam luculentissime nostra hac, proh dolor, infelicissima tempestate, in qua opido quam miserrima Lutherane factionis grassari conspicitur peruersitas; qui, sacrarum litterarum interpretum vera relicta expositione, nephande retorsionis scripturarum conficta versutia suum primitus imbibitum errorem mordicus, in sui et aliorum condempnationem, astruere pergunt. Eorum enim mendacissimus magister, Martinus Lutherus, primo asseruit solam sufficere ad salutem fidem, eamque solam curandam, vt augesceret; opera vero fieri debere asseruit tantum mortificande gracia carnis, proximi quoque edificandi

---

Post v. 6 **BC** *ex folio* **W** *amisso hæc habent*: Sequitur ordo annorum conuentuum profligatorum. | Conuentus Flensburgensis Anno Domini 1528. | Conuentus Viburgensis. | Conuentus Tynderensis. |; *et sic sine annorum numeris ceteri conuentus enumerantur, qui deinde in singulis libelli capitibus nominantur, eodem ordine, nisi quod* Conuentus Trelleburgensis *post* Ystadensem *demum locum habet. Hæc tamquam inutilia omisi. Post hæc Arnas in* **C** *scripsit*: Hactenus nunc (1726) deest in codice. Nempe primum folium libro abruptum est, quod olim adfuit. *A v. 7 incipit* **W**, *cuius prima quattuor folia in margine valde exesa sunt, ita ut nonnullæ litteræ aut totæ voces interierint; certa tamen coniectura plerumque amissa suppleri possunt et iam ab Arna suppleta sunt, quæ hic litteris inclinatis signaui* (*ut v. 8 frm*; v. 9 *pro*uincie); *ubi incerta res est, tot puncta posui, quot litteræ abesse videntur.* 9. e . . . **WB**; *puto fuisse* ei9ꝭ = eiusdem, *ut Arnas in* **C** *scripserat, sed postea* dem *deleuit*; eius **K**. 10. xx . . **W**; xxx **B**; xxxv **C**, *sed* v *Arnas postea addidit; locus est Psalm. 35, 7.* 14. qui, *id est Lutherani.* lr̄aꝝ **W** (*quod compendium semper in* litterarum, *non in* literarum, *soluo*). 15. detorsionis *malim.* 16. imbibitum **W**; inbibitum **BC**.

gracia, neutiquam tamen in iusticiam aut salutem; nec aliquam mercedem futuram piis hominum operum meritis, sed tantum fidei respectu bona omnia conferri et mala auferri. Qu⟨*am*⟩ sententia⟨*m*⟩ ad ‖ fouendam inertiam efficacissimam esse et fol. 1v fuisse, proh dolor, magis iam cernere licet nostra miserrima tempe*state*, quam longis disputacionum astruere ambagi*bus opus est*. Multi enim iam, pridem deuotione feruentissimi . . . . que fidei ardentissimi ac denique fidei astru . . . . constantia solidatissimi, vento diabolice *d*octrine flante tepuerunt, extincti sunt iamiamque prorsus profligati. Multi enim sub regula sancti patris Francisci quondam deuoti ac cedri Libani iam, perinde ac virgulta camporum ⟨*in*⟩ planicie ventorum inpulsio⟨*ne*⟩, inpatientia mal⟨*or*⟩um corruerunt, plurimique diem suum extremum pessime obierunt. Quorum malis exemplis pessimisque ac pestiferis doctrinis omnes ferme Danie principes corrupti paupercule nostre religionis fratres, in fide nimirum constantes et contra Lutherane factionis doctrinam predicantes, sine misericordia et contra omnis iusticie regulas persequuntur, de monasteriis suis fugantes; ac elemosinas ecclesiasticaque ornamenta a monasteriis, perinde atque bona ipsorum forent,

---

3—4. que sn̄ia **W**; que sententia **BC**, *sed in* **C** *marg. Arnas*: ita est; corr. Qvam sententiam. 6. tempe . . . . . **W**; *suppl.* **BC**. 6—7. ambagi- | . . . . . . Multis **W**; *puto fuisse*: ambagi- | b9 op9 ē. Multis; ambagibus, multi **B**; ambagibus. Multi *corr. Arnas in* **C**(**K**). 8. *zelo*que fidei *Arnas in* **C**; *postea supra* zelo *aliud vocabulum nunc plane deletum scripserat, et supra hoc rursus* feruore, *quod certe minus placet*; ignique *ego malim propter sequens* extincti. astru- | . . . . cōstantia **W**; *puto fuisse*: astru*ente* constantiâ; *in* **C** *Arnas* astruc*tionis vel* astru*endæ tentauit, quod parum aptum videtur.* 11. ffrācisci **W**, *ut sæpius* ff *in initio vocum pro* f *scribitur* (ffr̄es, fflensburg, *al.*). cedri Libani, *cfr. Psalm. 91, 13.* 12. in *add. Arnas in marg.* **C**, *sed post* virgulta. inpulsiōe *scripsi*; inpulsio **W**(**K**); impulsio **BC**; *in* **C** *postea Arnas scripserat* impulsio[ni], *sed deleto rursus* ni *ex verbis* **W** inpulsio in patiētia *coniecturam excogitavit, in marg. hoc addens*: corrige: inpulsionis pâtentia. 13. inpatientiâ malorum *scripsi*; in patiētia malū **W**; in patientia malum! corruerunt **B** (*cum Arnas* malum *pro interiectione acceperit*); *item* **C** *initio, sed in hoc Arnas postea signum*! *deleuit.* 15. Danie *in* **W** *deleuit is, qui passim in hoc codice lineis nigerrimo atramento ductis verba textus sibi ut Lutherano et Magni Gøe præcipue amico parum placentia perforauit et plane delere conatus est; quem in seqq. littera* **D** *signabo; ceterum omnia fere ex vestigiis relictis revocari possunt, ac pleraque iam Arnas recte restituit.*

auferentes et vsibus prophanis applicantes gratissimum se autumant deo sacrificium offerre. Ita enim hereticorum edo- fol. 2[r]. centur contioni||bus, qui asserunt vsum sacrificii missalis, in ecclesia semper celebrati et celebrandi, ita abominandum ⟨*esse*⟩ et pestiferum, vt mirum sit huiusmodi celebratores non viuos diuina puniente vindicta a terra abs*or*beri; quorum peruersa heresis ab hiis, quorum d*eus* venter est, asseritur. Inter quos Magnus G*øe* facile princeps esse iam conspicitur, qui pauper*cule* nostre religionis fratres pluribus e locis iniustissime fugauit.

Cap. I. De Conuentu Flensburgensi.

Anno autem ab incarnato vero mundi Saluatore .M. d. vicesimo VIII, feria 2ª post dominicam palmarum, predictus Magnus Gøe sacerdotem suum, nomine Suenonem, Flensburgiam misit fratres nostros ex dicte ciuitatis cenobio ciuium auxilio expulsurum. Qui, collecta non modica ciuium turba, cenobium nostrum intrauit, exigens claues monasterii a guardiano, fratre Stigoto Nicolai, Scanico natione, de ciuitate Lundensi oriundo, qui mox cenobij claues eidem tradidit; a fol. 2[v]. quo ipse et viceguardianus, frater Andreas Hoffmand, || et 2dus viceguardianus, frater Joannes Joannis Flensburgensis, singuli 4or aureos pro expensis itineris *ac*ceperunt. Postea vero

---

5. esse (eẽ) *ante* et *excidisse credo.* 6. viuos .. absorberi, *cfr. Numer. cap. 16 (de Dathan et Abiron)*; *Deuteron. 11, 6.* diuina p. a vindicta terra **K**, *fort. typorum errore.* abſ .. | beri **W**, *item 7* d .. (*pro* deꝯ) *et 8* g .. (*pro* gøe) *et 9* paupc . . .; *suppl. in* **BC**. 7. quorum deus venter est, *cfr. Philipp. 3, 19.* 8. *Verba* Inter quos magnꝯ g(øe) *del.* **D**. 10. *Post* fugauit *in* **W** *est* &c̃., *ut in fine multorum capitum sequentium; hoc ubique deleui, cum nihil aliud agat, quam ut versum non plenum in scripto expleat; nihil his locis omissum est. Capitum numeros in seqq. ego addidi.* 13. fferia 2ª etc. = *6. April.* 2ª **W** (*et* **C** *ex corr.*); secunda **BC**. predictus **W** *mihi habuisse videtur*; ſupradictus **B** (*sed* ſupra *certe non fuit in* **W**); *in* **C** *Arnas, deleto* supra, *dubitans* ante *adscripsit, quod recepit* **K**; *ceterum quinque verba* predictus m. g. sacerdotem suum *del.* **D**. 14. Svenonem **BC**. 15. ex **W** (*et* **C** *ex corr.*); e **BC**. 20—21. Hofmand | et secundus **BC** (*sed in* **C** *ex* **W** *correxit Arnas, ut solet; quod in eiusmodi locis, qualis hic est, non amplius commemorabo*). 22. quatuor **BC**. .. ceperunt **W**, *suppl.* **BC**.

ventum fuit ad fratrem Jo*ann*em laicum, hec enarrantem, qui eo tempore promus *erat*, penuarij curam agens; a quo et claues penus *comm*unis postulate fuerunt; qui se asseruit non posse *de*ponere claues sine potus nuper in cellario collocati destructione, sed velle adhuc ad tempus easdem portare et domino Magno Gøe seruire bona fide, si fratres omnes, vt ipse Sueno sacerdos asseruit, essent ante illum plene elapsum annum e Dania effugandi. Ea facta pollicitatione intrauit ad cocum, fratrem Andream Gad; qui, collaudato consilio et responso eius, dixit sese itidem facturum. Fratres vero ceteri in cenobio in crastinum permanere permittebantur, adhibitis aulicis rerum custodibus. Poste*ra* vero die, diluculo, dominus Wolgangus, nobilis eques auratus, qui castro Flensburgensi tunc presidebat, hos audiens tristes rumores cenobium nostrum intrauit, querens a guardiano, an nouum haberent guardianum; qui rem ita habere respondit. Quendam enim ciuem, Weele quondam inhabitatorem, cuius bona ibidem fuerant combusta, ibi posuerant prefectum; quem ipse prefatus dominus Wolffgangus e mona‖sterio extrusit, restitutis guardiano cenobii fol. 3^{r}.
clauibus. Porro, hiis ita gestis, fratres in cenobio suo vsque ad festum sanctissime Trinitatis domino seruient*es* permanserunt, depositis in ciuitate pecuniis, qua*s* *ante* ipsi, dum effugandi essent, ⟨*receperant*⟩; receperant siquidem f*ratres* subditi in Danica moneta singuli tres flor*enos* seu valorem trium

1. fratrem *errore om.* **K**. Jo | . . . ẽ **W**, *suppl.* **BC**. 2. promꝯ | . . . pẽuarij **W** (*interierunt litteræ* eẽ *aut* fu^t = fuit); *lacunam seruauit* **B**; *in* **C** *suppl. Arnas*: promus erat pannaris, *sed ultimum corr. in* penuarii, *et in marg. adscripsit*: corr. penu-. 3. penus | . . unis **W** (*pro* c̃munis), *item* **B**; comm(unis) *suppl.* **C**. 4. . . ponere **WB**; *suppl.* **C**. 12. aulicis *corruptum esse videtur*; laicis *scribendum esse suspicor.* Postea **WBC**, *sed Arnas in* **C**: corr. posterâ. 16. rem ita (se) habere **K**, *sed* se *addito opus non est.* ciuẽ weele. quõ𝔖 *interp.* **W**. 18. posuerãt **W**; posuerant **BC** (*scil. Sueno et sui*); posuerunt **K** *errore.* Wolfgangus **BC**, *sed corr. in* **C** (*etiam in v. 13 Arnas in* **C** Wolffgangus *scripsit*). 21. fest. s. Trin. = *7. Junij.* seruient . . **W**, *suppl.* **BC**. 22. quas ante (quaſ añ) *ego suppleui*; qua . . . | **W**; quas, *corr. in* quas^rum **B**; quarum **C**, *sed* rum *postea del. Arnas et aliud nescio quid tentauit*; quarum **K** *ex* **B** *retinuit, sed genetiuus ferri nequit.* 23. essent. recepant ſiquidẽ *interp.* **W**; *itaque alterum* receperant *h. l. addidi.* ſiquidẽ f . . . (*pro* frẽs) **WB**; fratres *in* **C** *suppleuerat Arnas, sed hoc nescio qua de causa postea deleuit et supra hoc* singuli *scripsit, quod certe falsum est.* 24. flor . . . . **W**, *suppl.* **BC**.

florenorum, excepto religioso *fratre* Mathia sacerdote, qui conuentum Suenburgensem petiit ibique deo ad modicum tempus famulabatur; a quo postea egressus ad vitam secularem tandem in mari Baltico finem suum compleuit ibique submersus est. Ceterum in festo sancte Trinitatis, cum fratres in choro Kyrieeleyson inchoassent, predictus sacerdos Sueno denuo rediit, cenobium nostrum cum multitudine ciuium ingrediens, fratres e vestigio expulsurus, habens regie maiestatis litteras, quibus precipiebatur prefatis ciuibus, quatinus sacerdoti domini Magni Gøe † tutum ferrent opem fratres e monasterio expellendo. Porro fratres noluerunt ante commestionem locum exire; remanserunt igitur ciues cum fratribus prandentes. Prandio vero facto fratres e cenobio extruserunt. ||

fol. 3v.

Cap. II. || De Conuentu Viburgensi.

Anno autem domini M.D.XXVII. venit quidam apo*sta*ta ordinis Joannitarum cenobij Andworskow*ie*nsis, magister Joannes Tackonis, qui ad huc habitum *su*i monasterii siue sue religionis portabat, in*cip*iens in ecclesia sui monasterii Lutheranam heresim predicare. Quodam autem die, finita concione, deposito in ecclesia superpellicio, quo indutus fuerat in suggesto, cum ciuibus sue contionis auditoribus inde recessit, sacram edem Diui Joannis eiusdem vrbis postea visitans; et illuc sue pestifere hereseos auditores congregans frequentissime, illic sue venenate ligue virus euomuit. Et gliscente indies sue pestifere doctrine errore et erroris fauore

1. f . . (*pro* fr̄e) **W**, *suppl.* **BC**. 3. famłabat. (*euanuit* ꝛ = ur) **W**; famulabatur **BC**. 10. tutū **W**; tutum **BC**, *quod* **K** *pro aduerbio* tuto *accipi posse putat; quod etiam si posset, cum verbo* precipiebatur *parum apte conueniret; idemque dicendum est de coniectura Arnæ, qui in marg.* **C** *adscripsit.* corr. tutā; *ego* actutum *scribendum esse suspicor, quo aduerbio infra p. 349, 6 usus est scriptor.* 11. cōmestionem **W**, *ut sæpe scribitur*; comestionem **BC**. 13. extruserunt. &c̄. **W**. 15. apo | . . . ta **W**; *suppl.* **BC**. 16. Andworſkow- | . . ñ **W**; Andworskowensis **BC**. 17. hītuʒ | . . i mon. **WB**; sui *suppl.* **C**. 18. in- | . . . iens **W**; *suppl.* **BC**. 24. ligue **W**, *ut sæpe scribitur*; lingue **BC**, *sed deleto* n *in* **C**. 25. fauere **W** (*non* feruere, *ut* **K** *dicit*); favore **B** (*sed* o *ex* e *corr.*); favore **C**, *sed corr. in* favere, *et in marg. Arnas recte*: corr. -vore.

ciues concitauit, vt fratribus nostris expulsis illuc sue doctrine, nimirum Lutherane, gymnasium introducerent. Tandem, sacra ede Diui Joannis non sufficiente numero⟨*sis*⟩ concionis noue et inaudite auditoribus, petierunt fratres, vt sue factionis concionatori sacra edes cenobii nostri hora postmeridiana patesceret. Quibus id fieri non admittentibus, directe sunt littere regie maiestati a ciuibus eiusdem vrbis || [fol. 4r.], quibus regie supplicauere maiestati copiam sibi fieri destruendi sacras edes parochianas eiusdem vrbis, eo quod essent nimis multe, numero vtpote XIJ; et mon*a*steria ordinis predicatorum et minorum ab ipso r*ege* postularunt, vt loco tot sacrarum vrbis edium *il*luc audiende ⟨*noue*⟩ concionis gracia tantum conuenirent, ceteris sacris edibus prorsus destructis. Quo concesso, sacram edem nostri cenobii fratribus prorsus abstulerunt. Ante vero fratres hora antemeridiana et hereticus postmeridiana concionari solebant, multis illatis fratribus violentiis et impedimentis. Siquidem primo valuam sacre edis nostre arietauerunt concionatorem introducentes; et in quodam festo omnium sanctorum eorum concionator hora diei postmeridian*a* bis concionabatur et tres odas sue factionis ab auditoribus suis declamari fecit, impedimentum gracia prestandi vespertinis laudibus et mortuorum vigiliis, quas interim fratres decantarunt. Postea vero quam fratribus sacram edem prorsus abstulerunt, ipsi in sacello in ambitu sito ferme per annum diuinas laudes et missas fecerunt. Videntes autem predicti ciues, fratres ne sic quidem || [fol. 4v.] loco cedere velle, 4^{or} stipendiarios cenobio nostro imposuerunt, fratribus sub regie maiestatis mandato *pre*cipientes, vt eis victui necessaria subministrarent.

---

3. numerosis *scripsi*; nū'o | (= numero) **W**; numero **BC**; *locum ita emendare maluit* **K**, *ut* auditorum *pro* auditoribus *scriberet.* 4. petierunt fratres *hic significat*: petierunt a fratribus (nostris). 10. mon . . | steria (*pro* mona-|steria) **W**; *suppl.* **BC**. 11. r . . | (*pro* r'ge = rege) **W**, *suppl.* **BC**, *item v. 12* (il)luc. 12. noue *addidi.* 18—19. festo omn. sanct. = *1. Nouembris.* 19. postmeridianâ *corr. Arnas in* **C**; postmeridiani **WBC**. 22. mortuorum vigiliis: *sequens enim dies erat* dies omnium animarum *siue* dies fidelium defunctorum. 24. ipsi, *i. e.* fratres. 28. | . cipientes (*pro* p̃cipientes) **W**; *suppl.* **BC**; *item p. 338, 1* (Gu)ardianus.

*Gu*ardianus vero, frater Nicolaus Tybo, Sallyngiam *elemosin*as corrogandi gracia petere decreuerat. Cum iter *a*rripuisset essetque interuallo vnius ab vrbe milliaris, nuncius, nimirum fratrum famulus, venit ad eum, referens eidem huiusmodi tristes rumores, petens, vt quam citissime ad cenobium rediret. Qui euestigio cenobium repetens, cernere fuit introductos eos; quibus et victui necessaria ministrari curauit. Ingrediens vero sub prandio stipendiarius quidam guardianumque aggrediens eum super collum gladio suo percussit; et postea bis iniuste eundem guardianum, semel cum crucibulo cereuisia pleno, semel quoque gladio, petiuit. Fratres vero, deinceps multas perferentes iniurias et molestias, cum predictis stipendiariis in cenobio permanserunt. Semel vero accidit, duos ex predictis velle socios suos in Hostenborgia morantes inuisere; qui exegerunt a guardiano cenobii currum. Quo asserente, ||| id fieri nequaquam posse, quippe qui frumenta ad molendinum esset frequenter vecturus: conduxit igitur ⟨*alter*⟩ currum illuc, guardiano de cenobij elemosinis precium soluente. Porro cum reuersus esset, exigere cepit a guardiano tot denarios, quot expensas itineris interim soluisset, vel quot expendisset, si domi remansisset; et quamuis guardianus id libenter non fecit, coactus tamen denique fuit exsoluere, quotquot habere vellent. Excreuit tandem numerus stipendiariorum ad xv, cenobij nostri elemosinas consumpturorum; qui ita superflue omnia cibaria potumque consumpserunt, vt nil prorsus neque cibi neque potus in cenobio superesset. Statuit igitur guardianus, alicui clauibus assignatis monasterij, regie maiestatis adire presentiam, iniuriam sibi et fratribus factam conque-

1. | . . ās (*pro* eɫas = elemosinas) **W**; *suppl.* **BC**; *item v. 2* (a)rripuisset. 6. Qui . . repetens: *nominatiuus absolutus, pro* Cui . . repetenti. 15. *post* asserente, *in quo verbo fol.* 4^{v} *codicis* **W** *desinit, in hoc codice lacuna est, de qua Arnas in* **C** *margine hæc dicit*: heic nunc desunt .2. folia in codice, quæ olim aderant, cum codicem Ripis versarem. *Infra demum in p. 340, 15* **W** *redit; in mediis omnibus* **BC** *testibus utendum est.* 16. posset **BC**, *sed corr. in* **C**. 17. alter *necessario addendum esse apparet, cum de uno tantum in seqq. agatur.* 22. exsoluere **BC**, *sed in* **C** *postea* s *deleuit Arnas.* 23. vellent **BC**; *expectandum erat* vellet, *sed pluralis numerus fortasse significat, stipendiarii prædicti socios postulantem eum adiuuisse.* 26. igitur **BC**; ergo **K**.

sturus. Quod cum proconsuli indicasset eique claues interim conseruandas obtulisset, id fieri nequaquam posse citra ipsius guardiani et fratrum cenobij eiusdem discrimen asseruit, vt qui fugiens, non prouidens regie maiestatis ministris, . . . Remansit igitur in monasterio cum fratribus guardianus, exponens vnum pro victu calicem. Interea autem guardianus regie maiestatis adijt presentiam Hafniam, a quo litteras clausas habuit. Quibus Viburgiam perlatis et coram ciuibus lectis, fratres de cenobio suo fugati fuerunt; ceterum quo iure et qua iusticia, videat et iudicet altissimus. Hec retulit mihi, fratri Jacobo, reuerendi patris ministri socio, predictus venerabilis pater frater Nicolaus Tybo, tunc guardianus antedicti conuentus Viburgensis, nunc vero viceguardianus Ripensis.

Cap. III. De Conuentu Tynderensi.

Anno ab incarnatione domini nostri Jhesu Christi M.D.XXX., circa octauam festi Natiuitatis domine nostre virginis Marie, cum rex Fredericus, frater regis Joannis, quondam regis Danie, Suetie et Noruegie etc., aduenisset Tynderam in castrum suum, habuisset quoque concionem Lutheranam seu Lutheranicam coram se in sacra ede diue virginis Marie cenobii nostri, postque auditam concionem spatia*re*tur in choro, frater Nicolaus Tybo, tunc ibidem guardianus institutus, adiit regiam maiestatem, petens quam humillime, vt fratres ibidem morari possent ad seruiendum deo, sicut hactenus morati fuissent. Qui, auertens se ab eo, dixit sese, antequam inde pergeret, ei hoc significaturum. Manserunt igitur pauci fratres adhuc per aliquot dies in cenobio, expectantes voluntatis regie insinuationem. Ante enim regis aduentum cenobium, preter chorum et dormitorium et refectionis locellum, a domino castri fuerat occupatum, et victualia castri illic posita. Cum igitur rex

4. fugiens, non prouidens: *hæc scilicet de guardiano proconsul intellegi voluit; sed post* ministris *in fine sententiæ* reputaretur *excidisse suspicor.* 6—7. guardianus r. m. a. p. **BC**; *sed errore fort.* guardianus *pro* proconsul *scriptum est.* 7. Hafniam **BC**; Haffniam **K**. a quo **BC**, *quod recte dici potest, etiamsi* **K** (sic!) *addendo se de hac forma* (*pro* qua) *dubitare significauit.* 13. Ripensis &c̃. **BC**. 16. octauam . . Marie = *15. Septembris.* 21. spatiatur **BC**; *correxi* (spatia'tur). 25. ab eo **B** *et* **C** *ex corr.*; ab ipso **C**.

inde esset profecturus, adiit denuo pater guardianus regem, petens quam humillime, vt illic permanere possent ad seruiendum solito more domino deo. Qui respondit, id nequaquam se posse vlterius admittere, quod dominus castri non haberet tunc simul cum illis satis spacii ad reponenda sua, et quod cenobii murus nimis propinquus castro foret, quare et profligandus esset. Respondit pater guardianus, fratres nequaquam futuros domino castri inquieti vel impedimento, sed solum ea causa illic permanere velle, vt domino deo ibidem seruirent. Respondit rex, satis spacii alibi esse ad id patrandum. Rege ergo proficiscente illinc, dominus castri omnia, que cenobii fuere, occupauit, fratribus inde fugatis, exceptis vestibus suis et duobus equorum paribus, quos fratribus pro debilibus et senibus auehendis donauit.

fol. 5r. Cap. IV. || De Conuentu Malmogensi.

Historia et modus inhumanissime expulsionis fratrum minorum de cenobio vrbis Malmogie.

Anno ab incarnato mundi Saluatore M.D.27. venit Malmogiam quidam sacerdos, effrons et heretice prauitatis erroribus refertissimus, Nicolaus, Bøcker, i. e. tunnarum fabricator, cognomine, vir sane totius malicie scatebris quam supereffluentissime ebulliens. Ipse enim, primo in diocesi Lundensi sacerdos ordinatus, cum non esset scripturis neque humanis neque diuinis sa*t*is eruditus, Haffniam regiam vrbem, studio theologie florentem, sed potius tunc Lutheranice quam catholice theologie studiosiorem, petiit, vbi habuit errorum magistros, licet occulte; non enim adhuc ibi Lutheranice doctrine errores propalam seminabantur. Refertus igitur predictus sacerdos Nicolaus Bøcker errorum colluuie voluit et alios commaculare. Ascendit enim plerumque maioris sacre edis, nimirum glorio-
fol. 5v. sissime virginis || Marie, suggestum, et non modico superbie fastu concionabatur; bona enim et sonora preditus erat voce. Porro vbi hoc episcopo Roskyldensi, viro vtique magno fidei catholice zelatori, innotuit, quod interim clero obtrectaret

---

14. donauit &c̄. **BC**. *Post hæc Arnas in* C: Hic iterum nunc incipit in codice (*scil. in* **W**). 24. satis *scripsi* (*idemque in* **C** *Arnas adscripserat, sed postea deleuit*); sacris **W**. Hafniam **BC**.

erroresque nonnullos Lutheranice factionis seminaret, prohibuit eum sue diocesis suggesto quolibet. Quo facto, huiusmodi rumor Georgio Monetario Malmogiano innotuit, qui et ipse, licet occultus, Lutheranice doctrine erroribus plenus fuit. Fecit igitur predictum sacerdotem ad se Malmogiam accersiri, cui et mysterium voluntatis sue aperuit; qui sese quam fidelissimum huiusmodi voluntatis pollicitus est executorem, nempe vt heresi Lutherana Malmogia in cleri odium inficeretur. Postulabat igitur copiam concionandi sibi in vrbe fieri; quod ipse Georgius Monetarius proconsul admittere nondum audebat; heresis enim Lutherana adhuc tantum incrementi et audacie in Dania non habuerat, quantum ⟨*nunc*⟩ habere conspicitur. Ceterum extra vrbem in quodam prato viridi eum concionari permisit, in quodam sacello relicto ⟨*ibi*⟩ sito, quo populus ferme tocius vrbis audiende noue et inaudite || concionis fol. 6r. gracia conuenit; vbi feruentissime concionabatur, et parum aut nichil sue hereseos admiscuit erroris. Intellexit enim homo versipellis malicie consilii non ignarus, non in principio purum venenum propinandum, sed paulatim sub mellis dulcedine auditorum auribus instillandum. Auditis vero duobus, vt reor, tantum sermonibus in campo, collaudataque concionandi gracia et puritate et vtilitate verbi diuini, iniquum duxerunt tanti splendoris gloriam non intra menia ducere, sed in campo, perinde ac suspectum, concionatorem dimittere. Querela igitur de conculcatione prati circa sacellum facta, gloriam suam in vrbem induxerunt, sed primo in sacellum sancte Crucis; vbi aliquamdiu sue hereseos paruulas emisit interim scintillas, sibi fautores concilians et defensores. Tandem tot conuenerunt concionis sue auditores, vt sacellum eorum multitudini nequaquam sufficeret. Visum est igitur, vt impetraretur a regia maiestate sacra edes Diuorum Symonis et Jude, vbi quondam locus fratrum minorum fuit, sed nimis angustus; || quod et factum haud segniter fuit. fol. 6v. Quo maxima ciuitatis turba quotidie conuenit; vbi odas suas decantauerunt et missas more Lutheranorum Danica ligua fecerunt. Deinde, tota ferme ciuitate illuc concurrente, visus est locus admodum

2. diecesis **K** *typorum errore.* 12. nunc (n̄c) *addidi.* 14. ibi *in* **C** *add. Arnas.* 35. lingua **BC**, *sed in* **C** *deleto* n.

angustus tante multitudini capescende. Porro eo tempore vesane sue doctrine *v*irus apertius solito propinare cepit, vtpote qui plus audacie ex multorum fauore contraxisset. Gliscente igitur indies auditorum et fautorum numero et audacia, ac accenso ex concione eius multorum (non secundum scientiam) zelo, ventum est ad sacram edem Diui Petri apostoli, et petitum a sacerdote eius, Henrico nomine, vt sacre edis ianua hora vel postmeridiana pateret, vt sacra concio purissimi verbi dei illic audiretur, sacerdoti tamen iure suo et auctoritate seruatis. Quo et maxima vrbis multitudo, perinde ac ad summe alacritatis spectaculum, quotidie conuenit; vbi contra omnem sacre doctrine ecclesiastice veritatem ille hereticus inuerecundissime proclamauit. Antea tamen ferme per fol. 7^{r}. annum opera Archielecti Lundensis, Achonis nomine, || fugatus fuerat, assumpto secum quodam ordinis Sancti Spiritus apostata, Joanne Vrnario, alias Hanss Spandemagher, nomine. Qui, pergentes Harsslegiam, Danicas odas et Lutherane hereseos venenum plenius hauserunt; deinde vero Malmogiam, freti regiis priuilegiis, reuersi omnia peruerterunt, altaria suffodientes, sacerdotes fugantes et sacella sacre edis Diui Petri apostoli funditus destruentes; vbi sacerdos hereticus Nicolaus altare prophanum erexit, nimirum tabulam quandam in magna a terra altitudine, vbi suam cenam longo tempore perfecit. Qua denique destructa et altari prophano facto, quod hodie ibi erectum stat, ymaginibus quoque et altarium picturis prorsus profligatis, sectis, destructis et combustis, precioque dato sacerdoti parochiano, illic tocius vrbis sacrorum antistes instituitur.

Jam propositum prosequamur, quo nimirum modo sacro e cenobio fratres minores fugaret. Anno primo concionis sue cepit predictus hereticus Nicolaus aliquando, licet leui*u*scule, fol. 7^{v}. in fratrum minorum statum venenate || ligue iaculari spicula et, quando fratres essent in sepultura alicuius funeris, verba

---

2. virus in **C** *corr. Arnas* (*in marg.*: pirus extat; corr. virus); pirus **WB**. 5—6. nõ 2^{m} scĩam **W**; *cfr. Roman. 10, 2.* 11. alacritatis **W**; *inutili coniectura* hilaritatis *scribi maluit* **K**. 28. instituitur &c̃. **W**. 31. leuiuscule **BC** (*ex corr. Arnæ*); leuifcle **W** (*sed saltem* leuicule *dicendum erat*). 32. lingue **BC**. iaculari **W**; iaculare *errore* **K**.

eorum diligentius obseruare et, finita super sepulcrum concione fratrum, eos sua heresi molestare. Contigit enim semel, modico diuini verbi sermone habito, ipsum hereticum fratrem Jacobum viceguardianum ad portam cenobii sectari. Quo cum peruenissent ambo simul, rogauit hereticus Nicolaus fratrem Jacobum, quid esset penitenciam agere. Porro frater Jacobus os compressit, ratus indignum tali rabule frustra respondere; sciuit enim, quod, quicquid respondisset, ipsum suatim in calumpniam conuersurum. Respondit igitur hereticus ipse sibi ipsi illud Paulinum: »Sicut exhibuistis membra vestra seruire immundicie et iniusticie ad iniquitatem, ita iam exhibete me*m*bra vestra seruire iusticie in sanctificationem etc.« — »Quid,« inquit frater Jacobus, »hoc est? Audite,« ait ad omnes circumstantes: »Si hic Nicolaus hereticus tres dies expenderit in crapulas cum scorto, debet et alios tres in pane et aqua, vt ipse||met refert, penitendo ieiunare.« Quod tamen fol. 8r. in aure non placite sonuit, eo quod alio tendisset sermone illo, quam quo peruenit. Stetit igitur ille hereticus rubore suffusus, inscius, qua stropha a prolato sermone sese expediret. Interim guardianus, frater Ga*bri*el nomine, hoc intra portam audiens exiuit, rogans, quamobrem cum insipiente et furioso heretico sic conferret predictus frater Jacobus. Tales ergo molestias et conuicia quam plurima ipse prefatus hereticus, cum suis sequacibus, fratribus et potissimum predicto fratri Jacobo tempore pestis in cimiterio nostro intulit, ipsum aliquando seductorem, aliquando cecum et obdurate mentis hominem vocantes; ipse tamen semper, diuina ei assistente gracia, veritatem aperte professus fuit. Ceterum cum semel in predicte vrbis sacra ede, nempe sancti Georgii, in Dedicacionis eiusdem sacre edis festo, idem bonus pater, frater Jacobus, concionatus intrepide veritatem de fide et operibus fuisset, finito sermone cum ianuam sacre edis eiusdem exisset, alius quidam hereticus, Vrnarius cognomine, alias Hanss Spandemager, || apostata de cenobio hospitalis Sancti Spiritus, fol. 8v.

---

8. sua(p)tim = suo more (*praue pro* suis more *accipitur*). 10. illud Paulinum: *Roman. 6, 19.* mẽbra **W**, *sed paulo post* (12) menbra; membra *ubique* **BC**, *quod præfero.* 17. placite **W**; placide **K**. 20. Gal... el **W**; *suppl.* **BC**.

quo collecta*m* suorum sequatium multitudine*m* in australi platea ad cenobium nostrum dirigente, insectatus est, vociferans, quatinus, si quid audacie in *eo* esset, cum ipso de scripturis conferret. Respondit frater Jacobus, se id coram domino Archielecto cleroque in scripturis exercitato libenter facturum. Ceterum ipso suisque molestius instantibus, paulisper gradum sistebat frater Jacobus, auditurus, quidnam questionis proponeret hereticus. Intulit autem ipse: »Quid est bonum opus? dic michi aliquod huiusmodi!« Respondit frater Jacobus, dicens: »Ieiunare debito modo est opus bonum.« Quod tamen heretico non placuit, licet id ex sexto Mathei capite sufficienter probasset. Recesserunt hereticus suique sequaces. Illis diebus semper concioni fratrum affuerunt, quos obseruantes, vt in sermone eos caperent. Ceterum cum nullas iustas et rationabiles causas ora fratrum obturandi in sermonibus eorum inuenissent, nonnullas vel confictas vel sinistre acceptas tandem conscripserunt, quibus ipsos fratres infamarent vel vulgus || contra eos concitarent. Semel enim iterum contra predictum fratrem Jacobum viceguardianum nonnulli nequam rabule tumultum quendam in sacra ede nostra fecerunt, et semel contra fratrem Gabrielem guardianum. Et semel hora prima postmeridiana ipse antedictus Nicolaus Bøcker hereticus, vrbis seductor, sentiens precipue fratrem Jacobum et fratrem Christophorum Mathie abesse, intrauit sacram edem cenobii nostri, illic concionaturus; vbi plus quam canine contra fratres inuerecundissime illoto rictu latrauit. Adueniens frater Christophorus de terminis, finito heretici sermone, ascendit suggestum, declarans per sacras litteras fratres prorsus inculpabiles in causis, quibus eos reos probarat. Quo descendente, iterato

---

1 *sq. scribendum sine dubio est*: collectã s. s. multitudinẽ, *accusatiuo pro ablatiuo reposito, nam obiectum* dirigente *postulat; pronomen vero* quo *mutandum non est, etsi ad vulgarem grammatices normam scriptor rectius* ipso (*i. e. Vrnario*) *dicere debuit; sed cfr. 13* quos (*pro* ipsos). sequacium *melius* **BC**. 3. eo *scripsi*; ip̃uȝ (= ipsum) **W**, *sed eadem manu in* eũ *correctum*; eum **BC**. 11. Mathei *cap. 6, 16–18.* 13—14. vt . . caperent: *Matth. 22, 15.* 18. wlgus *scribitur in* **W**, *ut solet. Post* vulgus *in marg.* **C** *Arnas adnotat*: heic unum folium libro nunc deest, quod olim adfuit (*scilicet cum* **B** *scriberet*). 27. termini (›Termen‹) *sunt pagi vel vici, intra quorum fines fratribus elemosynas corrogare licebat.*

ascendit hereticus, rursusque frater Christophorus; sicque dies ille vsque horam vespertinam, nempe quintam, alterutra ipsorum concione, fratre Christophoro ter et heretico bis concionante, deductus est.

Porro ante illa turbationum tempora, anno nempe ab incarnatione mundi Saluatoris M.D.XX*IX*, circa festum Purificationis deipare virginis Marie, aduenit quidam heretice prauitatis callidissimus concionator, frater Franciscus Lector vel Luther-Frans nomine, ordinis Carmelitarum, qui nuper fuerat Haffnie murmure et clamore canonicorum de publico suggesto fugatus; qui sese asseruit callida techna verbum dei purissime predicaturum et omnem ciuium dissensionem, ob diuersitatem concionum exortam, plane sublaturum. Qui tamen ante habitam ab Archielecto concionandi copiam suggestum nequaquam voluit acsendere. Petiuit igitur Lundiam, concionandi ab Archielecto Achone copiam postulaturus; vbi quam humanissime exceptus est, perinde atque veritatis purissime concionator in vrbe Malmogiana mox futurus et praua omnia in viam rectam reducturus. Dedit ergo [ei] antistes venerabilis Lundensis ecclesie, videlicet magister Acho Jacobi, eidem Francisco quatuor vel sex aureos in expensas; cui et predictus pseudapostolus Luther-Frans pollicitus est quam syncerissime verbum dei pre‖*dicare* . . . .

. . . .

‖ Sutorum, vrnariorum et fabrorum lignariorum vestrorum fol. 10r.
codices omni disputandi calliditate, vt ipsi iactastis, refertissimi: superatisne iam omnem clerum papisticum, pecora (dixissem) priapistica?« inquit prefatus frater Jacobus.

---

6. M.D.XXIX *scribendum esse aliunde scimus*; M.D.XX . . *habuit* **W**, *ut est in* **BC**. fest. Purif. *est 2. Februarij. (3. Febr. eum venisse scimus).* 10. Hafniæ **BC**. 19. *ad* ei *Arnas in marg.* **C**: deleatur. 23. *post* dei pre- *Arnas in* **B** *hæc scripsit*: Deest unum aut plura folia; *idem habuit* **C**, *sed in hoc Arnas 1726 sic correxit*: Deest unum folium, et defuit, cum ego codicem Ripis usurparem. *Hoc igitur loco redit* **W** *(fol. 10)*; *excidit præter alia initium disputationis alicuius, quam frater Jacobus cum Lutheranis habuit.* 26. ſupatis ne iam **WB**; superatis-ne jam **C**. 27. priapistica: *hoc verbo* (*ut etiam aliis similibus dictis, velut in p. 346, 6 verbo* scortari, *item p. 348, 6 sqq., et iam superius in p. 343, 15*) *notantur matrimonia sacerdotum Lutheranorum, quos* pecora priap. (»liderlige«) *vocare sibi permittit frater Jacobus* (dixissem = »kunde jeg godt sige«).

Tandem ipsi Malmogiani, vrbis ob secretas missas fratrum formidantes excidium, fratres e choro fugarunt. Admisit tamen Georgius Monetarius fratres alibi rem diuinam, nimirum in vestiario, facere, ea ratione, vt ipsi responderent in dei iudicio pro huiusmodi nefandis, vt inquiebat, missis. O preclarum sapientis rectoris magne ciuitatis responsum! Scortari huiusmodi homini non magni ponderis putatur: rem tamen diuinam more sancte catholice ecclesie facere tam scelestum, vt diuini iudicii formidetur sententia! O culicem liquantem et camelum glucientem! Tante etiam fuit apud Malmogianos abominationis misse celebratio, vt semel fratrem Joannem Plowff celebraturum lapidibus et clamoribus de altari fugarint. Inuenti fuerunt etiam semel infra suggestum non parui lapidum acerui ad hoc corrogati. Crescente indies malicie augmento, Fol. 10v. et estuantibus plenis inuidie mor||bo eorum animis, omnibus, quibus poterant, modis operam nauarunt, vt fratres cenobii nostri loco spoliarent. Tant*a* enim incesserat effugandi fratres de loco eorum animis libido, vt nullam capere possent requiem, donec eos effugassent; nullius legis vel naturalis vel diuine vel humane verecundabantur preterire in persequendo ipsos precepta. Interdum enim aduenerunt dicte ciuitatis rectores et consiliarij fraudulentis pollicitacionibus et blanditiis animos fratrum demulsuri, interdumque comminationibus terrefacturi, vt aliqua cenobii nostri loca eis concederent, vt vno pede ingrediente paulatim reliqua totius corporis moles subsequeretur; quibus constanter fratres pro virili semper restiterunt, affirmantes, nullo pacto hoc eis licere, sed id ad dominos, qui loca ipsis dederunt, pertinere. Porro ⟨*cum*⟩ nullo tempore eorum voluntati obsequerentur fratres, interim curiam seruorum interimque pomarium propria authoritate vi vsurparunt; et denique pauperum hospitale sub pretextu pietatis, destructo alio pauperum monasterio, in pomario construxerunt. Patefactis itaque vndique pomarii portis, et homines et pecora fol. 11r. perdiu noctu⟨*que*⟩ ad fratres || indifferenter intrauerunt. Nulla quoque fratribus dabatur requies, neque in faciendo rem

9. culicem liquantem etc.: *cfr. Matth. 23, 24.* 17. Tanta *scripsi*; tm̃ (tantũ) **W**. 23. interdumque **W**; interdum **BC**, *sed in* **C** *postea* que *add. Arnas.* 28. cum *in* **BC** *add. Arnas.* 29. serui *in hoc libello passim vocantur fratres laici.* 34. noctuque *in* **C** *Arnas*; noctu **WB**.

diuinam, neque in legendo horas canonicas, neque in sumenda corporis refectione.

In hiis tamen malis semper fratres perseuerauere constantes, lectionem sacre scripture horis congruis et verbi diuini concionem in ieiunio fratrum ante natalem Christianum et in 40ma omni vespera habentes. In 40ma vero heretici, suatim confessiones audituri, se in cenobii nostri porta collocarunt, ne quis ad fratres ingrederetur confessionem facturus. Ceterum noctibus diuinum officium, dormientibus insanis hominibus, more solito persoluerunt. In paschalis autem festi solennitate, ferie nempe 2de nocte, cum 3^{m} in matutinis fratres decantarent psalmum, immissis .7. non modici ponderis ⟨*lapidibus*⟩ per aquilo*na*rem fenestram fratres e choro omnes ferme effugarunt. Post festum vero pasche sepius monasterium intrauerunt, nunc minis nunc blandiciis eos pulsantes, vt morem gererent eorum peruerse voluntati, nempe vel heresi eorum fauendo vel cenobium eis pro gymnasio studii theologici || concedendo, ea fol. 11^{v}. tamen ratione, vt ipsi, dimissis horis et re diuina, gymnasium visitarent, in breui, vt ipsi asseruerunt, doctissimi vere theologie doctores futuri, — aut dei sanctorumque blasphematores, puto. Denique, cum neque hoc fratribus complaceret, miserunt, qui eis prohiberent sacram theologiam in cenobio nostro fratribus nostris legere. Suppresserunt igitur fratres in legendis sacris litteris vocem, eorum malicie aliquo pacto cedentes, lectionem tamen optimam interim consueta hora frequentantes. Miserunt autem sepissime, qui eos obseruarent, ne quo pacto sacras lectiones vel conciones in loco nostro haberent.

Intrauerunt autem quodam die post meridiem ad fratres in refectorio eorum congregatos, rogantes, an fidem ipsorum Lutheranorum amplecti et lectionem ac concionem audire vellent. Questiones igitur facte ad quemlibet singulatim. Porro omnes fratres negauerunt, asserentes se nullo pacto aliam doctrinam amplexuros quam eam, qu*am* hactenus audissent,

---

6. in 40ma, *scilicet anni 1530.* ō (*pro* ōi) **W**. 8. ne hiis quis **W** (*deteto* hiis); ne quis **BC**. 10. paschale festum *huius anni 17. Aprilis.* 12. lapidibus *in* **C** *add. Arnas.* 13. aquilonarem *Arnas in* **BC**; Aquilorẽ **W**. 18. horis **W**; choris(!) **BC**, *sed* h *in* **C** *deletum.* 33. eam, quam *scripsi*; eã que **W**.

et eorum institutorem et sacre scripture lectorem satis docte, fol. 12r. que || ad sacrarum litterarum intellectum attinerent, eos docere. Proconsule autem Georgio Monetario suorum lectorum commendante lectionem et concionem, respondit frater Gabriel guardianus, parumper motus ex vulpini hominis verbis, eorum concionatores et lectores spurcam ducere vitam. »Quid« (inquit Monetarius) »ais? Est matrimonialis status spurca?« Respondit guardianus sese excusando, quod non appellasset matrimonij statum spurcam; proconsul vero contrarium ei improperauit. Respondit vero frater Jacobus viceguardianus, illis litigantibus: »Pater guardiane, si eorum matrimonia spurcam dixisti vitam, verum locutus es; noli negare: nos ita rem habere facile probabimus.« Commotus igitur hiis verbis Franciscus apostata et hereticus ita ira efferbuit, vt neque labia neque os a tremore tenere posset. Respondit itaque in furore suo, omnia vota nostra impia esse. Cui e diuerso respondit frater Jacobus, iudicium apostatarum non valere de votis. Recesserunt igitur multis vltro citroque habitis verbis.

fol. 12v. Tandem vero in 4ta post pascha ebdo||mada, nimia inuidia ferme vsque ad furorem agitati, quodam die, circiter horam octauam, multi ciuium ad cenobium nostrum confluxerunt, guardiano rem diuinam in vestiario faciente. Iussit igitur viceguardianus frater Jacobus promo, fratri nimirum Jacobo Joannis, omnia ostia robustis occludere obstaculis; quod tamen facere omisit vel neglexit. Intrauere ergo per ostium a curia seruorum; ad quos guardianus egressus, fratribus in dormitorio remanentibus; sperauit enim se lenibus verbis eorum feroces deleniturum animos. Cum autem ad eos in refectorium intrasset, tantis eum affecere iniuriis et molestauere importunis clamoribus, vt omnes e uestigio conuocaturus fratres dormitorium ascenderet. Ceterum cum patrem viceguardianum suum ad eos descendere nollet, dixit ⟨*ille*,⟩ se

---

1. docte **W**; docte (sic) **K**, *nescio qua de causa dubitans.* 4. Gabriel ffr̄ **W**; *ergo recte* frater Gabriel **BC** 5. wlpini **W** (vulpini **BC**). 7. spurca **W**, *scilicet pro* spurca vita (»Hor«), *sicut etiam paulo post.* 13. his **BC**. 16. vota, *scil.* monachalia. 20. ebdomada **BC**; ebdõ-|mada **W**. 22. octauam, *i. e.* secundam postmeridianam. 33. ille (*scil.* viceguardianus) *addidi, ut narratio intellegatur.*

quam libentissime in cella remansurum. Ad quod fratres respondentes dixerunt: »Si ipse nobiscum egressus non fuerit, nullus illuc egredietur.« Exierunt igitur fratres omnes ad eos in refectorium, ferocissimis congregatos animis et vultibus. Congregatis igitur sic fratribus, proposuerunt voluntatem suam, nimirum quod monasterio actutum cederent vel eorum fidem reci||perent. Porro fratribus vtrumque negantibus, remanserunt fol. 13^{r}. cum eisdem vsque ad prandii tempus, nunc blandientes, nunc comminantes, nulla tamen regie iussionis vel admissionis ostendentes testimonia, quod possent eos de cenobio fugare; quare constanter fratres sic se egressuros negauerunt. Auferebant igitur a cellario et coco claues penus cereuisiarij et coquine, potum cibumque affatim afferentes. Prandio vero finito longam in contumeliam fratrum cantauerunt odam; quo finito(!) et fratribus egredi nolentibus, proconsules omnes, vno dempto, egressi sunt. Porro ille proconsul, nempe Joannes Fynbo, qui remanserat cum multis nebulonibus fratres expulsurus, cepit exigere multis modis a guardiano claues monasterii. Quo non consentiente, vesperaque ingruente, dixerunt, fratres neutiquam e refectorio illa nocte egressuros, nisi eorum accederent voluntati. Remanserunt igitur fratres omnes illa in refectorio nocte, in pauimento cubantes. Quidam autem antiquus frater, Laurentius Jacobi, ferme || tribulationibus fol. 13^{v}. vsque ad mortem fatigatus, habuit exeundi in dormitorium potestatem, ea ratione, vt de accedenda eorum sententia in crastinum deliberaret. Ceterum cum fratres in refectorio inclusissent, ipsi custodes fratrum, nimirum ciues illic a proconsulibus collocati, sese per totam noctem potu fratrum ingurgitarunt; cantantes et saltantes per dormitorium et chorum, campanam assidue pulsantes, festa Bacchanalia solenniter celebrarunt; qualibet autem noctis hora ostium refectorii aperientes, eos visuri, an effugissent per fenestras, intrauerunt. Mane vero facto ad locum secrete necessitatis egressum vix impetrare poterant, egressos autem tres vel 4^{or}, eos obseruaturi, vsque ad loci secrete necessitatis foramina

4. wltibus **W**. 6. actutum (sic!) **K** *sine causa*. 14—15. quo finito **W**, *nec mutare audeo, cum auctor* cantum (*pro* odam) *mente substituere potuerit*; qua finita *coniecit* **K**. 16. dempto = excepto. 21. igitur **W** ($\overset{i}{g}$) **BC**; ergo **K**.

subsecuti sunt; reducentes vero ipsos ianuam vsque ad aduentum proconsulum occluserunt. Qui, circiter horam meridianam aduenientes, lectores suos refectorio fratrum, eosdem fratres ad fidem Lutheranice factionis conuersuros, ne fol. 14r. dicam peruersuros, introduxerunt. Cum autem duas || finissent circiter horam meridianam lectiones, et fratribus suam heresim persuadere non potuissent, vi eos e monasterio suo extraxerunt; cuilibet vero eorum vestimenta lecti sui et peluim e cella allata dederunt. Cum autem per cimiterium egressuri essent, guardianum fratrem Gabrielem Pauli et fratrem Bernardum Pauli, 2m viceguardianum, a fratribus ad carcerem traxerunt, quia litteras fundationis loci eis tradere noluerunt, vtpote quas ante alio conseruandas miserant. Fratres autem exeuntes Lundiam petierunt. Ipsi vero eodem die a carceribus absoluti fuerunt, ea ratione, vt lectionem eorum hereticam visitarent. Quod guardianus prefatus acceptans iam seductus est, et vestem sue religionis post annum abiecit. Cuius deus optimus maximus ob immensam misericordiam suam mis*e*reatur. Cui sit honor et gloria ob hec beneficia ceteraque nobis et omnibus singulisque creaturis suis ab exordio creaturarum vsque in hanc horam collat*a*, et pro omnibus et singulis donis nobis et eis vsque in sempiternum conferendis. Amen. ||

fol. 14v.

Cap. V. || De Conuentu Haffnensi.

Huius conuentus expulsionis factio acta est eodem anno, quo expulsi fuerunt Malmogenses, immediate ante eos; cuius historia, modus et processus inhumanissime expulsionis ac flebilissime profligationis in sequentibus inferius patebit.

---

11. ab fr̄ibus **W**, *sed postea deletum est* b (a *habent* **BC**). 18. misereatur *Arnas in* **BC**; mißatur (= miseratur) **W**. 21. collata *tacite corr.* **K**; collatę **W**, *i. e.* collatis, *ut* **BC**. 25. ante immediate eos **W**; *corr.* **K**. *Ex hoc capite 6 tantum versus* **W** *habet; reliqua pars fol. 14v vacua est. In* **B** *Arnas hæc adnotauit*: Totus hic actus deest, vacuo spatio in libro relicto; *in* **C** *idem fuit, sed ultima verba Arnas 1726 sic correxit*: aliquot foliis puris in libro relictis. *Hoc si Arnas recte scripsit, auctorem libelli longiorem de huius conuentus expulsione narrationem habuisse suspicor, sed aliquo impedimento prohibitum fuisse, ne hanc in formam definitiuam redigeret.*

Cap. VI. || De Conuentu Kollyngensi. fol. 15r.

Anno ab incarnato mundi Saluatore M.D.XXIX., circa festum Natiuitatis sanctissime genitricis virginis Marie, grassante ordinis nostri persecutione sub rege Frederico, christianissimi regis Christierni filio, cum iam dictus Fredericus rex, omnis religionis christiane aduersarius, nimirum heresi Lutherana corruptus, Kollyngiam venisset, instigantibus perpaucis dicte ciuitatis incolis Lutheranis, et quodam nobili viro, Hartwico Andree, cenobium nostrum desiderante, missi fuerunt nonnulli nobiles ex parte antedicti regis Frederici, fratribus nostris illic inhabitantibus denunciaturi, quatinus monasterium egrederentur alio migraturi, quia rex nollet diutius illic eos habere; misitque eis nonnullas pecunias, nimirum centum marcas, pro vie seu itineris expensis. Quas cum fratres nullo pacto recipere vellent, posuerunt eas in zenodochio cenobii nostri; que illic in crastinum immote remanserunt. Videns igitur rex, eos acquiescere voluntati eius nolle neque munera eius accipere velle, misit, qui eos vi et iussione || ipsius regis e cenobio fol. 15v. expellerent. Obtulit etiam eis iam dictus rex calicem et ornamen sacerdotalis vestitus pro vna missa celebranda; que amore domini nostri Jhesu Christi prorsus spreuerunt. Exierunt igitur, elemosinis corrogatis ceterisque cenobii sui bonis ob fidem Christianam spoliati, nescientes, quo iter arriperent. Recepti autem sunt aliis in locis omnes illinc fugati, excepto vno fratre, Martino nomine, qui habitu sue religionis deposito in cenobio remansit. In dicto vero loco antea multas sustinuerunt dicti fratres molestias ab hereticis Kollyngensibus et eorum concionatore, apostata de ordine fratrum predicatorum, de Hareslegia iam olim fugato.

2—3. fest. Nat. etc. = *8. Septembris.* 3 genitricis **W**(**BC**); genetric(i)s **K**. 6—7. *verba quinque* aduersarius nimiꝝ heresi lutherana cor-|ruptus *suo more deleuit* **D**, *sed recte legit Arnas.* 11. quatinus **W** (*per compendium*) *et* **B**; *item* **C**, *sed corr. in* quatenus. 15. zeno,chio (do *supra*) (*i. e.* xenodochio) **W**; zenodochio **BC**. 17. aquiescere **K** *errore.* 20—21. celebrand. que **W**; *corr. Arnas in* **BC**. 21. domino **K** *errore.* ıhu chrı **W**; Jesu Christi **BCK**. 25. habitum **W**, *corr. Arnas in* **BC**. 29 fugato &c̃. **W**.

fol. 16r. Cap. VII. || De Conuentu Alburgensi.

Anno domini millesimo quingentesimo trigesimo persecutus fuit quidam petulans hereticus, filius domini Magni Gøe satoris totius mali (— qualis pater, talis et filius —), nempe dominus castri Alburgensis, fratres minores conuentus eiusdem Alburgensis, Absolon Giøe nomine, qui diuersis viis cepit fratribus insidiari. Primo enim rogauit patrem guardianum, fratrem Joannem Christierni, vt ei copiam faceret frumenta ponendi in quodam monasterii nostri solario. Postmodum vero cepit paulatim alias cenobii domus occupare et victualia eis violenter auferre. Cum enim semel fratres potum non modicum decoquissent(!), essentque in sacra ede diuinam rem facturi, serui eius totum potum nuper decoctum seu braxatum in cellarium eius detulerunt; tandemque identidem fratres in tantam angustiam redegit, vt vix haberent angulum in cenobio, in quo requiescerent; quibus omni die maiores intulit molestias. fol. 16v. Abstulit tandem || baptillam de campana, ne pulsaretur ad conuocationem populi, circuitque cemiterium cum seruis suis, erecto processionis vexillo. Denique post innumeras molestias et derisiones fratres omnes vi expulit de cenobio.

Cap. VIII. De Conuentu Randrusiensi.

Anno domini .M.D.XXX., post innumera scandala fratrum et molestias hereticorum, cum Magnus Giøe, simultim et pro-

---

4. ſatoris totius mali (qual' pr̃ tał & fi9) *habuit* **W**, *sed hæc omnia verba deleuit* **D**; *in* **B** *Arnas scripserat*: ſ . . . . . ernali (qualis pater talis et filius), *quod in* **C** *anno 1726 ita mutauit*: fautor totius mali (q. p. t. e. f.); factoris **K** *legit, cetera ut Arnas.* (*In* **W** *aliquis pallido atramento supra verba deleta scripserat*: . . . totius mali quod tum . . . gestũ; *ante hæc Arnas* fautor *adscripserat, et sub ultimis verbis*: qualis pater, talis et filius). 6. Absolon **WB** *et ex corr.* **C**; Absalon **CK**. 8. frumenti **K** *errore.* 9. solarium = »Loft«. 17. baptilla (*vel rectius* baptillus) *est claua campanæ, qua pulsatur,* »Knebel«. 18. cemiterium *corr.* **K**; cemitorium **WB** *et ex corr.* **C**; cœmiterium **C**. 20. de cenobio &c̃. **W**. 22. domino **K** *errore typ.* scandala *del.* **D**, *restituit Arnas in* **BC**. 23—p. 353, 1. sił-|tim & pro tector h. & i. h. *habuit* **W**, *sed deleuit hæc omnia* **D**; *quattuor ultima verba iam restituit Arnas in* **BC**, *sed in præcedentibus et ille et* **K** *a vero aberrarunt; Arnas scripserat*: M G., fautor et patronus; **K**: simul tutor & procurator, *vel*: simultanee et protector, *hoc quidem rectius.*

tector hereticorum et ipse hereticissimus, accepisset 3^{0} litteras a rege Frederico super expulsione fratrum minorum de conuentu Randrusiensi, misit prefectum suum Randrusiam. Qui, intrans cenobium nostrum cum proconsule et prefecto vrbis, ostendebat litteras regias, quibus continebatur, quomodo rex Fredericus loco conuentus Flensburgensis et in compensationem diutini seruitii, quod exhibuisset regie maiestati, ⟨*ei conuentum fratrum minorum Randrusiensem dono dedisset.*⟩ Quibus guardianus, nempe Joannes Jodocj, respondebat, se nequaquam conuen||tum suum propter has litteras relicturum. fol. 17^{r}. Cui illi: »Non plus« (inquiunt) »curas regiam maiestatem?« Quibus ille: »Regie« (inquit) »maiestati debitam exhibiturus sum reuerentiam.« Dixerunt igitur ei: »Pete dilationem in aliquod tempus«; quod et fecit. Statim concesserunt igitur eis dilationem vsque in dominicam sequentem; qua et eos hoc ordine expulerunt. Cum enim frater Hennichinus proditor audisset guardianum portario in ambitu dicentem, ne hora, qua superuenturus esset prefectus vrbis cum ceteris ad expellendum fratres, portam aperiret, exiuit ad prefectum vrbis, dicens ei, quod guardianus nollet ei apud portam loqui, sed in ecclesia apud cancellos. Veniens igitur prefectus vrbis et portam pulsans, misit eum frater Clemens portarius ad cancellos, vadens ad vocandum guardianum. Quibus interim aperuit cancellos frater Hennichinus. Qui cenobium ingressi et portario cum guardiano in ambitu obuiantes postulauerunt guardi||anum, vt regiis litteris iam satisfaceret. Quibus ille: fol. 17^{v}. »Nequaquam« (inquit) »propter has litteras monasterium nostrum relicturi sumus.« Cui iratus prefectus comminabatur ei perinde ac regie maiestati rebelli; et ⟨*cum*⟩ egredi vellet cum ceteris multis per cancellos introgressis, et portarius

1. 3^{0} **W**; tertio **BC**. 7—8. *post* maiestati *aliquid excidisse intellexerat Arnas, qui in margine* **B** *adnotavit*: deest: Cenobium Randrusiense ei dedisset vel simile quid; *hæc verba scriba cod.* **C** *in textum receperat, sed Arnas 1726 ea uncis inclusit et in marg. scripsit*: collocetur in margine, etenim coniectura est, quæ in codice non extat. *In lacuna supplenda fere* **K** *secutus sum.* 9. Jaannes **K** *errore typ.* 14. fecit statim, concesserunt *interp. Arnas in* **B**, *nec correxit in* **C**. 23. Quibus, *i. e.* prefecto et suis comitibus. 29. cum *om.* **WB**, *interpunctione et ante et post* Introgressis *posita*; *in* **C** *Arnas* cum *addidit et recte interpunxit.*

portam aperuisset, veniens proditor frater Hennichinus: »Noli,« prefecto inquit, »sic exire! si enim sic exieris, cenobium hoc per annum non habebis.« Cui prefectus obtemperans ad guardianum regressus: »Manebo« (inquit) »vobiscum hodie, ponens ollam meam hodie ad ignem cum olla vestra.« Remansit igitur cum ceteris, et omnes denique inde expulit fratres, reseruans locum Magno Gøe. ||

fol. 18r. Cap. IX. De Conuentu Treleoburgensi.

. . . .

fol. 19r. Cap. X. || De Conuentu Køgensi.

Historia expulsionis fratrum Køgensium breuissima.

Anno domini .M.D.XXX. post multa scandala, quorum maxima pars contigit occasione fratris Laurentii Joannis, quondam pluries vicarij et ministri huius prouincie, ipsi fratres Køgenses, multum ab hereticis molestati et inopia victualium grauati, petierunt a ciuibus dilationem expulsionis sue, presente patre ministro, fratre Joanne Brwn. Adiuuerunt igitur eos ciues, ea ratione, vt lapso prefixo dilationis termino, nisi possent amplius adiuuari, recederent, ciuibus locum relinquentes; quod et tandem fecerunt, licet pater minister negauerit, sese non prefixisse eis huiusmodi terminum. Multis igitur commissis a guardiano et fratribus surreptionibus et fraudibus, conuentum relinquere coacti fuerunt. ||

1—2. Noli prefecto (inquit) **WB**; *sed aut sic interpungendum est, ut edidi, aut sic scribendum*: »Noli, prefecte,« (inquit) »sic ..« (**K**). 2. exieris *in* **C** *corr. Arnas*; exierit **WB**. 7. Gøe &c̄. **W**. *Dimidia fere pars fol. 17v vacat in* **W**. *In fol. 18r inscriptio sola noui capitis inuenitur; reliqua pars totius folii vacua est. Scilicet auctor libelli se postea narrationem de conuentu Tr. hoc spatio scribere posse sperauit; sed narratio promissa fortasse ei a conuentu missa non est. In* **B** *Arnas scripsit*: Deest historia vacuo relicto spatio; *in* **C**: Deest historia vacuo relicto unico folio. 12. contigit occasione fratris L. =, *ut opinor*, facta est aduersus frm̄ L. 20. *ad* non *Arnas in marg.* **C**: deleatur; *et abesse sane debuit, sed iteratio negationis fort. ferri potest.* 21. a guardiano etc.: *mirum sane hoc est* (*nam* a *scilicet non, ut Fenger voluit,* aduersus (»mod«) *significare potest*); *nihil tamen inhonestum de fratribus suis auctorem libelli narrare voluisse credo, ut locus aliquo modo corruptus esse videatur; fort.* amissis *pro* cōmissis *scribd. est, et* surreptionibus etc. *pro casu instrumentali accipiendum. In* **C** *Arnas scripsit*: Sequitur in codice pagina chartæ pura (*i. e. fol. 19v*) et pars (*fere dimidia*) alterius paginæ (*fol. 19r*).

Cap. XI. ‖ De Conuentu Halmstadensi. fol. 20r.

Modus expulsionis seu inuadendi conuentum Halmstadensem hoc ordine, qui sequitur, factus est.

Anno domini M.D.XXXI. in Octaua Epiphanie domini venit quidam sacerdos, pessimus hereticus, Joannes Hemmyngssdyng cognomine de Falsterbo, Luteranusque peruersissimus, ad opidum Halmstadense, vocatus a ciuibus pro verbo (vtinam dei!) seminando. Paucis elapsis diebus post eius aduentum ad prefatam ciuitatem Halmstadensem congregauit idem magnam partem ciuium cum Burgimagistris; intrauit ecclesiam fratrum prandio facto, et publice audientibus cunctis assistentibus incr*i*minatus est fratres de tribus precipue, scilicet quod fratres essent fures spirituales, animarum interfectores, necnon populi simplicis deceptores, subdens regulam fratrum minorum ex sacris litteris minime comprobandam. Cui frater Mathias Mathie, tunc eiusdem conuentus guardianus, presente toto conuentu et populi multitudinis congregatione, respondens dixit: »Diui Pauli prohibitio est 2. Thimo. 2: 'Noli ‖ contendere verbis; ad nichil enim vtile est nisi ad subuersionem audientium' etc. Igitur cum te omni iuris ordine conspicio vacuum — puta, tu actor false criminationis cum sis, tu tibi testium et iudicis officium impudenter assumpsisti —: quare te tanquam calumniatorem et non iudicem nostrum refutans, appello autem contra te ad sedem archiepiscopalem et capitulum Lundense, vbi coram litteratis viris me meosque a falsa calumnia nobis imposita purgans, regulamque nostram aposto-

fol. 20v.

---

2. Halmstadeñ **W** (*i. e.* Halmstadensem, *ut recte* **BC**); Halmstadense **K** *errore.* 4. domino **K**. octaua epiph. = *13. Januarij.* 5. Hemmyngsdyng **BC**, *sed corr. Arnas in* **C** (*item inferius p. 356, 9*). 6. luteranusque **W** (*et corr.* **C**); lutheranusque **BCK**. 12. incirminatus **W**, *corr.* **BC**. 18. *Timoth. II, 2, 14.* 21 *sq. verba* puta . . assumpsisti *explicationem continent præcedentis sententiæ* Igitur . . vacuum (*et* puta = »betænk blot« *h. l. idem valet, quod* scilicet *vel* nam); *huic rursus sententiæ respondet tamquam sententia principalis illa, quæ sequitur*: quare . . refutans, appello, *in qua relatiua particula* quare *pro demonstratiua* itaque *posita est.* 23—24. refutans, appello autem = refutans appello *vel* refuto, appello autem; *item in sequentibus* purgans, regulamque comprobabo = purgans regulam comprobabo *vel* purgabo, regulamque comprobabo. *Ceterum in* **W** *sic interpungitur*: refutans. Appello aũt.

licam vereque euangelicam fore luce clarius comprobabo.« Deinde dominica Septuagesime, in primo videlicet sermone depost facto, concionator, frater Seuerinus Jacobi nomine, — qui interfectus fuit postea Ystadie in illius conuentus fol. 21r. Ystadensis fratrum profligatione —: hic quidem frater de suggesto in sui sermonis fine declarauit, tria vota et precepta regule substancialia principaliaque ex euangelio Christi lucidius fore suscepta. Quod audiens ille antedictus hereticus Joannes Hemmyngssdyng, pro tunc in presentiarum positus (ad capiendum predicatorem in sermone, ad modum || scribe et pharisei Ihesum), indignatus statim commouit populum contra fratres, primo in ecclesia fratrum finito sermone, et postea eadem hora in ecclesia parochiali, asserens, se nunquam eis predicaturum, antequam fratres inuaderent et a predicatione missarumque celebratione cohiberent. Sed quia hora illa missarum officia actu celebrauerunt fratres, consilio aliquorum ciuium magis ratione vtentium promiserunt, illud se facturos eodem die post meridiem. Facto igitur prandio, predicta dominica 70me venerunt Burgimagistri, consules et prefectus ciuitatis aliique multi de Lutheranorum secta; qui primo calices fratribus abstulerunt, deinde altaria omnia despoliauerunt, ac etiam libros chorales, libralesque de libraria, deportauerunt ad sacristiam, et prefectus clauem pro sacristia accepit ac omnia ibidem inclusit. Necnon prohibitum est fratribus dehinc campanam pro horis canonicis pulsare. Hec omnia ciues propria auctoritate, sine omni superioris commissione, ad instinctum ipsius diabolici predicatoris Lutheranici Joannis fol. 21v. Hemmyngssdyng perfecerunt. Permissi || tamen sunt fratres omnes in conuentu manere simul, donec commestibilia consumerentur. Sed ne illis consumptis citius omnes simul iuxta velle Lutheranorum conuentum desererent, dominus Holgerus Greerfß, congregatis Burgimagistris ac consulibus in conuentu

---

2. dominica Septuagesimæ = *5. Februarij.* 3. depost (= postea) *h. l., ni fallor, significat*: post missam matutinam. 7. subãlia **W**. 9. Hymmyngssdyng **K** *errore.* ad capiendum etc., *cfr. Matth. 22, 15; Marc. 12,13; Luc. 20,20.* 10. ad modum = sicut. 19. Burgimgri **W**; Burgimagister **BC**, *sed postea corr. Arnas in* **C**. 22. deportarunt **BC**, *sed postea corr. Arnas in* **C**. 29. comestibilia **BC**. 32. Greerssun (alias Wlfztand) **BC**, *sed corr. ex* **W** *Arnas in* **C**, *deletis ultimis verbis.*

fratrum, impetrauit ab eis, vt sex precipue de fratribus in prefato conuentu remanerent, sub hiis tamen conditionibus, vt non celebrarent missas, nec verbum dei predicarent, nec ad terminos exirent conuentum nec ad opidum sine licentia speciali Burgimagistri, neminemque de populo in antiqua laudabili consuetudine contra factionem Lutheranicam confortarent, nec confessiones audirent. Sed quia vnus illorum sex predictorum fratrum (videlicet antedictus frater Seuerinus Jacobi) audiuit in 40ma confessiones duarum personarum, expulsus est cum ceteris. Alii vero fratres de conuentu expulsi sunt ac sibiipsis di*mi*ssi, anno domini, vt supra, 1531, in ebdomada Letare.

Item notandum, quod littere testimoniales super conuersatione fratrum ibidem habentur Roskildie cum sigillis guardiani et conuentus.

|| Item bona alienata seu recepta de prefato conuentu fol. 22^{r}.
Halmstadensi, restituenda cum tempore promissa &c̄.

Sunt hec sequentia:

Primo Gerardus Olaui, Burgimagister opidi Halmstadensis, anno domini 1530. ante Natale domini recepit violenter de conuentu prefato calicem deauratum, quem pater eius Olaus Petri partem dedit conuentui; qui scriptus non erat in Registro regali, quia mater eiusdem, tunc superuiuens, semper illum exigebat, si pro diuino cultu manere non posset, pro quo datus fuerat. etc̄.

Item idem Gerardus Olaui accepit vnam curiam, sitam circa cemiterium conuentus ad austrum, quam frater Laurentius Byldtzmand, guardianus existens, emi fecit pro centum sexaginta marcis. Istam predictam curiam voluit prefatus Gerardus habere in recompensam pro dimidia curia, quam diu ante legauit soror eius pro conuentu nostro Halmstadensi.

---

3. *Post* missas **C** *unam paginam habuit prorsus eadem, quæ* **B** *habet, continentem*; *sed hanc Arnas 1726 deleuit, et ante eam tria folia, sua manu scripta, inseruit, quæ inde a vocabulo* missas (v. 3) *omnia reliqua continent, quæ in* **W** *leguntur.* 11. dimissi (= relicti) *scripsi*; diuisi **W**. 12. ebdõmada Letare **W**, = *19.—25. Martij.* 14. Roskilẟ = Roskildie **W**; Roskildis **B**, *a quo codice reliqua omnia absunt præter ultima verba*: Hec de conuentu Halmstadensi. 15. conuentus &c̄. **W**. 17. promissa &c̄. Sunt **WC**; promissa, sunt **K**. 21. deauratam **K** *errore.* 22. ꝑtem **WC**; **K**: corrig. partim?

Item prefectus ciuitatis Halmstadensis, Nicolaus Scriptor, accepit violenter ollam cupream siue electram de domo Jon Styng, sibi a guardiano impignoratam pro xv. marcis. Erat autem prefata olla in valore plusquam xx. marcarum; que fol. 22v. non fuit scripta || in Registro propter defectum scribentium. etc̄.

Item Hans Bagge accepit curiam sitam iuxta conuentum ad aquilonem, quam Nicolaus Erici, quondam ciuis Halmstadensis, legauit fratribus, dimidiam partem tempore mortis sue, et aliam dimidiam post mortem vxoris sue; et ambo defuncti fuerunt ante ablationem conuentus. etc̄.

Item dominus Holgerus Greerſß, alias Wlffztand, habuit ante recessum guardiani, fratris Mathie Mathie, 4or tyltter wobnskwdt, pro quibus conuentus nichil recepit. Item accommodauit restituenda pro tempore .1. stynghæ sawff, .1. skyrtt sawff oc .1. anden sawff som wor satt y en fyrekandt bwæ. etc̄.

Item idem dominus Holgerus sub protectione sua ad instantiam guardiani, fratris Mathie Mathie, recepit Capellam cum domuncula in Skanøer, quas conuentus Halmstadensis ibidem edificauit.

Item idem dominus Holgerus emit a prefato conuentu .xx. ligna, longitudinis .xviii. vlnarum; item .iij. tyltter. oc 2. træe .xiiij. vlnarum; item .iiij. ligna .xvij. vlnarum; item 5. ligna .xvj. vlnarum; item 10. ligna .xx. vlnarum. Pro hiis omnibus receperunt fratres ad conuentum .4or. tunnas siliginis .6. tunnas || fol. 23r. ordei. et 5. tunnas auene. Grana enim illo anno fuerunt in terra illa in carissimo foro. Item predictus dominus Holgerus diuisit fratribus expulsis circa .13. vel .14. marcas. Item domina ipsius Holgeri Greerſß habuit integrum horalogium(!) paruum, promittens se velle remittere, si fratribus restitueretur conuentus.

Item frater Zigerus habuit vnum magnum puluinar ad instantiam domini Holgeri, quod ei concessit prefectus ciuitatis cum protestatione restituendi tempore suo. Item idem frater Zigerus habuit Postillam Guillermi.

Item Luteranicus concionator Halmstadensis, Jasper nomine, quondam ordinis frater, modo peruersissimus hereticus, habuit

---

22. xiiij. **W**; xiij. **K**. 34. Guillermi **C**; guillerini **W**. 35. Jasp **W**; Jaspear **C**.

Concordantias maiores biblie in pressura, quas eidem concessit prefectus ciuitatis, cum protestatione tamen restituendi tempore suo. Item idem Jasper habuit etiam puluinar longum de concessione eiusdem prefecti. &c̃.

Hec de conuentu Halmstadensi. ||

Cap. XII. || De Conuentu Ystadensi. fol. 23v.

Historia ac modus inhumanissime ac flebilissime profligationis seu expulsionis fratrum minorum cenobii Ystadensis, anno domini 1532. in profesto Annunciationis christifere virginis gloriose Marie a secta Lutheranica facte. In sequentibus omnibus et singulis presens scriptum legentibus clare patebit, quam impie quamque inchristianissime acta fuit.

Primo notandum est, quod ante profligationem fratrum ciues Lutheranici duas notabiles violentias fratribus fecerunt, non obstante appellatione ad maiestatem regiam et regni consilium a fratribus prius pluries facta. Prima nempe violentia fuit, quod secta Luteranica, diabolico et furibundo spiritu agitata ac inflata, ad monasterium nostrum venit et illud circumdedit violenterque intrare cenobium conata fuit; quod etiam fecissent, nisi fratres portam et ecclesie valuas trabibus ac magnis lignis obfirmassent et personaliter resistentiam maximam fecissent. Attamen Lutherani || prefati plures asseres fol. 24r. de valuis confregerunt et, fractis ab eis sepibus circa monasterium, in curiam seruorum irruerunt. Introitum vero ad interiora monasterii fratribus obluctantibus non habuerunt; ob quam causam multa ac innumera conuitia obprobriaque auribus fratrum inculcauerunt, vocando eos homicidas, latrones, fures, sanguisugos, necnon animarum interfectores et c̃. Aliam violentiam etiam fratribus fecerunt Lutherani predicti, intrando monasterium et omnia bona conuentus de nouo conscribendo absque alicuius commissione; quo tempore quidam Seuerinus Jeipß et alius ciuis, Inguarus nomine, ianuas et seras in

---

4. &c̃. *om.* **K**. 9. profest. Annunc. = *24. Martij.* 20. fecissent **W**; fecisset **BC**, *sed in* **C** *corr. Arnas.* 22. plures *scripsi*; pluries **W**. 32. ieipß **W**; Jeipsun **BC**; *item in sqq.*

dormitorio fregerunt. Hec et plura alia conuicia facta sunt fratribus Ystadensibus ante eorum profligationem.

Sequitur breuis processus in causa expulsionis.

Anno, quo supra, videlicet 1532, in profesto Annunciationis christifere virginis gloriose Marie, finitis scilicet vesperis ac officiis diuinis, venit Joannes Hiortt Burgimagister cum secta fol. 24v. sua Lutheranica || et magna parte ciuium cum maximo impetu ad portam monasterii pulsantes et intrare volentes; vbi introitu eis negato, cucurrerunt ad cancellos ecclesie, non absque ingenti rabie et clamore; qui cancellos apprehenderunt violenterque frangere voluerunt. Quo audito, guardianus, videlicet frater Andreas Bertoldi nomine, cum aliquibus fratribus ad dictos cancellos velocius cucurrit eosque interrogauit, dicens, quare cum tali impetu et furore veniebant, et quid volebant. Tunc omnes clamabant, se habere litteras regales, vt fratres omnes deberent expelli, et monasterium deberet cum omnibus suis pertinentiis tradi in vsus pauperum et in hospitale; et petierunt introitum, quo eisdem non concesso, voluerunt cenobium violenter intrare. Hoc audito, guardianus exigebat ab eis litteras regales super huiusmodi profligatione; et casu, quo non posset audire huiusmodi litteras, nullo modo vellet monasterium suum sic dimittere. Responderunt fol. 25r. ciues, quod nullo modo vellent ostendere || guardiano litteras prefatas. Quibus dictis, Joannes Hiortt cum omnibus aliis ad portam conuentus venerunt et iterum guardianum vocauerunt. Quo ad portam cicius *oc*currente et iterato interrogante, quid vellent, respondit dictus Joannes Hiortt, quod vellet cum paucis intrare monasterium et pacifice cum eo et fratribus suis loqui absque omni violentia et iniuria; quod etiam sub fide et honore necnon sub priuatione omnium actuum legittimorum spopondit. Igitur sub tali cautione ac fide guardianus portam aperire fecit. Qua aperta, prefatus Joannes Hiortt cum omnibus sibi adherentibus furibunde

---

2. profligationem &c̄. **W**. 17. pertinenciis **K**. 21. casu, quo = si, *cfr. p. 362, 16.* 26. occurrente *scripsi*; cucurrente **W**; currente **B** (**C**). 26—27. iterato interrogante, quid *scripsi*; interrogante, quid iterato **W**. 30. omnium act. leg. =, *ut puto*, omnis iuris etiam legitime aduersus fratres agendi. 31. spopondit **W**; spospondit **BCK**. 32. aperire **W**; aperiri **K**.

irruerunt in cenobium et claues violenter rapuerunt a portario. Quo peracto, Seuerinus Jeipß exigebat a guardiano litteras fundationis loci, claues cenobii et rationem de bonis in registro regali prius conscriptis. Tunc prefatus pater guardianus bis vel ter econuerso exigens litteras regales super hoc sibi legi poposcit. Tandem scriptor ciuitatis, Seuerinus nomine, extraxit frustum papiri absque sigillo, et legebat coram predicto guar||diano et eius fratribus articulos et causas, quare deberent fol. 25v. profligari: § Primo, quod fratres non predicassent sanctum euangelium; § 2°, quod omnes ciues desiderassent fratres profligari; § 3°, quod fratres non habuerunt necessaria vite. Quibus lectis et auditis, guardianus interrogauit Nicolaum Wynther Burgimagistrum et omnes consules, vtrum fratres aliud eis predicassent quam sanctum euangelium Christi et sacram scripturam. Quibus respondentibus, quod fratres rite et catholice eis predicassent et cum hoc laudabiliter apud eos conuersati fuissent, et quod »nullo modo« (inquiunt) »desideramus nos expulsionem fratrum« (Luteranis econuerso dicentibus, vnde magna controuersia inter ciues inuicem orta fuit): tunc, silentio habito, guardianus appellauit ad regiam maiestatem et ad consilium regni, super hiis falsis narrationibus responsurus; et dixit, quod false domino regi hec narrassent. Quo dicto, ante dictus Seuerinus Jeipß cum magno impetu cucurrit || ad guardianum et claues ipsius violenter ab eo fol. 26r. rapuit. Quo a fratribus viso, omnes fratres cucurrerunt, quidam ad chorum, quidam ad dormitorium; quos ciues Luterani violenter de cellis expulerunt, traxerunt et securibus suis percusserunt. Quidam vero frater, Seuerinus Jacobi nomine, — in descensu de dormitorio eum pluries in terram violenter prostrauerunt et pedibus conculcauerunt, ac in ambitu eundem ad parietes inhumanissime trucidauerunt ac per brachia eiusdem tanquam vile cadauer per ambitum extraxerunt. Qui sic viliter extractus dixit fratribus suis: »Vere dico vobis, fratres, quod mortem meam sentio in manibus ex

---

5. exigebat *corr. in* exigẽſ **W**; exigens **BC**. 7. frustum *ex corr.* **BC**; frustrum **W**, *et sic interdum (praue) scribitur.* 9. ſ|ſctũ **W**(**BC**) *unde* sacrosanctum **K**; *sed potius prius* ſ *simpliciter delendum erat.* 21. ad *ante* consilium *errore om.* **K**. 27. Luterani *om.* **K**. 31. trucidauerunt *mire pro* truserunt *vel* impegerunt. 33. extraxtus **K** *typ. errore.*

verberibus et trucidationibus michi illatis; ita malum est michi, quod vix respirare possum.« Aliquibus diebus elapsis iuit frater predictus ad lectum et grauissime infirmari cepit, ita quod indies non modicum saguinem euomuit, sic quod multociens ex hoc in terram sincopando cecidit Item in extremis illius fratris Seuerini veniebant Algwd Nielß pro- fol. 26v. consul, Magnus || Joannis, Tycho Laurentij, Tuo Sutor et Petrus Olaui ad predictum fratrem Seuerinum. Qui dixit eis: »O charissimi viri et amici! Videte quomodo vestri conciues me inchristianissime tractauerunt! Specialiter Petrus Nicolai, Olauus Mallere, Laurentius Bønder et alii quam plurimi, quorum nomina ignoro, ita me percusserunt, quod mortem penitus euadere non possum.« Postremo venit ad prenominatum fratrem Seuerinum prefectus ciuitatis, videlicet Petrus Mathie, cum nonnullis aliis ciuibus, interrogantes ipsum, vtrum conquerebatur de aliquibus super morte sua, casu quo mortem euadere tunc non posset. Respondit eis frater Seuerinus, dicens: »Scitote, quod, si mansissem in monasterio meo, tunc non habuissem hanc infirmitatem debilitatemque, quam modo patior. Attamen nullam inuidiam aut rancorem habeo ad illos, qui me ita inhumaniter tractauerunt, sed libentissime amore Christi Ihesu, qui plura pro me sustinere dignatus est, indulgeo eis. Sufficit« (inquit) »michi pena, quam nunc habeo fol. 27r. in corpore, vt de ea cogitem; sed || iudicium eorum, qui me ita crudelissime tractauerunt et percusserunt, relinquo iusto iudici, qui omnia iuste est iudicaturus. Nolo autem verba mea ita formare, vt irregularitatem incurram, si superuixero, quamuis non spero me superuicturum.« Item venerunt postea duo ex predictis personis seu viris ad fratrem Seuerinum, qui eum percusserunt, se ⟨*reos*⟩ recognoscentes veniamque ab eo postulantes; quod et obtinuerunt. Ceteri autem eius percussores in sua pristina obstinata malicia permanentes et non veniam petere curantes. Item plures et quasi omnes alios

---

4. saguinẽ **W**, *ut sæpe scribitur*; sanguinem **BC**. 5. multotiens **BC**. 6. Algud Nielsun **BC**. 22. ıħu **W**; Jesu **BC** (*sed in* **C** *corr. Arnas*). 26. Nolo autem etc.: *subobscura mihi quidem hæc verba sunt; an hoc sentit, se non contra ordinis sui præcepta acrioribus verbis in reos uti velle?* 30. reos *addidi*. veniãq; | q; **W**, *sed priore* q; *postea deleto*; veniamque **BC**.

fratres predicti ciues trucidauerunt et ad terram, velut agnos a lupis, prostrantes(!) percusserunt cum securibus, et tanquam vilissima cadauera eos per brachia a cenobio extraxerunt, et ita crudeliter ac inhumaniter, quod, si Judeus aut paganus tale factum miserabileque spectaculum vidisset, credo firmissime, quod a lachrimis se continere non posset. Vnde stipendiarii seu rutheri regis, qui predicta viderunt, cum dolore maximo suspirioque cordis huma||naque compassione dicentes: fol. 27v. »O quam crudeles et inhumani ciues sunt in hac ciuitate!« et: »O quam immitis populus est in ista terra Daciana! In patria autem« (inquiunt) »nostra, vbi profligati fuerunt religiosi, non eos ita percusserunt aut tractauerunt; imo eisdem in vestibus, pecuniis aliisque vite necessariis prouiderunt.« Talia et plura alia prefati stipendiarii fratribus compatiendo dixerunt. Item Nicolaus Wynther Burgimagister ac plures alii boni homines multum fratribus compatiendo sunt lachrimati. Item alii duo fratres post profligationem, videlicet frater Thomas et frater Christophorus sacerdotes, paucis diebus elapsis diem clausere extremum; sed vtrum ex verberibus aut percussionibus habitis a maledicis Lutheranis vel non, hoc relinquitur iusto iudici, qui omnia clare nouit. Item in sacro pascali tempore, quo omnes veri Christiani, annos discretionis habentes, solent et tenentur altissimum recipere sacramentum, fratres non potuerunt illud venerabile dignissimumque sacramentum||suscipere, fol. 28r. ⟨*nec*⟩ etiam sub clausis ianuis diuinum officium celebrare, hoc Luteranis omnino prohibentibus, ac si fratres essent pagani, excommunicati aut interdicti. Item guardianum, videlicet fratrem Andream Bertoldi, captiuum tenentes per ebdomades octo eumque sustentantes pane tribulationis et angustie potu; panem vero materialem, vnde ab eis sustentaretur, minime habuit, nec etiam micam vnam, quod nunquam fit etiam malefactoribus captis et suspendendis aut rotandis.

1—2. *fort. sic corrigenda*: ad terram velut agnos a lupis prostratos percusserunt (*sed* prostrãtes *habet* **W**). 6. stipendarii **W**, *corr.* **BC**. 7. rutheri = ritteri, milites. 20. maledicȩ **W**, *i. e.* maledicis, *ut scripsit Arnas in* **B** (**C**); *cfr. infra p. 366, 11; sed h. l. malim*: maleficis. 21. *dominica* pascalis *anni 1532 erat 31. Martij.* 24. dignissimumque **WBC**; dignissimum **K** *errore.* 25. nec *addidi.* 28. ebdomades **BC**; ebdõmades **W**. 29—30. sustentantes . . potu, *cfr. Reg. III, 22, 27.*

Vnde oportuit eum ire ad bonos Christianos mendicando vite necessaria, et hoc sub fideiussoribus, ne ab eis recederet, et c̃. Et licet predictus bonus pater guardianus et sui fratres reliquerunt bona victualia in monasterio tempore profligationis, nichil tamen pro victu inde habere potuerunt. Hec et plura alia fratres Ystadenses tempore sue expulsionis ab impiissimis Luteranis sustinuerunt; quod prefatus pater frater Andreas Bertoldi, eiusdem monasterii guardianus, retulit michi, fratri Erasmo Olaui, in bona fide et conscientia sua: protestabatur verbo et scripto iurabatque, super hoc deum altissimum inuocando, prescripta verissime contigisse. ||

fol. 28v. Cap. XIII. || De Conuentu Nestuedensi.

Historia seu modus expulsionis fratrum illius cenobii Nestuedensis, anno domini M.D.XXXIJ, nempe altera die Assumptionis gloriosissime virginis Marie, occasione et ordine, qui sequitur. Comminatus enim fuerat sepissime impiissimus ille hereticus, dominus Magnus Gøe, diaboli et seruus et miles, se illius loci fratres expulsurum, vtpote cuius auus ibidem et vxor sepulti fuerant, auusque calicem illic pro anime sue refrigerio obtulerat, quem et fratribus expulsis abstulit. Primo ipse Magnus Gøe curauerat illuc Luteranos concionatores introducendos, et contra fratres clamare fecerat. Quod cum iuuare non posset, misit illuc quosdam ordinis nostri apostatas, nempe Joannem Køgensem et fratrem Nicolaum Christierni, insignes nebulones, qui fratris Erasmi Olaui, ibidem tunc lectoris et fidei propugnatoris, concionem obseruarent. Quod cum fecissent, quosdam ex concione eius notarunt articulos, vtpote minus veros, vt ipsis visum erat, licet falso; quos ad
fol. 29r. Magni aures || detulerunt. Misit igitur Magnus ille Gøe, hac occasione habita, prohibens ipsum fratrem Erasmum ceterosque concionandi munus, donec coram sua strenuitate venisset articulos illos defensurus. Sumpsit igitur dictus frater Erasmus

9. bona fide et consc., *cfr. Timoth. I, 1, 19.* 11. contigisse &c̃. **W**. 14. altera die Assump. = *16. Augusti.* 16—17. *omnia verba* impiissimus . . miles *in* **W** *deleuerat* **D**; *sed restituit Arnas in* **C**, *et iam fere in* **B**. 26. propugnatoris **BC**; propūgnatoris **W**, *ut sæpius scribitur.* 32. illos articulos **K** *errore.*

reuerendi patris ministri socium, videlicet fratrem Jacobum Joannis, secum, pergens cum eo Haffniam ad consilium regni, ipsos predictos articulos defensurus. Qui, introgressi in consilium, legentes omnes illos articulos ligua Danica; qui statim ab vniuersis et laicis et clericis consilii regni fuerunt perinde atque christianissimi approbati, non sine lachrimis multorum timentium vindictam dei super se venturam, quod tales articuli in dubium verterentur. Sumpsit igitur Tycho Krabbe articulos iam approbatos coram regia maiestate presentandos. Quos vt vidit rex, euestigio Magno Gøe examinandos tradidit; qui statim aduocans duos vel tres Lutheranos fecit predictos articulos examinarj. Quibus examinatis et eorum ceco iudicio dampnatis, scripsit Magnus occulte Nestuediam, predictos articulos a consilio reg||ni approbatos esse hereticos, scribique fol. 29v. ad hos probationes valde friuolas fecit; quas habent, vt reor, ad huc proconsules. His itaque gestis reuersi sunt prefati duo fratres Nestuediam. Porro postea fratrem Jacobum, socium suum, reuerendo patre ministro ad se vocante, superuenit frater Joannes Nyborg, viceguardianus Nestuedensis, Roskildiam, sumptoque patre ministro perrexit iterato Nestuediam; vbi per litteras regias fratres in presentia reuerendi patris ministri expulsi fuerunt, omnibus elemosinis expoliati.

Cap. XIV. || De Conuentu Kalundeburgensi. fol. 30r.

Historia et processus expulsionis fratrum Kalundeburgensium, anno domini M.D.XXXIJ, circa festum Exaltationis sancte Crucis. Cum Magnus Gøe, homo impiissimus et hereticus, comminatus pluries fuisset fratribus Kalundeburgianis, quod eos de cenobio expelleret, remque alieno negotio fieri vellet, et ciues illius ciuitatis id facere nollent, mandauit igitur castri

1. patris ministri: *is erat Erasmus Clawfß Wlff, qui commemoratur p. 320, 26 sqq.*. 2. Hafniam **BC**. consilium *scripsi*; concilium **W**, *item ter in seqq.* 4. lingua **BC**, *ut solent*; *et h. l. fort.* lĩgua **W**. 6. atque **W**; ac **BC**, *sed in* **C** *corr. Arnas.* 15. ad hos **W**, *sed scribendum videtur*: ad hoc. 22. expoliati &c̃. **W**. *Post hæc Arnas in* **C** *scripsit*: Hic dimidia pagina (*scilicet in* **W**) pura relicta est. — 25. fest. Exalt. = *14. Septembris.* 26. *Verba* Magnus . . hereticus *in* **W** *del.* **D**; *restituit Arnas in* **BC**; *item p. 366, 4* cui(9 heresi) *et p. 366, 5—6* (et Magnum Gøe).

prefecto, quatinus, ipso recedente Juciam versus, omnes fratres de cenobio exire preciperet; quod continuo fecit. Erat enim frater Melchior, guardianus ipsius monasterij, confederatus eidem, vtpote cuius heresi fauebat, et idcirco ei parum restitit. Siquidem ipse, vt condictum erat inter ipsum et Magnum Gøe, remansit, vrbis illius Kalundeburgensis concionator futurus et hereticus; quod et iam factum cernimus.

fol. 30v. Cap. XV. || De Conuentu Horsnensi.

Huius monasterii fratrum profligationis processus.

Post multa et innumera conuicia obprobriaque auribus fratrum a maledicis Lutheranis ad longum tempus ante eorum expulsionem de cenobio inflicta et inculcata, tandem cum dictus ille Magnus Gøe, omnium bene viuentium persecutor, pluries ciues Horsnenses Lutheranos instigasset, quatinus fratres nostros de cenobio expellerent *suo*, ipsi sepenumero tentauerunt eos, vt voluntarie resignarent eis prefatum conuentum. Et propinar*unt* singulis fratribus honestam propinam ac debitam prouisionem; sed semper in cassum laborauerunt, semperque negatiuum reportauere responsum. Et cum nullo pacto possent fratres blandiciis aut minis expellere propter defensionem Mandropp Holck, qui habebat ius fundationis illius cenobii et multum fratribus fauebat, demum, consilio habito cum ||
fol. 31r. impiissimo domino antedicto Magno Gøe, qui suasit predictis ciuibus, vt adirent regiam maiestatem ferentes ei monstrancia et calices ecclesiarum vrbis Horsnensis, vt eis cenobium nostrum venderet, quod et factum fuit: Vnde duo predictorum Horsnensium ciuium, videlicet Burgimagister Lass Jenſß cum alio, ad regiam maiestatem in Gotteropp commorantem perrexerunt, et impetrauerunt litteras super cenobium fratrum, vt sui iuris de cetero permaneret. Que littere regie maiestatis

4. parum ei **C**, *sed corr. Arnas.* 7. et hereticus = et quidem hereticus. cernimus &c̃. **W**. 15. expellerent suo, ipsi *scripsi*; expellerẽt. quo ipsi **W**; expellerent, ipsi quoque *coniecit* **K**. 16—17. Et propinarunt *scripsi*; Et ꝓpinarẽt **W**. 22. concilio **K** *typ. errore*; *idem* consilium habuerunt *scribendum censet, sed nihil mutandum est; apodosis periodi v. 26 inde a verbis* Vnde duo *incipit, non insolito in hoc libello modo, etsi* Vnde *rectius abesset.* 27. ienſß **W**; Jenssun **B** (**C**). 30. sui, *i. e.* ciuium.

coram fratribus in conuentu in vnum congregatis lecte fuerunt ipso die sancte Barbare virginis et martiris; ex quibus innotuerunt predictis fratribus plura et innumera falsa crimina fuisse narrata coram regia maiestate. Quibus litteris lectis et induciis pro responsione danda receptis, de consilio omnium fratrum diffinitum taliter respondere: »In primis« (inquiunt) »protestamur, nos omnino innoxios querimoniis regie maiestati propositis, vt littere eiusdem || regie maiestatis sonant, nec ob fol. 31[v].
has causas aliquatenus velle cenobium nostrum deserere. Sed vrgente principis iussione et compellentibus litteris eiusdem regie maiestatis, fatemur ex obedientia, tanquam aduene et peregrini, magis velle cedere quam in contrarium appellare, de grauaminis releuatione desperati propter amicorum paucitatem negotium fauorabiliter apud prefatam maiestatem regiam valentium promouere.« Tandem ipso die Diui Thome martiris de Canturia episcopi, omnibus elemosinis a fratribus ablatis, omnes predicti fratres eiusdem conuentus Horsnensis vna eademque hora a suo monasterio inhumaniter confusibiliterque sine omni iusticia et ratione sunt expulsi, anno et die quo supra.

Explicit qualiscunque Modus et Ordo in causa profligationis fratrum Minoritarum prouincie Danice.

---

1. conuentu **W**; conuentum **K** *errore.* 2. die s. Barbare = *4. Decembris.* mr̄is **W**; martyris **BC**; *item* v. 15. innotuit *rectius esset.* 11. obedientia **BC**; obiā **W**. 11—12. aduene et peregrini, *cfr. Genes. 23, 4 al.* 15. die d. Thome = *29. Decembris.* 16. Canturia **W**; Cantvaria **BC**; Cantuaria **K**.

XIII.

DE ORDINE PREDICATORUM DE TOLOSA IN DACIA

FORORD.

Medens der til Oplysning om Franciskanerordenens Historie[1]) i Danmark dog, som vi har set, er overleveret os to værdifulde Skrifter fra Middelalderens Slutning, er vi ikke saa heldigt stillede med Hensyn til Dominikanerne. Saa vidt jeg véd, har man om dem kun et eneste, ganske lille Særskrift, som omhandler, hvorledes denne Orden kom ind i Norden og særlig i Danmark og dettes Lydrige Estland[2]).

I det gamle Universitetsbibliotheks *Capsa Cypriani, Ord. 3 in 4to* fandtes der et af mange forskellige samlede Stykker bestaaende Haandskrift, som almindelig kaldes *Veriloquium Vetus* og var signeret *E. 42*[3]). Deri var der et lille Skrift, som, efter hvad der siges i cod. Arnæmagn. 1045, 4to, bar Titlen: De ordine Prædicatorum de Tolosa in Dania ann. 1246(?) propagato. En Afskrift af dette Stykke var indført i *Bartholiniana Tom. A, S. 329—31*; men desværre brændte baade dette Bind og selve *Veriloquium* Aar 1728. Efter Suhms Meddelelse fandtes der dog mellem Langebeks Efterladenskaber en anden Afskrift af samme Stykke, skrevet med en Haand, som var Suhm ubekendt; og efter denne Afskrift har Suhm saa udgivet Værket i S. R. D. Tom. V, p. 500—502 under Titlen: Historia Prædicatorum seu Dominicanorum in Dania 1216—1246. Det har ikke været mig muligt at genfinde Suhms Kilde, saa at jeg ved Udgivelsen her kun har hans

[1]) Man har endnu flere Skrifter, der angaar denne Orden, f. Ex. om dens Relikviesamlinger i København og i Roskilde (i den Arnæmagnæanske Samling, Kålunds Katalog Nr. 2009 og 2176, smlgn. S. R. D. VIII, p. 269—312) og om dens Privilegier (i Bartholiniana Tom. D. p. 1—207); men de vedkommer ikke denne Bog.

[2]) I Petri Olai Collectanea findes der ganske korte Optegnelser, særlig om Oprettelsen af en Række Dominikanerklostre, under Aarene: 1221. 34. 53. 87; 1309. 23. 30; 1425 (se de saakaldte Petri Olai Annales i S. R. D. Tom. I).

[3]) Se S. Birket Smith: Om Kjøbenhavns Universitetsbibliothek før 1728 (Kbhvn. 1882), S. 74 og S. 150 Nr. 23 med Tillægsnote S. 183.

Udgave at holde mig til. Dog har Dr. phil. Frøken Ellen Jørgensen gjort mig opmærksom paa, at der i Universitetsbibliotheket i Haandskriftet *Additament. 114, 4to, fol. 23^{v}—25^{v}* findes en Afskrift af Svaning, som bærer Titlen: Quomodo ordo prædicatorum venerit in Daniam, og som aabenbart støtter sig til *Veriloquium* eller til en med denne ganske sideordnet Kilde; Svaning er imidlertid gaaet frem med stor Frihed og Vilkaarlighed i sin Afskrift, saa at man kun med største Varsomhed kan benytte denne som Textkilde ved Udgivelsen. At Arild Huitfeldt ogsaa har kendt og benyttet Skriftet, kan man se af hans Fortælling i Danmarkskrøniken under Aar 1221; men derfra kan intet Bidrag til Textens Fastsættelse hentes.

DE ORDINE PREDICATORUM DE TOLOSA IN DACIA.

I. Anno Domini .M.CC.XVI. confirmatus est ordo Predicatorum de Tolosa. In Hispaniam, Franciam, Lombardiam mittuntur fratres; sed quomodo in Daciam venerunt, est dicendum.

A. D. .M.CC.XIX., in festo Assumptionis beate Virginis, assumpti sunt Bononie ad ordinem duo clerici, frater Simon de Suecia et frater Nicolaus Lundensis de Dacia. Hos primitus misit beatus Dominicus in Sueciam in Siktuniam ciuitatem ad petitionem et instantiam domini Gaufredi, prepositi sancti Petri Siktunie, euntis ad curiam Romanam pro pallio archiepiscopi Olaui, dicti Basetømir. Qui prepositus, A. D. M.CC.XX. beatum patrem Rome inueniens, ab eodem ⟨*benigne est susceptus*⟩, ac fratres ⟨*dicti*⟩ de concilio generali Bononie sub

S = Editio Suhmii in S. R. D. Tom. V, p. 500—502. — **A** = Excerpta Svaningii in cod. Additament. 114, 4to in Bibl. Univ. Haun. — *Orthographiam veterem, quantum potui, restitui.*

7. in fest. Ass. b. V. = *d. 15. Augusti.* 10. Siktuniam **A**; Situniam **S**. 14—15. *verba* benigne est susceptus *addenda censui; in* **A** *scribitur*: ab eodem. vt fratres in Sueciam mitterentur, impetrauit, dictique fratres duo, generali c. B. s. D. celebrato, redeuntes locum habere non potuere Sigtunie propter dictum Ol. Archiepiscopum. 15. dicti *addidi.*

beato Dominico celebrato cum eodem preposito missi in Siktuniam; locum ⟨*autem*⟩ ibidem, impediente Olauo archiepiscopo supradicto, obtinere non potuerunt. Quod attendens dominus Canutus Longus locum eis in Skov assignauit.

II. Eodem anno, in festo Pasche, frater Salomon, natus Arhusie in Jutia, intrauit ordinem Verone in Lumbardia. Hic primum constituit ire in Vngariam cum fratre Paulo; hic prior erat cuiusdam domus illius regni. Sed cum venissent in Frisacum in Theuthonia, inuenerunt fratres illius domus solacio pastoris destitutos; tunc enim inter eos prior et sacerdos erat, quem Satanas expetens † cribrauit ad seculum extrahendo. Vnde prior Paulus, fratribus compatiens, reliquit eis pro priore et sacerdote fratrem Salomonem, ipse autem in Vngariam est profectus. Anno autem domini 1221. celebratur secundum concilium generale Bononie a beato Dominico. Huic concilio interfuit dictus Salomon, et de eodem misit eum beatus Dominicus ad Waldemarum regem Dacie et Andream archiepiscopum Lundensem cum litteris domini pape et suis. Qui, transitum faciens per Coloniam, domum recepit ibidem; de Colonia vero, quia socium vie versus Daciam habere non potuit, venit Parisius, et inde cum quodam conuerso Lombardo, sibi in socium dato, venit in Flandriam; illic autem inueniens nauem euntem in Daciam ascendit in eam. Sed insurgentibus tempestate grauissima et nebula densissima, circumlegens Daciam tandem post dies multos in Noruegia circa partes Nidrosienses applicuit. Non pretereundum puto, qualiter ⟨*beatus pater*⟩ in angustiis famulum suum consolatus fuerit, adiutor in tribulationibus. Cum enim nauis in mare(!) hinc inde iactaretur et quasi fluctibus operiretur, et omnes, humano iam destituti auxilio, acerbe mortis indicium expec-

---

2. autem *addidi.* 5. fest. Pasche = *d. 29. Martij.* 11. cribrauit **S**, *quod quid sit nescio, nec quid in eo latere possit; dictum fuisse aliquid videtur, quod* corrupit (corruperat) *significaret; pro his omnibus*: tunc enim . . est profectus (10—14) **A** *hæc habet*: Vbi relictus est Paulus, Salomone abeunte in Vngariam(!). 16 *sqq. Vid. nota Petri Olai superius p. 290 commemorata.* 19. per Coloniam **S**; per Vngariam(!) **A**. domum recepit **SA**, *sed corruptum esse videtur; puto fuisse*: modicum refedit. 21. Parisios **S**. 27. beatus pater (*scil. Dominicus*) *hic addendum esse ex sequentibus apparet.* 28. adiutor in trib., *cfr. Psalm. 45,2.* 30. indicium **S**, *mire*; *malim* exicium (*aut* iudicium, *Ecclesiastici 41, 5*); *totam narrationem* (*v. 25—373, 7*) *om.* **A**.

tarent et deum toto corde inuocarent, vidit dictus frater Salomon beatum Dominicum, qui eodem anno ad regna migrauerat celestia, nauem ipsam brachiis suis sustentare subleuatam.

III. Postmodum de Nidrosia laboribus grauissimis propter viarum asperitates et maris pericula auxilio nobilis viri Skulæ Jarl venit frater Salomon Copendehaafn, et ibi dominum archiepiscopum inuenit. Qui, receptis litteris domini pape et beati Dominici et perlectis, fratrem benigne suscipiens eum sic alloquitur: »Bene venisti! vtinam in omni ecclesia, que est de cura nostra, haberemus vnam ⟨*domum*⟩ de tali ordine!« Illis temporibus erat in Dacia legatus cardinalis dominus Gregorius de Crescentia; qui fratrem Salomonem, quia litteratus erat et facundus, sibi associans ipsum in predicationibus suis interpretem habuit. Tandem sequenti anno circa Pentecosten, fauente dei gratia et dicto cardinali suggerente, dominus archiepiscopus dedit fratribus Lundis locum, anno domini 1222, et edificia fratribus apta constituit. Hoc audito fratres, qui missi fuerant in Sueciam, venerunt Lundiam ad fratrem Salomonem, et alii quamplures, qui recepti fuerant Parisi*us* et Bononie, et fratrem Simonem sibi priorem constituunt. Circa idem tempus intrauit ordinem Parisi*us* frater Ranoldus, in artibus ⟨*magister, qui scholam*⟩ rexerat et decanus fuerat Roschild*ie* et electus in episcopum in eadem ecclesia; qui vadens pro confirmatione ad curiam, veniens Parisi*us* a beato Dominico ad ordinem est receptus. Hic, ante quam annum compleuit in ordine, fit prior, permultis annis prioriam regens;

11. cura *scripsi*; curia **SA**. domum *addidi.* 13. Crescentio *scribd. est*; *vid. Weeke in Libr. Memor. Capit. Lund. p. 145 cum nota 1.* 15. Pentecoste (*anni 1222*) = *d. 22. Maij.* 18. 1222 *scripsi, cfr. 15*: sequenti anno; *sed alibi 1221, ut hic quoque est in* **SA**. constituit **S**; construxit **A**, *fort. rectius.* 19. Lundiam **A**; Lundis **S**. 20. Parisios **S**; Parisiis **A**; *item paulo post.* 22. Ranoldus **S**; Rano **A**. 23. *post* artibus *lacunam signauit* **S**, *quam explere tentaui.* 24. Roschild **S**; Roskildis **A** (*et in supplemento marginali* Roskildensis). 25. a beato D.: *error esse videtur, nam D. iam a. 1221 mortuus erat.* 27. prior, permultis annis **S**; prior prouincialis annis multis **A**; *et in Libris Memor. Capit. Lund. sub die 16. Julij (cfr. ed. Weeke p. 178) dicitur*: obiit frater Rano, prior prouincialis fratrum predicatorum in Dacia; *et in Chronol. Dan.-Suec. in S. R. D. II p. 168 legimus*: 1238. obiit magister ordinis(?) Rano . . Prouincialis Dacie Analdus. prioriam *scripsi*; primoriam **S** *praue*; prouinciam **A**.

post quem Analdus duobus annis; post quem frater Absolon annis viginti.

IV. Conuentus Revaliensis per fratres duabus vicibus est receptus. Primo ad petitionem *et* instantiam illustris principis domini Woldemari, regis Dacie, qui per gladium Estones suo ducatui subiugauerat, missi sunt fratres ad maius castrum Revaliense anno domini M.CC.XXIX, ubi iuxta fossata ad aquilonem castri minoris ecclesiam ac alias domos monasterii construxerunt. Hec omnia facta sunt de consilio venerabilis patris domini Wilhelmi, Mutinensis episcopi, tum temporis in partibus Dacie et Suecie summi pontificis nuncii et legati. Sed quia Estones in operibus fidei rudes ⟨*erant*⟩ et inculti, ad miserabiles ritus infidelitatis proni et procliui, crudeles contra personas ecclesiasticas atque seui (— nam primum episcopum cum suis clericis occiderunt —), vnde redire fratres ad conuentus, de quibus assumpti fuerant, paucis remanentibus sunt compulsi, secundo, anno domini M.CC.XLVI, missi sunt fratres de diuersis conuentibus in Revaliam per capitulum prouinciale Ripis celebratum. Quorum hec sunt nomina: frater Brotherus et frater Johannes Woxmoth de conuentu Lundensi; frater Aaron de Randrus et frater Petrus Hartbo de conuentu Wibergensi; frater Michael de Horsnes et frater Angelus de conuentu Arosiensi; frater Engelbertus et frater Johannes Theo*to*nici de conuentu Roschildensi; frater Paulus de conuentu S*ychto*nensi et frater Johannes de conuentu Insulensi; frater Astolphus de conuentu Skeniensi et frater Daniel de conuentu Wisbycensi. Iste frater Daniel in Castro fuit primus prior et prelatus ordinarius inter fratres.

---

1. Analdus (*i. e.* Arnaldus) **S**; Aualdus **A**. Absolon *in Chronol. dicta l. l. anno 1241 prior factus et 1261 quarta feria ante Pascha mortuus esse dicitur; in alia Chronica (S. R. D II p. 438) est*: 1260 obiit Absalon prouincialis. 4. petitionem et *scripsi*; petitionis **S**. 12. erant *addidi* (*post* crudeles *in v. 13* erant *habet* **A**). 20. Vexmoth **A**. 24. Theutonici *in nota coniecit Suhm*; Theonici **SA**. 25. Sichtoniensi **A**; Scyhitonensi **S**; Siktunensi *Suhm*. 26. Astulphus **A**. Skeniensi, *corr. in* Skouiensi **A**; *verum est* Skenigensi. 27. Visbyensi **A**.

XIV.

GESTA CNVTONIS REGIS
SIVE
ENCOMIVM EMMÆ REGINÆ

FORTALE.

Medens de forudgaaende Skrifter i den Samling, som her udgives, alle sammen, i det mindste i den foreliggende Form, er af dansk Oprindelse, gælder dette ikke om de efterfølgende tre Arbejder, hvormed Samlingen skal sluttes. Men de drejer sig i saa høj Grad om danske Personligheder og Begivenheder, at det synes berettiget at optage dem i denne Samling; og Langebek har da ogsaa givet dem Plads i sit store Samlerværk Scriptores Rerum Danicarum.

Det første, tillige det ældste, af disse Skrifter, er det, som vel mest passende kan bære Titlen: Gesta Cnutonis Regis. Saaledes lyder den Overskrift, der er givet Værket i det 14. eller 15. Aarhundrede af en Mand i det Bibliothek i Canterbury, som dengang ejede Hovedhaandskriftet, hvori Værket er bevaret; Overskriften dækker ganske vist ikke hele Indholdet, men dog svarer den til den omfangsrigeste og væsentligste af de tre Dele, hvori Skriftet falder, dets anden Bog, som omhandler Kong Knud den Stores Erobring af England og hans derefter følgende Regering. Skriftets Forfatter, som ikke har navngivet sig, har været en Munk, der har hørt hjemme i St. Bertinus's berømte Kloster i Byen St. Omer i Artois paa Grænsen af Flandern; dér har han selv set Kong Knud, da denne Aar 1026 paa sin Rejse til Rom besøgte Klostret og skænkede det rige Gaver (Lib. II, cap. 21). Senere er han traadt i et vist Underdanigheds- og Hengivenhedsforhold til Knuds Dronning Emma (— i Prologen kalder han sig hendes *seruus* —), muligvis medens hun efter sin Mands Død opholdt sig som landflygtig i Brügge i Aarene 1037—40, og det er paa hendes Opfordring, han har skrevet Skriftet; der er vel ogsaa Grund til at antage, at det er af hende selv og Personer i hendes Omgivelser, han ved mundtlig Meddelelse har modtaget det meste af det Stof, han har formet i sit Skrift. Dette har han ved et Indledningsbrev dediceret

til Dronning Emma, hvem han ogsaa atter og atter omtaler med megen Ros; ja i Fortalen til Læserne, det Stykke, der kaldes *Argumentum,* vil han endog ved en ret haartrukken Argumentation hævde, at Skriftet helt igennem, fra først til sidst, sigter hen paa en Lovprisning af hende, selv i de Partier, hvor hun slet ikke nævnes; i Henhold hertil var det, at Værkets første Udgiver, André Duchesne, gav det Titlen: Emmæ, Anglorum Reginæ, Encomium, og endnu er det vel mest bekendt under denne Titel *Encomium Emmæ,* som dog passer endnu mindre til Skriftets Indhold end den førstnævnte. Hvorledes Forfatteren selv har villet betitle Skriftet, hvis han i det hele har tænkt paa at give det nogen Titel, kan ingen sige.

Som historisk Kildeskrift, særlig til Kong Knuds Historie, har Værket meget betydelige Mangler. Det omtaler ham kun som engelsk Konge, og der siges kun meget lidt om hans Forhold til og Regering over Danmark; ogsaa om hans Regeringshandlinger i England, efter at han havde vundet Eneherredømmet dér, meddeles der næsten intet, medens der derimod tales udførligt nok om de Kampe, ved hvilke han fik sit Herredømme grundlagt. Særlig har Forfatteren aldeles intet Øje for Knuds snilde Politik, hvorved han søgte at forsone Englænderne med det danske Herredømme, men sligt kunde man vel heller ikke vente af ham som en Fremmed og en simpel Munk; til Gengæld har han saa meget mere Sans for Knuds Interesse for Kirken. Hans Chronologi synes at være temmelig unøjagtig, og han er afgjort partisk for alt, hvad der staar i Forbindelse med Dronning Emma, og bitter Fjende af hendes Uvenner og Modstandere. Alligevel har Værket som hidrørende fra Samtiden ikke ganske ringe Betydning ved Siden af de engelske Kilder, hvis Beretninger det paa adskillige Punkter udfylder, retter og støtter; derhos er det virkelig meget læseværdigt paa Grund af dets anskuelige og livfulde Skildringer, som vidner om Forfatterens Interesse for det valgte Emne og hans ret betydelige Evne som Fortæller; at nogen Svulst og Overdrivelse oftere kommer frem, kan man efter Værkets Bestemmelse og den paa de Tider herskende Smag ikke undre sig over. Forfatteren har haft et ganske godt Kendskab til visse Dele af den gamle latinske Litteratur; særllg synes han at have været fortrolig med Sallustius, hvis Stil og Udtryksmaade han tydeligt nok bestræber sig for at efterligne; ligeledes kender han godt Vergilius, fra hvis forskellige Skrifter han ogsaa har optaget ikke faa Udtryk og Vendinger i sit eget Sprog.

Skriftets Affattelsestid er let at bestemme, naar man holder sig til den Form af det, der foreligger i Hovedhaandskriftet og sikkert er den originale: det slutter nemlig med Hardeknuds Ankomst til England og hans Halvbroder Edvards Hjemkaldelse Aar 1040, medens det ikke omtaler Hardeknuds Død 1042. I et andet Haandskrift, som nedstammer fra samme Original, findes der allersidst i Skriftets 3dje Bog istedenfor Originalens udeladte Slutningsord en Tilføjelse, som fører os lidt længere ned i Tiden, idet den indeholder en Lovprisning af Kong Edvard, som efterfulgte Hardeknud; de tilføjede Ord hidrører imidlertid afgjort ikke fra Originalens Forfatter, men maa være satte til i en Afskrift af Originalværket og vistnok i Begyndelsen af Edvards Regering og før Emmas Død (6. Marts 1052), da der i disse ikke siges et Ord om Edvards lidt senere indtrædende pietetsløse Fremfærd over for Moderen.

Skriftet *Gesta Cnutonis Regis* er her udgivet paa Grundlag af følgende Haandskrifter, som synes at være de eneste, der er bevarede:

I. **A** = *Codex Musei Britannici, Additional Mss. 33, 241 (—33, 269).* Det beskrives i Bibliothekets Katalog saaledes: Formed part of the Library of the Duke of Hamilton. — 33, 241 Gesta Cnutonis, printed by Duchesne (Historiæ Normannorum Scriptores) with the title: »Emmæ Anglorum Reginæ, Richardi .I. Ducis Normannorum Filiæ, Encomium«. Vellum, ff. 67, XIth century. The latter part of the volume, from f. 48, is in another hand with more lines in a page. Ornamented with tinted initial letters, and having at the beginning a miniature in outline, tinted, representing the author offering his book to the queen. In the margins are notes written late in the XV. and in the XVIth cents. Belonged to St. Augustines Abby, Canterbury. Small Octavo.

Haandskriftet er, som det her angives, af Pergament, i lille Oktavformat. Det er en Afskrift, ikke Originalhaandskriftet, og jeg er tilbøjelig til at tro, at det først er skrevet i det 12te Aarhundrede. Oprindelig har det haft 68 Blade, men nu savnes der eet Blad efter Fol. 47. Paa Forsiden af Fol. 1 har en Haand, som vistnok tilhører 14. eller maaske 15. Aarh., skrevet med større Bogstaver to Linier; i den øverste staar der: Gefta Cnutonis RL. (= Regis), og derefter x. σ̈ (ττ). IIJ (?) Cn. A . ., hvilket jeg ikke kan tyde (men jeg formoder, at det er et Bibliotheksmærke); i den anden Linie læses der Lib(*er*) sc̄ı aug(*ustini*) Cant(*uariensis*). Paa Bagsiden af

samme Blad findes der et Miniaturbillede med blaa, grønne og røde Farver og simpel Tegning: Over to Søjler, hver paa sin Side, hvælver sig en paa deres Kapiteller hvilende Bue, som bærer et Forhæng, der er slaaet til Side, halvt til venstre, halvt til højre. Under dette sidder paa en Thronstol med foransat Fodskammel Dronning Emma, klædt i Dronningkaabe og bærende paa Hovedet en Krone, hvorfra et Slør hænger ned over hendes Nakke og højre Kind; i højre Haand holder hun en opslaaet Bog, som er overrakt hende af en Klerk, der ligger knælende for hendes Fødder paa hendes venstre Side, altsaa til højre paa Billedet fra Beskuerens Standpunkt; han vender Ansigtet, som er meget slet tegnet, ydmygt op imod hende, og hun ser ned paa ham, idet hun har Hovedet drejet lidt til venstre hen imod ham. Oven over hans Hoved ses Overkroppene af to tæt ved hinanden staaende unge, svagt skæggede Mænd, klædte i Trøjer med Knapper ned over Brystet og paa Halskraven og med flade Baretter paa Hovedet; det skal vel forestille Emmas Sønner Hardeknud og Edvard; han, der staar længst til højre, synes med særlig Interesse at se ned paa Bogen. — Paa Forsiden af Fol. 2 begynder Skriftet med Indledningsbrevet til Emma. Det første Initial her er et meget prægtigt tegnet og farvet stort S, forestillende en Slange eller Drage med tyk, langt udhængende, mangekløftet Tunge og med en ligeledes mangekløftet Fiskehalefinne; dette S strækker sig ned foran de paa 9 Linier fordelte Ord (S)ALVS . . ELIGANTIA, som er skrevne med lutter store Bogstaver; i Linierne 1. 3. 5. 7. 9 er Bogstaverne farvede rødt, i Linierne 2. 6 grønt, i Linierne 4. 8 blaat. Om der er noget malet ved det store Initial R, hvormed Liber .I. begynder paa Fol. 8ʳ, og som strækker sig ned foran de første 5 Linier (Regem . . ueridica), har jeg ikke optegnet. Et ret smukt, men meget mindre Initial M findes nederst paa Fol. 19ᵛ, hvor Liber .II. begynder; et lignende skulde sikkert have været anbragt ved Begyndelsen af Liber .III., men her er blot Omridsene af M tegnede, og Illuminator har intet gjort ved det. Særlig mærkelige er ogsaa Initialerne paa Fol. 47ᵛ (Lib. II, cap. 17), hvor **O** er tegnet som en Cirkel med fire Rosetter, en for oven, en for neden og en midt paa hver Side, og paa Fol. 59ᵛ (Lib. III, cap. 6), hvor **E** er pyntet med en Kugle paa Midten og en Halvmaane i Enden af hver af de 3 til højre udgaaende Arme. Om de øvrige Initialer er der intet særligt at bemærke. Det er ikke ganske sikkert, om Haandskriftet fra først til sidst er skrevet med en og samme Haand. Indledningsbrevet er skrevet med meget sirlig Skrift, men

allerede ved Argumentum bliver Skriften lidt mere skødesløs; tydeligt nok er det dog den samme Haand, der har skrevet alt til Begyndelsen af Fol. 41r, maaske med Undtagelse af nederste Halvdel af Fol. 5r (*Fortasse, o lector . . facturum. Quod*). Den Haand, vi møder her, er den samme, som igen tager fat paa Fol. 41r ved Ordene *Qui licet deuictus* og saa har skrevet Resten af Skriftet; den er aabenbart ganske samtidig med den forudgaaende og følger de samme Skriftprincipper paa det nær, at det enklitiske *-que* her skrives q., medens det forud skrives q:; men Bogstaverne er lidt mere kantede og klodsede og staar tættere sammen. Indtil Fol. 47v inclusive staar der regelmæssigt 15 Linier paa hver Side, men af og til falder af Hensyn til Bog- og Kapitelinddeling 1 eller 2 Linier bort; fra Fol. 48r af er der derimod regelmæssigt 18 Liníer paa hver Side, og det er maaske af Hensyn hertil, at Pertz mener, at det igen er en ny Haand, der har skrevet Fol. 48—67; det tror jeg dog ikke rigtigt paa, eller i ethvert Fald ligner denne sidste Haand i meget høj Grad den anden. Hvorledes det nu end forholder sig med disse forskellige Hænder, saa er i alt Fald saa meget vist, at Skriftcharakteren og Skriftreglerne i det hele er saa ganske ensartede fra først til sidst i Haandskriftet, at man godt kan se bort fra »Hænderne« og betegne alle Læsemaader i den ved dem tilvejebragte Text med samme Mærke: **A**. Hvad Skriftreglerne angaar, er følgende det væsentligste, der fortjener at bemærkes: 1) der findes ikke saa ganske faa Abbreviaturer, men de er alle af den almindeligste Art og tydes uden Vanskelighed; 2) Difthongen *ae* skrives ofte helt ud, men mange Steder betegnes den ogsaa ved ę (som ogsaa kan betyde *oe*), og heller ikke saa ganske sjældent ved *e*; hvor Abbreviaturen p̃ bruges, har jeg overalt gengivet den ved *pre*, da dette er det almindeligste, hvor denne Stavelse skrives fuldt ud; 3) det er overmaade almindeligt, at visse Præpositioner, særlig *a*, *ad* og *in* som Proklitika skrives ud i eet med det nærmeststaaende styrede Ord (*aquibus*, *arecto*, *adhoc*, *inrem* osv.); ligeledes findes hyppigt *siquis*, *nequis* o. l.; omvendt træffer man Adskillelser som *cuius libet*, *inter positis*, *huius modi*, *enim uero* o. l.; en senere Haand (**A**2) har for det meste ved Skillestreger eller Bindestreger ændret disse Ordforbindelser eller Ordadskillelser i Overensstemmelse med den i 16.—17. Aarh. almindelige Skrivebrug, og den har ogsaa jeg fulgt her i Udgaven; 4) Navnene *Cnuto* og *Emma* skrives overalt eller næsten overalt med lutter Uncialbogstaver, og det samme er ogsaa Tilfældet med

flere andre Personnavne paa kongelige Personer, om end ikke saa konsekvent gennemført.

En Del Fejl er rettede med samme Haand, som har skrevet Texten; saadanne Rettelser har jeg signeret med **A**[1], og de vil vistnok overalt være at følge. Helt anderledes er det med de Rettelser, der skyldes de yngre Hænder **A**[2], som vist er fra det 16., og **A**[3], som er fra det 17. eller 18. Aarh.; de har ingen Autoritet i og for sig, selv om enkelte af dem kan bruges som Konjekturer. Foruden hvad der ovenfor er sagt om **A**[2], kan det her mærkes, at denne Haand meget tit har ændret ved Interpunktionen, idet den har erstattet Interpunktionstegnet Punktum med Komma, og den har med Smaastreger betegnet Ordkløvningen ved Liniernes Ende og Begyndelse; ligeledes har den tit anbragt Parenthestegn om Indskud af parenthetisk Charaktér, som f. Eks. S. 386, 17 (*ut precipis*) o. l. Tit har den i Randen tegnet en Haand, som peger hen paa Ord i Texten, hvortil der særlig skal lægges Mærke; undertiden nøjes den ikke med at tegne en Haand alene, men tegner hele Overkroppen af en Mand med pegende Haand, saaledes som paa fol. 46^{r} og fol. 51^{v}. I øvrigt er det, der skyldes **A**[2] og **A**[3], væsentlig kun Randnoter, som kortelig angiver Indholdet af vedkommende Stykker af Texten; i Reglen har der ikke været nogen Anledning til i den kritiske Kommentar at bemærke noget om disse Noter.

Om Haandskriftets Historie har jeg kun følgende at bemærke. Efterat det var kommet bort fra sit oprindelige Hjemsted i St. Augustinus's Bibliothek i Canterbury, har det en Tid lang været indlemmet i det berømte Cottonske Bibliothek; herfra havde *André Duchesne* det til Laan, da han leverede den første Udgave af Skriftet; paa den Tid maa det nu manglende Fol. (48) af Haandskriftet endnu have været i Behold, da Duchesne i sin Text frembyder flere Læsemaader, som han kun kan have haft fra dette Haandskrift. Cottons Bibliothek gik for en stor Del til Grunde ved en Ildebrand 1731; Resterne af det kom til British Museum i London; men det er muligt, at dette Haandskrift ved den Lejlighed er kommen i Hertugen af Hamiltons Besiddelse. I hans Bibliothek i Skotland genfandt *G. H. Pertz* det i 1862 og tog en Kollation af det, hvorpaa han har bygget sine nedenfor omtalte Udgaver. Senere er Hamiltons Bibliothek blevet opløst og bortsolgt, og ved den Lejlighed skal Haandskriftet være kommet til Tyskland; foran i det indbundne Exemplar er der et Papirsblad, hvorpaa der staar Nr. 33241 og nederst paa Bladet: »Purchased

of Dr. Lippmann, 2. Apr. 1887«. Nu ejer, som omtalt, British Museum Haandskriftet, og dér undersøgte jeg det og tog en meget nøjagtig Kollation af det ved Sammenligning med Pertz's Separatudgave i Juni Maaned 1906.

II. **B** = *Codex Musei Britannici n°. 6920.* Det er et ganske ungt Papirs-Haandskrift, vistnok skrevet i Beg. af det 17. Aarh.; det betegnes som indeholdende »*Nennii (sive Ninii) Historia et alia*« (Nennius hed en engelsk Munk og Historieskriver fra Tiden omkring 620, se Gerh. Voss de historicis Latinis lib. II, cap. 25). Paa Fol. 105—114 er der en Afskrift af Liber I. af *Gesta Cnutonis*, »*Narratio de Sweyno rege*«; det støtter sig ganske til **A**, viser paa enkelte Punkter Lighed med **A**[3], og har næsten ingen Værdi.

III. **P** = *Codex Parisinus 6235 Lat., membran.*, i stort Oktav eller lille Folio, hvad man nu vil kalde det. Det er skrevet med forskellige Hænder, og særlig er det Stykke, der her alene vedkommer os, Fol. 7—14, ganske afvigende fra alt det øvrige, saa at disse 8 Blade utvivlsomt er en helt fremmed Bestanddel, som ved Indbindingen er hæftet sammen med de øvrige Dele, der samledes i dette Haandskrift. Nederst paa Fol. 1ʳ staar i Randen Navnet paa Haandskriftets første os bekendte Besidder: *W. Cecillꝯ D(ominu)s Burghleyensis*, sikkert skrevet med hans egen Haand. Siden har *Colbert* erhvervet det, idet det øverst paa samme Side bærer Paaskriften: *Codex Colbert. 5337*; strax derefter er tilføjet: *Regius 10504*, som viser, at det er gaaet over i det franske kongelige Bibliothek; derfra er det nu kommet ind i det franske Nationalbibliothek, hvor det er numereret som ovenfor angivet. Der er sikkert ingen Del af Haandskriftet, som er ældre end det XV. Aarh. Det begynder med 8 foransatte Blade, som paa de 6 første I—VI (medens VII—VIII er tomme) indeholder 3 forskellige *Indices* over dets Indhold. Derefter begynder paa Fol. 1ʳ under de førnævnte Hjemstedsangivelser den Del af Haandskriftet, som svarer til *Index* I: *in coronationem et sepulturam quorundam principum*; der staar saaledes: »De regibus anglorũ vbi vel a quibus regalem susceperunt unctionẽ vel vbi tumulati quiescunt. | Aluredus filius edewolfi iunior qui regiã |« osv. Denne Afhandling fylder Fol. 1—4 samt to Linier øverst paa Fol. 5ʳ; Resten af Fol. 5 saavel som Fol. 6 har ingen Skrift. Herefter følger Fol. 7—14 *Excerpta ex Gilda*, hvorom nedenfor. Fol. 15 er blankt; saa kommer (svarende til *Index* II: *in historiam Britannicam*) et Skrift, der, uden Overskrift og Forfatternavn, indeholder en engelsk Chronik, begyndende

med: »Adam pater generis humani genuit Seth, qui genuit etc.«; det ender paa Fol. 80[v] med Ordene: »Anno domini M.CCCC.LVI fuit annus indulgentiæ ad sanctum Jacobum. Eodem apparuit cometa in mense Junij[1]).« Fol. 81—87 har nogle Tegninger, men er ellers tomme paa det nær, at der paa Fol. 87[v] findes et lille Register: *Capita Dyocesum*, der hører med til det følgende Skrift, som svarer til *Index* III: *Index in Willelmum Malmesburiensem de episcopatibus Britannie et eorum sedibus*; Skriftet selv har paa Fol. 88[r] til Overskrift: *Guilelmus Malmisboriensis de gestis anglorum pontificum* og omfatter Fol. 88[r]—188[v]. Paa Bladene 189[r]—194[v] findes dernæst forskellige Optegnelser: 1) Captio Hierosolymorum per Titum; 2) Persecutiones ecclesie Christiane; 3) Electores Imperiales; 4) Pugnantia de Decio Cæsare; 5) Regnorum principia; tilsidst en Notits paa Engelsk, som jeg ikke kan læse. Fol. 195 findes ikke; Fol. 196—98 er tomme eller bærer kun nogle Tegninger.

Paa Fol. 7[r] begynder, som sagt, *Excerpta ex Gilda* (Gildas er Navnet paa en engelsk Munk og Historieskriver fra Tiden omkring 500, se Gerh. Voss de hist. Lat. Lib. II, cap. 21). Først er der paa Fol. 7[r] og øverste Halvdel af 7[v] en Række løsrevne Notitser; derpaa følger Overskriften: *Ex eodem Gilda (!) in Historia de Sueyno et Knutone, quam in gratiam scripsit ad reginam Emmam*, og saa begynder Udtoget af Gesta Cnutonis Regis med: *Regem Danorum Sueynum veridica comperi relatione omnium suorum temporum regum ferme fortunatissimum extitisse adeo vt quod raro contingere solet principijs felicibus secundum deum et seculum multo felicior responderet exitus.* Baade *Prologus* og *Argumentum* i **A** mangler, men ellers omfatter Skriftet alle 3 Libri; ogsaa det, der i **A** har staaet paa det efter Fol. 47 tabte Blad (med 15 + 15 Linier), findes i **P**. Men Excerptoren har hist og her helt udeladt større Stykker, som syntes ham ikke at vedkomme Historien, eller erstattet dem med kortere Omskrivninger, som han selv har lavet; alle nødvendige Bemærkninger herom findes i den kritiske Kommentar. Særlig fortjener det at bemærkes, at hele Slutningen af 3. Bogs, cap. 14 (*Hic fides .. Amen*) er udeladt og erstattet med et ganske nyt Stykke; Pertz har derfor antaget, at der har foreligget to Udgaver af Gesta Cnutonis fra lidt forskellig Tid og med forskellig

---

[1]) Jeg har nøjere gennemgaaet det Stykke af Chroniken, der omfatter Aarene 994—1066; det er væsentlig kun et Udtog af *Matthæus Westmonasteriensis*, og Textoverleveringen er paa mange Steder slemt forvansket.

Slutning, og at **A** hviler paa den første Udgave, **P** paa den anden; dette tror jeg ikke paa, for saa vidt det skulde være Pertz's Mening, at begge »Udgaver« skyldes samme Forfatter. — Det hele Excerpt er skrevet med ganske smaa, fine, nydelige Bogstaver og let læseligt; Abbreviaturerne er ganske simple og volder ingen Vanskeligheder. Men Texten er i det hele slet; der er en Vrimmel af mere eller mindre grove Fejlskrifter, hvoraf mange aabenbart beror paa, at Afskriveren ikke har kunnet læse Skriften eller udtyde Abbreviaturerne i den Original, han har afskrevet; og hvert Øjeblik har han oversprunget snart enkelte Ord, snart flere, undertiden hele Linier. Dette Haandskrift har derfor ikke synderlig Autoritet ved Siden af **A**; kun paa nogle ganske faa Steder kan der være Anledning til at optage Læsemaader fra det. Jeg besidder en fuldstændig Kollation af det, som jeg tog i Januar 1914, da jeg havde faaet Haandskriftet sendt herop fra Paris til Benyttelse paa det kongelige Bibliothek; men i min kritiske Kommentar har jeg langtfra meddelt alle dets Afvigelser fra Texten i **A**, og navnlig har jeg udeladt en hel Del af de allergroveste, vitterlige Fejl; maaske har jeg endda taget alt for meget med, men i alt Fald vil det meddelte vistnok fuldt ud kunne vise, hvor ringe Værdi dette Haandskrift har, og hvor hensynsløst eller ligegyldigt Afskrivere kan gaa frem, naar de skal udføre deres Arbejde.

Skriftet Gesta Cnutonis er første Gang bleven udgivet af *André Duchesne* i hans *Historiæ Normannorum Scriptores*, Lutet. Paris. M.DC.XIX, hvori det optager S. 163—177; han gav det Titlen: Emmæ, Anglorum Reginæ, Richardi I. Ducis Normannorum Filiæ, Encomium. *Incerto Authore, sed coætaneo.* Han har lagt **A** til Grund for sin Udgave, ikke en Afskrift af **A**, som Pèrtz synes at mene; jeg kan i alt Fald ikke forstaa hans Ord i Fortalen anderledes, end at han ved Medvirkning af Englænderen William Camden og en med denne og med ham selv nær forbunden fransk Senator, Nicolaus Fabricius de Petrisco, har faaet Robert Cotton til at overlade sig selve Manuskriptet **A** til Benyttelse ved Udgaven. Han har, som det dengang var almindelig Skik, normaliseret Orthografien efter den da brugelige Skrivemaade og fjernet dens middelalderlige Præg, men ellers har han aabenbart i det hele villet følge **A**; dog har han hist og her optaget falske eller tvivlsomme Læsemaader fra **B** og **P**, som han ogsaa maa have kendt og benyttet, og ikke sjældent har han oversprunget Ord, ja stundom ogsaa ved Uagtsomhed indsat andre Ord, end Haandskrifterne har. Efter Duchesne udgav *Langebek* paa ny

Skriftet i *S. R. D. Tom. II, p. 472—502*; Texten er kun et Optryk efter Duchesnes, hvori vel et Par Smaafejl er rettede, men til Geagæld et Par andre nye bragte ind; derimod er Udgaven fortjenstfuld ved de tilføjede rige historiske Noter. *Pertz*, som havde genopdaget **A**, udgav paa Grundlag af dette og **P** paa ny Skriftet 1866 i *Monumenta Germaniæ Tom. XIX, p. 509—25*; dertil har han senere føjet en Separatudgave i Hannover 1890, blot et Aftryk af Hovedudgaven. Han har rettet mange af de Fejl, Duchesnes Udgave havde; men han har rigtignok ogsaa paa ikke ganske faa Steder bragt Fejl ind, hvor Duchesne havde det rigtige, og hans kritiske Noter om Læsemaaderne i Haandskrifterne er ingenlunde altid klare eller til at lide paa.

En dansk Oversættelse af Skriftet med Titlen: »Kong Knuts Liv og Gerninger« har jeg udgivet i København 1896 for »Selskabet for historiske Kildeskrifters Oversættelse«. —

P. S. Dr. phil. Ellen Jørgensen har for nylig meddelt mig, at det ovenfor S. 378, L. 3 f. n. omtalte Bibliotheksmærke er det gamle Mærke fra St. Austin Canterbury; se Montague Rhodes James: The ancient libraries of Canterbury and Dover, S. 294 og 518. Tegnene betyder: (Distinctio) X. gradus III. Cantuariensis Augustini.

GESTA CNVTONIS REGIS.

A. fol. 2r.

INCIPIT PROLOGVS.

SALVS. TIBI.
SIT. A. D[OMI]NO. IE
SV. XP[IST]O. O. RE
GINA. QVE.
OM[N]IBVS. IN.
HOC. SEXV.
POSITIS.
PRESTAS. MORV[M]
ELIGANTIA.

Ego seruus tuus nobilitati tuę digna factis meis exhibere nequeo; quoque pacto uerbis saltem illi || (fol. 2v.) placere possim, nescio. Quod enim cuiuslibet peritiae, loquentis de te, uirtus tua preminet, omnibus, a quibus cognosceris, ipso solis iubare clarius lucet. Te igitur erga me adeo bene meritam magnifacio, ut morti intrepidus occumberem, si in rem tibi prouenire crederem. Qua ex re mihi etiam, ut precipis, memoriam rerum gestarum, rerum, inquam, tuo tuorumque honori attinentium, litteris || (fol. 3r.) meis posteritati mandare gestio; sed ad hoc faciendum me mihi sufficere posse dubito. Hoc enim in historia proprium exigitur, ut nullo erroris diuerticulo a recto ueritatis tramite declinetur, quoniam, cum quis alicuius gesta scribens ueritati falsa quaedam, seu errando siue, ut sepe fit, ornatus gratia, interserit, profecto, unius tantum comperta admixtione mendatii, auditor facta || (fol. 3v.) uelut infecta

---

A = codex Musei Britannici, qui notatur: »Additional MSS. 33,241«. (**A**^{1,2,3} = *manus prima, secunda, tertia*). — **B** = codex Musei Britannici 6920. — **P** = codex Parisinus 6235 Lat. — **D** = editio Duchesnii 1619, *cuius tamen errores non omnes commemoro. Prologus et* Argumentum *in* **A** *solo habentur.*

12. possim *om.* **D**. 13. periti eloquentis **D**. 17. mihi *h. l. significare videtur* mea ipsius causa; *nisi forte verba sic transponenda sunt*: etiam, ut mihi precipis, . . 19. meis *om.* **D**.

ducit. Unde historic*o* magnopere cauendum esse censeo, ne ueritati quibusdam falso interpositis contra eundo nomen etiam perdat, quod uidetur habere ex offitio . . . Res enim ueritati, ueritas quoque fidem facit rei. Hec mecum aliaque huiusmodi me reputante, rubor animum uehementer excruciat, cum pariter considero, quam pessime in talibus sese humana consuetudo habeat. Videns ‖ enim aliquis quempiam pro (fol. 4r.) exprimenda rei ueritate uerbis indulgentem uanae loquacitatis eum mordaciter redarguit; alium uero qu*od* dixi blasphemium fugientem et ęquo modestiorem in narratione, cum operta denudare debeat, aperta o*c*culuisse dicit. Tali itaque angustia circumseptus, ab inuidentibus loquax dici timeo, si, neglecta uenustate dictaminis, historiam scripturus multiplici narratione ‖ usus fuero; quoniam uero, quin scripturus sim, euadere me (fol. 4v.) non posse uideo, unum horum, quae proponam, eligendum esse autumo, scilicet aut ua*n*is iudiciis hominum subiacere aut de his, quę mihi a te, domina regina, precepta sunt, precipientem negligendo conticescere. Malo itaque a quibusdam de loquacitate redargui quam ueritatem maxime memorabilis rei per me omnibus occultari. Quo ‖ circa, quandoquidem iubentem dominam magni pendens hanc mihi elegi uiam, excusabiles deinceps occasiones posthabens hinc narrationis contextionem faciam.

EXPLICIT PROLOGUS.

---

1. historico *scripsi*; historicis **A**, *sed ita paulo post* perdant . . uidentur *scribendum erat.* 3. *post* offitio *librarium incuria hæc verba* rerum scilicet scriptor dictus *omisisse credo; his certe additis oratio melius cohæret. Verba sequentia, quæ sunt* Res . . rei, *in* **A** *desiderari non recte dicit Pertz; habet etiam* **D**. 5. me *om.* **D**. rubor = anxia uerecundia. 7. consuetudo *h. l.* = iudicandi consuetudo. 9. *post* redarguit *litteræ* Ta *erasæ sunt; librarius scilicet verbis* alium . . dicit *omissis* Tali *scribere cœperat, sed ab errore se reuocauit.* quod *scripsi* (*nisi malis* quam . . blasphemiam *scribere*); quem **A**. 10. fugientem **A** (*non* fugentem, *ut dicit Pertz*). 11. oculuisse **A**. itaque **AD**; igitur *Pertz errore.* 12. circum ceptus **A**, *sed corr. fort.* **A**[1]. 13. dictamen = stilus. 16. uanis *scripsi*; uariis **A**. 17. dña **A**. 18. conticessere **A**. 20. quandoquidem *om.* **D**. 22. excusabiles *h. l., ut opinor, pro genetiuo* excusandi.

INCIPIT ARGUMENTUM.

Fortasse, o lector, ambiges, meque scriptorem erroris aut inscitię redargues, cur in huius libelli capite actus laudesque Sueini strenuissimi regis promulgauerim, cum in suprascripta epistola ipsum codicellum laudi huius dominę me spopon- fol. 5ᵛ. derim facturum. Quod || ita esse ipse fatebere, meque ab eius laudibus nusquam accipies deuiare, si prima mediis atque si extima sagaci more conferas primis. Atque ut ad hoc intuendum nulla erroris impediaris nebula, a similibus atque a penitus ueris hoc tibi habeas theorema. Aeneida, conscriptam a Virgilio, quis poterit infitiari ubique laudibus respondere Octouiani, cum pene nihil aut plane parum eius mentio uideatur nominatim interseri? Animaduerte igitur, fol. 6ʳ. laudem suo generi asscriptam ipsius || decori ⟨*fore*⟩ claritudini claritatisque in omnibus nobilitare gloriam. Quis autem hic neget laudibus reginę hunc per omnia respondere codicem, cum non modo ad eius gloriam scribatur, uerum etiam eius ⟨*mentio*⟩ maximam uideatur optinere partem? Id tibi si probabile non uidetur, euidenti alterius rei inditio approbetur. Nosti, quoniam, ubicumque giraueris circulum, primo omnium proculdubio principium facies esse punctum, sicque rotato continuatim orbe reducetur † circulus, quo reductu ad suum principium eius figurę continuetur ambitus. Simili igitur fol. 6ᵛ. continuatione laus reginę || claret in primis, in mediis uiget, in ultimis inuenitur, omnemque prorsus codicis summam

---

1. *Subscriptionem p. 387 et inscriptionem h. l.* **A** *non habet; adiecerunt editores.* 2. *fuerat* terroris, *sed* t *erasum.* 4. fueini *ex* furini *corr.* **A**[1]; *in marg.* **A**[3] *adscripsit* Sweynus. strenuissimi **A**; serenissimi **D**. 5. eptła **A**. 7. accipies = intelleges. 7 *sq.* si prima . . primis: *cfr. Horat. Art. poet. 152*: primo ne medium, medio ne discrepet imum. 9. erroris nebula: *Iuuenal. sat. 10, 4.* 10. theorema = considerationem. 12. octouiani (*sic*) **A**; Octauiani **D**. 13. interferif **A**. 14. ipsius decori fore (= esse) claritudini *scripsi*; ipsius decori claritudinis **A**, *quod manifesto corruptum est.* 15. hic **A** (*non* hoc). 18. mentio *addidi.* 19. ėuidenti (*i. e.* uidenti) **A**, *sed punctum sine dubio apposuit corrector falsa coniectura, ut huius* uidenti *obiectum fieret* inditiū (**A**), *quod rectius in* inditio *mutarunt editores.* 20. giraueris **A**, *sed scribd. vid.*: girare uis. 22. circulus **A** *sine sensu; scribd. vid.* stilus *vel potius* calamus. 23. continuatur **D**. 24. inpmis (*sic*!) *add. in marg.* **A**[1].

complectitur. Quod ⟨*ita*⟩ esse, mecum sentiens sic collige. Sveinus rex Danorum, virtute ⟨*lucens*,⟩ armis quoque pollens et consilio, Anglicum regnum ui suo subiugauit imperio, moriensque eiusdem regni Cnutonem filium successorem esse constituit. Hic postmodum, eisdem Anglis contra se sentientibus atque acriter uim inferenti ui quoque repugnantibus, multa confecit bella; et fortasse uix aut numquam bellandi adesset finis, nisi tandem huius nobilissi||mę reginę iugali (fol. 7^r.) copula potiretur, fauente gratia saluatoris. Viuens adhuc de hac eadem regina suscepto filio, Hardecnut scilicet, quicquid suę parebat ditioni, tradidit. Qui defuncto patre Anglicis absens erat ⟨*regionibus*⟩, regnum siquidem Danorum procuraturus ierat; quę absentia imperii sui fines inuadendi iniusto peruasori locum dedit, qui accepto regno fratrem regis nefandissima proditione interemit; sed diuina ultio subsecuta impiumque percutiens regnum, cui debebatur, restituit; quod totum in textu planius liquebit. Hardecnut itaque || recepto (fol. 7^v.) regno, maternis per omnia parens consiliis, diuitiis ampliando regnum imperialiter optinuit; usus quinetiam egregia liberalitate fratri, utpote decebat, secum regni decus atque diuitias impertiuit. His enim animaduersis, o lector, uigilique, immo etiam perspicaci, oculo mentis perscrutato textu, intelliges huius libelli seriem per omnia reginę EMMĘ laudibus respondere.

EXPLICIT ARGUMENTUM.

---

1. ita *addidi* (*cfr. p. 388, 6*); *deinde malim*: mecum senties sic colligēs. 2. *Ad* Sveinus *in marg.* **A**^{2}: Sueinus pater Cnuti; *item infra ad v. 4* Cnutus, *ad v. 10* hardecnutus. *Plerasque huius generis notas marginales, quœ* **A**^{2} *et* **A**^{3} *debentur, cum plane supervacaneœ sint, omitto.* lucēs *addidi.* armisque **D**. 6. inferenti **A**; instruenti **D**. 9. *post* uiuens *erasum est* aduc. 10. hac *om. Pertz errore.* 12. regionibus *addidi.* 13—14. *ad* iniusto peruasori (*i. e.* prædatori) *in marg.* **A**^{3}: Haroldum innuit, *item ad* fratrem (*v. 14*): Alfredum innuit. 16—17. quod . . liquebit *om.* **D**. 19. libertate **A**^{1}; *corr.* (ali *supra scripto*) **A**^{2}. 20. secū **A** (*non* suum), 22. intelliges *scripsi*; intellige **A**.

INCIPIT LIBER PRIMUS.

fol. 8r. ‖ 1. REGEM DANORVM, SVEINUM INQVAM, ueridica comperi relatione omnium sui temporis regum ferme fortunatissimum extitisse, adeo ut, quod raro contingi solet, principiis felicibus secundum deum et seculum multo felicior responderet fol. 8v. exitus. Hic denique ‖ a nobilissimis, quod primum est inter homines, duxit originem, magnumque sibi decus secundum seculum peperit imperii, quod amministrabat, regimen. Tantam deinde illi gratiam diuina concessit uirtus, ut etiam puerulus intimo affectu diligeretur ab omnibus, tantum patri proprio inuisus, nulla hoc promerente pueruli culpa, sed sola turbante inuidia. Qui factus iuuenis in amore cotidie crescebat populi; fol. 9r. unde magis magisque ‖ inuidia augebatur patri, adeo ut eum a patria non iam clanculum sed palam uellet expellere, iurando asserens eum post se regnaturum non esse. Unde dolens exercitus relicto patre herebat filio et eum defensabat sedulo. Huius rei gratia congrediuntur in prelio, in quo uulneratus fugatusque pater ad Sclauos fugit; et non multo fol. 9v. post ibi obiit, et Suein eius solium quiete tenuit. ‖ Quam

---

1. *Inscriptionem addiderunt editores. Numeri capitum Pertzio debentur, a quo quibusdam locis paululum discedo. Hinc incipiunt* **B** *et* **P**, *de quibus codicibus videatur præfatio; ex eorum scripturis eas tantum adfero, quæ ad textum constituendum aliquid momenti habere posse videntur, eas plerumque præteriens, quæ manifesto falsæ sunt vel licenti mutandi studio debentur.* 2. Regem . . inquam: *hæc verba magnis litteris in quattuor versus diuisa scripsit* **A**. Sueynum **P**, *ut solet.* 3. suorum temporum **P**. 4. contingi **AB**[1]; contingere **B** *in marg. et* **P**; *malim fere* coniungi, *sed* contingi *ut* fieri *dici potuisse fortasse credidit scriptor, ideoque mutare non audeo.* 5. secundum deum: *Roman. 8, 27 et sæpius*: sec. seculum: *Ephes. 2, 2.* 6. denique *pro* enim *sæpius hic scriptor usurpauit; cfr. p. 391, 4; 394, 25 al.* *post* nobilissimis **A**[2] *signum omissionis posuit, tanquam vocabulum aliquod* (*velut* maioribus *vel* parentibus) *desideraretur; sed nihil addendum puto.* 11. puerili **B**, *item* **D**. 13. patri **AB**; patris **P**. 15. iurando **AP**; iure iurandoq; **A**[3] *corr.*, *idque habent* **B** *et* **D**. 17. H. r. causa c. prelio **P**. 19—p. 394, 21. tenuit . . appropiabant finibus: *hæc omnia* **P** *omisit, narratione summa licentia in breuissimam formam contracta hoc modo*: (obiit, et Sueynus eius solium quiete regium; *om.* tenuit) prudenter et strenue in rebus omnibus gubernans et suos in armis ad quoscunque euentus exercens et clementia liberalitateque artissime sibi deuinciens. Tandem suadentibus amicis et proceribus statuit vali-

strenue uero prudenterque interim secularia disposuerit negotia, paucis libet ad memoriam reducere, quatinus his interpositis facilius sit gradatim per hęc ad subsequentia descendere. Denique cum nullo hostium incursu trepidus pacem in securitate ageret, periculi semper ⟨*memor*⟩ ac uelut instantis metuens i*d* castris muniebat, quod hostibus, si adessent, nullatenus fortasse resisteret; nihilque ⟨*in*⟩ suis, quę bello necessaria forent || preparando, patiebatur remissi, scilicet (fol. 10r.) ne per otium, ut assolet, uiriles emollirentur animi. Nullum tamen adeo difficile inuenire poterat negotium, ad quod inuitos inpulisset milites, quos multa ⟨*ac*⟩ liberali munificentia sibi fecerat obnoxios et fideles. Atque ut scias, quantus suorum fuerit in precordiis, pro certo affirmare ualeam, quod nullus formidine mortis periculum refugeret, eiusque pro fidelitate hostibus innumeris solus, || armatis etiam manibus (fol. 10v.) nudis, inperterritus occurreret, si euntibus tantum regale premonstraretur signum. Ac ne me credat aliquis hec falsa fingendo alicuius amoris gratia compilare, recte animaduertenti in subsequentibus patebit, utrum uera dixerim an minime.

2. Omnibus enim liquet proculdubio, quoniam humanitatis ita sese habeat consuetudo, ut plerumque ex rebus prospere cedentibus mentes quorundam || plus equo exagitet (fol. 11r.) cogitationum ęstus; atque ex nimia in ocio licentia aggre-

---

dum exercitum in Angliam traijcere, maxime quod pridem illuc precesserat Turchil princeps milicie cum valida manu; de cuius fide dubitabat, quod nihil de suis inibi gestis renunciasset. Instruitur igitur preualida et ornatissima classis. Ipse interim regni custodie prefecit filium natu minorem, cui nomen Haraldus. Maiorem vero Knutum siue Canutum secum ducens. Omnibus igitur paratis et cum exercitu conscensis nauibus dextera velificatione tandem ad oras Britannicas appulit, (cum finitimos etc.).

5. memor *addidi.* 6. id castris *scripsi*; incastris **A**. muniebat **A**; uiuebat **BD**, *quod in marg. adscr.* **A**^{3}, *falsa scilicet coniectura.* 7. in *addidi.* 8. remissi **A**; remitti *corr.* **A**^{3} *et habent* **B** *et* **D**; *sed cfr. Sall. Jug. 53, 6; 88, 2.* 9. per otium . . animi, *cfr. Sall. Catil. 11, 5.* 10. *malim* inueniri. 11. ac *addidi.* 12. sibi . . fideles, *cfr. Sall. Catil. 14, 6.* 13. *post* fuerit **A**^{3} *supra versum falso add.* affectus, *quod est in* **BD**. 15. solus = quiuis solus. 15—16. armatis . . nudis occurrere, *cfr. Ovid. Art. am. III, 5.* 17. Ac *scripsi*; At **A**. 21. humanitatis, *i. e.* hominum. 23. cedentibus **A**; redeuntibus **B** *male, et* **D**.

diuntur aliqui, quod uix cogitare, nedum facere, audent in aduersitate positi. Ita etiam prelibati regis militibus, cum in compositę pacis diuturnitate cuncta cessissent prospere, firma sui pro benefactis domini fretis stabilitate, eadem ipsi agitanti fol. 11v. placuit suadere, terram Anglicam inuadendo sorte || bellica imperii sui finibus adiceret. »Turchil«, inquiunt, »princeps milicię tuę, domine rex, licentia a te accepta abiit, ut fratrem suum inibi interfectum ulcisceretur; et magnam partem exercitus tui abducens uicisse se gaudet, et nunc meridianam partem prouinciae uictor obtinet, ac mauult ibi exul degens amicusque factus Anglorum, quos tua manu uicit, gloriari, fol. 12r. quam exercitum reducens tibi subdi || tibique uictoriam ascribi. Et nunc fraudamur sociis et quadraginta puppibus, quas secum duxit onustas de Danorum bellatoribus primis. Non tam graue dominus noster patiatur dispendium, sed abiens cupientem ducat exercitum; et illi Turchil contumacem adquiremus cum suis satellitibus, eis quoque federatos Anglos cum omnibus eorum possessionibus. Scimus enim diu eos fol. 12v. non posse resistere, || quia nostrates uiri ad nos transibunt facile. Quod si eos uelle contigerit, rex, duci suo Danisque parcens, eos honoribus ampliabit. Si autem noluerint, quem despexere, sentient: hac illaque patria privati inter primos hostes regis pęnas luent.«

3. Huius rei adhortationem rex ubi audiit, primum secum mirari non mediocriter cępit, quia, quod ipsi diu dissimulanti celantique in mentem uenerat, itidem militibus cogitationem || fol. 13r. eius ignorantibus animo sederat. Accersito itaque CNUTONE, filio suo maiore, quid sibi super hoc negotii uideretur, orsus est inquirere. Inquisitus autem ille a patre, metuens, ne redargueretur, si placito contrairet, ⟨*de*⟩ tegna socordiae, non tantum terram adeundam esse approbabat, uerum etiam

---

4. benefactis, *i. e.* bonis consiliis; *cfr.* bene faciens = prudens *in lib. II p. 408, 4.* 6. adiceret *scripsi*; adicere **A**. 10. prouincia = terra, *ut sæpius; item* 22 patria. 21. noluerit **BD**. 25. ipsi **A**; ipso **B** *ex corr. pro* ipsi *aut contra*; ipso **D**. 27. animo sederat, *cfr. Vergil. Æn. II, 660; IV, 15.* 28. quid **A**; quod **B**. 30. de *addidi, cfr. p. 387, 19.* tegna **A** (*i. e.* artificiosa excusatione); techna **A**^{3} *in marg. explicandi causa*; tecna **B** (*et* **D** *ita interpungens*: si p. contrairet t. socordiæ, non). 31. approbat **BD**.

instigat hortaturque, ne mora ulla inceptum detineat. Ergo rex, consultu optimatum firmatus militumque beniuolentia fisus, classem numerosam iussit || parari et uniuersam militiam (fol. 13v.) Danorum undique moneri, ut statuto die armata adesset et regis sententiam audiens, quęque imperarentur, deuotissime expleret. Cursores mox prouintiae ex iussu domini sui cunctam pergirant regionem; quietam quoque commonefaciunt gentem, ne quis ex tanto exercitu deesset: quin omnis bellator terrę aut iram regis incurreret aut iussioni eius aduolaret. Quid ergo? Absque || contradictione adunantur, instructique (fol. 14r.) armis bellicis gregatim regi suo presentantur, ostentantes se paratos ad periculum et ad mortem, si tantum domini sui queant perficere uoluntatem. Rex autem, uidens populum innumerabilem, uoce preconaria iussit suam patefieri uoluntatem: se uelle scilicet classem aduersum Anglos armare ditionique suae omnem hanc patriam ferro dolisue subicere. Quod ubi omnibus || uisum esset laudabile, elegit primum, (fol. 14v.) qui regnum suum deberent custodire, ne, dum alienum incaute appeteret, illud, quod securus tenebat, amitteret et, intentus in utroque, neutri imperaret. Habebat enim filios duos bonae indolis, ex quibus primogenitum suo iunxit comitatui, natu uero minorem prefecit uniuersi regni dominatui, adiuncta ei copia militari paucisque primatum, qui puerulum sagaciter || instituerent, et qui huic consiliis armisque pro muro essent. (fol. 15r.)

4. Omnibus ergo rite dispositis recensuit comites expeditionis; relictoque minore filio sua in sede adiit nauigium, uallatus armato milite. Nec mora: concurritur undique ad littora, circumfertur passim armorum seges multigena. Aggregati tandem turritas ascendunt puppes, eratis rostris duces singulos uidentibus discrimi||nantes. Hinc enim erat cernerê (fol. 15v.) leones auro fusiles in puppibus, hinc autem uolucres in

2. beneuolentia **BD**. 5. sententiam, *i. e.* voluntatem. quęque = quæquæ, quæcunque. 7. pergirare, *i. e.* circueundo percurrere. 10—11. adunantur . . presentantur: *eiusmodi adsonantias sæpissime habet hic scriptor.* 18. ne// (*eraso* c) **A**. 21. natu/// (*eraso* m) **A**. 24. pro muris **B**; pro muro esse, *cfr. Reg. I, 25, 16.* 26. sua *ex* suo *corr.* **A**^{1}; suo **BD**. 27. Nec mora *frequenter dicitur apud Vergilium et Ouidium.* 28. armorum seges, *cfr. Vergil Æn. III, 46.* 29. turritas puppes, *cfr. Vergil. Æn. VIII, 693*; æratæ proræ *ibd. IX, 121; X, 223.* 30. erat cernere: *Vergil. Æn. VI, 596; VIII, 676.*

summis malis uenientes austros suis signantes uersibus, aut dracones uarios minantes incendia de naribus; illinc homines de solido auro argentoue rutilos, uiuis quodammodo non inpares, atque illinc tauros erectis sursum collis protensisque cruribus mugitus cursusque uiuentium simulantes. Uideres fol. 16r. quoque delphinos || electro fusos, ueteremque rememorantes fabulam de ęodem metallo centauros. Eiusdem preterea celaturę multa tibi dicerem insignia, si non monstrorum, quę sculpta inerant, me laterent nomina. Sed quid nunc tibi latera carinarum memorem, non modo ornatitiis depicta coloribus, uerum etiam aureis argenteisque aspera signis? Regia quoque puppis tanto pulcritudine sui ceteris prestabat, fol. 16v. quanto || rex suae dignitatis honore milites antecedebat; de qua melius est ut sileam, quam pro magnitudine sui pauca dicam.

5. Tali itaque freti classe dato signo repente gaudentes abeunt atque, uti iussi erant, pars ante, pars retro, equatis tamen rostris, regiae puppi se circumferunt. Hic uideres crebris tònsis uerberata late spumare cerula, metallique repercussum fol. 17r. fulgore solem duplices radios || extendere in aëra. Quid plura? Tandem, quo intendebant animi, appropiabant finibus, cum finitimos mari patrienses eius rei sinister commouit nuntius. Nec mora: quo regia classis anchoras fixit, incolae eius loci concurrunt ad portum, potentiori se frustra parati defendere intrandi aditum. Denique relictis nauibus regii milites ad terram exeunt et pedestri pugnę intrepidi || fol. 17v. sese accingunt. Hostes primo duriter contra resistentes dimicant, postea uero periculi formidine uersi in fugam sauciandi occidendique copiam persequentibus pręstant. Ita

1. uenientes austros: *Vergil. Eclog. V, 82.* uersibus, *i. e.* circumuersionibus. 6. ueteremque **AB**; ueterumque *error Pertzii.* 10. ornatitius, *i. e.* ornans. 11. aspera signis, *cfr. Vergil. Æn. V, 267; IX, 263, al.* 12. quoque = autem, *ut sæpius in seqq.* 13—15. de qua . . dicam, *cfr. Sall. Jug. 19, 2.* 17. uti **A**; ut **BD**. 19. spumare cerula, *cfr. Vergil. Æn. VIII, 672.* 22. cum finitimos: *inde ab his verbis reliquam huius capitis partem habet* **P**. patrienses, *i. e.* indigenæ, terræ incolæ. 25. Denique *om.* **P**. 26—27. pedestri pugnæ sese accingunt, *cfr. Vergil. Æn. XI, 707.* 27. contra *h. l. aduerbium est.* 28. postea v. duplici periculi **P** *male.* formine **A**, *sed corr.* **A**[1].

rex ex affectu primo prelio usus adiacentem regionem inuadit fusis fugatisque hostibus. Tunc tali successu factus audentior ad naues redit et reliquos portus, qui plures eam terram cingunt, eadem ratione inuadit. Postremo uniuer||sam patriam fol. 18r. tanto labore perdomuit, ut, si quis omnem historiam eius ad plenum percurrere uelit, non modicum auditores fatigabit et sibimet iniurius erit, dum, ut uoluit, omnia perstringere minime ualebit.

6. At ego hec alteri narranda relinquens tangendo transire percupio; et ad alia festinando stilum adplicabo ad SVEINI obitum, ut festiui regis CNVTONIS regni elucidare queam || fol. 18v. exordium. Namque ubi iam sepedictus rex tota Anglorum patria est intronizatus, et ubi iam pene illi nemo restitit, pauco superuixit tempore, sed tamen illud tantillum gloriose. Presciens igitur dissolutionem sui corporis imminere filium suum CNUTONEM, quem secum habuit, aduocat; sese uiam uniuersę carnis ingredi e*i*d*e*m indicat. Cui dum multa de regni guberna||culo ⟨*mandaret*⟩ multaque hortaretur de christi- fol. 19r. anitatis studio, deo gratias, illi uirorum dignissimo sceptrum commisit regale. Huius rei facto maxime Dani, quibus legitime preesse debuit, fauent, eumque patre adhuc uiuente regem super se constitui gaudent. Hoc ita facto pater orat filium, ut, si quando natiuitatis suae rediret ad terram, corpus paternum reportaret secum, neue pateretur || se alienigenam fol. 19v. in externis tumulari terris; nouerat enim, quia pro inuasione regni illis exosus erat populis. Nec multo post postrema naturę persoluit debita, animam remittendo caelestibus, terrę autem reddendo membra.

EXPLICIT LIBER I.

---

1. ex affectu, *i. e.* ex uoto. 3. redijt **P**. 5. omnem eius historiam **B**. 9—13. *pro his* At ego . . ubi iam **P** *tantum habet* Itaque ubi. 12. Namque **A**; Nam **B**. 16. Chnutonem **P**, *ut solet.* 16—17. uiam uniuersæ carnis ingredi: *Josue 23, 14.* 17. ingredi eidem *scripsi*; ingrediendum **A**; *omisit* **P**. Cui **AB**; Qui **P**. 18. mandaret *addidi.* 20. Dani maxime **P**. legittime **B**. 21. fauent omnes; patre **P**. 24. alienigenam **BPD**; aligenigenam **A**. 25. externis *om.* **P** *in lacuna.* pro *om.* **P**. 26. illif **A** *ex corr. pro* illius. 26—27. naturæ debitum reddere *Corn. Nep. de regib. 1.* 27—28. remitendo **A**; animam . . membra, *cfr. Ecclesiastœ 12, 7.*

INCIPIT SECUNDUS.

1. Mortuo patre CNVTO regni parat retinere sceptrum; fol. 20r. sed ad hoc minime sufficere potuit || deficiente copia fidelium. Angli siquidem, memores, quod pater eius iniuste suos inuasisset fines, ad expellendum eum, utpote qui iuuenis erat, omnes regni pariter collegerunt uires. Quo comperto rex clam per fideles amicos, reperto honoris sui consilio, classim sibi preparari iubet, non quod asperos euentus belli metuendo fol. 20v. fugeret, sed ut fratrem suum, Haroldum || scilicet regem Danorum, super tali negotio consuleret. Paterna itaque classe repetita instauratoque remige uentis marique regalia commisit carbasa; sed tamen non omnem militiam secum reduxit, quae cum patre suo secumque patriam introiuit. Nam Thurkil, quem principem militiae prediximus, terra quod esset optima fol. 21r. inspecta, maluit conuersari in tam || fertili patria cum patriensibus pace confecta, quam uelut expulsus domum redire ad propria (— et*si*, ut quidam aiunt, hoc non fecit despiciendo dominum, sed uti, cum resumptis uiribus fratrisque ⟨*auctus*⟩ auxilio repedaret ad debellandum regnum, i*pse* aut optimates regni consilio suo ad deditionem flecteret aut, si id parum fol. 21v. processisset, dimicantes contra dominum suum || hostes incautos a tergo cederet —). Cuius rei patet ueritas ex eo, quod

---

2. Chnucto **P**, *ut sæpius.* parat (= conatur), *fere ut Sall. Catil. 18, 5; Jug. 13, 2, al.* 5. inuadere fines: *Sall. Jug. 20, 3.* qui *om.* **P**. 6. omnes (*corr. ex* omnis **A**); omnis **PD**. 7. classem **P**. 9. scilicet regem **P**; regem scilicet **A**. 11—12. uentis . . commisit carbasa, *cfr. Ouid. Heroid. VII, 171, al.* 12. tamen **A**; tum **P**. 13. Turchyll **P**. 14. terra quod esset optima: *cfr. Genes. 49, 15.* 15—16. conuersari in|tam **A**; conversari vitam (!) **D**; *verba nouem* conuersari . . confecta *om.* **P**. 16. domum *scripsi*; demum **AP**. 17. etsi *scripsi*; Et **AP**. *Hanc correctionem, ut etiam eas, quas ad p. 397, 1 sq. proponam* (regi . . habere), *in textum recipere audeo, cum sic demum ea, quæ in hac extrema parte capitis 1. dicuntur, cum iis concordent, quæ scriptor postea (p. 398, 2 sqq.) Cnutonem dicentem facit; dubitari enim nequit, quin scriptor Cnutonis de Turchillo iudicium probarit, non eorum sententiam, quos hic in verbis* etsi, ut quidam . . a tergo cederet *commemorat. Hæc verba parenthetice interponuntur, et verbis* Cuius rei (22) *ad ea respicitur, quæ v. 13—17 dicta sunt.* 17. ut quidam **A**; quidem **P**. 18. auctus *addendum censeo.* 19. ipse *scripsi*; is **AP** (*om.* **D**). 20—21. si id parum processisset: *cfr. Sall. Jug. 35, 4.* 21. incautos *om.* **P**.

secum maximam partem militum retinuit, quodque re*gi* non amplius quam sexaginta naues secum habere permisit.

2. Prospero itaque cursu rex natales ad*uehitur* fines. Cum mirarentur omnes solitarium reditum eius, quantum ad regem, patri antea fideles, Haroldi regis subito compleuit uolitans fama || palatia, fratrem eius maiorem, CNUTONEM scilicet, (fol. 22r.) sua aduenisse litora. Miratur rex omnisque pariter exercitus, atque adhuc nescii duros ipsius presagibant casus. Igitur a latere regis milites diriguntur delecti, paratique in occursum transmittuntur equi; fraternus siquidem amor fratris eum monebat inseruire decori. Cumque tandem honorifice, utpote regem decet, fraterna || subintraret limina, (fol. 22v.) frater ipse in primo aditu occurrit; mutuoque brachiorum conexione pressis corporibus sibi inuicem pia quam saepe defigunt oscula. Collum utriusque partim pro amore partimque pro patris morte fusae madefecere lacrimae; quibus uix extinctis mutuo refocillantur affamine. Ubi dum quisque fortunam fratris inquireret, propriam quoque patefaceret, || CNVTO, (fol. 23r.) qui natu maior fuerat, sic Haroldum fratrem alloquitur:

»Adueni, frater, partim causa tui amoris, partim uero ut declinarem inprouisam temeritatem barbarici furoris, non tamen metuens bellorum, quae meae repetam gloriae, sed ut tuo consultu edoctus presidioque suffultus redeam certus uictoriae. Est autem primum, quod mihi facies, si non gloriae meae inuides, || (fol. 23v.) ut diuidas mecum regnum Danorum, meam scilicet hereditatem, quam solus tenes, deinde regnum Anglorum, si communi opera poterimus nostrae hereditati adicere; unum horum, quodcumque elegeris, feliciter teneto, et ego aliud similiter tenebo. Huius rei gratia tecum hiemabo, ut tempus tuo sufficiat consilio, et, ut expedit, reparentur naues

1. re*ti*nuit *et* 2. *sexag*inta **A** *partim in rasura m. 1.* 1. regi *scripsi*; rex **AP**. 2. habere *scripsi*; ///abire (*eraso* h) **A**; abire **P**. permiserat **P**. 3. aduehitur *scripsi*; ad **AP**. 5—6. uolitans fama, *cfr. Vergil. Æn. III, 121.* 7. Mirantur rex pariterque omnes (!) exercitus **P**. 8. presagibant ipsius **P**. 11. monebat **A**; mouebat *fort.* **P** (*ut* **D**). 14. quam saepe = persaepe. 18. qui **A**; qm̄ (= quoniam) **P**, *fort. rectius, ut iure quodam eum a fratre regni diuisionem postulasse significetur.* maior erat natu **P**. 19. Haraldum **D**, *ut solet.* 25. Danorum regnum **P**. meam **AP**, *sed rectius esset* n̄ram = nostram.

fol. 24r. et exercitus, ne deficiant necessa||ria, dum pugnę ingruerit tempus. Thurkil noster, nos relinquendo ut patrem, in terra resedit, et magnam partem nauium nostrarum retinuit; et, ut reor, nobis aduersarius erit, sed tamen non preualebit.«

HAROLDVS REX audito, quod noluit, his fratrem uerbis excepit: »Gaudeo, frater, de tuo aduentu, habeoque gratias fol. 24v. tibi, quod me uisitasti; sed est graue auditu, quod loque||ris de diuisione regni. Hereditatem, quam mihi pater te laudante tradidit, ⟨*ego*⟩ guberno; tu uero hac maiorem si amisisti, doleo; teque iuuare paratus regnum meum partiri non sustinebo.«

Hoc CNVTO audiens fratremque recte loquutum tacite perpendens: »Hoc tempore de hoc sileamus« inquit; »deus enim rectius fortasse hoc solus ordinabit.«

fol. 25r. Talibus aliisque diuersis || sermonibus colloquentes conuiuiisque regalibus conuiuantes aliquanto tempore simul manserunt, et naues meliorantes exercitum restaurauerunt. Pariter uero Sclauoniam adierunt, et matrem suam, quae illic morabatur, reduxerunt.

3. Interea quędam matronarum Anglicarum nauim sibi fecit parari, et assumpto corpore SVEINI regis sua in patria fol. 25v. sepulti illoque aromatibus condito palliisque || uelato mare adiit, et prospero cursu appulsa ad portus Danorum peruenit. Mittens ergo utrisque fratribus nuntium mandat corpus adesse paternum, ut hoc maturent suscipere ⟨*et*⟩ tumulo, que*m* quo*nd*a*m* sibi parauerat, locare. Illi hilares adsunt, honorifice corpus suscipiunt honorificentiusque illud in monasterio, in honore sanctę Trinitatis ab eodem rege constructo, in sepulchro, quod sibi parauerat, recondunt. ||

fol. 26r. Quo perfecto, iamque appropiante sole ęstiuo, accelerat CNVTO redintegrato exercitu redire suasque iniurias uindicare.

---

5. REX **A**; dux **P**. noluit **A**; voluit **P**. 9. ego *addidi*. 10. regnum vero meum **P**. 12. tacite *om*. **P**. 14. recte **P**. 16. simul *in marg. add.* **A**[1]; *in textu habet* **P**. 17. exercitum *om*. **P**. 18. sclauoniam **A**; astloniam **P** (*ex* Aestoniam, *ut puto, ortum*). illic **AP**; illuc *Pertz errore*. 19. *post* reduxerunt **A** (*non* **P**) *inscriptionem habet*: TRANSLATIO CORPORIS SUEINI IN DANOMARCHIAM. 21. in sua **P**. 22. aromate **P**. 25—26. et tumulo, quem quõ⁊ *scripsi*; tumuloq: quod **A**; et tumulo quod **P**. 26. præparauerat **D**. 31. redire *et p. 399, 1* carbasa *om*. **P**, *et sic multa alia*.

At illi circa litora deambulanti subito apparescunt carbasa non multa in medio mari. Nam Thurkil, memor, quod SVEINO fecerat, et quod tunc in terra absque licentia domini sui CNVTONIS inconsulte remanserat, cum nouem nauibus earumque exercitu || domiuum suum requisiuit, ut ei pate- fol. 26v. faceret, quia non contra eius salutem se recedente remanserit. Qui ueniens non presumpsit litora iniussus subire, sed eiectis anchoris premissisque nunciis poscit se portus subintrare licere. Quod ubi concessum est, ascendit misericordiamque domini sui quesiuit, et illi multo labore *re*conciliatus dat fidei sacramentum, se illi deinceps fideliter seruiturum. Cum || quo mense plus integro moratur et, ut ad Anglos redeat, fol. 27r. hortatur, dicens eum leuiter illos posse superare, quorum fines longe lateque notificarentur utrisque. Presertim aiebat se triginta naues in Anglorum patria cum exercitu fidissimo reliquisse, qui uenientes susciperent honorifice ducerentque per fines totius patriae.

4. Tunc rex ualedicens matri et fratri curui litoris repetiit confinia, qua iam adunauerat || ducentarum nauium spetiosa fol. 27v. spectacula. Nam hic erat tanta armorum copia, ut una earum nauium, si omnibus reliquis defecissent, sufficeret habundantissime tela. Erant autem ibi scutorum tanta genera, ut crederes adesse omnium populorum agmina. Tantus quoque decor inerat pu*p*pibus, ut, intuentium hebetatis luminibus, flammeae magis quam *l*igneae uiderentur alonge aspicientibus. Si || quando enim sol illis iubar inmiscuit radiorum, hinc fol. 28r. resplenduit fulgur armorum, illinc vero flamma dependentium clipeorum. Ardebat aurum in rostris, fulgebat quoque argentum in uariis nauium figuris. Tantus siquidem classis erat apparatus, ut, si quam gentem eius uellet expugnare dominus,

---

3. *post* terra A[2] *in margine addendum significauit* Anglica, *quod etiam* P *non habet; recepit* D; *vid. tamen p. 398, 2.* 4. inconsulte = ipsum non consulens. 6. remanserat P. 8. se AP, *quod hic pro* sibi *fortasse ferri potest.* 9. est *om* P. 10. reconciliatus *scripsi*; conciliatus (c *corr. ex* ſ) A[1]. 16. sussciperent A. 17. patriae A; anglie P. 18. curuum litus, *cfr. Vergil. Æn. III, 223 al.* 19—20. spetiosa spectacula, *cfr. Horat. Art. poet. 144*: speciosa miracula. 22. tanta, *i. e.* tot. 23—p. 400, 12. quoque decor . . Talis P *omisit, non curans, quod sic* Tantus *cum* milicies *iungitur.* 24. pupibus A, *corr.* A[2]. 25. ligneae *scripsi*; igneae A. 27. fulgor D.

naues tantum aduersarios terrerent, priusquam earum bellafol. 28v. tores pugnam ullam || capescerent. Nam quis contrariorum leones auri fulgore terribiles, quis metallinos homines aureo fronte minaces, quis dracones obrizo ardentes, quis tauros radiantibus auro cornibus necem intentantes in puppibus aspiceret et nullo metu regem tantę copię formidaret? Praeterea in tanta expeditione nullus inueniebatur seruus, nullus fol. 29r. ex seruo || libertus, nullus ignobilis, nullus senili aetate debilis; omnes enim erant nobiles, omnes plenae ętatis robore ualentes, omnes cuiuis pugnae satis habiles, omnes tantę uelocitatis, ut despectui eis essent equitantium pernicitates.

5. Talis itaque milicies fastuosis scansis ratibus intrat pelagus solutis a litore anchoris et fúnibus, talique uerrit fol. 29v. impetu fluctus, ut alatis puppibus hanc superuolare || undas putares, uix tanto mari rudentibus. Regalis autem nauis reliquis erat honor et intentio, quia nulla aliis inerat optio, nisi tantum ut regis sui fasces ampliarent toto studio. Exspectabili itaque ordine flatu secundo Sanduich, qui est omnium Anglorum portuum famosissimus, sunt appulsi; eiectisque anchoris batulis exploratores se dedunt littori, et citissime fol. 30r. finiti||ma tellure explorata ad nota recurrunt nauigia regique edicunt, adesse resistentium parata milia. Patrienses enim, regi Danisque feruentissime rebellare ardentes, quas sibi ad luctam sufficere credebant, adunauerant phalanges, conglobatique et in unum conspirati aduolitabant, dextris nobilium morituri.

fol. 30v. 6. Tunc Turkil, tempus intuens instare, quo fide||litatem suam domino suo ualebat patefacere: »Ego« inquit »hoc certamen domino meo accurabo cum meis euincere, nec regem meum, ad bellandum, utpote iuuenem, feruentissimum, huic misceri patiar pugnę. Nam si uictor fuero, regi ipsi trium-

5. necem intentantes, *cfr. Vergil. Æn. I, 91.* 12—13. intrat pelagus, *cfr. Vergil. Æn. VI, 59.* 13—15. uerrit *etc.*, *cfr. Vergil. Æn. V, 778; III, 561 al.* 14. superuolitare **P**. 16. honor erat **P**. 17. faſces *corr. ex* facces A^1. exspectabili, *i. e.* spectabili, eximio. 18. Sandwych *in marg.* $A^{2,3}$; Sandwyth **P**. 20. batulis (*i. e.* scaphis, cymbis) **AP**; baculis(!) **D**. explorates **P**; *fort. voluit* explorātes. dederunt **P**. 25. et *om.* **PD**. in unum conspirati, *cfr. Sen. epist. 84, 10.* 25—26. nobilium morituri **A**; nobilituri **P**. 27. VNC (*rubricator* T *non adpinxit*) **A**.

phabo; si autem cecidero siue tergum dedero, non Anglis glorię erit adeo; quia REX supererit, qui et prelium restau||rabit (fol. 31r.) et fortasse uictor meas iniurias uindicabit.« Hoc dictum cum sanae mentis esse uideretur omnibus, annuente rege ascendit cum suis e nauibus, dirigens aciem contra Anglorum ⟨*ingentem*⟩ inpetum, qui tunc in loco Scorastan dicto fuerat congregatus. Quadraginta denique nauium et eo amplius Danorum exercitus ascenderat; sed adhuc hic numerus medietati hostium minime || par fuerat. (fol. 31v.) At dux eorum, magis fisus uirtute quam multitudine, omnes rumpens morulas classica insonuit; gradiens in prima fronte et mente semper dei auxilium exorans queque obuia metebat mucronis acie. Angli uero, in primis fortiores, dira cede Danos obtruncarunt in tantum, ut pęne uictoriam adepti aduersarios fugere cogerent, si non ducis alloquio retenti memoresque uirtutis fugam || erubescerent. (fol. 32r.) Namque memorabat ille abesse diffugium: in terra scilicet hostes ⟨*esse*⟩ et a litore longe remotas pu*p*pes, ideoque, si non uincerent, quod pariter occumbere deberent. Unde illi animosiores effecti in prelio ilico manifestant, quam periculosa sit desperatio. Enimuero, de refugio fugę desperati, tanta in hostes debachati sunt insania, ut non tantum mortuorum aspiceres corpora cadentia, uerum etiam uiuorum, || ictus (fol. 32v.) declinantia. Tandem ergo potiti optata uictoria suorum, quae reperire poterant, tumulabant membra. Ab aduer*sar*iis quoque diripientes spolia reuertuntur et ⟨*ad*⟩ adiacentem regionem inuadendam accinguntur.

7. Hoc primum decus Turchil armis CNVTONIS auxit, et magnam partem patrię pro hoc postmodum promeruit. At

2 *sq.* restaurabit et dicabit. Hoc dictum tũ sane mentis et fortasse v. m. i. vindicabit. Hoc dictum tũ sane mentis **P**, *verbis unius versus* (fortasse . . uin-) *primo male omissis, deinde vero scriba ab errore se reuocauit.* 5—6. inpetum *mire de exercitu impetente; sed desideratur* ingentem, *cum verba sequentia ostendant scriptorem præcipue de numerositate exercitus loqui voluisse.* 7. denique **A** (= enim); namque **P**. 10. rumpere moras: *Vergil. Æn. IV, 569 al.* classica, *i. e.* bucina. 12. metebat m. a.: *cfr. Vergil. Æn. X, 513 al.* in primis, *i. e.* initio, *ut infra II, 20.* 17. esse *addidi.* pupes **A**, *corr.* **A**^{2}. *Ad* 20 *in margine* **A**^{3}: Desperacio facit fortes. 23. ergo **A**; vero **P**. victoria optata **P**; *cfr. Vergil. Æn. I, 172*: optata potiuntur arena. 24. menbra **A**. adueriis **A**, *corr.* **A**^{2}. 25. ad *addidi*; ad iacentem **D**.

[fol. 33r.] tunc ad dominum regressus ei et sotiis || suos indicat euentus, facitque eos spoliis, quae attulit, ardentiores ad pugnam, manubiis letos et palmae successibus. Quo exemplo Eric quidam, dux et princeps prouintiae, quae Norduuega dicitur, incitatus (— nam et hic Cnutonis regis intererat officialibus, iam diu illi subditus, uir armis strenuus, omni honorificentia dignus —), accepta licentia cum suis est egressus; et partem [fol. 33v.] terrae aggressus spolia || diripuit, uicos inuadendo destruxit, occurrentes sibi hostes domuit et multos ex eis captiuauit, tandemque uictoriosus ad socios cum spoliis redit. Quo reuerso rex, parcens patriae, prohibuit ultra eam predari; sed iussit ciuitatem Londoniam, metropolim terrae, obsidione teneri, quia in ea*m* confugerant optimates et pars exercitus et [fol. 34r.] maximum, ut est populosissima, uulgus. Et || quia hoc pedites equitesque nequibant explere (— undique enim mari quodammodo non *in*pari uallatur flumine —), turritis pup*p*ibus eam coangustare fecit et firmissima uallatione tenuit.

8. Deus itaque, qui omnes homines uult magis saluare quam perdere, intuens has gentes tanto periculo labo*ra*re, eum principem, qui interius ciuitati presidebat, educens e [fol. 34v.] corpore iunxit quieti sempiternae, ut eo defuncto || liber CNVTONI ingressus pateret, et utrique populo confecta pace paulisper respirare copia esset. Quod et factum est. Nam ciues, suo honorifice sepulto principe initoque salubri consilio, elegerunt internuntios mittere et regi placita mandare, uidelicet ut dexteram illis daret et ciuitatem pacifice susciperet. Hoc ubi CNVTONI satis uideretur probabile fact*u*, fędus [fol. 35r.] firmatum est, ingressui || eius die constituto. At pars interioris

1. ei *om.* **P**. 2. attulerat, audentiores **P**. 3. letos *scripsi*; letus **AP**. 3—4. erit equidem (!) **P**. 4. norduuega **A**; Northuugiã **P**. 5. hic *scripsi*; hiſ **A**, *sed* h *del.* **A**²; is **D**; nam in his C. r. inerat **P**. 10. redit (= rediit) **A**; redijt **P**. 12. ciuitatem *om.* **P**. 13. in eã *scripsi*; inea **A**; confugerunt in ea **P**. 14. maximum, ut est p. **A**; iuxta vnũ est vt p. **P**. 15. explere nequibant **P**. 16. non inpari *scripsi* (*cfr. p. 394, 3 sq.*); non pari **AP**. vallantur **D**. pupibus **A**, *corr.* **A**². 18—19. qui .. perdere, *cfr. Luc. 9, 56.* 19. labore **A**, *corr.* **A**². 20. *ad* principem *in marg.* **A**³: Etheldredi mors. 22. utrique p. c. pace *om.* **P**. 25. elegerunt sibi int. **P**. placita regi **P**. 27. Hoc ubi **A** (*errat Pertz, ut scribens*); Ho (!) viri **P** (*in quo* viri *sæpius pro* vbi *scribitur*). facto (*pro* factu) **AP**. 28. confirmatum **P** (*omisso* est).

exercitus spreuere statutum ciuium; latenterque nocte illa, cuius sequenti die ingressus est rex, cum filio defuncti principis egressi sunt ciuitatem, ut experirentur, rursus collecta innumerabili manu, si forte a finibus suis ualerent arcere ingressum regem. Nec quieuerunt, quousque omnes pene Anglos sibi magis adhuc adclines quam CNVTONI conglobarent. ‖ CNVTO autem ciuitatem intrauit et in solio regni fol. 35v. resedit. Sed tamen Londonienses non sibi adhuc esse fideles credidit; unde et nauium stipendia illa aestate restaurare fecit, ne, si forte exercitus aduersariorum ciuitatem oppugnaret, ipse ab interioribus hostibus exterioribus traditus interiret. Quod cauens rursus ad tempus ut prudens cessit, et ascensis ratibus ac ciui‖tate relicta insulam Scepei dictam cum suis fol. 36r. petiit; ibique hiemans pacifice euentum rei expectauit.

9. Aedmund itaque (— sic enim iuuenis, qui exercitum collegerat, dictus est —) recedente CNVTONE cum populo non mediocri sed innumerabili ueniens ciuitatem pompatice ingreditur; et mox eum uniuersi sequuntur, obtemperant et fauent et uirum fortem fieri suadent, dicentes, ‖ quod eum fol. 36v. magis quam Danorum principem eligerent. Erat quoque eius partis comes primus Edricus, consiliis pollens, sed tamen dolositate uersipellis; quem sibi ad aurem posuerat Aedmund in omni*bus* negotiis. Fertur autem ipse iuuenis illo tempore domino CNVTONI recedenti singularem pugnam obtulisse; sed rex sapiens dicitur sic respondisse: »Ego tempus luctę prestolabor congruae, dum non casum suspect*an*s certus fuero uictoriae; tu ‖ uero, qui aues duellum in hieme, caue, ne fol. 37r. deficias etiam aptiori tempore.« Sic rex, ut dictum est, in Scepei, quod est dictum Latine 'Insula ouium', ut poterat,

1. spernere **P**. 2. *ad* filio d. p. *in marg.* **A**[3]: Edmundus. 5. penae **A**. 6. acclines (= inclinatos, deditos) **AP**(?); accliues **D**. 8. resedit *om.* **P**. 9. stipendia, *i. e.* bellicos apparatus (*cfr. Saxo p. 798, 4 ed. Müller*). aestate **A**; nocte **P**. 13. *ad* Scepei *in marg.* **A**[3]: Shepey. 15. itaque **A**; igitur **P**. 16. collegerat **P**; colligerat **A**. 19. uirum fortem fieri, *cfr. Reg. I, 18, 17; II, 13, 28, al.* 21. partis **P**; partẹs *corr.* **A**[1]. primus *om.* **P**. 22. uersipell*is* **A**, *sed* is *in rasura* **A**[1] *vel* **A**[2]; versipellis **P**. Edmundus **P** (*ut alibi*). 23. omni **A**, *sed* bꝫ *add.* **A**[2]; omnibꝫ **P**. negotiis suis **P**. 24. obtulisse pugnam **P**. 26. congrue **PD**; *malim* congruum. suspectãs *scripsi*; suspectus **AP**.

hiemauit; Aedmund autem in Londonia dimisso exercitu ultimam hiemem duxit.

10. Recedente uero brumali tempore tota quadragesima rursus militiam adunauit; et mox post pascales dies regem et Danos a finibus Anglorum deturbare parauit, et ueniens cum fol. 37v. innumerabili multi‖tudine eos subito cogitauit inuadere. At sermo non latuit Danos, qui puppibus posthabitis petunt arida, aptantes se excipere quęque obuia. Erat namque eis uexillum miri portenti, quod, licet credam posse esse incredibile lectori, tamen, quia uerum est, uerae inseram lectioni. Enimuero, dum esset simplissimo candidissimoque *co*ntextum serico, nulliusque figurę in eo inserta esset imago, tempore fol. 38r. belli semper in eo uidebatur coruus, ‖ ac si intextus, in uictoria suorum quasi hians ore excutiensque alas instabilisque pedibus, *s*et suis deuictis quietissimus totoque corpore demissus. Quod requirens Turchil, auctor primi prelii: »Pugnemus« inquit »uiriliter, sotii, nihil enim nobis erit periculi; hoc denique testatur instabilis coruus presagientis uexilli.« Quo audito Dani audentiores effecti, ferratisque induuiis indu- fol. 38v. rati, occurrunt Anglis in Aesceneduno loco, quod nos ‖ Latin*e* 'Montem fraxinorum' possumus interpretari. Ibique nondum congressione facta Edric, quem primum comitum Aedmundi diximus, hec suis intulit affamina: »Fugiamus, o sotii, uitamque subtrahamus morti imminenti; alioquin occumbemus ilico; Danorum enim duritiam nosco.« Et uelato uexillo, quod dextra gestabat, dans tergum hostibus magnam partem

---

2. hyemē vltimā **P**. 3. Recedenti **D**. 4. rursus *om.* **P**. 7. sermo = rumor. pupp. posthabitis (= neglectis et relictis) **A** (*errat Pertz* postpositis *tamquam ex* **A** *scribens*); posthabitis pubpibus **P**. 10. lectioni = narrationi. 11. simplissimo **A**; simplicissimo **PD**, *et corr.* **A**[2]. contextum *scripsi*; intextum **AP**. 12. nulliusque **AP**; nullius **D**. *i*mago **A**; *sed* i *in rasura*. 14. ore exincians(!) alas instabilis coruus presagientis vexilli (*om.* pedibus) **P**, *ultimis verbis scilicet ex v. 18 petitis, ubi iterum leguntur*. 15. set *scripsi*; et **AP**. 16. exquirens **P**. 17. erit nobis **P**. 19. Dani **AP**; equi *miro errore* **D**. audaciores **P**. 20. Ashendowne *in marg.* **A**[3]; kefceftdume **P**. Latine *scripsi* (*ut p. 403, 29*); latini **A**; latinis **P**, *om.* nos. 21. montem **A**; locum **P**. possimus **D**. 22 *sqq. in marg.* **A**[2]: edricus iste Danus proditor fuit Anglis. 22. edmundi (*eraso* A) **A**. 23. prediximus **P**, *om.* Edmundi. suis **A**; eius(!) **P**. 25. nosco (o *ex* a *corr.*) **A**[1].

militum bello fraudabat. Et, ut quidam aiunt, hoc non causa egit timoris, ‖ sed dolositatis, ut postea claruit; quia hoc eum fol. 39r. clam Danis promisisse, nescio quo pro beneficio, assertio multorum dicit. Tunc Aedmund hoc intuitus et undique angustiatus: »O Angli,« inquit, »aut hodie bellabitis, aut omnes una in deditionem ibitis. Pugnate ergo pro libertate et patria, uiri cordati; hi quippe, qui fugiunt, utpote formidolosi, si non abirent, essent impedimento exercitui.« Et hęc dicens in medios ‖ ingreditur hostes, circumquaque cędens fol. 39v. Danos, nobiles hoc exemplo suos reddens ad bellandum proniores.

11. Commissum est ergo prelium pedestre grauissimum, dum Dani, licet pauciores, nescii cedere, magis eligerent internetionem quam fugę periculum. Resistunt itaque uiriliter et prelium hora diei nona ceptum ducunt in uesperam, se gladiis haud sponte opponentes, sed gladiorum aculeis uoluntarius alios urgentes. Cadunt ‖ utriusque partis armati ⟨*multi*⟩, fol. 40r. plus tamen eius, quę erat numero eminentiori. At ubi, ⟨*die*⟩ iam aduesperante, noctis adessent tempora, uincit amor uictoriae tenebrarum incommoda; quia neque horrebant tenebras instante cura maiore, neque etiam nocti dignabantur cedere, in hostem tantum dum ardebant preualere. Et nisi luna clarescens ipsum monstraret hostem, cederet quisque suum commilitonem ut inimicum resistentem, nullusque utriusque ‖ partis superuiueret, nisi quem fuga saluasset. Interea ceperunt fol. 40v. Angli fatigari paulatimque fugam meditari, dum intuentur Danos in hoc conspiratos, quatinus aut uincerent aut usque ad unum omnes una perirent. Uidebantur enim eis tunc numerosiores et in tam diutina conflictatione fortiores: fortiores

1. fraud*a*bat (a *ex* e *corr.*) **A**¹, *i. e.* fraude subtrahebat. ñ (= non) *supra versum add.* **A**¹; modo **P**. 4. Edmundus **PD**. 5. coangustiatus **P**. 6. oms̄ **A**; omnes **P**; omnis **D**. ergo **AP**; Igitur **D**. 6—7. pro lib. et patria: *Sall. Catil. 58, 11.* 9. in medios hostes: *Sall. Catil. 60, 5.* 12. ergo **A**; igitur **P**. 13. nescii cedere, *cfr. Hor. Od. I, 6, 6.* 14. Itaque resistunt **P**. 15 *sq.* se . . opponentes = haud sponte contenti se gladiis defendere. 16. uoluntarius (*i. e.* magis uoluntarie, cupidius) **A**; voluntarij **P**; valuntarius(!) **D**, *addito in marg.*: *f.* valentius. 17. multi *addidi.* 18. die *addidi, cfr. Prouerb. 7, 9.* 21. nocti cedere: *Liv. 3, 17, 9 al.* 26. fugam meditari: *Cic. Catil. I, 22. 25.* 29. confl*i*ctatione (i *corr. ex* e) **A**; confluctuatione **P**.

namque eos estimabant uera suspitione, quia iam stimulis ferri fol. 41r. commoniti casuque suorum turbati magis || uidebantur seuire quam bellare. Vnde Angli terga uertentes hac et illac fugitant absque mora, semper ante aduersarios cadentes, adduntque decus honori CNVTONIS et uictoriae, *de*decorato Aedmundo fugiente principe. Qui, licet deuictus ualentioribus cedens recederet, tamen adhuc non penitus desperans tutis se commisit locis, ut demum fortiori multitudine collecta iterum fol. 41v. experiretur, si quid forte sibi boni succedere posset. || At Dani fugientes non longe sunt persecuti, quia incogniti locorum noctis obscuritate sunt retenti. Angli uero, loci non inscii, cito a manibus hostium sunt elapsi, eos relinquentes ad spolia seseque dantes ad inhonesta refugia.

12. Tunc uictores sua leti uictoria, transacta iam nocte plus media, pernoctant, quod supererat, inter mortuorum cadauera. Non autem in nocte spolia diri*pi*unt, sed interim suos requirunt; seseque adunantes, ut securiores esse possent, fol. 42r. simul omnes uno in loco pers*ti*terunt. Inlu||cescente uero iam mane suorum agnoscunt multos in prelio cecidisse; quorum cadauera, ut poterant, tumulauere. Ab aduersariorum quoque membris abradunt spolia, bestiis et auibus eorum relinquentes morticina; et ad naues redeuntes Londoniamque repetentes saniora sibi querunt consilia. Similiter et Angli suo cum principe sibi consulunt; et super hoc negotii dei auxilium querunt, ut, qui totiens armis sunt deuicti, saltem aliquo consilio ualerent remanere suffulti. ||

fol. 42v. 13. Iam etiam Edric, qui antea a bello recessit profugus, ad dominum suum et ad socios rediit; et susceptus est, quia

4. aduersarios **AP**; aduersarium **D**. 5. honori *om.* **D**. dedecorato *scripsi*; decorato **AP**. 6. principe fugiente **P**. *Hinc fortasse incipit in* **A** *alia manus, vid. Præfat. p. 380.* 10. incogniti *del.* **A**3, *addens* ignari *post* locorum; *ceterum cfr. Sall. Jug. 52, 4; 97, 3.* 14. victoria s. l. transacta victores **P**. 15. superat **P**. 16. cadauera . . nocte *om.* **P**. diripiunt *scripsi*; dirimunt **A**; *om.* **P**. interim **A**; necessariũ (!) **P**. 18. perstiterunt **D**; persisterunt **A**; pͥpicerũt **P**. 19. iam die mane **P**. 22. morticina **A** (*ut* **D**), *s. s.* cadauera **A**3; morticinia **P** *et Pertz.* 25. sunt **AD**; oĩa **P**; essent *malim.* 26. ualerent remanere **APD**; remanerent *errore Pertz.* 27. antea **A**; cũ (*pro* tum) **P**. 28. *fort. scribd.* et ⟨cum gaudio⟩ susceptus est, *ut sæpius in Vulgata.*

uir boni consilii fuit. Is surgens in medio agmine omnes tali alloquutus est sermone: »Licet omnibus pene uobis sim inuisus, quia bello cessi, tamen, si uestris sederet animis dictis parere mei consilii, uictoriosiores effici meo consultu possetis, quam si totius terrę his uiris resisteretis armis. Satis enim Danorum uictorias expertus frustra nos reniti omnino scio; et ob || hoc me subtraxi a prelio, ut uobis postmodum fol. 43[r]. prodessem consilio, non, ut uos estimatis, perculsus timore aliquo. Dum enim scirem necesse esse me fugere, quid satius fuit, aut uulneratum aut sanum recedere? Est proculdubio certa uictoria interdum ab fortiori hoste elabi fuga, cui nequit resisti per arma. Omnes enim, qui adsumus, (proh dolor!) fugimus; sed ne hic casus *n*obis eueniat ulterius, dextras Danis demus, ut, ipsos fęderatos habentes, fugam periculumque bellorum sic saltem declinemus. Attamen || hoc aliter nequit fol. 43[v]. fieri nisi diuisione regni nostri. Et melius esse iudico, ut medietatem regni rex noster cum pace habeat, quam totum pariter uictus amittat.«

14. Placuit sermo optimatibus, et, licet inuitus, hoc tamen annuit Ae*d*mundus; electisque internuntiis, premittit ad naues CNVTONIS, qui dextras Danis dent et accipiant ab eis. Quos ubi primum Dani uenientes intuentur, exploratores eos esse suspicantur; sed postquam propius eos uident accedere, accersitis eis, quidnam || quęsierint, orsi sunt rogitare. Discentes fol. 44[r]. uero ab eis, pro conficienda pace eos uenire, letantes eos sistunt conspectibus regis; erant enim ⟨*ipsi*⟩ obnixe optantes prospera pacis, iam lassi bellorum et continuatione nauigationis. Tunc missi, rege pacifice salutato: »Miserunt nos« inquiunt »ad te, o rex, princeps noster et procerum nostrorum multitudo, ut consentias eis de pace et, datis nobis dextris

---

1—2. oĩs est t. allocutus s. **P**. 2. nobis sum **P**. 3. si viris sederet (*om.* animis) **P**; *cfr. Vergil. Æn. IV, 15.* 4. meo consultu **A**; mei consilii **P**. 5 (*et* 17). quam **A**; quoniam **P**. 8. consilio prodessem **P**. 10. aut sanum *om.* **P**. 13. nobis *scripsi*; uobis **AP**. 17. totum *om.* **P**. 18. uictus *scripsi*; inuitus **AP**, *quod ex v. 19 irrepsit; et fort. præstat verbum hoc delere.* 20. Aemundus **A**. 24. quęsierint **A**; quæsierunt **PD**. 26. ipsi *addidi.* 27. lassi . . nauigationis, *cfr. Hor. Od. II, 6, 7.* *fort. scribd.* continuatę. 28. pacifice salutare, *cfr. Reg. I, 25, 5; 30, 21, al.* 30. obsidibus et dextris **P**.

et obsidibus, a nobis itidem recipias cum regni medietate. Dominare ⟨*tu*⟩ in *bore*ali parte cum quiete; e regione autem [fol. 44v.] sit noster | Aedmundus in finibus meridianę plagę. Huius rei gratia ad te sumus legati; tu uero bene faciens placito consenti; alioquin, licet simus semel et iterum a uobis bello deturbati, adhuc tamen maiori uiolentia roborabimur uobiscum bellaturi.« Quibus rex non temere respondit, sed ipsis amotis consilium a suis quęsiuit; et sic eis postmodum pacifice consensit. Audierat enim a suis, quod multi suorum defecissent; [fol. 45r.] nec erat, qui locum morientium suppleret, cum longe || remoti a propria patria essent. Anglorum quoque quamquam perplurimi interficerentur, numerus eorum non adeo minuebatur, quia in propriis positis semper, qui morientis locum restauraret, inueniebatur. Reuocatis itaque internuntiis: »Vestris« inquit rex, »o iuuenes, legationibus consentio, et, uti dixistis, media mihi libere erit regio; sed tamen uectigal etiam suę partis uester rex, quicumque ille fuerit, exercitui dabit meo. Hoc enim illi debeo, ideoque aliter pactum non laudo.« |

[fol. 45v.] 15. Fędere itaque firmato obsides dantur ab utraque parte; et sic exercitus solutus bellorum inportunitate optata letus potitur pace. Verumtamen deus memor suę antiquę doctrinę, scilicet omne regnum in se ipsum diuisum diu permanere non posse, non longo post tempore Aedmundum eduxit e corpore, Anglorum misertus imperii, ne forte, si uterque superuiueret, neuter regnaret secure, et regnum diatim adnihila*re*tur renouata contentione. Defunctus autem regius [fol. 46r.] iuuenis regio tumulatur || sepulchro, defletus diu multumque a patriensi populo; cui deus omne gaudium tribuat in celesti solio. Cuius rei gratia eum deus iusserit obire, mox deinde patuit; quia uniuersa regio ilico CNVTONEM sibi regem

1. itidem **A**; interdum **P**. 2. tu *addidi*. boreali *in marg.* **A**[3] *recte, et sic* **D**; australi **AP**. 10. remoti **A**; remotum **P**. 11. quoque = autem. 12. non adeo minuebatur *om.* **P**. 13. positis **A** *habuerat, sed* s *finale erasum est*; positis *item* **PD**; positi *Pertz*. 14. Reuocatisque **P**. 15. concenseo **P**. 16. libere **A**; libenter **P**. 18. debeo *om.* **P**. 19. itaque **A**; namque **P**. ab **A**; ex **P**. 22—23. omne regnum . . posse, *cfr. Matth. 12, 25; Luc. 11, 17.* 23. e **A**; de **P**. 25. diatim **AP**; diætim *corr.* **A**². adnihilatur **A**, *corr.* **A**²; adnihilaretur **P**. 26. reuocata **P**. 27. regio *om.* **P**. 28—29. omne gaudium . . deus *om.* **P**.

elegit; et cui ante omni conamine restitit, tunc sponte sua se illi et omnia sua subdidit.

16. Ergo miseratione diuina monarchiam regni CNUTO uir strenuus suscepit; et nobiliter duces et comites suos disposuit, et fine tenus deinceps regnum Anglorum pacifice tenuit. Erat autem ‖ adhuc primęua aetate florens, sed tamen fol. 46v.
indicibili prudentia pollens. Unde contigit, ut eos, quos antea Aedmundo sine dolo fideliter militare audierat, diligeret et eos, quos subdolos scierat atque tempore belli in utraque parte fraudulenta tergiuersatione pendentes, odio haberet, adeo ut multos principum quadam die occidere pro huiusmodi dolo iuberet. Inter quos Edricus, qui a bello fugerat, cum pręmia pro hoc ipso a rege postularet, ac si hoc pro eius uictoria fecis‖set, rex subtristis: »Qui dominum« inquit »tuum fol. 47r.
decepisti fraude, mihine poteris fidelis esse? Rependam tibi condigna premia, sed ea, ne deinceps tibi placeat fallatia.« Et Erico duce suo uocato: »Huic« ait, »quod debemus, persoluito; uidelicet, ne nos decipiat, occidito.« Ille uero nil moratus bipennem extulit eique ictu ualido caput amputauit, ut hoc exemplo discant milites regibus suis esse fideles, non infideles. ‖

17. Omnibus itaque rite dispositis, nil regi defuit absquę fol. 47v.
nobilissima coniuge; quam ubique sibi iussit inquirere, ut inuentam hanc legaliter adquireret et adeptam imperii sui consortem faceret. Igitur per regna et per urbes discurritur, et regalis sponsa perquiritur; sed longe lateque quęsita, uix tandem digna repperitur. Inuenta est uero hęc imperialis sponsa in confinitate Gallię et pręcipue in Normandensi

3 *sqq. Ad hæc verba in margine* **A**[2] *pinxit imaginem regis, digito verba scripta demonstrantis, adiectis litteris* CN. *et hac nota*: Cnutus monarchiam regni tenuit. De eius prudentia et gloria. milites Edmundo fideles dilexit sed eidem subdolos interemit. — 3—4. regni C. v. strenuus *om.* **P** 4. strēnuus **A**[2]. 10. fraudulenta *om.* **P**. 12. a bello **AP** (*errat Pertz*, et *pro* a *in* **P** *legi dicens*). 13. ipse **P**. hoc *om.* **P**. 14. substricus(!) **P**. 15. fidus esse **P**. 24. inuentam **A**; iuuentam **D**; inmentam (*corr.* inu.) hanc sibi legaliter **P**. 26. *malim* quęsito. 27. uero hec *om.* **P**. 28. *post* normandensi regio ‖ *folium in utraque parte 15 versus habens euulsum est ex* **A**, *qui redit p. 410, 16 in verbis* et sic; *sed verisimile mihi videtur, primum editorem Duchesnium* (**D**) *integrum habuisse codicem.*

regio||ne, stirpe ⟨*nobilissima*⟩ et opibus ditissima, set tamen pulchritudinis et prudentiae delectamine omnium eius temporis mulierum prestantissima, utpote regina ⟨*Saba*⟩ famosa. Propter huiuscemodi insignia multum appetebatur a rege, et pro hoc precipue, quod erat oriunda ex uictrici gente, quę sibi partem Gallię uendicauerat inuitis Francigenis et eorum principe. Quid multis immoror? Mittuntur proci ad dominam, mittuntur dona regalia, mittuntur etiam uerba precatoria; sed abnegat illa se umquam CNVTONIS sponsam fieri, nisi ill*e* iusiurando affirmaret, quod numquam alterius coniugis filium post se regnare faceret nisi eius, si forte illi deus ex eo filium dedisset. Dicebatur enim ab alia quadam rex filios habuisse; unde illa, suis prudenter prouidens, s*tat*uit ipsis sagaci animo profutura preordinare. Placuit ergo regi uerbum uirginis, et iusiurando facto uirgini placuit uoluntas regis; || fol. 48r. et sic, deo gratias, domina EMMA mulierum nobilissima fit coniunx regis fortissimi Cnutonis. Letatur Gallia, letatur etiam Anglorum patria, dum tantum decus transuehitur per ęquora. Letatur, inquam, Gallia tantam tanto regi dignam se enixam; Anglorum uero letatur patria talem se recepisse in oppida. O res millenis milies petita uotis uixque tandem effecta auspicante gratia saluatoris! Hoc erat, quod utrobique uehementer iam dudum desiderauerat exercitus, scilicet ut tanta tanto, digna etiam digno, maritali conuinculata iugo bellicos sedaret motus. Quid enim maius ac desiderabilius esse posset in uotis, quam dampnosos ingratosque || fol. 48v. labores belli placida finiri tranquillitate pacis, cum pares paribus ui corporis uirtuteque animi concurrerent, cumque nunc hi,

---

1. nobilissima *addidi*. tñ (= tamen) **P**(**D**); *malim* etiam. 3. temporũ **PD**, *correxi*. prestantissima **D**; prudentissima **P**. ſaba *addidi, cfr. Reg. III, 10, 1 sqq.; alioqui comparatio* (utpote = ut, *cfr. p. 389, 20; 397, 11*) *intellegi non potest*. 5. uictrici gente **D**; gente victrici **P**. 6. inuictis *aut* imuitis **P**. 8. etiam **D**; et **P**. 9. unquam **D**; nũquam **P**. 10. illi **PD**, *correxi*. affirmaıet **D**; firmaret **P**. 13. statuit *scripsi*; sciuit **PD**. 14. placuit . . verbum, *cfr. Judith. 11, 18, et similia sæpe in Vulgata*. 15. et **D**; *om*. **P**. 17. fortisimi **A**, *corr. man. recens*. L&a&ur **A**. 18. letaturque A. p. **P**. tant*um* **A**, *sed* um *ex corr*. **A²**; *fuerat* tant9. 21. petita **AP**; parata **D**. 22. aspirante **P**. 24. etiam **A**; et **P**. 25. aut desyderatius **P**. 26. esse in uotis, *cfr. Horat. Sat. II, 6, 1*.

nunc uero illi, alternante casu belli, non sine magno detrimento sui uincerent?

18. Verum ubi diuina dispensatione multisque ⟨*ad*⟩ alterutrum diu habitis internuntiis maritali ⟨*eis*⟩ se tandem copula placuit confederari, difficile creditu est, quanta repente in utrisque alteri de altero exorta sit magnitudo gaudii. Gaudebat enim rex nobilissimis insperato se usum thalamis; hęc autem hinc prestantissima uirtute coniugis, hinc etiam spe gratulabunda accendebatur futurę prolis. Ineffabiliter quoque uterque gaudebat exer||citus, opes suas communibus sperans augendas (fol. 49r.) uiribus, ut rei postmodum probauit exitus. Quam plures enim populi domiti bello, gentesque complures, longe distantes uita, moribus etiam et lingua, ęternaliter regi regięque posteritati annua compulsę sunt soluere uectigalia. Sed quid mirum, si tantus talisque rex repugnantes sibi dimicando deuinceret, cum quam plurimos partim liberali largitione partim patrocinandi gratia imperio suo ultroneos submitteret? Profecto non mirum, quoniam illic diuina aspirat gratia, ubi iustitię probitatisque ęqua libratur trutina.

19. Sed quid multis immoror? Gaudium magnum in coniugatione tantorum dixi fuisse, multo autem amplius, dico, susceptę masculę prolis || oportunitate. Non multo post siqui- (fol. 49v.) dem, saluatoris annuente gratia, filium peperit nobilissima regina. Cuius cum uterque parens intima atque, ut ita dicam, singulari gauderet dilectione, alios † uero liberales filios educandos direxerunt Normannię, istunc retinentes sibi, utpote futurum heredem regni. Itaque dilectissimum pignus, uti

1. alternante (e *corr. ex* i) **A**²; alternatim **P**. 3. ad *addidi*. 4. habitis diu **P**. eis *addidi*. 6. sit exorta m. ingenii (!) **P**. 9. accẽdebatur *corr.* **A**¹. ineffabiliter **AP**; inæstimabiliter **D**. 11. exitus **A**; euentus **P**. 12—13. distantes . . lingua, *cfr. Cæsar. de b. G. I, 1.* 13. posteritati *Duchesnius, et sic in marg.* **A**³; poſteſtari **A**; potestati **P**. 14. annua **A**; Emma (!) **P**. compulsę *scripsi*; compulsi **APD**. persoluere **P**. 17. ultraneos **D**. 19. ulstitię **A**, *corr.* **A**¹. 21. dico labori (!) **P**. 22. susceptę *scripsi*; suscepta **AP**. prol*i*s (i *ex* e *corr.*) **A**¹; proles **P**. 25. ů liberales **A** (vero liberales **P**), *sine dubio corrupte; fuit fortasse* $\overset{os}{ii}$ = duos liberales, *nam Aelfredum et Eduardum, Emmœ ex Ethelredo filios, significari apparet.* 26. istunc *scripsi*; istũ hc̃ **A**; istũ hunc **P**; istum hîc **D**.

mos est catholicis, sacro abluunt fonte baptismatis imponuntque ei uocabulum quodammodo optinens indicium futurę uirtutis. Vocatur siquidem Hardecnuto, nomen patris referens cum additamento; cuius si ethimologia Theutonice perquiratur, profecto, quis quantusue fuerit, dinoscitur: 'Harde' quidem ||
fol. 50r. 'uelox ⟨*ualet*⟩ uel 'fortis', quod utrumque, multoque maius his, in eo uno cognosci potuit, quippe qui omnes sui temporis uiros omnium uirtutum prestantia anteiuit. Omnes igitur eius uirtutes enumerare nequeo; quapropter, ne longius a proposito exorbitem, supra repetam historieque sequar ordinem.

20. Adulto denique puero, de quo sermo agitur, pater, adhuc in omni felicitate degens, omne regnum suę dicioni subiectum sacramento ⟨*ei*⟩ deuinxit, eumque postmodum ad optinendam monarchiam regni Danorum cum delectis militibus misit. Cum autem rex CNVTO solum in primis Danorum optineret regimen, quinque regnorum, scilicet Danomarchię,
fol. 50v. Anglię, Britannię, Scothię, Norduuegę, || uendicato dominio imperator extitit. Amicus uero et familiaris factus est uiris ecclesiasticis, adeo ut episcopis uideretur coepiscopus pro exibitione totius religionis, monachis quoque non secularis sed cęnobialis pro continentia humillimę deuotionis. Defensabat sedulo pupillos et uiduas, sustentabat orphanos et aduenas; leges oppressit iniquas earumque sequaces, iustitiam et equitatem extulit et coluit; ecclesias extruxit et honorauit, sacerdotes et clerum dignitatibus ampliauit; pacem et unanimitatem omnibus suis indixit, ut de eo illud Maronicum dici posset, nisi extra catholicam fidem hoc fuisset:

NOCTE PLUIT TOTA, REDEUNT SPECTACULA MANE:
DIUISUM IMPERIUM CUM IOUE, CESAR, HABES.

---

1. abluunt **A** (*alterum* u *ex corr.* **A**[1]); abluūt **P**; abluunt **D**; abluerunt *errore Pertz*. 3. Hardocnuto **A**; Hardeknuto **P**. 5. dinoscitur **A**; demonstratus est **P**. 6. ualet *addidi*. 7. uno, *i. e.* præter ceteros. 10. supra repetam: *Sall. Jug. 5, 3.* ordinem **A**; seriem **P**. 13. ei *addidi*. 17. Scotie **P**. 20. exibitione **A** (*i. e.* augmento); exhibitione **P**. 20—21. religionis . . deuotionis: *animaduertatur assonantia, ut etiam in sequentibus et sæpius.* 24. construxit **P**. 26. Maronicum, *i. e.* Vergilii Maronis; *versus Vergilii adfert Donatus in Vita Vergilii.* 27. hoc *supra versum add.* **A**[1]. 29. habes **AP**; habet **D**.

21. || fol. 51r. Deo omnimodis placita studuit, ideoque, quicquid boni agendum esse didicerat, non negligentię sed operationi committebat. Quę enim ecclesia adhuc eius non letatur donis? Sed ut sileam, quę in suo regno positis egerit, huius animam cotidie benedicit Italia, bonis perfrui deposcit Gallia, et magis omnibus hanc in cęlo cum Christo gaudere orat Flandria. Has enim prouintias transiens Romam petiit; et, ut multis liquet, tanta hoc in itinere misericordiarum opera exibuit, ut, si quis hęc describere omnia uoluerit, licet innumerabilia ex his fecerit uolumina, tandem deficiens fatebitur, se uix etiam cucurrisse per minima. || fol. 51v. Nam quid singulis in locis fecerit, sileo; uerumtamen, ut credibiliora fiant, quę assero, quid in una urbe Sancti Audomari fecerit, dicam pro exemplo, quod etiam oculis meis me uidisse recordor.

Ingressus monasteria et susceptus cum magna honorificencia humiliter incedebat et mira cum reuerentia; in terram defixus lumina et ubertim fundens lacrimarum, ut ita dicam, flumina tota intentione sanctorum expetijt suffragia. At ubi ad hoc peruentum est, ut oblationibus regiis sacra uellet cumulare altaria; o quotiens primum pauimento lacrimosa infixit oscula, quotiens illud pectus uenerabile propria puniebant uerbera! qualia dabat || fol. 52r. suspiria, quotiens precabatur, ut sibi non indignaretur superna clementia! Tandem a suis ei innuenti sua porrigebatur oblatio, non mediocris, nec quę aliquo clauderetur in marsupio, sed ingens allata est palleati extento in gremio, quam ipse rex suis manibus altari imposuit, largitor hilaris monitu apostolico. 'Altari' autem cur dico, cum uidisse me meminerim eum omnes angulos monasteriorum circuisse nullumque altare, licet exiguum, preterisse,

---

1. om̃ib; *scripserat* **A**, *sed corr.* **A**[1], *ut fieret*: omni[modis]; omnibus modis **PD**. placita (*sic*!) **AP**. 4. donis **AP**; bonis **D**. 5. deposcit perfrui **P**. 6. omnibus *om.* **P**. hanc **APD**; hunc *errore Pertz*. 9. exhibuit **P**. hec *om.* **P**. omnia *om.* **P**. 11. etiam **A**; et **P**. 13—14. pro exemplo . . recordor *om.* **P**. 17. defixus lumina: *Vergil. Æn. VI, 156.* ubertim fundere lacrimas, *cfr. Catull. 66, 17.* 20. ohe **D**. 21. propria *om.* **P**. 24. ĩnuenti **P**; imminenti **D**, *addito in marg.*: immerenti. 25. in *om.* **P**. allata est *om.* **P**. palleati **AP**; *i. e.* palliati, clerici pallio vestiti; palleali(!) **D**. 27. largitor hilaris, *cfr. Corinth. II, 9, 7.* monitu enim ap. **P**.

cui non munera daret et dulcia oscula infigeret? Deinde adsunt pauperes: munerantur etiam ipsi protinus singulatim omnes. Hęc et alia his mirificentiora a domno CNVTONE gesta uidi ego, uester uernula, sancte AUDOMARE, sancte ‖ [fol. 52v.] BERTINE, cum fierent uestris in cęnobiis; pro quibus bonis tantum regem impetrate uiuere in cęlestibus habitaculis, ut uestri famuli canonici et monachi sunt orantes orationibus cotidianis.

22. Discant igitur reges et principes huius domini imitari acciones, qui, ut ualeret scandere sublimia, sese humiliauit in infima et, ut posset adipisci cęlestia, hilariter largitus est terrestria! Non enim fuerat oblitus proprię conditionis modum, quod moriturus erat in mundo et relicturus, quęque possunt concupisci in seculo; et ob hoc diuicias, quas secum nequiuit moriens auferre, uiuens deo et sanctis eius locis partitus est honorifice, ne forte, si auaricię studeret, omnibus inuisus uiueret, nullusque esset, ‖ [fol. 53r.] qui eius animę aliquid boni oraret, et alius ei succederet, qui in eius regno largus uiueret et de eius parcitate indignaretur. Verum, hoc ne fieret, satis cauit, et suis posteris bonum exemplum largitatis totiusque bonitatis reliquit; quod et ipsi adhuc, deo gratias, seruant, optime pollentes in regni moderamine et in uirtutum decore.

23. Tantus itaque rex, postquam Roma est reuersus et in proprio regno aliquantisper demoratus, omnibus bene dispositis transiit ad dominum, coronandus in parte dextera ab ipso domino auctore omnium. Turbabantur itaque eius obitu omnes, qui audierant, maximeque qui eius solio deseruierant; quorum maxima pars cuperet ei commori, si hoc non displiceret diuinę dispositioni. ‖ [fol. 53v.] Lugebat domina EMMA, eius regina, cum patriensibus; ululabant pauperes cum potentibus; flebant episcopi et clerici cum monachis et sanctimonialibus. Sed quantum lugebatur in mundo, tantum letetur

---

2. etiam **A**; et **P**. 3. domno **A**; dño **P**, *unde* domino **D**. 7. sint **D**. 12. modum *om.* **D**. 13. quęq.. *i. e.* quæquæ, quæcunque, *ut supra p. 393, 5.* 14. ob hoc **AP**; ob has **D**. 18. largus (u *corr. ex* o) **A**[1]. 24. regno *om.* **D**. 25. in parte dextera, *cfr. Matth.* 25, 33. 26. itaque **A**; igitur **P**. 27. *Verba* obitu . . solio *om.* **P**. qui *alterum om.* **D**. 29. non *om.* **D**. 30. eius regina *om.* **P**. patriensibus **AP**; parentibus **D**. ulu^{labant} pauperes, *corr.* **A**[1].

in cęli palatio! Isti flebant hoc, quod perdiderant; illi gratulentur de eius anima, quam suscipiant! Isti sepelierunt corpus exanime; illi spiritum deducant in sublime, letandum in ęterna requie! Pro eius transitu soli flebant terreni; sed pro eius spiritu interueniant cum terrenis etiam ciues cęlici! Vt eius gloria crescat cotidie, oremus deum intente; et quia hoc promeruit sua bonitate, cotidie clamemus:

»Anima CNVTONIS requiescat in pace, Amen!«

EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

1. | Mortuo CNUTONE rege honorificeque sepulto in fol. 54^{r}.
monasterio in honore sancti Petri constructo *Wintonię*, domina regina EMMA sola remansit in regno, dolens de domini sui morte amara et sollicita pro filiorum absentia. Namque unus eorum, Hardecnuto scilicet, quem pater regem Danorum constituit, suo morabatur in regno; duo uero alii, in Normannię finibus ad nutriendum traditi, cum propinquo suo degebant ROTBERTO. Vnde factum est, ut quidam Anglorum, pietatem regis sui iam defuncti obliti, mallent || regnum suum dede- fol. 54^{v}.
corare quam ornare, relinquentes nobiles filios insignis reginę EMMAE et eligentes sibi in regem quendam Haroldum, quem esse filium falsa ęstimatione asseritur cuiusdam eiusdem regis Cnutonis concubinę; plurimorum uero assertio eundem Haroldum perhibet furtim fuisse subreptum parturienti ancillę, inpositum autem camerę languentis concubinę. Quod ueratius credi potest. Qui electus, metuensque futuri, aduocat mox archiepiscopum Aelnotum, uirum omni uirtute et sapientia preditum, imperatque et orat se benedici in regem sibique

9. *Subscriptionem et sequentem Inscriptionem addidit Pertz; non habet* **A**, *sed in summo fol. 54*^{r} *duorum versuum spatia vacant.* — 12. *Inter* constructo *et* domina *in* **A** *verba unum versum et dimidium explentia plane erasa sunt;* **P** *hoc loco tantum* Wyntonie *habet; adscripsit in marg.* **A**^{2}: Cnutus iacet apud Wyntoniam (*i. e. Winchester*); Wintoniæ *om.* **D**. 14. solicita **A**, *corr.* **A**^{1}; solicita **P**. 16. suo *om.* **P**. 18. Roberto **P**. 19. sui *om.* **P**. 21—22. quē eē filiū **AP**, *sed in* **A** *recentior manus sic correxit*: qui eē filiuſ; qui esse filium(!) **D**. 23. assertio *om.* **P**. 25. cocubinę **A**, *corr.* **A**^{1}. 27. *in marg.* **A**^{3}: Aelnotus Archiep. Cantuar.; Etnothum **P**.

tradi cum corona regale suę custodię commissum sceptrum et se duci ab eodem, quia ab alio non fas fuerat, in sublime fol. 55r. regni ‖ solium. Abnegat archiepiscopus, sub iure iurando asserens se neminem alium in regem, filiis reginę EMME uiuentibus, laudare ⟨*uelle*⟩ uel benedicere: »Hos« ⟨*inquit*⟩ »meę fidei CNVTO commisit; his fidem debeo, et his fidelitatem seruabo. Sceptrum ⟨*cum*⟩ corona sacro altari impono, et hec tibi nec denego nec trado; sed episcopis omnibus, ne quis eorum ea tollat tibiue tradat teue benedicat, apostolica autoritate interdico; tu uero, si presumis, quod deo mensęque eius commisi, inuadito!« Quid miser ageret, quo se uerteret, ignorabat. Intentabat minas, et nihil profecit; spondebat munera, et nil lucratus doluit; quoniam uir apostolicus nec fol. 55v. ualebat minis deici nec muneribus flecti. ‖ Tandem desperatus abscessit et episcopalem benedictionem adeo spreuit, ut non solum ipsam odiret benedictionem, uerum etiam uniuersam fugeret christianitatis religionem. Namque dum alii ęcclesiam christiano more missam audire subintrarent, ipse aut saltus canibus ad uenandum cinxit aut quibuslibet aliis uilissimis rebus sese occupauit, ut tantum declinare posset, quod odiuit. Quod Angli uidentes dolebant; sed quia hunc sibi regem elegerant, hunc erubuerunt deicere; ideoque disposuerunt hunc sibi regem finetenus esse.

2. Domina autem regina EMMA tacite exitum rei exspectabat, et aliquantisper sollicita auxilium dei cotidie exorabat. At ille clam, quia nondum palam audebat, reginę insidias fol. 56r. moliebatur; ‖ sed, ut illi noceret, a nemine permittebatur. Unde ille, cum suis iniquo excogitato consilio, natos dominę suę uolebat interficere, ut sic securus deinceps in peccatis

---

3. *post* Abnegat *in* **A** *erasum est vocabulum* a . . . . f (*sine dubio iteratum* archiep̄s). 4. regnę **A**, *corr.* **A**[1]. 5. uelle *addidi.* inquit *addidi.* 6. *post* fidem *in* **A** *vocula aliqua erasa est.* 7. sceptrum cum corona *scripsi*; sceptrū coronā **AP**; *post* sceptrum **A**[2] *add.* et, *item* **D**. hęc *scripsi*; hoc **APD**. 12. spondebat **AP**; expendebat **D**. 13. qm̄ **A**; qui **P**. 14. flecti *in imo margine add.* **A**[1]. 15. abcessit **AP**. 17. Nam **P**. 18. audire **A**; *malim* audituri. 18—19. saltus . . cinxit, *cfr. Vergil. Ecl. 10, 57; Æn. IV, 121.* 25. solicitata **P**. 26. insidias regine **P**. 28. iniquo **APD** (*errat Pertz* maligno *scribens tamquam ex* **A**). 29. in peccatis uiuens, *ut sæpius in Vulgata* in pecc. mori *dicitur.*

uiuens posset regnare. Verumtamen nullum in hoc omnimodis effectum acciperet, nisi fraudulentorum dolo adiutus hoc, quod narrabimus, adinueniret.

3. Namque dolo reperto fecit epistolam in persona reginę ad filios eiusdem, qui in Nordmannia morabantur, componere; cuius etiam exemplar non piget nobis subnectere:

»EMMA, tantum nomine regina, filiis AEDVARDO et ALFRIDO materna impertit salutamina. Dum domini nostri regis obitum separatim || plangimus, filii karissimi, dumque (fol. 56v.) diatim magis magisque regno hereditatis uestrę priuamini, miror, quid captetis consilii, dum sciatis intermissionis uestrę dilationem inuasoris uestri imperii fieri cotidie soliditatem. Is enim incessanter uicos et urbes circuit et sibi amicos principes muneribus, minis et precibus facit; sed unum e uobis super se mallent regnare quam istius, qui nunc eis imperat, teneri ditione. Vnde rogo, unus uestrum ad me uelociter et priuate ueniat, ut salubre a me consilium accipiat et sciat, quo pacto hoc negotium, quod uolo, fieri debeat. Per presentem quemquam internuntium, quid super his facturi estis, remandate. VALETE, CORDIS MEI VISCERA.« ||

4. (fol. 57r.) Hac fraude iussu Haroldi tyranni composita, regiis adulescentulis est directa per pellaces cursores ⟨*epistola*⟩ eisque ex parte matris ignarę oblata et honorifice ab eis, ut munus genitricis, suscepta. Legunt dolos eius nescii, et (proh dolor) nimis falsitati creduli inconsulte remandant genitrici, unum eorum ad eam esse uenturum, constituuntque ei diem

---

2. adductus **P**. 5. morabamur(!) **P**. 7. tanto **P**. Edwardo **P**. 8—9. regis nostri **P**. 10. diatim **A**[1]**P**; diætim **A**[2]. magis ac magis **P**. 12. dilationẽ **A**; dilatione **PD**. inuasoris *om.* **P**. imperij vestri **P**. soli//ditatẽ **A** *erasa aliqua littera.* 15. mallent super se **P**. nc̃ eis **A**; nunc (*om.* eis) **P**; non eis **D**. 16. rogo vt unus **P**. uelociter **A**; fœliciter **P**. 17. priuate (*om.* veniat) et salubris a me consilij aliquid accipiat **P**. 19. quemquam (*i. e.* aliquem) **AP**; quoque *omnes editores, et fieri potest, ut in* **A**, *qui* $\overset{e\tilde{a}}{qq}$ *scribit, initio* $\overset{e}{qq}$; *fuerit, sed antiqua certe manu correctum est.* 22. pellaces (*i. e.* dolosos, fallaces, *ex Vergil. Æn. II, 90*) **AP**. epistola *addidi.* 23. oblata ignar9(!) **P**. 24. munus *habet etiam* **P** (*errat Pertz*). dolos eiunescii **D** *typ. errore.* 24—25. proth pudor minis(!) **P**. 25—26. genitrici .. venturum *om.* **P**, *sed* 26 *sq.* constituuntque ei diem esse vnum venturum statuuntque ei et diem *habet* **P**.

et tempus et locum. Regressi itaque legatarii intimant dei inimicis, quę sibi responsa reddita sint a iuuenibus nobilissimis. Hinc illi prestolabantur eius aduentum, et quid de eo facerent ad suum inuenerunt detrimentum. Statuto ergo die, ALFRIDUS, minor natu, laudante fratre elegit sibi commili-
fol. 57v. tones, et arripiens iter ‖ Flandrię uenit in fines; quo paululum cum marchione Balduino moratus et ab eo rogatus, ut aliquam partem suę milicię secum duceret propter insidias hostium, noluit; sed tantum Bononiensium paucos assumpsit, et ascensis puppibus mare transfretauit. At ubi litori uenit contiguus, mox ab aduersariis est agnitus. Qui occurrentes uolebant eum adgredi; sed statim ille agnoscens iussit naues a litore illo repelli. Alia autem ascendens in statione matrem parabat adire, estimans se omnem insidiarum pestem euasisse. Verum ubi iam erat proximus illi, comes Goduinus est obuius factus
fol. 58r. et eum in sua suscepit fide, eiusque ‖ fit mox miles cum sacramenti affirmatione. Et, deuians eum a Londonia, induxit eum in uilla Geldefordia nuncupata, inibique milites eius uicenos et duodenos decenosque singula *di*duxit per hospicia, paucis relictis cum iuuene, qui eius seruitio deberent insistere. Et largitus est eis habundanter cibaria et pocula, et ipse ad sua recessit hospicia, ⟨*ceu*⟩ mane rediturus, ut domino suo seruiret cum debita honorificentia.

5. Sed postquam manducauerant et biberant et lectos, utpote fessi, libenter ascenderant, ecce complices Haroldi infandissimi tiranni adsunt; et singula hospicia inuadunt,
fol. 58v. arma innocentum uirorum ‖ furtim tollunt et eos manicis ferreis et compedibus artant et, ut crucientur, in crastinum

---

1. Regresi **A**. 2. que sibi respondentur a **P**. 4. ad s. i. detr.: *Ecclesiastici 20, 9.* ergo **A**; igitur **PD**. 6. quo, *i. e.* ubi; *sed* qui *scribd. vid.* 7. Baldewyno commoratus **P**. 8. super ins. hominum **P**. 9. noluit *om.* **D**. bomensium *aut* boniensium **P**. 10. contiguus **A**; continuo (*om.* mox) **P**. 14. se *om.* **P**. insidiarum (a *corr. ex* o) **A**[1]. 15. *ante* ubi *in initio versus vox aliqua erasa est in* **A**. iam *et* illi *om.* **P**. Godwinus et (*pro* ei) obuius **P**. 16. fit *om.* **P**. 18. geldefordia *alia* (*sed, ut videtur, coæua*) *manus alio atramento in textum* **A** *inseruit*; in villã Gildefordia (*sic etiam* **D**) nuncupata (!) **P**. millites **A**, *sed alterum* l *deletum.* 19. vicenos et denos et duodenos **P**. diduxit *scripsi*; duxit **AP**. 21. eis *om.* **P**. 22. ceu (= tanquam) *addidi.* 23. debita cum h. **P**. 25. utpote fessi libenter *om.* **P**. 27. innocentum (*sic!*) **AP**. furtiui **D**. 28. vt qui cruciantur (!) **P**.

seruant. Mane autem facto adducuntur insontes in medio, et non auditi dampnantur scelerose. Nam omnium exarmatis uinctisque post tergum manibus atrocissimis traditi sunt carnificibus, quibus etiam iussum est, ut nemini parcerent, nisi quem sors decima offerret. Tunc tortores uinctos ordinatim sedere fecerunt, et satis supraque eis insultantes illius interfectoris Thebeę legionis exemplo usi sunt, qui decimauit primum innocentes, multo his mitius. Ille enim rex paganissimus Christianorum nouem pepercit, occiso decimo; at hi profanissimi || falsissimique Christiani bonorum Christianorum (fol. 59^{r}.) nouem perimerunt (!), decimo dimisso. Ille, licet paganus Christianos trucidaret, patulo tamen in campo eos nexibus non inretitos decollari iussit, ut gloriosos milites; at isti, licet nomine Christiani, actu tamen paganissimi, lanceolarum suarum ictibus non merentes heroas catenatos mactabant, ut sues. Vnde huiuscemodi tortores canibus deteriores digne omnia dicent secula, qui non milicię uiolentia sed fraudium suarum insidiis tot militum honesta dampnauerunt corpora. Quosdam, ut dictum est, perimebant, quosdam uero suę seruituti mancipabant: alios ceca cupi||dine capti uendebant, (fol. 59^{v}.) nonnullos autem artatos uinculis maiori inrisioni reseruabant. Sed diuina miseratio non defuit innocentibus in tanto discrimine consistentibus; quia multos ipsi uidimus, quos ex illa derisione eripuit cęlitus, sine amminiculo hominis, ruptis manicarum compedumque obicibus. ~ ~ ~.

6. Ergo, quia militum agones succinctim transcurrimus, superest, ut et eorum principis, gloriosi scilicet ALFRIDI,

---

4. etiam iussum ÷ (*i. e.* est) parcerent **A**, *sed in margine add.* **A**[1]: ut nemini; et iussu est ut n. p. **P**; est *habet etiam* **D**, *sed om. Pertz.* 6. et **APD**; *om. Pertz.* *verba* satis . . illius *om.* **P**. 7. legi|onióñis (*ultimis litteris in marginem excurrentibus*) **A**. decimauit **A**; decutiant (!) **P**. 8. enim **A**; vero **P**. 10. xpiani *et* xpianorum *om.* **P**. 12. patibulo (!) **P**. 13. ast **P**. 14. pagani/////ſſimi (*erasis litteris* ſſi) **A**. 16. huiuſcemodi **P**; hui⁹|scemodi **A**. 17. dicent (*vel* dicant) *scripsi*; dicunt **AP**. fraudum **P**. 19. sue .ſ. intuti (!) **P** 20. alios vero texta (!) cupiditate capti vendebantur (!) **P**, *omissis deinde verbis* nonnullos . . reseruabant, *quœ tamen post* innocentibus (22) *inseruntur, iteratis deinde illis*: sed diuina m. n. d. innocentibus. 24. a^dmminiculo *corr.* **Å**[1]; adiutorio **P**. 26. succintĭ **A**; succincti **P**.

martyrium narrando seriem locutionis adbreuiemus, ne forte, si singulatim omnia, quę ei *f*acta sunt, perstringere uoluerimus, multis tibique precipue dominę reginę dolorem multi- fol. 60r. plicemus. Qua | in re rogo te, domina, ne requiras amplius quam hoc, quod tibi parcendo breuiter dicturi sumus. Possent enim multa dici, si non tuo parceremus dolori. Est quippe nullus dolor maior matri quam uidere uel audire mortem dilectissimi filii. Captus est igitur regius iuuenis clam suo in hospicio, eductusque in insula, Heli dicta, a milite primum inrisus est iniquissimo. Deinde contemptibiliores eliguntur, ut horum ab insania flendus iuuenis diiudicetur. Qui iudices constituti decreuerunt, ⟨*ut*⟩ illi debere*nt* oculi utrique ad contemptum primum erui. Quod postquam parant perficere, duo fol. 60v. illi super brachia ponuntur, qui interim tenerent || illa, et unus super pectus unusque super crura, ut sic facilius illi inferretur pęna. Quid hoc in dolore detineor? Mihi ipsi scribenti tremit calamus, dum horreo, quę iuuenis passus est beatissimus. Euadam ergo breuius tantę calamitatis miseriam, finemque huius martyrii † finetenus perstringam. Namque *sic* ab inpiis tentus effossis etiam luminibus inpiissime est occisus. Qua nece perfecta relinq*u*unt corpus exanime; quod fideles Christi, monachi scilicet eiusdem insulę Hęli, rapientes sepelierunt honorifice. In loco autem sepulcri eius multa fiunt miracula, ut quidam aiunt, qui etiam se hęc uidisse fol. 61r. sępissime dicunt. Et merito: innocenter enim fuit mar||tyrizatus, ideoque dignum est, ut per eum innocencium exerceatur

---

1. locutionis, *i. e.* narrationis, *cfr. p. 425, 16.* abreuiemus **P**. 2. facta *scripsi*; acta **AP**. 3. multis tibi dñe regine precipue **P**; *pro* tibique *pessime in* **D** ubique. *Ceterum malim* o domina regina *scribere.* 5. sumus **APD**; simus *errore Pertz.* 7. matri *om.* **P**. 9. *in margine* **A**^{3}: Insula Ely; Hely sancta(!) a mil. **P**. 10. est *om.* **P**. Deindeque **P**. 12. ut illi deberent *scripsi*; illi debere **AP**. oculi utrique **A**, *ut in textu* **D**; oculos utrosque **P** *et in marg.* **D**; *in margine duo oculi delineati sunt in* **A**. 13. postq **A**^{1}, *sed corr.* postquam **A**^{2}; postquam **P**. perficere parant **P**. 14. brachia, qui . . illa, ponuntur **P**. 15. supra crura **P**. 18. Quadam(!) igitur **P**. 19. finetenus (*præsertim post* finem) *sine dubio corruptum est*; fuccinctius *fort. scribd.* 20. sic *scripsi*; est **AP**. etiam **A**; ideo **P**. 21. relinqunt **A** 22. helye **P**; *in marg.* **A**^{2}: Alfridus iacet in ecclesia Eliensi. 23. honore **P**. sepulchri **P**. 24—421, 3 *verba* ut quidam . . patronum *om.* **P**.

uirtus. Gaudeat igitur EMMA regina de tanto intercessore; quia, quem quondam in terris habuit filium, nunc habet in cęlis patronum.

7. At regina, tanti sceleris nouitate perculsa, quid facto sibi opus sit, mente considerat tacita. Animus igitur eius diuersus huc illucque rapitur; et se amplius tantę perfidię credere cunctatur, quippe quę perempti filii inconsolabiliter confundebatur merore, uerum multo amplius ex eiusdem consolabatur certa requie. Hinc duplici, ut diximus, angebatur causa, || necis uidelicet filii miserabilis mestitia, tum uero fol. 61[v]. reliquę suę uitę dignitatisque diffidentia. Sed fortassis hic mihi quilibet clamabit, quem liuor huiusce dominę i*n*uidum onerosumque reddit: »Cur eâdem nece mori refutabat, quę sub hac proditione necatum filium ęterna requie frui nullatenus dubitabat?« Ad quod destruendum tali responsione censeo utendum, quoniam, si persecutor christianę religionis fideique adesset, non uitę discrimen subire fugeret; ceterum nefarium et execrabile cunctis ortodoxis uideretur, si ⟨*a tyranno*⟩ ambitione terreni imperii talis famę matrona uita priuaretur, neque profecto emori fortunis tantę | dominę honestus exitus fol. 62[r]. haberetur. Hęc et his similia ante oculos ponens et illud autenticum dominicę exortationis preceptum suis fortunis conducibile censens, quo uidelicet electis insinuat, quoniam 'si persequuti uos fuerint in una ciuitate, fugite in aliam', pro suo casu spes satis honestas reliquę dignitatis conseruandę sequitur et tandem gratia superni respectus consilio sollerti utitur. Exteras nationes petere sibi utile credit,

2. quem *in margine add.* **A**[1]. 4. At regina **A**; Regina vero **P**. 4—422,11 *verba* quid facto . . famosissimum habetur *om.* **P**, *pro omissis hæc tantum scribens*: (perculsa) atque doloris telo saucia cum fidis proceribus mentis archana communicat atque cum ijsdem clam nauigant(!) et stationi haud longe a castello brugensi distanti sese applicant. — 5. sibi **A**; *om. editores omnes.* 5—6. mente tacita: *Ouid. Fast. III, 634*; animus . . rapitur, *cfr. Vergil. Æn. IV, 285 sq.; Sall. Jug. 25, 6.* 10. miserabilis (*ad* necis *pertinens*) *scripsi*; miserabili **A**. 12. ĩuidum *scripsi*; liuidum **A**. 13. onerosus, *i. e.* grauis; molestus. 18. a tyranno *addidi, ut sit aliquid, quod verbis* persecutor chr. rel. *respondeat.* 20—21. emori . . haberetur, *cfr. Sall. Jug. 14, 24.* 22. ex^{h}ortationis *corr.* **A**[2]. 24—25. si . . in aliam, *Matth. 10, 23* (alia *fort.* **A**[1], *et sic* **D**; aliã **A**[2]). 25—26. pro suo casu . . sequitur: *Sall. Catil. 35, 4.* 26. sequitur *scripsi*; exequitur **A**.

quod sagaci ratione finetenus perducit. Tamen, quas petit, non externas sibi experta est fore; quîs immorans haud secus ac suis colitur decentissime. Igitur pro re atque tempore quam plurimos potest || [fol. 62v.] sibi fidos optimates congregat; his presentibus secreta cordis sui enucleat. A quibus etiam inito domine probato consilio, commeatus classium eorum apparatur exilio. Itaque prosperis usi flatibus transfretant, et cuidam stationi haud longe a castello Bruggensi distanti sese applicant. Hoc castellum Flandrensibus colonis incolitur; quod tum frequentia negotiatorum tum affluentia omnium, quę prima mortales ducunt, famosissimum habetur. Hic equidem a marchione eiusdem prouintię Balduino, magni et inuictissimi principis filio, eiusque coniuge ATHALA, quę interpretatur 'nobilissima', Francorum regis Rodberti et reginę Constantię filia, honorifice, uti se dignum erat, recipitur. A quibus || [fol. 63r.] etiam in predicto oppido domus regali sumptui apta eidem reginę tribuitur, ceterum obsonium benigne offertur. Quę partim illa cum maxima gratiarum actione suscipit, partimque sese non indigere quodammodo ostendit.

8. In tanta igitur posita securitate legatos suo filio mittit EDVARDO postulatum, ne uersus se pigritaretur uenire. Quibus ille obaudiens equum conscendit et ad matrem usque peruenit. Sed ubi eis copia data est mutuo loquendi, filius se matris fortunas edocet miserari, sed nullo modo posse auxiliari, cum Anglici optimates nullum ei fecerint iusiurandum; quę res indicabat, a fratre auxilium expetendum. His ita gestis EDVARDVS Normanniam || [fol. 63v.] reuehitur; et mens reginę, quid sibi foret agendum, etiam nunc cunctatur.

---

1. petit = petiit. 2. quis **A**; quibus **D** *in marg.* 3. ac suis **A**[1]; ac a suis **A**[2]. pro re atque tempore: *Cæs. b. G. V, 8 al.* 6. ///apparatur *erasa aliqua littera* **A**. 10. freq. negotiatorum, *Sall. Jug. 47, 2.* 11. quæ p. m. ducunt, *Sall. Catil. 36, 4; Jug. 41, 1; 76, 6.* 12. eiusdem prouintię *in margine add.* **A**[1]; *in textu habet* **P**. Baldewyno **P**. 13. eiusdemque **P**. 14. Roberti **P**. 15—16. recipitur . . predicto *om.* **P**. 18—19. Quæ . . ostendit *om.* **P**. 18. maxima *om.* **D**. 19. indigerṇ (e sup.) **A**, *corr. fort.* **A**[2]. 21. pigritaret **P**. 22. eqũ, *ut videtur,* **A**[1]; eqũu (*sic!*) **A**[2]. 23. eis ‸ (est) data copia **P**. 25. fecerunt **P**. 26. expetendum **APD**; expectandum *errore Pertz tanquam ex* **A**; *item v. 27* revertitur, *ubi* reuehitur *habent* **APD**.

9. Post cuius reditum nuntios HARDECNUTONI filio suo legat, qui tunc temporis regimen Danorum optinebat; per quos sui doloris nouitatem aperit et, ut ad se uenire quantocius maturet, petit. Cuius aures ut tanti sceleris horror incussit, primo omnium mens eius intolerabili obtusa dolore in consulendo fatiscit. Ardebat enim animo fratris iniurias ultum ire, immo etiam matris legationi parere; . . . . Hinc, utrique rei preuidens, quam maximas potest nauium militumque parat copias. Quorum ampliorem numerum quodam maris in amfractu collocat, qui, si inter eundum sibi copia pugnandi seu etiam necessitas repugnandi accideret, presidio aduentaret; || ceterum non amplius decem nauibus se comi- fol. 64r. tantibus ad matrem proficiscitur, quę non minima doloris anxietate fatigabatur. Dum igitur, propero cursui intenti, non modo certatim spumas salis ęre ruebant, uerum etiam suppara uelorum secundis flatibus attollebant, ut maris facies non umquam certa sed semper mobilitate flatuum dubitanda habetur et infida, repente fęda tempestas uentorum nubiumque a tergo glomeratur, et ponti superficies iam superruentibus austris turbabatur. Itaque, quod in tam atroci negotio solet fieri, anchorę de proris iactę harenis affiguntur fundi. Quę res tametsi tum illis fuerit inportuna, tamen non absque dei nutu cuncta disponentis esse creditur acta, ut postmodum

---

1. Ardechnutoni suo filio **P**. 2. regim̃ **A**; regnũ **P**. 3. venire quantocius **D**; uenire q̃totius **A**; venire quam tocius **P** (*errat Pertz*); maturantes venire *Sall. Jug. 22, 1.* 5. obtusa (o *corr. ex* d) **A**[1]. 6. mens fatiscit: *Stat. Theb. IV, 187.* fatiscit **A**; paciſcitur (!) **P**. 7. *post* parere *sine dubio excidit huiusmodi sententia*: sed tyrannum Anglorum opibus uidebat nimium ualere. 8. preuidens **A**; prouidens **P**. 9. copias *in textu om.* **A**, *item* **D**; *in margine add.* **A**[1]; *in textu habet* **P**; *cfr. Sall. Jug. 13, 2; Cæs. b. Gall. I, 7 al.* 10. amfractu **A**; anfractu *corr.* **A**[2]**D** (maris anfractus, *Lucan. V, 416*). int(u)e,ndũ *corr.* **A**[1]; intereũdũ **P**. 12. nauibus decem **P**. 13—p. 424. 2. *verba omnia* quae non . . cedentibus *om.* **P**. 14. propero *scripsi*; prospero **A**. 15. spumas s. ę. ruebant, *Vergil. Æn. I, 35.* s(p)upara *corr.* **A**[1]; *cfr. Lucan. V, 429.* 18. habetur = est. 18—19. fęda tempestas . . glomeratur, *cfr. Vergil. Georg. I, 323.* 19. superruentibus *scripsi*; supuentib; **A**; superuenientibus **D**. 20. turbatur *errore* **D**. 20—21. Itaque, quod . . solet, *Sall. Catil. 29, 2.* 21. anchoræ . . iactæ: *Vergil. Æn. VI, 902.*

rei probauit euentus, membris omnium placidę quieti somni || fol. 64^v. cedentibus. Nam postera nocte eodem Hardecnutone in stratu quiescente, diuinitus quędam ostenditur uisio, quę eum confortans et consolans forti iubet esse animo. Hortatur preterea, ne ab incepto desisteret; quia paucarum dierum interuallo iniustus regni inuasor, Haroldus scilicet, occideret, et regnum patriis uiribus domitum sibi, iusto heredi, iustissima successione incolume rediret.

10. Euigilans igitur somniator talibus inditiis certior fit, et deo omnipotenti tantę consolationis causa gratias reddidit; simulque futura nullatenus dubitat, quę sibi memorata uisio predixerat. Denique maris ira pacata omnique tempestate fol. 65^r. sedata prosperis flatibus sinus pandit uelorum; || sicque secundo usus cursu ad Brugensem sese applicuit portum. Hic anchoris rud*ent*ibusque nauibus affixis et nautis, qui eas seruarent, expeditis recta se uia cum delectis ad hospicium dirigit matris. Qualis ergo meror qualisque letitia in eius aduentu fuerit exorta, nulla tibi umquam explicabit pagina. Dolor haud modicus habebatur, dum in uultu eius faciem perempti mater quadam imaginatione contemplaretur; item gaudio magno gaudebat, dum superstitem saluum adesse sibi uidebat. Unde uiscera diuinę misericordię se sciebat respicere, cum nondum tali frustraretur solamine. Nec longe post, filio cum matre morante et memoratę uisionis promissa expectante, fol. 65^v. nuntii leta ferentes nuntia || aduentant, qui uidelicet Haroldum mortuum nuntiant. Qui etiam referunt, Anglicos ei principes nolle aduersari, sed multimodis iubilationibus sibi conletari:

---

1. p. rei pr. euentus: *Genes. 41, 13.* quieti somni **AD**; quieti et somno *errore Pertz.* 2. Nam **A**; atque **P**. strato **P**. 5. paucarum **APD**; paucorum *errore Pertz.* 6. occideretur, vt **P**. 9. ergo sompniator **P**; *ceterum cfr. Genes. 37, 19.* certior = securior. 11—23. *Verba omnia* simulque . . solamine *om.* **P**, *pro omissis hæc tantum scribens*: emensoque mari ad matrem peruenit eidemque visum exponit. 13. prosperis . . uelorum, *cfr. Vergil. Æn. III, 455. 520, al.* 15. rudentibusque *scripsi* (= funibus); rudibusque **A**. 19. *post* faciem **A**^{3} *supra versum add.* fratris, *quod recepit* **D**; *rectius tamen esset* filii. 21. gaudio m. gaudebat, *cfr. Tob. 11, 21; Matth. 2, 10.* 22. uiscera d. misericordiæ, *cfr. Luc. 1, 78; Coloss. 3, 12.* 23. frutraretur **A**, *corr.* **A**^{1}. longe **P**; //longo **A** (*eraso, ut videtur,* &). 23—24. filio . . expectante *om.* **P**. 26. mortuum esse n. **P**. etiam **A**; et **P** (*ut sæpius*).

unde regnum hereditario iure sibi debitum non dedignetur repetere et suę dignitati eorumque saluti iuxta in medium consulere.

11. His Hardecnuto materque animati repetere statuunt horas auiti regni. Cuius rei fama ut populares impulit aures, mox cuncta dolore et luctu compleri cerneres. Dolebant enim diuites eius recessione, cuius semper amabili fruebantur conlocutione; dolebant pauperes eius recessione, cuius diutinis largitionibus ab egestatis defensabantur onere; dolebant uiduę cum orphanis, || quos illa extractos sacro fonte baptismatis fol. 66r. ⟨*donis*⟩ non modicis ditauerat. Quibus igitur hanc laudibus efferam, nescio, quę ibidem numquam abfuit renascentibus in Christo. Hic eius fides patet laudanda, hic bonitas omnimodis celebranda. Quod si pro singulis eius benefactis parem disserere, prius me tempus quam rem credo deserere. Unde ad seriem nostrę locutionis propero redire.

12. Dum reginę filiique eius reditus apparatur, omne litus planctu gemituque confunditur, omnes dextrę cęlo attollebantur in*t*ensę. Flebant igitur a se discedere illam, quam toto exilii tempore ut ciuem uidere suam. Nulli diuitum grauis hospita, nulli pauperum in quolibet onerosa. Omnes igitur natale solum mutare putares, cunctas secum exteras petere || uelle diceres regiones: sic toto plangebatur littore, sic fol. 66v. ab omni plorabatur populo astante. Licet ei quodammodo congauderent pristinum gradum repetere dignitatis, non tamen eam matronę siccis dimittere poterant oculis. Tandem uincit amor patrię; et omnibus uiritim osculatis et flebili eis dicto uale cum filio suisque altum petit mare non absque magna lacrimarum utrimque fusa ubertate.

---

1. debitum sibi **P**. 2—3. in medium consulere: *Vergil. Æn. XI, 335 al.* 5. horas **AP**, *sed in* **A** *erasa est* h. 5—29. *Verba omnia* Cuius rei . . ubertate *om.* **P**. 5. impulit aures: *Vergil. Georg. IV, 349.* 6. cuncta luctu compleri: *Sall. Catil. 51, 9; Jug. 92, 3.* 9. largiti-/////|onibus (*eraso* one *in fine versus*) **A**. 11. donis *addidi.* 13. omnimodis **AD**; omnimodo *errore Pertz.* 14—16. Quod si . . redire: *ad similitudinem Sall. Jug. 42, 5.* 17. litus A^1; littus *corr.* A^2 *vel* A^3. 19. intensę *scripsi*; infensę **A**. disedere **A**, *corr.* A^1. 22. cunctas, *scil.* matronas, *cfr. v. 26.* 25. pristnum **A**, *corr.* A^1. 26—27. uincit amor patriæ: *Vergil. Æn. VI, 823.*

13. Igitur principes Anglici parum prȩmissȩ fidentes legationi, antequam ab illis transfretaretur, obuii sunt facti, optimum factu rati, ut et regi reginȩque satisfacerent et se deuotos eorum dominationi subderent. His Hardecnuto cum matre certus factus et transmarini littoris tandem portum fol. 67r. nactus a cunctis incolis eiusdem terrȩ gloriosissime reci||pitur; sicque diuini muneris gratia regnum sibi debitum redditur. His ita peractis et omnibus suis in pacis tranquillitate compositis, fraterno correptus amore nuntios mittit ad EDUARDUM, rogans, ut ueniens secum optineret regnum. Qui fratris iussioni obaudiens Anglicas partes aduehitur, et mater amboque filii regni paratis commodis nulla lite intercedente utuntur. Hic fides habetur regni sotiis, hic inuiolabile uiget fȩdus materni fraternique amoris. Hȩc illis omnia prestitit, qui unanimes in domo habitare ⟨*fratres*⟩ facit, Ihesus Christus dominus omnium. CUI IN TRINITATE MANENTI INMARCESSIBILE FLOR& IMPERIUM.

AMEN ∙.∙

---

1. prȩmissȩ **A**; premisse **P**; praeuenisse legatione(!) **D**. 3. factu **AD**; factũ **P** (*et Pertz*). 5. certus **D**; certius **A**; tertius(!) **P**; certior *Pertz*. 6. eius domini terre(!) **P**. 7. regnum *om.* **P**. debiturum(!) **P**. 9. correptus **APD**; conreptus *Pertz*. nuntios *om.* **P**. 10—11. iussioni fratris **P**. 15. fratres *addidi*; *cfr. Psalm. 132, 1.* 13—18. Hic fides ..Amen *om.* **P**, *pro omissis hæc scribens, quæ alii auctori debentur*: His itaque fratribus concorditer regnantibus mors media intercidit et regem Hardechnutonem vitalibus auris abstulit (*cfr. Vergil. Æn. I, 387*). Regem mater et frater maximo cum luctu honorifice sepeliunt. Mortuo Ardechnutone in regnum successit Edwardus, heres scilicet legittimus, vir virium eminentia conspicuus, virtute animi consilijque atque etiam ingenij viuacitate preditus et, vt omnia breuiter concludam, omnium expetendorum summa insignitus. *Non, ut dicit Pertz, in rasura hæc scripta sunt.*

XV.

DE ESKILLO ARCHIEPISCOPO ET DVOBVS ESKILLI PATRVIS

FORORD.

Det lille Skrift, som her udgives, udgør to Kapitler (Distinct. III. Capp. XXV—XXVI) af et stort Værk om Cistercienserordenen, hvis rigtige Titel, efter hvad jeg véd om Haandskrifterne, synes at have været: De initio (eller de exordio) ordinis Cisterciensis[1]), men som i Almindelighed simpelthen kaldes Exordium Magnum (i Modsætning til et andet ganske lille Skrift om samme Genstand, der hedder Exordium Cisterciensis Cenobii). Begge disse Skrifter er, saa vidt jeg véd, første Gang udgivne paa Tryk af Bertrand Tissier i *Tom. I. Bibliothecæ Patrum Cisterciensium, Bonofonte 1660.* I Fortalen hertil S. 13 siger Tissier, at der i den Codex ms. cœnobii Fusniacensis, som han har lagt til Grund for sin Udgave af Exordium Magnum, staar: »Istum librum composuit quidam Abbas, Conradus nomine, Everbacensis cœnobii, qui fuit monachus Claræ-vallis«; og denne Conrad har, siger han, efter sin egen Angivelse levet i Clairvaux under dette Klosters ottende og niende Abbed, i Tiden omkring 1180, og er siden derfra kommen til Cistercienserklostret Eberbach i Diœceset Mainz og bleven Abbed dér.

Exordium Magnum er tidligt kommet til Cistercienserklostrene i Danmark, og den Munk, der har skrevet Vetus Chronica Sialandie, har benyttet Værket til sit Arbejde (se ovfr. S. 7; 35 sqq., 48 sqq.). Da Arne Magnusson 1695 udgav denne Chronik, fandt han det rigtigt at lade de af Chronikforfatteren noget forkortede Kapitler følge som Tillæg til sin Udgave i deres fuldstændige Form; og paa Udgavens S. 79—92 (= S. R. D. Tom. II, p. 638—41) har han da givet os det første af de to omtalte Kapitler, Distinct. III. Cap. XXV, som indeholder Fortællingen om Ærkebiskop Eskil. Texten var optrykt efter Tissiers Udgave, men tillige ledsaget af en Række

[1]) Maaske har Skriftet ogsaa været kaldt: Narratio de illustribus viris ordinis Cisterciensis; derpaa tyder Overskriften i den nedenfor omtalte Codex A paa det Kgl. Bibliothek i Kobenhavn.

Textvarianter, der var hentede fra en »melioris notæ msto. codice chartaceo, anno 1473 exarato ac *Narratio Cisterciensis Ordinis* inscripto«, som han havde fundet »in Bibliotheca Serenissimi Electoris Brandenburgensis«. Han har imidlertid overset, at Slutningen af Fortællingen om Eskil, som Chronikforfatteren ogsaa havde excerperet (se ovfr. S. 52, 4 ff.), først findes i Slutningen af Cap. XXVI, og derfor har han ikke faaet den med i sin Udgave.

Cap. XXVI, som handler om Eskils to Farbrødre, Sven Thrundsens Sønner, Krigeren Eskil, der tjente Erik Emune som Flaadeanfører, og Viborgbispen Sven, og skildrer deres Pilgrimsrejse til det hellige Land og Død dér (i Tiden o. 1150), er efter et eller andet Haandskrift, om hvilket intet vides, først bleven udgivet af Angelo Manrique i hans *Annales Cistercienses,* i hvilket Værk han meget ofte citerer Exordium Magnum, men bemærker, at han ikke kender dette Værks Forfatter. I Folioudgaven af disse Annales, som udkom Lugduni 1642, findes Stykket i Tom. II. p. 152 sq. under Aaret 1150; men Manrique har aabenbart behandlet Texten noget frit. Efter Manriques Udgave er Stykket optrykt i S. R. D. Tom. IV, p. 421—24 med Overskriften: Iter Hierosolymitanum Svenonis Episcopi Viburgensis et fratris eius Eskilli 1150.

Til Udgaven her havde jeg oprindelig ingen andre Hjælpemidler end de ovenfor nævnte tre trykte Bøger (thi Aftrykkene i S. R. D. betyder naturligvis intet); men saa gjorde min trofaste Hjælper, Frk. Dr. phil. Ellen Jørgensen, mig opmærksom paa, at der i det Kgl. Bibliothek i Kbhvn., i *Gammel Kongelig Samling,* findes to Foliohaandskrifter af Exordium Magnum, og dem har jeg da draget mig til Nytte. Det er ganske vist unge Haandskrifter, tidligst fra Slutningen af XIV. Aarh., men snarere lidt senere; det ene af dem har tilmed det Parti af Værket, hvorom det her gælder, skrevet til med en endnu yngre Haand og i Excerptform; men de hidrører dog fra Middelalderen selv og har den middelalderlige Orthografi, som i de trykte Bøger er frit normaliseret af Udgiverne.

Vigtigst er Haandskriftet **A** = *Codex 175 Fol. i Gl. Kgl. Smlg.*; det indeholder Exordium Magnum paa Fol. 95—219 med Overskriften Liber de illustribus viris, men efter det Register over hele Skriftets Indhold, hvormed der begyndes, og en derpaa følgende *Prologus* i Hexametre, findes der paa Fol. 97^{v}, hvor vi har det første Kapitel af Skriftet, denne Overskrift: *Incipit narratio de initio Cysterciensis ordinis* etc. De Stykker, der her vedkommer os, findes paa Fol. 153^{v}—156^{v}. Det synes i det hele at være et

ret godt og paalideligt Haandskrift. Dets Orthografi har jeg i det hele fulgt i min Udgave her; dog maa det bemærkes, at Bogstaverne *t* og *c* ligner hinanden saa meget, at det er yderst vanskeligt at afgøre, om Skriveren har villet skrive *iusticia* eller *institia*, *liberacio* eller *liberatio*, *secrecius* eller *secretius* og meget andet af samme Slags; jeg har regelmæssigt valgt i saadanne Tilfælde at skrive *c*, men efter en Konsonant at beholde *t*.

Meget mindre Betydning har Haandskriftet **B** = *Codex 174 Fol. i Gl. Kgl. Smlg.*, der, som ovenfor sagt, særligt i det os vedkommende Parti kun er et Excerpthaandskrift, hvis Ophavsmand ikke har taget det saa nøje med at gengive Originalens Ord korrekt. Dog kan enkelte Bidrag til Textens Fastsættelse ogsaa hentes herfra. Exordium Magnum findes i dette Haandskrift paa Fol. 84—171, og de Stykker, vi her har at gøre med, er skrevne med en yngre Haand paa Fol. 152ʳ—53ʳ.

DE ESKILLO ARCHIEPISCOPO ET DVOBVS ESKILLI PATRVIS NARRATIO.

I. Vir magnificus et cum omni reuerentia nominandus, Eskillus, quondam Danorum archiepiscopus et apostolice sedis in insulis aquilonaribus legatus, postea vero humilis ordinis Cysterciensis monachus et cenobij Clareuallis professus, cum adhuc esset adolescens, annos natus circiter duodecim, transmissus a parentibus causa studiorum in Saxonia morabatur, que tunc in nobili illa Hildesemensi ecclesia florentissima a clericis diuersarum regionum celebri concursu frequentabatur.

A = Codex Bibliothecæ Regiæ Hauniensis in Vet. Collect. Reg. 175 Fol. — **B** = Codex 174 Fol. ibidem. — **M** = Codex Brandenburgensis ab Arna Magnæi collatus. — **E** = Editio Bertrandi Tissieri. *Ex codd.* **BM** *selectas tantum lectiones commemoro. In orthographia codicem* **A** *sequor, diuersam scribendi rationem in* **E** *adhibitam non curans.*

AM *hanc inscriptionem præferunt*: (Distinctionis .III.) Cap. XXV. De domino Eskillo (**B**: Eskyllo; **E**: Eschylo), quondam Danorum archiepiscopo, postea monacho Clareuallis. — 2. Eskillus **AM**; Eschilus **E**, *ut solet*. 3—4. Cist. ordinis **E**. 7. hildensēmensi **B**; Hyldensemensi **M**. 8. celebri conuersatione **B**.

Itaque dum aliquamdiu ibidem moratus fuisset, grauissimam inualitudinem incidit, et diuturno languore tabescens tandem a medicis desperatus est; ideoque procuratum est, ut oleo sancto inungeretur. Cumque presbiteri ceterique fideles huius rei gracia lectulo eius assisterent, subito factus in agonia omni membrorum ac sensuum officio destitutus est, ita ut fere mortuus putaretur. Exemptus ergo carnis sensibus ductus est in spiritu ad quandam mansionem, totam interius quasi clibanum ardentem; ad quam cum propius accederet et curiosius inspicere vellet, subito erumpens vapor incendij apprehendit incautum moxque in illam fornacem flammiuomam traxit inuitum. Qui cum protinus ardere cepisset iamque nichil aliud nisi mortem et ignem eternum sibi superesse cogitaret, ecce miserante deo apparuit ei in vno diuersorij latere meatus quidam quasi tramitis angusti, de ostio ad ostium ducens, qui eciam flammis vacuus esse videbatur. Quem cernens et spe euadendi animatus, conatu, quo potuit, reptans ad locum illum refrigerij peruenit; et per illum ad ostium tendens celeriter exijt et fugit palpitans et tremens a facie ignis deuorantis. Moxque palacium quoddam regale et amplum reperiens et illuc ingrediens vidit in eo reginam celorum et dominam angelorum, vultu et habitu mirabili choruscantem atque in throno glorie residentem. Ad quam pauidus et anhelus accedens flagitabat obnixe, ut sui misereretur. Quem protinus illa dedignanter aspiciens atque minaciter alloquens, quod ausus fuisset in conspectu ipsius apparere, mandat quantocius egredi et cruciandum ad ignem reuerti. Porro inter alios matri misericordie assistentes apparebant ibi tres viri venerabiles, quorum vnus eiusdem ciuitatis episcopus erat, alter vero decanus, tertius nichilominus nescio quid officij in eadem ecclesia amministrans. Hos itaque prefatus adolescentulus intuens ac recognoscens, lacrimabiliter

1. moraretur **B**. 2. inualitudinem **A**; inualetudinem **M**; valetudinem **E**. 3. procuratum est **AM**; est *om.* **E**. 4. sčo (= sancto) invngeretur **A**; sacro ungeretur **E**(**M**?). pb̄ri **A**; presbyteri **E**. 11. flammiuomam **E**(**M**); flammiůolam **A**. 13. mortem et *om.* **E**. 19. et tr. **A**; ac tr. **E**. 21. illuc **ABE**; illud **M**. 22. et dominam **A**; et *om.* **E**. 26. in c. illius **B**. 28. assistentes **E**(**M**); assistẽs **A**; aſtan̄ (= astantes) **B**. 30. tercius **B**; 3⁹ **A**.

precabatur, quatinus pijssime domine pro ipso supplicare dignarentur. Quod cum deuotissime facerent, misericordissima illa dissimulatrix respondit eis, dicens: »Quid est, quod rogare presumitis pro adolescente isto vanissimo, meo respectu indigno? Hic enim peruersus et lubricus nunquam honorauit me, nunquam salutacionem meam michi uel vna vice representauit.« Cumque illi rogarent, ut solita pietate delicta iuuentutis et ignorantias illius dimitteret, si de cetero se emendaturum promitteret, accessit iterum tremebundus adolescens, obsecrans eam et dicens: »Miserere mei, pijssima domina! miserere mei, miseratrix generis humani, et ne claudas a me misero inexhausta viscera misericordie tue! quia paratus sum amodo et vsque in sempiternum seruire tibi et te super omnia post deum venerari. Quod si genitor meus istam calamitatem meam agnosceret, maxima auri pondera pro mea liberacione libenter inpenderet.« Talia itaque cum lamentabili voce depromeret, beatissima virgo, vera mater misericordie, serenata facie respiciens illum dixit: »Quid igitur? putasne, quia valeas te ipsum apud me condigno precio redimere? In hoc enim forsitan placare me posses, si congruum michi precium pro tua redemptione persolueres.« Tum ille, non modice exhilaratus in verbo isto, fiducialius accessit et dixit: »Eciam atque eciam, clementissima domina, ego me optime redimam et, quidquid iusserit michi dignacio tua, libentissime faciam; tantummodo esto michi propicia, nec me in illum ignem cruciandum amplius remittas.« Cui regina virginum respondit: »Volo igitur, ut de quinque generibus annone quinque michi modios, hoc est, de singulis singulos, non negligas reddere.« Quo ille audito letanter accepit, respondensque alacriter dixit: »Carum est michi, carissima domina, quod inponis, valdeque

---

3. dissimulatrix **BE**; dissimilatrix **AM**. 4. meo **A**; meoque **E**(**M**). 5. nunq. honorauit me *om.* **E**; n. me hon. **B**. 6. salut. meam, *i. e.* Aue Maria. 7. illi rogarent **A**; illi precarentur **B**; rogarent illi **E**(**M**?). 7—8. delicta . . ignorantias, *cfr. Psalm. 24, 7.* 11. miseratrix **ABM**; reparatrix **E**. 11—12. ne claudas . . mis. tue, *cfr. epist. Johann. I, 3, 17; Luc. 1, 78; Coloss. 3, 12.* 12. a modo **A**; ammodo **B**. 17. serenata **EM**; tandem serenata **B**; s'uata (= seruata) **A**. 18. illum respiciens **B**. 21. solueres **B**. 22. exhylaratus **A**. 29. respondens atque alacriter **A**. 30. o carissima **E**(**M**?).

iocundum; et ego mensuram bonam et confertam et coagitatam et supereffluentem dabo in horreum tuum.« Quod cum in fide sua firmiter promisisset, datis eciam fideiussoribus intercessoribus supradictis, dimissus est tandem liber ad humana reuerti. Redditus itaque sibi confestim aperuit oculos, receptoque vsu loquendi surrexit et sedit in lectulo suo; moxque in iubilum erumpens cepit clamare cum gaudio magno, dicens: »Benedictus deus! ego liberatus sum et amplius non ardebo! Gracias ago tibi, sancta dei genitrix virgo, quia liberasti me de incendio isto, et amplius non ardebo!« Videntes cuncti, qui aderant, adolescentem illum de mortis ianua reuocatum ita clamantem et ita pre gaudio gestientem, mirati valde sciscitabantur ab eo tante leticie causam. Ipse vero per multum temporis spacium nil aliud dicere poterat nisi tantummodo: »Deo gracias, ego non ardebo, ego non ardebo!« Et cum sepius illud repetisset, tandem conuersus ad illos, quid sibi accidisset, uel quid vidisset, per ordinem indicauit. Vnus autem ex ipsis, vir bonus et eruditus, hesitantem de visione adolescentem secrecius alloqui atque instruere curauit, dicens: »Scito prenoscens, futurum te esse magni nominis virum et gradum maxime dignitatis in ecclesia sortiturum. Quem cum fauente deo adeptus fueris, oportet te in honorem dei et sancte virginis matris diuersorum ordinum cenobia quinque de tuo construere, in quibus iuxta mensure tibi proposite racionem habeantur ad minus persone duodecim diuino iugiter obsequio famulantes.« Hijs ille auditis interim tacuit; sed, quem res exitum habitura foret, semper sollicitus fuit. Porro in ipsa visione significatum est ei, tres illos venerabiles viros, qui pro eo intercessores extiterant, cum adhuc in carne degerent, eodem anno fore de mundo migraturos; quod eciam celerius subsecuta mors eorum verum fuisse comprobauit.

II. Processu vero temporis, cum prefatus adolescens, etate pariter et sapientia crescens, iam in virum optimum pro-

1. mensuram bonam etc., *cfr. Luc. 6, 38.* 4. tandem liber *om.* **E** (letus dim. est ad h. r. **B**). 6. in lectulo suo **E**; suo *om.* **A**; in lecto **BM**. 8. ego *om.* **E**, *item omnia verba* (*9—10*): Gracias . . non ardebo. 9. tibi ago **B**. 16. conuersus tandem **E**(**M**?). 22. adeptus **AME**; sortitus **B**. ob honorem **B**. 25. duodecim: *nam modius bladi Parisius continet XII sextaria, alibi plura; vid. Ducangius.* 27. quem res exitum h. f., *cfr. Ruth 3, 18.* 31. subsecuta **AM**; secuta **E**. 32. cum *om.* **A**. 32—33. etate . . crescens, *cfr. Luc. 2, 40.*

fecisset, ordinante domino ad regimen Lundensis ecclesie, que Dacie metropolis habetur, assumptus est. Ac postquam iamdudum prophetate sibi dignitatis culmen ascendit, illico reddendi voti sui tempus adesse cognouit, in quo sub quinque generibus annone secundum interpretacionem voti sui diuersorum ordinum cenobia quinque se fundaturum regine celi deuouerat. Nactus igitur oportunitatem de remotis Galliarum partibus, ubi fontem religionis esse cognouerat, non solum quinque sed eciam plures spiritalis professionis conuentus euocare curauit, inter quos eciam Cysterciensis ordinis duos conuentus obtinuit, vnum scilicet de ipsa domo Cystercij et alterum de Claraualle, quosque in optimis terre sue locis tamquam vites fructiferas, vinum iusticie germinantes, pastinauit. Vt enim semetipsum perfecte redimeret mensuramque bonam et supereffluentem pijssime liberatrici sue, sicut promiserat, persolueret, quinque cenobiorum fundacione contentus esse noluit, sed alia atque alia tam de suo quam de aliorum fidelium dono studuit edificare. Dabat eciam operam paganitatis ritus, quibus adhuc ex magna parte terra illa inbuta erat, radicitus exstirpare et Christiane discipline moribus omnes salubriter informare, superbientes et contempnentes vlcionis mucrone ferire. Ita denique zelo iusticie armatus noxia queque et supersticiosa eliminare et omnia saluti animarum profutura genti sue prouidere satagebat, ut a multis retro temporibus nullum in metropoli illa antistitem sedisse putemus, qui tantum in ecclesia dei fecerit fructum, quantum ipse fecit. Dominus autem, qui ob illius honorem et amorem cuncta faciebat, curabat voci ipsius dare vocem virtutis; et quos hic anathematis vinculis innodabat, ipse terribili morte multabat in tantum, ut adulterum quendam diuitem ac potentem, quem venerabilis sacerdos in cena domini publice excommunicauerat, in ipsa sacratissima nocte dominice resurrectionis cum adultera et duobus filijs ex adulterio natis malignus spiritus crudeliter suffocatum ad inferos eternaliter puniendum detraheret.

2. Ac **A**; At **E**. 3. reddenti **A**. 6. celi *om.* **A**. 9. spiritualis **E**. 12. Clareualle **M**. 13. germinare iusticiam, *cfr. Isaiæ 61, 11.* 25. retro **E**; retroactis **B**; vero **A**. 27 fecit ipse **E**. qui *om.* **A**.

III. Sanctum quoque Bernardum, reuerentissimum Clareuallis abbatem, licet longius a se remotum, vnico venerabatur affectu, vnica deuocione colebat. Nec contentus est in filijs eum videre, cum nouum cenobium extruxisset et ab eo, sicut prediximus, desideratum sacre congregacionis examen impetrasset: preualuit apud eum desiderium vehemens, ut homo tante auctoritatis et in insulis illis tam ecclesiastica quam seculari auctoritate singulariter potens, expositis suis omnibus, eciam semetipsum periculis multis traderet et labori. Venit igitur Claramuallem persona humilis et sublimis, quam a finibus terre non curiositas audiende sapientie, sed fidei zelus et plenitudo deuocionis attraxerat. Vbi quantum fleuerit, qualem sese non modo erga eum, quem tam vnice suspiciebat, sed eciam erga minimos quoslibet fratrum exhibuerit, non est facile dictu. Demum rediturus ad propria, ut benedictum a famulo dei panem referre posset et diucius conseruare, humano sensu precepit, ut in clibano recoqueretur, sicut solent, qui maria transeunt, panem ferre bis coctum. Sed abbas sanctus, amicabiliter arguens in hac parte fidem eius modicam inueniri: »Itane« inquit »non poterit benedictio ipsum panem magis quam recoctio conseruare?« Et non acquieuit benedicere illum, sed communem panem sibi precipiens exhiberi benedixit et ait: »Ecce hunc tolle tecum, nichil deinceps de corruptione sollicitus.« Tulit, et ad suos per multa quidem terre et maris spacia prospere rediens gloriabatur, fidei sue defectum euidentissima rei veritate conuictum.

IV. Haut multo vero post hec elapso tempore tristissimus rumor aures eius perculit de dormicione beati viri, specialis

1. reuerendissimum **E**. 8. singulariter *om.* **A**. expositis *fort.* = dimissis. 10. Clareuallem **M**. 14. minimos **E**(**M**?); vniuersos **A**. 15—26. *In libri IV. cap. 3 illius operis de vita et virtutibus sancti Bernardi conscripti, quod supra p. 27, 20 in nota commemoraui, Gaufridus eandem de pane fabulam similibus fere verbis narrat eamque se ab ipso Eskillo in cenobio Clareuallensi hospitante accepisse dicit; deinde addit, se ex comitibus Eskilli aliam mirabilem audiuisse narrationem de miraculo aliquo, quod in claustro quodam Danico, sine dubio Esromensi, Eskilli tempore factum esset; hæc describere piget, sed vid. Act. Sanct. sub die XX. Augusti p. 312, § 214—16. Bonum huius operis codicem in Vet. Coll. Reg. sub n. 181 Fol. Bibliotheca Regia possidet, ibique in fol. 55ᵛ narratio inuenitur.*

amici sui, scribente sibi libellum de transitu eius domno Gaufrido, monacho Clareuallensi, qui notarius eiusdem sanctissimi abbatis non paruo tempore fuerat. Tunc vero concaluit cor eius intra ipsum, et in meditacione ipsius exarsit ignis, vana, transitoria atque caduca reputans vniuersa, que hominis intentionem prepedire possunt a recto cursu, quo ad patrie celestis beatitudinem tenditur. Itaque commendans ecclesiam, cui laudabiliter prefuerat, deo et principibus terre, relictis parentibus et propinquis, notis et amicis, ipsique patrio cespiti valedicens, exul egregius Claramuallem venit; sepulchrum beati viri, intimi quondam amici sui, visitauit, et ad sacratissimam ipsius tumbam viuere et mori delegit; ubi eciam sacre religionis habitum deo donante postmodum suscepit. Nec enim minus in defuncto quam olim in viuente confisus est; quippe quem post mortem carnis verius viuere omnino non ambigebat. Quanto ergo ab ecclesiasticis et secularibus negocijs secrecius vacabat, tanto sanctius diuinis obsequijs intendere curabat: deuocioni sacre oracionis quotidie, ymmo pene continue, sollicicius inuigilare; pro suis peccatis preteritis mirrham cordis contriti et spiritus humiliati deo offerre, et graciam superne benedictionis thimiamate pie compunctionis enixius implorare. Quadam igitur vice, dum in oratorio suo solus consisteret, apparuit ei vigilanti et oranti quidam frater eius vterinus, qui olim defunctus fuerat, quique hostili gladio trucidatus occubuit et morte preuentus viaticum non accepit. Hic eciam, dum aduiueret, eundem archiepiscopum aliquando iniuste offenderat, nec ei ante mortem reconciliatus fuerat per satisfactionem. Cumque venisset ante illum, demisso capite suppliciter inclinabat ei, quasi de offensa veniam postulans aut eciam oracionum suffragia flagitans. Stetit ergo aliquamdiu coram illo, nichil penitus dicens, nisi tantum humiliato capite calamitatem ac necessitatem propriam innuens. Sed neque archiepiscopus quidquam locutus est ei, quia pre timore et ammiratione nimia et mente turbatus et

1. scribenti **A**. eiusdem **M**. 3. Tunc **A**; Tum **E**. concalcauit(!) **A**; *cfr. Psalm. 38, 4*. 10. Clarauallem **A**. 12. sanctissimam **M**. tumbam ipsius **E**(**M**?). 19. peccatis suis **E**. 20. myrrham **E**; miram **A**. 21. thymiamate **E**. 24. vterinu⁹ **A**. 25. viaticum, *i. e.* sacramentum. 28. reconfiliatus est **A**. 34. et mente **A**; et *om.* **E**.

sui minime compos erat. Verumptamen ex eodem mortuo nil aliud agnoscere poterat nisi solummodo caput et collum et summitatem scapularum; reliqua namque pars corporis ita ardere videbatur, ut nulla penitus in eo membrorum liniamenta discernere posset, nec quidquam aliud cerneret nisi flammam, que totum eum occupauerat. Cumque aliquamdiu sic miserabilis apparuisset, tandem ab oculis eius sublatus est. Sed fraternam animam super angustia sua magno dolore conterebratam reliquit; qui eciam postera die veniens in capitulum monachorum multa missarum et oracionum inpendia pro eodem mortuo impetrauit. —

V. Verum, quoniam germani tanti pontificis mentionem fecimus, nequaquam absurdum reor, si eciam duorum auunculorum eius preciosam in conspectu domini mortem, quam mirabiliter gracia dei meruerunt, commemoremus. Non parum namque deuotas mentes in amorem Christi flammescere speramus, si eiusdem redemptoris nostri mira et vere iocunda clementia circa sceleratissimum peccatorem precordijs legentium insinuetur.

Igitur hij duo fratres, ex preclarissimo Danorum sanguine oriundi, inter terre illius proceres post regem videbantur sublimiores. Vnus autem ex eis, Eskillus nomine, homo bellicosus et carnali potentia tumidus, cum esset animo ferus atque terribilis, multum sanguinis fundebat et mala perpetrabat innumera. Alter vero, nomine Sueno, vir sanctitate vite perspicuus atque episcopus Wibergensis erat; qui eciam precelsi generis dignitatem elegantia morum atque preroga-

12. Verum: *hinc incipit in Exordio Magno distinct. III. cap. XXVI. In* **ABE** *hæc capitis inscriptio est*: De felici consummacione duorum peregrinorum sepulc(h)ri domini, auunculorum dom(i)ni Eskilli Danorum archiepiscopi (Danorum *om.* **A**; Dan. archiepi *om.* **E**). 12—19. *hæc omnia om.* **B**; *item Manrique* (**C**), *qui pro iis alia de suo substituit.* 13. auonculorum duorum **A**; auunculus *hic* = patruus. 14. preciosam . . mortem, *cfr. Psalm. 115, 15.* 20. hij *om.* **B**. sanguine Danorum **B**. 22. ex illis **B**. Eskilus **E**, *ut solet.* 24. terribilis vultu **C**. sanguinis **E**; sanguinem **AC**. 24—25. mala p. innumera **A**; mala inn. quotidie perp. **EC**; multa mala perp. **B**. 25—26. vir sanctitate vite perspicuus *scripsi* (*malim tamen* precipuus *aut* conspicuus); vir sancte vite persp. **AE**; sanctitate vir persp. **B**; sanctæ vitæ vir persp. **C**. 26. Wybergensis **B**. 27. dignitatem **AC**; nobilitatem **E**. morum elegantia **C**.

tina virtutum longe superabat. Hic itaque, germani sui animam sincere in Christo diligens, sed tyrannicam eius vitam vehementer abhorrens, studebat eum frequenter secrecius arguere et, ut a suis prauitatibus resipisceret, ammonere. Sed cum parum in huiusmodi pia intentione proficeret, quadam die, colloquentibus eis adinuicem, suadebat ei venerabilis presul, ut accipiens signum dominice crucis Iherosolimam proficisceretur. Ille vero respondit, se hoc nullo modo facere posse, nisi secum pergeret ipse, qui consilium dabat. Quo audito, fidelis et verus amicus gratanter accepit, seque, quod petebat, facturum in continenti spopondit, mallens utique periculis ac laboribus tantis se ipsum exponere quam fratris animam de ore leonis non liberare.

VI. Inposito itaque sibi signo sancte crucis Iherosolimam pariter abierunt. Quo prospere peruenientes gloriosum domini sepulchrum ipsumque viuificum lignum sancte crucis, in qua salus mundi pependit, cum magno pietatis affectu adorauerunt. Dehinc cum cetera sancta loca deuotissime visitando, venerando atque adorando peragrarent, venerunt ad quendam locum non longe ab Iherosolima situm, qui Pater Noster ab incolis nuncupatur, eo quod dominus noster Ihesus Christus in ipso loco dicitur discipulis formam orandi tradidisse et eandem ibidem oracionem composuisse. Erat autem ibi ecclesia parua, vili schemate constructa. Cum ergo predicti peregrini cognoscerent, hunc esse locum, vnde fons oracionis, saliens in vitam eternam, de ore filij dei primitus erupit et ad inbuendum fidelium corda per vniuersas mundi partes cum tanta benedictionis affluentia diriuatus est, tunc et ipsi, ingredientes oratorium haurientesque de fonte saluatoris pietatis et confidentie spiri-

2. syncere **C**. cristo **A**. 4. et a suis pr. ut r. admonere **C**. 7. iherosolimam **AB**; Ierosolymam **E**; Hierosolymam **C**; *item fere in sqq.* 11. spospondit **A**. mallens **A**; malens **EC**. utique **C**; itaque **A**; *om.* **E**. 13. de ore leonis: *Timoth. II, 4, 17.* 14—15. Inposito . . abierunt *om.* **E**. 19. quemdam **A**; ad locum quemdam **C**. 20. nuncupatur **A**(**B**)**E**; nominatur **C**. 21. noster Ihesus *om.* **A**; noster *om.* **E**. 22. orandi formam **C**. 22—23. eamdem orationem ibidem c. **C**. 23. ecclesia **AC**; ecclesiola **BE**. 24. scemate **A**. 25. saliens in v. e.: *euang. Ioann. 4, 14.* 26. inbuendum **A**; imbuenda **EC**. 28. deriuatus **EC**. tunc **AE**; tum **C**.

tum, oracionem de corde puro fuderunt ad dominum, obsecrantes, ut sibi peccata dimitterentur et ab omni malo liberarentur. Nec defuit eorum votis superne clementie respectus, quemadmodum rei declarauit euentus.

VII. Nam cum protinus venientes ad fluuium Iordanis vnda illa sacrata potati essent atque perfusi, vnus es eis, magnus videlicet ille peccator Eskillus, magnifice de misericordia dei presumens et effundens animam suam in oracione, clamauit ad dominum et dixit: »Deus omnipotens et clemens, esto propicius, obsecro, michi peccatori, et ne despicias animam qualiscunque serui tui, quam de profundo malorum eduxisti et post tanta scelerum meorum naufragia ad portum penitentie misericorditer adduxisti! Et nunc, domine deus, suspecta est michi valde fragilitas mea et dudum inolita peccandi consuetudo, multumque timeo michi a memetipso, ne forte, reuersus ad patriam, blandiente rerum prosperitate, peccati quoque materia illiciente, ad pristinas meas prauitates relabi compellar. Proinde, pijssimi pater, qui diues es in misericordia omnibus inuocantibus te, si bonum videtur in oculis tuis et ita saluti anime mee expedire cognoscis, precor indulgentissimam benignitatem tuam, ut, absoluto iam voto peregrinacionis huius, absoluere me digneris a vinculo corporis istius solutumque pariter a nexibus peccatorum iubeas duci in refrigerij locum.«

VIII. Oracione vero completa cognouit ilico vite sue terminum instare, suumque desiderium mox a Christo esse complendum. Vnde, perceptis sacramentis, valedixit eadem hora germano suo ceterisque, qui simul aderant, et protinus in sancta confessione reddidit animam.

O incomprehensibilis clementia saluatoris nostri dei! Nonne tibi videtur in peccatore isto prodigi illius filij, qui deuorauit

1. de corde p. orationem **C**. 2. dimitteret **C**. 4. declar. rei euentus **C**. 9. Domine omnip. **C**. 10. esto prop. mihi, obsecro **C**; *cfr. Amos 7, 2; Luc. 18, 13.* 11. animam meam **BC**; *cfr. Reg. IV, 1, 13.* 12. eduxisti **ABE**; adduxisti **C**. meorum **AEC**; nostrorum **B**. 15. multumq. mihi timeo **C**. 17. alliciente **C**. 18. qui diues es etc., *cfr. Ephes. 2, 4; Rom. 10, 12.* 19—20. in oculis tuis *sæpe in Vulgata.* 20. anime *om.* **B**. 24. introduci **B**. in refrigerii locum, *cfr. Psalm. 65, 12.* 25. illico **C**. 29. reddit **B**. 30—p. 440, 13 *om.* **B**; *item* **C**, *alia de suo substituens.* 31. prodigi illius filii: *cfr Luc. 15, 11 sqq.*

substantiam suam cum meretricibus vanitatum et voluptatum, persona realiter presentari? quem adhuc longe agentem pater misericordiarum vidit, et misericordia motus precepit eum cito indui stola prima innocentie, sicque festinabat absoluere miserum de reatu conscientie sue, ut propemodum tardius fuerit paterne pietati reo indulsisse quam ipsi misero indulgentiam percepisse. Quid enim aliud fuit sceleratissimum peccatorem in ipso limine penitentie sic orasse et tam celerem peticioni sue effectum optinuisse, nisi, effusis super se visceribus diuine pietatis, miseriâ corruptibilitatis despoliari, beata immortalitatis stola vestiri, anulo diuini amoris insigniri, pedes affectionum calciamentis eterne puritatis muniri, pro receptione filij perditi festiuas epulas toto celo indici?

IX. Videns itaque venerabilis antistes animam fratris sui, pro cuius saluacione ita sollicitus extiterat, tam celeriter, tam feliciter assumptam, tunc et ipse vehementer affectus desiderio migrandi petiuit anime sue, ut moreretur, et ait: »Gracias tibi ago, domine Ihesu Christe, quoniam exaudisti oracionem meam, vidisti lacrimam meam, qua tibi tociens supplicaui, ut susciperes penitentiam fratris mei! Queso ergo te, pijssime fili dei, ne me paciaris ab illo diucius separari, sed iubeas me cum illo in tua pace nunc recipi, ut simul abeamus et simul ad tuam misericordiam te donante perueniamus.«

O vere amplectenda et amanda pietas domini nostri Ihesu Christi! Vix oracionem finierat, quam ardentissima fidei deuocione fudit, et ecce vocante se domino viribus corporis cepit repente destitui viteque transitorie finem iam sibi adesse cognouit. Moxque dispositis pro temporis breuitate, que necessaria videbantur, precepit astantibus, ut corpus ipsius vna cum corpore fratris eius ad ecclesiam supra memoratam, que Pater Noster dicitur, quam domino inspirante sincero pietatis affectu adoptauerant, remota occasione referrent et ibi

8. scelerem (!) **A**. 9. *malim* peticionis. 10. beata **A**; beatæ **E**. 11. annulo **E**. 11. calceamentis **E**. 14. Videns itaque **AE**; Videns que **C**; Cernens **B**. 15—16. tamque feliciter **C**. 17—18. age tibi **C**. 19. et vidisti **C**. qua **C**; qui, *ut vid.*, **A**. tibi *om.* **A** toties **E**. 21. diutius ab illo s. **C**. 27. sibi iam **C**. 31. syncero **C** 32. adoptauerant **A**; exoptauerant **E**; adorauerant **C**. occasione *i. e.* excusatione *vel* cunctatione.

sepelire curarent. Itaque commissum sibi populum diuine prouidentie reconsignans et bona sempiterna illis omnibus inprecans, presentibus eciam valefaciens ac benedicens, feliciter obdormiuit in domino. Factumque est a domino grande miraculum, ut desiderij sui compotes, peregrinacionis itinere consummato, peregrinacionem quoque presentis exilij terminarent, ita ut ambo simul vno in loco atque vna die de mundo migrarent simulque in vnum locum, ubi decreuerant, sublati sepulturam acciperent. Porro prefata ecclesiola, cum antea breuis ac ruinosa fuisset, solotenus est euersa, et de elemosinis ipsorum, quas propter hoc ipsum ibidem copiose delegarunt, in ampliorem et venustiorem statum reedificata est; in qua eciam nunc corpora eorum pausant honorifice tumulata.

X. Horum felicissimorum peregrinorum consanguineus erat beate memorie Eskillus, Danorum quondam archiepiscopus; a quibus non solum sanguinis sed eciam fidei et deuocionis succum trahens domestico animatus exemplo peregre viuere et peregre mori pro Christo domino proposuit. Quapropter relicta precelsa dignitate, qua in terra sua singulariter preeminebat, Cysterciensis ordinis habitum in Claraualle suscepit et de habundantia diuiciarum suarum pauperum Christi inopiam largissime suppleuit. Sicque eorundem pauperum numero pauper et ipse consociatus et in optima conuersacione vitam suam consummans sepultus est in presbiterio oratorij eiusdem loci ante altare beate Virginis matris; cuius ex hoc memoria in benedictione erit Clareuallensibus in ge eracione et generacionem. Tales itaque persone, tam sublimes honoribus, reuerende dignitatibus, odore virtutum beatissimi patris nostri Bernardi, sacri quoque Cysterciensis

2. resignans **C**. 3. et presentibus eciam **A**. 5. itinere **A**; voto **C**; voto peregrini **E**. 6. exilii **AE**; vitæ et exilii **C**. 7. vno in l. **E**; in vno l. **AC**. vna die **AE**; uno die **C**. 8. in unum locum **EC**; in vno loco **A**. 10. de *om.* **CB**. 11. eleemosynis **EC**. 15—p. 442, 4: *hœc omnia om.* **B**. 16. archyeps **A**. 19. et peregre mori **AE**; et *om.* **C**. 21. Clareualle **A**. 22. abundantia **EC**. 23—p. 442, 4. Sicque . . cruciari *om.* **C**. 25—26. presbiterio oratorij **A**; presbyterio **E**. 28. in generatione et generationem: *Exod. 3, 15; Psalm. 32, 11 et sæpius.*

ordinis puritate attracti, improperium Christi cunctis Egiptiorum pompis preferentes, maluerunt sub disciplina ordinis temporaliter pocius macerari quam inpensis sibi fauoribus falsis et honoribus eternaliter cruciari.

---

1. Ægyptiorum E. 2. maluere E. 3—4. fauoribus et hon falsis E.

XVI.

DE PROFECTIONE DANORVM IN HIEROSOLYMAM

FORTALE.

Om Maaden, hvorpaa dette Skrift er blevet fremdraget og gjort bekendt, er der i Korthed at berette følgende [1].

Rektor Johann Kirchmann, som var beskikket til Bibliothekar ved Stadtbibliothek i Lübeck, fandt dér engang i Tiden 1620—25 et middelalderligt Pergamenthaandskrift, som (efter hvad han har meddelt i et Brev til Meursius af 29. Okt. 1633) foruden en latinsk Oversættelse af Josephus indeholdt to Smaaskrifter vedrørende Norges og Danmarks Historie. Det første havde Titlen: Historia Theodrici monachi de antiquitate regum Norwagiensium; det andet: Historia de profectione Danorum in Hierosolymam [2]. Kirchmann henvendte sig først (i Maj 1626 [3]) til Theodor Busse, den danske Konges Kansler i Hertugdømmerne, med Bøn om at skaffe ham at vide, om disse Skrifter, hvis Fund

[1]) Hovedkilden er den *Præfatio*, som findes indsat midt i B. C. Kirchmanns nedenfor omtalte Udgave, umiddelbart foran Skriftet *De Profectione Danorum*. Til den støtter sig de Meddelelser, der (med forskellige Tilføjelser) er givne af 1) Suhm i S. R. D. Tom. V, p. 311 sq.; 341 sq.; 2) Gustav Storm i Christiania Vidensk. Selskabs Forhandlinger 1875, S. 49 ff., og i sammes Fortale til hans Udgave af *Theodrici Monachi Historia* i Monumenta Historica Norvegiæ (Kristiania 1880), S. I—XIV; 3) Kr. Kålund i Afhandlingen »Kan Hist. de prof. Danorum etc. regnes til Danmarks Litteratur?« i Aarb. f. Nord. Oldk. og Hist. 1896, S. 79—96.

[2]) Saaledes lyder Titlerne, naar man holder sig til de Vidnesbyrd derom, der foreligger i Afskrifterne af det tabte Originalhaandskrift. Afvigelserne herfra, som findes i Udgaverne og for det første Skrifts Vedkommende ogsaa i Haandskrifterne **MA**, skyldes vilkaarlige Ændringer af Kirchmann.

[3]) 1625 staar der i Præfatio til Udgaven og ligeledes i det Manuskript, hvorefter denne er trykt; men Busses Brev til Holger Rosenkrantz i Anledning af Kirchmanns Henvendelse er efter Rørdam (Kirkehist. Smlg., III. R., VI. Bd. p. 319) skrevet i Maj 1626 (og et Tillæg dertil, ibd. p. 323 f., formodentlig i Juni 1626); altsaa maa vel 1625 være en Skrive- eller Huskefejl af B. C. Kirchmann.

han allerede tidligere havde meddelt ham, existerede i Danmark, enten i Haandskrifter eller som allerede udgivne. Busse skrev videre derom til Holger Rosenkrantz; og til denne sendte Kirchmann et Par Maaneder senere et Brev med Meddelelse om sit Fund og Tilkendegivelse af, at han, hvis R. fandt det Umagen værd, agtede at udgive Skrifterne. R.'s Svar kendes ikke, men sandsynligvis har han opmuntret K. til Udgivelsen; og denne har ogsaa begyndt at træffe Forberedelser dertil, men det er kun gaaet langsomt. Da senere hen Kongens Kansler Christian Friis til Kragerup 1629 var i Lübeck (i Anledning af Fredsforhandlingerne med Kejseren), traf K. sammen med ham, viste ham de fundne Skrifter (enten i Originalen eller vel snarere i en Afskrift [1])) og har sikkert bestræbt sig for at faa ham til at skaffe sig Kongens Understøttelse til deres Udgivelse; af Brudstykket af et Brev, som han i Maj 1629 skrev til Friis, ser man, at han da havde tænkt paa at dedicere det paatænkte Skrift til ham. Men Udgaven kom alligevel ikke, skønt baade Meursius, med hvem K. var kommen i Forbindelse 1633, og Steph. Joh. Stephanius, som gentagne Gange har vekslet Breve med K. om Sagen (1634 og 1642 og vistnok oftere), ivrigt tilskyndede ham til at lade den komme frem. Joh. K. døde i Marts 1643, og hans Søn af samme Navn, som var »consul civitatis Slesvicensis«, fik heller ikke Tid til at udgive Skrifterne, skønt Stephanius ogsaa opfordrede ham dertil. Det blev først Sønnesønnen, Bernhard Caspar Kirchmann, der kom til at levere den første Udgave af Skrifterne i Amsterdam 1684 med Titlen:

---

[1]) I sit ovennævnte Brev til Meursius af 29. Okt. 1633 (J. Meursii Opera, XI, p. 568, Florentiæ 1762) skriver Joh. K. saaledes: Reperi manuscriptum Josephum Latinum, in cuius calce additi erant duo tractatus (saa angives deres Titler); quos cum Ill. D. Cancell. Chr. Friis ante paucos annos, cum hic pacificationi inter Cæsarem et Regem interesset, apud me vidisset perlegissetque, non indignos eos editione iudicavit meque ad illos luce donandos hortatus est . . Pervelim scire, utrum huius argumenti tractatus apud vos adhuc manuscripti exstent. Ill. D. Cancellarius negabat sibi de hac re constare. — Allerede tidligere (13. Aug. 1633) havde K. i et Brev til M. (ibd. p. 562) skrevet, at han af en Mand havde faaet den Meddelelse: pronuper *editum* esse Hafniæ libellum anonymi scriptoris *De prof. Dan. ad t. s.*; cuius argumenti librum nunquam editum et in bibliotheca nostra publica repertum ante paucos annos cum Ill. D. Canc. Chr. Friis communicabam; og han beder ham om at skaffe sig denne Udgave. M. har derefter sikkert meddelt ham, at Efterretningen om en saadan Udgave var falsk; og i Dec. 1633 skriver han til ham, at man i Danmark ikke kendte de to Skrifter, og opfordrer ham til at udgive dem.

Commentarii historici duo hactenus inediti, Alter de regibus vetustis Norvagicis (a Theodorico quodam monacho ante quingentos circiter annos), Alter de profectione Danorum in terram sanctam circa annum M.CLXXXV (II) suscepta, eodem tempore ab incerto autore conscriptus, Cura olim et opera Viri Clarissimi Johannis Kirchmanni Lubec. (ex manuss. Bibliothecæ Lubecensis protracti et variis locis emendati illustratique), Nunc primum editi ab huius nepote Bernh. Casp. Kirchmanno, J. U. D.[1].

Originalmanuskriptet, som fandtes i Lübeck, er helt forsvundet, og intet sikkert kan siges om, naar eller hvorledes det er gaaet tabt. Den nærmeste Erstatning for det skulde da Udgaven af 1684 (**K**) være; men ved nøjere Eftersyn viser det sig, at **K** er det mindst paalidelige Hjælpemiddel til Fastsættelsen af en ordentlig Text. Jeg ser her helt bort fra den af Kirchmann »normaliserede« Orthografi, hvorved Former som *increbescunt, intollerabilis, mittigare, facilime, opidum, idolatria* o. l. er forsvundne fra **K**, medens de dog undertiden er bevarede i vore andre Textkilder; heller ikke tager jeg Hensyn til de ikke faa Trykfejl, **K** har, og som vel falder Korrekturlæseren til Last, deriblandt flere slemme Udeladelser af Ord, saaledes p. 459, 6; 463, 6; 482, 13; 488, 12. Men derimod tænker jeg paa en Række Ændringer, til Dels Konjekturer, som, uden at der bemærkes det mindste om deres Oprindelse, uden videre er indførte i Texten, enkeltvis dog kun noterede i Randen. Nogle faa af disse skyldes sikkert Joh. K. og er rigtige, saaledes p. 461, 15 ⟨*que*⟩; 469, 25 *mererentur*; 483, 21 *videbantur*; vistnok ogsaa 487, 16 *insigniti*; enkelte andre skyldes maaske Udgiveren og er ligeledes rigtige: p. 476, 15 *usquam*; 479, 1 ⟨*verba*⟩; formodentlig ogsaa 473, 30 *honori*. Andres Rigtighed er tvivlsom, saaledes p. 479, 8 ⟨*nihil*⟩; 480, 17 *ardenti*; 484, 20 *pene*; 484, 28 ⟨*die*⟩; 486, 16 *superauit*; disse findes kun i **K**, og kun sammesteds findes ogsaa følgende, der dels er ganske unødvendige (som

---

[1]) Saaledes er den fuldstændige Ordlyd af det af B. C. K. egenhændigt skrevne Titelblad, som findes i det nedenfor omtalte Manuskript **M**, der var overgivet til Bogtrykkeren Janssonius de Waesberge i Amsterdam. Denne meddeler paa en foran indklæbet Seddel, at han d. 11. Okt. 1683 har modtaget Manuskriptet ved et Mellembud fra Sr. Barent Caspar Kirchman uyt Sleswyk med Anmodning om, at det maa blive trykt »met Gelegenhejt«. I selve Udgaven er Titlen bleven lemlæstet, idet de Ord, jeg ovenfor har sat i Parenthes, er udeladte paa Titelbladet; paa dettes Bagside findes, ligeledes med Udgiverens egen Haand, de fire Forfattercitater, som Udgaven har paa Titelbladets Bagside, men Citatet af Lindenbrog staar øverst, og Citatet af Plinius er mere korrekt.

p. 481, 8 ⟨*Sueino*⟩: 484, 8 *præterquam*), dels afgjort urigtige, som p. 462, 10–11 ⟨*sanctam*⟩; 469, 8 f. *iungebantur* . . *collaborabant*; 470, 9 f. *Nolim inter presentes occupationes*; 470, 22 ff. *et* . . *transmittebant*; 471, 13 *plurium*; 471, 22 *fluuius autem* (hvor ogsaa maaske Joh. K. har gjort den urigtige Rettelse *disiungens*); 474, 5 *moram facere volebant*; 474, 25 *autem*; 475, 1 *subducunt*; 478, 29 *posset*; 479, 11 Fjernelsen af *et*; 480, 11 *deus*; 480, 22 ⟨*illotis*⟩; 484, 2 ⟨*nauigans*⟩; 484, 10 *Optabant*[1]).

Hvem der er Ophavsmand til disse sidstnævnte, tvivlsomme eller unødvendige eller afgjort gale Rettelser, som **K** frembyder, er det umuligt at sige, da der i Udgaven selv ikke staar et Ord derom; men sikkert er det, at de ikke fandtes i det Manuskript, som i det mindste til Dels af Joh. K. var præpareret til Trykning, og som af hans Sønnesøn blev oversendt til Trykkeren i Amsterdam. Vi besidder nemlig endnu dette Manuskript (**M**), eller i det mindste en Del deraf[2]). Det er et Haandskrift, som findes paa det *Store Kgl. Bibliothek i København som No. 1541, 4to i Thotts Samling*[3]). Om dets *Hovedtitelblad* er talt ovenfor; desforuden indeholder det et *særligt Titelblad* for hvert af de to Smaaskrifter, ganske svarende til dem i **K**, og i alt Fald det sidste af dem er skrevet af Udgiveren selv, men vistnok ogsaa det første, skønt maaske paa et andet Tidspunkt og med smukkere Skrift. Efter Titelbladet til Theod. Monach. findes som i **K** *Dedicatio* til den danske Kronprins Frederik (IV); den er skrevet paa nogle nu sammenfoldede Folio-blade, ikke af Udgiveren, men sikkert efter en Kladde af ham, og rettet, dateret og underskrevet af ham selv. Derefter følger Udgiverens *Præfatio* til hele Bogen, den, der i **K** meget uheldigt er anbragt paa et langt senere Sted, foran Texten til De profectione Danorum; den er ligeledes skrevet paa Folioblade af en anden Haand efter Udgiverens Kladde. Saa kommer *Texten til Theod. Mon.*, pagineret S. 1—132; den er ikke skrevet af Joh. K. selv men sagtens efter en af ham tagen Afskrift, og han har vist selv

---

[1]) Særdeles mærkelig er den Variant til p. 471, 3, som findes i **K**: *quod unius fuerint*; skønt Periodens Konstruktion ved denne Læsemaade bliver daarligere, ser den dog lidt mere ægte middelalderlig ud end *unius fore*, som vore tre øvrige Textkilder har. Alligevel har jeg her i min Udgave ment at burde følge disse, da hin Læsemaade nu ikke har nogen anden Autoritet for sig end den mistænkelige **K**.

[2]) Manuskriptet til Udgavens Randnoter findes nemlig ikke i **M**.

[3]) Smlgn. E. Gigas: Katalog over det St. Kgl. Bibliotheks Haandskrifter, 1. Bd., S. 134 f., Kbhvn. 1903; her angives, at **M** har tilhørt Andreas Hojer (1690–1739), efter hvem Thott har købt det.

gennemrettet den, navnlig ogsaa paa flere Steder i Randen tilføjet Ord, som Afskriveren havde oversprunget; i Randen var der tilføjet en Del Noter, som dog senere er overstregede af Udgiveren, mest Angivelser af Bibelsteder og andre Citater af Forfattere samt enkelte Henvisninger til Saxo, Johannes Magnus o. a.; lignende Henvisninger har **K** i Randen, men i langt større Omfang. Til dette Stykke slutter sig en af Joh. K. selv skreven *Index Rerum et Verborum*, som er aftrykt (med forskellige Fejl) i **K**. Efter Titelbladet til De prof. Dan. følger saa en ny *Dedicatio* til Kronprins Frederik, skrevet ligesom den forrige Dedicatio af en anden Haand, men rettet, suppleret og dateret af Udgiveren, dog uden hans Underskrift, som kun findes i **K**. Til sidst kommer saa *Texten til Profectio*, pagineret S. 1—109, og den dertil sig sluttende *Index*; med disse Partier forholder det sig paa lignende Maade som med de tilsvarende forud, kun at Rettelserne i Texten her vistnok hovedsagelig skyldes Udgiveren, og at der her ikke findes nogen Randnoter af den omtalte Art[1]). Joh. K.'s Rettelser i Afskriverens Text til Theod. Mon. er i Reglen skrevne ret sirligt, og man kan for det meste se, hvad der oprindelig har staaet; derimod griser Rettelserne i De profectione næsten overalt Manuskriptet slemt til, og tit er det umuligt med Sikkerhed at sige, hvad der fra først af har været skrevet. Men i det hele er Texten paa saare mange Steder meget forskellig fra den, som **K** byder os, hvorimod den viser det nærmeste Slægtskab med den, der findes i de to andre Textkilder, vi endnu har, og navnlig med den, som herefter først skal omtales, Texten **A**.

Denne Text **A** findes i *Codex Arnæmagnæanus 98 Fol. paa Universitetsbiblioteket i København*[2]); paa Fol. 1—34^{v} indeholder den Theodoricus Monachus, derefter indtil Fol. 61^{r} De profectione Danorum. At **A** ikke er afskrevet efter selve det middelalderlige Originalhaandskrift, men efter en Afskrift af Kirchmann, ses især tydeligt af et Par Steder (p. 458, 5; 461, 15), hvor **A** inde i Texten har Konjekturer af Kirchmann, som den ukyndige Afskriver, der ofte har mishandlet de latinske Ord, tankeløst har sat ind i den fra Randen af den ham foreliggende Kirchmannske Afskrift. At

---

[1]) Foran i **M** er løst indlagt to paa Folioark af en anden Haand skrevne, men af B. C. Kirchmann rettede Dedicationes, en til Kronprins Frederik, en anden til Kansler i Holsten Martin Boeckeln, begge skrevne 1680; men de er senere blevne kasserede af Udgiveren og findes ikke i **K**.

[2]) Smlgn. Kålunds Katalog over den Arnamagn. Haandskriftsamling, I Bd., S. 67 f.; Haandskriftet henføres dér til Tiden o. 1650.

denne fremdeles heller ikke har været Afskriften **M**, er ogsaa klart nok, særlig deraf, at **A** inde i Texten til Theodricus Monachus har optaget en Mængde større eller mindre Randnoter af Kirchmann, som **M** slet ikke har. Men ellers ligner Texten i **A** paa nogle Smaating nær saa nøje den i **M**, at Originalen til **A** kan kaldes en Tvillingbroder til **M**. Man kan se, at der allerede i den Afskrift af Joh. K., som ligger til Grund for **A**, har været indført adskillige Rettelser af ham; saaledes p. 459, 17; 481, 21; 487, 6 (*intra* urigtigt istdf. *infra*). P. 467, 25, hvor Originalhaandskriftet aabenbart til Ordet *placitis* har haft en Interlinearglosse *.i. foris publicis* (thi at Skriftets Forfatter, som skrev for danske Mænd, ikke selv har tilføjet denne for dem ganske unødvendige Forklaring, anser jeg for givet), findes denne Glosse i lidt forvansket Form (med *id* istdf. *.i.* = *id est*) optaget i Texten i det nedenfor omtalte Haandskrift **S**, men mangler i **A**; utvivlsomt har Kirchmann ved Udarbejdelsen af den Afskrift, der ligger til Grund for **A**, forstaaet, at det kun var en Glosse, og derfor udeladt den; derimod har han ikke fundet paa den gale Ændring af Ordet *placitis* til *plateis*, som findes i Randen af **M** og **K**. **A** har for Resten, ligesom **M** og **S**, paa forskellige Steder endnu bevaret nogle af de middelalderlige Abbreviaturer, som Originalhaandskriftet har haft, maaske fordi Joh. K., da han tog de Afskrifter, paa hvilke **A** og **S** hviler, endnu ikke har kunnet tyde dem sikkert; i **K** er de derimod helt forsvundne. Et ganske interessant Sted af denne Art findes p. 486, 6, hvor **A** har *obviâ*, **MS** *obvia*, **K** ligeledes *obvia* med Randforklaringen *contraria*; men i *obviâ* skjuler sig sikkert Abbreviaturen *obuia'* = *obuiare*.

Paa Haandskriftet **A** eller rettere sagt en Afskrift af dette, som Langebek havde taget, har Suhm grundlagt sin Udgave af Skriftet i S. R. D. Tom. V, p. 341—62; men tillige har han i rigeligt Maal benyttet Udgaven **K** og snart valgt Læsemaader af **A**, snart af **K**, efter som det syntes ham passende. Han har været saa uheldig, at han i sin egen Udgave næsten har optaget alle de ovenfor paapegede Fejl i **K**, endogsaa et Par Trykfejl[1].

[1]) Mærkelig er hans Maade at betegne det første af de to Skrifter paa. I Overskriften p. 311 kalder han det (nogenlunde) rigtigt efter **A** selv (ved Slutningen af Kapitelregistret p. 314): Theodorici Monachi Historia de Antiquitate Regum Norwagiensium; men p. 312 skriver han med Joh. Kirchmanns gale Ændring i **MA**: Incipit prologus Theodrici Monachi in *Ecclesiastica Historia* Norwagiensium, og som Kolumnetitel har han efter Titelbladet i **K**: Theodoricus Monachus *de Regibus Vetustis Norvagicis*.

I sit Brev til Joh. K. af 27. Januar 1642 skriver Stephanius (se G. Storms Udgave 1880 p. III). »*Communicavit mecum nuper amicorum quidam binos manuscriptos tractatus,* quorum alter Anonymi erat de itinere a Danis nonnullis Hierosolymam suscepto, cuius initium tale, etc.; *alter* vero *codex* complectitur historiam Theodorici monachi de antiquitate regum Norvagiensium, quæ sic incipit, etc.«; og han skriver fremdeles, at han ikke tvivler paa, at det er de samme Skrifter, som Kirchmann har fundet og oftere omtalt for ham, men udbeder sig dog K.'s Bekræftelse derpaa. Tillige spørger han, om K. har i Sinde snart at udgive dem; »*constitui etenim notis quibusdam utrumque scriptorem illustrare, quæ cum tuis, quas te parasse spero, coniungi possent.*« Man har heraf sluttet, at der 1642 her i Danmark var fundet et nyt, fra Lübeckerhaandskriftet forskelligt Haandskrift af de to samme Smaaskrifter, dog vistnok saaledes, at de her ikke var forbundne med hinanden, men hvert stod for sig, saa at der altsaa egentlig var 2 Haandskrifter (se ovfr.: *alter codex*). Denne Anskuelse deler endnu G. Storm (Udgaven, p. V) og afviser bestemt den af B. C. Kirchmann i en Note til hans Præfatio fremsatte Formodning, at det (eller de) Haandskrift(er), Stephanius omtaler, kun har været Afskrift(er) af Lübeckeroriginalen, som Joh. Kirchmann i 1629 gav til Christian Friis, og som derefter fandtes i Friis's Bogsamling, hvorfra Stephanius i 1642 havde faaet Texterne. Nu siger Joh. Kirchmann i sit ovenfor omtalte Brev til Friis ganske vist intet om, at han har *givet* Friis saadanne Afskrifter (smlgn. ovfr. Brevene til Meursius S. 445 Anm. 1); men det er dog ganske rimeligt, at dette er sket, da Friis jo helst maatte have Lejlighed til at lære Skrifterne lidt nøjere at kende, end det kunde ske ved en blot Forevisning og flygtig Læsning af dem i Lübeck; og jeg for min Del er overbevist om, at B. C. Kirchmann i det væsentlige har Ret i sin Formodning. Den Omstændighed, at Stephanius ikke giver den mindste nærmere Oplysning om de i Danmark fundne Manuskripter, ikke engang om »Vennen«, af hvem han har faaet dem, og at der heller ikke fra nogen som helst anden Side forlyder det mindste om dette nye Haandskriftfund i Danmark, samt at de »fundne« Haandskrifter siden er sporløst forsvundne, gør den hele Historie om dette Haandskriftfund yderst mistænkelig. Og hertil kommer saa en anden Ting, som efter min Mening slaar Hovedet paa Sømmet. I *Upsalas Universitetsbibliothek,* i den Samling, som er skænket det af *Grev Magnus Gabriel de la Gardie,* og hvortil særlig hører de Haandskrifter, som denne afkøbte Stephanius's Enke, findes der som

No. 30—32 et Haandskrift **S**, hvis sidste Del (No. 32) omfatter de to Smaaskrifter, hvorom der her handles; *Historia Theodrici Monachi* staar paa Fol. 26^{r}—47^{r}, *De profectione Danorum* paa fol. 47^{v}—62^{v}; begge Skrifterne er skrevne helt igennem med Stephanius's egen Haand, og var der noget sandt i Historien om de nyfundne danske Haandskrifter, maatte han naturligvis have taget sin Afskrift efter disse. Men det staar for mig saa sikkert som noget, at **S** ikke er andet end en af Stephanius tagen Afskrift efter en Afskrift af Lübeckeroriginalen, og denne sidste Afskrift stammer ogsaa fra Joh. Kirchmann, men har været noget ældre end den anden ovenfor omtalte Afskrift, der ligger til Grund for **A**. Der findes rigtignok i **S** ikke saa ganske faa, for det ejendommelige Fejl og Afvigelser baade fra **K** og fra **MA**; men der er efter min Mening ikke en eneste af disse, som ikke kan være fremkommen ved Unøjagtighed dels allerede fra Kirchmanns (eller den af ham benyttede Afskrivers) Side, dels fra Stephanius's. Dette gælder saaledes om de for **S** særlige Udeladelser af Ord (p. 459, 10 *me similem*; 469, 28 *habet*; 471, 6 *a litore*; 478, 11 *effectus*); ligeledes med Hensyn til andre Fejl, som f. Ex. p. 458, 8 *proposita* (og andre lignende Forvekslinger mellem Tegnene for *pro, præ, per*); 460, 8 *discrimina in*; 461, 4, hvor Abbreviaturen $\overset{c}{n}$ i **S** er læst som *ne*; 462, 15 *Væ, Sion*; 466, 10 *pauperes*; 466, 19, hvor Abbreviaturen *.n.* = *enim* er udeladt som paa nogle andre Steder, ogsaa i **A**; 473, 12 *eo positum*; 474, 14 *et* istdf. *ne*; 479, 11 *pervenerunt*; 482, 3 *vocatorum*; 482, 9 *nisi*; 489, 16 *ut* istdf. *ad*; 490, 9 *et* istdf. *ut*. Paa 5 Steder er der Strid mellem **MA** og **S** med Hensyn til Ordstillingen; **S** har Ret p. 483, 22 (*quicquid forte*), men Uret p. 480, 17 (*illic*); paa de tre andre Steder (p. 469, 28 *mellis et lactis*; 476, 19 *pene tota*; 486, 24 *pede arido*) er Afgørelsen tvivlsom. Afgjort rigtigere Læsemaader end **A** har **S** p. 475, 20 *Hæc*; 477, 24 *quidam*; 483, 23 *enim*; 484, 13 *animos*; 487, 17 *non tamen*; 487, 20 *attenuarat* (alle til fælles med **M**); 490, 4 *hos*; ligeledes vistnok p. 469, 25: *lacte et melle*; tvivlsomme er andre Steder som p. 460, 12 *posterum* (**MA** *posterorum*); 482, 20 *illorum* (**MA** *eorum*); 486, 8 *in tertiam* (**S** *ad tertiam*). Alle de her paapegede Differentser viser dog intet som helst med Hensyn til, at **S** skulde stamme fra en helt ny Kilde, forskellig fra den, hvorfra **M** og **A** stammer; og paa alle afgørende Steder stemmer **M**, **A** og **S** ganske overens[1]).

---

[1]) P. 490, 16 er *sumptuosa* sikkert en Konjektur af selve Stephanius, og den er utvivlsomt urigtig; Stephanius er det sikkert ogsaa, der i Historia

At **S** stammer fra en *ældre* Afskrift af Kirchmann, fremgaar paa en ret morsom Maade af Stedet p. 463, 5, hvor **S** = **M**[1] har *ve* istdf. *verba,* idet Joh. K. endnu ikke havde fundet paa den rette Læsning af Kompendiet, som først er kommet ind i Originalen til **A**; ligeledes p. 467, 6, hvor **S** har *pipsima* istdf. *pipsima,* som Kirchmann aabenbart dengang endnu ikke har kunnet tyde; Stephanius har da ogsaa noteret Stedet som forskrevet; for Resten fremgaar det samme ogsaa af, at **S** p. 467, 25 alene har bevaret Interlinearglossen til *placitis,* og af, at **S** p. 461, 15 ikke har Tilføjelsen af *quæ,* som Kirchmann dengang endnu ikke havde fundet paa.

Joh. Kirchmann havde haft i Sinde at forsyne den paatænkte Udgave af Skrifterne (særlig af Theodricus Monachus) med Noter, væsentlig af historisk Art, men dog ogsaa nogle sproglige og textkritiske. Et Vidnesbyrd om hans Arbejder i denne Retning foreligger i et Haandskrift af ham, som nu findes paa vort Store Kongelige Bibliothek i *Kalls Samling Nr. 600, 4to*. Den sidste og største Del af Haandskriftet drejer sig om Kirchmanns Slægts- og Personalhistorie; men den første Del, som paa Titelbladet bærer Indskriften: *Apparatus D. Kirchmanni ad Editionem Theodorici Monachi* (skrevet efter hans Død med en senere Haand), indeholder følgende: Paa de første 10 Blade findes der et Register til Theod. Mon.; det er det, der genfindes i **M** og derefter er aftrykt i Udgaven 1684 som *Index Rerum et Verborum* efter dette Skrifts Text, uden Paginering; kun er de enkelte Passus i denne Index i **MK** opstillede i en rigtigere alfabetisk Orden end i Haandskriftet, men ved Trykningen af **K** har der indsneget sig en stor Mængde Fejllæsninger og Trykfejl[1]. Derefter findes paa $10^1/_2$ Blad en Række Noter til Theodoricus, og saa paa $2^1/_2$ Blad en Række lignende til *De profectione Danorum in terram sanctam*; af disse Noter er dog mange kun korte Notitser af samme Indhold som de, der findes i Registret, og mange andre er ikke andet end blotte Textlemmata, som K. havde optegnet for senere at føje videre Bemærkninger

---

Theodrici Monachi Cap. 1 vilkaarligt har indsat **S**'s *octingentesimo* for *millesimo* og *octavo* for *secundo.* Jeg har ved Bestemmelsen af Forholdet mellem **K**, **M**, **A** og **S** overvejende taget Hensyn til Skriftet *De profectione Danorum*; men en Undersøgelse af de 3 Textkilder med Hensyn til det andet Skrift giver, saa vidt jeg kan se, det samme Billede af Forholdet.

[1]) En lignende Index til Skriftet *De profectione Danorum* findes i **M** og er derefter aftrykt i **K** ved Slutningen af dette Skrifts Text; den er formodentlig ogsaa udarbejdet af Joh. Kirchmann; men i hans *Apparatus* findes den ikke.

dertil. Endelig findes paa $7^1/_2$ Blad en Række udførligere, særlig historiske Noter til Theodoricus, men intet tilsvarende til De profectione. Dette *Apparatus* er dog ikke den eneste Kilde til Noterne i **K**; thi det kan af Haandskriftet **A** tydeligt ses, at Joh. Kirchmann i den Afskrift af Texten, som ligger til Grund for **A**, i Randen havde anbragt en Mængde udførligere Noter, hvoraf mange ved Afskriverens Mangel paa Forstaaelse af, hvad han skrev, paa klodset Maade er blevne indføjede af ham i selve Texten, medens for det meste de længste af dem ogsaa staar i Randen af **A**, skrevne med noget miadre Bogstaver, men dog vistnok af samme Haand, som har skrevet Texten[1]); ogsaa i disse Noter har Afskriveren begaaet mange Fejl. Derimod har **M**, den Afskrift, der blev overgivet til Trykkeriet, ikke indeholdt saadanne Noter i stort Omfang, og de faa, der findes i Randen, har Udgiveren siden udslettet. Men Joh. K. maa rimeligvis have udarbejdet et vidtløftigere Noteapparat paa særlige Blade, som nu er tabte. Det er disse Hjælpemidler fra Joh. Kirchmanns Haand, som Sønnesønnen har haft til sin Raadighed ved Udarbejdelsen af det Noteapparat, som nu findes i hans Udgave. Bedstefaderens Noter har han her regelmæssigt, dog ikke helt konsekvent, anbragt saaledes, at de indesluttedes i Parenthestegn; hvad der for øvrigt findes af Noter, i Reglen kun ganske korte Indholdsangivelser til Texten, har han vistnok udarbejdet selv[2]). Derimod er jeg (i Modsætning til G. Storm) ganske overbevist om, at han ikke har haft nogen *Noter af Stephanius* til sin Raadighed, og jeg tvivler i det hele om, at saadanne har existeret. I sin ovenfor (S. 450) omtalte Skrivelse af 1642 til Joh. Kirchmann havde Stephanius jo nok sagt, at han, efter at han havde faaet fat paa de formodede nyfundne danske Haandskrifter, havde *besluttet* at udarbejde Noter til begge Skrifter, som kunde forbindes med de Noter, han haabede at Kirchmann selv havde udarbejdet; men Forudsætningen for Stephanius's Udarbejdelse af saadanne Noter var aabenbart den, at Kirchmanns

---

[1]) Kålunds Katalog angiver, at Noterne er af en anden Haand, samtidig med den, der har skrevet Texten; med Hensyn til enkelte af dem kan der være Tvivl, men Flertallet, tror jeg dog sikkert, er fra samme Haand.

[2]) Hans Bemærkning om Noteapparatet i **K** lyder i Præfatio saaledes: »Non diffiteor, notas avi mei, et quas promiserat Stephanius, desideraturum intentum lectorem. Adiecimus tamen breviculas illas, ex schediasmatis plerasque avi mei; quædam tamen obscuriora in opere, ad quæ etiam avus hæsit, intentata relicta sunt.«

Udgave snart skulde udkomme, og den kom ikke i Stephanius's Levetid. Det er vel i og for sig ikke umuligt, at Stephanius har ydet Joh K. forskellige Bidrag til de Noter, denne havde udarbejdet; men ikke engang dette er helt sikkert. Af et Par Breve, der findes i Epistolæ Olai Wormii I, p. 176 ff., ser man, at Kirchmann (1637) havde forespurgt sig hos Stephanius om Tydningen af visse oldnorske Ord og Sætninger, der findes i Skriftet *De profectione Danorum,* og at Stephanius, som ikke følte sig selv sikker paa dette Omraade, i den Anledning henvendte sig til Ole Worm og fik Besked af ham; han maa da vel derefter have meddelt Kirchmann denne Besked; men i de Noter, der findes i Udgaven, er der ikke engang Spor af dette [1]. Naar det forholder sig saaledes med Hensyn til dette Punkt, hvorom man véd at der er vekslet Breve mellem S. og K., maa man unægtelig komme til at nære stærk Tvivl om, hvorvidt S. i det hele har ydet K. noget Bidrag til de af denne udarbejdede Noter, og disses Indhold gør det da heller ikke paa nogen Maade nødvendigt at antage, at sligt er sket; alt, hvad der staar i dem, har K. godt kunnet finde selv, uden Hjælp fra S.; og har S. virkelig paa noget Punkt hjulpet K., er det i ethvert Fald nu ganske umuligt at paapege, hvad der skyldes S. G. Storm synes at mene, at en Række Noter, som findes i Randen til Haandskriftet **S** og genfindes i Udgaven **K**, stammer fra Stephanius, og under dennes Navn har han anført dem i et Tillæg til sin Udgave af Theodricus (1880), S. 200 ff. Men her har Storm taget mærkelig fejl. Noterne i Haandskriftet **S** er nemlig ikke, som Haandskriftet selv, skrevne med Stephanius's Haand, men tilsatte senere; de er allesammen skrevne af en og samme Haand, og den allerførste af Noterne lyder saaledes: »*Editi sunt hi duo Commentarii Historici à Kirchmanno Amstelodami 1684 in 8°.*« Altsaa er Noterne i **S** afskrevne efter Udgaven og viser intet som helst om deres Oprindelse fra Stephanius.

At Skriftet *De profectione Danorum* er skrevet af en Nordmand, har Dr. Kålund i den ovenfor nævnte Afhandling bevist saa fyldestgørende, at jeg ikke behøver at tale om dette her [2].

---

[1]) Det første af de to oldnorske Ordsprog findes forklaret i Udgaven i en Note, som henviser til Stephanius's Udgave af Saxo, der først udkom efter Joh. Kirchmanns Død; Noten maa altsaa være skreven af Sønnesønnen. Om det andet Ordsprog som Worm ogssaa havde forklaret (men urigtigt, fordi han havde faaet en forkert Text), findes der ingen Note i Udgaven; heller ikke om Ordet *skreið.*

[2]) Dr. Kålund har ment, at jeg, da denne Sag er klar nok, her i min Udgave, uden Hensyn til Haandskrifternes Overlevering, burde give de

Skriftet tilhører altsaa ikke den danske Litteratur; men da det dog er skrevet paa Opfordring af danske Mænd, særlig bestemt til Læsning for Danske og for største Parten handler om Danske, er dermed vel Berettigelsen given til at optage det i dette Appendix til Scriptores minores historiæ Danicæ. Hvem den danske gejstlige Mand er, til hvem Forfatteren har dediceret Skriftet, véd jeg ikke; efter Titulaturen at dømme behøver det ikke at være en Biskop, og der findes da heller ikke i Tiden noget efter Aar 1200, paa hvilken Skriftet er skrevet, nogen Bisp i Danmark, hvis Navn begynder med *C* eller *K*; turde jeg stole paa, at **S**-Afskriftens *C* bedre gengiver, hvad Originalen har haft, end *K*, som findes i **MA**, vilde jeg snarest gætte paa, at Originalen havde haft *G*, og at derved kunde være betegnet den berømte *Gunnerus,* som 1216 blev Abbed i Øm Kloster. Forfatteren har sikkert, som Dr. Kålund mener, været en af de mange norske Gejstlige, som under Borgerkrigene paa Sverres Tid søgte Tilflugt i Danmark. Men at han skulde have været den samme Mand, der som det andet Skrifts Forfatter kalder sig *Theodricus Monachus,* tror jeg ikke rigtig paa, og de Argumenter, med hvilke Dr. Kålund søger at støtte denne Anskuelse, synes mig ikke at være synderlig stærke. Allermindst kan Ligheden i den ydre Form tjene som Bevis; en Anordning som den her forekommende, med en *Epistola præfatoria,* en *Prologus* og et *Kapitelregister*[1]) forud for den egentlige Text, er i lidt varierende Form ganske almindelig i middelalderlige Skrifter. Jammeren over Menneskenes (ogsaa Kirkefolkenes) tiltagende Fordærvelse i denne Verdens sídste (sjette) Periode, da Verden stunder mod sin Undergang, hører til disse Skrifters *loci communes*; ligeledes Forfatterens Beklagelse af sin Mangel paa fin stilistisk Evne. Digressioner er ogsaa ganske almindelige overalt; de i vort Skrift er tilmed kun faa og af en anden Art end de, der findes hos

---

norske Ord og Navne deres rigtige norske Form; men jeg tør dog ikke helt igennem følge hans Raad. Jeg tør nok rette det gale *mocerei* til *Nioterei,* men ikke til *Njotarey*, og *Seleir* til *Seleiar*, men ikke til *Seleyjar*; ligeledes giver jeg Ordsprogene deres rette nordiske Form efter hans Anvisning, da visse Spor i Haandskriftet viser hen dertil; men stort videre tør jeg ikke gaa. Det er jo ogsaa ret ligegyldigt.

[1]) G. Storm har ment, at Kapitelregistret er skrevet af en anden Mand end Forfatteren; det tror jeg ikke paa. Selv Forfatteren kunde godt have tilladt sig de ubetydelige Unøjagtigheder, der viser sig i de Differentser, Storm har paapeget; i Middelalderen tog man det ikke saa nøje med den Slags Smaating; og endnu mindre har senere Afskrivere lagt Vægt paa her at vise sig strengt korrekte.

Theod. Mon. Stilen synes mig ret forskellig; den er i vort Skrift noget mere højtsvungen, mere poetisk og rhetorisk end i det andet; men dette hænger vel sammen med Forskellen i Emnet. Der er endelig visse Besynderligheder i Ordvalget og særlig i Partikelbrugen, som ikke findes hos Theodrik. Og hvis denne virkelig var Forfatter til Skriftet *De profectione*, hvorfor skulde han saa her have skjult sit Navn, som han havde vedkendt sig ved det tidligere Skrift? Jeg tror da snarest, at vi ved De profectione har at gøre med en helt anden Forfatter. Denne kan have sendt sit Skrift til Norge, da det dog ogsaa havde en ikke ringe Interesse for Nordmænd paa Grund af den Rolle, Nordmanden Ulf fra Loufnes spiller i det. Der kunde f. Ex. godt være kommet et Exemplar af det til Præmonstratensernes Kloster i Tønsberg, med hvilken By Forfatteren jo har haft nøje Forbindelse; her kan man ogsaa godt have haft et Exemplar af Theodriks Skrift, og her kan Sammenhæftningen af de to Skrifter, der ellers ikke vedkommer hinanden, først være foretaget rent mechanisk af en eller anden Afskriver og siden have holdt sig i yngre Afskrifter, af hvilke een ved et Tilfælde til sidst er havnet i Lübecks Bibliothek.

Skriftet De prof. Dan. blev først (omtrentlig) oversat paa Dansk af Odin Wolff i Journal for Politik etc. I, S. 43 ff. (Kbhvn. 1802); Stykker af denne Oversættelse er refererede af R. Nyerup i Historisk-statistisk Skildring af Danmark I (Kbhvn. 1803). En ny Oversættelse (dog uden Prologen) er given af Jørgen Olrik i hans »Krøniker fra Valdemarstiden« (Kbhvn. 1900—01, S. 117—75).

HISTORIA DE PROFECTIONE DANORVM IN HIEROSOLYMAM.

EPISTOLA AVCTORIS.

Reuerendo et diligendo domino K. frater X. canonicus debitam in omnibus obedientiam.

Multum mihi, fateor, contulit ad uestri notitiam peruenisse et desiderabili uestro frui colloquio, quod super mel et fauum sapit affectui meo; quia et auditum sua dulcedine pascit et interiorem hominem edificatione non modica ad profectum uirtutum inflammat. Inter cetera uero melliflui oris uestri eloquia mecum contulistis de his, qui de partibus nostris calore fidei accensi ante annos aliquot non sine uite discrimine Hierosolymam proficiscebantur. Vt ergo eorum gesta

---

M = Codex Biblioth. Reg. Hauniensis, in collectione Thott No. 1541, 4to. — **A** = Codex Arnæmagnæanus in Biblioth. Uniuersit. Haun., No. 98, Fol. — **S** = Codex manu Steph. Joh. Stephanii scriptus in Biblioth. Uniuersit. Upsalensis, in collectione de la Gardie No. 32. — **O** = codicum **MAS** consensus. — **K** = editio B. C. Kirchmanni, Amstelodami 1684. — **L** = editio Langebekii et Suhmii in S. R. D. Tom. V. p. 341—362.

Orthographiam ineuntis sæculi XIII., quo tempore hic libellus scriptus est, reddere conatus sum, neglectis recentium codicum et editorum mutationibus; et multa ad hanc rem pertinentia, quæ licentiæ librariorum sæculi XVII. debentur, item haud paucos eorundem errores manifestos, quos commemorare superuacaneum est, consulto prætereo. Editionum **KL** *discrepantias selectis tantum locis affero.*

1. Incipit Epistola sequentis operis **O**. 2. Domino K. **M** (*corr. ex* k) **A**; Domino C. **S**. 5. super m. et f., *cfr. Psalm. 18, 11.* 7. interiorem hom.: *Roman. 7, 22; Ephes. 3, 16.* 8. melliflui oris *dixit primus, ut videtur, Boethius loco quodam de Homero; apud medii æui scriptores sæpius reperitur.* 9. contulistis *hic ut infra in cap. XV initio* = sermonem contulistis. 10. aliquod **M**[1] (*manu prima*).

memorie posterorum digna laude traderentur, mihi, quamquam inscio et elingui, precipiendo commendare uoluistis, ut ea stilo exarante, prout diligentius possem, explicarem. Sed materie quantitas sua magnitudine ac dignitate ingenioli mei paruitatem excedit; que n*empe* peritorum studia uincit. Verumtamen aggrediar, fretus auctoritate precipientis, quia negare non audeo, quicquid dilectio uestra preceperit, hac siquidem condicione preposita, ut meorum emulorum morsibus non exponar incorrectus, et, quicquid incompositum uel inordinatum manus rodentis inuenerit, non presumptioni mee sed precepto mandantis imputetur.

PROLOGVS.

Superfluum reor nouarum rerum euentus inculto sermone depingere, cum sint innumera, licet quadam uideantur antiquitate uetusta, que, dum nostro recitantur auditui, recentem semper ingerunt nostre memorie dulcisonam suauitatem, presertim cum illarum rerum materia, secundum sue differentiam qualitatis, uel sit admiranda pro miraculo uel pro dignitate iustissima ratione ueneranda, ut uetus nouumque Testamentum, uel etiam ob decorem ornatioris eloquentie affectanda, ueluti philosophorum poetarumque opinata commenta. In

---

3. stilo *fere semper* **MA**; stylo *hic et sæpius* **S**. 4. ingenioli mei, *cfr. Vol. I. p. 122, 5.* 5. nẽpe *archetypum habuisse credo*; non **M**[1]**S** *contra sensum*; *in marg. corrector* (*ut vid., J. Kirchmann*) *adnotauerat*: forte etiam (*ut habet* **K**), *sed postea ab* **M**[2] (*editore B. C. K.*) *et* non *et* forte *deleta sunt*; *in* **A** *legitur*: quæ non forte, etiam peritorum. veruntamen *sæpius codd.* 6. fretus *h. l.* = commotus. aucthoritate **S**, *et omnino in horum verborum, q. s.* au(c)t(h)or *et* auctoritas, *scribendorum ratione licenter variatur.* 7. siquidem *particulam sæpius insolito modo auctor noster usurpat; h. l.* scilicet *significare videtur, ut p. 459, 10; 461, 27*; *463, 20 al.*; *etiam pro* nam (enim) *aliis locis* (*ut p. 460, 9*) *dicitur.* 8. conditione *plerumque codd.* proposita **S**. 8—9. ut . . incorrectus: *mandat igitur auctor domino K., cui librum suum transmittit, ut, si quæ in eo mendosa inuenerit, ea ante, quam publicetur, corrigat et emendet.* 11. *post* imputetur *in* **O** *est*: Explicit Epistola. 12. Incipit Prologus **O**. 13. reor **O**, *sed* rẽur (remur) *in archetypo fuisse credo, cum ex seqq.* (*p. 459, 16 seqq.*) *appareat ipsum auctorem non prorsus hanc sententiam probare.* 20. affectanda, *i. e.* studiose et iucunde legenda. 21. opinata commenta, *i. e.* famosa et celebria scripta.

plerisque tamen ista conueniunt, ut sit materia miraculosa dignaque relatu ⟨*aut*⟩ rationabili ueneratione affectabilis et*iam* rhetoricis fucata schematibus. Quedam uero simplici et impolita narratione prolata delectant et cor audientis afficiunt, *d*um nec sint *in*honesta plurimum nec deformiter abhorrenda, ut sunt quorundam carmina poetarum, quos Virgilius urbana irrisione denotat, dicens:

> Qui Bauium non odit, amet tua carmina, Meui,
> Atque idem iungat uulpes et mulgeat hircos.

His siquidem me similem fore redarguo dignumque risu, qui neque hac neque simili motus inuectione a proposita scribendi cupiditate reprimebar; supradictarum itaque qualitatum diuersas uarietates meditatus sum nocte cum corde meo et exercitabar, non tam presumptione temerarius quam geste rei cupidus commendator, licet facultas elegantioris facundie paruitati mee non suppetat. Attamen de his quamquam ⟨*loqui*⟩ superuacaneum emuli estiment, silendum non

2. aut *addidi, ut partitio hic facta superiori (in p. 458, 18 sq.) responderet.* etiam (et̃) *scripsi*; et **O**. 4—5. dum n. s. ĩhonesta *scripsi*; cum n. s. honesta **O**, *praue; nam carmina illa, quæ in seqq. designantur, et materiam inhonestam et formam abhorrendam habebant.* 6. carmina *om.* **K**. Virgilius: *in Ecloga III, v. 90 sq. Obtrectatores Virgilii erant Bauius malus poeta et Mœuius etiam peior, quorum lectio nemini plus conferre poterat, quam si aut vulpes pro bobus ad arandum iungeret aut hircos mulgeret. Post versus Virgilii* **O** *habet*: Hæc figura vocatur Asteismos (**S** *male*: Asterismos), *sed in* **M** *postea corrector hœc verba uncis inclusit; nota scilicet marginalis fuit ad verba* urbana irrisione *pertinens, quam librarius aliquis inscite in textum receperat. De schemate asteismi, quod cum ironia et sarcasmo quandam habet cognationem, conferatur v. c. Quintiliani lib. VIII, 6, 56 sq.* 10. me similem *om.* **S**. fore, *scil. œmulorum meorum iudicio.* redarguo **O**; *malim tamen* redargui (= mihi obieci). 12 *sq.* supradictarum etc.: *his verbis subobscuris auctor significare videtur, se meditatum esse ac temptasse, si forte opus suum ad egregiorum illorum scriptorum normam, quœ superius (p. 458, 17—21) nominauit, elaborare et conformare posset; et vestigia sane eiusmodi meditationis haud pauca in eius libro apparere concedendum. est.* 13 *sq.* meditatus .. exercitabar, *cfr. Psalm. 76, 7.* 16. quanquam **M**[2] *in marg.* **M** *addidit, fort. de sua vel potius de aui sui coniectura, cum etiam in* **S** *postea Steph. in marg. adiecerit;* **A** *in textu habet, item* **K**, *sed uncis inclusum; utut est,* quamquam *per se aptum videtur, ita tamen, si prœterea* loqui *inseritur.*

arbitror, que nostris contigere temporibus; et rogatu illarum uenerabilium personarum qualicunque stilo exarandum suscep (ut materie series facundiori ⟨*successori*⟩ pro tempore seruaretur), que uidelicet persone, relicta dulcedine complexus coniugalis filiorumque ac propinquorum possessionumque amore contempto, illud euangelicum complere non hesitantes: »Nisi quis renunciauerit omnibus, que possidet, non potest etc.«, mortis discrimini semetipsos tradiderunt, ut Christum lucrifacerent. Siquidem, nisi fallor, quicquid in mundi re publica gestum fuerat, uelut fumus euanesceret ac sorberet obliuio, nisi uirorum illustrium scrip*turâ* ligaretur industria, ut ad memoriam posterorum manifestata rerum ueritate proderetur.

Hec igitur ⟨*pro*⟩ meo modulo mente pertractans, quamquam presumptionis a derogatoribus arguar, nemini preiudicium digniori scripto uolenti depromere faciens, libens *con*cedo, ut factum elegantissimum facundiori commendetur eloquio.

Caput I.: Quod auctor deplorat multiplices labes et uitia modernorum.

Mundi fine uergente ad occasum increbescunt mala plurima, ut ueridica domini sententia, que falli nequit, confirmetur, ubi ait »gentem surgere contra gentem et regnum

---

3. successori *addidi*; *conferantur v. c. Suenonis Aggonis f. verba, quæ Vol. I. p. 64, 17 sqq. et p, 142, 4 sqq. leguntur; ceterum etiam apud alios scriptores similia dicta repperi.* 6. illud euangelicum: *Luc. 14, 33.* 7—8. non potest, et cetera mortis discrimina in semetipsos(!) **S**. 8. Chr. lucrifacere: *Philipp. 3, 8.* 10. *malim*: sorberetur obliuione. 11. scrip̃ta ligaretur *scripsi* (*cfr. Vol. I. p. 64,17*); scripta ligarentur **O**, *quod intellegi nequit.* 12. posterum **S**. 13. pro *addidi* (*cfr. Vol. I. p. 122, 5*). 15. ꝯcedo *scripsi*; cedo **O**. 16. *Post* eloquio *in* **O** *est*: Explicit Prologus. Incipiunt Capitula sequentis operis. *Sequitur deinde enumeratio capitulorum, argumenta singulorum indicans; sed cum hæc postea in inscriptionibus, quæ singulis capitibus præfixæ sunt, totidem fere verbis iterentur, tamquam superuacanea hic omitto; discrepantias huius enumerationis suis locis littera* **E** *notatas afferam. In fine enumerationis legitur*: Expliciunt Capitula. Incipit Historia de profectione Danorum in Hierosolymam. 17. Quod **O**; *malim* Quo. 19. Mundi fine etc.: *cfr. Vol. I. p. 94, 7 cum nota; et similia sæpe apud huius æui scriptores leguntur.* increbrescunt **M**. 20. nequid **M**[1]. 21. gentem etc.: *cfr. Matth. 24, 7; Luc. 21, 10.*

regno preualere«. Non remotis tantum regionibus, immo domestica cohabitatione probatur, iudicium dei omni pace remota propinquare; quia nec pater filio integritatem fide*i* nec matri filia naturalem affectum inuicem seruare noscuntur. Vt ergo peccatum mundi, suo termino incumbente, puniatur, multis illusionibus, uti dîgnum est, confunditur. Non est enim ulla personarum differentia nec etatum reuerentia; sexus quoque nullus nullaque ⟨*est*⟩ professio, quin omnes, quantum poterunt, nit*a*ntur contra uetitum. Amoris denique dei nulla remansere uestigia; ueritas non reuersura longe peregrinatur a seculo; appetitus uitiorum, omni submota uerecundia, uehementer inualuit; et contra prime tabule secundum mandatum, ubi deus homini proximum sic ut se ipsum diligendum precepit, homines in contrarium uersi odio malignante consurgunt. Pudicitie locus non est, regnante luxuria, ⟨*que*⟩ ubique diffusis sordibus pene totam humani generis massam corrumpendo fedauit. Sacerdotes dei simonia maculans reddit inglorios, et sacre fidei puritas errorum impietate turbatur. Quid multa referam extra propositum euagando, cum possim breuiter totum corpus Christi, quod est ecclesia, prophetica sententia corruptum et contaminatum demonstrare? »Omne caput« inquit »languidum est et omne cor merens; a planta pedis usque ad uerticem non est in eo sanitas.«

Caput II.: Quod propter uniuersalem transgressionem ciuitas dei Hierusalem, habitatoribus trucidatis et in captiuitatem ductis, a paganis inhabitatur.

Vniuersorum siquidem impietate seuiente, uniuersali quodammodo plaga percutimur; quia, quod omnium erat communis gloria, decus et ornamentum, factum est singulis

---

1. imo *fere semper codd.* 3. fidei *scripsi*; fidem **O**, *ante quod* **M**² *et* **A** et *inserunt. Fieri potest, ut auctor in his locum Ouidii ex Metam. I, 144 sqq. ob oculos habuerit.* 4. nec **MA**; ne **S**. 6. illusionibus, *i. e., opinor,* probrosis erroribus. 8. est *addidi.* 9. nituntur **O**, *correxi*; niti contra (= in) uetitum, *cfr. Ouid. am. III, 4, 17.* 12. contra . . mandatum: *cfr. Leuit. 19, 18; Matth. 22, 36 sqq.; Marc. 12, 28 sqq.* 15. quæ *in marg. add.* **M**² (*ut* **K**), *de coniectura aui sui, nam in* **A** est: f(orte). quæ, *et om.* **S**. 19. præpositum **M**. 20. corpus . . ecclesia: *Ephes. 5, 23 sqq.; Coloss. 1, 18. 24.* 20—21. prophet. sent.: *Isaiæ 1, 5 sq.*

opprobrium sempiternum, nisi uirtute diuina reparetur, quod peccatis nostris exigentibus dissipatum est et destructum. Flebilis ille casus et scandalum intollerabile Christianorum, quod nostris dolemus accidisse temporibus, omnium in Christo credentium corda turbauit, quod Hierosolyma uidelicet, religionis Christiane principium et natale solum unigeniti filii dei, que, presentia humanitatis Jesu Christi et miraculorum eius gloria, que gessit, sanctior illustriorque cunctis regionibus, eminentiori dignitate pollebat, eiecto, immo trucidato, populo, cuius est dominus deus eius, populo, quem elegit in hereditatem sibi, paganorum inhabitatione fedatur. Denique Dauidicum illud uaticinium lamentabili merore permixtum iam completum cernimus supra quam quod legimus: »Polluerunt templum sanctum tuum etc.« Ieremias quoque presentialiter lamentatur, dicens: »Vie Sion lugent, eo quod non sint, qui ueniant ad solemnitatem.« Cuius, uel saxei, hec audientis fundamentum cordis non concutitur, ut prorumpat in lachrymas et singultus? Cum igitur hec mala principium sumerent, ut proditio fieret ciuitatis sancte, infidelitas a suis ciuibus sumpsit exordium; quia nemo peior quam domesticus inimicus. Nec † subito latere mundum potuit, quod in medio mundi agebatur. Flamma enim ignis iniqui fumum horridi rumoris ad uniuersa circumquaque regna diffundebat; et subito Romanam sedem non latuit, quicquid transmarinis partibus uirtus pagana contra diuine institutionis religionem nitebatur. Quid igitur ageret caput corporis, amputatis decentioribus membris, nisi medicinam querere curationis?

---

3. intolerabile **MA**. 9—11. populo . . sibi: *Psalm. 32, 12.* 10—11. in her. sibi [i/s] **O**, *sed* i/s *del.* **M²**; in her. sibi sanctam **KL**, *sed verbi* sanctam *in* **O** *nullum est vestigium, nec in Psalm. l. l. legitur.* 11—12. Dauid. uat.: *Psalm. 78, 1.* 13. supra quam = magis (*vel* peius) etiam quam. 14. etc. *om.* **S**. Ieremias: *in Threnis 1, 4.* 15. Væ, Sion, l.(!) **S**. 17. lachrumas **MK**. 19. sumsit **MA**, *et sic sæpius.* 20. domest. inimicus: *cfr. Michæ 7, 6; Matth. 10, 35 sq.* subito **O**, *quod h. l., ubi* diutius *expectandum erat, corruptum esse videtur; fort. ex v. 23 huc irrepsit.* 26. caput corporis, *i. e. dominus apostolicus, caput ecclesiæ. Hierosolyma a Saladino capta est postridie Kal. Octob. anni 1187; tristi hoc nuntio concussus Urbanus papa III. mortuus est a. d. XIII. Kal. Nouemb., cui sequenti die successit Gregorius VIII., qui dies tantum LVII sedit, usque ad diem XVII. Decemb.*

Caput III.: Exemplar epistole domini pape ad omnes reges et principes orbis terrarum pro necessitate terre Hierosolymitane.

Conuocato mox concilio decreuit in uniuersas mundi partes legationis huius nuncios destinare, scribens cunctis lamentabile carmen et uerba hanc summam continentia:

»Gregorius, seruus seruorum dei, uniuersis regnis et regibus et regnorum principibus cum plebe subdita Salutem et apostolicam benedictionem. Quoniam diuina patientia me quasi mutum et minus sollicitum speculatorem domui sue constituerit, ut, si uidero super ciuitatem domini munitam hostes irruere, clamare non desinam (secundum illud propheticum: »Clamare ne cesses!«), clamabo uim patiens in amaritudine anime mee, stimulante doloris angustia, quod immanem tristitiam afferet audientibus; et cum hec nostra scriberetur epistola, lachrymarum profusio paginam stillando maculauit, eo quod fama flebilis uultum diuine serenitatis aduersus sanctam ciuitatem Hierusalem et patriam Jesu Christi in furorem conuersum nunciauit. Nec immerito: in quo enim diuinam clementiam humana malitia non offendit? Vniuersalis siquidem excessus uniuersaliter meruit flagellari in tantum, ut sepedicta ciuitas sancta, destructa munitione et pollutis edibus sacris et in captiuitatem et mortem deductis habitatoribus, ab immundis gentibus, nemine iam renitente, possideatur. Iam antiquus ille Nabuzardan coquinam profanationis

---

3. consilio **M**^{1}. 5. lamentabile carmen: *Statii silv. V, 3, 1.* et verba hanc **AM**^{2} (*vel potius Joh. Kirchm.*); et ve (*ex compendio* $\overset{a}{v}$ *ortum*) hanc **M**^{1}**S**. *Auctor noster ex parte saltem litteras papales, quæ num etiamnunc exstent nescio, suis verbis reddidisse videtur.* 6. dei *errore om.* **K**. 6—7. et . . et **MA**; ac . . ac **S**. 8. Qm̃ *aut* Q^{a}m **M**^{1} (= *Quoniam*); Q^{a}m **S**; Quam **A**; Quum *in marg.* **M**^{2} *et inde* **K**. 9. quasi mutum et m. sollicitum (= timidum) spec. domui sue, *cfr. Ezechiel. 3, 17 (9. 26).* 10—11. super . . irruere, *cfr. Psalm. 47, 9* (*ex quo loco fort.* uirtutum *pro* munitam *scribendum est*); *Judic. 9, 33 al.* 11. illud propheticum: *Isaiæ 58, 1.* 12 *sq.* clamabo . . anime mee: *Iob. 19, 7; 10, 1.* 15. lacrimarum *h. l.* **M**, *et omnino* lac(h)rima, lac(h)ryma *etc. varie scribitur in codd.* 24. Nabuzardan: *de hoc principe exercitus Nabuchodonosoris, qui Ierusalem regis iussu deuastauit, vid. Reg. IV, 25, 8 sqq. et Ieremiæ 39, 9 sqq., 52, 12 sqq.; cum eo comparatur Saladinus, cuius crudelitas valde exaggeratur, quasi fuerit Polyphemus aliquis aut simile monstrum fabulosum.*

sue, remotis altaribus, construere non ueretur; habet namque humanam carnem, nimietate crudelitatis sue mactatam, abundanter coquere, quia repertus non est, qui sanctorum sanguinem, qui in circuitu Hierusalem effusus est, sepeliret. Audiat siquidem orbis terrarum et uniuersi, qui habitant in eo, quique terrigene et filii hominum simul in unum, diues et pauper, audiant, et uicem Christi doleant et meminerint se debitores redemptionis sue, nec patiantur iniuriam Christi fore diutius inultam. Et qui se pro nobis redimendis incunctanter dedit in mortem, mortem autem crucis, nos uersa uice ipsum ponamus exemplum, pro Christo animam dare non dubitemus; quia, qui preciosiorem facit animam suam Christo, Christum non meretur.«

Hec et alia quamplurima pagina continebat apostolica, exhortans singulos, confortans uniuersos. Nunc autem ad ea, que in Dacia super hoc lachrymabili negotio gesta nouimus, uertamus articulum.

Caput IV.: Quod regem Danorum Kanutum, Othonie cum omnibus episcopis et regni principibus curiam tenentem, de destructione terre Hierosolymitane lamentabili dolore rumor affecerit.

Rex Danorum illustris et nobilis, Kanutus, Waldemari regis filius, Othonie constitutus circa Natiuitatis Christi solemnitatem curiam conuocauerat, mandans omnibus regni sui principibus, episcopis uidelicet et officialibus et prudentioribus cunctis, ad predictam ciuitatem omni occasione omnique mora submota conuenire, forte de suorum aliquid negotiorum acturus occupationibus (— quia nusquam terrarum mala deficiunt, que molestant, immo semper, nisi euellantur, succrescunt —): cum ecce repente superueniunt nuncii a sede

1. habet **O**, *sed* havet (= cupit) *corr.* **M**². 3—4. repertus .. sepeliret, *cfr. Psalm. 78, 3.* 4—7. audiat .. audiant: *Psalm. 23, 1; 48, 2 sq.* 5. siquidem *h. l.* = igitur, *ut infra quibusdam locis.* quique = omnes. 10. mortem .. crucis: *Philipp. 2, 8.* 11. et *ante* pro *add.* **K**, *præter necessitatem.* 12. precios. facit an. suam: *Act. apost. 20, 24.* 17. articulum = digitum, manum. — 18. Danorum *h. l. om.* **O**, *sed habet superius* **E**. 20. *malim* lamentabilis, *ad* rumor *relatum.* 25. occasione *fort.* = causa impediente; *cfr. p. 440, 32.* 27—28. nusquam t. m. deficiunt *prouerbium metricum esse videtur aut locus ex aliquo poeta sumptus.*

apostolica directi, hec, que supra diximus, in conuentu omnium referentes. Quod rex audiens et uniuersi considentes in profusionem lachrymarum et suspiria resoluuntur, ut penitus omnes obmutescerent, nec ualeret quispiam responsum dare narrantibus, tristitie magnitudine cunctos absorbente. Tandem in se reuersi, resumpto spiritu, ruperunt silentium; quia sic fieri frequenter assolet, audita insolita rerum magnarum nouitate. Quis autem illorum his tam magnificis tamque tristibus nunciis respondere debuisset, uix inuentu*m* est, donec se inuicem confortantes animarent.

Caput V.: Quod Esbernus, frater Absolonis archiepiscopi, probitates et gesta maiorum commemorando plures ad iter Hierosolymitanum animauerit.

Et ecce uir, nomine Esbernus, frater Absolonis archiepiscopi, magne prudentie magnarumque opum, habens multam in conspectu regis et principum fandi gratiam, cogitata facultate perorandi, quid cunctorum animo affectuosius insedisse potuisset, surrexit; et faciliter nacta loquendi licentia sic exorsus ait:

»Litteris apostolicis summique pontificis nunciis reuerenter, uti dignum est, inclinamu*r*; sed quia luctuosam continent querimoniam *de* Jesu Christi contumelia, omnium corda Christum diligentium uertunt in stuporem. Nihilominus tamen, ut decet, paterne sollicitudini grates debitas agit Christianitatis uniuersitas; quia, sicut in capite corporis sedes est rationis et scientie, ita et in capite sancte matris ecclesie, id est Apostolico, totam consistere summam consilii non ambigimus. Quicquid ergo diuina gratia sue dignatur reuelare prudentie, hoc

2. confidentes **O**, *sed corr.* **M²**. 5. tristitie . . absorbente, *cfr. Corinth. II, 2, 7.* 6. resumpto spiritu: *Iudith 13, 30.* 8. magnificis *certe mirum est; aptius esset* magnis. 9. inuentum *scripsi*; inuentus **O**, *sed sic antea* Qui, *non* Quis, *dici debuit.* — 11. Absalonis **E**. probitates = virtutes. 14. Et ecce v. n.: *Luc. 23, 50 al.* 15. magnarum (*om.* que) **S**. 16. cogitata *vix recte habet; scribd. vid.* cogitans. 19. exorsus ait: *scilicet totam Esberni orationem auctor noster ipse composuit; nec ipsum Esbernum talia, qualia p. 466, 6—12 proferuntur, rege præsente dicere potuisse certum est.* 20. literis *fere semper* **O** (*in archetypo fuit* lr̄is). 21. inclinamus **O**, *correxi.* 22. de . contumelia *scripsi*; et . . contumeliam **O**. 28. dignetur **S**.

quasi de capite deriuetur in *mem*bra, ut benedictionem consequi mereamur. Hec illis responsa sufficiant; nunc denique, dilectissimi, ad nos commonentes uerba uertamus. Patres nostri priores meruere tempora meliora, fertilitatis scilicet ac tranquillitatis, quia in eis iustitia et ueritas obuiauerunt sibi. Horum uero dierum uolumine fraus et uiolentia regna moderantur; adulatores et hypocrite colla regum et regni principum complectentes stringunt, et per eos officia cuncta mutuantur iuxta illud poeticum irridentis prouerbium: »Quod non dant proceres, dabit histrio«; qui autem ob uirtutis meritum fallere indignatur, non solum nullam meretur gratiam, uerum etiam detrectatorum morsibus laniandus exponitur. Quicquid ergo uitiosum et uirtuti contrarium esse perpendimus, celerrime relinquamus, et turpia inhonestatis abicientes, quos habuimus, patres imitemur! Que ⟨*enim*⟩ regna queue patria antiquorum Danorum gloriosa tropea non predicant? Si Greciam consulis, nostrorum audacia se defensari clamitabit. Longobardiam, si uis, interroga, et statim sui nominis proprietate se deuictam a nostris non celabit; appellantur enim, sicut notissimum est, Longobardi, id est: 'longam barbam habentes', eo quod antiquitas nostri habitus, cum eos uinceremus, more leonum ge*rn*ob*a*diam producebat; qui paternam consuetudinem imitantes nomen hereditario iure possederunt, Romanamque fortitudinem terror gentis nostre concussisse dignoscitur. Per Normanniam, quam uastauimus, reuertamur ad Angliam et Norwagiam; ⟨*inde*⟩ regirantes ad orientem mentionem faciamus de Finnis ⟨*et*⟩ Sembis, nihil de Sclauia relinquentes, a termino, qui dicitur Hel, usque ad uastam solitudinem, que coniungit

---

1. in m̃bra *scripsi*; in barbam **O** *ridicule*. 5. iustitia . . sibi: *Psalm. 84, 11.* 7—8. colla stringunt: *Genes. 33, 4.* 8. mutuantur = venalia præbentur et emuntur. 9. prouerbium: *Juuenal. sat. VII, 90.* 9—10. dant pauperes(!) **S**. 14. abijcientes **O**, *ut solent in eiusmodi compositis.* 15. enim (.n.) *addidi.* patria = terra. 16. trophæa **S**. 19. enim *om.* **S**. 22. gernobadiam *scripsi* (*i. e.* mystacum prolixitatem; *vid. Ducang. s. v.* grani; g(u)ernon *in antiquo Gallico significat* moustache); gemobodiam **O**. 26. inde (iñ) *addidi.* 27. et *addidi.* 28. Hel: »Est Heylo siue Hel(l)a ad oram Baltici maris in Prussia occidentali, non longe a finibus Pomeraniæ« *adnotat Langebek. Situs est hic locus in extrema parte promunturii, quod in sinum Danzigicum excurrit.* uasta solitudo: *significatur* saltus paganorum Isarnho, *quem vocat Adam. Brem. IV, 1.*

Sclauiam, Holsatiam atque Daciam; et sic pene totum orbis circulum feroci audacia peruagantes sue subdidere dicioni. Hec autem horrenda pericula mortesque multiplices non diuine religionis intuitu sustinentes, sed dilata*n*de fame nominis *sui*, perpetu*am* gloriam meruerunt. Non ergo simus peripsima hominum et crimen inferamus adepte dignitati; i*m*mo ue*rt*amur a seditione ciuium ad maiora et utiliora certamina: forte nos expectat gloriosus de tyranno triumphus. Iudicia enim dei abyssus multa; et si humanam latet cecitatem, diuine prouidentie rationem non obscurat, quo exitu hec dei sustinentia terminetur. Simus in sorte sanctorum et communione laborum; qui non ualet corpore, rebus opem conferat laborantibus, ut participes sint in premio, qui non sunt dispares in uoto.«

Hec ille uir concionabatur in publico.

Caput VI.: Quod quindecim de nobilioribus primo iter predictum se suscepturos iuramento firmabant, sed insidiis hostis antiqui omnes preter quinque a proposito resilierunt.

Soluto tandem concilio conuenere uiri pauci, numero quindecim, quorum deus specialiter corda tetigerat, ut familiariori discussione rem examinarent, quo modo uel qua uia quoue aditu, quod mente conceperant, opere parturirent. Sed res ardua consilio magno et multis egebat opibus, quia nihil per se, nisi armati multitudine, facere potuissent. Decreuerunt igitur uerbum istud diuulgandum in placitis, predi-

2. ditioni *plerumque* **O**. 4—5. sed dilatam de famæ nominisque perpetui **O**, *correxi* (*in* **A** *adscripta est coniectura* dilatande; *in marg.* **K**: forte dilatando; *in* **S** *textum corruptum esse Steph. siglo quodam notauit*). 6. peripsima **À**; pipsema **M**[1]; pipsema **M**[2] *et in marg.* peripsema; pipsima **S**, *quod Steph. notauit; Græcum est verbum* περίψημα, *ex Corinth. I, 4, 13 petitum, ex quo loco fort. etiam* omnium *pro* hominum *scribd. est.* et **O**, *sed malim*: nec *vel* et non; *cfr. Machab. I, 9, 10*: et non inferamus crimen gloriæ nostræ. 7. ĩmo u^ttamur *scripsi*; moueamur **O**. 9. Iudicia . . multa: *Psalm. 35, 7.* 10. obscurat *hic insolito modo pro* latet. 11. in sorte sanctorum, *cfr. Act. apost. 26, 18; Coloss. 1, 12.* — 20. quorum . . tetigerat: *Reg. I, 10, 26.* 23. et multis egebat **K**; multis egebat et **O**. 25. uerbum i. d., *cfr. Matth. 28, 15 (Esdræ II, 8, 15).* *post* placitis **S** *solus habet interpretamentum*: id (*pro* .i. = id est) foris publicis; *in marg.* **M** *alia manu, non Joh. Kirchmanni, ut vid., adscripta est coniectura* plateis; *inde* **K** *in marg.*: l. plateis.

candum in ecclesiis, ut, quod iam pauci perceperant, clamore publicato ad aures uulgi procederet. Quod et factum est: spargebatur in agro dei semen fructiferum, et multiplicati sunt, qui deuotione *san*cta sanctum propositum uirili constantia rapuerunt, quia 'regnum celorum uim patitur, et uiolenti diripiunt illud'. Supradictis autem uiris quindecim, qui huius negotii uidebantur emulatores feruentiori zelo, huius*modi* erat summa consilii, ut piraticis constructis nauibus, quas 'sneckas' appellamus, que ferendis alimentis magnitudine ac firmitate forent idonee, quasque etiam artificum diligentia tam solida compaginatione constringerent, ut uentorum inclementiam et procellas undarum irruentes inconcusse repellerent, ⟨*iter arriperent*⟩. Neque hoc silentio tegendum arbitror, quod predicti uiri xv. solemnitatem uoti sanctissimi sacramento interposit*o* fidei et iuramento firmabant. Attamen malignitas hostis antiqui, que semper bonis operibus insidiatur, ut pereant, non passa est integritatem tam prudentis consilii ad utilitatis actum procedere. Videbat, ut estimo, subtilitate nature, quam post casum perdite nature non amisit, quod prodesse forte potuisset, si propositum istud ceptum consummaretur: separauit eos abinuicem procul, et fide p*ro*dita quosdam † eques nunquam reuersuros abegit, quosdam, hactenus uoti reos, ne quid huiusmodi facerent, impediuit. Illi autem, qui uirtutem hanc animo diuinitus inspiratam conceperant, licet iam pauciores effecti numero, quam fuerunt, constantiam uoti felicioris seruantes mutuo se ipsos animabant, et quasi pauca boni seminis grana in agrum fertilem sparsa rursus crescere et multiplicari, domino dante incrementum,

---

1. iam **O**, *sed scribd. vid.* tm̃ = tantum. 3. multiplicata **MS** (multiplicati sunt *sæpius in Vulgata*). 4. sancta (ſc̄a) *scripsi*; facta (fc̄a) **O**. 5. regnum celorum etc.: *Matth. 11, 12.* 8. huiusmodi *scripsi* (= hec); huius **O** (*neglecta ultima parte soliti compendii*). 13. iter arriperent *aut simile aliquid excidisse apparet.* 15. interpositæ **O**, *correxi.* 18—19. subtilitate nature etc.: *auctor cogitasse videtur de loco Genes. 3, 1.* 21. separauit . . procul: *Daniel. 13, 51 (Matth. 25, 32).* prodita *scripsi*; perdita **O**. 22. eques **O** *corrupte*; equites *corr.* **M**[2], *sed in marg. corrector se ab hac coniectura reuocauit*; ex eis *coniecit* **K**; *crediderim potius corruptum esse ex* eꝯuētu = e conuentu. 28. crescere et multiplicari: *Genes. 1, 22. 28.*

ceperunt; quia 'neque plantans neque rigans multum conferunt, nisi deus dederit incrementum'.

Quinque tantum uiri de xv. constantiam uoti non linquentes ad condictam nauium institutionem festinabant, quorum hec sunt nomina: ⟨*Primus*⟩ Ago, filius Stigh Albi, qui, etate maturior, auctoritate quoque consilii prior esse uidebatur. Alexander alter dicebatur, Absolonis archiepiscopi nepos ex sorore. Hi iunguntur societate et communione rerum et in unius nauis constructione collaborant. Tertius Ako nomen habuit, qui similiter strenuitate pollebat et genere (erat enim uenerabilis uiri nepos, Tuconis episcopi); qui pre ceteris conceptum desiderium ardentiori emulabatur affectu: uicem cotis gerere non destitit, cunctos, quos poterat, acuendo. Hic sibi socium asciuit satis industrium, nomine Skori, quem etiam sue nauis, quam construxerat, fecit esse participem. Petrus quoque, uir eque nobilis, Albi Palnonis filius, diuitiarum abundantia copiosus, in fabrica sue nauis solus sudasse dignoscitur. Sweino etiam, Thorkilli filius, unus erat ex illis; qui Mattheum, uirum generosum, litteratum, militarem tamen, uie comitem et laboris consortem elegit. Isti sunt uiri fortes et gloriosi, quos elegit dominus in charitate non ficta; quorum nomina, perpetua laude uictura, meruerunt premia eterna, quia, diuinorum preceptorum non auditores tantum sed factores, non hesitabant cum Abraham exire de Vr Chaldeorum, ut uidere me*re*rentur terram promissionis, fluentem lacte et melle. — (Non omnibus satis fore manifestum arbitror, cur illa terra dicatur 'promissionis', uel quid sit illam terram 'manare lac et mel'; non enim habet lactis et mellis riuulos.

---

1. neque plantans etc.: *cfr. Corinth. I, 3, 7.* 5. Primus *addidi.* 8—9. iungebantur . . collaborabant **K**. 11. Tuco *episcopus fuit Burglanensis Valdemari primi tempore.* 12. uicem cotis, *cfr. Horat. art. poet. 304 sq.* 17. dinoscitur *h. l.* **O**. 18. Sweino *cum* **S** *scribam* (*item postea* Swerus); *pro* w **M** *fere semper*, **A** *plerumque* uu *habent*; *etiam* u *simplex aliquotiens in codd. est.* unus ex illis, *cfr. Act. apost. 1, 22.* 21. in char. non ficta: *Corinth. II, 6, 6.* 23. non auditores etc.: *epist. Iacobi 1, 22 (Roman. 2, 13).* 24. de Vr Chald.: *Genes. 11, 31 sqq.* 25. merentur **O**, *sed corr.* **M**[2] (**K**). 25—26. lacte et melle **S**, *et sic Exod. 3, 8. 17 et multis aliis locis* (*eodemque modo dicitur* manare lacte et melle *Num. 14, 8 et sæpius, sed in Ecclesiastici cap. 46, 10 est*: manat lac et mel); lac et mel **MA**. 28. manere(!) **A**. habet *om.* **S**. mellis et lactis **MA**.

'Promisit' eam deus patribus in terra aliena peregrinantibus; terra ista Virgo Maria fuit, generans Jesum Christum, deum et hominem; per 'lac', quod exprimitur de carne, humanitas Christi figuratur, nomine uero 'mellis', quod de rore celi prouenit, diuinitatis eius interna dulcedo signatur. Manat ergo terra promissionis lac et mel, id est: Virgo Maria generat deum et hominem. Quorsum stilo ducente dimoueor? Non est tamen inanis hec digressio, ubi fructus suauis carpitur: teritur, ut redoleat et dulci sapore reficiat. Non *est tamen* presentis occupationis mysteria perscrutari; sed ad narranda, que restant, reuocetur oratio.) —

Caput VII.: Quod illis nauem ingressis et uelificantibus parentes et amici ualedicentes dominum exorabant, ut in eundo et redeundo homines et naues cum omni integritate conseruarentur.

Porro uiri pretaxati ad sua peragenda negotia perseueranter insistunt, armamenta nauium colligentes; utensilia quoque uie longioris et cibariorum copias ad litora promouebant, ualedicentes suis omnibus; nec sine merore magno gemituque a charissimis coniugibus, filiis, filiabus ac nepotibus, cognatis etiam et amicis p*ro*sequentibus usque ad nauium stationem deducuntur. Qui mox, optata uentorum prosperitate percepta, uela dabant flatibus; commendantes diuine protectioni profectionem suam cum cantico iubilationis affectum deuotionis ad celorum alta transmittunt. Illi autem, qui suos prosecuti fuerant, ad propria cum luctu reuertentes aures pietatis diuine pulsabant, quatenus angelico comitatu munitos gratia dei ducere dignaretur et cum gaudio reuocare. Illi autem aure prosperioris impulsu et cursu uolucri ducuntur ad ostia maris,

4. de rore celi, *cfr. Genes. 27, 28 al.* 5. in terra dulceto(!) **A**. 8. capitur **S**. 9—10. Non ẽ tñ presentis occupationis *scripsi*; Non cum præsentis occupationis **O**, *quod in* **S** *Steph. ut mendosum notauit; etiam in* **M** *locum corruptum esse significatur;* Nolim inter præsentes occupationes *licenter* **KL**. — 15. prætexati **S**. 16. utensilia **MS**; ut consilia(!) **A**. via **A**. 17. littora *fere semper* **O**. 20. persequentibus **O**, *correxi*. 22. uela dabant *Ouid. Metam. I, 132 et sæpe alii.* 22 *sq.* flatibus, commendantes . . suam, et cum **KL**, *sed* et *non habent* **O**. 24. transmittebant **K**. proseqvuti **S**, *et sic sæpius.* 25—26. aures pulsabant *dixit Claudianus de bello Goth.* 625. 25. pietatis = misericordiæ.

que uocantur Hals, ubi fixis anchoris primam fecere mansionem; suscipiuntque illic obuios socios de Scania uenientes, Agi et Alexandrum, quos superius descripsimus unius fore societatis et laboris. Habito illic consilio de uie processu, anchoras e profundo rapientes mox uela suspendunt, et Austro flante lenius suaui ductu feruntur a litore, sicque per latiores sinus maris undas colligunt, donec moderato cursu tenerent insulam, que Les*e*i nominatur. Illic quoque pernoctantes non sine discrimine uim uentorum sustinuerunt: sonuerunt aque et turbate sunt abyssi, ut uix sine naufragio raperentur in cor maris et impetu maiori cumulos altiores undarum spumantium carina sulcante transcurrerent; et quassatis quibusdam nauibus sentina † purior influebat ac mortis periculum intentabat. Tandem appulsi Norwagie partibus ad regnorum confinia inter syrtes et scopulos applicuerunt; ⟨*ubi*⟩ portum tranquillum satis obtinentes Ekerei fixere funibus naues.

Caput VIII.: De fluuio Elf, et de Ulfo de Loufnes et eius sociis.

Sic locorum illorum situm describimus, ut de mari uenientibus ingens occurrat fluuius, Elf appellatus; ubi autem ad mare profunditur insulam quandam Hising ambiendo cingit. In sui dextra parte Goutos admittit et Danos, in sinistra uero solos fertur generare Northmannos; fluuius sic iste regna disiungit. Dulcem saporem in se continens bonorum piscium multam copiam mensis administrat. Est autem illinc, ubi naues fixerant, ad tres leugas in ora fluminis ciuitatula

3. unius fore **O**; quod unius fuerint **K**, *nescio unde sumptum.* 6. a littore *om.* **S**. 7. undas colligunt, *cfr. Vergil. Æn. II, 207*: pontum legit. 8. Lesei *scrbd.*; Lesci **O**, *sed in* **S** *corr. in* Lessö. 9—10. sonuerunt . . abyssi, *cfr. Psalm. 45, 4; 76, 17.* 9. sonueruntq; **S**, *in quo sæpius* q; *superfluum additum est.* 10. turbati **S**. reperentur **M**[1]**S**. 10—11. in cor maris: *Psalm. 45, 3.* 13. purior **O** *corrupte*; plurium **K**, *nescio unde, sed certe æque falsum est; fort. scrbd.* spurcior. mortem intentare *Vergil. Æn. I, 91.* 14. Norwegiæ *h. l.* **MA**. 15. syrtes *ex Vergil. Æn. I, 111.* ubi *addidi.* — 17. Loufnes **O** *hic et quibusdam aliis locis pro* Loufnes; Laufnes **K** *h. l.* 22. $\overset{c}{s}$ (= sic) **A** *et fort.* **M**[1], *quo deleto* **M**[2] *in marg.* sic *scripsit*; $\overset{i}{s}$ **S**; autem *male* **KL**. 23. disiuñg **O**, *i. e.* disiungit; disiungens *mala coniectura* **M**[2] *aut iam Joh. K., unde* **K**: disiungens, et dulcem s.

quedam sita, nomine Konunghellia; in qua Dani uie sue ac propositi socios habuere Northmannos ferme ducentos, quibus uir preclarus et elegans, Vlf de Loufnes, principatum agebat, assiduitate bellandi satis eruditus et ad arma promptissimus, et portuum scius, gnarus maris nauigandique peritia exercitatus. Est enim in illis regionibus angustus transitus et periculosa nauigatio propter occultos quosdam et aquis obuolutos scopulos; et idcirco necessarius est prudens ac discretus itineris dux, qui nouerit uitare naufragia. Hic suorum sodalium aduentu percepto letabatur uberrime; manserat enim in oppido supradicto tempore aliquanto et desideratissimum illorum prestolabatur aspectum; et continuo uisis nunciis ad eos uisitandos properanter occurrit, mutuaque salutatione susceptos ad sua seruitia reuerenter et honeste uocauit. Ad singulos quoque principes speciali ducebatur obsequio, contemplatoque nauium apparatu gaudens ad propria repedauit, ⟨*et*⟩ iucunde multum et honorifice secum socios, non sicut aduenas incognitos sed sicut ciues et eiusdem professionis domesticos, reducens muneribus honorauit et obsequiis. Postera siquidem die succinctus et expeditus descendit ad illos et uie comitem ducemque se gratulabund*i*s exhibebat. De uiris autem secum comitantibus, qui peritiores uidebantur et gnari latentium scopulorum, ⟨*singulos*⟩ singulis nauibus destinauit, ut prouisione diligentiori adhibita secura posset esse nauigatio. Fauebat autem illis statim aura prosperior, et impellente uiolentia uenti pene supra uires cursum accelerau*erunt*. Sed nauis Petri incautius ⟨*se*⟩ impegit in syrtem; et pene lesa labore comitantium et ingenio retrorsum ducta

---

1. Konnunghellia **S** *et fort.* **M**; *dici debuit* Konungahella. 6. enim *h. l., ut sæpius,* = autem. 11. opido **M**¹**K**. 12. adspectum *h. l.* **M**. 14. seruitia, *i. e.* officia, obsequia (»tilbød dem sin Tjeneste«). 17. et *addidi.* 21. gratulabundis *scripsi* (*i. e.* letantibus et gratias agentibus); gratulabundus **O**. 22. secum **O**; *mallem* se. 23. singulos *addidi.* 24. possit **O**, *correxi.* 26. accelauerunt (-uꝰũt) *scripsi*; accelerauit **O**. 27. *Post* Petri **M**¹ *spatium vacuum reliquerat* (*item* **K**), *quod* **M**² *verbis* Albi Palnonis f(ilii) *expleuit; in* **AS** *horum verborum nullum est vestigium, neque necessaria sunt, quare ea recipere nolui. Locus tamen vitio laborat, cui mederi possumus* se *post* incautius *addendo.* 28. læsa **O**; *sed* illesa *scrbd. vid.* (et *h. l., ut sæpius, fere pro* at *vel* et tamen *dictum est*).

resiliit. Vnde multo furore commotus supradictus Vlf de Loufnes aduersus illum, quem preducem constituerat, hunc eundem mutilatione membrorum damnasset uel suspendio, nisi eum Danorum postulatio defendisset. Postposito tandem hoc impedimento, more solito flatu compellente currebant, donec ante ciuitatem Tunsberg*ensem* uela reuoluerent. Quidam uero illorum pontibus fixere funes, ciuitati adherentes; alii quidam anchoras iacientes aliquantulum ab oppido remoti fluitabant, quia tedio et compressione nauium ibidem affluentium affici contempserunt.

Caput IX.: De Tunsbergh et eius situ.

Situm loci huius eo possum euidentiori stilo depingere, quod in eo longiori tempore conuersatus mores hominum non minus quam locorum didici differentiam. Latitudo maris amplum quendam sinum profundens multis *amf*ractibus insulas a corpore terre secernit, quarum una, nomine *Niot*erei, contra oppidum distenta porrigitur et positione sua portum preparat ciuitati, que maris in litore constructa pontes prebet adeuntibus. Piscium marinorum inibi multa copia, et aque dulcis inopia. Populosa satis (in estate propter nauium multitudinem undique terrarum aduentantium) ciues honestos utriusque sexus liberalitate et elemosynarum largitate preclaros habet; sed uitiosa potatio et frequens ebrietas societatem conuictantium turbat et usque ad effusionem humani cruoris instigat. Mons quidam iuxta oppidum excreuit in altum, preruptis undique rupibus quasi castrum quoddam fortissimum, nusquam aditum pandens preter unam semitam humano ingenio fabricatam, que reclusa facilime hostes adire non patitur. In cuius cacumine pulchre constructa patet ecclesia beati Michaëlis honore consecrata, que cum suis

---

2. predux = *nostrum* »Lods«. 6. Tunsbergeñ (= -gensem) *scripsi*; Tunsbergem **O**, *parum recta forma*. 7—8. alii quidam **S**; alii quidem **MA**. 9. et compressione **O**; *rectius vid.* ex compressione. 10. contempserunt = noluerunt, aspernati sunt. — 12. eo positum (!) **S**. 15. ãfractibus *scripsi*; tractibus **O**. 16. Nioterei (*Norwagice*: Njótarey) *scripsi*; mocerei **O**. 22. eleemosinarum **S**. 30. honore **O**; honori **KL**, *fort. rectius, nisi malis* in b. M. honore *scribere.*

pertinentiis canonicos Premonstratensis ordinis in eadem uilla commorantes sustentat. Planicies quoque suffusa monti, floribus odoriferis gratissima, stationem idoneam nauibus preparandis seu reficiendis administrat. In hac nempe ciuitate moram fecere uiri gloriosi, quorum gesta mando memorie, naues suas reficientes et quasi iam ex nouo solidantes; grandis enim et periculosa nimis restabat uia.

Caput X.: Quod de Tunsbergh nauigantes ad insulas Seloya*r* applicuerunt, ibi de communi negotio tractaturi.

Interea, dum hec agerentur, uiri quidam ex eis, assumptis secum sociis Vlfi, properabant ad Swerum, regem Norwagie (— morabatur enim in Assloia, que ciuitas est diues multum et populosa, tertiaque totius regni nobilior —), salutantes eum nunciantesque illi causam, propter quam uenerant, ne quasi fraudis alicuius emuli notarentur. Qui cum gaudio suscipiuntur ab eo, statimque reuertuntur reportantes sodalibus regis gratiam et fauorem et optatam prosperitatem. Illi autem, recepta regia salutatione, de die in diem parantur ad iter; ⟨*et*⟩ emptis sibi necessariis, aure prosperioris gratiam obtinentes, Vlfo ducente recedebant. Attolluntur in altum uela pendentia, porrectisque funiculis laxantur inuolucra, sicque capaces sinus aër infusus extendit et pulcherrimo cursu promouet expeditos. Videres hinc inde turbam ciuitatis quasi ad inuisum spectaculum contuendum totam proruere fusisque precibus uiam prosperam et ducatum angelicum postulare. Subtractis s*ic* ab oculis intuentium fauces aperiuntur pelagi, raptimque uentorum impulsu creuit unda procliuior et spumantibus aquis p*ro*pulit festinantes. Veniunt tandem ad insulas quasdam, quas Selei*a*r appellamus, ubi repositis utensilibus congiratisque

---

4. nempe *h. l.* = igitur, *ut p. 488, 18.* 5. moram facere v. gl. volebant *licenter* **K**. — 8. Seloyar *vel* Seleiar (*Norwagice*: Seleyjar) *scrbd. vid.*; Scloyas **O**, *sed* **M**^{2} Seloyas *correxit.* 11. Vlfi, Vlfo *etc. semper scribam, ubi hoc nomen Latine declinatur*; Vlfhi *etc. plerumque* **MS**, Vlfphi **A**. 12. Afloia *corr.* **M**^{2}. 14. ne **MA**; et (!) **S**. 19. et *addidi.* 21. porrectis, *ut vid.*, = solutis. 25. sic **M**^{2}; $\overset{c}{s}$, *ut vid.*, **M**^{1}; $\overset{i}{s}$ **AS**; autem **KL** (*ut p. 471, 22*). 27. et spumantibusq; **S**. 28. propulit *scripsi*; perpulit **O**. 29. Seleir **O**, *correxi.*

funibus fixere rates et obducunt. Post laborem utique grata quies et, humane nature fomentum inditum, somni recreatio. Sequenti uero die conuocantur uniuersi de communi negotio tractaturi, utrum hoc in loco, data commodioris aure clementia, maris aditum rapere debeant an Bergas ire. Sed disceptantibus hinc inde uulgi partibus Vlfus consulebat, utilius fore regis aduentum Berg*is* prestolari, eo quod Swerus rex homo fertur profundi consilii multaque legisse libro experientie. Asserebat quoque uir disertus, se plures socios illic habiturum, nec a facie domini sui quasi fugitiuu*m* et illicentiatu*m* uoluisse discedere. Preualuit itaque consilium Chus*a*i consilio Achitofel hac uice, nactaque oportunitate meandi more solito terga spumantis abyssi carina carpente fricabant, insulisque transcursis litorum promontoria celeri prouectione legebant, quousque coram facie ciuitatis prospectante uulgo proras pontibus applicarent. Occurrunt subito uiri ueloces, funibus ⟨*naues*⟩, ut mos est regionis, ad idoneam stationem inducentes, ⟨*et*⟩ usu decenti celeriter contexerunt.

Caput XI.: De ciuitate Bergensi et seditione ibi facta per Danos.

Hec est ciuitas regionis illius eminentiori potentia gloriosior, decorata castro regio, reliquiis sanctarum uirginum adornata (ibi sancta Sunnif toto corpore in ecclesia cathedrali exaltata quiescit); religiosorum uirorum ac feminarum illic monasteria. Populosa ualde, diues et abundans multis opibus; siccorum piscium, qui uocantur 'skreith', tanta copia, ut mensuram excedat et numerum. Affluentia nauium et homi-

1. obducunt **O** *recte* (obducere = tentorio contegere, *Norwagice*: tjalda); subducunt *mala coniectura* **KL**. 4. *malim* hoc e loco. 7. Bergis *scripsi*; Bergas **O**. 9. illic **MSK**; illinc **A**(**L**). 10. fugitiuus .. illicentiatus **O**; *sed aut accusatiuus reponendus est, aut* uoluit *pro* uoluisse *scribendum*. 11. Chusi **O**, *correxi*; *cfr. Reg. II, 17, 1—14*. 13. fricabant *mire dictum pro* fulcabant *vel* frãgebant. 16. naues *addidi, deleto* et, *quod h. l.* **O** *male habent*; *sed* et *v. 17 ante* usu *inserendum est*. — 20. Hæc **MSK**; Hic **AL**. 24. *verba* Populosa ualde, *quæ post* quiescit (*v. 23*) **O** *habent, in aptiorem locum transposui*. 25. skreith *scripsi* (*Norwagicum enim* ð *auctor quibusdam certe locis per* th *reddidisse videtur*); skreiþ *vel* skreit *adiecta quadam virgula* **O**; skreitz *scripsit* **M**[2] *et deinde* **KL**, *praue*. 26. Affluentia *scripsi, nominatiuo casu* (*ut v. 25* copia *et p. 476, 5* sufficientia); Affluentiam **O**.

num undique uenientium: Islandos, Gronlandos, Anglicos, Theotonicos, Danos, Suecos, Gutlandos ceterasque nationes, quas dinumerare longum est, si curiosus esse uolueris, illic reperire poteris. Vi*ni*, mellis, tritici bonarumque uestium, argenti quoque ceterarumque rerum uenalium multa sufficientia, et de singulis grata satis mutuatio. In cunctis ⟨*autem*⟩ illius regni ciuitatibus uniformis consuetudo, sed uitiosa, inoleuit, scilicet iugis ebrietas, que frequenter pacis federa rumpit et quandoque mansuetos quoque ad flagitia crudelitatis instigat; atque pro ioco reputantur ibidem facta criminalia. H*oc* etiam agit illa sine mensura potus ingurgitatio, quod ciues et aduene, furore uini commoti, rapientes arma concurrant ad scelera. Nec ab effusione sanguinis innocentum manus nefarias cohibere curant, et idcirco plura partibus illis damnanda facta reperies quam usquam terrarum: etiamsi paganos adeas, nequaquam similia poteris inuenire. Hac siquidem insolentia quidam ex collegio Danorum illecti, nocturnis uidelicet potationibus perdito sensu dediti, cum Norwagiensibus rixam miscuerunt, usquequo tota pene ciuitas ad arma conuolaret. Non enim omnes eandem uel equalem donorum gratiam, etsi uno fusi ⟨*sunt*⟩ semine, merentur accipere; sed nisi prudentia uirorum illustrium ex utraque parte concurrentium litem dirimeret, ebrietas mixta furori stragem hominum attulisset. Mane iam facto conuocantur uiri discretiores, qui seditionem ortam inter ciues et hospites terminarent. Visum est illis equa lance ponderantibus, Danos in hac concursione plus deliquisse, quia matronam quandam ualde nobilem inhoneste nimis contrectasse conuicti sunt; ideoque non sine rerum suarum dispendio iudicium finierunt. Nihil utique in re publica dispensatur utiliter, nisi moderatrix sapientia rerum affuerit. Hac de re sepedicti Dani quodam affecti tedio recedere disponebant, innouatis nauium suarum

---

2. Theothonicos **AS**. 4. Vini *Nyerup* (*et iam fort.* **M**[1]); Vim **M**[2]**AS**. 7. autem *addidi*. 9. quoque *scripsi*; quosque **O**. 11. Hæc **O**, *correxi*. potius **S**. 15. usquam **K**; nusquam **O**. 19. tota pene **MA**; pene tota **S**. 20. Non **MS**; Nam **A**; *ceterum hæc sententia huic loco parum apta esse videtur*. 21. sunt (st̃) *addidi*.

utensilibus, ne forte, sepius iterato litigio, quid deterius contingere potuisset.

Caput XII.: Quomodo Swerus naues et apparatum Danorum explorauerit.

Abeuntibus autem illis Vlfus in ciuitate remoratur, egre multum ferens regis aduentum nimia dilatione differri; quia tempus aure lenioris abibat, et tota uia periculi altioris imminebat. At non multo post optato fruebatur desiderio, et ecce superuenit Swerus rex inopinatus, more solito, Danis eum adhuc prope ciuitatem in portu, qui dicitur Florewagh, expectantibus; et pene iuxta illos, in portu tamen altero, tentoria fixit. Sequenti uero nocte, duobus tantum secum assumptis, quasi curiosus explorator descendit in lembum et lenta remigatione ducebatur ad eos, ut diligentius singulorum consideraret apparatus ornatum. At illi nauigantium more seruantes excubias, tum propter insidias furum et latronum fraudulentos incursus, tum etiam ob uentorum mutabiles qualitates, ⟨*ut*⟩ uiderunt homines in umbra noctis obscure quasi furtiuo quodam processu silenter propellere cymbam, nihil simile de rege suspicati ceperunt eis clamosa subsannatione insultare contumeliasque uerborum et iniurias, 'fures' appellantes, irrogare. Ille autem, patienter satis sufferens, blanda pro asperis responsa reddebat, mittigare uolens insipientiam se frustra molestantium. Excitati tandem quidam de nautis, scire uolentes, unde foret tanti *ir*risus occasio, cognito regis accessu 'Aue' dicebant ei. Hi uero, qui prius stolida insultatione garriebant, confusi linguas faucesque restringebant. Rex autem, agnitum se deprehendens, subito recedebat et postera die properauit ad urbem.

---

1 *sq.* ne quid det. cont. potuisset, *cfr. euang. Joh. 5, 14.* — 3. *verba* naues et *h. l.* **O**; *superius om.* **E**. 10. Flore uuagh **M**[1]; Floreuvagh **A**; Floreuuagh **M**[2]**S** (Floruvágr *Norwagice*). 18. ut *addidi, ut iusta periodus efficeretur.* 23. mittigare **S**, *et sic potuit in archetypo scribi*; mitigare **MA**. 24. quidam **MS**; quidem **A**. 25. irrisus *scripsi* (*ut supra dicitur* subsannatio); risus **O**. 29. postero **S**. —

Caput XIII.: Quod Simon, filius Kari, factione Sweinonis puerum quendam filium Magni regis uocans et secum assumens insurrexerit contra Swerum.

Vt enim ea, que narrare gestio, luculentiori stilo ualeam indagare, superiori reincipiendium est exordio. Multum temporis elapsum nouimus, quo Norwagia, ciuili bello pulsata, pene deperiit, et post et ante mortem Magni regis; multa ⟨*enim*⟩ mala emerserunt in regno, quia rex Swerus, qui predictum regem multis preliorum et insidiarum occursibus molestauerat et tandem occisum uicerat, plurimis infestus effectus tam extraneis quam indigenis, ut alium Hismaëlem crederes, multos illius regni nobiles expulit, quos non interfecit. Quorum unus, Simon aliquis, Kari filius, diues multum et nobilis, ad Daciam eiectus est; qui, susceptus a quodam uiro ualde probo, nomine Swein, et communicato cum eo consilio, contra Swerum bella mouere tentauit. Sed cum principem, cui posset inniti, non haberet, tornatoris alicuius, ut aiunt, filium a Magno rege mentiuntur generatum. Hunc assumens stipatus latrunculis Norwagiam adire conabatur nec multo post, rusticis resistentibus, cum principe suo succubuit.

Caput XIV.: Quomodo idem Sweino, Swero pro predicto facinore offensus, in gratiam illius redierit.

Hic Swein, qui Simoni supradicto consensit in hoc facto, unus erat illorum, qui prefuerunt Danorum collegio; ideoque Sweri regis ualde metuebat aspectum. Conuocatis igitur amicissimis suis, Vlfo scilicet aliisque sui comitatus principibus, agere cum illis cepit, quomodo regis gratiam, quam criminaliter leserat, mittigare potuisset. Placuit illis regis adire pre-

---

1. factione, *i. e.* dolosa machinatione, subornatione. 4. enim = autem. 5. indagare *h. l. pro* explicare *dictum videtur.* 6. quo (*vel* per quod) *scripsi*; quod **O**. 8. enim (.n.) *addidi.* 11. effectus *om.* **S**. Hismaëlem: *cfr. Genes. 16, 11 sq.* (hic erit ferus homo; manus eius contra omnes, et manus omnium contra eum). 15. Swerin(!) **S**. 21. succubuit: *hoc factum est anno 1191.* — 28. regis gratia *idem valet quod* rex. 29. mitigare *h. l.* **O**. potuisset **O**; posset **K** *coniectura non necessaria.*

sentiam, pro eo bona ⟨*uerba*⟩ facturis, si fortuna faueret. Vadunt, et redeunt desideratam pacem reportantes: nihil in principe magis honestum clementia. Die uero sequenti regis ipse presentatur aspectui; suscipitur osculo; hisce tamen eum rex affatur alloquiis:

»Miror, uir bone, cum nihil unquam tue mansuetudini molestum intulerim nec tuorum quempiam uerbo uel facto leserim, cur in me ⟨*nihil*⟩ peccantem gratis tantum deseuire uoluisti, ut mee uite regnique discrimen molireris. Scire te non ambigimus, ⟨*interitus*⟩ omnium illorum te fore obnoxium, qui cum Simone et ⟨*te*⟩ compositi perierunt. Sed quia incomparabilis diuina bonitas, que sua pietate priuari nequit, licet indignum te de patrato scelere suscitauit ad penitentiam, ignoscimus et ⟨*nos*⟩ tibi; quia plus in domini quam in nostram deliquisti maiestatem. Forte, si non uenisses ad nos, de te meditaremur ultionem.«

His dictis, multo sermone uirorum propositum commendabat; suadebat concordiam, hortabatur ad tolerantiam: quia Moyses in lege mandauit, 'in sacrificio caudam hostie immolari', id est: boni operis consummationem; et in euangelio ⟨*est*⟩: 'Qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit'. Multaque in hunc modum uir disertus edocuit. Consulebat quoque per Orcades iter agere, eo quod estas abisset, ut illic hyemarent; sed consilium hoc uulgo non placuit. Finitoque colloquio, regiam liberalitatem ostendens munera largitus est. De cibariis autem, que regionibus illis abundant, ⟨*tantum*⟩ communiter omnibus obtulit, ut singulis nauibus quinquaginta mensure butyri prouenirent. His ita gestis, data licentia cum pacis osculo dimittuntur ad sua, nil animo de regis indig-

---

1. verba *add.* **K**; *om.* **O**. facturi **O**, *correxi.* 2—3. nihil.. clementia, *cfr. Seneca de clem. I, 3, 2 sq.* 4. hisce *scripsi*; hisque **O**. 8. nihil *add.* **K** (*sed* minime *facilius excidere potuit*); *om.* **O**. 10. interitus *addidi, quod recte cum* obnoxius (»bærende Ansvaret for«) *construi potest, cum* omnium illorum *parum apte cum hac voce iungatur.* 11. et te *scripsi*; et **O**, *quod abiecit* **K**. pervenerunt(!) **S**. 14. nos *addidi.* 19. Moyses: *cfr. Leuit. 3, 9; 7, 3.* 21. est *addidi*; *cfr. Matth. 24, 13.* 23. Orcades *corr. in* Orcadas **S**. abijsset **S**. illinc **S**. 24. hiemarent **MK**. 26. tantum *addidi.* 28. pervenirent **S**. itaq; **S**.

natione, que circa Swein efferbuerat, sinistrum suspicantes, eo quod maiori pene affectu quam ceteros ipsum uidebatur amplecti.

Caput XV.: Quod Dani procedentes ad introitum maris Vlfum expectant.

Predictus uero Vlfus, conuocatis sociis, quorum arbitrio summa regiminis promouebatur, cum illis contulit de forma proficiscendi, quoue in loco suum possent commodius aduentum prestolari; occupatum enim se querebatur regali officio, et rebus necessariis non sibi satis ad uotum prospere succedentibus impediebatur. Persuasit tamen exercitui deo militare disponenti ad introitum maris magni usque procedere atque insule, quam Stolm appellant, applicare; quod et factum est. Sustinebat itaque, sed non satis patienter, ut postmodum claruit, aduentum suorum comitum, quibus uie marisque discrimina usu antiquiori et assidua nauigatione certificata fuerant. Agebant illic uiri ardent*i* desiderio pleni hebdomadam et eo amplius, non sine sancto et religioso, ut ita dixerim, litigio, quibusdam, ut properarent, contendentibus, aliis rationabiliter et discrete contra nitentibus, ne sine ducatu prouidentiori iter hoc arduum et 'mare magnum et spatiosum manibus, ubi reptilia, quorum non est numerus' arriperent; et supradictus dux ocyus maturare differebat.

Cap. XVI.: Quod, moram non patientibus aliis, solus Sweino cum nautis suis Vlfum prestolatur.

Tandem Aquilone spirante prosperius, sed minus commode, quia turbulentus accessit, uulgus accelerauit inepte, nec

---

3. complecti **S**. — 6. Ulws **O**. 11. tamen **O**, *sed* tandem *rectius videtur.* deo **O**; deus **KL** *inepte.* 14. sustinebant, *i. e.* opperiebantur, *ut sæpius in Vulgata.* 16. antiquiore **M¹S**. 17. illic viri ardentes des. pleni **MA**; viri ardentes illic des. pleni **S**; ardenti *corr.* **K**, *sed melius fort. erit*: illic uiri ardentes des. plenam hebd. 20. contra intentibus **M¹A**. 22. manibus **O**; illotis manibus *inepte* **KL**; *locus est Psalm. 103, 25* (Hoc mare m. et spatiosum (*scil.* fecisti) manibus; illic reptilia, q. n. e. n.); *sed auctor certe non modo* illic *mutare, sed etiam* manibus *omittere debuit.* —

moram longiorem passa st*atim* multitudo ad nauium armamenta concurrere disponebat. Impediebat siquidem Sweino socios arte, qua poterat, sed nihil agebat. Dicebat enim, iureiurando se communiter sociis omnibus fore constrictum, nec minus Vlfo cum Norwagiensibus fidei debere constantiam quam compatriotis, et idcirco ⟨*uelle*⟩ illorum perseueranter aduentum prestolari. Fecit et hoc. Abeuntibus igitur consodalibus solus cum suis nautis ipse remansit, donec sepedicti comites apparerent. O quanta eius mentem tunc letitia exhilarabat! Quis non uideat, quam festinus quamque alacer occurrat, ut non currentem, immo uolantem, cerneres, quod illorum meruisset aspectu colloquioque gaudere? Statimque prorupit in huiusmodi uerba meroris et gaudii:

Caput XVII.: De aduentu Vlfi et eius consilio.

»Virorum amantissimi! feliciter aduenistis et iam desperantibus nobis solatium attulistis. Eia, nunc acceleremus! nulla nos mora detineat, ut fratrum nostrorum consequamur intuitum, quos aspectibus nostris et uenti prosperitas et longiora maris spatia extraxerunt. Debuimus siquidem uestre sagacitatis inniti consilio et potius uestrum sequi ducatum quam presumptuose precedere. Respondeat equidem nunc fidei nostre pollicitationis uestre iurata constantia; nec contingat illud insperatum uiris tam strenuis, quod date fidei sacramentum audeatis uiolare.«

Hec et his similia Sweinone persequente, talia fertur Vlfus reddidisse responsa:

»Illustres uiri! non decet, ut estimamus, negotium hoc diuina inspiratione susceptum improuido accelerare consilio, sed summa discretaque deliberatione pensandum arbitramur; quia res ardua est et altiori eget inspectu. Non enim, ut

1. passa est. Multitudo *cum graui soloecismo* **O**, *item* **KL**; *interpunctio mutanda erat, et* est *aut delendum aut corrigendum, siue* statim *siue* ista *scribendum est.* 2. siquidem *h. l.* = equidem, sane. 5. fide **S**. 6. uelle *addidi.* 8. *post* solus *præter necessitatem* Sueino *add.* **KL**. 9. appareret **SM**[1]. 11. cerneres **O** *vix recte*; crederes *scribd. vid.* — 16. Ea **A**. 21. præcedere **MA**[2]; procedere **A**[1]**S**. equidem *mire pro* igitur, *ut infra p. 483, 7.* 22. nec *scripsi*; ne **O**.

dixistis, ea occasione moram ueniendi nexuimus, ut fidei nostre promissam constantiam uel metu uel penitudine ducti mutaremus; uerum contra uim uentorum marisque uiolentiam ultra humanam fore uirtutem colluctari decernimus. Solius enim dei potentia uentos placat et maria sedat, ut sicco liceat transire uestigio. Illud utique usitatum prouerbium nostrum non fallit, quo dicitur: 'Biðendr byr eigo, en bráðir andróðr'. Verumtamen, ne nos timoris uel pigritie nota deformet, contra rationem niti oportet, ut illorum solatio perfruamur, quos affectuosius consequendos desideramus.«

Caput XVIII.: Quod Vlfus, quamuis Sweino precederet, per compendium sequens optato litore potitus est.

His igitur auditis Sweino cum suis funes sub celeritate soluit a litore, Vlfo tamen adhuc modicum, ut putauit, *iter* morante. Quarta etenim feria, hora diei utputa tertia, solo nauigio, deo desuper inspectante, processit a portu; et vastam freti tumescentis altitudinem ingrediens nec illos, quos reliquerat, cernit, sed nec precedentium, quos incredibili desiderio affectabat, uestigia contuetur. Supramemoratus autem Vlfus, licet non subita insectatione se moueret a loco, ad eorum tamen comitatum, utpote uir gnarus maris et uentorum, accelerauit; sed rectiori cursu compendium capiebat et illos non est consecutus, quos nouerat per dispendium euagari. Qui eodem uento, quo hi † ducebantur, ad optatum litus eductus est.

1. occasione *h. l.* = causa. venienti (!) **S**. 3. vim vocatorum (!) **S**. 4. collectari **A**. decernimus = arbitramur. 7. *Prouerbium Norwagicum sic scripsi, ut Kålund scribendum esse demonstrauit*; Bihandi **M**¹**S**; Bibandi **M**²; Bybande **A**; brader and' rod'r **MSA**. *Significat*: Expectantes uentum secundum habent, sed festinantes aduersam remigationem. 9. nisi **M**¹**S**. 10. consequentes *corr. in* consequendos **M**² *aut iam Joh. K.* — 13. funes *om.* **KL**. 14—15. iter morante *scripsi* (*nam ita demum verba* ut putauit *intellegi possunt*); remorante **O**. 15. Quanta (!) **S**. utputa *h. l.* = fere. 16. fastam **M**; vastum **A**. 20. eorum **MA**; illorum **S**. 23. consequutus **MA**. 24. ad opt. l. eductus est: *hæc verba, ut adnotat Olrik (in versione Danica), vix aliud significare possunt quam Vlfum ad terram sanctam felici nauigatione peruenisse; ideo eius historia hoc loco finitur; sed si ita est, fieri vix potest, quin mendum verbo* ducebantur *insit, cum Danorum euentus, ut ex sequentibus apparet, ab eius felicitate plane diuersus fuerit. Mihi quidem fere certum est,* diducebantur (*i. e.* disiciebantur) *scribendum esse.* —

Ecce quantum, cooperante dei gratia, ualet etiam humane sagacitatis industria!

Ad enarrandum denique, quamquam rudi stilo et incomposita uerborum serie, quod cepimus, reuertamur.

Caput XIX.: Quod idem Sweino cum sociis per totam diem et noctem maris inclementia ualde uexabatur.

Solus equidem, ut supra diximus, Sweino, relictus a Danis nec Norwagiensium comes, infinitum, ut ita dixerim, pelagus non tam discreta quam audaci presumptione nisus est transfretare. Erat autem illi associatus, ut supra relatum est, uir nobilis, militaris, litterali scientia eruditus et sermone facundus, Mattheus nomine, qui magnam habebat gratiam in conuersatione suorum. Hic accessit in medium, ut uirorum animum uerbo doctrine roboraret et exemplo proposito sanctorum pro nomine Christi diuersa tormentorum genera sustinentium, quorum quidam exilio eiecti, quidam 'lapidati sunt', ut apostolus ait, 'secti sunt, in occisione gladii mortui sunt'. Vt cessauit autem loqui, quod spiritualiter animos auditorum ad tolerantiam et boni propositi perseuerantiam animabat, subiunxit de his commonens, que ad imminens mortis periculum cauendum necesse uidebantur, ut uidelicet uigiles essent et alacres et, quicquid forte euenire poterit, intrepidi sustinerent. Ibant enim fluctus et intumescebant, agente uentorum intemperantia, ut quandoque solem unda obscuraret opposita, et quasi montium uertices altitudinem celi tangentes aquarum cumulos existimares. Transacto die illo nox tetrior obscuriorque solito imminebat, que necis horrorem aspectu suo cum ingenti sonitu procellarum intentabat. O quam securum

---

5. *Verba* cum sociis *et* diem et, *quæ habentur superius in* **E**, *hic in inscriptione capitis om.* **O**. 11. literali **M**[2] *in marg. et* **KL**; liberali **M**[1]**S**; literati **M**[2] *in textu et* **A**. 12—13. in conuersatione, *cfr. Ecclesiastici c. 50, 5.* 16. lapidati sunt etc.: *Hebr. 11, 37.* 17. occasione **A**. 19. animabat **MA**, *item* **S**, *sed hic correctum est ex* animauit; *malim* animaret. 21. videbatur **O**, *sed corr.* **M**[2](**K**). 22. quicquid forte **S**; forte quicquid **MA**. 23. ibant . . et intumescebant, *cfr. Ionæ c. 1, 11.* enim **MS**(**K**); *om.* **A**. 25. quasi montium vertices etc.: *cfr. Vergil. Æn. I, 102 sqq.; Ouid. Metam. XV, 508 sqq.*

quamque iucundum in solo! 'Fastr er á foldo fótr'; in salo autem labilis est et titubans. Siquidem irruebat undique sentina, cum strepitu laxatis ligaturis, et nox insomnis agebatur ob presentis periculi magnitudinem et laboris incommodum, eo quod toto noctis spatio, ne mergerenter, uicissim haurire cogebantur. Adiuuabant uiri fortes ac strenui, ne ob incuriam contra uenti uiolentiam quandoque nauis quassata niteretur; non enim uspiam preter in anteriora declinare fas erat. Sed et tota maris superficies ignis horrendi qualitatem cum feruore pretendebat. Optant*ibus* nimirum lucis accessum, quia tenebre densiores noctem tediose p*ro*traxerant longiorem, lucebat serenata celi facie aurore claritas et grato fulgore lucis non solum oculos illorum uerum etiam animos exhilarabat. Qui subita curiositate sciendi, quorsum illos nigra nox expulerit, ⟨*et*⟩ an socios, qui precesserant, consequerentur necne, unum ex *su*is, leuiori motu uelocem, usque ad mali apicem mittunt, contemplari si daretur comitatum socialem; et inueniuntur inter undas iam primi, qui de litore soluêre nouissimi. Mitigabatur equidem motus aeris et paulo clementior factus ⟨*est*⟩, peneque desperantibus uite promittebat augmentum:

Caput XX.: Quod sexta feria dissoluta naui submersi sunt.

Quinta denique feria desiderata luce clarebat; etsi sol tectus nube lateret, ⟨*tamen*⟩ in eorum mente leto calore rutilabat tristitiamque de instanti morte conceptam magna iam ex parte tergebat, quia eos etiam, quos se perdidisse doluerant, utcunque incolumes reperissent. Eaque die se inuicem mutuo consolabantur aspectu; aduesperascente autem uehementior

---

1. *prouerbii Norwagici ueram formam restituit Kålund*; fastr (**S**: fasstr) er á (**S**: a) foldo foer **O**; *significat*: firmus est in campo pes. 2. *post* autem **K** *de suo* nauigans *addidit, uerba Norwagica non intellegens*. 8. præter **O**; præterquam **KL**. 10. Optantibꝰ *scripsi* (*datiuo casu, cum* lucebat *iungendum*); Optant **O**; Optabant *coniec.* **KL**, *puncto post* longiorem *posito, sed sic* Tandem *ante* lucebat *addendum erat*. 11. protraxerant *scripsi*; pertraxerant **O**. 13. animos **MS**; animum **A**. 15. et *addidi*. 16. ſuis *scripsi*; his **O**. 20. est *addidi, cum* peneque **O** *habeant*; pene *corrigere maluit* **K**. — 24. tamen (tñ) *addidi*. 28. *post* autem **K** die *inseruit, quod vix necessarium est*.

solito tempestatis furor accreuit atque mare a fundo perturbans totam spem uite remouit; iactisque omnibus, que habebant, rerum detrimento animas redimere, si possibile esset, gestiebant. Videntes uero uentum ualidum timuerunt ualde; et cum tota nauis substantia solueretur, clamabant dicentes: »Domine, salua nos! perimus.« Cum uero mortis articulus immineret, nec uspiam spes ad*esse*t declinandi, constanter et intrepide se inuicem hortabantur, ut, qui diuina inspiratione legationem hanc susceperant, in eadem pro Christo uiriliter succumbere minime formidarent. Porro nocte illa semimersi agonizabant; et diem horamque Christi passioni consecratam sub hac tormenti mole prestolantes, quicquid in hac fragili mortalitate contra dei precepta deliquerant, horrende mortis, ut confidimus, sacrificio expiabant. Quis unquam hominum horum, ut ita dixerim, martyrum mortem digno poterit commendare preconio? quorum passio tam diuturna tamque horrida, ut ipsius solummodo intuitus sit necis introitus; qui non semel, immo centies, suffocationem subeunt totiesque amaritudinem pregustant interitus, quoties undis *o*buoluti singultant; ut pro illis et talibus uideatur ad litteram propheta gemuisse, dicens: 'Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me'. Quidam autem illorum infra nauis fragmenta concussi pereunt; alii uero cymbam occupantes supra mensuram onerant, ac sic suffocati mortis debitum soluunt et eterne uite solatium sortiuntur. Amen.

Hec de his hactenus dicta sufficiant.

Caput XXI.: Quod aliqui tabulis et fragmentis adherentes terre appulsi sunt.

Porro de illis silendum non arbitror, quos eadem de societate miraculosa dei potentia ad laudem sui clementer eduxit; qui eodem periculo inuoluti huius uite protelationem incredibili pena mer*c*antur. Natant enim inter undas more

5. Domine etc.: *Matth. 8, 25.* 7. adesset (adeēt) *scripsi*; aderat (adet̃) **O**. 8. legationem, *cfr. Corinth. II, 5, 20.* 10. agonirabant **M¹A**, *sed corr.* **M²**. 19. obuoluti *scripsi* (*ut p. 472, 7*); subvoluti **O**. 20. propheta, *i. e. Psalm. 68, 3.* 26 sufficiunt **MA**. — 27. et *h. l.* **O**; ac **E**. 32. mercantur *scripsi*; mereantur **O**.

piscium, tabularum frusta legentes, ac funibus collecta constringunt, facientes ⟨*sibi*⟩ aliquam utcunque congeriem, in qua se tueri ab undarum incursibus modo miserabili nitebantur; in quam insilientes uiri ferme triginta qui*nque* hac arte uitam protegere laborabant. Mira de his, sed uera, referri possunt, que pene uidentur obuia*re* rationi; quos utique, nisi diuino fuissent seruati miraculo, fluctus sorbuisset. A sexta enim feria usque in tertiam fame, siti et algore nec non inopia somni cruciatos quosdam mors occupauit in domino; quidam uero, sensu perdito, ne in preceps ruerent, lo*ris* co*n*stringuntur, donec deo duce ad litus impulsos homines illius terre semiuiuos susciperent. Quorum quidam humanitatis officium afflictis exhibent; aliqui uero tante crudelitatis existunt, ut uitam miserabilem, quam inter mille mortes Christus seruauerat, extinguere non horrerent. Sed uitium uirtus exclusit, et pietas seuitiam superabat. O stupenda diuine maiestatis opera in suo uniuerso, que cuncta iure commendantur! quedam tamen, quanto rariora, tanto magis mirabilia predicantur, que seruauit diuerso tempore reuelanda. Vtrum magis mirari debeam, incertum habeo: mare sub undis iter siccum prebuisse, an in fluctibus absque nauis suffragio uiam patuisse. Hebreus ille quondam populus, a deo specialiter electus terram promissionis hereditaria sorte possessurus, ab Egyptia seruitute redemptus rubri maris undas miraculose diuisas arido pede transiuit; populus autem hic noster, eandem terram cooperante sibi Christi gratia a subactione Chaldaica liberaturus, super undas Oceani diebus quinque ac totidem noctibus concusso ratis solatio transeundi facultatem promeruit!

---

2. sibi (i/s) *addidi.* 4. triginta qui **O**; *in corrupto pronomine relatiuo sine dubio latet* quĭq; = quinque. 6. obuiare (obuia') *scripsi, quod certe latet in* obuiâ, *quod* **A** *habet*; obvia **MS**, *item* **K**, *adscripto in marg.* contraria. 8. ad tertiam **S**. 10. sensu perdito, *i. e.* dementia capti. lorꝫ ꝯstringuntur *credo archetypum habuisse*; loco stringuntur **OK** *corrupte, sed* **M**² *tamen* loro *correxit, quod etiam Langebek in suo exemplari adscripsit.* 14. X̊ (c) = Christus **M**¹**A**, *sed hoc deleto* **M**² *in marg.* vix(!) *scripsit*; X̊ (o) **S**. 16. superabat **O**; superauit **KL**. 17. que c. i. commendantur: *auctor de verbis Genes. 1, 31 cogitasse videtur.* 19. revelando **A**. 20. mare . . prebuisse: *cfr. narratio Exodi c. 14, 21 sqq.* 23. Ægyptica **S**. 24. pede arido **S**. —

Caput XXII.: Quod alii, licet inuiti, tamen saluis nauibus cum iactura rerum ad Fresiam applicuerunt, et ibi relictis nauibus terreno itinere Venetiam uenerunt.

Ad illos iterum reuertamur, quorum mentionem supra factam lector inueniet; qui simili periculo, sed longe dissimiliter, agebantur. Hi, licet infra nauium septa conclusi, eiectis tamen omnibus, uitam se seruasse cum pena gratulabantur; uerumtamen illorum aliqui tam prosperam habuere nauigationem, ut de rerum substantia nil perderent et soliditatem nauium inconcussam retinerent. Qui deuoto studio sociis affuerunt: perditos, qui erant superstites, donec inuenirent, querere non desistebant, repertosque gratiose colligebant; renouabant denique illud antiquum in ecclesia primitiua institutum, ut essent illis omnia communia, prout cuique opus erat. Agebant hanc humanitatem pre ceteris uiri nobiles, liberali gratia insigniti, Ago, filius Stigh, et Ako, nepos domini episcopi, Alexander quoque; non tamen adeo larga manu partitus est, ut poterat, diues enim erat copiose. Ceteri uero pro modulo sue facultatis fratribus succurrebant; quia multi erant, quos iniquitas maris et periculi rebus omnibus attenuarat. Ad portum denique perductis, que supererant, nauibus (— ad Fresiam enim, quamquam inuiti, applicuerant —), loco et ciuitate, que Stafræ nuncupatur, habitoque illic communi consilio, utrum amplius cum nauibus conari debeant, ⟨*deliberant*⟩; quod et multis libuit, sed uulgi uoluntas fuit trans terras iter arripere. Preualuit siquidem hoc consilium, multitudini cedendum arbitrantes. Venditis ergo nauibus cum omnibus utensilibus rebusque importabilibus, per Rhenum nauigantes Coloniam usque perducti sunt, postmodum properantes de ciuitate in ciuitatem uia publica, donec Venetiam peruenirent.

Caput XXIII.: De ciuitate Venetia.

Mira de hac referuntur ciuitate: In mari sita est, populosa nimis, potentissima nauibus bellicis, ut ultra mare, in Alex-

6. infra **MS**; intra **A**(**KL**). 13. illud antiquum etc.: *cfr. Act. apost. 4, 32*. 16. liberali **M**; liberati **AS**. insigniti **M^{2}K**; insignati **M^{1}AS**. 17. non tamen **M^{2}S**; non tam **M^{1}A**. 20. attenuarat **MSK**; attenuerat **AL**. 24. deliberant *addidi, ut structura periodi tolerabilior fieret*. 26. siquidem = igitur. 27. arbitrantes *dictum est, quasi non* preualuit, *sed* pretulerunt *antecederet*.

andriam *usque*, fama potentie sue cunctis timorem incutiat; nec minori apud Greciam opinione diuulgatur, atque circumquaque terrore incusso tributa exigit et ad indebita seruitia prouincias ⟨*sibi*⟩ subdendo compellit. In hac denique *ui*atores nostri modica mora quieuerunt, ut uiribus post laborem reparatis ad arripiendum iter residuum fortiores redderentur. Est enim uiatoribus proprium se semper in anteriora protendere nec spiritu requiescere, donec peruenerint, quo anhelant.

Caput XXIV.: Quod inde nauigantes, licet cum magna miseria, ad terram sanctam applicuerunt.

Paratis igitur necessariis in uia portandis nauem conscendunt, ut mediterraneum mare transeant. Sed quantus eis labor fuerit quantaque miseria, quid ab impietate nautarum quasque passi sint molestias ab piratarum insidiis preter uentorum hyemalium incommoda marisque discrimina, quantamue inconsuete famis sitisque ac algoris inclementiam, non est mee facultatis stilo prosequi, quousque ad portum desideratum pertingerent. Quanta nempe gaudia, quam multa cordis exultatio negotiatoribus nostris specialiter inerant, fletus ubertim fusus ostendit, cum terram sanctam suis ceperunt calcare uestigiis, nullam penitus morulam sustinentes, quin uotiua gaudia celebrarent loca sancta magno desiderio uisitantes. Poterat enim libere digredi quilibet, quo eum uoluntatis duceret affectus, quoniam pacem statuerant ex utraque parte firmissimam, pagani uidelicet cum Christianis, et idcirco nostri cum fiducia properabant. Alii per terram compendium capiebant; imbecilles uero et infirmi ad nauis iterum suffragium concurrebant, ut breuiori uia terram tererent, quos infirmitatis defectus affligebat.

---

1. uſq; *scripsi*; vȝ (vi͛delicet) **O**, *quod h. l. parum aptum est.* 4. sibi *addidi.* uiatores *scripsi* (*cfr. v. 7 et 491, 21*); maiores **O** *inepte, cum paucissimi tantum ad magnates pertinerent.* — 12. mediterraneum *om.* **K**. eis **MA**; eius **S**. 14. passi sunt **A**. ab **OK**; a **L**. 15. hiemalium **MA**. quantamue **M**; quantumvæ **A**; quantumque **S**; quantam **KL**. 18. nempe *h. l.* = igitur. 18—19. cordis exultatio: *Psalm. 118, 111.* 19. negotiatoribus *vix scripsit auctor*; negotii au(c)toribus *propter* specialiter *rescribendum videtur.*

Caput XXV.: Quod Hierusalem uenientes sancta loca uisitare properabant; et quod repatriantes alii per Romam, alii per Constantinopolim iter agebant.

Conuenerunt tandem ad ciuitatem sanctam, paganis et idolatria occupatam. Ex intimo cordis affectu fletus subeunt et suspiria, precipue ab his, qui eam prius uiderant gloria et honore sublimatam; attamen propter pacis excellentem dignitatem intra*nt*. Ducuntur ad sacrosancta loca Sepulchri; sed cuncta, que quondam deuotionis excitabant affectum, ad meroris uertuntur augmentum. Illic combinati catenarum pondere captiui confessores Christi sub stimulo et uerbere, more iumentorum onusti, continua crudelitate uexantur, quod sequens planctus super Hierusalem editus flebili lamentatione declarat. —

Adorato igitur loco sancto corporis Christi, subito extra muros eiecti ad sacrum flumen baptismatis Jesu sub sollicita custodia paganorum celeriter educuntur. Experimento *ita*que discunt, sed mirantur, quod tantam possit humane fragilitatis condicio sufferre penuriam, inconsueti uidelicet ardoris, intemperiei sitisque ariditatem propter aque potabilis raritatem, eo quod magno exigua stilla pretio mutuatur. Vadunt et redeunt integro numero, deo ductori gratias referentes, ad antiquas nauium stationes, id est Accaron; ubi *t*am*en* non cessante tribulationis angustia nouus malorum exactor insurgit et cap-

1. visitare **E**; intrare *h. l.* **O**. 4. Conueniunt **A**. 5. idolatria **O**; idololatria **KL**. 7. pacis excellentem dignitatem: *significare vult auctor, ni fallor, hanc pacem anni 1190 honestissimis pro Christianis condicionibus factam esse.* 8. intrant. Ducuntur *scripsi*; *nam* intraducuntur *habent* **O**, *non* introducuntur (*ut* **K**), *et sic narrationis ordo et sententiarum conexio melior fit.* 13. sequens planctus: *hæc verba ostendunt, auctorem nostrum h. l. carmen aliquod celebre, illo tempore (sed non ab ipso) compositum et editum narrationi suæ inseruisse; sed hoc aut iam in eo archetypo, quo usus est Kirchmannus, omissum fuit, aut ipse describere neglexit. Eiusmodi planctum post alios edidit Edélestand du Méril (Poésies populaires Latines antérieures au XII. siècle, Paris 1843, p. 411 seqq.); sed in illo certe ea non commemorantur, quæ hic auctor v. 10—12 dicit.* 16. ad **MA**; ut **S**. 17. itaq; *scripsi*; namque (nāq;) **O**. 18. *malim* miranter. 19. intemperiei **MS**; in tempori ei(!) **A**; *fort. scrbd.* ardoris intemperiem. 23. tamen *scripsi*; iam **O**.

tiuare nititur a timore liberatos. Orta namque seditio fuerat inter Grecos et Anglicos ob iniuriam, ut aiunt, factam ab Anglorum rege his, qui erant in Sicilia; ⟨*igitur Anglici*⟩, existimantes hos esse de Grecis, uolebant rapere ad supplicia. Sed cognita ueritate a persecutionis rabie cessauere, et dimissi ad sua deposita reuertuntur. Acto autem illic tempore modico repatriare disponunt, quia pacis tranquillitas bellare prohibebat; et partitis abinuicem sociis, aliis per compendium redire placuit in Apuliam sicque per Romam iter agere, ut ad propria repedarent. Ceteri uero Constantinopolim ad uisitandam sanctorum gratiam, qui uenerantur in ea, ire properabant; atque a rege Grecie suscipiuntur honeste. Quos muneribus et xeniis, ut secum manerent, retinere labora*uit*; sed amor coniugum, filiorum quoque pia dilectio aliorumque quorumlibet propinquorum ab hac persuasione retrahebat.

Huius itaque opinatissime ciuitatis scrupulosa et superstitiosa prodigia scriptis prosequi duxi superfluum; quedam tamen ex his, que deuote religioni suffragantur, ne penitus cuncta relinquantur intacta, referre gestio. Quod ne uideatur absurdum et incredibile, illorum, qui uiderant, testimonio comprobatur.

Cap. XXVI.: De imagine sancte dei genitricis apud Constantinopolim.

Habetur namque illic, uti dignum est, in ueneratione summa dei genitricis imago, que Grecorum more pulcherrimo

---

1. Orta seditio: »Dissidium fuit inter regem Anglorum et Tancredum in Sicilia tunc regnantem. Baronius in Actis anni 1190« *adnotat Kirchmann.* 3. igitur Anglici *vel simile aliquid hic excidisse apparet.* 4. hos **S**; hoc **MA**. 9. ut **MA**; et **S**. 10. ad visitandam **MS**; ut visitandam **A**, *quod si uerum est, scribendum esse videtur*: Constantinopolim, ut uisitandam sanctorum gratiâ; *et hoc mihi quidem magis placet.* 11. venerantur *passiue*; *in marg.* **K**: coluntur. 13. laborauit (labora^{i}) *scripsi*; laborat **O**. 16. scrupulosa (*fort.* = ualde curiosa) **MA**; *significantur, opinor, ædificia et alia opera diligentissima arte fabricata*); sumptuosa **S**, *sine dubio de coniectura Stephanii.* superstitiosa, *i. e.* fidem excedentia. 17. quædam **O**, *sed rectius esse videtur* quoddam, *cum una tantum res commemoretur.* 20. uiderant *scripsi*; viderat $\mathbf{M}^1$; videbant $\mathbf{M}^2$**AS**. — 22. Genetricis **S**. 23. uti **O**; ubi **K** *typorum errore.*

decore picta continetur in tabula; quam 'Eudoxam', id est: Bonam Gloriam, suo appellant idiomate, uulgari autem uocabulo 'Odigitriam' dicunt. Singulis autem diebus, ut asserunt, a uico defertur in alium, comitantibus utriusque sexus turbis innumeris cum incenso, ut uapor cremati thuris in altas uideatur auras euolare. Pro sanctitate uero et reuerentia mixta timori hanc nemo, qui hoc seculum diligit, suis presumit gestare manibus, uerum e cellulis solitariam uitam agentes uiri religiosi educuntur, ut eam baiulent. Tertia namque feria singulis septimanis angelico motu circumacta in conspectu totius uulgi, uelut quodam rapta turbine, sui ipsius portitorem eodem impetu secum circumuehit, ut oculos intuentium mira celeritate pene fallere uideatur, cunctis more suo pectora tundentibus et clamantibus: 'Kyrie eleison, Christe eleison'. — Copia siquidem suppetit plura referendi; sed ne prolixitas fastidium afferat audienti, cetera supprimere magis eligo quam narrare; quia quandoque humana curiositas plus uanitate quam religione delectatur.

Caput XXVII.: Quod Dani Greciam egredientes per Hungariam et Saxoniam reuersi sunt in regionem suam.

Peractis igitur omnibus, quorum gratia uiatores nostri aduenerant, cum honore recedunt, obsequium sibi parantibus nobilissimis regni curialibus, qui dicuntur Weringæ, regni sigillo muniti; non enim fas est terram egredi absque litteris dimissoriis, quia per urbes munitissimas iter est exeundi. His ergo per oscula salutatis Greciam post terga relinquunt et Vngariam calcant; ubi nihilo minus a rege et principibus

3. Odigitriam ('Οδηγήτριαν) *scripsi; dubitari enim vix potest, quin celeberrima hæc significetur imago, quam manu Lucæ euangelistæ pictam esse putabant; de fatis eius vid. Richter, Quellen der byzant. Kunstgesch., Wien 1897, p. 160 sqq.*; Eidideram **MA**; Ei dideram **S**, *scilicet corrupte.* 4. a viro (!) **K**. 14. Kyrieleison **M**; Kirie eleyson **A**. — 22. obsequium, *i. e.* eundi licentiam. 23. Weringæ **O**, *fort. corrupte*; Væringjar *Norwagice.*

honeste suscepti ad australem Saxoniam transducuntur, ut pede iam inoffenso reuertantur in regionem suam.

Timeo, dilectissime, superflua loquacitate auribus uestris displicuisse; sed humiliter ueniam postulanti sanctitas uestra denegare non eliget.

---

1. tñducuntur **M**[1]**A**; traducuntur **M**[2]**SK**. — *Subscriptio libri in* **O**: Explicit Historia de profectione Danorum in Hiero(u)solymam.

SCRIPTORES MINORES HISTORIÆ DANICÆ MEDII ÆVI

SCRIPTORES MINORES HISTORIÆ DANICÆ
MEDII ÆVI

EX CODICIBVS DENVO RECENSVIT

M. CL. GERTZ
DR. PHIL., PROFESSOR HAVNIENSIS

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER TIL DANSK HISTORIE

VOL. II

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & Co. (IVAR JANTZEN)

1922

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie har den 27. Februar 1916 besluttet at udgive Scriptores minores historiæ Danicæ medii ævi ved Professor, Dr. phil. *M. Cl. Gertz* under Tilsyn af Rigsarkivar, Dr. phil. *Kr. Erslev* og Frk. Dr. phil. *Ellen Jørgensen*.

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie

stiftedes i Januar 1877 med det Formaal at fremme Studiet af Fædrelandets Historie ved Offentliggørelsen af nogle af de mange Aktstykker, Breve, Krøniker og andre Kilder, som endnu henligger utrykte eller er mindre tilfredsstillende udgivne. Planen for Selskabet er den at betro Udgivelsen af de enkelte Kilder til et eller flere Medlemmer af Selskabet eller til Udenforstaaende, saaledes at de almindelige Regler for Udgivelsesmaaden vedtages af Selskabet, og saaledes at Udgivelsen kontrolleres gennem et af Selskabet nedsat Udvalg.

Selskabet har hidtil udgivet:

Kong Frederik den Førstes danske Registranter, udgivne ved *Kr. Erslev* og *W. Mollerup.* 1879. Pris 5 Kr.

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udgivne ved *C. F. Bricka* og *J. A. Fridericia.* 1.—7. Bind. 1878—91. Pris 57 Kr. 30 Øre.

Codex Esromensis. Esrom Klosters Brevbog, udgivet ved *O. Nielsen.* 1880—81. Pris 4 Kr.

Danske Kancelliregistranter 1535—1550, udgivne ved *Kr. Erslev* og *W. Mollerup.* 1881—82. Pris 5 Kr.

Libri memoriales capituli Lundensis. Lunde Domkapitels Gavebøger, udgivne ved *C. Weeke.* 1884—89. Pris 4 Kr.

Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid, udgivne ved *Kr. Erslev.* 1.—3. Bind. 1883—90. Pris 17 Kr.

Corpus constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660, udgivne ved *V. A. Secher.* 1.—6. Bind. 1887—1918. Pris 56 Kr.

Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie, udgivne ved *J. A. Fridericia.* 1888. Pris 2 Kr. 50 Øre.

Forarbejderne til Kong Kristian V.s Danske Lov, udgivne ved *V. A. Secher* og *Chr. Støchel.* 1.—2. Bind. 1891—94. Pris 10 Kr.

Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte, udgivet ved *Kr. Erslev, William Christensen* og *Anna Hude.* 1.—4. Bind. 1894—1912. Pris 18 Kr.

Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen, udgivne ved *C. Nyrop.* 1.—2. Bind. 1895—1904. Pris 11 Kr. 50 Øre.

Aktstykker vedrørende Erik af Pommerns Afsættelse som Konge af Danmark, udgivne ved *Anna Hude.* 1897. Pris 50 Øre.

Breve til og fra Kristoffer Gøje og Birgitte Bølle, udgivne ved *Gustav Bang.* 1898—99. Pris 4 Kr.

Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie, 1660—1676, udgivne ved *J. Lindbæk.* 1.—2. Bind. 1903—10. Pris 10 Kr.

Vitae Sanctorum Danorum, udgivne ved *M. Cl. Gertz.* 1908—12. Pris 7 Kr.

Missiver fra Kongerne Christiern I.s og Hans's Tid, udgivne ved *William Christensen.* 1.—2. Bind. 1912—14. Pris 10 Kr.

Luxdorphs Dagbøger, udgivne ved *Eiler Nystrøm.* 1. Bind. 1915—19. Pris 4 Kr. 50 Øre.

Scriptores minores historiæ Danicæ medii ævi, udgivne ved *M. Cl. Gertz.* 1.—2. Bd. 1917—22. Pris 18 Kr.

Kongelige Kammerregnskaber fra Frederik III.s og Christian V.s Tid, udgivne ved *Emil Marquard.* 1918. Pris 6 Kr.

Annales Danici medii ævi, udgivne ved *Ellen Jørgensen.* 1920. Pris 10 Kr.

Forretningsudvalgets Medlemmer er for Tiden:

Johs. Brøndum-Nielsen. *L. Laursen.* *E. Marquard.*

INDICES

INDEX I.

VERBORVM ET DICTIONVM.

Hic index præcipue ea continet, quæ ad usum linguæ Latinæ, qualis apud scriptores medii ævi fuit et peculiariter scilicet apud eos scriptores, quorum libri hic editi sunt, pertinent et aut nove ficta sunt aut nova vel minus solita ratione usurpata; quæ in Lexicis vulgaribus reperiri possunt, plerumque præterii. Ea quoque, quæ ad theologicam et ecclestiasticam loquendi rationem spectant et apud medii ævi scriptores identidem occurrunt (qualia sunt verba »apostolus, papa, cardinalis, (archi)episcopus, presbyter, canonicus, decanus, præpositus, diaconus, abbas, prior, monachus, laicus, ecclesia, dioecesis, abbatia, monasterium, parochia, evangelium, missa« et similia), consulto omisi aut obiter tantum tetigi; si quæ horum explicatione egent, apud Ducangium quærenda est; nonnulla tamen in Indice V. libri a me a. 1908—12 editi, qui »Vitæ Sanctorum Danorum« inscribitur, commemoravi et hic siglo I. V. S. D. signavi. Ubi earum vocum et dictionum, quas hic attuli, nullam interpretationem addidi, aut in notis sub textu positis invenietur aut mihi non necessaria esse visa est. Ubi puncta . . . posui, significatur me consulto non omnes locos attulisse; ceterum quædam fugere me potuisse, quædam etiam supervacanea esse, vix opus est ut dicam.

scopalis, II, 198, 30; 200, 2; 245, 28.
apparescere (komme til Syne), II, 399, 1.
appenditiæ = attinentiæ, II, 183, 11.
appensio sigilli, II, 202, 9.
appropiare = appropinquare, II, 394, 21; 398, 30. — approximare, I, 66, 24; 68, 3; 421, 16.
appropriatus = proprius, I, 64, 8.
aptare se cum infin. II, 404, 8.
aquilo = regiones septentrionales, I, 16, 3. 20; 225, 2...

aratralis = pro singulis aratris (Plovpenninge), II, 34, 26; = ad arandum paratus, II, 251, 14.
arcere = arctare, II, 90, V^b^, 8.
archielectus = in archiepiscopum electus, sed nondum confirmatus, II, 342, 14...
archiepiscopus et archiepiscopatus passim, item archidiaconus, primus diaconorum, vicarius (archi)episcopi. — archiepiscopalis, II, 52, 13; 123, 13...
archipirata (Vikingehøvding), I, 96, 17.
archipresul = archiepiscopus, I, 33, 21; 118, 7; 124, 24; 459, 17...
arduus, compar. arduior, I, 70, 23.
area = fort. = pratum (opp. fundus = ager), II, 149, 24; 296, 1 (Grund); 296, 14; 297, 23.
arena (Grund i Havet), I, 377, 6.
argenteus (nummus) = denarius, I, 427, 24.
arietare = violenter frangere, II, 337, 17.
armarium = bibliotheca, II, 188, 27; 200, 7. 16.
aromata (Abl. aromatibus; Kryderier til Balsamering), II, 398, 22.
arripere ((hastig) gribe, fugam), I, 118, 4; (begive sig paa, iter, viam), II, 44, 14; 311, 5; 312, 11; 338, 2; 418, 6; 480, 22...
artare = cogere, I, 343, 24; 453, 9.
articulus = digitus, II, 464, 17; = momentum (temporis), I, 189, 20; II, 244, 9; 485, 6; = momentum (necessitatis), II, 183, 6; = doctrina, sententia, II, 361, 8; 364, 27 (Punkt).
artificialiter = artificum manu, I, 425, 25.
artificiosus = artis peritus, II, 176, 9; 202, 26.

ascilla (ascella) = axilla (Armhule, Skulder), I, 84, 18.
ascultare (lytte til, høre), I, 250, 25; 423, 3; = auscultare II, 232, 7.
asilum = asylum (Tilflugt, Værn), I, 102, 5.
aspirare = favere, iuvare, II, 411, 18; a. ad alqd. (eftertragte), I, 222, 8; 320, 15.
assertio = opinio, I, 76,5; 98, 27; = fama, I, 128, 24; (Paastand), I, 94, 19.
assignare = adiungere, I, 423, 21; = conferre, II, 179, 25; 180, 19; 198, 6; = indicare, II, 25, 2.
assimilare = comparare, similem iudicare, II, 44, 26.
assistencia (Bistand), I, 292, 27; 452, 8.
assumere in regnum, in regem et similia: I, 15, 8; 18, 13...; (indkalde), II, 138, 3.
astare (yde Bistand), I, 401, 5; 425, 17; 452, 23.
astruere = argumentis defendere, II, 332, 17.

athleta (Stridsmand, Kæmpe), I, 98, 20; 100, 18; 102, 27; Christi athleta, I, 130, 30.
attenuare = spoliare, II, 487, 20.
attestatio (Vidnesbyrd), I, 78, 1; 86,1.
attinere alci (tilhøre), II, 180, 29; 201, 26; 248, 3...; (høre til) 271, 13; (angaa), 386, 19. — attinenciæ (Til-

bialis = claustralis, monachalis, II, 412, 21.
censere cum infin. = decernere, I, 76, 13; = iudicare, II, 62, 7; = reum iudicare, I, 274, 18. — censere = vocare, I, 72, 5; 425, 11.
censura = poena, I, 433, 12; II, 181, 29; 234, 13; 253, 25..; = iudicium II, 62, 11; 175, 7...
census = tributum, I, 108, 26; 110, 25; 346, 8; 381, 30; census æstivus = Danice mitsumærsgyald, I, 380, 13; = pecunia, I, 120, 6. 12; 128, 3. 5.
centurio = satrapa (Herse, secundi ordinis præfectus), I, 270, 10; 276, 14.
centuriatim (i Hundredmandsflokke), I, 277, 6.
cer(e)visia (Øl) passim. — penus cerevisiarius (Ølkælder), II, 349, 12.
certificare = certiorem reddere, I, 351, 16; 370, 9; II, 61, 7; 480, 16.
certitudo (Sikkerhed), II, 168, 28; 180, 8.
cespes = terra, II, 51, 22.
ceterus, vid. de cetero.

chorus, instrumentum aliquod musicum, I, 114, 22.
chorus, pars ecclesiæ, I, 362, 25; II, 112, 20 et passim. — chorales libri, qui in choro asservantur, II, 356, 22.
christianus (pro subst. et adiect.) passim; christianissimus, I, 15, 6; II, 21, 15; 351, 4. — christianismus, I, 356, 20...; christianitas, I, 15, 21; 26, 27; 44, 12... — christicolæ, christifideles, I, 15, 18; 132, 9; II, 295, 10. — christifera virgo, Maria, II, 359, 9.
christus (domini, Herrens Salvede, de regibus), I, 132, 10; 476, 28; 478, 100; (de episcopo), II, 242, 30.

cimba = cymba, I, 358, 8.
cimiterium (Kirkegaard), II, 231, 33.., = cemiterium, II, 25, 5..., = cymiterium, I, 30, 18.
ciphus = scyphus, poculum, I, 328, 15; II, 272, 12.
circa (circum) = erga, I, 304, 5; II, 141, 17; 196, 7; 275, 16; 437, 18; = contra, II, 246, 23; 480, 1.
circulus (Ring), I, 268, 26; 333, 8.
circuire = circumvenire (besnære, bedrage), I, 88, 6.
circumcisio (Omskærelse); vigilia, dies circumcisionis (Christi), Nytaarsaften, Nytaarsdag, I, 76, 4; 375, 3.
circumcingere, II, 176, 6.
circumducere murum, II, 125, 11; 128, 1.
circumquaque (trindt omkring, paa alle Sider), I, 178, 30; 282, 6; 287, 26; 448, 28...; II, 115, 1; 270, 29; 405, 9; 462, 22; 488, 2.
circumscrutari, undique scrutari, I, 82, 33.
circumvincire (ombinde), I, 189, 27.
cirot(h)eca = chirotheca (Handske), I, 42, 7; 360, 7.
civitatula (lille By), II, 471, 25.

clanculus (?): in clanculo = clam, I, 264, 2.
classica (sc. bucina, Krigslur), II, 401, 10.
claudere diem ultimum, extremum = mori, II, 161, 31; 194, 16; 195, 19; 313, 1; 319, 30; 363, 19..
claustrum (Kloster), I, 23, 12; II, 35, 15; 38, 3...; claustralis quies, II, 178, 17; 189, 12; claustrales (subst. Klosterboere), I, 476, 13; II, 179, 18; 238, 32; 248, 4..
clausura (Lukke), I, 219, 9; 281, 5; 394, 5; (Vindebro), II, 120, 1.
claves (S. Petri) = auctoritas papalis, II, 225, 18.
clenodium = res pretiosa, I, 241, 4; 433, 20; 442, 24; II, 112, 18; 116, 8; 120, 15; 130, 24; cfr. etiam I, 367, 26 not.
clepsedra, I, 236, 9 not.
clerus (collect.; Gejstligheden) et clericus (gejstlig) passim; notetur I,

199, 31; 200, 4; 207, 9... — marca avenæ, II, 207, 11.

marchio (Markgreve), I, 446, 20; II, 69, 19; 70, 3; 86, 15; 418, 7.

martyrizare (martirisare etc.), I, 24, 4 et passim.

matutinæ (= matutinales) horæ (Morgengudstjenesten, ante solis ortum), I, 21, 7; 29, 17; II, 347, 11.

meabilis (vejbar, til at komme over), I, 273, 18; 278, 8.

meatus (Rende, Kanal), II, 197, 23.

mediamna = insula in medio amne sita, I, 102, 13. 20; 104, 26.

mediare: mediante alqo (ved Ens Mellemkomst), II, 241, 21; 295, 29; m. dei gratia, II, 203, 22; mediator (Mellemmand), I, 382, 15; II, 225, 35; 239, 30.

medietas = dimidium, I, 363, 6; 399, 11; II, 401, 8; 407, 17; 408, 1.

medioximus = medius, I, 88, 2.

medius = dimidius, I, 120, 23; II, 53, 9; 262, 29; 406, 15; 408, 15; medium subst. = dimidium, I, 363, 8; 482, v. 9; medium noctis, II. 238, 20. — nullis mediis = nulla ratione, II, 309, 21.

mediterraneum mare (Middelhavet), I, 347, 1; II, 488, 12.

medo (Mjød), II, 272, 17; 273, 20.

meliorare (udbedre), II, 398, 17. melioratio (Forbedring), II, 311, 28.

meliores (regni) = magnates, I, 29, 1; 442, 24; 457, 4. 11; II, 215, 4; 222, 8.

mellifluus (honningflydende) = suavis, I, 136, 11; II, 161, 16; 457, 8; = mellitus, I, 142, 7.

membra (diaboli) = satellites d., I, 194, 2.

membratim (stykkevis), I, 311, 11.

meminisse = memorare, I, 84, 23; 102, 24; 106, 30; 108, 22; 140, 18.

memorandus = memoria dignus, II, 182, 28.

mendicatus (ombejlet hos andre), I, 140, 5.

mensa (episcopi) = prædia, patrimonium, I, 23, 13; II, 150, 26; 162, 16.

mensurare (afmaale med Maalesnor), I, 482, v. 9.

mercatio (Handel), II, 286, 1. — mercimonium (Vare), I, 415, 30; 458, 12.

-met: vobiscummet ipsis, II, 244, 32.

metallinus (af Metal), II, 400, 3.

metropolis = civitas archiepiscopalis, I, 390, 3; II, 50, 23; (Hovedstad), II, 402, 12.

metropolitanus = archiepiscopus, I, 64, 12; 460, 1; II, 52, 10; 63, 23; 65, 13...; ecclesia metropolitana, I, 193, 25.

milites (regis) initio = Huskarle, Hirdmænd (ut I, 312, 18; 418, 3 et passim; collective milicia, I, 366, 28; 370, 14...) et regi militare dicuntur, ut I, 239, 14; 248, 6; 270, 5; 312, 20; 354, 26; II, 409, 8. Valdemari tempore hi militari censebantur nomine, i. e. kaldtes Riddere (I, 72, 5); et inde milites vulgo sunt Riddere (ut I, 114, 19; 194, 1; II, 270, 20; milicia, Ridderskab, I, 476, 3); idem etiam militares vocantur: I, 434, 20; 454, 25; 455, 22; II, 119, 3. — miles = vasallus, I, 412, 3. 4; 430, 20; II, 418, 16; militem alqm. facere (slaa til Ridder), I, 449, 1; II, 116, 19; 130, 4.. — deo militare (som Korsfarere), II, 480, 11. — militaris (bestaaende af Hirdmænd), I, 136, 8.

milicies (Krigshær), II, 400, 12.

millia pro adiectivo, I, 442, 23; 454, 10. — millenarius (numerus), I, 275, 21 sqq. — milliare (en Mils Vej), II, 338, 3.

minare = ducere, I, 72, 11.

minas facere alicui, I, 269, 24. — minatorius, II, 241, 34.

= omnino, II, 179, 12; 417, 1. — omnimodus = omnis generis, perfectus, II, 226, 16; 232, 8.
omnipotens, I, 357, 21; II, 138, 18 et passim.
onerosus = molestus, II, 421, 13.
onustus de alqa re, II, 392, 14. — onustus = onerosus, I, 380, 16; 410, 25.
operam dare cum infin., II, 434, 18.
opido = valde, I, 114, 9; = opido quam, II, 332, 13.
opinatus = famosus, II, 458, 21; 490, 16.
opinio = fama, I, 288, 5; 289, 19. 26...; II, 488, 2; = expectatio, II, 140, 1.
opitulatio (Hjælpydelse), I, 102, 14; 122, 9.
oppilare (tilstoppe), II, 29, 20.
opprimere (ad mortem), (bide ihjel), I, 48, 19; 285, 6. — opprimere infantes (ligge ihjel), II, 63, 28; 275, 17.
optio = votum, II, 400, 16; = Valg, I, 100, 1.
opus est cum genetivo, I, 70, 20.
orare cum accus. c. infin., II, 413, 6; 415, 28. — oratio dominica, II, 62, 1; 438, 20 sqq. — oratorium (Bedekapel), II, 436, 23; 438, 28.
orbis femin. gen., II, 262, 2.
ordinare (episcopum, vie og indsætte), I, 18, 22. 24; 19, 2; 21, 13 sq..; ord. abbatem, II, 141, 22; 162, 29; ord. clericos, II, 268, 12; o. in archiep., I, 390, 5...; educatores ordinare, I, 262, 22. — ordinare (udruste, ordne, anordne) classem, exercitum, I, 230, 5; 393, 7; 404, 19. — ordinare alqm. ad alqd. (beskikke), I, 229, 7; o. aliqm., qui faciat alqd., I, 246, 3; 290, 5; 362, 9; 393, 11. — ordinare = iubere, curare, cum acc. c. inf., I, 247, 21; II, 30, 19; cum ut, I, 271, 11; 304, 6 (= efficere); 361, 11; 365, 3. — ordinare (monasterium, indrette), II, 36, 17; (ordne Bestyrelsen af, terram, prædia), I, 350, 16; II, 178, 32; ordinare (skabe) pacem provinciis, I, 282, 8; ordinare nuptias, I, 236, 28. — deo ordinante (efter Guds Vilje), I, 420, 20; II, 50, 22; Swenone ordinante, I, 360, 13.
ordinarie (regelret), II, 183, 2. — ordinarius (regelmæssig), II, 229, 13.
ordinatim (paa Rad), II, 419, 5; = ordinate, I, 332, 20.
ordinatio (Embedstid), II, 178, 8.
ordines sacros consecrare (vie til de højere gejstlige Embeder, præcipue diaconos et presbyteros ordinare), II, 268, 9. — ordines = ordinationes, II, 274, 31.
organicus = ad corpus pertinens, I, 100, 26.
origo = primitiva qualitas, I, 218, 22.
ornamen (Prydelse, Udstyr), II, 351, 20. — ornaticius (prydende), II, 394, 10.
ort(h)odoxus = catholicus (rettroende), I, 108, 18; 118; 11; II, 421, 18.
ortus = hortus, I, 331, 27...; ortulus = hortulus, II, 287, Not. v. 3. — ortulanus = hortulanus (Gartner), I, 410, 11.
os: in ore gladii, vid. sub in. — osculare (kysse), II, 425, 27.
os: ossa nodosa in alqm. proicere, I, 237, 2; = alqm. ossibus iactare, I, 74, 3.
osor (Hader), I, 79, 25.
ospites = hospites, II, 240, 16.

Paganus (hedensk, Hedning), I, 21, 17; 159, 3; 409, 13...; paganissimus, II, 419, 8. — paganitas, II, 434, 18.
pagina, (folium) scriptum, littera, II, 166, 7; 167, 16...; 424, 18; 463, 15; 464, 14.

INDEX I[2]

Continet verba Danica passim occurrentia, præter ea tamen, quæ in littera fundatoria Erici Pomerani (II, 302 sq.), item sparsim II, p. 65, 10 sq., p. 264, p. 358 inveniuntur; cognomina quoque regum Danica omisi, ac ne Noricorum quidem verborum, quæ in proverbiis II, p. 482, 7 et 484, 1 leguntur, rationem habui.

INDEX II.
NOMINA PERSONARUM.

Nomina biblica plerumque omitto; item nomina Sanctorum, quæ tantum ad dies festos aut ecclesiarum et monasteriorum titulos signandos adhibentur; de festis diebus videatur liber H. Grotefend: Taschenbuch der Zeitrechnung, Hannover u. Leizig 1898.

INDEX III.

NOMINA LOCORUM ET POPULORUM.

Non omnes locos attuli, ubi diversi populi, diversæ terræ et urbes Danicæ commemorantur; sed pauca tamen, quæ ullius momenti esse possent, transisse me spero.

CORRIGENDA.

VOL. I, p. 268, 19 legendum: moreretur. Acceptante
» p. 274 in margine excidit numerus **10**.
» p. 284 in notis legendum: **18**—19 (pro 17—19).
» p. 388, 27 in fine versus; regem-
VOL. II, p. 28, 13 legendum: conscripti.
» p 83, 3 a. i. » : 1131.
» p. 116, 20 » : Ericum.
» p. 181, 10 » : Waldemarus.
» p. 273, 27 » : separari.
» p. 319 in margine excidit numerus **30**.
» p. 441, 28 legendum: generacione.
» p. 453, 10 » : mindre.
» p. 460, 2 » : suscepi.
» p. 464 in margine legitur 5 pro **25**.
» p. 480, 14 legendum: Sustinebant.
» p. 480, 22 » : numerus', arriperent.
» p. 484. 21 » : augmentum. (pro:).
Indices, p. 17[2], 7 a. i. » : fere
» p. 65[2], 17 » : fort. etiam II,
» p. 89[1], 4 a. i. » : Siktunia, II,

ADDENDA.

VOL. I, p. 76, 19—20 sumpta sunt ex Decreto Gratiani c. 4 dist. 82.
» p. 87, 28 corrigendum videtur uirorum (pro uiros).
» p. 134, 9 pro Lundoniarum Curt Weibull scite coniecit: nundinarum
» p. 227, 5 **Niterorum** tenendum videtur.
VOL. II. p. 78—79. Eandem de duabus inscriptionibus sententiam iam ab O. Stiehl propositam esse (in libro, qui inscribitur: Der Backsteinbau romanischer Zeit, besonders in Oberitalien und Norddeutschland, Leipzig 1898, p. 56) multo post hæc scripta comperi.
» p. 115, 10 fort. scribd.: bonorum **mobilium** (cfr. Vol. I, p. 389, 15).
» 264, 5 Møhgh certe corruptum est; fuit fort. Møhgel; nam sæpius occurrit nomen Møgelbjærg et hodie quoque in Dyursæ collis quidam sic appellatur.

EFTERSKRIFT.

Første Bind af dette Værk blev efter mine Optegnelser trykt i Tiden 31. Juli 1916 til 14. December 1917. Trykningen af andet Binds første Hæfte, som optog hele den sidste Halvdel af Texten, varede ved gennem Aarene 1918 og 1919, og Hæftet udkom i Begyndelsen af 1920. Der manglede endnu Indices; men allerede dengang var Trykningsomkostningerne stegne svært, og skønt jeg ved Velvilje fra det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab erholdt endogsaa meget betydelige Bidrag til at afholde dem, og alt, hvad jeg modtog, blev anvendt dertil, maatte jeg dog, da Forholdene stadig blev værre og værre, gaa langsomt frem med Afslutningen af mit Arbejde og for en lang Tid helt holde inde med Trykningen. Manuskriptet til Indices paabegyndte jeg sidst i Oktober 1920, og det laa helt færdigt fra min Haand d. 7. Maj 1921; men først i April 1922, da Forholdene havde bedret sig noget, kunde Trykningen af det begynde, og nu er det endelig lykkedes mig at faa Værket fuldendt.

Der var endnu adskillige af de middelalderlige Kildeskrifter til Danmarks Historie, som jeg kunde ønske at behandle paa lignende Maade som dem, jeg har udgivet i det nu afsluttede Værk, særlig de Skrifter, der omhandler Retsstridighederne mellem Kongerne og Kirken. Men Tidsomstændighederne forbyder næsten enhver Forfattervirksomhed af denne Art, og det er ikke meget sandsynligt, at der yderligere vil fremkomme noget i den Retning fra mig. Det maa overlades til en Efterfølger i bedre Tider, naar saadanne forhaabentlig engang kommer.

Til den Tak for Understøttelse til mit Arbejde, som jeg i Fortalen til første Bind har rettet til Regeringen og Undervisningsministeriet saavel som til Carlsbergfondet, har jeg da nu her til Slutning at tilføje en lige saa hjertelig Tak til Videnskabernes Selskab.

København d. 15. August 1922.

M. Cl. Gertz.